

KATONA JÓZSEF
VITÉZI JÁTÉKOK

KATONA JÓZSEF KORAI DRÁMÁI

Sorozatszerkesztő
NAGY IMRE

KATONA JÓZSEF

VITÉZI JÁTÉKOK

A' Borzasztó Torony

Monostori Veron'ka

István

(1812–1813)

KRITIKAI KIADÁS

Sajtó alá rendezte, a tanulmányokat
és a jegyzeteket írta

DEMETER JÚLIA

NAGY IMRE

BALASSI KIADÓ · BUDAPEST

A kézirat az NKFI K119580 sz. program keretében készült

A könyv kiadását támogatta

nka

Lektorálta
Zentai Mária

© Demeter Júlia, Nagy Imre, 2021

ISBN 978-963-456-089-0

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
A' BORZASZTÓ TORONY. VAGY IS A GONOSZ TALÁLT-GYERMEK (<i>Sajtó alá rendezte Demeter Júlia</i>)	9
JEGYZETEK	107
Tárgyi, nyelvi és dramaturgiai magyarázatok, konkordanciák	109
Az egyes szöveghelyekre vonatkozó magyarázatok	109
A cselekmény ideje, helyszíne, szereplői	109
Dramaturgia és forráshasználat	110
<i>A' Borzasztó Torony</i> forrásai	110
<i>Der böse Findling oder der Schauerturm</i>	111
Vülfinda betétdala (1)	115
Vülfinda betétdala (2) – a <i>Két róka</i>	117
Shakespeare	119
<i>A' Borzasztó Torony</i> dramaturgiája	119
Színjátéktípusok öröksége és a Rondella színpada	125
Szcenika	128
Szöveghagyomány	130
<i>A' Borzasztó Torony</i> kézírata	130
A kézirat hiányai	130
<i>A' Borzasztó Torony</i> 19. századi recepciótörténete	131
Az ősbemutató és a hiányzó drámaszöveg	132
Ortográfia, nyelvállapot	135
Keletkezéstörténet	137
<i>A' Borzasztó Torony</i> keletkezése	137
A kézirat útja	137
Utóélet	139
<i>A' Borzasztó Torony</i> irodalmi recepciótörténete	139
Színpadi recepciótörténet: <i>A' Borzasztó Torony</i> a rádiószínházban	139
A szövegközlésről	144

MONOSTORI VERON'KA. VAGY. A HARTZ KÉT ELLENKEZŐ IGAZ ÜGYÉRT (<i>Sajtó alá rendezte Demeter Júlia</i>)	145
JEGYZETEK	243
Tárgyi, nyelvi és dramaturgiai magyarázatok, konkordanciák	245
Az egyes szöveghelyekre vonatkozó magyarázatok	245
A cselekmény ideje, helyszíne, szereplői	245
Dramaturgia	248
Szcenika	253
Szöveghagyomány	254
A <i>Monostori Veron'ka</i> kézírata	254
A <i>Monostori Veron'ka</i> 19. századi recepciótörténete	254
Ortográfia, nyelvéllapot	255
Keletkezéstörténet	256
A <i>Monostori Veron'ka</i> keletkezése	256
A kézirat útja	256
Forrás	258
Utóélet	263
A szövegek közléséről	264
ISTVÁN. A' MAGYAROK 1 ^{SŐ} KIRÁLLYA (<i>Sajtó alá rendezte Nagy Imre</i>)	265
JEGYZETEK	321
Tárgyi, nyelvi és dramaturgiai magyarázatok, konkordanciák	323
Az egyes szöveghelyekre vonatkozó magyarázatok	323
A dráma cselekményének ideje és helyszíne	327
A dráma szereplői	327
Szöveghagyomány	333
Kézirat	333
Kiadások	335
Színpadi feldolgozások	335
Ortográfia	337
Keletkezéstörténet	339
A <i>Stephann</i> és az <i>István</i> viszonya	344
Az István-téma tárgytörténeti kontextusa	353
Katona József <i>Istvánjának</i> befogadástörténete	361
BIBLIOGRÁFIA, NÉVMUTATÓ, ILLUSZTRÁCIÓK	367
Bibliográfia	369
Névmutató	377
Illusztrációk	381

Előszó

A Katona-kutató Waldapfel József emlékének

Ez a könyv a „Katona József korai (*Bánk bán* előtti) drámáinak kritikai kiadása” című kutatási program harmadikként megjelenő kötete. Három drámát foglal magában, amelyek a lovagdráma, a vitézi játék színjátéktípusához kötődnek, s összefoglalóan a vitézi játék címmel adjuk közre őket. Mindhárom német nyelvű epikus, illetve drámai forrásszövegre vezethető vissza. Ezeket a pretextusokat Katona szabadon, saját dramaturgiai elképzelése szerint használta fel.

A' Borzasztó Torony és a kicsit későbbi *Monostori Veron'ka* szüzséjét 18. századvégi német regényekből merítette Katona. Mindkét cselekmény fordulatos kalandokon, elvetemült, gonosz figurák fondorlatain, várak és várurak bukásán, párviadalokon, nőrablásokon keresztül egyre közelebb kerül a tragikus véghez, ám a vitézség – a véletlen jótékony segítségével – elhossa az igazságszolgáltatást. A túlsúfolt, fiktív idegen környezetben játszódó *A' Borzasztó Torony*nál sokkal ügyesebb a magyar közegbe helyezett *Monostori Veron'ka*, az előbbi 1814-es bemutatója ugyanakkor Katona további drámaírói fejlődését bizonyíthatja.

Az István, amelyet korábban fordításnak, eredetijéhez többé-kevésbé ragaszkodó átültetésnek tartottak, kutatásaink fényében az eredetiség jegyeivel bíró szabad átdolgozásnak tekinthető, ezért került ebbe a kötetbe. A dráma ősbemutatójára 1813. augusztus 19-én került sor. A szerző játszotta a címszerepet, s színészként ezzel az alakításával búcsúzott el a közönségtől. Ezen a napon tette le utolsó jogi vizsgáit, s a hónap végétől jurátusként joggyakorlatot folytat a királyi táblánál. Szerzőként azonban továbbra is a pesti társulathoz kötődött 1815-ig, a társulat Pestről való távozásáig.

Itt mondunk köszönetet Font Mártának az *István* történeti háttéréhez, továbbá Horváth Károlynak az *István* forrásszövegét jelentő Girzick-drámához nyújtott segítségével.

A sajtó alá rendezők

A' BORZASZTÓ TORONY.
VAGY IS
A GONOSZ TALÁLT-GYERMEK

Sajtó alá rendezte Demeter Júlia

[1r]

A' BORZASZTÓ TORONY.
VAGY IS
A GONOSZ TALÁLT-GYERMEK.

Eredeti Néző Játék 5 Felvonásban.
Készítette Katona József

Pesten

[Iv]

Személyek.

PROKOB,¹ Lövenstein Várának Ura, Nemes Vitéz. Svertling' nevelő Attya.

MATHILDE, Prokob Leánya.

SVERTLING, Prokob' Titkos Iró Deákja, és Nevendékje.

DITTMÁR ADOLF, Nemes Vitéz. Dittmár Várának Ura és Mathilde Jegyesse.

ZÁBERN STANNÓ

KLOTILDA.

ELZBETH.

A VAD TÓBIZ, Ó² Sneeberg Várának örökosse.

VOLFTZAN KÚNÓ, egy Várnak örökosse.

VÜLFINDA, egy Fogoly Leány. Adolf Húga, és Kúnó Szeretője.

ULRIK,³ Gellhornnak Ura, Nemes Vitéz

VITÉZ VELLEBERGI GUNTRÁM.

ILDEGÁRD Mathilde Szoba Leánya

ZEMBLA, Tóbiz' Nevelő Anyja. Boszorkány.

GALLÓ, Dittmár kedvelt Fegyveresse.

BRÚNÓ, Prokob öreg Fegyverhordozója.

Egy Szózat.

KONRÁD Ulriknak Meg-Hittye.⁴

VENTZEL. Tóbiz' Fegyveresse.

Egy Lovas.

Herold.

*FEGYVERESEK (Prokob fegyveresei)*⁵

Prokob' – Adolf' – Tóbiz – Ulrik' – Kúnó Fegyveressei – Vitézek – Nép –

Az 1^{so} Fel Vonás⁶ történik és a 2^{dik} Lövenstein várában és ennek Környékén.

A 3^{dik} Gelhornban és körülötte. A 4^{dik} Volftzan várában. Az 5^{dik} Cseh országban.

¹ [Valamennyi szereplő neve nagyobb betűkkel kiemelve, ezeket közlésünkben kiskapitálissal szedtük.]

² Tóbiz, <az> Ó

³ [Ulrik kivakart, olvashatatlan szóra ráírva.]

⁴ [A teljes szerepnév kivakart, olvashatatlan részre ráírva.]

⁵ [A hiányzó szerepnevet pótoltuk.]

⁶ F. V. [A rövidítést feloldottuk.]

[2r]

ELSŐ FELVONÁS.

(: Szoba Lövensteinban. :)

(: mendörgés :)

1° Jelenés

Mathilde. Ildegárd.

MATH[ILDE]

Hidd el nékem Ildegárd! Be fognak tellyesedni gyanításaim. Soha sem fogom én többé kedves Adolfomat látni.

ILDEG[ÁRD]

Ne gyötörje magát a Kis Aszszony az ilyen tsalfa Képzeletekkel. Reméljen!

MATH[ILDE] (: *keserves mosolyodással* :)

5 Szegény Vigasztaló! Nem tudsz más Balzsamot nyújtani, tsak a puszta Reménységet?

ILDEG[ÁRD]

Ezen szempillantásban nem – és ha ezzel meg nem elégszik, úgy, olyan orvosságot taszint el magától, melly ha nem gyógyithattya is meg Betegségét, leg alább enyhíti.

MATH[ILDE]

10 A Betegnek, hogy rajta az orvosság segítsen, annak Erejéhez bizodalmának kell lenni.

ILDEG[ÁRD]

No – tehát igyekezzen a'hoz Bizodalmat gerjeszteni szívében.

MATH[ILDE]

Tehetem é én azt? Nem tsalódtam é már meg elégszer?

ILDEG[ÁRD]

15 A Kis Aszszony Határozása még se jó. A mi esztendőig lehetetlennek látszott lenni, az sokszor egy szempillantásban végre hajatott. Higyje nékem, hogy a Vitéz Adolf épen és szerentséssen fog vissza térni.

MATH[ILDE]

Talán – talán nem. Ha! Leányka, néked nintsen Kintsed, azért is vagy ment azon gondtól, hogy azt el veszejtsed. Isten tudja, mellyik vér-somjúhozó Török hasittya tán éppen most ketté az én Adolfom Fejét, vagy tán már [2v] a Világnak valamellyik szegletében régen rodhad a szerentsétlen.

(: mendörgés :)

ILDEG[ÁRD]

20 Miért teremt a Kis Aszszony magának⁷ setétséget és Ejszakát, a midőn a szép nap mosolyog. Ditmár Adolf is tudja a Fegyvert forgatni, és az ő Karját is a Vitézség és Bátorság edzi.

MATH[ILDE]

Hátha éppen azon Bátorság vezette ötet a Romlásba!

(: *mendörges* :)

ILDEG[ÁRD]

25 Tsak a gondolatlan Vakmerő rohan vaktában a veszedelemnek, de⁸ a' mindent megfontoló Lelke Vitéz Dittmárnak arra elégtelen! – (: *mendörgés* :) – Istenem! milyen rettenetes idő ez! a' Szélvészes Felhők mind inkább tódúlnak Napnyúgotról erre felé. (: *bé teszi az ablakokat* :) Bé teszem ezeket is, ne hogy a szél bé tsapja –

MATH[ILDE]

30 Az öreg Kúnó,⁹ eridj, mondjad, vonassa meg a várbéli Harangokat, hogy a Zivatar el oszoljon, mert sokszor nem tudni, hogy mellyik gonosz Lélek űzi benne a Játekát.

ILDEG[ÁRD]

És vagynak példáink, hogy a' rossz Emberek megboszorkányozták¹⁰ a Levegőt, és rettenetes Pusztításokat tettek a Szélvész által (: *el megy* :)

MATH[ILDE] (: *az Ablakhoz megy, ki akarja aztat nyitni, de a szél vissza tsapja* :) Rettenetes Zivatar! (: *néz az Ablak üvegén keresztül* :) Mind jobban gyűrődnek egymásra a Felhők! – Millyen setétség vagyon Dél tájban is, mintha még ma fel se kelt volna a Nap! – O Ti szegény Szarándokok! kiket ezen rettenetes Fergeteg a Szabad Ég alatt kapott! mit éreztek ti mostan? – O Adolf! – Atyám! [3r] o, édes Atyám, bár tsak te ne volnál mostan úton – talán nem indult még ki Dagzbergből¹¹ – ostoba Leány! hiszen ki gondolta volna azt még reggel, hogy a szép idő hirtelen meg változik. – O be unatkozott vagyok! Ildegárd se tudja úgy véllem tölteni az időt, a' hogy én szeretném – Felhő – villámlás – dörgés – (: *lassan a székhöz megy, le ül, ismét fel kel, gondolkozik, azután egyszerre derülten* :) Ejj! Eső után Nap fény süt.

(: *kivülről nagy lárma és öröm kiáltás* :)

Ha! mi az? mitsoda Lárma vagyon oda ki az Udvaron? Ugy tetszik mintha Lovak nyeritenének! Ildegárd! Ildegárd! (: *ki akar menni, de éppen akkor lépnek bé* :)

⁷ <M>magának [Kivakart betűre ráírva.]

⁸ <és>de [Ráírva.]

⁹ [Az *öreg Kúnó* nem azonos a dráma Volftzan Kúnó nevű szereplőjével. Nem emendáltuk.]

¹⁰ megboszorkányoz<z>ták [Ráírva.]

¹¹ Dag<s>zbergből [Ráírva.]

2^{dk} Jelenés
Prokob és Svertling. Elébb[eniek]

PROKOB

45 Mathilde! (: *meg öleli* :)

MATH[ILDE]

Atyám! Isten hozott! Isten hozott Lövensteinba! Igen sokáig váraoztattad a szegény Mathildét.

PROKOB

Örömet hamarébb jöttem volna haza kedves Leanyom, de a Lovaink nem mentek olyan frissen mint mi akartuk, azonkivül jól meg vagyom ám Dagzberg
50 Lövensteinig mérve, és ezen szélvész is utól érvén bennünket alig tudtunk a várba bé jönni. – Hallod miképp rázza a szél az Ablakokat.

MATH[ILDE]

O jól hallom kedves Atyám! Istenem mit érez most a szegény Utazó, a kit ez a tsúnya Fergeteg a Pusza Térségen szoritott!

SVERTLING (: *kinek mindenkor tsak Ma[3v]thilden függnek fájdalmas szemei* :)

Tsekélység!

PROKOB

55 Ördög Lelkit, Tsekélység! hogy volna ez Tsekélység, Fiú?

MATH[ILDE]

Ah, Svertling, te is itt? Majd észre se vettelek.

SVERT[LING]

Mivel nem nagy gondja vagyom arra, hogy keressen.

MATH[ILDE]

Édes Svertlingem, én úgy szeretlek tégedet mint Testvér a Testvért. –

SVERT[LING]

Ah!

PROKOB

60 Fiú, mi lelt Tégedet?

MATH[ILDE]

Már rég olyan komor. Eleget tudakoztam tőlle – nem szóll.

PROKOB

Hát nem szellőzött ki a Dagzbergi úton is a Fejed?

SVERT[LING]

Az soha sem fog többé ki szellőzni!

PROKOB

Tán bizon szeretsz – no hiszen az kitsi baj – Fiú én meg szerzem néked –

SVERT[LING]

65 Az lehetetlen!

MATH[ILDE]

Hogy hogy?

- SVERT[LING] (: *el takarja ábrázattját és sóhajt* :)
MATH[ILDE]
Szegény Svertling!
PROKOB (: *le ül* :)
Te, Fiú! gyere ide, gyere; miért lehetetlen – szólj – miért lehetetlen?
SVERT[LING] (: *szemeit törli* :)
Mert én tsak Svertling vagyok.
PROKOB
- 70 Lövensteini Prokob a' Nevelő Atyád –
SVERT[LING]
Jóltévőm –
PROKOB
'S a Leányka.
SVERT[LING]
A leg nemessebb ágybol –
PROKOB
- 75 Hm! hm! Már ez igaz hogy furtsa; – Bizon tsak bolond szokás az hogy a Fatty
– bár tsak a szülőid azt a Bolondságot véghez ne vitték volna hogy téged el
hagyjanak – én ugyan ha rajtam állana szivednek meg nyugtatása – Ej, ej, – de
hiszen mit tehetsz te [4r] arrol, hogy a szülőid aztat nem akarták, hogy te őket
valaha tsak esmérd is – űk a Hibássak –
SVERT[LING]
Még is én szenvedem gyalázattokat – (: *dühös keserűséggel* :) oh!
MATH[ILDE] (: *a ki mind eddig méj gondolatokban állott* :)
- 80 Ah!
PROKOB
Ehol van la! no tsak az a héjja hogy magam is reá kezdjem! – Mathilde, miért
állasz ott olyan szorongattatva, mint a' ki minden szempillantásban várja,
hogy a Ménkö agyon üsse? Hogy alkalmaztassam én az elébbeni örömedet ezen
mostani magad viseletéhez? Bizonyossan valami Bú fúrja a te agyad velejét is!
MATH[ILDE]
- 85 Semmi Bú kedves Atyám – tsak – (: *el pirulva* :) Vallyon hol lehet most az én
kedves Adolfom –
SVERT[LING] (: *el felejtkezvén magáról* :)
Ha!
PROKOB (: *fel ugrik* :)
Mi az?
SVERT[LING] (: *magát rendve szedvén* :)
Semmi! a' Fejem kezd fájni – mintha tsak kést ütöttek volna belé – o –
MATH[ILDE]
- 90 O kedves Atyám! tán éppen ezen rettenetes Fergetegben a szabad sikon útaz! –

PROKOB (: *ismét le ült* :)

Nem meg mondám é hogy fúrja a fejedet valami? – Adolf nem bolond, hogy most útazzon.

SVERT[LING] (: *kelletlen mosollygással* :)

Ha útax is az a kedves Vitéz! – nem idegen ezen a Tájékon, hogy el tévedjen –
(: *kivül lárma* :)

3^{dik} Jelenés

Brúnó¹² (: *lélek szakadva* :) Voltak.

BRÚNÓ¹³

Egy egész Sereg Útaxók érkeztek, meg nyissuk nékik a Kapukat?

PROKOB

- 95 Ész azt még most kérdezed vén Fitzkó, midön már az udvaron hallom a Lovakat nyeríteni – Menny, mond [4v] meg a vezérjeknek, hogy kedvessen látom, és vezesd őtet ide! –

4^{dik} Jelenés

ADOLF (: *pántzélban le eresztett sisakkal bé lép, éppen midön Brúnó menni akar* :)

BRÚNÓ

Ehol már itten vagyon!

ADOLF (: *meg hajtván magát Prokob előtt* :)

- 100 Nemes Vitéz! egy Nemes Vitéz, kit a Zivatar hajtott ide, kér tégedet, adj néki és az övéinek Enyhelyet.

PROKOB (: *fel áll* :)

- Isten hozott Nemes Vitéz! akárki légy is, Isten hozott a Tiéiddel együtt hozzám! A mim vagyon, légyen szolgálatodra! Össeinknek Lelkei gyülekezzenek össze Lövenstein felett, és örvendezzenek, hogy Unokáik ilyen¹⁴ testvéri módon szeretik egymást. Gyere, nyisd meg sisakodat, és add nékem a Barátságna és
105 Bekésségnek tsókját!

ADOLF (: *le veszi sisakját* :)

Tiszta szívből!

PROKOB

Tüzes, Forgós! Fiú! te vagy?

SVERT[LING] (: *a földre roskad* :)

Ha!

¹² Kunó [A következő jelenetből nyilvánvaló, hogy már itt is Brúnó a beszélő. Emendáltuk.]

¹³ KUNÓ [Emendáltuk.]

¹⁴ <o>illy<a>en [Ráírva.]

MATH[ILDE] (: *meg merevedve áll egy helyben* :)
 Adol –
 PROKOB (: *Svertlinghez szalad* :)
 110 Fiú, Fiú! he! mi lelt?
 ADOLF
 Svertling, mi bajod?
 SVERT[LING]
 Semmi! gyengeség! az öröm! O! Beteg vagyok!
 PROKOB
 Beteg? Ej semmi sem az, majd meg gyógyúlsz!
 SVERT[LING] (: *mérges mosolyodással* :)
 Igen! hehe! majd meg gyógyúlok (: *el vántzorog* :)

5^{dik} Jelenés
 Voltak, Svertling nélkül.

PROKOB (: *nem is jut Svertling eszébe* :)
 115 Adolf! Mitsoda Isten Angyala hoz tégedet hozzánk? He! Mathilde! mit allasz ott
 mint a darabfa? Nem esméred többé az Adolfodat? A Völegényedet? – Holnap,
 igen, igen holnap lesz a Kézfogás, és nyoltz Nap múlva a Lakadalom! – Juhe! –
 Erigyj, [5r] erigyj, Brúnó, teritess asztalt! frissen!
 BRÚNÓ
 Egyszer 's mint mindenütt ki kiabálom, hogy az ifjú Vitéz Adolf haza érkezett!
 120 Az ifjú Vitéz Adolf haza érkezett! (: *örömmel el megy, kiáltván¹⁵ néhányszor* :)
 Az ifjú Vitéz Adolf haza érkezett! Az ifjú Vitéz Adolf haza érkezett!
 ADOLF
 Mathilde!
 MATH[ILDE]
 Adolf! (: *karjai közé szalad* :)
 PROKOB
 Tsak rajta, Gyermekes rajta! – no, no – én sem akarlak benneteket háborgat-
 125 ni, Az ilyen Jelenésekben szükségtelen a harmadik személy – majd el megyek
 meg nézem azt a Beteg Fitzkót, hogy mi baja, – no, no, tsak rajta! (: *el megy* :)

6^{dik} Jelenés
 Adolf, Mathilde.

ADOLF
 Balvánnya az én Lelkemnek! Enyim vagy ismét! Ez nem álom!¹⁶ érzem hogy
 a szívemen fekszesz!

¹⁵ kiáltván [Emendáltuk.]

¹⁶ ál<l>om [Kivakart betű.]

MATH[ILDE]

130 Ah édes Adolfom! bár soha mellőlled el ne kellene távoznom! Bár soha ne kellene karjaid közül ki szakasztatnom! Bár soha se ütne többé az Elválás órája! O én olly jól érzem magam ha láthatlak, tsak a sziveden érzek én valóságos örömekeket!

ADOLF

Szeretsz még engemet?

MATH[ILDE]

135 Tsintalan! hát ezt kerdezheted te Mathildédőt? Ez a jutalma három esztendeig tartó szomorúságaimnak? Itt a' szivemen érezd azt, ha vallyon vagyon é okod abban kétségeskedni?

ADOLF (: *örömmel* :)

O Mathilde! én elégtelen vagyok néked érzéseimet ki beszélleni! És tsak ezen szóban esmérem az egész szeretetet: Mathilde! – Emlékezel reá, mit mondtam, midön el válván tölled ortzáidon a Bánatnak könnyei peregtek le?

MATH[ILDE]

A sors így kívánnya,¹⁷ azt mondád.

ADOLF

140 A sors úgy kívánta hogy el vál[5v]junk egymástól, és tán éppen azon Elválás volt a leg bizonyosabb vezető út Szerentsénkhez. Nehéz volt ugyan az akkor, és könnyebben váltam volna meg önn' magamtól, mint te tölled. – Idegen Ég tájékon kellett, a Hőséget, és Fáradságot, Ehséget és szomjúságot el szenvednem – sokszor tsüggedezett Bátorságom; de egy gondolat rollad, és azonnal el
145 múltak minden Béketelenségeim. Sokszor állottam az Ellenség közepette, ezer formákban láttam magam körül a Halált, de egy tsendes gondolat te reád és új tűz futotta keresztül minden Tagjaimat. Látod kedves Mathildem, ez a valóságos szeretet, melly nekünk ösztönt ad minden Jó Tselekedetekre. És beszéljen bár nékem valaki arrol, hogy: a szeretet el puhittya és el lustittya az Embert; én
150 magamon az Ellenkezőt tapasztaltam. – O Mathilde! édes Mathilde!

MATH[ILDE]

Adolfom! kedves Adolfom!

7^{dik} Jelenés
Prokob. Voltak.

PROKOB (: *nevetve jön* :)

Már úgy el hiszem bizony hogy meg gyógyúlhatsz Fitzkó. hahaha! úgy üritgeti a Poharat, mint a' Porzót midön ir – mert átkozottúl tud a Fitzkó irni – No Gyermekék, hát hogy vagytok?

¹⁷ kívánnya [Az *ny* fölött a betűkettőzést jelző ~ tilde.]

ADOLF } Kedves Atyánk!
MATH[ILDE] }
PROKOB
155 Érttem, értem, nó! –

8^{dik} Jelenés
Sok Fegyveresek Voltak.

FEGYVERESEK
Itt vagyon ni! Isten hozta, draga Vitéz Úr! Isten hozta!
ADOLF
Köszönöm, derék Férjfiak, köszönöm! (: *sorra nyújtja nékiek a kezét* :)
PROKOB
No tsak mennyetek, hiszen majd láthattátok még eleget. Ma ti [6r] is véllünk
esztek, mindjában egy asztalnál.
FEGY[VERESEK]
160 A Nemes Vitéz Ur igen kegyes!

9^{dik} Jelenés
Svertling. Voltak.

SVERT[LING] (: *tettetett Ittassággal* :)
Isten hozott kedves Adolfom! már most úgy tetszik, jobban érzem magamat – o
a fejem! a fejem! Isten hozott, nemes Vitéz! Baratom! Adolfom! (: *meg rázza
a kezét* :) Három esztendeig nem láttalak, úgy örültem mint a Gyerme! – de
tudod mikor örültem? most, hogy meg láttalak Tégedet – o, a fejem! a fejem!
PROKOB
165 Szellőztesd ki Fiú a fejedet – a Felyhők a nélkül is rongyosodnak már a mint
veszem észre –
SVERT[LING]
Koránt sem – setét van igen setét – ú – hogy mendörög.
PROKOB
A' bizon nem igaz, mert már nem mendörög, és a nap is ki ki üti már már magát.
SVERT[LING]
Igen – igen – (: *fejét dörgölvén* :) Borong, tsak mindég borong! –
ADOLF (: *Prokobhoz* :)
170 Nékem ez az Ember nem tetszik.
PROKOB
Még én se láttam soha is így ötet – hm! hm! pedig, tsak az ólta – hm, hm! No
majd el múlik! Majd meg adja magát!
MINDJ[ÁJAN] (: *még andalodásban vagynak* :)
SVERT[LING] (: *magába, sir* :)

Miért vagyok én Fattyú? – most én mint nemes vitéz meg verekedhetnék véle – nemtelen! Fattyu! – o! o!

10^{dik} Jelenés
Brúnó. Voltak.

BRÚNÓ
175 Az asztal készen vagyon!
PROKOB
Tüzes forgós bizon majd el aludtunk! No! hej! Legények! Mars! mindjában enni!
Leg először is egyet [6v] iszunk Vitéz Dittmár Adolf szerentsés meg érkezéséért –
FEGYVERESEK
Éllyen Lövenstein Prokob! és Dittmár Adolf! Éllyen! (: *mind el mennek* :)
ADOLF (: *mentében Prokobhoz* :)
Ez az Ember nékem nem tetszik!

11^{dik} Jelenés
Svertling.

SVERTLING¹⁸
180 Úgy é? „Ez az Ember nékem nem tetszik” – Bolondok! én vagyok a Józan és ti a
Részegek! – Nékem még azt sem mondják: Te talált Gyermek, gyere véllem enni!
– miért? mivelhogy Adolf már meg érkezett – Eddig jó voltam, most? – Tehát
ő légyen é Lövensteinnak Ura? ő? – Nem elég hogy Mathilde szivét el rablotta
töllem, még Prokob szeretetétől is meg akar fosztani ezen ország kóborló? „Ez
185 az Ember nem tetszik én nékem” – Nem – nem – ez nem fog néked el sülni,
Nyomorúlt!¹⁹ Ezen Gaz Tzélodra nem fogsz te el jutni, bennem tapasztald²⁰ te
a Gázságban Mesteredet. – Ha! ki akar ő engem, a Gondolatlan, ezen Fészek-
ből szorítani, mellyben én már olyan melegen ülök, ki akar a széles Világba
taszintani, hogy ottan el veszssek. Nem! nem! azon Rózsát nem engedem néki
190 le szakasztani, melly olly gyönyörűségessen virágzik! – Meg fogom magamat
rajta boszúllani – úgy, a hogy tsak Fúriák boszszúlnak az ördögökön. – Érezze
a' Nyomorúlt aztat, hogy a Természet a Tettekre bátorító Tűzzel nem kevésbé
adakozóbb volt a tiltott Gyönyörűségben; mint a törvényes Ágyakban – érezze
195 a Boldogtalan a Nemtelennek ökleit – a Boszszúállását egy talált Fattyú Gyer-
meknek! (: *ki rohan* :)

¹⁸ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

¹⁹ Nyomorúlt [Emendáltuk.]

²⁰ tapasztald [Emendáltuk.]

[7r]

VÁLTOZÁS

(: Nagy Szála. Középett egy nagy asztal, melly mellett ülnek és esznek :)

12^{dik} Jelenés

Prokob. Mathilde. Adolf. Több Fegyveresek,
kik közül némelyek szolgálnak.

PROKOB

Derekassan Fiam! derekassan! Én is eleget vagdalkoztam a Pogány Kutyákkal,
úgy folyt a sok vér mint a Patak, és most még is jól esik, ha hasonló Tettekkel
Ifjúságomnak történetei fel ébresztődnek Lelkemben. No – Mathilde! rajtad a sor –

MATH[ILDE]

200 Én semmi különösset nem tudok kedves Atyám – egyedül, Tegnap estve fe-
lé a hives Napnyugoti szél ki tsalt bennünket Ildegardal a közel lévő Ligetbe
egy árnyékos Tölgyfa alá. Midőn egy ideig ottan mulatnánk, egy valósággal
tsodálatos Eset ötlődött szemeinkbe: Egy könnyű Pántzélban öltözött Vitézt
lattunk távúrol ki ugorni a sűrűből, a ki is két ellenséggel, kik ötet mindenütt
205 nyomba követték vitézül vagdalkozott. Örömet küldöttem volna segítségére,
de tsak ketten voltunk, azomban egyikét a leg nagyobb sebességgel úgy meg
tsapta, hogy azonnan halva fordúlt le a lórol, a' midőn, még többen ugráltak elé
a Bokorbol, es egyenessen reá rohantak. A szerentsétlen látván a sokaságot, meg
sarkantyúzta a Lovát, és el nyargalt, midőn az Ó Snéeberg alatt lévő erdőhöz ért,
le ugrott Lováról, el eresztette, és a sűrűben el vezett. Ellenségei utanna estek,
210 de kevés idő múlva²¹ nálla nélkül jöttek vissza, ök is az után nagy sebességgel
el nyargaltak. Én a Lovat be hozattattam azután a Várba.

ADOLF

Szegény Ember! bizonyosan ő is valamely Gázságnak áldozattya.

[7v]

PROKOB

Tsak úgy szokott az a Vitézek között lenni – Éllyenek a derék vitézek. (: *iszik* :)

MIND (: *isznak* :)

Éllyenek!

PROKOB

215 De soká nem jön Svertling – Hej, Brúnó! Brúnó!

13^{dik} Jelenés

Brúnó. Voltak.

PROKOB

Hol vagyon az Iródeák?

²¹ [A szó után utólagos, fekete ceruzás X jel.]

BRÚNÓ

Egyenessen a Várkapunak láttam hogy vette az úttyát, nékem azt mondá, az idő szépen kezd derülni, ki megyek úgy mond a Ligetbe, az a szép környék majd meg fújja egy kissé a Fejemet, és azzal el ment.

PROKOB

220 Jó, mihelyst ettünk, mi is kimegyünk Fiaim! – No Fitzkók, már most néktek elég volt az Uraság, mennyetek, és vigadjatok Magatokra, mert – tüzes Fitzkók ti! – a mint veszem észre nagyon szeretnétek Urak lenni! Úgy esznek mint a Lovak, és isznak mint az ökrök, – az nem szép – mennyetek a Pintzébe, ott nem bánom ha agyon iszszátok is magatokat – no, alló mars! –

FEGYVERESEK

225 Juhe! Éllyen Lövenstein Prokob! Ellyenek a Nemes Vitézek! Juhe! (: *mind el mennek* :)

PROKOB

Tüzes, forgós, Fitzkói! az Ember egy Újrat nyújt nékik, ők az esgez Kezet akarják meg fogni. – Tüzes forgós Fitzkói! (: *iszik* :)

ADOLF (: *Mathildéhez* :)

O Mathilde, be szép, kit ennyire szeretnek Jobbágyai!

MATH[ILDE]

Ö a mi Atyánk, a mi jó Atyánk!

PROKOB

230 Mit beszéltek? – Tüzes, forgós – Jó kedvem vagyok úgy é? Jobb a' Fő szédelés, mint a Hidegletés! – Gyertek! [8r] – ide – úgy – no most öleljetek meg engemet. Így ni – Juhe! nyoltz nap múlva a Lakadalom! Juhe!

ADOLF

MATH[ILDE] } Kedves Atyánk!

PROKOB (: *Brúnóhoz* :)

Mit tátod itt a szádat? Ehetnél? –

BRÚNÓ

Uram bocsásd bűnömet, de hogy ehetném. (: *el megy* :)

PROKOB

235 Úgy ni, már most hárman vagyunk. No, hadd lassam – öleljétek meg egymást, – úgy – no most egy tsókot! – Brávó!
(: *zörgés hallatszik melly mind jobban nevededik egészen ezen Jelenés végeig* :)

MIND

Mi az?

PROKOB

240 Mind jobban, jobban. – No – még se jelenik meg senki? – Tüzes forgós! – Hisz az ördög csak nem üzi délben a Késérteteket? Születésemtől fogva mindig ezen várba lakok, és sem Ejjel se nappal nem hallottam ilyen zörgést. – No! (: *ki ált* :)
Jön é már valaki?

MATH[ILDE] (: *félénken* :)

Talán valamely Lélek, kinek segítségre vagyok szüksége?

ADOLF

Ha délben is Lelkek járnak, úgy tehát közel vagyok az Itélet Napja.

(*A zörgés mind jobban hallik, végre egy Kárpit a falon fel emelkedik:
egy kis ajtótska meg nyílik* :)

14^{dik} Jelenés

Stanno (: *pántzélban* :) Voltak.

PROKOB }
ADOLF } (: *Kardot rántanak* :)

MATHILDE (: *el sikólyta magát és Adolf megé bújik* :)

STANNÓ (: *kardját Prokob lábaihoz tévén* :)

245 Hagyjátok²² hüvelyében kardotokat! Én²³ egy szerentsétlen vagyok, kit a Törté-
net vezetett ide. És remélem, hogy emlékezni fogtok még vitézi esküvéstektől,
és oltalmazni fogjátok az üldöztetett Ártat[8v]lanságot.

PROKOB

Ülly az asztalomhoz ifjú Ember, egyél igyál, és beszélj nekünk Történetedet

MATH[ILDE]

Kegyelmes Isten, a Vitéz éppen az kit én tegnap estve olyan vitézül vagdalkozni
láttam –

STANNO

Meg lehet – sött igen is az vagyok szép Kis Aszszony! (: *eszik iszik* :)

MATH[ILDE]

Valójában vitézül viselte magát a' Vitéz Úr –

STANNÓ

Még vitézebbül is viseltem volna magam – de –

250 MATH[ILDE]

Sok Kutyák a Bikát is le nyomják azt akárá mondani.

PROKOB

Valósággal kíváncsi vagyok –

STANNÓ

255 Tiszta szivből. – Igaz hogy örömet akarnám egy vig Mesével füleiteket tsiklán-
doztatni Nemes vitézek; de hallyatok egy iszonyatos valóságot! – Az Atyám Zá-
bern Grundrik, egy a leg hatalmassabb Szász Vitéz volt. A tűzben és háborúban
meg őszülvén, vidámon és tsendes Nyúgodalomban élte Zabern Várában öreg
esztendeit. Barátságos 's Emberszerető lévén, Konyhája minden derék Embernek
260 nyitva állott. Mindjárt születésemkor leg kedvesebb Fegyveres Bajtársával,
Dórnitzveig Baltzerral öszve beszéllett, hogy akkor született Leányát nékem el
jegyezze, hogy egykor nékem Feleségem lehessen – de egy időnek előtte való

²² Ha<d>gyjátok [Ráírva.]

²³ É<n [Az n olvashatatlan betűre ráírva.]

halál el vitte Baltzert e világról. Az Árva Elzbethet az Atyám várunkba hozatta és ott neveltette. Fel nőttünk és véllünk együtt fel nőtt azon Érzés is mellyet az
265 Atyám annyira ohajtott – a szeretet. Elzbethnek esztendeivel nevedett szépsége is, úgy hogy 14 esztendő korában már egy másra zajogtak a vitézek Imádók²⁴ várunkban – ámbár mind hasztalan, mivel mi már örökre egymásnak va-[9r] lánk szánva. Így éltünk meg elégedve a' Boldogság várában, nem is almodtunk azon veszedelemről, melly bennünket fenyegetett. – Elzbethnek²⁵ titkos Imádói
270 közt volt egy szomszéd vitéz is – Thúrneizen Ullrik, a' ki minthogy egyenes úton semmiképpen se tudott Elzbeth birására jutni, egy alattomos Gázságban keresett segítő szert magának. – Már készen volt a Lakadalmi Pompára minden; már a Vendégek is meg hivatattak, amidőn az Atyám hirtelen meg holt. – Én nem akarok Ellenségemnek Fejére többet háritani, mintsem a mennyiről²⁶ egykor az Istennek színe előtt meg felelhetek: ha *tudniüllik*²⁷ Méreg é, vagy pedig öregségének Erőtlensége szakasztotta el életének fonalát.²⁸ –
Az országnak szokása szerént esztendeig gyászoltuk Atyánknak halálát, és már ez is tsak nem el folyt, a midőn a buja Vitéz olyan dolgot követett el, mellyet
280 valaha tsak egy ördög vihetett véghez. Elzbeth egy napon meg látogatta Szomszéd Barátnéját, és – vissza se jött többé; hanem egy Levelet küldött vissza mellyben azt írta, hogy közöttünk valamely Atyafiságot hallott lenni, mellyért tanátsosnak tartotta a töllem való elválást. Könnyen által láthattátok, hogy én ezen Levélnek nem adtam hitelt, a midőn egy meg vesztegettetett szolgálja Ullriknak mindent fel fedezett, hogy *tudniüllik*²⁹ Elzbethet elrabolta, és azon Levél írásra hatalommal kényszerítette. – Hiv Fegyveresseimnek tanátsokkal³⁰ éltem, a kik a Fegyver zörgésben öszülvén meg a Kardnál egyebet nem tanátsoltak. Rajta ütöttünk tehát Thúrneizon, de a Haramia sokkal jobban el volt készülve, mint sem mi azt gondoltuk volna. [9v] Igaz hogy hiv Embereimmel mint oroslányok úgy hartzoltunk; de a sokaság egy hat óráig tartó ütközet után
290 széjt verte Fegyveresseimet, és engemet is haza szaladni kényszerített. De mint el bámúltam, midőn haza érvén Elzbethemet othon találtam, ki is egy hiv szolgálának segítségével által a közönséges zavarodásban el szökött. De még nem volt egész bátorságba, érezvén a következendő veszedelmet, kedves Anyámmal együtt egy titkos ajton a várbol ki eresztettem. – Ha ezen két leg dragább Kintseim e világon szerentséssen meg menekedtek é, vagy újjonnan Ellenségemnek
295 kezeibe estek, nem tudom, és ez kinossabb nekem a halálnál.

²⁴ <>Imádók [Az I olvashatatlan betűre ráírva.]

²⁵ Elsbeth [Emendáltuk.]

²⁶ mennyi<t>ről [Ráírva.]

²⁷ t.i. [A rövidítést feloldottuk.]

²⁸ fohalát [Emendáltuk.]

²⁹ t: i: [A rövidítést feloldottuk.]

³⁰ tánatsokkal [Emendáltuk.]

Zábern várát azután ostromolni kezdte Ulrik, és mivel hamar el fogytak kevés
védelmezőim, ugyan azon titkos ajtón ki szökvén én is, a Vár a Rablónak prédá-
jává lett. A midön engem abban Ulrik fel nem talált, újjonnan utánnam eredett
300 néhány Fegyveres Szolgáival, és tegnap itt a vár alatt utól is ért. Ketségbe esve
oltalmazván magamat, egy szerentsés tsapás halva teritette a földre Inségem-
nek szerzőjét. Ezzel meg sarkantyúzáván Paripámat az erdőhöz nyargaltam, és
egy bokorral bé fedett barlangban el bujtam, minek utánna lovamat szabadjára
botsájtottam volna. – Ott meg háltam, és már³¹ ma reggel, minthogy itt sem
305 éreztem magamat bátorságban,³² más Menedék³³ után néztem, a midön törté-
netből egy be mohosodott kis boltozatra akadtam – belé másztam, és belőlről
egy föld alatt való járásra találtam, melly egészen ide vezetett.
[10r]

PROKOB

Itt a kezem ifjú Ember, mihelyst a Leanyom Lakadalma meg esett ezen derék
Vitézzel, véremet és életemet fel áldozom igaz ügyed mellett.

MATH[ILDE]

310 A Lovat bátorságba hozattam –

STANNO

Köszönöm – sött, elégtelen vagyok a köszönetre,

PROKOB

Szükségtelen, a mit mi akarunk éretted³⁴ tenni, azt az Emberiség és Vitézi köte-
lesség kívánnya – Hej Brúnó! Brúnó! – Élly nállam, derék ifjú Ember, kedvedre –

15^{dik} Jelenés
Brunó. Voltak.

PROKOB

Ezen Vitéz ezentúl Házunkhoz tartozik – mutasd meg néki szobáit. – értettél?

BRÚNÓ

315 Uram botsásd bűnömet, hogy ne értettem volna.

STANNÓ (: *meg szoritván Prokob kezét* :)

Érezd kéz szoritásombol, nemes vitéz, hogy mit érez az Ember ha Emberre
talál³⁵ (: *el megy* :)

BRÚNÓ (: *utánna* :)

ADOLF

MATH[ILDE] } (: *karjai köze esnek Prokobnak* :) Atyánk!

³¹ má<r>s [Ráírva.]

³² batórságban [Emendáltuk.]

³³ <m>Menedék [Ráírva.]

³⁴ erétted [Emendáltuk.]

³⁵ [Az *Ember* és az *Emberre* szavak nagyobb betűmérettel kiemelve.]

PROKOB

Értelek, értelek – és már most ki az én kedvelt mulató Erdőtskémbe! gyertek
(: *mind el mennek* :)

VALTOZÁS

Rövid Erdő

16^{dik} Jelenés

Svertling (: *maga* :)

SVERTLING³⁶

320 Itt vagyok valahára ismét! Itt akarom én ötöt meg várni. Erre szokott járni mindenkor, midőn egyébaránt Legényei a' Vadászásban foglalatoskodnak. Hahaha! bolond Majom! még te is szeretetni kívánsz, kit az Anyák tsak gyermekeiknek ijesztésekre neveznek? A ki inkább [10v] egy oktalan állathoz, mint Emberhez hasonlítász? Kiről, ha azt találja valaki kérdezni.³⁷ Kitsoda ez az Ember? azt
325 kellek felelni: Egy Vitéz, kit a vad³⁸ Tóbiznak neveznek. – De éppen szeretem hogy így vagyon a dolog: nem szépségedre, hanem karodra vagyon nékem szükségem. Légyen tsak egyszer Mathilde O Sneebergben, majd meg tanitalak én akkor az ölelésre, és meg adom fáradságodért az érdemlett jutalmat, és a leg egyenesebb utat fogom meg mutatni a Másvilágra – Indulatomnak Alkotója
330 (: *öszve teszi kezeit* :) ha egy meg vettetett Teremtés fohászkothatik te hozzád, halgasd meg az én esdekléseimet! – Nem! Mi szükségem nékem arra! elég eszem vagyon nékem – elég foghatóságot adott én belém az Atyám! – Atyám? ha! nyomorúltak, kik szegyenlettétek Fiatokat meg esmérni! – (: *mérgében sirva fakad* :) O! – Minden³⁹ Imádságomnak végén, az a szó jút Elmémben: Fattyú! – Átok!
335 átok a gyalázatosokon,⁴⁰ a kik Fiukat útálattal taszintották el magoktól! Átok az Atyámra! Átok az Anyámra! Átok azon Gyönyörűségre, melly gyalázatos Lételemet adta! – de (: *ki törli könnyeit* :) tsendesedj, el hagyattatott Féreg, és töröld ki könnyeidet, mert már meg esett! – ha! ő az! (: *hátra vonnya magát* :)

17^{dik} Jelenés

Tóbiz, Svertling.

TÓBIZ (: *nem vévén Svertlinget észre* :)

Vadászat! – hahaha! (: *komor és durva sóhajással* :) Vadászat! – o hogy ha [11r]
340 az én gyönyörűséges Mathildémet ki nem vadászhatom Barlangjából! O be

³⁶ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

³⁷ kérdezni.; [Emendáltuk.]

³⁸ kit <a> vad [Úgy láttuk, későbbi, fekete tintás áthúzás, ezért nem követtük.]

³⁹ <m>Minden [Ráírva.]

⁴⁰ <G>gyalázatosokon [Ráírva.]

szép ő! oh be szeretetre méltó! – Engem nem akar szeretni! Nem? – de miért nem? – mert – mert – (: *mérges mosolyodással* :) mert tsúnya vagyok! – Tsúnya? – Bolond, mi gondod néked arra; de csak húsz esztendő vagyok. – pedig a vad Tóbiz is meg tudna szelidülni – ha ő engemet szeretne, még arról is le tudnék mondani, hogy nem fosztogatom többé az utazókat – pedig ugyan nagy áldozat, mert nints előttem gyönyörűsegebb, mint a: Gyújtogatás, Rablás és Fosztás. (: *fel dühödik* :) Nem! Esküszöm a Lelkemre! enyimnek kell nékie lenni, ha mindjárt a Teremtés omladékai alól kellene is őtet ki húznom –

SVERT[LING] (: *mintha most jönne* :)

Jó hogy itten talállok kedves Barátom –

TÓBIZ

350 No's? no's? no's?

SVERT[LING]

Kardra Barátom! vagy Mathildét örökre el vesztetted!

TÓBIZ

Mikép?

SVERT[LING]

Már meg érkezett –

TÓBIZ

Ördög, szólj már! Kitsoda? mitsoda? mikép?

SVERT[LING]

355 Hadd vegyek csak lélekzetet –

TÓBIZ

Fulladj meg; csak – beszélj!

SVERT[LING]

Azon szerentsés Vetélkedő, kinek kedvéért a vad Tóbiznak kosarat adtak –

TÓBIZ (: *reá rivalkodik* :)

Kosarat? – ördög!

SVERT[LING]

Dittmár Adolf meg érkezett. – Nyoltz Nap múlva lesz a Lakadalom –

TÓBIZ

360 Ördög és Pokol! Előbb legyenek az ördögök Angyalokká, mint sem az meg történnyen!

SVERT[LING]

Tsendessen Barátom! a' Dühösködés most semmit sem ér – Nállam nél[11v]kül örökre meg fosztatol Mathildétől, – mit adsz, ha őtet még ma kezembe keritem? –

TÓBIZ (: *öröm ittassággal* :)

Te? te? Mathildét? – Ember! Angyal! –

SVERT[LING] (: *keservessen* :)

365 Tsak Svertling! tsak Svertling! –

TÓBIZ

Szólj! Szólj! (: *tzirógattya* :) Barátom, mi tévő legyek.

SVERT[LING]
 Mitsoda úton kívánod Mathildét el nyerni?
 TÓBIZ
 Betsületes úton –
 SVERT[LING]
 De ha az nem lehet?
 TÓBIZ (: *el gondolkodva* :)
 370 Ha nem lehet –
 SVERT[LING]
 Ha ölni, gyilkolni kelletik –
 TÓBIZ
 Tehát – tehát – mit tesz az? –
 SVERT[LING]
 Hallyad tehát: Éppen most jönnek a Szerelmesek az Öreggel együtt a kedvelt
 Bükfa Erdőskébe, ott fognak egész alkonyodásig mulatni – az idő⁴¹ a’ Sze-
 375 relmeseknek a nélkül hamar szokott múlni. Rendelj oda mihelyst setétedik
 egynéhány Fegyverest és ragadd el Mathildét. –
 TÓBIZ (: *reszkető kezekkel ’s örömel simogattya* :)
 Nyúgodalmamnak Szerző Angyala – Barátom! Köszönöm Tanácsodat –
 SVERT[LING]
 Tsekélység! én szerentsésnek érzem magamat, ha szenvedő Barátomnak segít-
 ségére lehetek – Én sietek, hogy még hamarébb oda érhessek, ne hogy gyanút
 380 vonnyak magamra. Isten hozzád –
 TÓBIZ
 Isten hozzád! A milyen igaz hogy Mathildét szeretem, Hálaadatos fogok lenni.
 SVERT[LING] (: *kezet fognak* :)
 Isten veled!
 TÓBIZ
 Isten veled!
 SVERT[LING] (: *magába* :)
 Ne félj, mert keserűvé fog ez néked válni. (: *el megy* :)

18^{dik} Jelenés
 Tóbiz.

TÓBIZ⁴²
 385 Mathilde az enyim! a vad Tóbiz Szerentsés lesz! a vad Tóbiz meg fog szelidül-
 ni⁴³ [12r] igaz! igaz! – o kész volnék sirni örömembe; de a vad Tóbiz nem tud
 sirni – és még is ni – ni – hogy pereg le egy tsepp! – Mathilde az Enyim lesz, – a

⁴¹ <tty>idő [Részben olvashatatlan betűkre ráírva.]

⁴² [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

⁴³ [Az őrszó a 11v alján: *igen*, a 12r első szava viszont: *igaz*.]

szeretet jóvá, a szeretet szeliddé fogja tenni a vad Tóbizt! Majd ha alkonyodik –
Mathilde az Enyim lesz – Mathilde az Enyim lesz! (: *le térdepel* :) O, gonoszokat
390 meg térítő Atya! engedd eztet véghez vinnem, hogy Mathilde karjai között ki
sirhassa a vad Tóbiz gonoszságait! O Nap bújjel mentől elébb a Földiek elől, és
te, Éjjeli setétség! parantsold elő ragyogó Tsillagaidat,⁴⁴ segítsd a vad Tóbizt!
Segítsd a szegény el tsüggedett Tóbizt Mathildének birtokára! segíts engemet
Indulatainknak kedvező Lélek,⁴⁵ akár angyal, akár ördög légy is nem bánom
395 – (: *fel ugrik* :) Bolond Állat! mit használhat ő te néked? Mathilde Tégedet nem
szeret! (: *dühössen* :) Miért nem? (: *ortzáját körmölvén* :) Átkozott légy útalatos
ábrázat! átkozott légy, melly tsak Ijesztője vagy másoknak! – (: *homlokba üti
magát* :) ostoba ördög! hiszen nem te Teremtetted magadat! – – De miért Terem-
tettem én tehát tsúnyává, és miért teremtetted szinte olyan érzékeny sziv belém
400 mint más Emberbe? Nem! – nem! Enyimnek kell ő nekie lenni, ha mindjárt a
Pokolnak kellene is a Meny országgal egygyé lenni! – Nem szeret engemet! ha!
ha! ha! – Kerüljön tsak egyszer a' finnyás Teremtés körmeim közé, majd meg
tanitom én őtet úgy tántzolni, a' mint én fogom a nótát fütyölni. – Esküszöm a
Lelkemre! enyimnek kell ő nekie lenni! vagy átkozott légyek én [12v] átkozott
405 légyen ő! átkozott légyen az egész Természet! átkozott légyen azon lengedező
szellő melly forróságomat enyhíti! átkozott azon Megelégedés, melly valaha
Töredelmemnek⁴⁶ könnyeit le szárította! – Mathilde az enyim lesz! – Hej Legé-
nyek! – Mathilde az enyim! Legények! Legények! (: *öröm ittassággal ki rohan* :)

VALTOZÁS

(: *A Bikfa Erdőtskének leg szebb Tajéka* :)

19^{dik} Jelenés

Svertling.

SVERTLING⁴⁷

Szerentsémnek Angyala köszönöm, hogy már itten vagyok! éppen amott látom
410 őket jönni! – Szent Tettetés! ne hagyj el engemet! Add meg szerentsémet, melyet
szülőim meg tagadtak én töllem! (: *le ül hátúlrol egy Hantpadra, és gondolkozik* :)

20^{dik} Jelenés

Adolf. Mathilde (: *karonfogva* :)

ADOLF

Édes Mathildém! mi az oka ezen vidámithatatlan Komorságodnak?

⁴⁴ <t>Tsillagaidat [Ráírva.]

⁴⁵ Lél<>ek [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

⁴⁶ [A *Töredelmemnek* kivakart, olvashatatlan szóra ráírva.]

⁴⁷ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

MATH[ILDE]

Édes Adolfom! hisz éppen most beszéltem el, hogy engemet az O Sneebergi Tóbiz is látott, a mi több szeret – o én igen félek azon vad Ifjútól.

ADOLF (: meg fogja kezét és szívéhez nyomja :)

415 Érzed itten? – érzed ezen heves dobogást? – Látod! ez tsak éretted dobog; és nem nemes Vitéz vagyok é én? Nints e nékem Kardom és Lántsám? – Nem sokára az Enyim lészesz – az Isten és Emberek előtt, Enyim örökre! Kitsoda mérészel Tégedet karjaim közül ki ragadni? Hadd jöjjön ama bárdolatlan Ifjontz, majd el fogom én ötet olly módon fogadni, hogy örökre el felejtí merre vagyon az út

420 Lővensteinba.

MATH[ILDE]

Hát az öreg⁴⁸ Atyám hova maradt?

[13r]

ADOLF

El merülvén a Természet Szépségében, minden bogárkán fenn akad a szeme – lassan ballag utánnunk. Éppen ehol jön –

21^{dik} Jelenés

Prokob. Voltak.

PROKOB (: tsendessen lépeget be :)

Te is itten vagy Svertling?

425 ADOLF }
MATH[ILDE] } Majd észre se vettük? Hát jobban vagy é már?

PROKOB

Jobban vagy é már, Fiam?

SVERT[LING] (: fel áll és Prokobhoz lapúl :)

Igen! igen! Ez a hely ollyan gyönyörű! hogy az Ember tsak nem magárol is el felejtkezík – a tsendes szellő meg fújta a fejemet – igen – igen – én minden jót reménylek.

PROKOB (: le ül oda, a hol Svertling ült :)

430 Nézzétek, Gyermekek! ezen tsendes Liget az én leg kedvesebb mulató helyem – itt ollyan jól lehet Léleketet venni,⁴⁹ és még is valahányszor ide jövök ollyan szerette el szorúlást érzek mejjemben hogy nem tudok szavakat találni érzésem ki fejezésére – ezen Bükfákat⁵⁰ én még Gyermek koromban tulajdon kezeimmel ültettem, és a mit tsak itten láttok mind a ti öreg Prokobtoknak⁵¹ munkája.

435 tsoda édes Érzés örégységünkben azon Fáknek árnyékában nyugodni, mellyeket Ifjúságunkban ültettünk. O kedves Gyermekeim valahányszor ezen Ligetbe

⁴⁸ ör<>eg [Olvashatatlan betűre ráírva.]

⁴⁹ venn<e>i [Ráírva.]

⁵⁰ Bükfá<m>ka<k>t [Ráírva.]

⁵¹ Prokobtoktoknak [Emendáltuk.]

jövök mind annyiszor egy édes Komolyság lepi el lelkemet, és a Múltaknak minden Jelenései olyan eleven színnel festődnek le Lelkem előtt. – Millyen sokszor jártam én itten egyedül, vagy leg alább Feleségemnek karján függve;
 440 tsak az ezüst színű hold pislogott meglelégedésemre. A midön a Háborúba indúltam, mindég ide jöttem először, és itt kértem áldást Magamra és az E[13v] nyimekre, és a' midön⁵² szerentsés Gyözedelmünk után ismét vissza jöttem ősi Lövensteinomba,⁵³ kedves Radegundám ki terjesztett karokkal jött előmbe, forróan meg ölelt, hogy Pántzélomon keresztül is érzettem forró szívének
 445 dobogását, midön egy szerelmes Tsók ajakairól Lelkemet fel buzditotta, akkor is ide siettünk leg először is, és térden álva köszöntük a Teremtőnek az én Megtartásomat. – De – te, szerette Liget! nem sokáig fogok én már árnyékodban nyúgodni. – majd – érzem, majd el jön nem sokára Életemnek vége, és én örömmel válok meg tőlled, mert Leányomat, szerette Mathildémet egy derék
 450 Férfiúnak karjai közt szerentsében⁵⁴ hagyom el.

MATH[ILDE] (: *attyának karjai közé szalad* :)

Nem! drága Atyám! te még nem fogsz meg halni – még te élni – élni fogsz sok ideig kedves Gyermekidnek karjai között –

ADOLF (: *hasonlóképpen* :)

És aldani fogod szerette unokáidat –

PROKOB (: *mind nagyobb*⁵⁵ *érzékenységgel* :)

Nézzétek! millyen felségessen siet a Nap az Alkonyodásra! (: *ki törli öröm könnyeit* :)
 455 Hatvan hat Nyárban látom már Naponként⁵⁶ Lövensteinbol a Napnyúgovást, és soha se láttam olyan ditsösségben mint, ma, soha sem érzettem olyan fájdalmas örömet mint mostan – Millyen jól, millyen szépen teremtettél te mindent öröktől való Alkotó! – Millyen hódító, millyen el ragadtató a te Munkád! – Gyertek Gyermekek! Itt az Istennek szabad Ege alatt, a' Természetnek nagy
 460 Oltára előtt, esküdjetek egymásnak örökös Szeretetet. Öreg [14r] Atyátok pedig meg fog benneteket áldani – imádkozzatok a'hoz a ki Könyörgésünket, minden Tájékon meg szokta halgatni⁵⁷ – imádkozzatok – (: *Prokob fel áll* :)

ADOLF } (: *eleibe térdepelnek, hosszassan tartó pausa,*

MATH[ILDE] } *melly alatt mindjában öszve tett kezekkel imádkoznak* :)

SVERT[LING] (: *a szín elein le térdepel* :)

Imádkozzak – kitsoda fog engemet Imádságom után meg áldani? – Nékem nintsen Atyám sem Anyám a ki aztat meg tselekedné – tán már rég is az Istennek Itélő széke előtt állanak, és várják el vettetett Fiukat, hogy őket el vádolja? – Óh – óh – Szülőimnek Lelkei, lebegjete most az egyszer körülöttem,
 465

⁵² [A *midön* kivakart szóra ráírva.]

⁵³ Lövensteinomba, <újjonnan ezen helyre jötte midön> kedves

⁵⁴ szerentsé<s>ben [Ráírva.]

⁵⁵ [A *nagyobb* szó végén paca vagy esetleg az *obb* törölve.]

⁵⁶ <n>Naponként [Ráírva.]

⁵⁷ [A *halgatni* szó elején utólagos, ceruzás vonalak.]

segítetek engemet óhajtott Boldogságomra, és én – én – meg bocsátom rajtam el követett Kegyetlenségteket! (: *fére áll* :)

PROKOB (: *el végeztén imádságát* :)

Amen!

ADOLF

470 O kedves Atyám! milyen boldoggá tészel te engem! – és te. felettünk Uralkodó Teremtő, a ki előtt itten térdepelek, halgass meg engem! halgasd meg Esküvésemet, a szeretetnek és örökös Hivségnek esküvését! kárhoztass el engemet, ha én *valaha*⁵⁸ Hitszegő lések. Az Ég tagadja meg töllem a Levegőt, a Nap a Világosságot, és a Föld Eledeletem –

MATH[ILDE]

475 Mire való ez, kedves Adolfom? Te nem lehetsz, te nem is tudsz hozzám hivség-telen lenni. És én is fogadom az Istennek színe előtt hogy soha a Hitszegésnek büntetését meg nem fogom érdemlenni.

PROKOB (: *kezeiket egymásba teszi, és a magáét a fejekre* :)

A leg szerelmesebb Atyának áldása rajtatok –

[14v]

SVERT[LING] (: *magába – bé dugván füleit* :)

Ki nem állhatom! – Jaj nékem!

PROKOB (: *folytatván –⁵⁹ szemeit az Égre veti* :)

480 Nézz alá ezen szerető Párra Természetnek jóságos Attya! Áld meg ezen szövetséget, mellyet az Erköltés és Szeretet színed előtt kötöttek. (: *fel emeli őket, és magához szórítja* :) És ti kedves Gyermekeim! emlékezzetek szüntelen ezen órára, és a' midőn már róllam ezen Porház le hullik, a midőn már többé nem lések, itt készítetek egy Halmot emlékezetemre, ültessétek be aztat rózsákkal,
485 és ha néha néha meg látogattyátok ezen helyet, emlékezzetek öreg Atyátokra, és áldjátok rothadó Tetemeimet a Szeretnek néhány köny tseppjeivel.

ADOLF

MATH[ILDE]

SVERT[LING] (: *magába* :)

} (: *karjai között Prokobnak* :) Drága egyetlen egy Atyánk!

Kinek emelhetek én Sirhalmot, hol vagyon az én Atyám kit én meg sirassak –
(: *Ezek alatt az idő egészen el setétedett* :)

22^{dik} Jelenés

Ventzel, Négy Fegyveresekkel

VENTZEL (: *bé rohanván* :)

Rajta Bajtársim! (: *Kettő a Fegyveresek közül néki megy Adolfnak. Ventzel fel kapja az el rémült Mathildét el viszi. A Másik kettő a földre teríti a félig el ájúlt Prokobot* :)

⁵⁸ vala [Emendáltuk.]

⁵⁹ [A gondolatjel, valószínűleg utólag, függőleges vonallal áthúzza.]

ADOLF
 490 Ördögök' Gaz Szolgái! (: *kardot ránt* :) Fére! vagy mind Halál fiai vagytok!
 (: *közikbe vág és viaskodva el mennek* :)
 SVERT[LING] (: *magába* :)
 Indulatomnak kedvező Geniussa! O ha szerentsés találok lenni!
 PROKOB (: *valamennyire*⁶⁰ *magához jön* :)
 Hol vagyok én? – Hol a Leányom? – Hol vagyon Vitéz Adolf!
 SVERT[LING] (: *Prokobot fel emelvén* :)
 Tsendes[15r]sen! tsendessen kedves Atyám –
 ADOLF(: *viszsa jön* :)
 Széjt futottak a Gaz Emberek! Térj magadhoz kedves Atyám! Mathilde! – Ha!
 495 hol vagyon Mathilde! Ha! esmérem ördögi munkádat Tóbiz! Jaj néked! Jaj né-
 ked! – Mathilde! Mathilde! Mathilde! (: *ki rohan* :)
 PROKOB
 Hol vagyon az én Mathildém! Megholt! megholt! Fiam! vezess engemet sirjához,
 hogy ottan meg halhassak –
 SVERT[LING]
 Jőjj haza kedves Atyám az én Barátom, Adolf, bizonyosan vissza hozza őtet!
 (: *el vezeti* :)
 PROKOB
 500 Adolf! Mathilde! oda vannak ők! oda! örökre!
 (: *el mennek* :)

VÁLTOZÁS

(: *Más Tájék meszsziről látszik Ó Sneeberg vára:*)

23^{dik} Jelenés

Adolf. mindjárt Ventzel. Mathilde 's a Többek.

ADOLF (: *Még távúlról* :)
 Mathilde! Mathilde! (: *bé jön* :) Mathilde! sehol sint! semmi nyomára nem
 akadok! Jaj néked Tóbiz! jaj néked! – de tsitt! – (: *hátra áll* :)
 VENTZEL (: *több társaival hozza Mathildét* :)
 Brávó Pajtásim! örüljünk szerentséssek voltunk!
 ADOLF (: *elé ugrik* :)
 Pokolnak Követyei! ne örvendeztetek olly korán! Él még Dittmár Adolf
 (: *közikbe vág* :)
 VENTZEL (: *el vetvén Mathildét, el szalad. a Többi társai követik* :)
 MATH[ILDE] (: *az esés miatt magához térvén* :)
 505 Hol vagyok? – öllyetek meg engem! tsak kemélyétek az Atyamat, és Kedvesemet!
 ADOLF (: *reája borúl* :)

⁶⁰ valamnyire [Emendáltuk.]

Adolfod karjai⁶¹ között! – Mathilde! Frissen! Siessünk innen!

MATH[ILDE]

Adolf! Szabaditom! Élsz? – Hol vagyunk?

ADOLF

O Sneeberghez közel.

[15v]

MATH[ILDE] (: *fel igyekszik ugrani, de az erőtlenség miatt Adolf nyakába borúl* :)

O Sneeberghez? Fussunk! fussunk! Itt ezer formákban rémit a Halál bennünket!
(: *nagy sebességgel el vántzorognak* :)

MÁSODIK FELVONÁS

Prokob szobája Lövensteinban. Prokob egy Ágyban⁶² fekszik 's aluszik.

1st Jelenés

Stannó. Brúnó. Svertling. Fegyveresek.

STANNÓ

510 Csendessen már elaludott. Mennyetek Legények, hagyjatok itten magunkra,⁶³
majd mellette leszünk mi

BRÚNÓ

Uram botsásd Bünömet tsak magára ne hagyja a Vitéz Úr! – Gyertek. (: *el* :)

2^{dk} Jelenés

Stanno. Svertling. Prokob.

STANNÓ

Barátom, Svertling! Szólj igazán: Nints néked valakire gyanúd, a ki ezen gazságnak Kútfeje volna.

SVERT[LING]

515 Valósággal Vitéz Barátom, én nem gyanithatom a dolgot. Itt közelibe igaz hogy elég hatalmas Vitézek vagynak, de én lelkekre mondom, egyről sem mérészem aztat fel tenni.

STANNO

Példának okáért?

SVERT[LING]

Dagzberg – a vad Tóbiz –

⁶¹ karjai<d>

⁶² Agyban [Emendáltuk.]

⁶³ magunra [Emendáltuk.]

STANNÓ

520 Vad Tóbiz? Mitsoda féle Ember az? –

SVERT[LING]

Igaz hogy elégszer fordult meg itten, Lövensteinba, de én soha leg kisebbet sem vettem észre melly ezen Gázságra tsak gyanút adhatna is – a „vad” nevezet pedig tsak olyan költött név, mellyet a Környék az ő természeti durvaságáért adott reá, egyéb aránt hazudnék, ha azt mondanám, hogy benne a roszzaságnak
525 valamelly nemét tapasztaltam volna. – (: *magába* :) Ha! mitsoda szerentsés gondolat ötlődött Elmémbe! (: *nagyon* :) Azomban – egy Ember [16r] sints egészen hiba nélkül; én ugyan semmi roszzat nem szólhatok rólla, de ha közelebbről akarsz fellőle Vitéz barátom értekezni. Szóllitsd elő Brúnót, ő sok ideig szolgált az Attyánál, és jobban esmérheti a Fiúnak Tulajdonságait.

STANNÓ

530 Valósággal kíváncsi vagyok meg tudni – Barátom! maradj itt az öregnél, tsak Brúnót szóllítom bé, azonnan itt leszek. – (: *el megy* :)

3^{dik} Jelenés

Svertling

SVERTLING⁶⁴

Szerentsés gondolat! – – ha fel fedezi is Brúnó Tóbiznak gonosz erköltseit, mi károm lesz én nékem – gyanút fog mindjájokban gerjeszteni, és ha annyira találna is a dolog menni hogy Hadat izennének egymásnak, millyen könnyen
535 lehet nékem a közönséges zavarodásban Adolfot láb alol el tenni, és az egész Gonoszságot Tóbizra háritani, talán így – talan így – ő is, Prokob is el vesznek és én: Mathildének, Lövensteinnak és Ó Sneebergnek Ura – készen kell tartannom mindenre mag–

4^{dik} Jelenés

Voltak. Stannó. Brúnó.

BRÚNÓ

Uram botsásd bűnömet, eleget tudok biz én rólla, hisz már akkor ottan szolgáltam az Attyánál, midön született. Mindjárt születésekor el vettette az Annját,
540 és így egy Nevelő Anyát kapott, és Uram botsásd bűnömet, ez az Aszszony egy valóságos Boszorkány, még most is él és egy iszonyú környékben lakik, a hol nem egyéb tsak mérges Kigyók és Békák vagynak, és olyan büdös Kénkövés szagú a' Levegő, hogy alig lehet ki állani – Ez az Aszszony volt az ő Nevelő
545 Anyja, ez szoptatta a kis Tóbizt⁶⁵ az ő mérges Tigristejével, [16v] és Ez formálta a kis Tóbizt vad Tóbizzá és azon Ijesztővé a mitsodás, és a kitől minden Emberi

⁶⁴ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

⁶⁵ Tóbiz [Emendáltuk.]

- Állat szalad – ez az Aszszony az, a ki minden magvát a Jónak el oltotta a Fiú szivében, és még most is minden gonoszságokra reá viszi, mellytől az ő durva Teste is borzad külömben –
 SVERT[LING] (: *magába* :)
- 550 Ezt is használhatom.
 BRÚNÓ
- Ezen Aszszony egy eleven Tsont Váz (: Skeleton :) nagy, bé esett szemei vagynak egyik rántz a másikra gyűrődik rajta, egyszóval – Uram botsásd bűnömet – olyan fertelmes mint a Bún. Az egész Környékben Jövendő mondónak adja ki magát, és lakásúl a leg iszonyatosabb helyet választotta magának –
 STANNO
- 555 Elég! elég öreg! ugyan jól le tudod írni mondhatom az Embereket
 BRÚNÓ
- Köztünk maradjon a szó – Uram botsásd bűnömet – ama fertelmes Tóbiz a mi szép Kis Aszszonyunkat meg is kérte, de⁶⁶ –
 STANNÓ
- Ha! már most tudom hányadán vagyunk. Brúnó – siess! a Lovam álljon elé – siess!
 BRÚNÓ
- 560 Uram botsásd bűnömet! miért?
 STANNÓ
- Mindent meg fogsz tudni – siess
 BRÚNÓ
- Uram botsásd bűnömet – mindjárt (: *el* :)
 SVERT[LING]
- Mit határozott el magában Vitéz Barátom? –
 STANNO
- 565 Svertling – én O Sneebergbe ált ugratok, és tudom bizonyosan hogy nem hasztalan –
 SVERT[LING]
- Miért? Mi okból?
 STANNÓ
- Először mint Látogató, másodikor mint Követ, harmadszor mint Hadat Izenő.
 SVERT[LING]
- Bizonyos é már a dologban Vitéz Barátom?
 STANNÓ
- Reményilem – az fogok lenni –
 BRÚNÓ (: *rikóltva bé szalad* :)
- 570 Öröm! Uram [17r] botsásd bűnömet – Öröm! – Adolf és Mathilde jönnek
 MIND
- Jönnek? –

⁶⁶ <-> de – [Ráírva.]

PROKOB (: *fel ébred* :)
Ha! ha! – Mathilde! Szegény Ámitók! meg tsaltatok! nints! meg holt ő! hijjába keresi ötöt öreg Attya! – Nem jön ő soha többé vissza!⁶⁷ soha – soha – (: *el dugja a vánkosokban ábrázattyát és sir* :)

5^{dik} Jelenés
Mathilde, Adolf nyakába tsimpeszkedve jön

MIND (: *lassú hangón* :)
Adolf! Mathilde!
MATH[ILDE] (: *a nélkül hogy Prokob észre vennie, ágya eleibe térdepel és kezét meg tsókollya* :)
575 Atya –
PROKOB (: *fel emelvén fejét* :)
Ki nevez engem azon névvel? (: *meg látván Leányát* :) Ha! (: *nyakába esik Leányának. hosszassan tartó pau'sa – térdre esik, fel emeli kezeit, ismét Mathilde nyakába borúl – azután Adolffhoz vántzorog, meg öleli, térdre esik előtte* :)
Üdvözítőm –
ADOLF (: *fel emeli 's nyakába borúl, azután meg fogja Mathilde kezét és Attyának ölébe vezeti* :)
Örvendj Atya! meg vagyon a Leányod –
PROKOB
Meg – meg – Mathilde! Átok! Átok Rablódra!
ADOLF
580 Átok! Atok Rablódra! átok Tóbizra!
STANNÓ
Ha! igaz tehát! átok! átok ő reá! (: *ki rohan az ajtón* :)
MIND
Stannó! Stannó! hová mész?
SVERT[LING]
Bizonyossan O Sneebergbe –
MIND
O Sneebergbe? –
SVERT[LING]
585 Mint Hadat Izenő.
MIND
Derék, nemes Férjfiú!
ADOLF
Minden szolgák üllyenek lóra

⁶⁷ [A *visza* sz betűje fölött a betűkettőzést jelző ~ tilde.]

PROKOB

Minden nemes Vitézek, kik váramba mint Lakadalomra⁶⁸ meg hivattatott
Vendégek mulatnak meg kérettetnek altalam – menny Brúnó – Nem! magam
590 megyek [17v] – magam is Pántzélba öltözök, még el bir⁶⁹ ez a nyoltzvan esz-
tendős kar egy darab vasat, mellyet amaz Ifjontznak a torkába üssön – magam
megyek – pántzélomat, kardomat –

ADOLF

Tsendessedj⁷⁰ Atyám! Dittmár Adolf áll a te helyedre! Jaj annak a ki néked
bánatot okozott! Jaj, mert Dittmár Adolf áll a' meg sértetett Atyának helyére!
595 Tsendesedj erőtelen Atya!

PROKOB

Jól mondod – erőtelen Atya! én igen erőtelen vén gyermek vagyok – én ide haza
maradok – Az Isten hozzon vissza győzelemmel – Menny, boszszúld meg
Ellenségemen⁷¹ magadat! – én erőtelen öreg itthon maradok, és majd Mathil-
démnek Hajfürtyeivel játszok.

MATH[ILDE] (: *nyakaba borúl* :)

600 A ki tégedet gyermeki módon szeret, a hogy még egy halandó sem szerette az
Attyát – a te Mathildednél –

6^{dik} Jelenés
Brúnó. Voltak.

BRÚNÓ

Uram botsásd bünömet, Vitéz Uram! a kinek⁷² tsak keze vagyon a fegyver
forгатáshoz, mind lovon ülnek már a vár udvarán.

ADOLF

Ollyan hamar –

BRÚNÓ

605 A leg nagyobb nyughatatlansággal várjak Vezérjeket – de, Uram botsásd bün-
nömet, Vitéz Uram, én se vagyok ám a' többinél alább való –

MIND

Hogy, hogy?

BRÚNÓ (: *ki nyitnya az ajtót, és annak háta megül egy lántsát és kopott
sisakot vesz elé* :) Láttják –

PROKOB (: *örömmel* :)

Öreg! –

⁶⁸ Lakadalomra [Ráírva.]

⁶⁹ [A *bir r* betúje a kötésbe került.]

⁷⁰ Tsendess<sen>edj [Ráírva.]

⁷¹ <e>Ellenségeme<t>n [Ráírva.]

⁷² [Az *a kinek* után utólagos fekete ceruzás + jel beszúrva.]

BRÚNÓ

- 610 Igen, igen, az öreg Brúnó tudja még azt a mit a fiatal Brúnó tudott – Még nem felejtettem azt el hogy enge⁷³met milyen igazságtalanul csapattott meg Tóbiz ama vén boszorkány nevelőanyja miatt – igen, igen, egész egy hétig hevert az öreg Brunó – rég óhajtottam ezt az alkalmatosságot, hogy valaki hadat izenjen neki és én ellene mehessek, mert én nem izenhettem neki hadat, mert csak fegyverhordozó vagyok,
- 615 ámbár csak ezen okból is sokszor kívántam volna, hogy vitéz legyek legalább csak egy vagy két óráig is.

PROKOB

Öreg – gyer ide, gyer! – add ide a kezedet – add ide – (: *megrázza* :). Így – így! úgy-e? úgy-e öreg, értesz engemet? úgy-e értesz? – menjetek! menjetek fiaim!

MATHILDE (: *megölelvén Adolfot, egy könyecsepp perdül le szemeiből* :)

Utazz szerencsésen, kedvesem, és jöjj győzelemmel vissza karjaim közé. –

SVERTLING (: *a ki egy darab idő óta mély gondolatokba merülve állott,⁷⁴ magába szól* :)

- 620 A környüállások megfogják mondani –

ADOLF

Ne aggódj, kedves Mathildhém! minekelötte a nap elnyugoszik, ide hozom neked vagy élve, vagy halva ellenségedet. Isten hozzád! (: *Prokobhoz* :). Isten hozzád! (: *Brunóhoz* :). No, hadi bajtárs! induljunk!

BRUNÓ

Uram, bocsásd bűnömet, örülni fogok, ha csak egy fogát törhetem is be Tóbiznak. (: *elmegy* :)

ADOLF (: *az ajtóból visszafordul* :)

- 625 És te Svertling?

SVERTLING

Én – én – (: *magába* :). Kedvezz neki! (: *nagyon* :). Élet vagy halál Matildért! (: *kirohan* :)

ADOLF (: *még egyszer öleli Mathildét és Prokobot* :)

Isten hozzátok!

MIND

Isten hozzád!

ADOLF (: *kifejti magát karjaik közül és elsiet, mondván* :)

Isten hozzátok!

⁷³ [A 17v levél alján az órszó: *enge*. A szöveg nem folytatódik, a kézirat hiányos. A szöveget innen, a 646. sorig ABAFI/AIGNER (1880–81, 3. köt., 37–39.) kiadásából és helyesírásával betűhíven közöljük. Lásd a részleteket a dráma kritikai jegyzeteiben.]

⁷⁴ állok [Nyilván hibás olvasat, vö. ABAFI/AIGNER 1880–81, 3. köt., 38. Emendáltuk.]

7^{dik} Jelenés
Prokob. Mathilde

PROKOB

630 Mi idehaza maradtunk. Gyere ide, Mathilde, vagy nem, eredj gyermekem, eredj az ablakhoz! nézzed, mikép ugratnak ki a vár kapuján! Úgy-e? úgy-e? Látod? látod? Azok az én jobbágyaim! ők engem szeretnek, igen szeretnek, és én is szeretem őket mint gyermekeimet –

MATHILDE (: *az ablaknál* :)

Előttök nyargalózik Adolf! Oh, atyám! Adolf – mellette a többi vitéz vendégeink, utánok a fegyveresek – Brunót körülfogják – ah atyám! mindnyájtok közül kitetszik Adolf – bár csak ide nézne – ha! (: *int neki a kezével* :) Egy csókot vetett vissza reám! Isten hozzád! – Most fordulnak be a másik utcába – (: *szomorúan* :) Már nem látom – (: *atyjához megy* :) Már nem látom. –

PROKOB (: *elszomorodva* :)

Szeretnéd ötöt még látni, úgy-e?

MATHILDE

640 Atyám! – ni! mi lelt? – egy, kettő, három csepp (: *atyjának orcáját törülvén* :) Atyám, te sírsz?

PROKOB (: *sohajt* :)

Az anyád is így tett, midőn én mentem a hadba – ő már meghalt – Radegunda! Radegunda! – midőn már az ablakból nem látott, kiment a falakra, onnan nézett, míg csak a láthatárt el nem hagytam. – Oh, beh jó teremtés volt az én Radegundám – már megholt – rég meghalt és a nyolcvan esztendő szív mégis megmelegsik, valahányszor eszembe jut – gyere leányom, kövessük szokását, nézzük onnét Adolfot, mind engemet az én Radegundám!⁷⁵

645 [18v]

MATH[ILDE]

Kedves jó anyám!

(: *el mennek* :)

⁷⁵ [Itt zárul a kéziratból hiányzó rész, Mathilde következő megszólalása már a meglévő, 18v levélen olvasható. A 18v levéllel kezdve közlésünkben helyreállítottuk a szöveg logikus sorrendjét, tehát a levelek közlési sorrendje: 18v (II/8–9.) → 18r → 19r (II/10.) → 19v. A további magyarázatot lásd a dráma kritikai jegyzeteiben.]

VÁLTOZÁS
Löwenstein falai a nagy Kapuval

8^{dik} Jelenés

Adolf. Svertling. Brúnó. Vitezek. Fegyveresek jönnek a Várból.

ADOLF

Az ártatlanság Boszszúlója, ez legyen jel szavunk, ez legyen tábori kiáltásunk,
a' midön O Sneebere⁷⁶ ütünk.

MIND (: *kardjokat a Levegőbe forgatván* :)

650 Az Ártatlanság Boszszúlója!

BRÚNO

Uram, botsásd Bűnömet! Vitéz Úr!⁷⁷ amott jön Tóbiz Vitéz⁷⁸ Stannóval és egy
Fegyveressel.

SVERT[LING]

Mit jelentsen ez?

ADOLF

Meg foghatatlan! – Tóbiz! – Stannó!

9^{dik} Jelenés

Stannó. Tóbiz egy Fegyveressel. Voltak

TÓBIZ

655 Hová indúltál Dittmár Adolf? Gyere vissza Lövesteinba a gyönyörű Kis Asz-
szonyhoz, ő nálla sokkal jobb mulatozni, mint a Fegyver⁷⁹ tsattogások között –

ADOLF

Hogy hová indúltam –

STANNÓ

Arra már felelt Zábern Stanno!

TÓBIZ

Úgy é?

ADOLF

660 A Gonoszságot és Gázságot meg fenyíteni –

TÓBIZ

Jól teszed.

ADOLF

Boldogtalan! ha kedved vagyon a setálásra, és nem akarod váradat oltalmazni,
úgy tehát tulajdonits magadnak Romlásodat! Én mint nemes Vitéz, úgy bánok te

⁷⁶ [Az *O Sneebere* olvashatatlan kivakart szóra ráírva.]

⁷⁷ Úr [Emendáltuk.]

⁷⁸ V. [A rövidítést feloldottuk.]

⁷⁹ [A *Fegyver* alatt olvashatatlan, kivakart betűk.]

665 vélled. Záberrn Stannótól meg hallottad hogy ő Hadat izenő Követ légyen, – most tselekedj amint jobbnak gondolod. Mathildéhez, ha az Isten is ugy akarja, vissza fogok térni; de én azt ígértem néki hogy Ellenségét magammal fogom vagy élve vagy halva vinni. Vagy ha nem akarod, hogy várad a lángoknak prédája, és a Lelkeknek és Késérteteknek Lakhelye légyen, úgy ígérd meg ezen nyomban én nékem, hogy az egész Vitézség előtt Gaz Embernek vallod magadat.⁸⁰

[18r]

TÓBIZ (: *szemeit rettenetessen forgatván, és kardot rántván, el ordította magát* :)
670 Ördög és Pokol! Az Emberek sepredekének gondolsz te engemet lenni, kinek jó Hirét 's Nevét te tetszésed szerént gyalázhatod, és motskolhatod? Eszembe jut, nékem, az ördög tudja miért, Hadat izenni, és a midön személyessen jövök, hogy annak okát ki tanuljam, és az Egyetértést, és Szomszédi barátságot helyre állítsam, még te meg botsájthatatlan motskolódzásokkal mérészelsz ellenem ki
675 kelni? – Jól vagyon! Ha Háborúságot kívánsz, ha az Igazság nem szent előtted, ha kedved vagyon a Verekedéshez a nélkül hogy a hoz Indító okaid lennének, úgy tehát, gyere Váramnak falaihoz! Érezni fogod, hogy nékem is vagyon kardom, lántsám és szolgálaim, kik ki mérészelnek a tieid ellen állani.

ADOLF (: *sokáig nézi ötet gyanakodva, azután Vállára teszi egyik kezét, és merően a' szeme közé néz* :)

680 Miért loptad el a Meny aszonyomat? Miért vették ama nyomorúlt Gaz Rablók egyenessen O Sneebergnek az úttycokat?

TÓBIZ

Miért – miért – az ördög tudja – én nem parantsoltam azt nék – mit tehetek én arról, hogy arra jöttek a Bolondok? – Vagy tán nem is igaz, hanem tsak egy Gazember költötte aztat, hogy a szomszédi tsendességet fel zavarja!

ADOLF

Gyermek! reszkess a Veszszötöl!

TÓBIZ

685 Ördög – Tüzes Mendörgös Ménkö! mindjárt agyon váglak, hogy az Istennek Angyala sem tud fel trombitálni az útolsó napon –

ADOLF

Mit! – Egy illy málé szájju Kölyöntz? – Útaltos semmire való!

(: *öszve tsapnak* :)

STANNÓ

690 Vitézek meg állyatok! Itt nints helye a Veszekedésnek! Jelennyetek meg annak ki rendelt helyén, külömben meg[19r]⁸¹gyalázlak az egész Vitézség előtt benneteket –

⁸⁰ [A szöveg a 18r levélen folytatódik.]

⁸¹ [Innen helyreállt a kézirat leveleinek sorrendje.]

10^{dik} Jelenés
Prokob. Mathilde. Voltak.

- MATH[ILDE](*: még belölről :*)
Adolf! Adolf! meg ály!
PROKOB (*: hasonlóképpen belölről :*)
Meg ályatok!
ADOLF
Ha! Mathilde szava!
TÓBIZ (*: mágába, reszketvén az örömtől :*)
Látni fogod őtet!
PROKOB (*: ki jön Leányával :*)
695 Meg ályatok! El felejtettétek a Vitézi Szokást? Valami egyenetlenség támadt
köztetek, jelennyetek meg a Sorompók között, és az Isten Itélje meg az Bűnőst.
MATH[ILDE] (*: a Kettőhöz :*)
Békéllyetek! o békéllyetek meg!
TÓBIZ
Mi okból izent ő én nékem hadat?
PROKOB
Ő vadol tégedet –
TÓBIZ
700 Én nem esmérem meg azon vádat.
ADOLF
Miért lopta ő el Mathildét! –
PROKOB
Tsenedesdjetek – tálán ez tsak egy el ragadatatott Indulatból származott Tsele-
kedet volt, és az ilyen hirtelen Lépések, többnyire meg bánást szoktak magok
után vonni –
SVERT[LING]
705 És meg lehet hogy nem is ő volt. Hiszen mit tehet ő arról hogy a Tolvajok o
Sneberg felé futottak – hát ha ők azt tsak Gyanú el háritásért tselekedték – abból
nem következik hogy mivel o Snebergnek szaladtak, Snebergiek légyenek a
Rablók –
ADOLF (*: el gondolkodás után – kezét nyújtja :*)
Hirtelenkedtem – botsáss meg.
TÓBIZ
710 Tiszta szivből. (*: meg rázza a' kezét :*) Derék Férjfiú!
ADOLF (*: három tsókot ad néki :*)
A Békesség és Barátságna tsókja!
TÓBIZ (*: meg indulva :*)
Adolf! – esküszöm [19v]néked – (*: sokáig merően néz Svertlingre a ki szemeit
le sütötte – azután Adolfnak meg rázza a kezét :*) érezd mit akarok mondani

PROKOB

715 Gyertek vissza Lövensteinba, ott igyátok meg együtt az Egybekelésnél a Barátság Poharát –

ADOLF } (: *kezet nyújtanak* :) A Barátság poharát!
TOBIZ }

PROKOB

És már most induljunk vissza! Az Isten áldja meg a Békességes kötést! Gyalázat arra, a ki aztat fel mérészli⁸² oldani –

MIND

Gyalázat!

PROKOB

720 Gyerünk!

(: *indúlnak* :)

TÓBIZ

Én haza megyek, és Lakadalmi köntösbe öltözök. Engedjete meg –

MIND

Éllyenek a meg békélt Vitézek!

(: *el mennek a Várba.*⁸³ *kivénén* :)

11^{dik} Jelenés

Tóbiz. Svertling 's ennek Fegyveresse.

SVERT[LING]

Éllyenek! ha, ha, ha!

TÓBIZ

Mit röhögsz?

SVERT[LING]

725 A meg békélt Vitézek! ha, ha!

TÓBIZ

Mit röhögsz?

SVERT[LING]

Bolondok! milyen könnyen hisznek, ha valaki betsületes ábrázatot mutat nekik, ha, ha, ha!

TÓBIZ

Mit röhögsz? Hát nem meg békélt Vitézek é?

SVERT[LING]

730 Igen, igen! A szép Mathilde – egy Másnak ölében –

TÓBIZ (: *meg szomorodva* :)

Nyúgodalommal fogja életét tölteni.

⁸² mérész<ni>li [Ráírva.]

⁸³ [A *Várba* szó után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

SVERT[LING]
 És Tóbiz? –
 TÓBIZ
 A Vad Tóbiz marad. (: *sóhajtv*a :)
 SVERT[LING]
 Tréfálsz Vitéz barátom –
 TÓBIZ (: *fel pattan* :)
 735 Ördög! – Tóbiz nem szokott tréfálni.
 SVERT[LING]
 's tehát
 TÓBIZ
 Tehát – tehát – a vad Tóbiz betsületes Tóbiz lesz.
[20r]
 SVERT[LING]
 A félénk Tóbiz –
 TÓBIZ
 Fogd be a szádat, mert –
 SVERT[LING]
 740 Egy rikóltás meg ijesztette!
 TÓBIZ
 Ördög tudja ha nem Svertling ijedett é meg jobban –
 SVERT[LING]
 Egy pár sima szavak le vertek a szép Mathilde Birásárol.
 TÓBIZ
 Mivel hogy a tsúnya Tóbiz érdemetlen arra.
 SVERT[LING]
 Tehát már minden reménységről le mondottál.
 TÓBIZ
 745 Nem akarom őtet szeretni –
 SVERT[LING]
 Teheted é azt ha igazán szeretted?
 TÓBIZ
 Az Ember mindent meg tehet.
 SVERT[LING]
 Ezt nem.
 TÓBIZ
 Nem akarom őtet többé látni is –
 SVERT[LING]
 750 Hiszen Vendégnek ígérkeztél –
 TÓBIZ
 Nem fogok el menni.
 SVERT[LING]
 Gyanút fogsz újjonnan gerjeszteni –

TÓBIZ
Tehát el fogok menni.
SVERT[LING]
Majd látni fogod Mathildét szép Menyaszszonyi köntössében – és a Vőlegény
755 a ki ötet körül karolja – nem Te – (: *magába sóhajt* :) Nem Én!
TÓBIZ
O ha én lehetnék!
SVERT[LING]
Mi akadályoztat tégedet
TÓBIZ (: *halgat* :)
SVERT[LING]
Midön a szép Mathilde először megy Meny Aszszonyi ágyában, és a Férj nem
Tóbiz –
TÓBIZ (: *fogait tsikorgatván* :)
760 Oh!
SVERT[LING]
Midön szerelmének első gyümölsét a Világra hozza – az Atya⁸⁴ nem Tóbiz –
(: *szemeit törölvén, magába* :) Nem te szegény, el vettetett Féreg!
TÓBIZ (: *palástyával dörgölvén könnyes szemeit* :)
Ő soha sem lehet a tied tsúnya [20v] vad Tóbiz!
SVERT[LING]
Meg indult a szive! most vagyon itt az ideje. (: *nagyon* :) Barátom! Zembla
765 szállított!
TÓBIZ (: *fel riadván* :)
Zembla! Zembla! a Nevelő Anyám? – Átkozottak legyetek mind a ketten, mert
ti tsepegtettetek olajt a Parázsra – Gyere, gyere, el megyek még is, gyere, gyere.
(: *el megy* :)
SVERT[LING]
Tán ő véghez viszi azt, a mit én nem tudtam. (: *utánna indul*,⁸⁵ és a' *Fegyvereseknek mondván* :) Készen álljatok mindjában⁸⁶ fegyveressen – gyere
(: *el mennek* :)

⁸⁴ az <Férj>Atya [Ráírva.]

⁸⁵ (: utána <)> indul [Ráírva.]

⁸⁶ mindjan [Emendáltuk.]

VÁLTOZÁS
Szoba Lövensteinban

12^{dik} Jelenés
Prokob. Adolf. (: *jönnék* :)

- PROKOB
770 Kedves Fiam, nem izened meg az Atyádnak Lakadalmadat?
ADOLF
Nem.⁸⁷
PROKOB (: *meg ütközve* :)
Miért?
ADOLF
Bizonyos okok miatt.
PROKOB
Okok? Vagy tán, gondolod, hogy az Atyád meg nem egyezik ezen Egybe köt-
775 tetésben, hogy meg tagadja tölleték Áldását. Kedves Fiam, vald meg a Valóságos
okot, mert nékem azt tudnom kell, ne hogy különben meg felejtkezvén Köte-
lességemről, Atyádnak átkát vonnatnám te reád.
ADOLF
Kedves Atyám! Az én Atyám ne egyezne meg ezen Egybe-köttetésben? A Te
leg kedvesebb Barátod? –
PROKOB
780 Éppen azért Adolf –
ADOLF
Ládd, kedves Atyám, én Ő néki ez által tsak nagyobb örömet akarok szerez-
ni, gondold azon el-ragadtatást, midön véletlen karjai közé szaladnak Fia és
Leánya! O mitsoda Innep fog az lenni Dittmár⁸⁸ várában, midön Mathildét,
Német ország első szépét⁸⁹ a Kapukon bé vezetem –
[21r]
PROKOB
785 De hát ha ő még is hamarébb meg tudná azt, mintsem te gondolod.
ADOLF
Ez tsak nem lehetetlen, a midön Lövenstein és Dittmár között az egész Palati-
natusi Kerület, és Frankóniának nagyobb része közbe vetődik⁹⁰ –
PROKOB
Fiam, nem tsalsz meg engemet úgy é? nem! nem! – tehát én se kívánom el ron-
tani kedvedet. (: *le ül egy székre és el merül a gondolatokban* :)

⁸⁷ Nem.<?> [A kérdőjel kivakarva.]

⁸⁸ <d>Dittmár [Ráírva.]

⁸⁹ szépét [Emendáltuk.]

⁹⁰ vetőtíid [Emendáltuk.]

13^{dik} Jelenés
Voltak. Mathilde.

MATH[ILDE] (: *kedvetlen lassú lépésekkel 's le süttött fővel jön bé* :)

ADOLF (: *nyájas hangon* :)

790 Mathilde!

MATH[ILDE] (: *a' nélkül, hogy észre vénné* :)

Millyen szépen bimbózik tavaszal a Gyümölts-fa – el veri leveleit az őszi tsipős szél – Szegény Mathilde, mi lesz te bellöled?

ADOLF (: *hozzá megy* :)

Mathilde! – ismét sohajtasz, bizonyosan valami allattomos Nehéz Kedvűség és Bánat nyomja a te szivedet, és ez a közel lévő örömeknek édességet is meg keseríti te néked. Fedezd fel aztat én nékem –

795 MATH[ILDE]

Édes Adolfom! én magam sem tudom magamnak meg fejteni ennek okát, – nem tudom, miért nem örülhetek – kedvetlen vagyok, és nem tudom az okát, miért. – olyan tsodálatosan érzem magamat. Minden zördüléssel Rablóimat gondolom ismét a Kárpitok alol ki rohanni, minden Felyhőben Szerentsétlenséget látok felém közeledni. Nézd (: *az ablakra mutat* :) mint gyülekeznek Láthatárunkon fel a felhők el borittyák a szép világosságot – így követheti a mi szerentsés Álmainkat is egy⁹¹ Fergeteg, melly minden Boldogságunkat széjjel szórja. –

800 [21v]

ADOLF

Ok nélkül való Komor kedvűség! Mi hibázik szerentsénkből a midön egybe

805 lészünk köttetve?

MATH[ILDE] (: *tsendes el andalodással*⁹² :)

Kitsoda ditsekedhetik a Halandók között az örökké tartó szerentsével? –

ADOLF

Tegyük hogy szerentsétlenség ér bennünket – o Mathilde! a szeretet nem érzi az Elrendelésnek keserűségeit, nyúgodtan viseli Tárgyának térhét, és karon fogva vándorol keresztül az Életen.

PROKOB (: *meg hallván az utolsó szavakat* :)

810 Egyik azután hamarébb el fárad, és ez boldogabb, mert nyúgodni megy – – Ra-degunda! Radegunda!

MATH[ILDE]

Atyám!

PROKOB

Adolf! te el viszed nékem egyetlen egy vigasztalásomat – egyedül maradok – Mathilde szerentsés lesz velled együtt; de az öreg Atyátok egyedül fog Lő-

⁹¹ <a>egy [Ráírva.]

⁹² [Az *el andalodással* olvashatatlan, kivakart szóra ráírva.]

815 vensteinba mint az árva Gerlitzé ógdatni – Fiam! ígérd meg ennékem hogy első
Fiadat el küldöd ide Lövensteinba – hidd el Fiam! olyan Vitézt nevelek belőlle,
hogy Német ország keveset látott olyat, azután én is elmegyek, és le fekszek
Radegundám Koporsójába⁹³ –

14^{dik} Jelenés
Brúnó. Voltak.

BRÚNÓ
Uram botsásd bűnömet, egy idegen Lovas kíván a vitéz Urral szólni.
PROKOB
820 Vezesd ötöt ide.
BRUNO (: *el megy*⁹⁴ *de ismét vissza jön* :)

15^{dik} Jelenés
Lovas Voltak

LOVAS (: *meg hajtván magát* :)
Vitéz Dittmár Albert az én Uram, köszöntését izeni, és sietős segítséget kér
Vitéz⁹⁵ Prokobtól, és fiától Adolftól. Gellhorn Ullrik minden ok nélkül Hadat
izent nékie, [22r] rajta ütött, és be szoritotta Dittmár varába. Ha hirtelen se-
gítség nem érkezik, úgy ő és az övéi el vesztek!
ADOLF (: *iszonyodva* :)
825 Szerentsétlenség Követtye! mit beszélsz? Dittmár⁹⁶ Albert, az Atyám, el fog
veszni? El fognak veszni az Enyimek? – Rajta! Rajta! Kardomat! Paizsomat!
nyergeljétek a Paripámat!
PROKOB
Fegyveresseim üllyenek lóra!
ADOLF
830 O bár csak a szélnek szárnyain repülhetnék, hogy Atyámat szabadithassam,
vagy az Istennek ménköveivel parantsolhatnék, hogy azon semmire valót öszve
mor'solhatnám. Lóra! Lóra! Legények! Lóra! (: *ki rohan* :)
A LOVAS (: *utánna megy* :)
MATH[ILDE] (: *kezeit törvén* :)
Adolf! Adolf! (: *jajgatva bé megy szobájába* :)
PROKOB
Fiam! Leányom!

⁹³ ko<r>porsójába [Ráírva.]

⁹⁴ (: el megy <>de

⁹⁵ kér <a> Vitéz

⁹⁶ <d>Dittmár [Ráírva.]

16^{dik} Jelenés
Prokob. azután Adolf.

PROKOB⁹⁷

835 Mitsodák a leg szebb reménységei is az Embereknek? – A Történet egy szem-
pillantásban öszve rontya azon gyönyörűséges Epületet, melyet esztendőig
rakogat az örömmek munkás Képzelődese – Szegény Teremtések! –

ADOLF (: *tendes fájdalommal bé lép* :)

Mathilde szobájában függ a Kardom – Te is sirsz öreg Atya?

PROKOB

Mivé lettek szép reménységeim!

ADOLF

Áldj meg engemet!

PROKOB

840 Útazz szerentséssen! szabadítsd meg Atyádat, és térj ismét vissza reszkető
karjaim közé. (: *meg áldja*⁹⁸ :)

17^{dik} Jelenés
Voltak. Mathilde (: *Adolf kardjával* :)

MATH[ILDE]

Adolf! itten vagy a kardod.

ADOLF

Ne sirj, Kedvesem, ne sirj! en[22v]gedd még egyszer derülten latnom ábraza-
todat –

MATH[ILDE] (: *zokogva* :)

845 Te el mész, és én újjonnan Ellenségem Leselkedéseinek ki tétetve, vagy tán
éppen Prédájává leszek. Ládd, a Fergeteg, melyet meszsziről láttam, már meg
érkezett, a Fejem felett lebeg, és talan nem sokára meg talál a Dühössége. – De
még is útazz szerentséssen, szabadítsd meg Atyádat, és térj vissza mentől elébb
Mathildédhez –

ADOLF

850 Áldásának özönével – Mennem, mennem kell – Isten hozzátok! minden el
mulasztott szem pillantás halált hozhatna ősz Atyámnak fejére – ne sirjatok!
tsak az Istenért, ne sirjatok! – Ismét láttyuk egymást.

MATH[ILDE]

Ismét láttyuk egymást – oda fenn!

ADOLF (: *meg öleli Mathildét, azután Prokobot, és meg indul. Mathilde
utánna siet és újjonnan nyakába borúl. Adolf Mathilde vállára hajtya a fejét és
elé jönnek, azután Prokob lábaihoz esik, a ki öszve tett kezekkel és égre vetett*

⁹⁷ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

⁹⁸ ál<gy>dja [Ráírva.]

szemekkel imádkozik, Adolfot meg áldja, és egy méj sohajtás után meg törli szemeit és homlokba meg tsókollya. – Adolf fel kél, ismét meg öleli Mathildét, és végre Attyának ölébe veti :) Ismét meg láttyuk egymást! (: el siet :)

PROKOB } (: sokáig egymás karjai között vagynak, azután mind ketten
MATH[ILDE] } le terdepelnek és imádkoznak, az imádság után fájdalmas
tsendességgel kiki a maga szobájába lépeget :)

VÁLTOZÁS

Rettenetes Tájék. Az egész szín merő Kö szikla, mellyeken kigyok Békák és Gyékok mászkálnak. Középen Zembla Barlangja. Setétség.

[23r]

18^{dik} Jelenés

Zembla. Tóbiz. Svertling.

ZEMBLA (: tsodálkozva :)

855 Hogyan Fiam! Jól hallottam é? És te vissza lépvén a' Nagyságtól, Mathildének és sok szép aranyainak birtokáról le mondottál volna.

TÓBIZ

Ugy vagyon; mivel soha se volt a'hoz egyebb Jussom, tsak álnokság és Vér szomjuhozás – a mit ezek készítettek.

ZEMBLA

És egy simanyelvű hizelkedő kedvéért –

TÓBIZ

860 Nevezd ötet Jó szívűnek, akkor adtad meg néki a Valóságos nevét. Az a' derék Ember Barátságával ajándékozott meg engemet.

SVERT[LING]

Hogy meg ronthasson; mert szívébe láthattál é nékie?

TÓBIZ

Hogy tehettem volna én azt?

ZEMBLA

865 Ugyan azért tehát ne higgy néki; mert a Barátság, mellyet nem az idő készít, nem egyebb egy kopasz Madárnál, nem tudja az Ember, ha vallyon fülemile lesz é, vagy pedig Héjja, melly egykor tulajdon szivedet fogja széjt márn.

TÓBIZ

Ugyan hogy tudsz olly⁹⁹ roszszúl vélekedni az Emberek felől?

ZEMBLA

Nem tsupán rosz vélekedés¹⁰⁰ az, mellyet én akarok benned Adolf eránt gerjeszteni, hanem gyűlölség, halálos lángoló gyűlölség. Vagy nem Adolf e az,

⁹⁹ <az>olly [Ráírva.]

¹⁰⁰ vélekedés<t;>

- 870 a ki minden Igyekezeteidnek alája ás, ártani, és Hiredet meg homályosítani
törekedik –
TÓBIZ
Hidd el nékem Zembla Anyó! Dittmar Adolfon hibákat látnak szemeid –
ZEMBLA
Mellyeket a tiéid gyengék meg látni. Nem ejtett é már tsak az által is egy kemény
tsapást te rajtad,¹⁰¹ hogy az álhatatos, bátor Vitéz Tóbizt reszkető 's félelmes
875 Gyermekke tette?
[23v]
TÓBIZ
Az álhatatosság és Bátorság még most is lángol az én Mejjemben. Mutass nékem
alkalmatosságot, és fogadom meg foglak szégyeníteni.
ZEMBLA
Meg fogsz engemet a felöl gyözni, ha Mathilde Birásáért még egyszer mérészelsz
valamit próbálni.
TÓBIZ
880 Én? Én támadnám meg újjonnan az Erkölts Szentségét? Adofnak barátságát
Magsértéssel viszonznám, a midön ő a Meg sértést Barátsággal fizette?
ZEMBLA
Mit öszve nem beszélsz? Ha nem esmérnélek Tégedet, azt gondolnám, hogy
valamelly szerzetesnek a Beszédét hallom. Nints é néked szintén olyan Jussod
Vitéz Prokob Kertjéből¹⁰² egy virág szálat le szakasztani, mint ama Jött, ment
885 Frankus?
SVERT[LING]
Miért ne lehetnél te is, szinte mint ő a Szerentsének Kedveltye?
TÓBIZ
Ingadozóva¹⁰³ tesztek engemet!
ZEMBLA
Igy tetszesz én nékem, most már ismét Fiam vagy énnékem. Hogy Lelked egészen
lángba borúljon, és rettenthetetlen Bátorságba öltözzön – nézz ezen Tükörbe!¹⁰⁴
(*: háromszor meg kerüli, némely érthetetlen szavakat mormog, minden oldalrol
890 meg illeti kezében levő Tölgy fa¹⁰⁵ veszszejével, és egy Tükröt tart eleibe* :) Nézd!
ahol ül Mathilde egy virágzó Baratz fa alatt – milyen szép mint a szerelem
Istenének¹⁰⁶ Felesége. Mellette ül Adolf, és amannak gyönyörü nyakát körül
karolta –

¹⁰¹ <>rajtad [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

¹⁰² <de>Ke<j>rtjéből [Részben kivakart, olvashatatlan betűkre ráírva.]

¹⁰³ Inga<z>dozóva [Ráírva.]

¹⁰⁴ <t>Tükörbe [Ráírva.]

¹⁰⁵ <>fa [Olvashatatlan betűre ráírva.]

¹⁰⁶ Isten<n>ének [Ráírva.]

TÓBIZ

Botsáss! mar eleget láttam!

ZEMBLA

895 Nos, nem érdemes ezen Kints hogy érette valamit mérészelj?

TÓBIZ (: *lelkesítve* :)

Ha Arabiának legforróbb homok pusztáin kellene is Mathildét el érnem, orosz-lányokkal és Tigrisekkel viaskodnom, vitézi betsületemre [24r] mondom! még se rettenék el a további kergetéstől!

ZEMBLA

Igy mutatod meg, hogy még valóságos Vitézi vér foly ereidben, hogy a' Hérosi-Lélek, melyet tejemmel magadba szoptál, még nem gőzölgött ki, nem aludt el benned.

SVERT[LING]

Ez a Határozás illik egy Sneebergi Vitézhez! De mit lehet egyebet várni egy illy Vitéz Törsöknek Bimbójától?

ZEMBLA

905 No még egy tekintetet a Tükörbe, és azutan a dologra! (: *eleibe tartya minek utánna az előbbeni mód szerint tselekedett volna* :) Ottan ül Mathilde egy terített asztalnál, mellette Adolf. Ezernyi Szolgák és Szolgállók forgolódnak körülötte – ahol tartya egyik szereteteknek első gyümölsét a karján – nézd milyen gyönyörű gyermeke vagyon Mathildének –

TÓBIZ

910 Elég – elég! Ha ez a Menyország várakozik én reám, úgy fel kelletik oda kapaszkodnom, ha mindjárt Ember tsontokból kellene is Tornyt építenem. Rajta – rajta! A Természet kötelei hadd szakadozzanak öszve, hadd sirjon a Tsetsemő, hadd emelje felém az Ösz reszkető kezeit, tsak hogy Mathilde gyönyörűségeiben részt vehessek. – Jó illatú Tömjény légyen nékem a meg égett Testeknek gőzze, Enyhitő¹⁰⁷ Italom az Ártatlanság vére, tsak Lövenstein kintseinek Ura lehessen!

ZEMBLA

915 Igy tetszesz én nékem, most mennyetek. Egész Fegyveres Népedet már Lövenstein alatt fogod találni. Mihelyest mind el aludtak te Svertling akasz¹⁰⁸ ki ablakodba egy lampást, az lesz¹⁰⁹ a Jele az ostromnak. Hogy pedig hamarabb oda érhessetek – álljatok ezen keszkenőre!

(: *Tóbiz Svertling oda állanak és abban a [24v] szempillantásban el tűnnek.*

Zembla hangos katzagással bé megy Barlangjába :)

¹⁰⁷ <e>Enyhitő [Ráírva.]

¹⁰⁸ akasz [Az sz fölött a betűkettőzést jelző ~ tilde.]

¹⁰⁹ <t>lesz [Ráírva.]

VÁLTOZÁS
Szoba Lövensteinba Ejtszaka¹¹⁰

19^{dik} Jelenés¹¹¹

SVERTLING (: *szobában terem. Kezében egy égő lámpás* :)

Ha! Meg foghatatlan! Ördögi mesterség! – Millyen tsendesség vagyon. (: *ki megy a' Közép ajtón, szünet után ismét vissza jön. Egyik oldal ajtót meg nyitja és bé néz* :)
920 Tsendesség vagyon (: *be teszi és a másik oldal ajtót nyitja meg* :) Itt is – aluszik
(: *bé teszi. Meg¹¹² áll a szoba közepén* :) Itt vagyon tehát ama nagy szempillantat
mellyben Ég és Pokol tsapnak öszve a' Lelkemben – itt vagyon tehát azon nagy
pillantat, mellyben az Öröktőlvaló Isten kezébe veszi a Teremtés Könyvét, hogy
egy Vétket, vagy Jóságos tselekedetet irjon belé – itt vagyon azon el választó
925 szempillantás, melly Üdvösséget vagy Kárhozatot állit előmbé? – Én előmbé?
miért – o! o! – bár inkább soha ne is kellett volna látnom a Világot – Ma-
thildét – Miért szült engemet az Anyám a világra – miért szerette ő magát olly
annyira,¹¹³ és miért útált meg engemet – az ő Fejére – Szülőim fejekre a kárhozat
– Szülőim fejekre azon örökös Kin melly a háláadatlan gonosz talált Gyerme-
930 nek számára rendeltetett – – (: *keservessen* :) Tudták ök aztat jól, hogy a' Fattyú
Gyermek hijjába betsületes a Világon, hogy a Fattyú Gyermek egy mindenektől
meg vettetett Féreg – pedig az áldott Anya Természet azoknak teremtésekben
is szinte olyan adakozó, mint akár melly Törvényes Ágyakban! – – [25r] Go-
noszság! vidd tehát végbe Remek munkádat! Gázold széjjel a 80 esztendős Öreg
935 Jóltévődnek kopasz¹¹⁴ Koponyáját! Töltsd be Elrendeltetésedet, hiszen Mathilde
lészen jutalmad. (: *tántorgó lépésekkel az ablakhoz megy és meg nyitja* :) O be
hives szél fúj be! (: *homlokárol törli a Badjadság izzadságát* :) Setétség vagyon!
minden tsendes, tsak a Baglyok huhognak – szép Mu'sika – szép! (: *el távozik
az ablaktól* :) Ezen kéztől függ tehát mostan Ezereknek a sorsa? Öröktől való
940 mindenható! ha te eztet meg engedted én nékem, o ne kárhoztass engemet – ha
engemet Szülőim nem nemzettek volna, soha sem vált volna porrá Lövenstein
– (: *körül nézi magát a szobába* :) Isten hozzád, Gyermekségemnek Lakhelye!
Isten hozzád nem sokára Parázshalom! A mit az Idő meg nem emészthetett
benned, öszve dönt egy gonosz talált gyermek, ki te Kebledbe fogadtál – (: *az
945 ablakhoz vántzorog és ki teszi a lámpást* :) Igy teszlek semmivé – ne átkozz! o
ne átkozz engemet! mert ezt Szülőim tselekedték! (: *ki rohan* :)
(: *a szín egy ideig üressen marad, lassan lassan nagyobb nagyobb
lárma hallatszik, végre fegyver tsattogások* :)

¹¹⁰ Lövensteinba <:)> Ejtszaka

¹¹¹ [Mellette utólagos, fekete ceruzás X jel.]

¹¹² <e>Meg [Ráírva.]

¹¹³ annyira <magát>, és

¹¹⁴ k<>op<>asz [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

20^{dik} Jelenés
Brúnó. azután Prokob. és Stannó.

- BRUNÓ
Uram, botsásd bünömet! Az Ellenség! Hej! hej! Az Ellenség az Ellenség!
PROKOB }
STANNO } (: *bé szaladnak* :) Mi az? mitsoda Lárma az?
BRÚNÓ
Uram, botsásd Bünömet! az Ellenség! az átkozott vad Tóbiz!
PROKOB (: *az égre veti szemeit* :)
950 Öröktől [25v] való! botsásd meg néki Hitszegését!
STANNÓ (: *ki szaladt és egy kardal jön vissza* :)
Rajta ösz Férjfiú! gyerünk az ebédlő szobába, ama rejtek ajtón ki szabadúlhatunk a várból. Én végső lehelletemig oltalmazni foglak
PROKOB
Tóbiz! Tóbiz! (: *mind el sietnek: nem sokára hallani Prokobnak ezen szavait* :)
Már keső!

21^{dik} Jelenés
Mathilde, azután Tóbiz Fegyveresekkel.

- MATH[ILDE] (: *halaványan Éjjeli köntössében bé szalad* :)
955 Ha! mitsoda Lárma az – mitsoda Kiáltozás? Ildegárd! Ildegárd! – (: *az ablakhoz megy* :) Mindenható az egész vár lángban vagyon! Istenem! Az Atyám – Stannó! derék Nemes Férjfiú – most ki szabadittya ötet! – ah ismét meg kötözték – segítség! Irgalmasság! kemélytétek az erőtelen öreget! (: *magáról el felejtkezvén ki akar az ablakon ugrani* :)
TÓBIZ (: *éppen abban a pillanatban lép bé és vissza rántya* :)
Mathilde!
MATH[ILDE] (: *reá tekintvén meg borzad* :)
960 Ha Emberi ábrázatban öltözött ördög! ez tehát a te munkád? Ne örvendj győzedelmednek, mert ez a Késő világ előtt is halhatatlanná teszi gyalázatodat. Oh – ölj meg engemet, lakj jól az én Testemmel, tsak oh keméld erőtelen ösz Atyámat – részegedj meg Véremmel tsak az Atyámat oh az Atyámat kéméld. Ha ő nékie tsak egy hajszálat meg görbiteni mérészled, úgy az Istennek ménkövei találjanak tégedet, és morzsoljanak el; ha nem, úgy a' Pokollal és az ördögökkel lépek szövetségbe, tsak hogy Kinnyaidnak készítésében Eszköz lehessenek –
965 [26r]
TÓBIZ
Nyomorúlt Fetségő, nevetem fenyegetőzéseidet! Boldogtalan, kiálts mostan Adolfodat segítségedre, szabaditson mostan meg tégedet ama ditsekedő Kóborló. – Sorsod kezemben vagyon. Üresíts nékem helyet szivedben, mellyet ama
970 Nyomorúlt Frankus töllem el rablott, válasz engemet Férjednek, és azonnal

szabad lészen az Atyád, te és egész Lövenstein – Menyországot fogok körülötted teremteni, tsak szeress engemet –

MATH[ILDE]

Útállak! – Ördög! – útállak! Állíts egy Fúriát előmbe, aztat meg tsókolom, és néked szemeid közé pökök.

TÓBIZ

975 Hurtzoljaátok tehát az Inségre

A FEGYVERESEK (: *meg kapják és el viszik* :)

MATH[ILDE] (: *midön el viszik* :)

Segítség! Irgalmasság!

TÓBIZ (: *egész dühösséggel* :)

omoljon tehát rakásra Lövenstein! égjenek hamuvá a szorongattatott Lakosoknak tsontyai. Vért sirjon a Holdvilág! vért okádjának a Felyhők! és véres légyen az első falat kenyerelem mellyet Lövenstein romlása után a' szamba teszek! Pusztulás

980 tedd meg remek munkádat! (: *ki rohan* :)

VÁLTOZÁS A vár udvara

22^{dik} Jelenés

Közönséges verekedés. Stannó, Prokobot Pai'sával bé takarván, igyekszik keresztül; mások Mathildét hozzák, utánnok jön Tóbiz, és kiált: Tegyétek le! Mathilde meg látván az Atyát elsikolta magát és a földre rogyik. Tóbiz hátúlról föbe vágja Stannót, aki azonnan el terül. Prokob meg kötöztetik.

TÓBIZ

Ki! ki! mig benn nem égünk! Láttjátok! így boszszúlja meg magát Tó[26v]biz Ellenségein! így jutalmazza a meg vettetett Szeretetet!!!

HARMADIK FELVONÁS (: *Erdös Tájék* :)

1^{ső} Jelenés

Stannó. később Szózat. Ildegárde (: *egy Fának¹¹⁵ ágai között ül 's aluszik* :)

STANNÓ (: *be vagyon a feje kötve* :)

985 Melly hamar fel fordúltak szép ki nézéseim, mellyeket én jövendőbeli szerentsemre álmodoztam, melly hamar el enyésztek azon hódító Érzesek, mellyekben én Elzbethem Karjai között, a halálnak, mint Barátomnak kezét nyújtottam

¹¹⁵ Fának <ágai között> ágai [A kivakart rész mellé írva.]

volna. Én bolond, nem gyanithattam ezen Esetet, mely engemet annyira¹¹⁶ le
alázott. Minden Emberi sima szavaknak hittem – hittem minden Teremtés
Elmosolyodásának,¹¹⁷ és ezen Hiedelem melyet a Virtusban és Emberiségben
képzeltem, az Elyzium Lakossává tett engemet. – Minden oda vagyon már most
990 – elenyésztek a Boldogság arany¹¹⁸ sűgári, és a Jövendőről minden reménység
nelkül – tsak a Múltaknak keserveire tekintek vissza. – Mi vagyok én most? – A
leg szerentsétlenebb a’ Föld hátán, mindenemtől meg fosztatva bújosok a Fák
levelei közt, mint az első Testvér-gyilkos; egy pillantatom sints bátorságban,
nem vagyok a’ felől bizonyos, hogy mellyik órában dőf le a lábomról valamely
995 Gonosz tévő. Pedig mi az én vétkem? – öröktőlvaló, mivel érdemlettem én meg
Büntetésednek ilyen nagy mértékét? – De még is – nem – nem zúgolódok. Te
igazságos vagy. Te egyenlően méred a Múltakat a Jövendőkkel. – Talán össeim-
nek Vétkékért szenvedek, talán Gyermekeimnek Gonoszságokat viselem, kik
még a semminek ölében feküsznek el rejtve, és egykor gyalázatos Tettekkel
1000 fogják végnélkül való Türedelmedet [27r] el fárasztani. De légyen! – légyen
szent akarotod. Tsak ezen szempillantásban, melyben a Halál ezernyi formák-
ban fenyeget, küldj nékem Világosságodnak egyetlen egy sűgárát,¹¹⁹ hogy meg
esmérjem – mellyik úton kellessék el indulnom, hogy Lételem tessen te néked?
(: néma szomorúsággal egy fához támaszkodik :)

SZÓZAT

Kivánságod meg hallgattatott Vitéz Stannó! Menny Lövenstein alá azon Bar-
1005 langba mely tégedet a Várba vezetett, ott nem fognak Ellenségeid nyilai tégedet
meg találni, ott, a hol Dittmár Adolf el vesztette szerentséjét, meg találja aztat
Zábern Stannó.

STANNÓ

Mit? Mi az? Mit hallok? Kitsoda szólított engemet?

SZÓZAT

Az Erköls Baráttya, az Ártatlanság szabadítója.

STANNÓ

1010 Istenem! tehát még nem vagyok olyan szerentsétlen, mint gondoltam.

SZÓZAT

Szerentsétlen te soha sem voltál, az, a mit te szerentsétlenségnek tartasz, tsak
tsupán elébbeni sorsodnak meg változása. A mikép a Hernyó Koporsót fony
nyálából magának, hogy idővel¹²⁰ mint tarka Lepke repdeshessen a Levegőben,
és új Életet élhessen. Így veszi el a büszke Tölgy is Őszszel zöld ékességeit,
1015 az árnyékozó Leveleket, hogy a jövő Kikeletkor új Szépségben és Pompában
emelkedhessen fel.

¹¹⁶ <a>ennyire [Ráírva. Emendáltuk.]

¹¹⁷ Elmolyodásának [Emendáltuk.]

¹¹⁸ arány [Emendáltuk.]

¹¹⁹ sűgára [Emendáltuk.]

¹²⁰ <e>idővel [Ráírva.]

STANNÓ

Akárki légy, jóltévő Valóság, köszönöm te néked, a setét Jövendőt ismét meg világittya bennem a Reménységnek egy sugára.

SZÓZAT

1020 Ezen sűgár meszszi¹²¹re ki fog néked világitani. Te ismét fel fogod Anyadat találni, meg fogod ölelni Elzbethedet és Javaidnak nyúgodalmas Birtokához jutsz. [27v]

STANNÓ (: *térdre esik* :)

Tsillagokon túl lévő meg foghatatlan Valóság! Itt a Porban imádom szentséges Végzéseidet –

SZÓZAT

Álly fel, és indulj útagon –

STANNÓ (: *fel áll* :)

1025 Álom¹²² é e' vagy valóság? – ébren vagyok é – tsudálatos! meg foghatatlan! – indulj tehát utagon és keresd Kedvesidet (: *meg indul, de meg látván a' fán Ildegárdot, meg áll* :) Ildegárd!

ILDEG[ÁRD] (: *fel ébred* :)

Ah! ah! ki? Ki? –

STANNÓ

Ildegárd hogy jössz te ide? Mitsoda történet vezet téged ezen erdőben?

ILDEG[ÁRD]

1030 Az, melly a Vitéz Urat! – A szomorú sorsa Prokobnak, és szép Leányának! – De szóljon! Lehetséges volna é még azon szerentsétleneket meg szabadítani? Nem tudna é módot, melly által ők a Tygris körmei közül ki szabadúlhatnak?

STANNÓ

1035 Én? – (: *keserves nevetéssel* :) a ki minden segítség nélkül bujosok a világon kinek széles e' világon sem Baráttya sem Esmérösse nintsen – én kelhetnék ki Prokob mellett – én aki minden szempillantásban várhatom azt, hogy egy Ellenséges dőfés halva terit a földre –

ILDEG[ÁRD]

Tehát ollyan szerentsétlen –

STANNÓ

Úgy gondoltam még egy fertálylyal az előtt – de egy meg foghatatlan szabadító fel nyitotta előttem a Jövendőnek Kapuját –

ILDEG[ÁRD]

Mit beszél a Vitez? Tsodálatos!

STANNÓ

1040 Igaz hogy nem esmérem nemes Barátomat, mert szemeim nem látták őtet –

ILD[EGÁRD]

És még is hisz nékie?

¹²¹ [A ki beszúrva.]

¹²² Alom [Emendáltuk.]

STANNÓ

Én tsak szavát hallottam, orvosló szert tsepegtetett¹²³ ő vérző szivemre, és egy belső Érzés azt kiáltotta nékem: higyj nekie! Azt parantsolta hogy a' Lövensteini Barlangban rejtezzek, ott ta[28r]lálom fel mind azt a mit elvesztettem.

ILDEG[ÁRD]

1045 Azt valamelly Angyal mondotta, mert mellyik Halandó láthatna olyan mélyen a Jövendöbe – Egy megfoghatatlan valóság vetette itten közbe magát, és ez Reménységet ad hogy a Lövensteiniak ismét boldogok lesznek – hallya Vitéz Úr, én pedig azt álmodtam: mintha Lövensteinnak őrző Angyala állott volna előttem, és azt parantsolta hogy mennyek bé Tseh országba, a hol egyenessen
1050 egy Erdőben lévő öszve döledezett Kunyhóra fogok találni, ott lakjak, mert azon Tajékon én fogok némelyekben Megvilágosodást önteni – úgy vagyon öröktől el végezve.

STANNÓ

Ne mulassunk tehát kövessük útunkat, hogy azt meg találjuk a mi leg kedvesebb előttünk a Világon –

ILDEG[ÁRD]

1055 Isten a Vitéz Urral – ismét meg láttyuk egymást.

STANNÓ

Isten hozzád.

(: két felé el mennek :)

VÁLTOZÁS

Rövid Erdő.

2^{dik} Jelenés

Adolf. Galló. Fegyveresek.

ADOLF (: kétségbe esve :)

Hijjába hijjába kiáltozom őket – Atyám! Anyám! oda vannak ök örökre!

GALLÓ

Vitéz Uram!

ADOLF

Midön Dittmárba be rohantam a Leptsökön hevert mind a kettő vérében.¹²⁴
1060 Hijjába kiáltottam: Atyám! Anyám! Vessétek még egyszer fel szemeiteket! Áldjátok meg Fiatokat! Nem! ők nem hallottak többé engemet – Meg gyilkoltattak! A Vár fel gyujtatott! nézzétek hogy ég! ott omlad öszve öseimnek Lakhelye! Por! Hamu! oh! oh! De nem! nem akarom Férjfiúságomat el sóhajtozni – nem akarok sirni. – Aludjatok tsendessen, ti, kik [28v] életeteket az Enyimért fel áldoztátok – aludjatok tsendessen. olyan Emlékeztető oszlopot Emelek szivemben,
1065

¹²³ tsepeg<g>tetett [Ráírva.]

¹²⁴ vérében [Emendáltuk.]

mellyet az Idönek fogai soha sem fognak meg emészteni. Feküdjetek le Bajtársim nyugodjátok ki magatokat – késön érkezünk. (: *mind leheverednek*,¹²⁵ *Adolf egy Fához támaszkodik* :) Ha már mindenemet el vesztettem – vissza megyek Löwensteinba, Mathilde karjai ki fogják nékem Vesztéséget pótolni, ott ismét szerentsés lészek – a leg gazdagabb a leg szerentsessebb az Emberek között. De nem élébb mint Ullriknak vérét kardomrol tsepegni látom, mig fekete Lelkét a Pokolra nem okadja. Esküszöm, itten te előtted Halandók Ura, a ki ezen iszonyú gonoszságra le tekintesz! Esküszöm Vitézi betsületemre! esküszöm szülöimnek árnyékokra,¹²⁶ hogy élébb nem nyugszok, mig ezen Áldozatot Hamvaiknak le nem tészem –

3^{dik} Jelenés
Kónrád sok Fegyveresekkel.

KONRÁD (: *bé rohanván* :)
Tsak Adolfot! – tsak Adolfot! (: *néhányan Adolfra rohannak, a Többiek széjjel verik Adolf Fegyveresseit* :)
ADOLF (: *viaskodik véllek* :)
Úton állók! – Átkozott légy Gellhorn!
KONRÁD
Add meg magadat, Vakmerő, ha kedves előtted az életed!
ADOLF
Alavaló Fattyú! még ezt mérészled te Dittmár Adolfnak mondani? Nem, a mig tsak karom és kardom léssen, nem fogsz ezen Győzedelmednek örvideni.
1080 (: *Konráddal szembe száll, 's olly sebességgel vág hozzá, hogy kardjának a vasa el repül a levegöbe, és tsak markolattya marad a Kezében* :) Menny! [29r] tehát te is a Pokolba nyomorúlt szerszám! (: *földhöz vágja a markolatot és meg kötöztetik* :)
KONRÁD
Örvidj Konrád! Egy Falusi Jószágot érdemeltél! Gyertek! (: *el vezetik Adolfot* :)

4^{dik} Jelenés

GÁLLÓ (: *kardal 's paizsal jön a' más oldalrol* :)
Vitéz Úr! Vitéz Ur! – Dittmár Adolf! Hová! hova lett? – Mindenható! tehát
1085 nem szabadithatom meg Jóltévömet!!! – O Gaz Emberek! – Ez bizonyossan Gellhornnak gyalázatos munkája – hátúrol és lesből támadni meg valakit! – O átkozott semmire valók! De várj reá mert majd a Torkodra forrasztom én ezt te néked – – Igen! jól lesz – (: *nézegetvén magát* :) A Pántzélom igen olyan mint akár melly Vitézé – ha, milyen jó lesz – mint – mint Vitéz. – – Levet irok néki
1090 mellyben ötet tulajdon varába kettös viadalra hívom ki a sorompók közé, mint

¹²⁵ le<v>heverednek<:>Adolf [Ráírva.]

¹²⁶ árnyék<ár>okra [Ráírva.]

esméretlen Vitéz; ha ő engemet meg öl, úgy Jóltévömért¹²⁷ halok meg; ha én
ölöm meg őtet, úgy azután nem bánom akár mi történnyen is Vakmerőségemért
tsak hogy egyszer dögölve lássam magam előtt – már akkor nem bánom ha
meg esmerik is bennem a Fegyverhordozót. – Igen helyessen! igen helyessen!
1095 Istenem adj segítséget én nékem – ha ez el nem sül úgy minden fára ki met-
szem Gellhorn gazságát, minden Embernek kit elől útol talállok, ki beszélem
a semmire kellő munkáját, és ha senki sem adódik elő a' ki rajta mind azokat
meg boszszúllaná, úgy mind addig a Vár falai alatt fogok imádkozni mig vagy
az Isten meg nem halgattya kérésemet, vagy valaki nyakamat ki nem tekeri,
1100 mind addig ottan fogok sirni, mig Jóltévöm¹²⁸ azt nem mondja: [29v] Galló,
töröld ki könnyeidet. (: *el siet* :)

5^{dik} Jelenés¹²⁹
Szoba Gellhornban

ULRIK

Ha! ha! ha! tsak hogy egyszer Dittmár várát magamévá tehettem! majd úgy tán-
tzoltatom már most a szomszéd vitézeket, a mint kedvem tartya. Rég ohajtottam
én már eztet, de tsupán Dittmár Albert állott előttem – *hála*¹³⁰ a Szerentsének
1105 mind meg vagynak már merevedve, Fia is rég el vezett már a Török háborúban,
és így tsendes birtokába lehetek¹³¹ terhes Keresményemnek. Tsak Konrád! tsak
ötet kell már most láb alol el tennem, mert ám bár én azt ígértem néki hogy
szolgattyának jutalmául a leg kövérebb falusi Jóságot ajandékozom, de jobb
szeretnem én azt még is ha markomba maradhatna – és miért ne tehetném én
1110 azt? egy olyan ostoba teremtest igen könnyű az útbol el takarítani – egy kevés
porotska, vagy egy kés, és azzal vége a' nótának –

6^{dik} Jelenés¹³²
Konrád. Ulrik.

KONRÁD

Vitéz Uram! Bezzeg kövér vadra akadtam ám, tudom ha meg láttya a vitéz Úr
még a lelke is ugrándoz a tokjában.

ULRIK

Ugyan mi volna az?

¹²⁷ <J>jóltévömért [Ráírva.]

¹²⁸ <J>jóltévóm [Ráírva.]

¹²⁹ 4dik [A téves jelenetszámozást emendáltuk, ettől kezdve a felvonás valamennyi jelenetét átszá-
moztuk.]

¹³⁰ halá [Emendáltuk.]

¹³¹ lehe<tt>k [Ráírva.]

¹³² 5dik [Emendáltuk.]

- KONRÁD
 1115 Hát bizon semmi egyéb, csak egy vén oroszlánnak még erősebb fia –
 ULRIK
 Nem értelek.
 KONRÁD
 Az volt a híre hogy azon oroszlánnak meg döglött a fia, de nem igaz, mert mi
 fogtuk el éppen nem rég.
 ULRIK
 Mitsoda oroszlánt?
 [30r]
 KONRÁD
 1120 Vitéz Albertnek Vitéz Adolfját.
 ULRIK
 Lehetetlen.
 KONRÁD
 Nem lehetetlen biz az, mert oda ki áll az ajtó előtt lántzon mint a medve.
 ULRIK
 Dittmár Adolf!
 KONRÁD
 Igen, igen, Dittmár Adolf.
 ULRIK
 1125 Konrád, mikép jutalmazlak meg érdemed szerint –
 KONRÁD
 Tsak a Falusi Jóság, Uram – tsak a Falusi Jóság.
 ULRIK
 Meg lesz! meg lesz! Tehát már most az egész Dittmár Házon boszszúmat tölt-
 hetem, ha! ha! ha! brávo! Vezesd előmbe –
 KONRÁD (: *bé vezeti Adolfot.* – :)

7^{dik} Jelenés¹³³

Voltak. Adolf (: *lántzon* :) Fegyveresek.

- ULRIK
 1130 Ha! ha! ha! Látod! Látod fel támadott Ifjontz! így boszszúlja meg magát Gell-
 horn Ulrik az Ellenségein. Ki vágta a büszke Tölgy fát tövestől, és ládd már
 az ágai is kezdenek száradni.

¹³³ 6dik [Emendáltuk.]

ADOLF (: méltósággal :)

Tselekedeteid ördögnek kiáltanak tégedet – tsak Haramiak ugrálnak elé a Lesből nem pedig nemes Vitézek. Volnék tsak szabad, vagy volna leg alább tsak egy kardom, majd meg mutatnám én néked, miképpen kell a Bokrokban bujkálni.

ULRIK

1135 El ne felejtkezz Gyermek, hogy Hatalmamban¹³⁴ vagy, és Tetszésem szerént fenyíthetem meg zabolátlan nyelvedet.

ADOLF

Ha! tsoda Teremtés! szerentsétlenebbé már nem tehetsz, mint a millyen vagyok. Nem loptad é el mindenemet a mim tsak volt, Atyámat, Anyámat, Testvéremet? Nem égetted Hamuvá Össeimnek századok ólta fenn álló Lakhelyét? – Nyomorúlt [30v] Gazember! nem oltottad még el vér szomjúságodat? Itt állok én előtted, nyelj el engemet is Tsoda Teremtés, kit a Pokol tsak minden Ezeredik esztendőbe pök ki az Emberiség rémitésére – senki se tudja itten gyalázatos Tettedet, tsupán Gaz Segítő Társaid, itten el vagy a Vitézség szoros Törvényének szemei elől rejtve. De reszkess ama Birótól ki előtt egykor meg fogsz jelenni, és a ki a sziveket vi'sgálja, és a leg mélyebb gondolatokba bé lát, a ki előtt Atyám, Anyám, mind azon szerentsétlenek kik kezeid által hullottak el, és végre En is, meg fogunk jelenni, és amaz igazságos Birót büntetésedre ingereljük – Most mar vezetess¹³⁵ engemet – nevetem Halálomnak kinnyait.

ULRIK

Ha! ha! ha! Millyen Vitézi Bátorság! Ugyan jó mejjed és erős hangod vagyon, vallyon mellyik Barát tanított ilyen derekassan az Ékessen szállásra? Valósággal, a Tanítvány betsületet hoz Tanítójának a Fejére. De majd másképpen danolsz te mindjárt. Azomban legyen eszed Adolf, és halgass meg engemet! Te még fiatal vagy, válósággal sajnállanálak¹³⁶ tégedet, ha illy idején korán kellene a koporsóba buknod. Én vissza adom szabadságodat, még pedig határ nélkül való szabadságot adok! Tsak esküdj nékem, hogy Dittmárról¹³⁷ és az a'hoz tartozandó Földekről le mondasz, és ellenem, soha sem Maradékaim ellen nem ellenségeskedsz; egy¹³⁸ szót se fogsz arrol senkinek is szállani, a mi kettőnk között történt; rövideden: fátyolt a Múltak eleibe –

ADOLF

Ha, ha! ha! szegény nyomorúlt! azt gondolod, hogy Dittmár Adolf képes volna életet koldúlni? Nem – nem! Tekintsetek alá össeimnek Lelkei! Mind-[31r]jáján ti agyon veretett Ártatlanok! Itt esküszöm másodszor előttetek, hogy vagy meg halok, vagy rettenetes Boszszúval áldozok hamvaitoknak. Mint a Mendörgés úgy fogom Gellhornak gazságát mindenfelé hirdetni, és nem fogok nyugodni,

¹³⁴ *Hatalmam<>ban* [A *b* olvashatatlan betűre ráírva.]

¹³⁵ *vezette-* [Az elválasztó jel után a következő sorban nem folytatódik a szó. Emendáltuk.]

¹³⁶ *sajnállá<>ná<>lak* [A szóban félbehagyott, javított betűk.]

¹³⁷ *Dittmárt* [Emendáltuk.]

¹³⁸ *<s>egy* [Ráírva.]

1165 mig boszszúálló karom őtet a Teremtésből ki nem irtya – No’s, mit késedel-
mezel meg ölettetésemmel? (: *neki rivaszkodik* :) Vezetess el innen! külömben
lántzaimat a nyakadra tekeritem, és azzal fojtalak meg, mellyeket az Ártatlanság
kezeire lakatoltál.

ULRIK

No. Jól vagyon tehát! Hally meg nyomorúlt Nyakas, de a leg lassúbb, a leg
borzasztóbb Halállal. Vezessétek és vessétek amaz öszve omladozott nagy Bor-
1170 zasztó Toronyba; de lassan eresztétek le, ne hogy agyon üsse magát, a ki tsak egy
szánakozó sóhajtást ereszt érette, vettessen utánna – Vigyétek.

ADOLF (: *tendes vérrel* :)

He, he, ha! hogy agyon ne üsse magát, ha ha! (: *el vezettetik* :)

8^{dik} Jelenés¹³⁹

Ulrik. Konrád.

ULRIK

Menny boldogtalan! Mulatozz a’ setétségbe, Békák, Gyékok, és Kigyók legyenek
társaid; az Emberek dög testek légyen eledeled, mig végre magad is meg nem
1175 döglesz. – Menny, Konrád! menny utánnok. Hirtelen le ne ereszsziék! a lassú
Halál emésze meg őtet, mert egy hirtelen Vég Jöltett és Kegyelem volna a¹⁴⁰
Kevély Teremtésnek!

KONRÁD

De a Falusi Jóság Uram – a falusi Jóság.

ULRIK

Menny mikor parantsolom; külömben az ördög visz tégedet is utánna!

KONRÁD

1180 Vitéz Úr –

ULRIK

Még pattogsz?

[31v]

KONRÁD (: *nyakassan* :)

No hiszen én tsak úgy mondom –

ULRIK (: *mérgessen* :)

Mit!

KONRÁD

Hogy én meg szolgáltam a Falusi Jóságot –

ULRIK

1185 Fogd be a szádat –

¹³⁹ 7dik [Emendáltuk.]

¹⁴⁰ [Az a’ beszúrva.]

KONRÁD

Higye el nékem Vitéz Úr, hogy engemet még nem esmér – azt gondolja hogy én olyan együgyű Bolond vagyok¹⁴¹ talán, mint a Szamár midőn az oroszlán fel osztotta a Prédát – azt gondolja, hogy én majd mint a Kutya, a szám szélét nyalogatom, midőn a Vitéz Úr a Kövér petsennyén rágódik, vagy leg alább tsak az asztal alá vetett Tsontot fogom ropogtatni –

ULRIK

Ha! ha! ha! ugyan Ékessen szöllővá lettél, tán bizon ama nyalka Fitzkórol ragadott reád? (: *meg gondolván magát* :) No-nó! majd szöllünk még erről – Emberségemre mondom, meg adom Jutalmadat – no, ládd, ehol a Kezem. de most menny, és lásd, ha tellyesedik e parantsolatom –

KONRÁD (: *keményen meg nézi* :)

1195 Emberségemre mondom nem fog a Vitéz Úr meg tsalni – fogadom. (: *el siet* :)

ULRIK (: *maga* :)

Ha, ha, ha! Ne félj mert majd ki üzöm én most mindjárt hevesegedet – Semmi-re kellő! Én! Bolond, még olyan békességes túró vagyok hozzá – (: *dühössen* :) Széjjel morzollak, Kutya! hogy az utolsó Itélet Napján sem keresheted fel minden tagjaidat! Rajta, rajta! –

KONRÁD (: *viszsa jön egy nyil vagyon*¹⁴² a' Kezében mellyre egy levél vagyon kötve :)

1200 Vitéz! ehol hozok valamit! éppen midőn ki mentem egy Paraszt adta a Kezembe, hogy az udvarába lőtte valaki.

[32r]

ULRIK

Mi ördög lehet ez? (: *el oldja és fel töri* :) „Én, kit nem sokára meg fogsz esmérni, vádollar tégedet az Isten, és az egész Vitézség előtt, mint Alattomos gyilkost, és Útonállót. Te Dittmár Albertnek nem mint Vitéz intéztél hadat, hanem alattomban rohantál reá mint Haramia, és ötet, 's az Övéit leg gazabb módon ölted meg. Ha eztet nem szenvedheted,¹⁴³ ha az egész nemes Vitézség előtt Gazembernek nem akarsz kiáltani, úgy, úgy készítettess saját váradban sorompókat, én oda rendelem a Vitézeket. Ott fog meg jelenni leg halálössőbb Ellenséged.”

1210 – Kitsoda mérészlette ezen levelet én nékem által adni, azon Paraszt a ki ide hozta azonnán akasztasson fel! Ördög! Mendörgés! (: *fogait tsattogtattya* :) Konrád! fére! fére! Emberi ábrázat távozz előllem! Dühösség, önts paraszt fejembe! szárítsd, égesd ki agyvelömet! Jaj! azon nyomorútnak, a ki eztet irni mérészlette! Sorompót tsináljatok sorompót!

KONRÁD

Vitéz Úr! az Istenért! Soha Emberi állatban nem láttam ilyen dühösséget!¹⁴⁴

¹⁴¹ vagyon [Emendáltuk.]

¹⁴² vagy<a>on [Ráírva.]

¹⁴³ szevedheted [Emendáltuk.]

¹⁴⁴ <r>dühösséget [Ráírva.]

ULRIK¹⁴⁵
1215 Levegőt! Levegőt! Meg fulladok! (: *ki rohan* :)

KONRÁD
Vitéz! Tsak a falusi Jóságot add meg – fulladj meg azután, mit bánom én!
(: *utánna siet* :)

9^{dik} Jelenés¹⁴⁶

A Borzasztó Toronynak belső része. Kézzel fogható setétség. Békák,
Gyékók, és Kigyók mászkálnak minden felé. Egy oszlop alatt fekszik
egy már félig el rothadott Emberi test.

(: *Adolf le eresztetik felülről egy Kötélen, midőn egészen le ért, a kötelet is
le vetik, és hallatszatnak felülről*¹⁴⁷ [32v] ezen szánakozó szavak :)

Jó éjtszakát Szerentsétlen!

ADOLF (: *le oldja oldaláról a Kötélet, el veti, és tapogatózik minden felé* :)
O beh peshedt levegő! alig lehet lélekzetet venni! (: *tapogatózása közben a holt
testre akadt, irtózva rezzen vissza,*¹⁴⁸ *térdei kotzognak és egy más oszlophoz ta-
maszkodik* :) Boldogtalan! ki voltál te, hogy itten találtad Koporsódat? Minden
1220 bizonynal ama Gonosztévőnek¹⁴⁹ áldozattya, aki engemet is ide taszított. Nem
sokára – nem sokára én is melletted fogok feküdni, halni, és rothadni fogok.
Ah! nékem nintsen sirhalmom, hogy valamely Emberi Állat hozzám jöjjön,
és felettem a szeretetnek Könnyeit hullatná. – – Istenem! milyen nehéz Terhet
raktál vállaimra, mitsoda keserű Italt készítettél számomra! Eitem virágjá-
1225 ban, el szakasztatva az Emberektől, a Teremtésnek végnélkül való Kebeléből
ki rekesztve, elevenen vagyok ezen Műhelyében a Halálnak és Enyészetnek.
Oh Mathilde! leg dragábbja, leg kedvesebje Lelkemnek! Talán éppen mostan
róllam gondolkozol, karjaidat terjeszted ki előmbe, és el nézed¹⁵⁰ a Láthatárt,
hogy valahol engemet meg pillanthass. O, Mathilde! hasztalan várakozol én
1230 reám! Nem fognak tégedet többé ezen szemek látni, nem fognak ezen karok
meg ölelni. – – De tsendesedj¹⁵¹ szorongattatott sziv, nem sokára ütni fog a'
szabadulás órája, nem sokára ki fog repülni ezen porhanyó Testből, egyszer 's
mint ezen borzasztó Fogságból keseredett Lelkem – akkor hozzád siet, minden
lépéseidet követni fogja, minden sohajtásaidat hallani, és a' tsendes szellőben
1235 szüntelen [33r] körülötted fog lengedezni, míg egykor a te Lelked is fel repül,
Kedvesem, akkor ismét látni, ismét ölelni fogjuk egymást örökre. – És te oda

¹⁴⁵ [A szerepnév előtt utólagos, fekete ceruzás + jel.]

¹⁴⁶ 8dik [Emendáltuk.]

¹⁴⁷ hallatszatnak <ezen> felülről ezen

¹⁴⁸ vissza, <és> térdei

¹⁴⁹ <g>Gonosztévőnek [Ráírva.]

¹⁵⁰ nézed<, >

¹⁵¹ tsendesejd [Emendáltuk.]

fenn, minden Teremtéseknek Birája, ki előtt én nem sokára minden Boriték nélkül meg fogok jelenni, bocsásd meg nekem Ifjúságomnak hibáit, és engedj Trónusod előtt Kegyességet és Kegyelmet reménlenem! – – (: *el ül a földre és le fekszik* :) Talán nem fogok többé fel ébredni – (: *fel könyököl, és fejét kezére hajtya* :) O, milyen jóltévő vagy te Természet, még azon szempillantásban is, mellyben magunkat az egész Világtól el hagyattatva lenni gondoljuk, a hol a Mesterségnek titkos Műhelyében semmi orvosság, semmi erősítő szer a Bú ellen, semmi enyhítő tseppek a Betegség, Fájdalom, és Szenvedés ellen nem találhatik, ottan a te segítő kezed egy tsendes szenderedésben el fojtja¹⁵² az In-ségnek jajjait. és Anyai módon mosolygass¹⁵³ gyógyuló Gyermekedre¹⁵⁴ – Jöjj reám tsendes álmom jöjj reám ohajtott szenderedés, és én imádni fogom orvosló óráidat. (: *le hajtya a fejét 's el aluszik* :)

(: *A szin egy ideig üressen marad. Végre egy Medve meg jelenik, és valami eledel után láttatik szaglálódni, végre Adolffhoz ér, és ruháját kezdi szaggatni. Adolff fel ébred, hozzá kap és meg markolván,¹⁵⁵ a medve el böditi magát, a földhöz vágja, és bömbölve el szalad. Adolff fel emelkedik, fel áll, és bámúlva körül nézi magát* :)

Mi történt én véllem? Ébren vagyok é vagy álmodok? – Meg foghatatlan! – kezeim és füleim bizonyágim – de honnan jött? Felölről nem jöhetett, itt benn se lakhatik, mert, ha bár [33v] a holt testeken meg találná is minden napi eledelét, de az itálnak fogyasztása miatt még is el kellene vesznie. mindenképpen valami más ki járásnak is kellett itten lenni – hogy¹⁵⁶ medve volt, érzettem kezeimmel, következésképpen a' Hézag mellyen bé mászott, egy Embernek is elégséges és nem lehet kitsiny. – Sugára a Reménységnek, o ne aludj el bennem – (: *keresgél, tapogatózik, 's végre egyik szegletben bé tsúszik egy Lyukba* :) Ha! itt! (: *ki ugrik belölle, térdre esik, kezeit az Ég felé emeli, és töredezett hangon mondja* :)

Élet – Reménység – Szeretet – Boszszú – Mathilde – Istenem! Istenem! (: *fel ugrik és le mászik a Gödörbe* :)

¹⁵² fojt<od>ya [Ráírva.]

¹⁵³ mosolygass [Emendáltuk.]

¹⁵⁴ <g>Gyermekedre [Ráírva.]

¹⁵⁵ marmólván [Emendáltuk.]

¹⁵⁶ hagy [A javítgatott szót emendáltuk.]

VÁLTOZÁS

Rövid erdő. Egy Kösziklával, mellyen egy jókora hasadék vagyon.

10^{dik} Jelenés¹⁵⁷

A Játékszin sokáig üressen marad, végre hallatszatik benn
Adolfnak kopátsolása, melly mind jobban jobban hallik, végre,
halaványan, fáradtan, és porossan a hasadékon ki mászik.

ADOLF (: *térdre esik, kezeit az ég felé emeli, imádkozik, köntössével könnyei*¹⁵⁸ *törölgeti, végre körül nézi magát* :)

1260 Fris levegő – Szép nap – Természet, ismét látlak tégedet! Ti szerentsétlenek! kik
valaha Inségben és veszedelemben voltatok, kik Ellenségeiteknek Tőreiktől¹⁵⁹
szerentséssen meg menekedtetek, ti nemes, szánakozó Teremtések örvendjetek,
ismét eggyel¹⁶⁰ szaporodott számotok. Dittmár Adolf a ki szerentsétlenségében
nem tudott hullatni Könnyeket, most az öröm miatt [34r] sir – sir mint a kis
Gyermek! – (: *fel áll* :) Szedd rendbe magadat értelmes Ember, még nem múlt el
a Próba órája. – Merre forduljak már most? minden felől sűrűség – (: *körül nézi*
1265 *magát, és ki tekintvén mint egy bálvány meg merevedik* :) Mi az? Egy egészen
pántzélban öltözött Férjfiú – térden álva imádkozik – már el végezte – most fel
áll – (: *bámúl* :) Mi – mi – mi? – Galló! – Galló!

GALLÓ (: *kivülről* :)

Ki az? Én esmérem azon Hangot!

ADOLF

Galló, te vagy é valósággal, vagy tsak az Árnyékod?

GALLÓ (: *be szalad* :)

1270 Menybéli Isten! Vitéz Úr hogy jött ide?

ADOLF

Egész tsoda által.

GALLÓ

Én már meg holtak gondoltam a Vitéz Urat, meg is sirattam sorsát, és éppen
most imádkozek Lelkének és Lelkemnek nyúgodalmáért.

ADOLF

Lelkednek?

GALLÓ

1275 Igen bizon. Nékem alig ha meg nem kell halnom.

ADOLF

Miért.

¹⁵⁷ 9dik [Emendáltuk.]

¹⁵⁸ könny<é>eit [Ráírva.]

¹⁵⁹ Tőreiktől [Emendáltuk.]

¹⁶⁰ eggyel [A gy fölött a betűkettőzést jelző ~ tilde.]

- GALLÓ
Mivel a Vitéz Urat igen nagyon szerettem.
- ADOLF
Nem értelek.
- GALLÓ
Úgy é jól tudja Gellhorn Ulrik a' kardot forgatni?
- ADOLF
1280 Úgy hallottam. De mi közöd néked Gellhornal.
- GALLÓ
Igen nagy. Hanem én örömet halok meg, mert a Vitéz Úrért halok meg.
- ADOLF
Meg foghatatlan –
- GALLÓ
Éppen nem; mert ha meg halok Jóltévömért halok meg; ha pedig életben maradok, akkor ismét Vakmerőségemért kell meg halnom.
- ADOLF
1285 Galló – soha se tudom, mi lelt? –
- GALLÓ
Meg fogja nem sokára hallani.

*11^{dik} Jelenés*¹⁶¹
Vellenberg. Voltak.

- VELLENB[ERG] (: *meg látván Adolfot* :)
Minden Lélek [34v] ditséri az Urat! – Dit – Ditmár!
- ADOLF
Vitéz! esmérsz engemet?
- VELLENB[ERG]
Ifjú Ember! élsz még?
- ADOLF
1290 Ki mondotta az Ellenkezőt?
- VELLENB[ERG]
Egész Frankóniai Vitézség azzal vagyon el telve, hogy a *szent*¹⁶² Földön el vesztél.
- ADOLF
O, a Szaratenusok kegyesebben bánnak én véllem, mint Hazám Vitézei – De ki vagy te?¹⁶³
- VELLENBERG
Nem esméred többé Vellenberg Guntrámot?

¹⁶¹ 10dik [Emendáltuk.]

¹⁶² sz: [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁶³ [A sor mellett utólagos, fekete ceruzás + jel.]

- ADOLF (: *nyakába esik* :)
- 1295 Atyámnak régi jó Baráttya –
VELLENB[ERG] (: *szemeit törli* :)
Szegény Albert!
ADOLF
És a jó Baráttya nem segített ő néki –
VELLENB[ERG]
O Adolf, én nem voltam ide haza. Midön meg érkeztem már akkor mindennek vége volt. Éppen mostánában szedtem rendbe Fegyveresseimet, hogy kedves
- 1300 Bajtársomat meg boszszúlhassam a' midön egy levél által Gelhornba hivattattam: a mint hallottam a Követtől valami esméretlen Kéz Bajvivást izent Ulriknak, és engem választottak Itélő Birónak – most már tudom, kitsoda azon esméretlen Vitéz, de, itt a kezem Adolf, töllem egy Lélek sem fogja azt meg tudni –
ADOLF (: *bámúl* :)
Én – Bajvivást – ha! most nyilnak meg szemeim – (: *merően néz Gallóra a ki rettege szegezi a földre szemeit azután*¹⁶⁴ *meg gondolván magát* :) Igen – igen, Vitéz Barátom, én voltam, és kérni is foglak, hogy fogadásodat tartsd meg
VELLENB[ERG]
Szavamnak Embere szoktam lenni – azonkívül, nagyobb esméretlenség okáért oda adom néked pai'somat, mert a magádén lévő Czimeredről könnyen [35r] meg esmérhetnének
ADOLF
- 1310 Köszönöm – nékem úgy sints semmim is tsak az a mi rajtam vagyon –
VELLEN[BERG]
Lehetséges é? – Ifjú Ember, én Atyád fogok néked lenni, nékem úgy sints fiam, – Adolf, légy az én Fiam, és az örökösöm –
ADOLF (: *meg öleli* :)
Köszönöm – mihelyt Ellenségemen meg boszszúltam magamat.
VELLENB[ERG]
Gyerünk tehát (: *el megy* :)
GALLÓ (: *Adolf térdeihez borúl* :)
- 1315 Botsánat!
ADOLF (: *meg tsókolja* :)
Vakmerő! légy az én Barátom – köszönd¹⁶⁵ a szerentsének hogy én itten vagyok. gyere
(: *el mennek* :)

¹⁶⁴ szemeit<:)>azután [Ráírva.]

¹⁶⁵ köszön<t>d [Ráírva.]

12^{dik} Jelenés¹⁶⁶
Szoba Gelhornban

ULRIK (: *jön egy pár pohár borral, sietve mérget hint az egyikbe* :)
Mindjárt el jön: Tsak egyszer be adhassam néki, azután minden gond nélkül
megyek a sorompók közé. (: *az ablakhoz szalad* :) Jön – most egy kissé jó kedvet
1320 kell mutatnom, hogy nékie is kedvet szerezhessenek. (: *újjongatni kezd* :) Ha, ha, ha!

13^{dik} Jelenés¹⁶⁷
Ulrik. Konrád.

KONRÁD
Tüzes lántsos! ugyan jó kedve vagyon a Vitéz Úrnak!
ULRIK
Majd ha egyszer te is annyira bé tekintesz a Kantsóba mint én –
KONRÁD
Azon kívül egy kevés Bátorságot is kell fel önteni a Bajvívás kedvéért –
ULRIK
Tsak azt ne hozd eszembe mert úgy mindjárt méreggá válik bennem a bor.
KONRÁD
1325 Bennem pedig vérré.
[35v]
ULRIK
Igazán? igazán vérré szokott benned válni? – no, ne, hadd lássuk! nó, tudsz é
inni, mutasd meg! (: *oda adja a mérges poharat* :)
KONRÁD (: *el veszi* :)
No, egészséggel tehát! (: *ki iszszá* :)
ULRIK (: *sokat jelentőleg* :)
No ez ugyan nem igen nagy fáradságba került, ha, ha!
KONRÁD
1330 Úgyé nem? (: *le teszi a poharat* :) Bizon Konrád is tudja ám azt a' mit a Vitéz Úr.
ULRIK
Már azt bizon nem hiszem, ha, ha, ha!
KONRÁD¹⁶⁸
Hát tudja é a Vitéz, miért jöttem –
ULRIK
Mind egy reám nézve. ha, ha!
KONRÁD
De reám nézve nem mindegy.

¹⁶⁶ 11dik [Emendáltuk.]

¹⁶⁷ 12dik [Emendáltuk.]

¹⁶⁸ KONRÁD [Emendáltuk.]

- ÜLRIK
 1335 Bizonyossan Kérés –
 KONRÁD
 Találta.
 ÜLRIK
 Majd másszor –
 KONRÁD
 A Falusi Jóság –
 ÜLRIK
 Nem lesz többé reá szükséged! ha, ha, ha!
 KONRÁD (: *fel pattan* :)
 1340 Vitéz Úr – fel ne boszszontson!
 ÜLRIK
 Tsak rajta!
 KONRÁD
 Azonnal kívánom Kézírását hogy a Falusi Jóságot nékem által adja –
 ÜLRIK
 Majd másszor –
 KONRÁD
 Nem, én addig ki nem megyek a szobábo¹⁶⁹ – már nem¹⁷⁰ engedem magamat
 1345 tovább orromnál fogva hurtzoltatni!
 ÜLRIK
 Majd a Bajvívás után –
 KONRÁD
 Annak még előtte meg kell lenni. Mit gondol? Hát ha el talál esni –
 [36r]
 ÜLRIK
 Ejnye semmire való, hát olyan keveset bizol¹⁷¹ Gellhorn Karjában.
 KONRÁD
 Jaj az ördög nem aluszik –
 ÜLRIK
 1350 Meg tudom én ötöt ébren is fojtani –
 KONRÁD
 Vitéz, a Kéz Írást!
 ÜLRIK
 Ha, ha, ha!
 KONRÁD
 Vitéz, utóljára mondom a Kéz írást! (: *homlokát törli* :) láttya, már kezd gyul-
 ladni bennem az Epe.

¹⁶⁹ szobábon [Emendáltuk.]

¹⁷⁰ <e>nem [Ráírva.]

¹⁷¹ bizo<n>l [Ráírva.]

- ULRIK
 1355 Majd folyik ottan még több izzadság is le! Ha, ha, ha! kezd már munkalódni!
 KONRÁD
 Meg fojtom a Vitézt, ha még tsak egyet mérészel röhenteni.
 ULRIK
 Boldogtalan!
 KONRÁD (: *dühössen* :)
 Mit?
 ULRIK
 Sirasd magadat, szegény ördög! ha, ha, ha!
 KONRÁD
 1360 Ha! mint reszketnek az Inaim! (: *torkon fogja Ulrikot* :) Vitéz, a Kéz írást!
 ULRIK
 Hozz tehát Téntát!¹⁷²
 KONRÁD (: *menni akar* :)
 (: *Trombita szó* :)
 ULRIK
 Ha! jel a Bajvívásra! Kardom, Pa'isom!
 KONRÁD (: *ismét torkon fogja* :)
 Vitéz a' Kéz írást!
 ULRIK (: *fére lódittya* :)
 Majd meg írom, ha nékem is meg kékülnek a Körmeim! ha, ha, ha! (: *el siet* :)
 KONRÁD (: *maga* :)
 1365 Mi vala ez? (: *körmeire tekint és el rémül* :) Ha! O én Eszeveszett!¹⁷³ – Konrád!
 Konrád! mit tselekedtél? – – Mitsoda hideg verejték tsepeg róllam – ha! – érzem – a körmeim – ni – kék – fekete – Gelhorn! Gelhorn! – E tehát vége pálya futásodnak boldogtalan Konrád! – méreg! méreg! – Istenem! bo[36v]tsásd, o botsásd meg vétkeimet! – ő tsábitott el engem. – ne átkozd ötet Konrád – sirasd meg bűneidet, azután feküdj Töredelemmel Koporsódba. (: *el vántzorog* :)
 1370

14^{dik} Jelenés¹⁷⁴

A Bajvívás helye sorompókkal
 Vellenberg. Vitézek, Birák
 Herold. Adolf (: *fedett fővel* :) Ulrik 's.a't.

ULRIK
 Hol vagyon azon vakmerő, a ki betsületemben mérészelt gázolni?
 ADOLF
 Itt várakozik azon szempillantásra hogy Mejjedet keresztül döfhesse. –

¹⁷² Téntá<m>t [Ráírva.]

¹⁷³ <e>Eszeveszett [Ráírva.]

¹⁷⁴ 13dik [Emendáltuk.]

ULRIK (: *meg ütközik* :)

Mihelyest sisakódat meg nyitod, azonnal viaskodok vélled – tudnom kell, ha születésed hasonló é az enyimhez.

VELLENB[ERG] (: *fel áll* :)

1375 Vitézi betsületemet adom zálogúl, hogy hozzád hasonló. – Még több, mert ő Frankónia egyik Házának leg híresebb maradéka.

MIND (: *tsodálkozva morognak* :)

HEROLD

Az Istennek nevében, a Baj Birónak és több nemes Vitézeknek jelenlétekben, régi szokás szerént, meg nyittatik az Isten itelőszéke. Ezen esméretlen Vitéz, a ki bizonyos okokból nevét el halgattya, de azomban Nemes Vitéz lévén, vádol tégedet Gelhorn Ulrik, az Isten és több Vitézek előtt mint alattomos Gyilkost és Úton állót. Hogy te Ditmár Albertnek¹⁷⁵ nem nyilvánosságosan izentél hadat, hanem mint Haramia véletlen rohantál reá, és Őtet övéivel együtt gyalázatosan meg ölted, a' mi több, Albertnek fiát a leg nemtelenebb módon egy öszve omladozott Toronyba vetetted, hogy ezen leg nemessebb Haznak utolsó ágát

1385 is ki irtsad.

ULRIK

Hazugság, hiszen Ditmár Adolf [37r] a Török háborúban, tudva vagyon, hogy el veszett. (: *magába* :) Lehetetlen hogy ő lenne, hiszen a Kolts mindég nállam vagyon.

HEROLD

Ezen vádját kész ő, ősi törvény és szokás szerént, lántsával és kardal igaznak meg mutatni. – A Bajvívás élet 's halálra vagyon. Kész é a Vádló Vádja mellett, a Bévádotlatott pedig ártatlansága mellett meg maradni.¹⁷⁶

1390

ADOLF } Kész!
ULRIK }

(: *Ulrik ismét meg döbben* :)

HEROLD

Esküdjetek!

ADOLF } Esküszünk!
ULRIK }

HEROLD

1395 Nem éltek é ezen Bajvívásban valami felsőbb Hatalommal? Babonasággal? Vagy az ördögnek segítségével? – esküdjetek!

ADOLF } Esküszünk!
ULRIK }

HEROLD

Jól vagyon! Kezdődjön tehát a' viadal! De tudjátok, és gondoljátok meg hogy ez Istennek az Itelete, a kit nem lehet meg tsalnotok; Ő oltalmazni fogja az

¹⁷⁵ Albert< >nek [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

¹⁷⁶ [A sor mellett utólagos, fekete ceruzás + jel.]

1400 ártatlant: azért is, száljatok magatokba, és a ki magát bűnösnek érzi, az lépjen hátra a Veszedelem elől.

ADOLF } Élet 's halál!
ULRIK }

VELLENB[ERG] (: *fel áll* :)

Mi pedig, kérjük az Istent, hogy annak adja a győzedelmet, a ki az igaz Ügy mellett fogott fegyvert.

(: *mindjában le térdepelnek és imádkoznak* :)

ADOLF (: *egre vetvén szemeit* :)

1405 Gyülekezzetek öszve körülöttem Össeimnek Lelkei – mindjában, ti agyon verett ártatlanok – Magamat és titeket boszszúllak mostan meg. És te Mathilde, kinek lehelletét szüntelen magam körül érzem, lebegj körülöttem, hogy ismét karjaim közé szorithassalak.

[37v]

VELLENB[ERG]

1410 Jaj a Bűnösön! Tzimere öszve törettetik, neve a Vitézek könyvéből ki töröltetik, és a Keső világ gyalázattyára útalattal neveztetik – Most – kezdődjön a' viadal.

ADOLF és ULRIK (: *öszve tsapnak, hosszas viaskodás után Adolf úgy föbe vágja Ulrikot, hogy sisakja darabonként hull le fejéről, és haldokolva rogyik a földre* :)

ADOLF (: *le veszi sisakját* :)

Ésmérsz é már mostan?

MIND

Dittmár Adolf!

ADOLF

1415 Boldogtalan Meg vakittatott! tudod é mit tsináltál nékem és az enyimeknek? tudod é minő magosságrol taszintottál te le engemet? Hogy gondolhattad te azt, hogy gonoszságaid titokban és büntetlen maradnak? – Tekintsetek alá boldog Lakástokból Szülőimnek és agyon verett Bajtársimnak Lelkei! Adolf meg boszszúllotta Halálotokat! (: *Ulrikhoz* :) Nyomorult! nem sokára meg fogsz az Isten Ítelő széke előtt jelenni, használd ezen kevés szempillantásokat, és a Boszszú álló haragját tsillapítsd a Megbánásnak és Töredelemnek Könnyeivel. Készülj ezen nagy, hosszu Útra, mellyről még nem tért egy Halandó is vissza. – Én nem táplállok többé semmi Gyülölséget ellened – meg botsájtok mindent te néked, és kérni fogom az Istent, hogy ő is botsásson meg te néked.

1420 ULRIK (: *el takarván ábrázattyat* :)

1425 Te tudnál én nékem meg botsájtani? – átkozz, átkozz inkább engemet! Én tettelek tégedet Koldússá, én ragadtam el szülőidet, és én fosztottalak meg minden boldogságodtól – De nem, a mennyibe lehet vissza akarom pótolni – Hallyad Adolf – Vitézek, legyetek Tanúji utólsó akaratomnak – Dittmár [38r] Adolf az én örökösöm – temesetek szentelt földbe – Uram! botsáss meg nékem, mert én is¹⁷⁷

¹⁷⁷ [Az is a két szó közé beszúrva.]

tsak Ember voltam – – Még egyet – Adolf – a Húgod – Vülfinda¹⁷⁸ – él – szenved – Fogságba – meszsi – meszsi – (: *meg hal* :)

ADOLF

1430 Hol? hol az¹⁷⁹ én Vülfindám? Hol? mellyik várba? O utánna! utánna! szabadítani! szabadítani! – (: *rázza Ulrikot* :) Hol vagyon a Húgom? Ulrik! Ulrik! – ah, már meg holt!

NEGYEDIK FELVONÁS

Volftzan Várának falai. Az egész Felvonás Setét ejjel történik. Hold világ.

I^{ső} Jelenés

Adolf, Galló, Fegyveresek, (: *mind a földön fekszenek 's alusznak* :)

ADOLF

Mennyi ideig fognak még tartani szenvedéseim? – O Vülfinda, Húgom! Máthilde, Kedvesem! Volt oly idő, mellyben oldalad mellett örökös örömekeket
1435 álmodoztam, mellyben el felejtettem a szenvedések'nek jaj kiáltásait. Talán meg fognak azon órák ismét jönni, talán nem sokára karjaid között vidám tekintettel fogok Vándorlásaimra vissza tekinteni, mellyben én oly, sok Kervekkel kéntelenítetttem viaskodni, és oly sok Veszedelmeken győzedelmeskedni. – De – de még távol vagyok ezen Czéltol. A Húgom, Vülfindám sóhajtoz,
1440 Fogságban szenved, talán kétségbe is esett már szabadítása felől? – O, Minden Teremtéseidnek Ura, a ki még a leg rejtekebb Helyekre is bé látsz, tellyesítsd életemben tsak még egyszer könyörgésemet! Mutasd meg Vülfindam Fogságát, hogy őtet meg szabadithassam – meg menthessem a Kétségbe eséstől – [38v]
1445 O Vülfinda! Vülfinda! Hol vagy? Tsak egy hangot, tsak egy sohajtást engedj hallanom, hogy meg találhassalak! A Bátyád hiv tégedet! – Vülfinda! Vülfinda! (: *fel akar állana, hanem egyszerre tsak meg merevedik, midön a Vár tornyából ezen éneket hallya* :)¹⁸⁰

¹⁷⁸ Vülfi<g>nga [Ráírva. Emendáltuk.]

¹⁷⁹ hol <én> az

¹⁸⁰ [Az ének kezdő szava elé csillaggal kapcsolt szerzői jegyzet a lap alján:] * Az áriáját ezen éneknek a Két Roka nevű operából vettem – a hirtelenebb reá emlékezés okáért kezdettem szint úgy a verseket.

- Életem van virágjában
Még is e' szomorú bús Fogság'¹⁸¹
Szerentsétlen kö falában,
Ah, el temet a Tyrannusság,
1450 Egek hallyátok Kérésim'
Lattyátok sok szenvedésim'.
- Sóhajtásimtol hangzanak
A nedves Falak keservessen
1455 Zápor Könnyeim hullanak –
Isten, szánny meg kegyelmessen!
Elevenen e' Fogságom
El temeti Ifjúságom'.
- O, tekints Leányodra le
Lelke meg holt kedves¹⁸² Anyámnak!
1460 Soha se látlak én többé –
Nem látom színét a Bátyámnak.
Oh be nyomorúltá tettél
Atyám, engem' hogy nemzettél!
- Ti Kedvesim! be boldogok
1465 Vagytok – a Koporsóban pihentek,
Nints már néktek több Jajotok,
A Bal sorstol nem kell félnetek;
De nem sokára meg talál
Engem is a szánó Halál –
- 1470 [39r] Láttuk egymást nem sokára –
Együtt pihenünk mig egykoron,
A Szeráf' Trombitájára
Együtt ébredünk a' nagy¹⁸³ Napon –
Ott zöldellik a szigorú¹⁸⁴
1475 Mártirnak a zöld Koszorú!!!

ADOLF (: *halkal fel áll* :)

Ez a hang! – irtóztatós – Szerentsétlen! – én esmérem ezen hangokat – Értelmes
Ember, mi lelt tégedet? – Ő az! – igen is ő az! (: *a Torony alá szalad, halgatózik,*

¹⁸¹ is < > e' szomorú [Kivakart részre ráírva. A *bús a szomorú* után beszúrva.]

¹⁸² <édes>kedves [Ráírva. A felülírt olvasat bizonytalan.]

¹⁸³ <ama>a' nagy [Ráírva.]

¹⁸⁴ s<i>zigorú [Ráírva.]

azután fel mászik egy fára és a Rostélyba kapaszkodik :) Vülfinda! Vülfinda! hol vagy? A Bátyád – Adolf hiv tégedet – szabadítani akar – Vülfinda!

VÜLFINDA (*: a rostélynál meg jelenik* :)

1480 Boldogúlt Bátyámnak Lelke, szánakozz rajtam! Szabadíts ki ezen Fogságból – vezess engemet fel a Békesség országába Atyánk' és Anyánkhoz

ADOLF

Ö az! Vülfinda! Uram Teremtöm! Ö az! Vülfinda! (*: le ugrik a Fárol* :) Pajtásim! ébredjete! (*: mind fel ugrálnak* :) Vülfindámat meg találtuk – meg találtam az el veszett Szerentsétlent – Nem hallottátok panaszló hangjait – Itt ezen Toronyba szenved a Mártir –

1485

VÜLFINDA (*: el megy a rostélytól* :)

Ah, már el tűnt!

ADOLF

Bé! Bé a Várba! Vülfindát meg kell szabaditanunk – Galló tsengess!

GALLÓ (*: tsenget a Várkapunál* :)

BELÖLRÖL

Ki az?

ADOLF (*: kiált* :)

Barattyai a Barátnak, és az Ellenség Ellenségei! (*: Kapu meg nyilik* :) Bé! Bé!

1490

Vülfinda! Vülfinda!

[39v]

(*: mind bé mennek* :)

2^{dik} Jelenés

Szoba Volftzan Várában.

KÚNÓ (*: bé szalad a Közép ajtón, és egyenessen az oldal ajtón bé megy* :) Atyám! Atyám! (*: kívülről¹⁸⁵ hallatszanak ezen szavai* :) Atyam! vesd fel még egyszer szemeidet, hogy még egyszer láthassad¹⁸⁶ Fiadat; hogy ötöt utóljára meg áldhassad! – O! imádkozzatok! imádkozzatok! (*: tsendesség* :)

3^{dik} Jelenés

Adolf (*: bé lép* :)

ADOLF¹⁸⁷ (*: tsodálkozva* :)

Minden ajtókat nyitva – minden a leg nagyobb rendetlenségben – meg foghatatlan!

KÚNO (*: az oldal szobában* :)

1495

Oda van ő, – örökre! – O!

ADOLF (*: el bámúl* :)

¹⁸⁵ <belő>kévről [Ráírva.]

¹⁸⁶ láthassad<, hogy> Fiadat

¹⁸⁷ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

Mi ez? Panaszolkodó hangok! – (: *az oldal ajtón be néz* :) Egy¹⁸⁸ holt test fekszik az ágyban – körülötte több síró Fegyveresek – az ágy előtt egy ifjú Ember térdepel – bizonyosan a Fia! (: *el szomorodva* :) szerentsés Ifjú! néked meg engedődött az a szerentse, hogy Atyádnak szeméit bé fogjad – – de nékem – ah!

KÚNÓ (: *el tsüggedve ki jön az oldal szobából* :)

1500 Meg holt! –

ADOLF (: *egész bámúlással* :)

Kúnó!

KÚNÓ (: *meg láttya és meg merevedik* :)

Te vagy é, vagy tsak az árnyékod Ditmár Adolf, a ki ez előtt kilentz holnappal Konstantzinápolban az életemet mentette meg?

[40r]

ADOLF (: *dorgáló szemekkel* :)

Igen is, én –

KÚNÓ

1505 Engedj – engedj meg, hogy méltóképpen nem fogadhatlak el – látod környül-állásaimat; az Atyám éppen most költözött el – o Adolf? Adolf (: *sirva a' nyakába borúl* :)

ADOLF

Még most úgy öllelek, mint Bajtársomat, Bárátomat és ötsémet – de nem sokára talán¹⁸⁹ Ellenséged – halálos Ellenséged –

KÚNÓ (: *szomorúan* :)

Gondold el Környül állásaimat Adolf! Valósággal, igen éretlen mostan a tréfa –

ADOLF

1510 Kúno – tsalatkozol, ha azt a' mit mondok tréfának lenni véled – (: *keservessen* :) soha – soha se gondoltam volna hogy ez megtörténhessen – de tapasztalom; és ha egykor valaki azt mondaná, erigy ki, a vizek égnek, a' Fák sétálnak, és a Vad állatok az Emberek nyelvén beszélnek, betsületemre mondom, el hinném, mert az, a mit lehetleneznek gondoltam, már meg történt.

KÚNÓ

1515 Adolf! eszeden vagy é? Mi lelt, Adolf?

ADOLF

Kúnó!¹⁹⁰ Kúnó! emlékezz vissza azon boldog órákra, midön mi egy másnak örökös Barátságot ígértünk – te fel tudtad eztet törni – Hiteszeget!

KÚNÓ

Adolf! Istenemre mondom, nem értelek tégedet –

¹⁸⁸ [A sor előtt, a bal margón utólagos, fekete ceruzás + jel.]

¹⁸⁹ talá<l>n [Ráírva.]

¹⁹⁰ <d>Kúnó [Ráírva.]

ADOLF (: *mérgessen* :)

1520 Útálatos Képmutató! még tréfálni mérészlesz. Te segítettél Barátodnak Minde-
nét el rabolni, szülőit meg ölni, Húgát el ragadni, lántzok¹⁹¹ közé, és a 'Tömlötz
fenekére vettetni! – Itt! (: *le veti Kesztyűjét* :) Válasz!

[40v]

KÚNÓ

Ember! Ember!

ADOLF

Adolf kéri a Húgát – add ki ötet! vagy, vedd fel a Kesztyűt!

KÚNÓ

1525 Jól vagyon! Én fel veszem kesztyűdet; mert a Húgodat ki nem adhatom, mivel
nintsen nállam. O, ha itten volna! Vülfinda! az én Szerelmesem! O milyen
hamar el múlna Egyenetlenségünk.

ADOLF

Tehát nem akarod ötet ki adni? – Jól vagyon – Isten hozzád! Holnap Pántzélban
ismét láttyuk egymást. (: *el akar* :)

KÚNÓ (: *tartóztattya* :)

1530 Adolf! fontold meg, mit tselekszel. Vitézi betsületemre mondom, egy szót se
tudok mind azokról, mellyekkel engemet vádolsz. – Még alig vagyon két órája
hogy Útazásaimból meg érkeztem. Fegyveresseim bizonyossá tehetnek Beszé-
dem valóságáról

ADOLF

Ha ártatlan vagy tehát bizonyítsd meg aztat – miért vagyon ő a Toronyban –
miért nem akarod ötet ki adni?

KÚNÓ (: *bámúl* :)

1535 Vülfinda? – Vülfinda? – Váramban volna ő? És a szivem nem érezte volna meg
jelen létét? – Lehetetlen! De még is! gyere, járjunk öszve minden szegletet a
Váramban – minden tömlötzőket –

ADOLF

Kúnó – Jaj tenéked!

KÚNÓ

Átok száljon reám!

ADOLF

1540 Gyerünk!

(: *el mennek* :)

¹⁹¹ lánt<>zok [Olvashatatlan betűre ráírva.]

4^{dik} Jelenés
Kösziklás Vidék.

Stannó. Klotilda, Elzbeth,
(: *mind a hárman térdepelve borúlnak egymás nyakába* :)

STANNÓ (: *örömmel* :)

O most már ismét [41r] gazdag vagyok – szegénységemben gazdag. szerentsés, az irigységig szerentsés még szerentsétlenségemben is, a midön tégedet kedves Anyám, és tégedet kedves Elzbethem karjaim között érezhetlek – (: *fel áll és amazokat is fel emeli, kik a nyakán tsüggenek* :) De szóljatok, miként lehetséges az hogy ti a szenvedéseknek illy nagy terhe alatt el nem vesztetek?

KLOTILDA

A Békességes túsérés, Fiam, könnyűvé teszi előttünk a leg nehezebb Terhet is. Ennek bizonyosságát sokszor tapasztaltam magamon. Mi lett volna belöllünk, ha az öröktől való Elrendeléssel perlekedtünk volna? Igaz hogy érzékeny tsapása volt az a sorsnak, hogy bennünket a Bőségnek öléből a porba taszított.

ELZBETH

1550 Sokat szenvedtünk édes Stannóm! Éhséget, szomjúságot,¹⁹² Hideget meleget; de Gyötrelmeinknek leg nagyobb érzése az volt, hogy sorsodban bizontalanok valánk. – Majd keseregtünk rajtad, mint Foglyon, ki egy setét tömlötzben szenved; majd pedig mint holtat meg sirattunk.

STANNÓ

1555 Véllem se kegyessebben játszott a Történet. – Öt egész Napokig kellett Üldözőimmal viaskodnom, a hatodikon pedig már közel voltam a'hoz, hogy a Gonoszságnak prédája légyek, de egy kedvező szerentse ki szabadított engem Hóhérait kezeik közül – egy Barátot adott, kinek szerentsétlenségem érzékeny szivére hatott; de ezen nemes Léleknek Jó teteményeivel is nem soká élhettem, mert ő is tsaknem szerentsétlenebb lett mint, én – így még ezerszer Nyomórúltabb lettem, minden Kivánsá[41v]gaim tsak azok voltak hogy titeket még egyszer meg ölelhesselek. De Kivánságaim tsak Kivánságoknak maradtak, és mind inkább¹⁹³ hihetőbbnek látszott előttem Halálotok. Ha bár szerentséssen meg menekedtek is Túrneizen kezeitől, így gondolkoztam magamban, ha bár meg kéméllették is őket a Kóborló vad állatok; de vallyon a leg nagyobb Ellen-séget, az Éhséget ki álhatták e?

KLOTILDA

Igaz hogy az nem kevésszer éreztette véllünk szúrós Tövisseit, de hálá az örökké Valónak, mindenkor akadtunk nemes Lelkekre, kik szükségünket tsillapították, és magoknál kedvessen fogadtak –

¹⁹² szomjúrságot [A szó közben utólagos, fekete ceruzás r jel.]

¹⁹³ [A *mind inkább* alatt kivakart szavak, csak egy e olvasható.]

ELZBETH

1570 Kik Éhségünk ellen egy darab Kenyeret, és szomjúságunkra egy ital vizet nyújtottak.

KLOTILDA

1575 Hidd el nékem, Fiam! sok rossz Emberek vagynak a világon, de nem kevesen vagynak a Nemes Lelkűek is. Nem az ő tsekély számok, hanem az okos Tartózkodás mellybe burkóznak, az oka annak, hogy a komor Emberglyűlő az kiálthattya: a Virtus el repült a Földről, és az Emberi nemzet le sűjdedett a Kútfejtől a Mélységbe. Bújna tsak bé az alaton Kunyhókba, menne a mohos Szalma Fedelek alá, el repülne ezen Elöitélete,¹⁹⁴ el repülne ezen Vélekedése. Az Emberek még nem romlottak el egészen, a Jónak a magva még a fakadásra¹⁹⁵ és Növésre elégséges –

STANNÓ

1580 Ezer köszönet azon nemes szívű Esméretleneknek, kik benneteket meg tartottak én nékem –

MIND

Áldás száljon reájok!

[42r]

STANNÓ

1585 És már most ti kedvesim – nyugodjatok egy kevéssé – már késő éjtszaka vagyon, mihelyest virad, el indulunk – olyan országba, a hol talán szerentsésebbek lészünk, mint ebben, melly bennünket a világra hozott, olyan országba, a' hol bővebben zöldellik a Békesség Pálmája, és a Lakosok barátságossabban rázzák meg a Szerentsétlennek a kezét – el megyünk Cseh országba, és onnan bé egészen Magyar országba – örömet tesztem Köre aluvó fejemet mert te, Könyörgésünk meg Halgatója, vissza adtad kedves Anyámat, és édes Elzabethemet! Gyerünk!
(: *el mennek öszve ölelkezve* :)

5^{dik} Jelenés

Tömlötz

Vülfinda (: *maga* :)

VÜLFINDA¹⁹⁶ (: *félig el rothadt szalmán fekszik*,¹⁹⁷ *halavány, sáppadt mint a halál* :)

1590 Láttam ötet – tsak az árnyéka volt! Soha se fogom többé látni – (: *keservessen* :)
O Atyám! Anyám! Bátyám! Szerelmesem! soha se láthatlak¹⁹⁸ én többé titeket!
Örökre oda vagytok ti – O! O! (: *egy könnytseppet töröl ki szeméből* :) Egy köny

¹⁹⁴ <e>Elöitélete [Ráírva.]

¹⁹⁵ [Kivakart, olvashatatlan szóra ráírva.]

¹⁹⁶ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

¹⁹⁷ [Olvashatatlan szóra ráírva.]

¹⁹⁸ láthatl<>ak [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

tsep. (: *reá néz* :) azt gondoltam már hogy mindjáját ki sirtam! Te még meg maradtál! (: *fel térdepel* :) Egyetlen egy könytsep! leg drágább mind azok között, mellyeket én sorsom felett hullattam – ez volt az utolsó – utolsó! (: *kétségbe esve* :)

1595 Isten! Isten! O én meg halok – nem! én nem tudok meg halni! Szegény, oh szegény Vülfinda! (: *zokog* :) Mit zokogsz boldogtalan Féreg! száraz Keserűsegeid [42v] mázsányi Teherré válnak te rajtad, mert egy Könnyed sints, melly Fájdalmaidnak szabad folyást engedne – (: *sohajt* :) annyi ezerek közül – egy sints! el száradtak, mint a Harmat a kegyetlen forró Nap alatt! – el hullottak, mint a Fák levelei a Kegyetlen Eszaki szél miatt! – Feküdj le rothadt szalmádra szegény Vülfinda, és aludd magadat halálra! – (: *le fekszik* :) Ha tsak ugyan szenvedésekre vagyok teremtelve, úgy békével szenvedem azokat, a Türedelem meggyengíti a fájdalmakat, meg tompítja a Béketeleenséget, és a Türedelem által könnyebbülést szerünk szenvedéseinknek, mellyeket a Béketeleenség el viselhetetlenne tenne. Légyen, a mit az Ég reám mért, tsak Te¹⁹⁹ (: *egyik kezére könyököl, a másikat pedig az Ég felé emeli* :) tsak Te, oda fenn, Mártiromságnak Jutalmazója, adj Erőt hogy Inségemet el viselhessem. (: *le fekszik* :) Jó éjtszakát Vülfinda! aludj tsendessen! sókára üt a szabadulás órája, de²⁰⁰ akkor ezen szalmán, melly mostan fejed alatt rothad, a Mártir Koszorú zöldellik – jó éjtszakát

1610 – éjfél után – jó-éjtszakát – ah – ah! – (: *el alszik* :)

6^{dik} Jelenés

Adolf, Kúnó; egy Fegyveres (: *égő Fáklyával* :)

ADOLF (: *tsendes borzadással* :)

Ha! – itt! itt! – rothadt penészes szálmán! Kúnó! Kúnó!

KÚNÓ (: *meg látván Vülfindát iszonyú kiáltással a földre roskad, és egyik kezét az Ég felé emeli* :)

Irgalmas Isten fosz meg szemem világától – vedd el – száridd ki agyam velejét, hogy eztet ne tudhassam!

[43r]

VÜLFINDA (: *fel ijed, és el sikoltya magát* :)

Irgalmas Isten! az én Kinzóim! – (: *el takarja a szalmába az ábrázattya* :)

ADOLF (: *térdre veti magát előtte* :)

1615 Vülfinda! Én vagyok! Adolf, a Bátyád, a ki meg akar ezen Fogságból szabadítani

KÚNÓ (: *más felől térdepel mellé* :)

Vülf–

VÜLFINDA (: *merően nézi őket* :)

Lelkek! – Késértetek!

KÚNÓ

Nem! lehetetlen! Szemeim meg tsalnak engemet! (: *dörgöli szemeit* :)

¹⁹⁹ <t>Te [Ráírva.]

²⁰⁰ [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

ADOLF
 Vülfinda!
 VÜLFINDA
 1620 O könyörüljete rajtam! Én ártatlanul szenvedek!
 KÚNÓ (: *borzadással el vonván magát Vülfindától* :)
 Szerentsétlen Káprázolat! könyörülj rajtam ezen rettenetes órájában az Éjfélnek!
 ADOLF
 Nem, nem álom ez, melly tégedet rémit – valóság, rettenetes valóság!
 KÚNÓ (: *földig le borúl előtte* :)
 Eleven Mártir –
 VÜLFINDA (: *még mindég takarván ábrázattját* :)
 Szerelmesem, Bátyám Lelke! mit kívántok én töllem? O én nem szabadithatlak
 1625 meg benneteket, mert magam is fogoly – rab – tehetetlen szenvedő vagyok –
 ártatlan – ártatlan –
 KÚNÓ
 Vülfinda, édes Vülfinda!
 ADOLF
 Húgom, kedves el veszett, de ismét fel talált Vülfindám!
 (: *fel emelik* :)
 VÜLFINDA (: *mind kettőnek nyakát körül karolván, reájok támaszkodik* :)
 Éltek? Éltek? – Isten! Irgalmas Isten! meg hasad a szivem!
 1630 ADOLF } Vülfinda! Vülfinda! térj magadhoz!
 KUNÓ }
 VÜLFINDA (: *alig vehet lélekzetet* :)
 ah – ah!
 KÚNÓ
 Ki? Ki tselekedte? –
 [43v]
 VÜLFINDA
 Ah – ezen Vár’ Ura –
 KÚNÓ (: *irtózva* :)
 1635 Az Atyám!
 VÜLFINDA (: *ki rántya magát karjai közül* :)
 Az Atyád? – Szent Isten! (: *félre szalad* :)
 (: *Borzasztó Pau’sa. végre Kúnó Vülfinda után szalad és lábaihoz borúl. Adolf öszve teszi kezeit és szemeit az Égre emeli. Vülfinda el fordította ábrázattját Kúnótól, és önn kezét le eresztí. Kúnó meg fogja Vülfinda kezét, ajakaihoz nyomja és könnyes szemeit fel veti reája* :)
 ADOLF (: *Kúnóhoz szalad, le hajol hozzá és meg tsókollya* :)
 Botsánát hirtelenkedésemnek!

KÚNÓ (: *keservessen Adolffhoz* :)
 Vülfinda el fordította töllem ábrázattát – Vülfinda! botsánát – én ártatlan
 vagyok²⁰¹
 VÜLF[INDA]
 Teremtő! Tirannusomnak a fia a Szerelmesem!
 ADOLF
 1640 Vülfinda! botsánát – ő ártatlan.
 VÜLFINDA
 O én is az voltam, még most is az vagyok –
 KÚNÓ
 Én nem tudtam –
 VÜLFINDA
 Szenvedtem – szenvedek mint a Vallás Mártirjai –
 KÚNÓ
 Vülfinda! én ártatlan vagyok!²⁰²
 ADOLF
 1645 Vülfinda! (: *kérve* :)
 KÚNÓ
 Útálsz engemet?
 VÜLFINDA (: *keserves tekintetet vet reája* :)
 O, ne hidd aztat – bár – bár gyűlölhetnék – – Ki ölte meg az én Atyámat?
 az Atyád. Ki ölte meg az Anyámat? az Atyád. Ki tette boldogtalanná egész
 Nemzetségünket? az Atyád; mert segítő társa volt Gelhornnak.²⁰³ És miért?
 1650 tsak hogy engemet birhasson – mert, szeretett. Ide hurtzolt, mint az áldozatra
 való Bárányt, és midőn a Fiához való szeretetemet, kit meg holtnak mondott
 lenni, [44r] semmi féleképpen ki nem olthatta szivemből, bosszúállásbol ezen
 Toronyba vettetett, a hol Kenyér és víz mellett minden Nap új Kinokat kell ki
 állanom, a hol minden egyéb Emberi társaságtól el szakaszatva hasztalan
 1655 óhajtással várom a jóltévő Halált –
 KÚNÓ
 Vülfinda! ne engedd a Fiút lakolni Attyának vétkéért
 VÜLFINDA
 Én nem gyűlöllek tégedet – (: *nehezen* :) még az Atyádat sem –
 KÚNÓ
 Botsáss meg néki! – Ő nints már többé –
 VÜLFINDA (: *örömmel* :)
 Nints már többé!

²⁰¹ [A sor után, a bal margón egy utólagos, rövid, fekete ceruzás vízszintes vonal.]

²⁰² [A sor után, a bal margón egy utólagos, rövid, fekete ceruzás vízszintes vonal.]

²⁰³ Gelhornak [Emendáltuk.]

KÚNÓ

1660 Ő már az Isten előtt áll a ki ötlet itéli. Holnap fogjuk hamvait el temetni – Vülfinda! tsak egy Barátságos kéz szoritást, és én szerentsés vagyok – Én boldog Teremtés tulajdon szádból hallottam, hogy engemet szeretsz – remélhetem é azt, hogy még tsak egy szikrája is vagyon benned előbbeni szeretetednek? – Vülfinda, én jóvá kívánom tenni Atyámnak hibáját. Légy az én Feleségem, légy Parantsoló Aszszonya ezen várnak, mellyben te mint Fogoly a leg nagyobb Kinokat szenvedted (: *Adolfhoz* :) Te nem tagadod meg Meg egyezéseted?

ADOLF (: *Vülfindához megy és meg fogja a másik kezét* :)

Ő nékem egyetlen leg drágább Barátom –

VÜLFINDA (: *Adolf nyakába borúl* :)

Adolf!

ADOLF

1670 Holnap el indulok Lövensteinba Mathildémnek karjai közé, és karjaitok közé hozom öreg Attyával együtt – Vülfinda! add néki a kezedet! nézd, ő sir –

VÜLFINDA (: *el válván Adolftól Kúnó nyakába²⁰⁴ borúl le* :)

Kúnó! töröld le Kön[44v]nyeidet!

KÚNÓ (: *forróan* :)

Enyim vagy!

VÜLFINDA

Örökre!

ADOLF (: *az égre vetvén szemeit* :)

1675 Tekintetek alá²⁰⁵ agyon veretett szülőinknek Lelkei! – Gyermekeitek még boldogok lesznek!

ÖTÖDIK FELVONÁS

Kösziklás Vidék, hátúlról egy Kunyhó. setétség.

1^{so} Jelenés

Adolf, Galló, Fegyveresek (: *mind szarándok Köntösben* :) majd: Stannó.

ADOLF (: *egy Kövön ül és el tsüggedve függeszti szemeit a földre* :)

GALLÓ

Vitéz Úr –

ADOLF

Mit akarsz Galló?

GALLÓ

Én – semmit – a vitéz Úr egészen magán kívül van –

²⁰⁴ nyaka<r>ba [Ráírva.]

²⁰⁵ [A *Tekintetek alá* utolsó 3 szótagja olvashatatlan betűkre ráírva.]

- ADOLF
Nem. Én tsendes vagyok – látod tsendes vagyok – Fekügyetek tsak le.
- GALLÓ
1680 Nem jön be Vitéz Úr ezen Kunyhóba? –
- ADOLF
Várakozz – avagy, tsak kopogtass – vagy, várakozz –
- GALLÓ
Vitéz Úr –
- ADOLF
No mi lelt?
- GALLÓ
Ne engedje magát keserűségének annyira – már meg esett –
- ADOLF (: *sohajt* :)
1685 Már meg esett – – (: *mérgessen* :) Semmire kellő Fátum! meddig fogod még véllem játékosat űzni – Én bolond! még én szerentsét tudtam reménleni!
- EGY SZÓZAT
Ne perlekedj az örök Elrendeléssel, Adolf!
- ADOLF
Ah! Mi az? Ki beszél én véllem? Akárki légy Angyal vagy ördög, jer ide, és adj nékem meg világosodást, hogy egy útra akadhassak ezen Labyrinthusban,
- 1690 mellyben tévelygek.
[45r]
- SZÓZAT
Én egyik sem vagyok a Kettő közül, hanem Ember, mint te.
- ADOLF
Ez a hang esméretes én előtttem. Szólj láthatatlan Valóság! Ki vagy?
- STANNÓ (: *be szalad*²⁰⁶ :)
A te barátod, Stannó.
- ADOLF
Hogyan? Stannó! Élsz? – Lövenstein oda vagy; Prokob, Mathilde oda vagy-
- 1695 nak – te élsz?
STANNÓ
'S tehát már tudod –
- ADOLF
Mindent. – Mint a menykötöl meg ütött úgy állottam Lövenstein omladékai mellett – minden oda vagy –
- STANNÓ
A vad Tóbiz –
- ADOLF
1700 Mindjárt gyanítottam, és a leg nagyobb sebességgel Ó Sneeberghez nyargaltam; de már más uralkodik a várban, kérdeztem, hogy hová lett Tóbiz? Nem

²⁰⁶ [Az utasítás kivakart, olvashatatlan betűkre ráírva.]

tudták meg mondani, tsak azt felelé a' Vár Ura hogy egy Cseh országi várába ment, minek utána nékie a várat eladta – minden további meg gondolás nélkül Szarándok Köntösben bé jöttünk Csehországba.

STANNÓ

1705 Szegény Adolf –

ADOLF

De nem te reád biztam é én Mathildét, nem a te oltamad alatt hagytam é el az öreg Prokobot. Oltalmazásokat te nékem Szavaddal és Kézsorításoddal fogadtad fel.

STANNÓ

1710 Igen is! Meg is tartottam volna szavamat. De ellent álhatsz é te a' sebes Ferge-
tegnak?

ADOLF

És még is meg maradtál életben?

STANNÓ

Fél tsoda által – szerentsémre, mert Anyamat és Elzbethemet fel találtam.

ADOLF

Szerentsés Stannó! És én – el vesztettem Mathildémet.

STANNÓ

Akarod öket látni?

ADOLF

1715 Hogyan 's vélled vagynak? –
[45v]

STANNÓ

Igen is, véllem útnak hogy Hazát találjanak –

ADOLF

1720 Szegény Stannó, én szánlak Tégedet. Ha én nem lehetek szerentsés téged leg
alább már tehetlek azzá. Hallyad Stannó: mihelyt meg virad, menny²⁰⁷ Ked-
vesiddel Frankóniába, tudósítsd sorsom fölül a derék Vellenberg Guntrámot,
és légy Ura Gelhorn Váramnak, mintha a tied volna, mig tsak én Mathildével
viszsa nem megyek oda. Most vezesd ide, hadd lássam Elzbethedet.

STANNÓ (: *bé vezet* :)

2^{dik} Jelenés

Voltak Klotilda. Elzbeth.

KLOTILDA

Kedves ifjú Ember, köszönöm szives Barátságodat mellyel Fiamhoz viseltettél –

ELZBETH (: *szeméremmel* :)

Nékem életemet tartotta meg benne a Vitéz.

²⁰⁷ meny [Az *ny* fölött a betűkettőzést jelző ~ tilde.]

ADOLF (: *meg fogván Stannó kezét* :)
1725 Szerentsés Stannó! te meg talátd aztat, a mit én el vesztettem. Erigyj, erigyj,
vezesd bé őket a Kunyhóba – nem akarom látni – o én igen boldogtalan vagyok.

STANNÓ (: *kopogtat* :)

BELÖLRÖL

Ki az?

STANNÓ

Szegény Útazók, kik szállásért könyörögnek.

3^{dik} Jelenés

Ildegárd mint Remete Aszszony. Voltak.

ILDEG[ÁRD]

Isten hozott benneteket szegény Útazók, hogy tudtatok ezen setét éjjel ide jönni? – De ti valójában többen vagytok mintsem a mennyi a Kunyhóba férne.

ADOLF

1730 Tsak ezen két Aszszony személynek adj szállást ájtatos Aszszony. Mi a' többiek ide ki is el hálunk, a nélkül [46r] is már meg haladta az Éjfélt

ILDEG[ÁRD]

Tiszta szivből. No gyertek be szegény Teremtések, és elégedetek meg azzal a mit nállam találtok. Mihelyest²⁰⁸ ezeket nyúgodalomra botsájtottam, mindjárt ki jövök, és majd Tüzet gyújtok. (: *Klotildával és Elzbettel bé megy a Kunyhóba* :)

4^{dik} Jelenés

Adolf. Stannó. Galló 's a' 't'.

ADOLF

1735 O Tóbiz! Tóbiz! – Bár tsak én néked a Pokolnak Kapujit nyithatnám fel!

STANNÓ

Azt ó meg is fogja találni.

ADOLF

Feküdj le te is Stannó – nyúgodjatok mindjában. Boldogok, melly igen irigyelem sorsotokat – ti már nyúgodtan alhattok.

STANNÓ

1740 Adolf – én alhatok nyúgodtan kinek sem Hazája, sem Fedele a hol meg bújhasson Ellenségei elől. Igaz hogy a te nagy lelkűséged, egy ideig Gelhorn úrává tett; de vallyon, mig oda érnék nem állják é el valahol Ellenségeim az útunkat – o, Adolf!

ADOLF

Tsak én találhatnám fel Mathildémet, be örömet állanám én ki az Útaszás veszedelmeit.

²⁰⁸ M<a>ihelyest [Ráírva.]

STANNÓ

1745 Ezerszer szerentsétlenebb volnál, mert minden²⁰⁹ szempillantásban új el vesztését várhatnád annak, a mit olyan keservessen tudtál ismét fel találni.

ADOLF

Nyomorúlt Vigasztaló, midőn magadnak is könnyek ragyognak szemeidben.

STANNÓ

Öröm könnyek –

5^{dik} Jelenés
Ildegárd. Voltak.

ILDEG[ÁRD] (: egy méttsel :)

1750 No már itten vagyok, majd továbbat ha virad a fölöstökömmel rajta lészek hogy meg elégedjete. [46v] Hányan vagytok mind öszve (: a méttsel nézi őket, midőn²¹⁰ meg láttya Adolfot²¹¹ el rémul :) Vitéz Ditmár –

ADOLF } (: fel ugranak :) Mit? Ésmérsz?
STANNÓ }

ILDEG[ÁRD] (: Stannóra bámúl :)

Vitéz Úr!

STANNÓ (: meg esméri :)

Ildegárd!

ILDEG[ÁRD]

Mitsoda történet vezeti ide a Vitéz Urakat?

ADOLF

1755 Hogy jössz te ezen Magányos Pusztaságba Ildegárd? Mi hozott ide?

ILDEG[ÁRD]

Nem egyéb vitéz Úr, mint egy természet felett való Álom.

ADOLF

Rendes, 's egy álomért tetted ezen nagy útat, és egy álom kedvéért választottad ezen sanyarú Remeteséget?

ILDEG[ÁRD]

1760 O koránt sem olyan sanyarú, mint az Ember gondolná, én a leg meg elégedtebb életet élem, nyugodalomban is elég mértékkel élnék, ha néha neha egy Lélek, melly ezen Tájékra kárhoztatva lenni látszatik, aztat fel nem zavarná.

ADOLF } Lélek!
STANNÓ }

ILDEG[ÁRD]

Igen. Nem meszsi ide vagyon egy rettentő Helly – amott a Kösziklák tetején vagyon egy rettenetes Vár, mellyben a mint a Nép beszéli egy igen vad Vitéz

²⁰⁹ [Fölírással betoldva: *mind*. Emendáltuk.]

²¹⁰ őket, <a> midőn

²¹¹ <a>Adolfot [Ráírva.]

- 1765 lakik: ezen vár Köszikláinak az allyán tüzet okádva jár minden Éjjel egy Lélek –
 ha pedig látni nem lehet, tehát sokszor olyan nagy sóhajtozást és nyögdétselést
 visz véghez, hogy még ide a' Kunyhóig is el hallik.
 ADOLF
 Hol vagyon azon Lélek, én meg akarom ötet szabadítani.
 ILDEG[ÁRD]
- 1770 Az Isten szerelméért, ne.²¹² Drágán meg fizették már néhányan az illy vak-
 merőséget –
 [47r]
 ADOLF
 Vezess bennünket oda, azon Lelket²¹³ meg kell nékem látnom és szabaditanom.
 ILDEG[ÁRD]
 Hiszen setét vagyon –
 ADOLF
 Galló gyújtsd meg a fáklyát – Stannó te is véllem jösz?
 STANNÓ (: *kezét meg fogja* :)
 Adolf, vitézi bestsütemre – nem félelem – de engedj meg. Itt alusznak Anyám
 és Kedvesem, tudod – én őr állójok vagyok.
 ADOLF
 O bár én is tselekedhetném azt Mathildém körül –
 GALLÓ
 Már ég a fáklya –
 ADOLF
 Indúlljunk tehát. Isten hozzád Barátom, talán Gelhornban ismét meg láttyuk
 egymást –
 STANNÓ
- 1780 Még hamarébb is – Isten hozzád!
 ADOLF. ILDEGÁRD. GALLÓ (: *el mennek*²¹⁴ a *Többiek fekvé maradnak* :)

6^{dik} Jelenés

Szoba Tóbiz várában

- TÓBIZ (: *két egő gyertyával jön* :)
 Soká virad meg – nem alhatok! a ma reám várakozó öröm el ragadja nyúgo-
 dalmamat – Nem sokára viradni fog – azután Mathilde – az enyim – örökre.
 De mit is alszanak Embereim is? Oh ők nem érzik azon örömet, mellyet én!
 De még is, akár hogy is; de ha én nem alhatok, ne aludjon egy is. (: *ki megy*
 1785 *és kívülről minden felé ordít* :) Hej ébredjete! nem sokára hajnallani fog! Éb-
 redjete! (: *viszsa jön* :) Vitéz Vendégeimnek igaz hogy nem fog ezen lárma

²¹² né [Emendáltuk.]

²¹³ Le<->lket [Ráírva.]

²¹⁴ mennek) [A fölösleges zárójelet elhagytuk.]

tetszeni, de ha én nem alhatok, egy se aludjon! (: *le ül egy székre és gondolkozik* :)
 És ő még sem szeret engemet – siket minden Hízeltetés és Fenyegetőzéseimre,
 vak a leg drágább ajándékimra, érzéketlen szenvedéseimre, mindég terhesse-
 1790 bé teszi Győzedelmemet. – Minden babonás szerek el vesztik Mathildén az
 [47v] erejeket. – Ezen Ellenkezése, ezen álhatatossága, hogy elébb egy ördögöt
 mint sem engem fog szeretni, maga ezen sértő Vallomány is, mellynek halálos
 Gyűlölséggé kellene szeretetemet változtatni, még inkább fel tüzelli hozzá való
 hajladóságomat. A Pokolig²¹⁵ kellene útálnom a nyakas Állatot, és még annál
 1795 hevesebben szeretem, saját kezeimmel kellene őtet a Pokolra taszitanom, és még
 is a Mennyekig szeretném őtet fel emelni, Emlékezetét a leg észre²¹⁶ vehetle-
 nebb árnyékotskáig ki kellene a Lelkemből törteni, és még is, halhatatlanságot
 kívánok néki, hogy mint egy természet felett való Valóságnak hódolhassak, és
 minden pillantattal nagyobb jelét adhassam forró szeretetemnek. – O Szép-
 1800 ség! – Szépség! Millyen meg hódíthatatlan a te Hatalmad! – De nem – nem – a
 szépség tsak hulladozó Levele a' Virágnak, mellyet a²¹⁷ Szélnak egy durvább
 Lehellettje le tép. – Így hullanak le a Testnek diszszei is – betegség, bú és bánat
 olyan engesztelhetetlen²¹⁸ Ellenségei, mellyek a' Hódító Isten aszonyt is útá-
 laltos ördöggé változtatták. – Erköltz – Erköltz az, a mi engemet Mathildéhez
 1805 lántzol – Erköltz? – és még is meg bánthattam őtet, még is szüntelen Romlására
 törekedek. O én Bolond! – En bolond! Miként kívánhatok én a Meg bántásért
 szeretetet? – A Tűz és víz nem ellenkeznek olly igen egymással, mint Mathilde
 szeretete azon Módokkal, mellyekkel én aztat el nyerni igyekezek. – Éppen
 jó hogy jösz Svertling!

7^{dik} Jelenés
 Svertling. Tóbiz.

SVERT[LING]
 1810 Parantsol valamit az én Uram és Barátom?
 TÓBIZ
 Tsak ezen egyetlen egyet a Világon, hogy Mathilde szivét nyerd meg számomra.
 [48r]
 SVERT[LING] (: *meg ütközik* :)
 Mit kell hallanom? – Hiszen tsak nem kötsz az Ellenségeddel Békességet, a
 midön már éppen azon ponton állasz hogy még győzzed?
 TÓBIZ (: *hidegen* :)
 Az első szempillantattól fogva szüntelen ezen beszédet hallom a' szádból – Én
 1815 el fáradtam már az Ártatlanságot tovább is üldözni.

²¹⁵ [A Pokolig utólag, fekete ceruzával áthúzza.]

²¹⁶ é<r>szre [Ráírva.]

²¹⁷ [Az a után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

²¹⁸ e<re>ngesztelhetetlen [Ráírva.]

SVERT[LING]

Való hogy kemény fába vágtuk a' Baltát; de annál édesebb lesz a jutalom.²¹⁹

TÓBIZ

Ketségeskedek a szerentsés ki menetelről.

SVERT[LING]

Pfúj, reméld tellyes bizodalommal azt, hogy Mathilde szeretni, és Feleséged lenni fog.

TÓBIZ (: *vadon néz reá* :)

1820 Lehet é erővel szereteteni? Én rövidlátású Kába, hogy azt tudhattam hinni!

SVERT[LING]

1825 Hadd tegyek még egy Próbát, Tóbiz, engedd, hogy Mathildével egyedül beszélhessek. Fejemet adom zálogúl, hogy a Madár nótádat fogja énekelni. – Gondold el, hogy mit teszel játéokra, ha ezen Kis Aszszony szeretetétől hátra állasz. Nem fogsz é az egész Környékben Leány Rablónak kiáltatni? Gondolod, hogy Mathilde, ha ötet szabadon botsájtod, rollad ditsérő beszédet fog tartani? Nem fog é Adolf, ha vissza tér, Eget és Poklot ellened fel lázzasztani, hogy boszszút álhasson, és váradat ostrom alá vehesse?

TÓBIZ

Ötet meg fogom szelidíteni tudni.

SVERT[LING]

1830 Ne hidd azt! Adolf egy kemény szívű és engesztelhetetlen Ember. – De légyen Mathilde a Feleséged, úgy már semmi szava nem lehet többé, Mathildéhez viseltető szeretete, még inkább el gyengíti Haragját; és ha még is annyira meg felejtkezne magáról, hogy minden Igazság nélkül is Hadat izenne, úgy a szomszéd vitézek az igaz ügy mellett részeden állanak. – Várákossz tehát még egy kevéssé. Egy Gyémántot el vetni, még mindig elég időd vagyon.

[48v]

TÓBIZ (: *lelkesítve* :)

1835 Gyémántot, azt mondd? Jól vagyon! Igyekezz tehát nyakasságát meg törni. Én azomban meg erőltetem szívem indulattyát, bé fogom füleimet a Lelki esméret szava előtt fogni. Tsak ne ámits tovább is pusztá Reménységekkel. Ha szavadnak állasz, és meg nyered Mathilde szívét számomra, úgy egész életemben szerentsém Angyalának nézlek tégedet, ha – nem, úgy egy Tigris ingereltél fel, melly mind addig nem fog nyugodni, mig tégedet széjt nem szaggat. Most már elmehetsz, gondoskodhatsz Mathilde²²⁰ szeretetéről és tulajdon Bőrödről. Én mihelyst reggellik ki megyek a Ligetbe, ott mulatozok, mig a Trombita szó az öszveesküvésre nem szállit. Haza jöttemkor semmi mentséget sem halgatok meg többé tölled – lásd, mit tsinálsz! (: *el megy* :)

²¹⁹ [A sor mellett utólagos, fekete ceruzás + jel.]

²²⁰ <m>Mathilde [Ráírva.]

8^{dik} Jelenés
Svertling.

*SVERTLING*²²¹

- 1845 „Úgy egy Tigris ingereltél fel, mely mind addig nem fog nyugodni míg tégedet
széjt nem szaggat”! – Ez ugyan nem fog meg történni. Majd el vágom én ezen²²²
Tigrisnek a Körmeit, és fogait bé tördösöm, és mint egy majmot kedvem szerint
fogom tántzoltatni. – Ha dühössége még egyszer lángra kap, pillantson tsak
haragossan reám, akkor – akkor soha se fogok olly MódoKban szűkölködni,
1850 mellyekkel én ezen Tsoda teremtéstől meg szabadúlhaszak. – Ha! Nyomorúlt
Féreg! Én áldozzam fel éretted magamat? Én teritsek néked egy gazdag asztalt, és
Bőséged mellett magam szenvedjek szükségét? Soha sem! Igaz hogy Gazdagság-
gal, Hatalommal, és Nagysággal felyül haladsz engemet; de ezen Héjjánosságot
1855 más Ájándekokkal pótolta ki nékem a Természet, mellyek [49r] nem kevesebb
betsűek. – A Kigyó nem fél az Oroszlántól, ha nem hasonló is hozzá az erő-
ben, de felyül haladja a’ ravaszságban. – El fogok, igen is, menni Mathildéhez,
igyekezni fogok Adolf’ emlékezetét szivéből ki törölni, de nem a te számodra
könnyenhivő Bolond – nékem elébb való Jussom vagon hozzája. – Ha bár
meg fosztottad is ötet Minden Vagyonától, habár Koldússa tetted is ötet, elég
1860 Jóságod vagon néked Kárának ki pótlására. – Ha te el esel, a minthogy el is
kell esned – no, úgy néked tsak azon mértékkal mérettetik vissza, mellyel te
mértél másoknak, és hogy ez meg történnyen, az az én gondom lesz. – Rajta!
A munkára! (: *el megy* :)

9^{dik} Jelenés

Magos Kősziklák, mellyeken egy
kis távúlságra látszik Tóbiz várának egyik része.
Adolf. Ildegárd. Galló a Fáklyával.

ADOLF (: *tsendessen meg áll* :)

Tehát hol vagon a Lélek, mellyet te olly rettenetes szinnel festettél elömbé?

ILDEG[ÁRD] (: *a ki szüntelen Adolf háta megett reszket* :)

- 1865 Szerentse, hogy már öszve is nem mor’soltattunk!

(: *a Kősziklák közül siket sóhajtás hallatszik fel* :)

MIND (: *figyelmezznek* :)

Ha!

ADOLF (: *fülét a földre teszi és halgatózik* :)

Én emberi szózatot hallok!

ILDEG[ÁRD]

Istenem!

²²¹ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

²²² <a>ez<o>en [Ráírva.]

ADOLF
1870 Add oda Galló a fáklyát Ildegárdnak²²³ – segíts! ezen Lelket még lehet szabadítani.

GALLÓ
Itten vagyon.

(: próbálgatták sorra a Köszikla darabokat,
végre midön egy darabot meg rántanak, le gördül :)

[49v]

ADOLF
Ha! itten enged –

(: A nyögés jobban hallatszik :)

ADOLF
Meg lészesz szabadítva nem sokára szerentsétlen.

GALLÓ (: egy ágát vágott, mellyel a Kösziklát jobban ki feszítetik, míg végre egy jókora üreg nem látszik :)

SZÓZAT (: a Kösziklák közül gyengén :)

Szabadság! – Szabadság!

ADOLF
1875 Gyere fel szerentsétlen Teremtés im! kapaszkodj a Kezembe. (: le hajol és le nyújtja a Jobb Kezét, és ábrázattya el fordította :) Istenem, milly peshedt Levegő! Adolf! te is voltál illy Környül állásban! – Jöszte fel – Teremtő! hideg mint a Halott! (: ki emeli, a midön meg tekintik :)

MIND (: irtózva térdre esnek :)

Prokob!

10^{dik} Jelenés
Prokob Voltak.

PROKOB (: öszve rothadott Köntösben, halavány, és kiszáradt testel, néha néha a' meg tébolyodás jeleivel :)

1880 Kik vagytok Barátim? Emberek é vagy Angyalok?

ADOLF (: nem tud szólni, tsak az Ég fele kótsolja kezeit :)

PROKOB
Miért térdepeltek? Én nem vagyok arra méltó.

MIND (: könnyes szemeiket az égre vetik :)

Isten! – Isten!

PROKOB
Rosz Emberek! ide zártak engemet, pedig hidjétek – ártatlan vagyok

ADOLF (: zokogva El takarja ábrázattya :)²²⁴

Meg hasad a szívem –

²²³ I<d>ldegárdnak [Ráírva.]

²²⁴ (: zokogva :) El takarja ábrázattya [A teljes utasítást zártuk a :) jellel.]

- PROKOB
- 1885 Zokogysz – te zokogsz? ne sirj hiszen már ki nyitottatok a szobám ajtaját – lám – ni
– az a hajnali tsillag – jól esmérem – hát hogy nyugodtatok kedves Idegenek –
- ADOLF
- Mindenható – Teremtő –
- PROKOB
- Ne zokogjatok – lássátok en mindég nagyon szerettem a szerentsétle[50r]neket, és ha őket sirni láttom, magam is mindjárt sirok. (: *sir* :) O be boldogtalan
- 1890 öreg vagyok én – Adolf! Mathilde! ti már talán túl vagytok a Nyomorúságon
– de én – – adjatok egy darab ruhátskát kedves Idegenek, hadd töröljem meg a
szemeimet, mert az én ruhám rothadt²²⁵ – öszve kenem véle az ábrázatomat –
- ADOLF (: *a lábaihoz borúl* :)
- Atyám, kedves szerentsétlen Atyám!
- PROKOB
- Igen – én voltam Atya – o, boldog Atya voltam – lám – már nem vagyok – azt
- 1895 mondják hogy nékem nints helyén az eszem – ne hidjétek azt kedves Idegenek
– o jól emlékezem én minden Történeteimre – úgy tetszik – Mintha én tégedet
(: *Ildegárdhoz* :) láttalak volna – nem esmérek – igen roszzsak a szemeim – de
ki vagy te itten?
- ADOLF (: *el vetvén Szarándok Köntössét a nyakába borúl* :)
- PROKOB
- Adolf! (: *fél ájultan a földre esik* :)
- MIND (: *oda ugranak hogy segítsenek* :)
- ADOLF
- Atyám – Atyám, térj magadhoz – gyere, vállaimra veszlek, néked nyugalomra
- 1900 volna szükséged –
- PROKOB (: *gyenge hangon* :)
- Hol vagyok?
- ADOLF
- Adolfod karjai között.
- PROKOB
- Hol a Leányom Mathilde? Él é még? Vagy tán már Mártirok között tündöklük.
Tóbiz – Tóbiz – O szabadítsd, szabadítsd meg Mathildét, ha még lehet
- 1905 szabadítani.
- ADOLF
- Igen is meg akarom szabadítani – meg akarom boszszúllani – rettenetesen
boszszúllani ama Gonosztévón. Határtalan Kinokat nyögjön egész az örök-
ké valóság végéig. Lelke a késő Ma[50v]radék remítésére Várának omladékai
között vándoroljon, és átkozott légyen azon Halandó, melly ötet valaha meg

²²⁵ [A *rothadt* kivakart szóra ráírva.]

1910 szabadittyá – Galló! Ildegárd! vezessétek az öregét – Oltsd el a²²⁶ fáklyát, a Reggel a' nélkül is veresellik már –

(: *trombita szó* :)

ADOLF

Mi az?

ILDEG[ÁRD]

Az idegen Vitéz a' Várba, készül az Esketésre –

PROKOB

1915 Tóbiz –

MIND

Tóbiz?²²⁷

PROKOB

A Leányom! Istenem a Leányom – hallyátok – fülemile – énekel – Mathilde, nem fogsz te többé énekelni – oldozd le ruhádrol azokat a kék pántlikákat – feketét köss fel, feketét –

ADOLF

1920 Gyerünk – nékem a Várba kell mennem. Galló, te az Embereimmel távúl követni fogsz, és ha szükség lesz reátok majd²²⁸ jelt adok – gyerünk, vezessük Haza az öregét. (: *el vezetik arra, a honnan jöttek* :)

11^{dik} Jelenés

Rövid erdő.

Tóbiz, mindjárt Zembla.

TÓBIZ (: *keresztül akar a szinen menni* :)

A Trombita²²⁹ engemet szállított

ZEMBLA

Jó hogy itten talállak Fiam. Nagy szerentsétlenség várakozik reád a Várba.

TÓBIZ (: *bámúl* :)

Mit beszélsz? Zembla!

ZEMBLA

1925 Igen bizon. Te a matskára biztad a Hájat. Svertling, a te leg kedvesebb Barátod mérget forral ellened, – meg akar ölni, és Mathildével el szökni.

TÓBIZ

Lehetetlen! – Ő, a ki olly annyira Emberem, ő, kinek mindenkor tanátsával éltem, ő, a ki még maga [51r] szolgáltatatta Mathildét kezeim közé –

²²⁶ [Az a' a két szó közé beszúrva.]

²²⁷ <!>? [Ráírva.]

²²⁸ ma<>jd [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

²²⁹ Trombita <szó> engemet

ZEMBLA

1930 Éppen ő akarja ismét körmeid közül ki ragadni, Tégedet az örökké valóságba akar küldeni, hogy osztán Vagyonodnak és Mathildének Ura lehessen.

TÓBIZ

Ördög és pokol! Igazat beszélész, Anyó?

ZEMBLA

Arrol azonnal bizonyossá foglak tenni. (: *a Tölgyfa vesszővel meg dörgöli egy fának derekát, és mint egy lyukatskát fúr rajta a Végével* :) Tartsd ezen lyukatskára a füledet, és a mit hallani fogsz, az téged illet –

TÓBIZ (: *oda tartya fülét, és halgattya e következő beszédet* :)

SVERTLING

1935 Ha mind eddig el esmértél is engemet kedves Kis Aszszony! ne esmérj mostan el, a midőn szabadulásodnak egy ilyen jó úttya nyitattik meg előtted. Gyere, én minden Készületeket meg tettem, hogy Adolf karjai közé vezethesselek.

MATH[ILDE]

1940 Svertling, én Gonosztévő nem vagyok, hogy ezen nyomorúlt Módhoz – a szökéshez folyamodjak. Vitéz Tóbiz nem fog engem gonosságának fel áldozni, ő nékie tsak hályog vagyon a szemén, mihelyest ki aludta részegségét, magába száll, és tudom nem tagad meg Adolftól.

SVERTL[ING]

1945 Ne hizelkedj magadnak olyan reménységekkel, mellyek soha se fognak bé tellyesedni. Ha Tóbiz vissza akarna tégedet Adolfnak adni, mi oka lenne akkor arra, hogy el ragadjon? miért égette volna porrá Lövensteint? – Tudd meg, hogy Tóbiz ártatlanságod után ólalkodik

MATH[ILDE] (: *méltósággal* :)

Az Égnek vagynak fegyverei, mellyekkel a Gonosztévőt el törölje,²³⁰ ha annak szentsége rontására tö[51v]rekedik.

SVERT[LING]

1950 Igaz! de néked se kelletik henyélve kezedet öszve kaptsolni. Igaz hogy ki vagyon kardom köszörülve, és Ellenségünket azon szempillantásban üthetem keresztül, mellyben ártatlanságod meg fosztására tsak indulni kezd-is –

MATH[ILDE]

Engedd az Égnek a Boszszúállást – az büntesse meg a Gonosztévőt.

SVERT[LING]

Ne vesd meg tanátsomat kedves Kis Aszszony – Atyádnak szabadsága is ettől függ –

MATH[ILDE]

Isten! Isten! mit tselekedjek.

SVERT[LING]

1955 Kövess engemet, szabadítsd ki magadat és öreg Atyádat a Tömlötzből.

²³⁰ töröljé<k> [Az é-t emendáltuk.]

- MATH[ILDE]
 O Svertling, hogy néked itten kelletik lenned, és Tóbiznak Baráttya – ez iszonyatos Gyanút támaszt én bennem –
- SVERT[LING]
 Tsak azért – higyj el, tsak azért hogy tégedet meg szabadithassalak.
- MATH[ILDE]
 De hátha Tóbiz utól ér szökésünkben? –
- SVERT[LING]
 1960 Arrol jót áll ezen Kard; a' leg tsekélyebb meg sértés azonnan halált hoz a fejére – nagyobb bátorság okáért olyan méreggel kentem bé, mely ellen semmi orvosság nem található a Természetben –
- TÓBIZ (: *el ugrik dühössen a Fától* :)
 Útálatos Gaz Ember! Tanátsolj! Anyó, tanátsolj mit tselekedjek!
- ZEMBLA
 1965 O Fiam te szerentsétlen vagy, ha mostani alkalmatossággal segíték rajtad, úgy nem segíthetek többé, azt²³¹ súgja nékem babonás tudományom,
- TÓBIZ
 Tsak most segíts, – nem bánom ha soha nem segítesz is többé –
- ZEMBLA
 Fiam! te el vagy veszve ha mostan segíték – Hanem menny, siess, és akadályoztasd meg a szökést –
- [52r]
 TÓBIZ
 1970 Ördög, Mendörgős! hisz addig hegyen Völgyön túl járhatnak – segíts Anyó! én nem tartok egyéb szerentsétlenségtől –
- ZEMBLA
 Jól vagyon! Menny tehát a' Romlásra, Boldogtalan! – Ezen szempillantásban a Tömlötzebe lésszesz! (: *Veszsejével mind a négy Világ részére vág, körül ugrálja Tóbizt és némely érthetetlen szavakat mormog* :) Menny!
- TÓBIZ (: *el sújja* :)
 ZEMBLA
 Most már egy tört a számodra – (: *el tűnik* :)
- 12^{dik} Jelenés
 Tömlötze.
 Mathilde. Svertling. Tóbiz (: *láthatatlanul áll Svertling²³² megett* :)
- MATH[ILDE]
 1975 De jaj nekünk mindjünknek, ha kezébe kerülünk!

²³¹ az [Emendáltuk.]

²³² [Svertling kivakart szóra ráírva.]

- SVERT[LING]
- Kövess engemet Kis Aszszony! Ne félj semmit is! Egy szúrás –
 TÓBIZ (: *hátul keresztül döfi* :)
- Ehol vagyon eszeveszett gonosztévő! Menny vissza a Pokolba, melly ki oká-
 dott! – Látod Kölyök! én igazabban fizetek, mint te!
- SVERT[LING] (: *a ki is²³³ a földre rogyott* :)
- 1980 Ördögök – néktek adom Lelkemet, tsak – boszszú – boszszú – Fúriák! Szagás-
 sátok²³⁴ öszve! – Anyám, Atyám – átok! átok – ah – ah – (: *meg hal* :)
- TÓBIZ
- Útálatos Ördög! ne átkozd szülőidet – már meg holt – Istentelen! – a vad Tóbiz
 is elég istentelen; de a vad Tóbiz meg sem átkozta soha is azokat kik nékie az
 életet adták. – Mathilde!
- MATH[ILDE] (: *a ki Tóbiz meg jelenésekor el ájúlt, magához tér. kezeit kó-
 tsolja* :)
- Irgalmas Isten! Vitéz! mit tselekedtél?
- TÓBIZ
- 1985 A Kigyónak gázoltam öszve a fejét, melly engemet fullánkjával meg akart mér-
 gesíteni; elébb vagy utóbb Té[52v]gedet se kéméllett²³⁵ volna ő meg azzal. Ugyan
 hogy is lehettél olyan vak, szép Kis Aszszony, és ezen nyomorúlt Fattyúhoz
 adhattad magadat, ő hozzá, a ki tégedet maga szolgáltatott kezeim közé, ki-
 nek Közben járása által vált porrá Lővenstein. (: *keservessen* :)
- 1990 Mathilde²³⁶ a vad Tóbiz, soha se tselekedte volna mind ezeket – de már meg
 esett – már benne vagyok, ha már ennyire jöttem többé vissza nem lépek! Né-
 ked az enyimnek kell lenni, tsak a Halál szakaszt el tégedet én töllem – Ennek
 köszönd aztat –
- MATH[ILDE]
- Atyám! Atyám! te Kigyót tápláltál Kebeledben. Gonosz talált Gyermekek!
- TÓBIZ (: *kiált* :)
- 1995 Hej, Szolgák! (: *néhányan meg jelennek* :) Markoljátok fel ezen Dögöt, és ves-
 sétek²³⁷ ki a Mezőre – el ne temessétek, mert a Föld ki köpné ötet kebeléből!
- SVERT[LING] (: *el vitették* :)
- TÓBIZ
- Te pedig szép Mathilde, kövess engemet – ne morogj sorsod ellen, már azt,
 nints ki meg változtassa, gyere vess egy földig érő fátyolt a fejedre, és kövess
 engemet az oltárhoz – birnom kelletik tégedet, vagy meg halok (: *el húzza* :)
- MATH[ILDE] (: *zokogva követi* :)
- 2000 Isten! mitsoda szenvedésekre teremtettél engemet.

²³³ [Az *a ki is* alatt kivakart betűk.]

²³⁴ Szagássatok [Emendáltuk.]

²³⁵ kéméllett [Emendáltuk.]

²³⁶ Mathil [Emendáltuk.]

²³⁷ véssétek [Emendáltuk.]

13^{dik} Jelenés
A Vár udvara, egy Templommal.
Adolf (: *le eresztett sisakkal* :)
Ventzel 's több Lakosok gyülekeznek.

- ADOLF (: *Ventzelhez* :)
Tehát mindjárt? –
VENTZEL
Igen is. Tsak a Kis Aszszony szobájába ment, hogy a Vitézek közé vezesse.
[53r]
ADOLF
2005 Ugy é? – a szobájába? – Ugyan szereti é a' Kis Aszszony Vitéz Uratokat?
VENTZEL
Furtsa kérdést tesz a Vitéz Ur – hiszen Mátkája, hogy ne szeretné.
ADOLF
Úgy é – igaz, igaz! Hát az Urad?
VENTZEL
Oh ő a Bolondulásig szerelmes –
ADOLF
No hát bizonyosan a Kis Aszszonyt is részére tudta hódítani –
VENTZEL
Ha a Vitéz Úr le tenné sisakját, hogy esmérhetném, kitsoda? még többet is tudnék mondani –
ADOLF
2010 Való hogy ez szemet szúr az Emberek előtt; de nékem ez már szokásom; majd ha az Urad elé jön, akkor le veszem, és azon lések, hogy a Békesség tsókját nyomhassam ajakaira. – azomban szólj – vitézi betsületemre fogadom a halgatást –
VENTZEL
Lássa Vitéz Úr, én betsületes Ember vagyok – tsak hogy igen nyílt szívű – semmit el nem tudok halgatni, mert mindjárt az oldalomat fúrja, és a titkaimat sokszor az Esméretlennék is fel fedezem – és azért haragszik én reám az Uram. Már én Barátságára is érdemessé tettem magamat, de mi haszna – Köztünk maradt szó légyen, még mikor Ó Sneebergben lakott, én voltam a Leány kérő; de az úton ismét el veszítettük a Meny Aszszonyt –
ADOLF (: *magába* :)
Ha! Gaz Ember! Ó az!
VENTZEL
2020 Igen bizon.
ADOLF
Hát kitsoda ezen Kis Aszszony? Hogy vesztettétek és hogy találtátok ismét meg.

- VENTZEL
Hát bizon mi tsak elvesztettük, pedig éjtszaka, – azután harmad napra hallot-
tuk, hogy ismét Lövensteinban vagon, mert az oda való várbeli [53v] Úrnak
a Leánya –
- ADOLF
2025 Azt hallottam, hogy Lövensteint valamelly gaz Vitéz széjt rontotta –
- VENTZEL
Mi is hallottuk aztat – (: *magába* :) Az ördög beszéljen többet, hiszen nem látom
hogy az érszényéhez nyúlna. No – talán majd – (: *nagyon* :) Igen bizon mi is
hallottuk aztat, és az Uram a' Kis Aszszonnyal együtt sokáig siratták az öreg
Prokobnak halálát –
- ADOLF (: *magába* :)
2030 Ha! átkozott Hazug! (: *nagyon* :) 'S olyan jó szívú a ti Uratok?
- VENTZEL
A biz az.
- ADOLF
No úgy hát bizonyosan szereti is a Kis Aszszony is őtet, 's ő is a Kis Aszsonyt.
- VENTZEL
Hogy né, hiszen Mátkája – sött nagyon is félti, még egy Vendég sem látta, és
most is tsak maga ment érette. – azomban, köztünk maradjon a' szó, én ugyan
2035 nem tudnám szeretni az Uramat, ha én volnék a' Kis Aszszony.
- ADOLF
Ugyan miért?
- VENTZEL
Mert, lássa Vitéz Úr, (: *magába* :) tsak nem húzza elé az erszényét a Zsugori!
(: *nagyon* :) Lássa vitéz Úr – az Uram igaz hogy jó szívú, de igen fertelmes –
- ADOLF
Hiszen nagyon ifjú!
- VENTZEL
2040 Való, az való! még Bajúsza sinsen – igen fiatal, de goromba és vad mint a
Medve, és fertelmes mint a Majom. (: *magába* :) Hogy a Köszvény húzza össze
a kezedet; bizon tsak nem ad semmit. (: *nagyon* :) Alázatos Szolgája a Vitéz
Úrnak, nékem mennem kell.
- ADOLF
Köszönöm tudósításodat.
- VENTZEL
2045 Hogy fulladnál meg – aha! már jönnek –

[54r]

14^{dik} Jelenés

A Ritornella még távúlról el kezdődik melly alatt több Nép és Vitézség
– Ifjak Vének Leányok gyülekeznek a színre végre jön Tóbiz, Mathildét kinek
földig erő²³⁸ fátjol vagyon a fejen, karján vezetvén. azután egy Herold.

ADOLF (: *magába* :)

Ha mint forr a vérem!

HEROLD (: *meg áll a Templom ajtajába* :)

2050 Vagyon é valaki a jelenlévők közül, kinek szava volna ezen Házasságba, az
állyon elé, és végezze dolgát ezen Vár Urával.

ADOLF (: *fel emeli sisakja rostélyát, és meg kapván Mathilde kezét, magá-
hoz rántya* :)

Itt áll egy, kinek előbb való Jussa vagyon ezen Kintshez.

TÓBIZ (: *dühös bámúlással* :)

Ördög és Pokol! te is itt?

ADOLF

2055 Igen is itt, személyessen itt, hogy körmeid közül ki ragadjam ezen Barányt,
mellyet el rablottál Pokol fajzattya –

TOBIZ

Fogjátok meg ötöt. Vitézek fel kívánlak benneteket, hogy igaz ügyem mellett
ezen Tsendességháborítót meg büntessétek!

MIND

Boszsú! Boszsú! Mi nem esmérünk?

TÓBIZ

Ő egy Kóborló, a ki vitéznek adja ki magát. én jól esmérem. Fogjátok meg!

ADOLF (: *kardot* :)

2060 Jaj annak aki hozzám mérészel közelíteni. Hej! Galló.

TÓBIZ (: *kardot ránt és Adolfra rohan* :)

15^{dik} Jelenés

Galló. Fegyveres Néppel.

ADOLF

Galló! vezesd fére Mathildét!

GALLÓ (: *el vezeti fére* :)

(: *A Két Ellenkezők közt kemény viaskodás a várbéliek mind széjjel futnak az
Aszszonyok jajgatnak. Adolf Tóbizt a földre [54v] teríti. Az alatt a Várbéliek*

²³⁸ erő [Emendáltuk.]

fegyverekkel jönnek vissza, és még erősebb viaskodás támad. Tóbiz még a földön is erőssen oltalmazza magát, míg végre Adolf ki üti kardját a kezéből és keresztül akarja ütni :)

16^{dik} Jelenés
Voltak Zembla.

ZEMBLA
Meg állly!

(: A két rész két felé áll nagy bamúlással :)

TÓBIZ *(: fel ugrik :)*
Zembla!

ZEMBLA
2065 Szerentsétlen! én meg nem szabadithatlak tégedet, – Ess el inkább az én kezem által, mint Ellenségedé által, a kit én útálok – én leg alább szeretettel fogom Hamvaiddat el temetni. – Útazz szerentséssen! *(: egy törrel agyon szúrja :)* Gyere!

TÓBIZ
Ah! Ah! Isten! – botsánat! *(: haldokolva Zembla karjai közé esik, és velle együtt el sűjved :)*

ADOLF *(: bámúlásából fel eszmélkedvén :)*
Mennyetek a Pokolba, a hová tartoztok! – Mathilde! Galló!

17^{dik} Jelenés
Galló, Mathilde, azután Prokob. Stannó. Klotilda. Elzbeth. Ildegárd. Nép.

ADOLF *(: Mathilde nyakába borúl :)*
Mathilde! kedves meg talált Mathilde!

MATHILDE
2070 Adolf!

PROKOB *(: a többiektől vezettetvén :)*
Itt! Itt! *(: Leánya nyakába esik. Ildegárd Mathilde lábaihoz borúl, a ki hozzá le hajúlván, meg öleli. Stannó Elzbethet és Annyát karjai közé szorittya és szemeit az égre veti. Prokob fel emeli öszve tett kezeit :)* Radegunda! tekints alá, és mosolyog!

ADOLF
Már most Gelhornba!!!

Vége

JEGYZETEK

Tárgyi, nyelvi és dramaturgiai magyarázatok, konkordanciák

Az egyes szöveghelyekre vonatkozó magyarázatok

- 17 *vér-somjúhozó* – vérszomjas
81 *héjja* – híja
153 *porzót* – porzó: a 18. század végéig a tinta felszárítására használt, a papírra szórt homokkő-törmelék vagy homok
293 *bátorságban* – biztonságban
396 *körmölvén* – karmolván
526 *nagyon* – hevesen, felindultan (lásd még többször is a szövegben)
722–723 *kivévé* – a következő jelenet szereplői kivételével
782 *véletlen* – váratlanul
786 *Palatinatusi* – nádori
798 *tsodálatossan* – különösen, érthetetlenül
815 *óggatni* – kb. keservesen sírni
1165 *rivaszkodik* – rivalkodik: dühösen, indulatosan, erős hangon rákiált (CzF V., 658.)
1187 *Szamár midőn az oroszlán fel osztotta a Prédát* – utalás Aesopus meséjére: az oroszlán, a szamár és a róka együtt mentek vadászni, a zsákmányból a szamár egyenlő részt kért, erre az oroszlán széttépte.
A 180. sz. jegyzethez: *Az áriáját ezen éneknek a Két Roka nevű operából vettem – a hirtelenebb reá emlékezés okáért kezdettem szint úgy a verseket.* – A *Két róka* c. vígopera a kor magyarországi színpadain többször ment. A további részletekről lásd a dráma jegyzeteit.
1925 *a matskára biztad a Hájat* – kecskére biztad a káposztát
1935 *el esmértél* – félreismertél
2046 *Ritornella* – itt: ünnepség, mulatozás

A cselekmény ideje, helyszíne, szereplői

A német lovaregényt követő cselekmény valamikor a múltban, a 15–16. századi Német-római Birodalom több pontján, főleg Frankónia és Csehország területén, erdőkben, sziklás vidékeken, várakban játszódik; környezete és ideje a hasonló létező földrajzi nevek ellenére is fiktív, a mű forrását adó regényekből származik, akárcsak a fiktív szereplők. Nagy Imre „meseszerű idővákuum”-ban látja a drámafigurákat, akik labirintusnak élik meg „titokzatos világ”-ukat, ahol a földi szint – várak, erdők, utak – ijesztő sajátosságai révén egy mélyebb szint is feltárul a tudatalatti rettegésében, rémálmaiban, s mindezt alig ellensúlyozza a néhány biztató szózat, jóslat felső szintje (NAGY 1993, 143.).

Dramaturgia és forráshasználat

A dráma szerkezete, a cselekmény feldolgozása szorosan összefügg a forráshasználattal, ezért alább Katona drámájának forrásait és dramaturgiai megoldásait párhuzamosan tárgyaljuk.

A' Borzasztó Torony forrásai

Waldapfel József tanulmányban (WALDAPFEL 1931a, 1931b), majd monográfiájának *Lovagdrámák* c. fejezetében foglalkozott *A' Borzasztó Toronnyal* (WALDAPFEL 1942, 18–20.). Waldapfel abból indult ki, hogy a lovagdráma színjátéktípusa viszonylag későn érte el Magyarországot, vagyis nem a Sturm und Drang eszmeiségét hordozó kezdeti darabok, hanem csak az áramlat jóval „több borzalmat és vadságot halmozó késői példányai” jutottak ide. Már ОТРОК Mihály (1900) is ezt állapította meg a 18. század végén két különösen divatos, Joseph August Törring tollán született lovagdráma elemzésével. Waldapfel kiemelte, hogy Katona a lovagdrámától és „nem például a polgári érzékenyjáték felől indul el a tragédia felé. Ami nem mindennapi, a tárgyban rendkívüli szenvedések és rendkívüli teljesítmények, az alakokban vad szenvedélyek tombolása, meg az egyéb műfajokban uralkodó laposágon felülemelkedő, bár inkább lármás, mint drámai nyelv csábítja Katonát.” Az ide tartozó drámákat „[e]redetiség dolgában kevés választja el [...] a fordításoktól.” (WALDAPFEL 1942, 18.)

A fenti idézetekből látható, hogy kezdetben a szakirodalom, így Waldapfel is, nem vagy alig eredetiként kezelte a prózai forrás felhasználásával készült Katona-műveket, holott általában a szüzsét kölcsönző drámák eredeti voltát nem szokás megkérdőjelezni. Ez érvényes a Waldapfel által lovagdrámaként tárgyalt mindkét színműre – *A' Borzasztó Toronyra* és a *Monostori Veron'kára* is. Érdekes, hogy Waldapfel a Katona-monográfiánál korábbi tanulmányában megengedőbb az eredetiség kérdését illetően: „Már 1812-ben Katona nemcsak fordító volt. Ebben az évben készített két új lovagdrámát (*A' Borzasztó Torony*, *Monostori Veron'ka*) német lovagregényekből. [...] Vállalkozását megkönnyítette, hogy a szerzők regényeik egyes részleteit egészen drámai módon képzelték el, s még az 1770-es években kezdődött divat szerint jelenetезve írták meg. Éppen e könnyebbség csábíthatta először az »eredeti« drámaírás terén való kísérletezésre. S mégis a színpadi dráma technikai kellékeihez való hozzáértésnek ezeken az első erőpróbáin is felvillan itt-ott a sajátosan drámai látású tehetségnek egy-egy szikrája, technikai érzéke pedig közben annyira biztossá és tudatossá vált, hogy ezután már ebben a tekintetben határozott kritikával nézi az addig csak bámult német drámákat.” (WALDAPFEL 1933a, 77.)

Der böse Findling oder der Schauerturm

A' *Borzasztó Torony* elsődleges forrását is Waldapfel József azonosította (WALDAPFEL 1931b, 470; WALDAPFEL 1942, 18.). A fő forrást adó „német regény címe: *Der böse Findling oder der Schauerturm* (Wien und Prag, bey Franz Haas, 1798, 189 l.); szerzője ismeretlen.” (WALDAPFEL 1931b, 470.) Waldapfel a jegyzetben hozzátette: „A müncheni egyetemi könyvtár példányát használtam. A többi német közkönyvtárakban, úgy látszik, nincs meg.” (Uo., 470.) Ma a könyv szkennelve megtalálható több digitális könyvtárban, de csak egyetlen olyan példányt találtunk, amely a Waldapfel-hivatkozásnak megfelelően 189 oldal terjedelmű: ez a bécsi Österreichische Nationalbibliothek 301.857-A jelzetű példánya. A további példányok mind 142 oldal terjedelműek, így a bécsi Österreichische Nationalbibliothek másik példánya is (jelzete 306.345-B Alt., de katalógusbeli címleírásában tévesen 189 oldalas terjedelmet tüntet föl). A 189 oldalas kötet szellősebben szedett, mint a 142 oldalas kiadványok, a terjedelmi eltérés tehát e különbségből adódhat. Az ismeretlen szerzőjű regényre mindig 1798-as kiadásúként hivatkoznak, a 189 oldalas kötet címlapján ott is van, a 142 oldalas kiadásból azonban hiányzik az évszám. Ettől eltekintve a címlapok mind a hosszabb, mind a rövidebb kiadásban megegyeznek, a hosszabb és a rövidebb kiadvány szövege is azonos. (A továbbiakban külön említés nélkül a bécsi Österreichische Nationalbibliothek 301.857-A jelzetű, 189 oldalas példányára hivatkozunk, hiszen Waldapfel lapszámai is innen valók.)

A *Der böse Findling oder der Schauerturm* első oldalán két aláírt rézmetszet, készítője a korban jó nevet szerzett Vincenz Raimund Grüner (1771–1832). Az első lap versóján, tehát a címlaptól balra egy teljes oldalas illusztráció látható az álló Prokobbal, aki két kezét a térdeplő, egymás kezét fogó Adolf és Mathilde vállain tartja, Adolf bal kezében kard. A következő lap a címlap, rajta kör alakú metszeten a toronyból a földalatti folyosón épp kilépő Adolf és négy őt fogadó személy látható (Katona drámaszövegében e négyből csak Galló és Vellenberg szerepel); a kép fölött a regény címe, alatta a kiadás adatai: Wien und Prag, bey Franz Haas 1798. Ezután a számozatlan 1. oldalon kezdődik a történet, Mathilde alakjának ismertetésével, majd az Ildegarddal folytatott, Katona drámáját is nyitó párbeszédével. E résznek vagy fejezetnek nincs címe; a további regényszöveg viszont már két, címmel ellátott nagy fejezetre oszlik: *Schwertling und Ritter Tobis (in einer Entfernung der Höhle)* a 67. (a 142 oldalasban az 51.), *Gegend bey den Ruinen von Löwenstein. Stanno von Zabern, seine Mutter und Elsbeth* a 152. (a 142 oldalasban a 115.) oldalon kezdődik.

Waldapfel kitért a *Der böse Findling*hez köthető szerepnevekre is: „Katona szereplői egyébként név szerint is csaknem mind azonosak a regényével. Zábern Stanno anyjának csak ő adott nevet, Wolfszahn Bruno nála Volfcán Kunó, míg a Brunó név, mint lovagdrámákban igen sokszor, egy fegyverhordozónak jut, kinek viszont a regényben (8.) Kunz a neve. Gellhorn urának Veit helyett Katona adja az Ulrik nevet; Adolf fegyverese nála [...] Galló (talán Gallus és Golo keveréke). Ulrik meghittjének s Tóbiz fegyveresének csak Katona ad nevet s jelentősebb szerepet.” (WALDAPFEL 1931b, 470.; a regénynek egyébként nem a 8. oldalán, hanem az 5-iken szerepel a Kunz név: „Kunz, Frisch, Gallus! hängt die vier großen Laternen...”)

Alább közöljük a *Der böse Findling*ben, illetve a Katona-drámában használt szerepneveket (WALDAPFEL 1931b, 470. alapján):

*Der böse Findling oder
der Schauerturm*

Prokob
Mathilde
Schwertling
Adolph von Dietmar
Stanno von Zabern

Elsbeth
Tobis
Wolfszahn Bruno
Wülfhilde
Veit Gellhorn

Ildegard
Zembla
Gallus
Kunz

Katona József
*A' Borzasztó Torony. vagy is
A gonosz Talált-gyermek.*

Prokob
Mathilde
Svertling
Dittmár Adolf
Zábern Stannó
Klotilda
Elzbeth
A Vad Tóbiz
Volftzan Kúnó
Vülfinda
Ulrik
Vitéz Vellenbergi Guntrám
Ildegard
Zembla
Galló
Brúnó
Konrád
Ventzel

A nem sokkal *A' Borzasztó Torony* után készült *Monostori Veron'ka* cselekményét Katona a Veit Weber néven publikáló Georg Philip Ludwig Leonhard Wächter (1762–1837) *Sagen der Vorzeit* című, a korban igen népszerű sorozatának egyik kötetéből, a *Tugendspiegel* című lovagregényből merítette (*Sagen der Vorzeit*, Berlin, 1787–98.; bővebben lásd a *Monostori Veron'ka* jegyzeteit), s Waldapfel néhány nevet onnan is azonosított: „*A' Borzasztó Torony* főhősének Dittmár Adolf a neve, s a dráma elején az öreg Prokop Dagzbergből tér haza; a *Tugendspiegel*ben Adolf helyettese ősi várában Dittmar lovag. Meglehet, hogy e neveket Katona szintén Veit Webertől vette.” (WALDAPFEL 1931a, 42.) Másrészt Veit Weberhez köthetők további műfaji jellegzetességek: a *Der böse Findling* a „divatos műfajnak az elsőknél vadabb, a legerősebb izgalmakra vadászó s a középkorból csak az egymást erő pusztításokat, hölgyrablásokat és szabadításokat látó késői termékei közé tartozik, nyilvánvaló nyomaival Veit Weber hatásának, de egyúttal a szépirodalmi tömegcikkben utóbb egyre burjánzó kísérteties-varázslatos elemeknek is.” (WALDAPFEL 1931b, 470.)

A kor regényeiben nem volt ritka a dialogizálás, a *Der böse Findling* is ilyen, a dramatizálás tehát kézenfekvő, s a dialógusokba rendezett regényrészeket Katona

sokszor híven követte: „keveset változtat Katona a regénykompozíción, s [...] kis része a regénynek az, amit sem nem fordít, sem nem jelenít meg a regény előadásához simulva, szövegrészek felhasználásával. Az itt-ott elmaradó egy-két lap többnyire áthidalás, helyváltoztatás elbeszélése, színhely leírása stb.; ezeket az elindulásakor vagy az új helyre való megérkezéskor mondták s a színjelző utasítások helyettesítik. [...] Általában csak azt hagyja el Katona, amit hamarjában nem tud dialógusba tördelni, de az egésznek elgondolásán alig változtat, s így a drámában is megmarad a regény folytonos ugránoztása egyik cselekvényről a másikra, egyik rablás színhelyéről a másikéra.” (WALDAPFEL 1931b, 472.) A regény követésére példaként Waldapfel párhuzamosan idézi a regény nyitó dialógusát és a dráma első jelenetét (WALDAPFEL 1931b, 470–471), alább ezt hozzuk, de Katona szövegét a kritikai kiadás átiratában közöljük:

Der böse Findling oder der Schauerturm,
Wien und Prag, bey Franz Haas, 1789, 4–5.

MATHILDE

Glaube mir Ildegard! Meine Ahndungen gehen gewiß in Erfüllung. Ich werde ihn nimmer sehen, meinen geliebten Adolph.

ILDEGARD

Quält euch doch mit so trügerischen Phantomen nicht, und hoffet das Beste!

MATHILDE (*bitter lächelnd*)

Armselige Trösterinn! Vermagst du mir keinen andern Balsam zu reichen, als leere eitle Hoffnung?

ILDEGARD

In diesem Augenblick nicht – und genügt euch damit nicht, so verschmähst ihr eine Arznei eines Fräulein, die eure Krankheit lindert, wenn sie solche auch nicht heilt.

MATHILDE

Ein Kranker, dem die Arznei helfen soll, muß Vertrauen auf ihre Kräfte haben.

ILDEGARD

Nun – so müht euch dieses Zutrauen in euerem Herzen zu hegen.

Katona: A' Borzasztó Torony
I. 1.

MATHILDE

Hidd el nékem, Ildégárd! Be fognak tellyesedni gyanításaim. Soha sem fogom én többé kedves Adolfomat látni.

ILDEGÁRD

Ne gyötörje magát a Kis Aszszony az ilyen tsalfa Képzeletekkel. Reméljen!

MATHILDE (: *keserves mosolyodással* :)

Szegény Vigasztaló! Nem tudsz más Balzsamot nyújtani, tsak a pusztá Reménységet?

ILDEGÁRD

Ezen szempillantásban nem – és ha ezzel meg nem elégszik, úgy, olyan orvosságot taszint el magától, melly ha nem gyógyíthattya is meg Betegségét, leg alább enyhíti.

MATHILDE

A Betegnek, hogy rajta az orvosság segítsen, annak Erejéhez bizodalmanak kell lenni.

ILDEGÁRD

No – tehát igyekezzen a'hoz Bizodalmat gerjeszteni szívében.

MATHILDE

Kann ich das? Bin ich nicht schon zu oft hintergangen worden.

ILDEGARD

Euer Schluß ist dennoch unrichtig. Was Jahrelang unmöglich schien, ward oft in einem Nu zur Wirklichkeit. Glaubt mir, euer Adolph wird glücklich und gesund in euere Arme kehren.

MATHILDE

Vielleicht – vielleicht auch nicht. Ha! Mädchen! Du besitzest kein Kleinod, drum bist du auch der Sorge ledig, es zu verlieren. Gott weiß, welcher blutdürstige Türke meinem Adolph das Haupt gespalten, in welchem Winkel der Erde der Unglückliche modert.

ILDEGARD

Schaft euch doch nicht Finsterniß und Nacht, wo euch die liebe Sonne lächelt. Adolph von Dietmar weiß auch das Schwert zu führen, auch seinen Arm stählt Tapferkeit und Muth.

MATHILDE

Wie? Wenn eben dieser Muth ihn zu tief ins Gedränge geführt hätte.

ILDEGARD

Nur ein tollkühner Wagehals stürzt sich blind in die Gefahr, und dieses ist der Fall bey Ritter Dietmar nicht. Mit unerschrockenem Muth vereint er Überlegung und Gegenwart des Geistes! – Doch seht! Ein fürchterliches Gewitter zieht sich in Westen auf. Laßt uns enden.

MATHILDE

Tehetem é én azt? Nem tsalódtam é már meg elégszer?

ILDEGÁRD

A Kis Aszszony Határozása még se jó. A mi esztendőig lehetetlennek látszott lenni, az sokszor egy szempillantásban végre hajtatott. Higyje nékem, hogy a Vitéz Adolf épen és szerentséssen fog vissza térni.

MATHILDE

Talán – talán nem. Ha! Leányka, néked nintsen Kintsed, azért is vagy ment azon gondtól, hogy azt el veszejtse. Isten tudja, mellyik vér-somjúhozó Török hasittyta tán éppen most ketté az én Adolfom Fejét, vagy tán már a Világnak valamellyik szegletében régen rohdad a szerentsétlen.

(: *mendörgés* :)

ILDEGÁRD

Miért teremt a Kis Aszszony magának Setétséget és Ejtszakát, a midön a szép nap mosolyog. Ditmár Adolf is tudja a Fegyvert forgatni, és az ő karját is a Vitézség és Bátorság edzi.

MATHILDE

Hátha éppen azon Bátorság vezette őtet a Romlásba!

(: *mendörgés* :)

ILDEGÁRD

Tsak a gondolatlan Vakmerő rohan vaktában a veszedelemnek, de a' mindent megfontoló Lelke Vitéz Dittmárnak arra elégtelen! – (: *mendörgés* :) – Istenem! milyen rettenetes idő ez! a' Szélvészes Felhők mind inkább tódúlnak Napnyúgotról erre felé. (: *bé teszi az ablakokat* :) Bé teszem ezeket is, ne hogy a szél bé tsapja –

MATHILDE

Der alte Hing soll sogleich die Burgglocke anziehen, damit das Wetter sich zerthelle, und seine Kraft verliere, denn man weiß oft nicht, welcher böse Geist sein Wesen treibt.

ILDEGARD

Und hat man Beyspiele, daß böse Menschen die Luit verzauberten, und die schrecklichsten Verwüstungen durch Sturm und Wetter angerichtet haben.

MATHILDE

Az öreg Kúnó, eridj, mondjad, vonas sa meg a várbéli Harangokat, hogy a Zivatar el oszoljon, mert sokszor nem tudni, hogy mellyik gonosz Lélek űzi benne a Játékát.

ILDEGÁRD

És vagynak példáink, hogy a' rossz Emberek megboszorkányozták a Levegőt, és rettenetes Pusztításokat tettek a Szélvész által (: *el megy* :)

Katona drámájának és forrásának hasonlóságai mellett a nem túl jelentős eltéréseket is összegyűjtötte Waldapfel: „A legönállóbb jelenetek még azok, melyek a regény egy-egy szintelen alakját állítják élesebben és több oldalról jellemző megnyilatkozásokban élénk, s ezek kedvéért olvaszt be Katona néhány más lovagregényekben és drámákban gyakori motívumot. Legtöbb esetben azonban az »eredeti« részletek is csak a külsőleges dramatizáláshoz föltétlen szükséges betoldások, a folytonos dialógus-kényszer következményei. Az események hatását az egyes szereplőkre néha több jelenetben külön-külön bemutatja, ahol a regény csak említi.” (WALDAPFEL 1931b, 474.) Waldapfel azt is észrevette, hogy „[k]ülönösen sok a cselekvény egy-egy újabb mozzanatát megelőző vagy annak hatását kifejező monológ. Most még ezt a később tudatosan került eszközt használja Katona a szereplők lélekállapotának éreztetésére s a helyzet megértetésére egyaránt.” (WALDAPFEL 1931b, 474.) Különösen Svertling és Tóbiz monológjaiból tűnik ki Katona igénye a lelki folyamatok alakulásának bemutatására és megokolására.

A drámazárlat kissé eltér a regénytől: „a regény végén Tóbiz Adolf megjelenésekor nem mer párviadalra kiállni, hanem átkozódva leugrik a sziklafalról s halálra zúzza magát, a drámában gyorsan megtörténik a párviadal, s mikor Adolf győz, megjelenik Zembla, ő szúrja le nevelt fiát, s elsüllyed vele.” (WALDAPFEL 1931b, 474.)

Vülfinda betétdala (1)

A *Der böse Findling*ben a fogoly Wülfhilde szomorú dalt énekel, ugyanígy Katonánál is megvan Vülfinda betétdala a IV.1. jelenetben; WALDAPFEL (1931b, 477.) szerint ez „az első ismert verses szöveg Katonától”. „Katona verse a részek pontos meglelése ellenére nem fordítás” (WALDAPFEL 1931b, 478.), ezért Waldapfel közli is a német regénybeli eredeti dalt is. Ezt alább közöljük, de a magyar szöveget már a kritikai kiadásból idézzük.

Der böse Findling oder der Schauerturm,
Wien und Prag, bey Franz Haas, 1798, 158–159.
(WALDAPFEL 1931b, 477–478.)

Mond und ihr hellen Sterne
Im großen Weltenmeer!
O seht von eurer Ferne
Auf meine Leiden her.

Hier fließen meine Thränen,
Kein Wesen siehet mich,
Von meinen Seufzern tönen
Die Mauern fürchterlich.

Ich muß in diesen Mauern
In Einsamkeit und Pein
Die Jugendzeit vertrauern,
Wer kann elender seyn?

O sieh auf mich hernieder
Du meines Vaters Geist!
Dich sehe ich nicht wieder,
Denn diese Thräne fließt.

Ihr Lieben, welch ein Glücke,
Euch, daß Ihr nicht mehr seydt,
Euch drücket kein Geschi[c]ke,
Kein Kummer und kein Leid.

A' Borzasztó Torony. vagy is
A gonosz Talált-gyermek
IV. 1.

Életem van virágjában
Még is e' szomorú bús Fogság'
Szerentsétlen kö falában,
Ah, el temet a Tyrannusság,
Egek halljátok Kérésim'
Lattyátok sok szenvedésim'.

Sóhajtásimtol hangzanak
A nedves Falak keservessen
Zápor Könnyeim hullanak –
Isten, szánny meg kegyelmessen!
Elevenen e' Fogságom
El temeti Ifjúságom'.

O, tekints Leányodra le
Lelke meg holt kedves Anyámnak!
Soha se látlak én többé –
Nem látom színét a Bátyámnak.
Oh be nyomorúltá tettél
Atyám, engem' hogy nemzettel!

Ti Kedvesim! be boldogok
Vagytok – a Koporsóban pihentek,
Nints már néktek több Jajotok,
A Bal sorstol nem kell félnetek;
De nem sokára meg talál
Engem is a szánó Halál –

Bald werden wir vereinet,
Bald werd ich bey euch seyn,
Vom Mondenlicht bescheinet
Bedeckt mich bald ein Stein. –

Láttjuk egymást nem sokára –
Együtt pihenünk mig egykoron,
A Szeráf' Trombitájára
Együtt ébredünk a' nagy Napon –
Ott zöldellik a szigorú
Mártirnak a zöld Koszorú!!!

Dann schlummern wir beysammen,
Bis uns aus unsrer Gruft
In unsers Gottes Nahmen
Des Seraphs Stimme ruft.

Vülfinda betétdala (2) – a *Két róka*

Vülfinda dalához nemcsak a *Der böse Findling* fenti versét, hanem egy másik forrást is használt Katona, amelyet a Vülfinda betétdalához fűzött jegyzetében azonosított is: „Az áriáját ezen éneknek a Két Roka nevű operából vettem – a hirtelenebb reá emlékezés okáért kezdettem szint úgy a verseket.” E bejegyzés jól mutatja, milyen bonyolult módon kezelte Katona a forrásait, a fordításközeli átvételeket is egyénítve.

A korban kiugróan sikeres *Két róka* című kétfelvonásos vígopera eredetije a francia *Une folie* (1802), melynek zenéjét Étienne Nicolas Méhul (1763–1817), librettóját Jean-Nicolas Bouilly (1763–1842) szerezte, s Párizsban több mint kétszáz előadást ért meg. Beethoven érdeklődését is felkeltette „az a francia operatípus, amely Bécsben is hódított: az opéra-comique, ami akkor már nem okvetlenül vígoperát jelentett, hanem olyan zenés színjátéktípust, amely zeneileg nincs végigkomponálva, a zárt zeneszámokat prózai dialógusok kötik össze. [...] A]z opéra-comique a 18. század végén, a 18–19. század fordulóján a francia forradalom eszmevilágával telítődött, s fontos típusa lett az ú.n. szabadító opera, amely valamely igazságtalanul rabságot szenvedő pozitív hős megszabadításának szüzséjével képviselte a szabadság és a humanizmus eszmekörét.” (FODOR 2003, 870.) (Bouilly *Léonore ou l'amour conjugal* c. drámájából írta Beethoven a *Fideliót*. Fodor Géza idézett tanulmánya a *Fidelióról* szól, ebben hivatkozott Méhul operáira is: FODOR 2003.) Az *Une folie* német adaptációját Joseph Ritter von Seyfried (1780–1849) készítette, *Die beyden Fuchse* címen (1803), nyomtatásban 1804-ben jelent meg, Bécsben. (A *Magyar színháztörténet* tévesen Seyfried bátyját, Ignaz Xaver Seyfriedet jelöli meg librettistaként: *Magyar színháztörténet* I., 142.) A mű fontos szerepet töltött be a francia operajátszás meghonosításában az 1801-ben megnyílt Theater an der Wien színpadán (FEURZEIG – SIENICKY 2008, xvii.), ahol 1803–1811 között hetvenhatszor játszották (FEURZEIG–SIENICKY 2008, 295.).

A 18. században kedvelt motívum volt, elsősorban vígjátékokban, a (szoba)fogságban szenvedő fiatal lány, akit így akarnak távol tartani a férfaktól (vö. FEURZEIG–SIENICKY 2008, 295.), s a Theater an der Wien gyakran quodlibetként is előadta épp a rablány áriáját (Uo., 295.). A francia eredetiben Armantine van szobafogságban, az ő

bentről, 6–6–4 soros szakaszokban hallható énekére kint Florival és Carlin figyel fel, akik közbe is énekelnek, majd hárman együtt is; hasonló a német változat felépítése is, ott Antonie a leány, Franz és Kleefeld hallgatja. Az első strófát a hatalommal való visszaélés példaként is értelmezték a korban (vö. RICE 2003, 137.), vagyis Katona jó érzékkel adta a rablány énekét a lovagok elrabolta Vülfinda ajkára.

Az operaária első strófájának német szövegét Waldapfel is közölte (WALDAPFEL 1931b, 478.), alább a rablány énekének a teljes német fordítását a francia eredetivel együtt hozzuk (a férfi énekesek belépését csak jelezzve: [...]):

Une folie.
Comédie en deux actes,
Paris, chez Huet, 1802, 10–11.

ARMANTINE (*toujours dans
l'intérieur et sans paraître*):
Je suis encor dans mon printemps,
Abandonnée et sans défense:
Au plus habile des tyrans
On me confia dès l'enfance...
Vous qui protégez les amours,
Venez, venez à mon secours!
[...]
Dans la contrainte et le dépit,
Serai-je toujours enchaînée?
Je ne sais quoi tout bas me dit
Que pour le plaisir je suis née...
Vous qui protégez les amours,
Venez, venez à mon secours!
[...]
Quelle voix enivre mon coeur!
Ah! pour moi quel hereux présage!
Trouverai-je enfin le bonheur,
Après un si dur esclavage?...

Die beyden Fuchse,
eine komische Oper in zwey Aufzügen,
Frey nach une Folie des Bouilly von Joseph
Ritter von Seyfried, die Music ist von
Herrn Méhul, Wien, Matthias Andreas
Schmidt, 1804, 12–13.

ANTONIE (*singt*):
In des Tyrannen Eisenmacht
Bin ich seit meinen Kindesjahren,
Der mich mit Argusblick bewacht
Um seinem Geitz mich aufzusparen.
Sind eure Gefühle noch rein,
So kommt, mich Arme zu befreyn.
[...]
Mitten in meiner Angst und Qual,
Wenn ich die Verzweiflung mir wähle,
Such' ich den kleinsten Hofnungsstrahl,
Daß er des Lebenspfad erhelle.
Sind eure Gefühle noch rein,
So kommt, mich Arme zu befrey's.
[...]
Welche Stimme dringt an mein Herz!
O möchte sie mich nie betrügen!
Ende bald, du nagender Schmerz,
Sonst muß ich dir noch unterliegen.

A *Két róka* magyar nyelvű pesti előadásáról nincs adat, Kolozsváron azonban többször játszották, sőt egy debreceni vendégszereplésre is elvitték 1810 előtt (GUPCSÓ 1981, 109.). Fennmaradt az 1806. február 23-i kolozsvári előadás színlapja is (ENYEDI 1972, 145.). Már Waldapfel úgy vélte, nem „legendő magyarázat az sem, hogy Katona csupán a Kolozsvárról jött szintársulat birtokában meglevő kéziratból ismerhette.” (WALDAPFEL 1931b, 478.) Az opera német nyelvű változatát viszonylag gyakran ját-

szották Pest-Budán, a fennmaradt színlapok alapján 1804–1814 között 19 pesti és 11 budai német nyelvű előadásáról van adatunk (BELITSKA-SCHOLTZ-SOMORJAI 1994, 1. köt., 180, 555. tétel). Méhul–Seyfried másik műve, a Párizsban kevésbé ünnepeelt *Le trésor supposé* Bécsben és Magyarországon még a *Két rókánál* is sikeresebb volt: a *Der Schatzgräber* c. két felvonásos daljáték 1807 óta szerepelt a pesti német társulat repertoárjában, magyarul pedig *Kincásók* címmel Kolozsváron mutatták be Horváth József (színész, színigazgató; ?–1830) fordításában 1807-ben, majd Debrecenben 1809-ben. (GUPCSÓ 1981, 108.)

Shakespeare

A kor és Katona számára alig képzelhető dráma Shakespeare-hatás nélkül, így e shakespeare-i világtól meglehetősen távol eső rémes lovagdrámában is vannak shakespeare-i nyomok. Waldapfel Svertling, „a talált fattyú gyermek” motiváltsága kapcsán említette Shakespeare *Lear királyának* Edmundját (WALDAPFEL 1931b, 475.). Tóbiz rútságából ugyanúgy következik gonoszsága (vö. Tóbiz monológjával: I. 18.), ahogyan III. Richárd torz voltából elvetemültsége. Tóbiz vágya saját megnemesedésére Mathilde szerelme segítségével talán *A vihar* Calibanját is idézheti. A kősziklabörtönéből kiszabadított öreg Prokob szenvedések okozta zavarodottsága (V. 10.) Lear örülségére emlékeztet. E figurák jellemzése, azaz épp a motiváltságuk Katona számára nagyon fontos; nem véletlen, hogy nekik jutott több, önelemző, önleplező monológ.

A' Borzasztó Torony dramaturgiája

A dráma felvonásbeosztását nem dramaturgiai, szerkesztési szempontok irányítják, „[ö]t felvonásra is csak a szokást követve külsőleg osztja be az eseményeket: előfordul, hogy csak azért kerül valami új felvonás elejére, mert az előző már nagyon hosszúra nyúlt.” A dráma külső szerkezetét, vagyis a felvonásokra osztást Waldapfel a regényszüzsével való összevetéssel együtt ismertette (WALDAPFEL 1931b, 473.), s monográfiájában számos példát is hozott a külsődleges, szervetlen felvonásbeosztásra (WALDAPFEL 1942, 19.).

Waldapfel rendkívül alapos összehasonlítást végzett, a német prózaszöveg egyes részeit jelenetenként összekapcsolta Katona drámájával, sőt a fordításhoz közel álló, az eredetiben eleve dialógusba rendezett részeket meg is csillagozta (WALDAPFEL 1931b, 471.); ezt közöljük alább, táblázatba rendezve:

A' Borzasztó Torony jelenetei vö. WALDAPFEL 1931b, 471–472.	WALDAPFEL (vö. 1931b, 471–472.) megfeleltetései a <i>Der böse Findling oder der Schauerturm</i> 1798-as kiadványa lapszámaival; *-gal jelölve: a fordításközeli dialogizált részek
I. felvonás	
1. jelenés	*4–5.
2. jelenés	6–8; *6.
3. jelenés	8.
4. jelenés	9–10.
6. jelenés	*14–16.
11. jelenés	12–13.
13. jelenés vége és 14. jelenés 14. jelenés eleje	25–43; *33–34.
20. jelenés	40.
21. jelenés	42–44. és 23–25.
22. jelenés	44–46.
23. jelenés	46–49.
II. felvonás	
4. jelenés vége és 5–6. jelenés	49–51.
8–10. jelenés	51–54.
12. jelenés	56–57.
13. jelenés	58–60.
14–15. jelenés	60–61.
17. jelenés	61–63.
18. jelenés	*67–72.
21. jelenés	75–77.
III. felvonás	
1. jelenés	*80–88.
2. jelenés	97. és 99.
3. jelenés	99–100.
6. jelenés	101–105.
8. jelenés	107–111.
9. jelenés	115–119.

10. jelenés	119–126.
13. jelenés	128–136.; *130–131.
IV. felvonás	
1. jelenés	138., 156–161.
2–3. jelenés	*162–165.
4. jelenés	*152–155.
6. jelenés	166–171.
V. felvonás	
1. jelenés	*174–177.
3. jelenés	180.
5. jelenés	181–182.
6–8. jelenés	*141–146.
9–10. jelenés	182–185.
11–12. jelenés	*147–151.
14. jelenés	187.

A táblázatból látható, hogy a drámában több olyan jelenet található, amelynek nincs párhuzama a regényben, különösen szembetűnő ez az I. felvonásban, ahol az 5., a 7–10., a 12. és a 15–19. jelenetek regénybeli megfelelője hiányzik. Ez azonban alapvetően nem jelent lényeges eltérést a követett regénycselekménytől, mert a dráma a hagyományos jelenetbeosztást követi, vagyis egy új szereplő belépése vagy egy régi szereplő színről lelépése új jelenetet követel. E mechanikus jelenetfogalmon túl azonban Katonát dramaturgiai szempontok is vezethették a változtatásban.

A regény cím nélküli első részét híven követő nyitójelenet alatt tomboló vihar („mendörgés”) erős és külső aláfestése a nyugtalan Mathilde szavainak; a zord időjárás egyébként gyakran alkalmazott eszköz a vitézi játékokban, lovagdrámákban. Mégis, a dráma első jelenetei határozottan idilliek: kint vihar tombol, végül azonban a benti nyugalom idillbe fordul, megérkezik Adolf, Mathilde szerelme. Az idill egyik fontos zavaró eleme Svrtling, a befogadott fiú, akinek elhallgatott fájdalma (I. 2.) szerencsétlen fordulatot vetít előre. Adolf és Mathilde idilli találkozásának örömteli hangulatát tovább sötétíti az 5. és a 6. jelenet legvégén elhangzó, egy-egy, a szereplők által észrevétlen, ám a néző számára fontos utalás Svrtling furcsa viselkedésére; erre ráerősít Svrtling tettett szívélyessége Adolffal (I. 9.). E jelenetekben (I. 2–10.) kint folytatódik a baljós idő, bent a szeretetlenni idill, melyet azonban fel-felbillent a furcsán viselkedő Svrtling. Megtudjuk róla, hogy vétlen, de egész életét meghatározza hátrányos helyzete; a fájó kisemmizettséget jelentő *Fatty* szót Prokob elharapja ugyan (I. 2.), ám az annál hangsúlyosabb így a néző számára, mert nem sokkal később Svrtlingtől is elhangzik (I. 9.). Ráadásul Svrtling szerelmet érez valaki iránt, akinek társadalmi státusza magasan fölötte áll, s a néző sejti, hogy Mathilde a kiválasztott, hiszen

a második jelenésben Svertlingnek „mindenkor csak Mathilden függnek fájdalmas szemei”. Idilli jelenetek következnek könnyes, szerelmes találkozással, a terített asztal előkészületeivel, s a szereplők számára nem, a nézők számára azonban nyilvánvaló feszültséget hordoznak Svertling megjelenései és szavai.

E jelenetekben tehát Katona számára az idillt felkavaró baljós előjelek a fontosak. A közbeékelte 7–8. jelenés az ismeretlen fegyveresek érkezését előzi, a 10. jelenet pedig a lakomára készülődés. Mindezzel a szerző a dráma másik cselekményszálát, Stannóét készítette elő, csakúgy, mint a regénypárhuzamból ugyancsak hiányzó 12. jelenésben, ahol Mathilde az ismeretlen lovag és az ellenség összecsapásának történetével közvetlenül kapcsolódik a 14. jelenet ismeretlen lovagjának, Stannónak a belépéséhez. A történet másik szála tehát Stannóval indul (I. 14.), az ő hosszú elbeszéléséből bontakozik ki az egész cselekmény topikus jellege. A dráma cselekményének valamennyi szála ugyanis toposzszerű történet: vad férfiak dúlják a várakat, rabolnak és ölnek, fogságban tartják a meg nem ölt ellenséget és a kiválasztott nőket; céljuk a vagyon és/vagy a boldog idillből erővel kiszakított szép fiatal nők megszerzése.

A 15–19. jelenések részben szükséges átkötések (pl. Prokob utasítása Stannó befogadására I. 15.), ennél azonban jóval fontosabb Svertling csele, amellyel a Mathildébe szintén szerelmes Tóbizt a lány elrablására biztatja (I. 17.). E 17. jelenetet két önleplező monológ fogja közre: Svertlingé a 16., Tóbizé a 18. jelenetben. Kettejük alakjának párhuzamát Katona erősen kiemelte: mindketten szerelmesek Mathildéba, reménytelenül, tehát mindketten szembekerülnek Adolffal. Svertling boldogságát fattyú volta, Tóbizét rútsága akadályozza, s mindkettő a viszonzott vagy legalábbis megszerzett szerelemtől reméli a megváltatást. A regénycselekményben mindez adott, ám a drámát is strukturáló alapmotívummá Katona tette, aki e szereplőit motiváló szándékkal jelentősen meghaladta epikus forrását. Az intrikus önleplezése egyébként megszokott a kor színpadán, a szerzők kevéssé bíztak a néző éleslátásában, így szükségét érezték a szájbarágó magyarázatoknak.

Az I. felvonás erősen idilli 21. jelenetével éles ellentétbe kerül a felvonásvég (I. 22–23.), melyet egyébként a regény egy korábbi részéből helyezett ide Katona. Szokatlanul rövid a 22. jelenet, ahol Mathildét elragadják Ventzel fegyveresei; ez azért furcsa, mert ekkor lett volna lehetőség a korabeli közönség által igen kedvelt, zsúfolt és mozgalmas tömegjelenetre. A hirtelen és gyors történéssel a szokásos hosszabb tömegjelenet helyett Katona célja a meglepetés lehetett. A felvonás legvégére még egy színváltást is tartogatott (I. 23.): az addigi Lövensteintől messze fekvő Ó Sneeborg váránál járnak a nőrablók, amikor Adolf utoléri őket, így Mathilde megmenekül – s mindez egy kurta jelenetben. Katona szándéka egyértelműen a megdöbbenés, s a korabeli néző számára bizonyosan váratlan volt a rögtön az első felvonásban bekövetkező szerencsés fordulat, amelyet sok szörnyű esemény után, csak a dráma végére várt. A döbbenet erősíthette Mathilde menekülésének szinte követhetetlen sebessége. Ügyes megoldás tehát elaltatni a néző véres történésekre készülődését, hogy annál nagyobb rohammal zúduljon majd rá a további felvonások többszörös borzalma, ahol egyre-másra ismétlődik a feldúlt várak, elrabolt nők sora.

A II. felvonás szorosabban követi a regényt, a drámában azonban jóval hangsúlyosabb Svrtling színlelése, cselsorozat. Katona önálló leleménye Tóbiz és Svrtling párbeszéde (II. 11.), ahol a visszakozni készülő Tóbizt Svrtling tüzeli. Svrtling alakja megfelel a dráma alcímében kiemelt „gonosz talált gyermek”-nek. Különösen fontos Tóbiz keserősége és elbizonytalanodása, e motívummal Katona enyhíti, árnyalja Tóbiz vadságát, ezáltal pedig felbillen a párhuzam a két negatív figura között, hiszen Svrtling Tóbizt is rászedi. Már a felvonás első jeleneteinek (II. 1–3.) középpontja az intrikus, a Prokob betegágyánál részvétet színlelő Svrtling, a 3. jelenetben ismét önleleplező monológgal. E jelenetekben bontja ki ördögi tervét: a becsületes Stannót megtéveszteni, „az egész Gonoszságot Tóbizra háritani”, Prokob és Adolf kiiktatásával Mathildét, sőt vele együtt Lövenstein és Ó Sneeberg várait is megszerezni. Ezt erősíti a habozó Tóbiz rábeszélése a szörnyű terv végrehajtására (a 11. jelenetben Svrtling, a 18-ikban Zembla jelenete, a regény dialógusait követve). A II. felvonás nagy része azonban „leül”, nincs történés, csak fölösleges készülődés, hősies elszánásról szóló frázisokkal. Dramaturgiai szempontból az egyetlen történés – Adolf apjának segítséget kérő üzenete (I. 15.) – is csak előkészület. Katona szándéka láthatóan az intrikus alakjának és ármányának kiemelése volt, hiszen a felvonás végén derül ki, hogy e hosszas eseménytelenség valójában a 19–22. jelenetek kegyetlen merényletét készítette elő. E jelenetekben a toposz minden eleme előfordul: éjszakai rajtaütés, leütés, felgyújtott vár, nőrablás. Minden pozitív szereplő áldozatul esik, s így fonódik össze Mathilde és Stanno cselekményszála.

A III. felvonás túlzásfolt eseménysora ugyancsak a regényt követi: újabb vár, Gellhorn, ahol Adolf vérbefagyva találja szüleit, a merényt kitervelő és Dittmarék várát átvevő Ulrik pedig elvetemült gonoszsággal vetteti Adolfot a borzasztó torony mélyére – itt értjük meg a dráma főcímét. Adolf azonban kiszabadul, Konrádot megmérgezi Ulrik, kezdetét veszi a bajvívás, ahol Vellenberg vértjében Adolf száll szembe Ulrikkel, s bosszút áll szülei meggyilkolásáért. A haldokló Ulrik még elmondja, hogy Adolf húga, Vülfinda él, de hogy hol, azt már nem tudja elárulni, mert közben meghal. Eddig mit sem tudtunk Adolf hűgáról és rabságáról, mindenesetre újabb cselekményszálba bonyolódunk.

A felvonás elején szinte szó szerint jelenik meg a regényszöveg az elkeseredett Stannó és a vigasztaló *Szózat* (eine Stimme) dialógusában, s Ildegárd is eligazító, jósló álmot lát, ennek alapján indulnak mindketten Sneebergbe. E két jóslat nem igazán szerencsés megoldás, mert csak helyettesíti a dramaturgiai motivációt, indokoltságot. (Majd az ötödik felvonásban is hallunk *Szózatot*, az azonban már Stannó – V. 1. –, illetve Prokob – V. 9.– távoli hangja.) E szózatok Nagy Imre elemzésében a mű világának harmadik, felső szintjéhez tartoznak. (NAGY 1993, 143.).

A IV. felvonás folytatja a történés-halmozást: újabb várba, Volfzanéba kerülünk, egyenesen Vülfinda és Kúnó történetébe, akikről eddig mit sem hallottunk, leszámítva az előző felvonásban a haldokló Ulrik egyetlen Vülfinda-utalását. Itt valósul meg a *Szózat* jövendölése, mert Stannó megtalálja anyját és kedvesét – megélünk tehát két szabadulást és idillt, megfejelve Vülfinda és Kúnó szerelmével.

Már csak a dráma elején felbomlott idill helyreállítása, a Prokob–Adolf–Mathilde hármasszerencsés fordulata van hátra, erre kerül sor az V. felvonásban. Ugyanott leszámol a szerző az intrikussal is: először Svrtling hal meg, majd az őt ledöfő Tóbiz is, ő Zembla törétől. A II–IV. felvonásban híven követett regény folytonosságát az V. felvonásban Katona látványosan megbontotta, s e felvonásba helyezte a regény két korábbi cselekményrészletét (lásd az V. 6–8. és V. 11–12. jeleneteket, vö. WALDAPFEL 1931b, 471.). A 6–8. jelenés Svrtling cselének végső kibontása, Tóbiz kétségei közepette, a 11–12. pedig ugyan két eltérő színhelyen játszódik, de mindkettő középpontjában Tóbiz áll: az erdőben Zembla biztatja Tóbizt, hogy akadályozza meg Svrtling tervének végrehajtását (V. 11.), majd a 12. jelenetben, a tömlőcben Tóbiz megöli Svrtlinget, és magával hurcolja Mathildét. Ezután már csak a bajvívás van hátra, amelyben Adolf legyőzi Tóbizt, ezzel elnyeri megérdemelt boldogságát, a többi pozitív szereplővel együtt. A regény korábbi részéből átemelt jelenetekkel Katona felerősítette a könnyes szentimentalizmus és a gonosz agresszió ellentétét; sűrű színváltásokkal, elképesztő sebességgel, igen gyorsan pergette le a bűnösök bűnhődését, a jók megigazulását. Egyértelmű, hogy mindezzel a drámai sűrítést célozta – bár egyelőre nem a legtökéletesebb dramaturgiai megoldásokkal.

Katonát a regényben a párhuzamos szereplők és történések különösen vonzhatták, a tökéletes erkölcsű szereplők mind a gonosznak esnének áldozatul, ha nem győzne az igazság, de valamennyien elnyerik a boldogságot, az elrabolt nők – Mathilde, Vülfinda, Elzabeth – egyaránt megőrzik erényüket. A szerencsés végkifejlet a nézők igénye és az érzékenyjáték öröksége is. A cselekmény középpontjában Mathilde áll, akinek megszerzése érdekében két irányból indul egy-egy egymással is összefonódó csel (Svrtling, illetve Tóbiz felől). Mathilde pozicionálásakor Katona megtartotta a lovagregények és -drámák középpontjában ismerős, teljesen passzív nőalakot. Vülfinde is passzív női figura, történetét nem bontja ki Katona, de egyértelműen párhuzamos, ahogyan Elzabethé is. E párhuzamosságok mindenképp a dramaturgia negatív sajátosságai, az epikus feldolgozás ezt elbírja, a drámai nem. A passzív középpontokhoz kapcsolódnak az aktív férfiak, egyrészt a gonoszok, másrészt a pozitív szabadítók. Az ármányok kitervelőinek szándéka közhelyszerűen egy-egy nő és/vagy egy-egy vár megszerzése – és mindenekelőtt, a közönség igényének megfelelően az elborzasztó horror. Nagy Imre lazán egymáshoz kapcsolódó négy fő szálként szól e párhuzamosságokról, s összefoglalóan az egységes szituáció és az epikus anyag koncentráálásának hiányával jellemzi a drámát (NAGY 1993, 142.).

Prokob és a már csak Prokob emlékeiben élő Radegunda egy korábbi generáció képviselői, hajdani idillek emlékét őrzik. A dráma szerelmespárjai – legrészletesebben kidolgozva Adolf és Mathilde kapcsolata – részben az érzékenység örökségét képviselik, jeleneteik hátterét Prokob hangsúlyosan párhuzamos visszaemlékezései adják, egyszersmind nyomatékositva a családi szentimentális idillt is, amely a dráma jelenében a Stannó, Elzabeth és Klotilda hármassban is kiteljesedik. Az extremitás a korabeli lovagregény, rémregény alapvető sajátossága – a szentimentális idillek élesen szembekerülnek az ijesztő színhelyeken megkísérelt elvetemült cselekedetekkel, gyilkosságokkal (mondhatjuk: horror elemekkel). E szélsőségek Katona ezt követő

drámáiban majd veszítenek extremitásukból, fokozatosan mélyülnek, bensőkké válnak, a szereplők háttérével, viszonyrendszerével, különös érzékenységgel, valamint súlyos következményekkel járó botlásaikkal lélektani magyarázatot kapnak. E korábban motiválatlan extrém indulatokból alakít majd Katona döbbenetesen motivált összeütközést az emberi lágyság és szeretet, illetve a végső gonoszság között a *Jeruzsálem pusztulásában*. „A lélekrajzra s aprólékos motiválásra való törekvés” már *A' Borzasztó Toronyban* is megfigyelhető, s ezt Waldapfel is kiemelte, különösen „Tóbiz és Svertling szerepének kiegészítésében”. „Katonánál magában a drámában válik rajta [Svertlingen] úrrá a gonosz” (WALDAPFEL 1931b, 474.), vagyis a drámaíró a szereplő változásának belső folyamata izgatta.

Színjátéktípusok öröksége és a Rondella színpada

Röviden tisztáznunk kell *A' Borzasztó Torony* műfaját, színjátéktípusát, hiszen eddig főleg lovagdrámaként szoltunk róla. A szakirodalomban használt két műfaji megnevezés – a lovagdráma és a vitézi játék – között alig van, vagy nincs is különbség, legfeljebb talán időbeli: Waldapfel József a lovagdráma (vö. *Ritterdrama*), Kerényi Ferenc főleg a vitézi játék (vö. leginkább: *Heldendrama*) műfajmegjelölést használta. A vitézi játék Kerényinél lényegében a lovagdrámával szinonim, mert a lovagi játékot a német Ritterdramánál szélesebb kategóriának tartotta, így érzékeltette a magyar változatok történeti, vitézi, lovagi jellegét. Hosszabban idézzük a vitézi játék jellemzését Kerényi Ferencről: „A vitézi játék számos elemet kölcsönzött-örökölt az érzékenyjátszótól: intrikát, ártatlanul szenvedő erényt, nyitott, tablós drámaszerkezetet. A pozitívnak ábrázolt lovagi eszmény néhány szállal kapcsolódik ugyan a felvilágosodáshoz, de az egymással ütköző, kétféle erkölcs itt egyképpen a középkor szülötte, és a vitézség, a bátorság, a nyíltság az árulással, a hitszegéssel, hatalomvágygal az erkölcsi tulajdonságoknak olyan általánosított szintjén kerül szembe, amely közvetlenebb társadalmi mondanivaló hordozására nem képes. A magánélet és a lovagerény ütközései mögül is hiányzik a kétféle erkölcs belső konfliktusa, ezért a döntést külső tényezők kényszerítik ki (fogadalom, lovagrendi szabályok stb.); látványos helyszíneket és nagyjeleneteket teremtve. [...] Nem belső motiváció, hanem intrika távolítja el a negatív szereplőt a lovagerénytől: szembefordul bajtársaival, kegyetlen a nőekkel és általában a védtelekkel szemben.” (*Magyar színháztörténet* I., 118.). A „vitézi játék témaválasztása nem szűkült le a lovagira (ritterlich), hanem általában hősi (heroisch) értelemben szerepel”, ezért Kerényi nem a lovagdrámát, hanem a vitézi játékot tekintette a magyar színpad „önálló színjátéktípus”-ának. (*Magyar színháztörténet* I., 119.)

A lovagdráma sikerét előkészítették a 18. század utolsó évtizedeiben sokasodó, népszerű és a kísértethistóriákkal is érintkező lovagregények. E 18. századi folyamatról számolt be Papp Júlia: „A lovagregények óriási népszerűségét jelzi, hogy a német irodalomtörténetírás a 18. század végén több mint 250, e tárgykörben alkotó író tart számon. [...] Ez a népszerű kultúra – úgy tűnik – éppúgy több, különböző jellegű, műfajú médiumon keresztül került a rétegzett, tagolt közönséghez, mint a 17. századi

lovagregények. Szemléletes példáit adják ezeknek a különböző befogadói rétegeket megcélzó, mégis egymás hatását erősítő mediális törekvéseknek azok az esetek, amikor népszerű lovag-, és szellemregényekből a megjelenés után szinte azonnal színdarabot vagy operát írtak, s ezeket be is mutatták, majd a rövidített történetet, esetleg csak a történethez készített illusztrációkat széles körben terjesztett kalendáriumokban is közzétették.” (PAPP 2012) A félelmetes eseményekkel, horrorral teli rémhistóriák magyar fordításai és változatai könnyedén „integrálták a lovagtörténetek morális alapokra helyezkedő szemléletét, erkölcsi világképét”, bennük „egyesülhetett problémamentesen a rém- és kísértetirodalom poétikai eszköztára, toposzkészlete, motívumrendszere a vele paradigmaticusan ellentétesnek tekinthető morális példázat maximáival.” (BÉRES 2019, 16.) „A moralizáló beszédmódhoz közelítő, »domesztikált« kísértethistóriák (figyelembe véve a morálfilozófiák, a kegyességi, erkölcstani szövegek magyarországi szerepét) nem érkeztek légüres térbe.” (Uo., 16.) Bíró Ferenc emelte ki az exemplumok, majd az erénytanok hosszú és jelentős hatását a kezdő hazai regényirodalomra (BÍRÓ 1994, főleg 199–206.), s e jelenség a 18. századvégi színházat sem hagyta érintetlenül. Nem járunk tehát messze a 18–19. század fordulójának kedvelt színjátéktípusától, a 18. századból örökölt érzékenyjátéktól, ahol a cselekmény során a tisztaszívű, érzékeny szereplők hátborzongató, szörnyű megpróbáltatásokon mennek át, kielégítve ezzel a nézők borzongásigényét, ám a történet hirtelen és váratlan fordulattal boldog véget ér, a negatív alakok megkapják méltó büntetésüket, a pozitívak pedig érzékenységük és tisztességük jutalmául a boldogságot. Az ilyen jellegű szüzséhez ragaszkodott a közönség, a financiálisan alig vegetáló színtársulatok pedig megragadták a közönségsiker lehetőségét. A népszerű érzékenyjátékhoz csatlakozott két újabb, egymáshoz egész közeli színjátéktípus, a vitézi játék és a lovagdráma, s mindkettőben felfedezhetőek az érzékenyjáték cselekményszövéseinek elemei. A vitézi játék és az érzékenyjáték elkülönülése hosszú folyamat, az erdélyi színpadon kezdetei 1804–1806 körül érezhetők. (KERÉNYI 1981, 118–121.) Az extrém indulatok és fordulatok fokozására kiváló lehetőség volt a zavaros középkori viszonyok közé helyezett cselekmény, így jutunk el a lovagdrámákhoz, amelyek hatását a színpadon megjelenített ijesztő szcenikai elemek is erősítették – tornyok, várak, vadon erdők, titkos folyosók, feltörhetetlen záruk, mögöttük a rabságban szenvedőkkel. Otrók Mihály a lovagdráma sajátos helyszínei és cselekményelemei közé sorolta még a börtönt, titkos törvényszéket, várostromot, föld alatti folyosót, lovagi esküt, nőrablást, zivatart, kísértetet és más tüneményeket, zarándokokat. (OTROK 1900, 21–22.) Kerényi Ferenc hasonló műfaji jegyeket vett észre *A' Borzasztó Toronyban* is, az előadást ugyanis szerinte megkönnyíthették azok a jelenet- és díszletsémák, „amelyeket csekély változtatással sorozatban játszhattak”. (KERÉNYI 1981, 130.) Ilyen a „vár előtti térség, a háttérben épített, tehát bejátszható hegyel és úttal”, „maga a vár gyakran az ostrom pirotechnikával való ábrázolásának pusztuló tárgya”, „várudvar toronnyal, fával, paddal”, tömlöc, „erdő, rendszerint táj részeként”. (KERÉNYI 1981, 130.)

A lovagdrámának gyakori és hagyományos kelléke a merényre készülőt elrejtő, általában sűrű erdő, *A' Borzasztó Toronyban* azonban nemcsak ez, hanem ellentéte, az idilli lágy, szép, természetbeli erdő is megjelenik (ilyen Prokob emlékeinek és Mat-

hildéék jelenének *kedvelt Bükfa Erdötskéje*, I. 17.). Az intrikus, rabló, gonosz figurák az erdő idilli világát dúlják fel.

A' Borzasztó Toronyban a torony és Zembla varázslónő környezetét egyaránt „Békák, Gyékok, és Kigyók” jellemzik, az oszladó holttesttel és ijesztő állatokkal teli toronybelsőhöz hasonló a boszorkány közege. Zembla figurája sok szállal kötődik az európai hagyományhoz, Magyarországon pedig az iskolai színjátékok ártó alakjaihoz is. A lovagdrámáknak is kedvelt eszköze volt a jó, de még inkább a gonosz varázslás. A Zemblához hasonló varázslásjeleneteket szívesen alkalmazta a 18. századi populáris színház is, mely általában sietett kielégíteni a közönségigényt, vagyis egyszerre megadni a „thriller” hátborzongató élményét és az igazság érvényesülésének felszabadító érzését. E kettősség, szélsőség burjánzott a színpadon. Erre mutatott rá Székely György is, kiemelve, hogy a jellegzetes boszorkányattribútumokkal, a rontással, a gonosz varázslónő Zembla ártó varázsjeleneteivel szemben ellensúlyként megjelent az apoteózis is, Stanno és a jótékony jóslattal segítő *Szózat* jelenetében és a szerencsés végkifejletben. (SZÉKELY 2009, 390.)

Ennél is érdekesebb lehetne talán a *Macbeth* hatása, amelynek boszorkányjeleneteivel az 1790-es évek elején sokat foglalkozott a dráma első magyar fordítója, Kazinczy Ferenc (KAZINCZY 2009a, 291–333.), akit nagyon is zavart a varázslás, a babona, vagyis épp az, ami oly divatos volt a populáris irodalmi és színpadi műfajokban (vö. KAZINCZY 2009a, 400–403.; a drámát nyitó boszorkányjelenetet lefordította, sőt külön is megakarta jelentetni a *Heliconi Virágokban*, a további boszorkányjelenetek kidolgozása azonban hiányzik a fordításából, holott többször hangsúlyozta, hogy Shakespeare-t csak az eredetihez híven szabad fordítani; vö. Schedius Lajosnak írt levelével, 1803. március 15., KazLev. III. 41.). Nem tudjuk, mit és mennyit tudott Katona József a *Macbeth*ről (Kazinczy kéziratban maradt fordításáról nyilván semmit), annyi bizonyos, hogy a *Macbethet* magyar nyelven először 1812. április 11-én játszották Kolozsváron, talán Döbrentei Gábor fordításában, amelyet Wándza Mihály kolozsvári igazgató számára készített, s nem hagyta ki a boszorkányok jeleneteit. (BARTHA 2004, 136; BARTHA 2010, 93.) A *Macbethet* azután 1822-ig nem adták elő (BAYER 1909, I., 241–243.; Székesfehérvár), Katona viszont ismerhette a darabot, akár német nyelven, akár esetleg az 1812-es előadás szövegét. (Katona és a kolozsvári színház kapcsolata nem feltárt ugyan, a szövegeknyelvek vándorlása azonban bizonyos, ahogy az egyes személyeké is – Wándza Mihály pl. Pesten és Kolozsváron is megfordult Katona színházi működése idején –, s ugyanígy meggondolkoztató Katonának a Vülfinda énekéhez csatolt hivatkozása a *Két rókára*, amelyet magyarul csak Kolozsváron és a kolozsváriak debreceni vendégszereplésén játszottak.)

A Rondella előadásaiban is megnőtt a kellékek szerepe és általában a látványosság, mely a siker fontos záloga volt. (KERÉNYI 1981, 131–132.) A vitézi játék öröksége a lovagdrámában a tablószerű jelenetek rendezése is. (KERÉNYI 1981, 173.) Akárcsak az érzékenyjáték esetében, a „konfliktustípusok hasonlósága, a színre vitel megoldásainak szükség szabta ismétlődése itt is létrehozza a közönségre tett hatás megsokszorozódását” (KERÉNYI 1981, 133.), jóllehet *A' Borzasztó Torony* igazából nem volt sikeres. KERÉNYI (1981, 172.) szerint a vitézi játékokban megszokott zenei hatáskeltés

A' Borzasztó Toronyban is meglehetett, bár a kézirat csak egyetlen énekbetétet tüntet fel, Vülfindáét (IV. 1.).

A lovagdrámák szívesen alkalmaztak tömeges jeleneteket, sok mozgással, sok szereplővel a színen – ilyenek az ismétlődő lovagi párviadatok *A' Borzasztó Toronyban*. Ide tartozik az ismeretlen lovag vagy az elcserélt pajzs, sisak toposza is, amelynek lényege az izgalmon túl a közönség beavatott volta. A párviadatok egyben igazsághozók is, ahogy a középkori (irodalmi) lovagvilágban, úgy a színpadon is érvényesült a felsőbb igazságszolgáltatás, mert a kimenetel szerencsésen rácaffolt a pusztán kardforgatás tudományán alapuló várakozásra. Láttuk, hogy *A' Borzasztó Torony* gonosz szereplői megnyilatkoztak, elárulták alattomos szándékaikat a közönségnek. A közönség beavatása fontos eleme volt e színjátékoknak, mert a nézők nem az események hatását figyelték a szereplőkön, a váratlan fordulatokat nem a szereplők változása, reakciója váltotta ki, ehelyett a közönség azt izgulta végig, hogy az általuk ismert kelepcebe hogyan hullanak bele, vagy a cseleket hogyan védik ki a gyanútlan szereplők. Fontos, hogy a gonosz szereplők *félre* szövegeit nem hallják a színpadon lévő pozitív alakok, akik egyébként is naivan hisznek a kimondott szóban. E hiszékenységből következnek a cselekmény horrorjelenetei, csaknem a szomorú végig, melyet azonban feltartóztat a legtöbbször a véletlen formájában megjelenő igazságszolgáltatás. E motiválatlan cselekményvezetést, dialógusalakítást és jellemzést Katona készen kapta, s ezt formálta át fokozatosan. *A' Borzasztó Toronyban* a szereplők viselkedésének lélektani megokoltsága még csak nyomokban van jelen, a későbbiekben ez mélyül és erősödik, a pozitív szereplők hiszékenysége helyébe a mástól hallott szavak tépelődő elemzése, értelmezése lép, ez kerül majd a monológok középpontjába, az extremitást pedig felváltja a bonyolult viszonyrendszer; az egymásba font erények és hibák, tévedések minden figurára érvényesek, nincs köztük hibátlan, s a szereplők egy számukra idegen, kiszámíthatatlan, istentelen világban tévelyegnek. Mindebben Katonát a saját bonyolult világlátása és Shakespeare hatása is erősíthette.

Szcenika

A regénybeli szüzsé követése tette szükségessé a dráma már említett, ám a színen nehezen megoldható sűrű színváltásait, ami egyben magyarázza is, miért játszották csupán néhány alkalommal, annak ellenére, hogy a műfaj jelenet- és díszletsémái rendelkezésre állhattak a hasonló előadásokból. (KERÉNYI 1981, 130.) Katona a Rondella színpadát ismerte közről, s e színpad erősen befolyásolta dramaturgiáját is. A színpad és a nézőtér kör alakú, teljes alapterülete 340,92 m², alig gépesített, nem volt benne süllyesztő (KERÉNYI 1981, 32, 109.). Volt viszont zsinórpaddás (a régi bástyatoronyban, a nagy belmagasság miatt, vö. *Magyar színháztörténet* I., 138.), amely a háttérfüggönyök segítségével gyors színváltást, nagyobb, több díszletet tett lehetővé. (KERÉNYI 1981, 130.) A „színpad csekély mélységét fátyolfüggöny ügyes alkalmazása, a hiányos süllyesztő berendezést dobogók és repülőhidak használata feledtette”. (MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1970, 79.) Repülőhidnak a színpadon, leggyakrabban annak

hátsó felén, a nézőkkel párhuzamosan átívelő, lépcsőn megközelíthető hidat nevezik; ez színváltás nélkül jeleníthetett meg a lejjebb láthatótól eltérő teret, illetve a lenti rész takarásával kiválthatta a süllyesztőt is.

A *Borzasztó Torony*ban legalább két alkalommal volt szükség süllyesztőre, vagyis feltehetőleg a süllyesztés repülőhíddal történő megoldására: ilyen pillanat Zembla elsüllyedése (V. 16.), valamint a borzasztó torony jelenete (III. 9.). Adolfot a medve vezeti rá, hogy a toronynak van egy föld alatti kijárata, ezért a medve színre hozása elkerülhetetlen volt, ami különös nehézséget jelenthetett. A medvebundába bújt színész a színpadon a dráma világához, különösen a pillanathoz semmiképp nem illő komikus, sőt bohózáti hatást nyújthatott, nem tudjuk, a színrevitel hogyan akadályozta meg a nevetést. Mindez Katona gyakorlatlanságára vall, gyakorlott színházi ember elkerült volna egy ilyen bizonytalan hatású jelenetet. A torony mélyén sötét van, Adolf tapogatózva próbálja felderíteni a környezetet. Kérdés, hogyan oldották meg a sötétséget, hiszen a fejletlen világítástechnika a sötét megjelenítését is nehezítette. E technikai kérdésben viszont Katonának mégis volt gyakorlata, Adolf szövege ugyanis részletesen leírta mindazt, amit látni lehetett volna.

E jelenetet Nádas Péter máshogy képzelte el, bár a medvére nem tért ki. A színpadképre vonatkozó szerzői instrukció („A Borzasztó Toronynak belső része. Kézrel fogható setétség. Békák, Gyékok, és Kigyók mászkálnak minden felé. Egy oszlop alatt fekszik egy már félig el rothadott Emberi test” III. 9.) alapján szerinte a színen legalább két oszlopnak kellett lennie, s az álfalak mögött valakinek mozgatnia kellett a békákat, gyíkokat, kígyókat, a főszereplőt pedig a „mennyezetről egy kötélén” kellett leengedni. (NÁDAS 1999, 7.)

Kérdéses a II. 18. jelenet színrevitele is. Itt Zembla egy tükröt tart Tóbiz elé, aki ebben Mathilde és Adolf jövőbeli családi idilljét pillanthatja meg. A megoldás talán egy közbeiktatott függönnyel történt, bár elképzelhető, hogy nem is próbálkoztak a tükrök megjelenítésével, hiszen Zembla szavai itt is pontosan leírták a Tóbiz által látottakat.

A IV. felvonás színpadképe, díszlete ugyancsak Katona kezdeti ügyetlenségére vall: Kúnó „bé szalad a Közép ajtón, és egyenessen az oldal ajtón bé megy”, tehát a színpad hátsó felén, középen van egy ajtó, ott lép a színre Kúnó, de onnan betér az oldalajtón át egy oldalsó szobába, amelyet a néző nem lát, az a színen kívül van. Amikor ezután Adolf lép a színpadra, „az oldal ajtón be néz”, s elmondja a közönségnek, hogy mit lát: „Egy holt test fekszik az ágyban – körülötte több siró Fegyveresek – az ágy előtt egy ifjú Ember térdepel – bizonyosan a Fia! (: *el szomorodva* :) szerentsés Ifjú! néked meg engedődött az a szerentse, hogy Atyádnak szemeit bé fogjad – de nékem – ah!”. E megoldás egyetlen mentsége, hogy elkerült egy további színváltást.

Szöveghagyomány

A' Borzasztó Torony kézírata

*A' Borzasztó Torony*nak egyetlen kézírata ismert, az OSZK Színháztörténeti Tárában, jelzete: N. SZ. B. 10, mérete: 19×12 cm.

Az előzéklapot követő üres lap rectóján fent középen áthúzott, fekete tintás 31, a lap közepén kék tintaceruzás 56, alján középen pedig barna tintás 107-es szám látható, a versón az OSZK Színháztörténeti Osztályának pecsétje: 1955/6110 sz., alatta kézírással a mai jelzet: N.Sz. B.10. E lapot követi a dráma címlapja, majd a szereposztás és a drámaszöveg. A címlapon kétszer is szerepel a Nemzeti Színház Könyvtárának körpecsétje.

A kézirat mai kötését az OSZK-ban készíthették, az 1930-as években. Ekkor kerülhetett a lapokra a folytatólagos, nyomtatott levélszámozás, 1–54-ig. E számok mindig a levél rectójának tetején, hol középen, hol jobb oldalt helyezkednek el, attól függően, melyik pozíció takar kevesebbet a kézírásból; az 1-es szám a címlap tetején középen.

A kézirat hiányai

A fent ismertetett kézirat ma már hiányos, valószínűleg egy levél tűnt el belőle, még a nyomtatott számozás és a 20. századi kötés elkészülte előtt, a legvalószínűbb, hogy a kötés közben.

A kézirat első 17 levelével nincs probléma. A 17v levélen a II. 6. jelenés Brúnó szövegénél megszakad: „Igen, igen, az öreg Brúnó tudja még azt a mit a fiatal Brúnó tudott – Még nem felejtettem azt el hogy”, ezt követi az őrszó: „enge”. A szöveg nem folytatódik a következő lapon, a II. 6. jelenés tehát csonka, a II. 7. jelenés pedig hiányzik, csupán az utolsó mondata maradt fenn, már a 18v tetején: „MATH. Kedves jó Anyám! (: *el mennek* :)”. Látható tehát, hogy a 17. levél után legalább egy levél hiányzik. A hiányzó levél (vagy levelek) utáni (a jelen számozásban a 18.) levelet viszont fordítva – a rectót és a versót fölcserélve – kötötték be; ezért találjuk a II. 7. jelenet utolsó mondatát a levél versóján, de a csere az őrszókból egyértelmű. A hiány után, a II. 8. jelenés tehát a 18v-n kezdődik, majd a 18r-n folytatódik. Képletben ugyanez:

17v → hiányzik a folytatás a II. 6. további része és a II. 7. (az utolsó mondata kivételével) →

18v (II. 8–9.) → 18r → 19r (II. 10.) →19v.

A dráma két szövegkiadása (l. alább) közül az első készítésekor még a teljes kéziratot láthatta ABAFI/AIGNER Lajos (1880–81, 3. köt.). Solt Andor – bár utószavában nem tér ki rá – a drámaszöveg kiadásakor (KATONA 1959) a II. 6. és II. 7. jelenetből hiányzó szöveget Abafi/Aigner első közléséből vette át.

Jelen közlésünkben visszaállítottuk a kötéskor felcserélt oldalak helyes sorrendjét, az elveszett szövegrészt pedig mi is Abafi/Aigner 1880–81 kiadásából vettük át, onnan

betűhíven hozzuk (vö. ABAFI/AIGNER 1880–81, 3. köt., 37–39.): ezt a lapalji jegyzetben jelezzük, s a tördelésben más betűtípussal elkülönítettük. Abafi/Aigner kiadásából kevésbé rekonstruálható az eredeti kézirat, egyrészt mivel ő nem kritikai kiadást készített, másrészt az 1880-as években a maitól eltérő textológiai elveket követtek; mégis közelebb állhat az eredetihez, mint Solt Andor 20. századi kiadása (KATONA 1959), mely a modern népszerű (nem kritikai) közlési elveket követi (pl. következetesen *néked/néki* alakban hozza a kéziratban gyakori *neked/neki* szóalakokat).

A' Borzasztó Torony 19. századi recepciótörténete

A drámának egy kiadása van a 19. században: ABAFI/AIGNER Lajos. (1880–81, III. köt., 1–119.)

Már a 19. századi szakirodalom rendkívül gyengének tartotta, Bayer József egyenesen örvényként jellemezte a dráma képviselte rossz irányt: „Katonának nincs egyetlen darabja, melyben a rémes dolgok ily halmazára találánk”. (BAYER 1897, I., 259–260.)

A' Borzasztó Torony nem volt sikerdarab, de néhányszor játszották, nem tudjuk, hogy pontosan hányszor, mert sokszor fordul elő más címmel, illetve hasonló cím más drámát is takarhat. Ezért először tisztázzuk a bemutatóval kapcsolatos forrásokat, félreértéseket.

Kerényi Ferenc hívta fel a figyelmet arra, hogy *A' Borzasztó Torony* cím félrevezető lehet, s Katona drámáját „tévesen azonosítják Alois Gleich *Der Hungerturm, oder: Edelsinn und Barbarei der Vorzeit* c. darabjával. (1814-ben mindkettő párhuzamosan szerepelt a pesti műsoron.)” (KERÉNYI 1992, 405.) 1823. január 25-én Kolozsváron bizonyosan nem Katona, hanem Gleich darabját játszották, ezt az előadás fennmaradt színlapja bizonyítja (a téves adatot l. FERENCZI 1897, 507.). A hibás azonosítás ősforrását ugyancsak Kerényi találta meg az SMKY F rövidítésű szerző *Adatok a magyar színészet történetéhez* címmel írt cikkében a Magyar Színházi Lap 1860. jan. 28-i számában (p. 43.). „A monogram a Somolky rövidítése, ami Komlóssy [Ferenc] írói álneve volt.” (Vö. KERÉNYI 1992, 401., 405.) Az 1827. március 27-i előadás színlapja nem maradt fenn, ezért Kerényi feltételesen Katona darabjaként vette fel a listába. (KERÉNYI 1992, 405.)

A' Borzasztó Torony alábbi előadási adatait ismerjük:

Pest, 1814. március 27. (OSZK, 250. sz. zsebkönyv; GYÖRGY 1983, 149.; KERÉNYI 1992, 405.)

Kecskemét, 1816 (LISZKA-HAJNÓCZY, 1930, 101–102.)

? Szeged, 1816 *A kinzó (borzasztó) torony*, rémdráma, K.J. (SÁNDOR 2007, 102.)

? Kolozsvár, 1827. március 27. (OSZK, 252. sz. zsebkönyv; KERÉNYI 1992, 405.)

Az ősbemutató és a hiányzó drámaszöveg

Bizonyos, hogy az 1812-ben írt dráma ősbemutatójára csak 1814. március 27-én került sor, Pesten, a második pesti színtársulat előadásában. Waldapfel e késedelmet a színház rossz anyagi helyzetével magyarázta: „A hasonlóan laza szövéssé s folytonos színváltozást követelő német lovagdrámák nagyon divatosak voltak ugyan, de a magyar színészek éppen 1812–13-ban nem voltak oly helyzetben, hogy ily sok költséggel járó bemutatóra vállalkozhattak volna, bármennyire hozzájárult egy-egy darab sikeréhez a sok és változatos díszlet. Ekkor volt a második pesti színtársulat a legnyomorúságosabb helyzetben, úgyhogy a megye már 1813 nyarán elhatározta feloszlását. 1813 szeptemberében vette át aztán az igazgatást Kultsár, s ezután kezdődött még egy utolsó emelkedés, de az első hónapok még jórészt a Rondella tatarozásával teltek el, s addig ismételt Székesfehérvárott játszott a társulat. Az év legvégén s a következő év elején sok látványos darabbal igyekeztek újra közönséget hódítani — így kerülhetett sor éppen ekkor a *Borzasztó torony* bemutatására.” (WALDAPFEL 1931b, 478–479.) Ugyanerről az előadásról van adat egy 1815-ös pesti címtárban (*Adressbuch der Königlichen Frey Stadt Pesth*: WALDAPFEL 1933b, 299.) és a korabeli színházi zsebkönyvben is (OSZK, 250. sz. zsebkönyv; GYÖRGY 1983, 149.; KERÉNYI 1992, 405.).

Az ősbemutatónak megvan a színlapja (lásd kötetünk képmellékletei között), ám a szerep- és helynevek nem teljesen egyeznek a dráma egyetlen általunk ismert (és itt közölt) kéziratával; ezért először ki kellett zárunk azt a lehetőséget, hogy az 1814. március 27-i előadáson Gleich darabját játszották Katona József fordításában. A sikeres bécsi színpadi szerző, Joseph Alois Gleich (1172–1841) librettója 1805-ben jelent meg nyomtatásban Bécsben, zenéjét Jakob Haibel (1762–1826) szerezte: *Der Hungerthurm, oder Edelsinn und Barbarey der Vorzeit* (Ein original Schauspiel mit Gesang in drey Aufzügen für das k. auch k.k. priv. Theater in der Leopoldstadt). A szöveg tehát hozzáférhető, s már a Gleich-darab szereplőlistája alapján egyértelmű, hogy nincs köze Katona általunk közölt drámájához.

A továbbiakban a Katona-dráma kéziratának és 1814-es pesti színlapjának eltéréseit vizsgáljuk. A színlap szerint a darab *eredeti Vitézi Néző Játék*, az idősb Katona tehát a másolatából elhagyta a *vitézi* jelzőt. A közönség visszahódítására szánt figyelemfelkeltés igényének (vö. WALDAPFEL 1931b, 478–479.) megfelel a színlapon közölt cím és alcím: *A' borzasztó torony, vagy A' duboki bűbájós aszszony*. Míg a kézirat alcíme (*A gonosz Talált-gyermek*) az elvetemült fattyú mesterkedéseire helyezte a hangsúlyt, az 1814-es előadás inkább a gonosz varázslás látványos jeleneteit emelhetette ki. A szereplőlista alatt a dráma színhelyei: *A' dolog történik Illok és Dubok várakban* – ezek egyike sem szerepel a dráma kéziratában. A két várra redukálással jelentősen csökkenhetett az igényelt helyszínek, vagyis a színváltások száma: csupán Illok (Lövenstein helyett) és Dubok (O Sneeberg helyett) maradt. (Emlékeztetőül: a kézirat helyszínfelsorolása: *Az 1° Fel Vonás történik és a 2^{dik} Lövenstein várában és ennek Környékén. A 3^{dik} Gelhornban és körülötte. A 4^{dik} Volftzan várában. Az 5^{dik} Cseh országban.*) Ha valós helyszínnel azonosítjuk, Illok a horvát Ilok, magyar Újlak német neve, Eszék és Újvidék között a Duna-parton található. A tulajdonnevek változtatása a kéziratbeli színhelyek

és a szerepnevek magyarításának szándékára vall. A szereplők közül Ditmár Adolf német vitéz, ő tehát külhoni. Elképzelhető, hogy Cordula boszorkány és környezete – Dubok vára, Tóbiás negatív alakja – idegen, a magyarokkal ellenséges. (Nem tudjuk, merre lehetett Dubok vára.) A kéziratához képest csökkent a szereplők száma is. Kimaradt Klotilda, a valószínűleg Stannónak megfelelő Világos Sámuel anyja, így a történetben nyilván csak a szerelmének (Elzbethnek, illetve Agnesnek) viszontlátása maradt; ennek alapján az is kérdés, hogy a Stannó-történetből egyáltalán mennyit tartott meg az 1814-es előadás, mivel a szobalány Ildegárd szerepét is mellőzték. Az előadásból természetesen kimaradtak a színen nem szereplő varak és uraik (Ulrik, Vitéz Vellenbergi Guntrám, Volftzan Kúnó), s így a raboskodó Vülfinda is. E kihagyások következtében azonban nincs, aki a címben továbbra is szereplő borzasztó toronyba zárná, s onnan a mélybe eresztené Adolfot. A szereplista alapján elképzelhető, hogy minden horrortörténés a három gonosz figura – Cordula, Móricz és Tóbiás – kezében összpontosult: ez a dramaturgiai sűrítés sikerrel kiiktathatta a szerteágazó, ismétlődő cselekményelemeket.

Vessük össze a kézirat és a színlap szereplistáját (elhagyva a mellékszereplők: fegyveresek, lovasok, stb. párosítását):

<i>A' Borzasztó Torony, vagy is A gonosz Talált-gyermek</i>	<i>A' borzasztó torony, vagy A' duboki bűbájós aszszony</i>
PROKOB, Lövenstein Várának Ura	ILLOKY GEDEON, Illok várának Ura
MATHILDE, Prokob Leánya	LÓRA, a' Leánya
SVERTLING, Prokob' Titkos Író Deákja, és Nevendékje	MÓRICZ, a' Nevendékje és Íródeákja
DITMÁR ADOLF, Nemes Vitéz. Dittmár Várának Ura	DITMÁR ADOLF Német Vitéz
ZÁBERN STANNÓ	VILÁGOS SÁMUEL
ELZBETH	AGNES
A VAD TÓBIZ, Ó Sneeberg Várának örö- kösse	A' VAD TÓBIÁS, Dubok várának örökösse
ZEMBLA, Tóbiz' Nevelő Anyja. Boszor- kány	CORDULA, egy vén Banya, a duboki bar- langban

A szereposztás jeles korabeli színészekkel, pazarnak nevezhető: Déryné játszotta Lórát, apját Divéki Imre; a gonosz fattyú talán Nagy János volt, Dittmárt Kőszeghy Alajos, Világos Sámuel Murányi Zsigmond, szerelmét, Agnest Böösi Anna, a vad Tóbiást esetleg Komlóssy Ferenc Dániel, a fordító és sok helyen megfordult igazgató játszotta, aki ekkor talán Pesten volt, a boszorkányt T(h)ellerné Ludvig Borbála adta.

E színlap tanúsága szerint tehát a dráma ősbemutatója nemcsak a túl sok jelenetváltásból adódó nehézségeket küszöbölhette ki, hanem a szerepek, színhelyek és szálak

csökkentésével gazdaságosabbá, élvezhetőbbé tehetette a cselekményt is – vagyis komolyan enyhítette a zsúfoltságot és extremitást, amelyet a szakirodalom a tapasztalatlan, járatlan kezdő író korai darabjával kapcsolatban felsorolt. A színlap mögötti kézirat elveszett, pedig sok kérdésre magyarázatot adna az eredeti szöveg húzása, változtatása és ami a fő, hogy milyen kéz végezte mindezt. Ha ugyanis az 1812-es megírást követően és az 1814-es színpadra állítás folyamán maga a szerző tette feszesebbé e korai drámáját – márpedig a színlapon egyértelműen ott a szerző neve –, akkor újabb példáját látjuk Katona saját javításainak. Hasonlóan ahhoz, ahogy a *Bánk bán* első kidolgozását később elővette és átírta, ahogy a *Jeruzsálem pusztulásának* három szövegváltozata készült (KATONA 2017), felmerült már ez a gyanú a *Lucza széke* 1838-ban Gönczy Sz. Sámuel által készített másolatának dramaturgiai változtatásaival kapcsolatban (vö. KATONA 2020, 67–100.; 207.), sőt az *Aubigny Clementia* 1826-ban készített átdolgozása is okot adott hasonló gyanúra (vö. KATONA 2020, 242–365.; 405–406.; az 1826-os kéziratot magyarította aztán ismeretlen kéz, szinte bizonyosan nem Katona). Kötetünk harmadik drámája, az *István* esetében Nagy Imre ugyancsak azt feltételezi, hogy a kézirat a bemutató előtti szerzői javításokat rejti (vö. kötetünkben az *István* szövegahagyományáról szóló jegyzeteivel 333–334). A színlap alapján hasonló szerzői átdolgozást feltételezhetünk *A' Borzasztó Torony* 1814-es bemutatójánál is. Az idézett későbbi kéziratátírások mindegyike átütő javulást, feltűnően feszes – csaknem túlságosan tömör – dramaturgiai megoldásokat hozott a kezdeti (első) darabhoz képest. Perdöntő bizonyítékunk, vagyis szerzőhöz köthető, meglévő szöveg csak a *Jeruzsálem pusztulása* és a *Bánk bán* esetében áll rendelkezésünkre; a többi drámáról szólva csupán hipotézist fogalmazhattunk meg, újabb tételsort a Katona-kéziratok mostoha sorsa okozta tragikus veszteséglistában.

A második pesti színtársulat feloszlása után, 1815-ben „[e]gy kis csapat, Láng Ádám és Udvarhelyi Miklós vezetése alatt decemberben néhány szekeren, a legnagyobb nyomorban és hidegben elindult Pestről. Ruházatukat még indulás előtt lefoglalták a hitelezők, úgy, hogy igazán rongyosan érkeztek Kecskemétre.” Kecskemét városa támogatta őket, 1815. „december 15-én a városi tanács a játszási engedélyt megadta, sőt színházépítésre is hajlandónak nyilatkozott.” „Az bizonyos, hogy Katona Józseftől játszták a »Borzasztó torony«-t, »Az üstökös csillag«-ot és »Luca széké«-t. Udvarhelyi itt barátkozott meg Katonával, aki neki Bánk-bánját egy délutáni órában atyjának szövőszékére ülve egy kancsó bor mellett felolvasta.” (Az idézeteket lásd: LISZKA–HAJNÓCZY, 1930, 101–102; Joós 1957, 17–18.) A Rondella-beli társulat feloszlása után az „Új Nemzeti Játzó Társaság” tizennégy (tíz férfi, négy nő) taggal, Udvarhelyi Miklós és Láng Ádám vezetésével, Kecskeméten, 1816. július 28-án kezdte meg működését. (SÁNDOR 2007, 91–92.) A kecskeméti előadás a monográfus szerint egy előadás-sorozat része volt: mivel „három városban, Kecskeméten, Kiskőrösön és Hódmezővásárhelyen azonos című darabok szerepelnek a jegyzőkönyvben, joggal feltételezhetjük, hogy azok állandóan a Társaság repertoárján vannak, tehát nagy valószínűséggel eljátszották azokat Szegeden is” – így *A' Borzasztó Torony* címűt is (SÁNDOR 2007, 102.); ám nem tudjuk, melyik szöveggel.

Ortográfia, nyelvállapot

A' Borzasztó Torony egyetlen fenmaradt másolatát, úgy tudjuk, idősb Katona József készítette. A nagyjából egykorú drámákkal, továbbá a Katona-autográf *Versekk*el próbáltuk összevetni a helyesírást. Az ortográfiából jól látható, hogy Katona apja később másolta a drámát, kéziratának helyesírása kevesebb archaikus vagy ingadozó írásmódot tartalmaz. A helyesírás vizsgálati szempontjainak fő részét TRÓCSÁNYI Zoltán (1943) tanulmányából vettük át (a *c*, *cs*, *zs*, *egyes* szavak, jésülés, névmások, igekötő írásmódjának szempontjait kiegészítettük az *a'la*, *jj/lj*, *j/ly* vizsgálatával). Mivel Trócsányi nyomtatott szövegeket hasonlított össze, figyelt az *ö/ő*, *ü/ű* különbségeire is; mi ezt az összevetésből elhagytuk, hiszen a 19. század első feléből származó kézírásokban alig, vagy egyáltalán nem lehet különbséget tenni a rövid és a hosszú *ö/ő*, *ü/ű* között.

A vizsgált helyesírási jelenség	<i>A Luca széke</i> 1822-es cenzori keltezésű kézírata	<i>A' Borzasztó Torony</i> idősb. Katona József másolata	<i>A Jerú'sálem' Pusztúlása</i> autográf fogalmazványa 1814	Katona <i>Versei</i> , 1818
a' – a	<i>a</i>	<i>a</i> (legtöbbször) <i>a'</i> (98-szor)	<i>a</i>	<i>a</i>
jésülés	<i>ty</i> vesztyük, utyába <i>tty</i> gondolattya, attya	<i>ty</i> nyújtya <i>tty</i> gyalázattyára lattya	<i>ty</i> , <i>tty</i> , <i>nny</i> partyán, láttya, Satánnya, erszénnyéhez	<i>tj</i> vakítja, kiáltja
lj	<i>jj</i> újj, hajjunk	<i>lj</i> reméljen, indulj <i>lly</i> éllyen	<i>lly</i> Hallyad	<i>lj</i> tréfálja, teljes
j vagy ly	<i>j</i> mosoj, kastéj, gojóbis, nyavaja	<i>ly</i> mosolyog, tsekély	<i>ly</i> folytatta	<i>ly</i> homály, mosoly
névmások (mely/melly...)	<i>lly</i> ollyan, melly <i>j</i> mijen <i>jj</i> ijjen, ojjan	<i>lly</i> illyen, melly	<i>lly</i> mellyet	<i>lly</i> illy, melly
igekötő+ige	igekötő gyakrabban különírva	igekötő különírva	igekötő gyakrabban különírva	igekötő egybeírva az igével

egyek szavak	<i>gy</i> egy, egyetlen, együtt <i>dj</i> edjik	<i>gy</i> egy, egyetlen, együtt	<i>gy</i> egy, egyetlen,	<i>gy</i> egy, egyetlen, együtt
<i>c</i> írása	<i>tz</i> fitzamodott, lántz	<i>tz</i> ifjontz, lántz	<i>tz</i> tzélból	<i>c</i> arcája, cikornya
<i>zs</i> írása	<i>zs</i> morzsol, zsugorodik	's mu'sika, vi'sgál <i>zs</i> parazsat, mázسانی	<i>s/zs</i> Jósef, Sidó zsidók	<i>zs</i> Múzsza, zámoly
<i>cs</i> írása	<i>ts</i> tsak	<i>ts</i> tsekély, tsal	<i>ts</i> parantsold tsupán	határozott <i>cs</i> csillag, csend

Keletkezéstörténet

A' Borzasztó Torony keletkezése

A dráma 1812-ben keletkezett, abban az évben, amelyet általában Katona színpadi virágkorának tekint a szakirodalom. (MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1970, 85.) Waldapfel így indokolja a dráma 1812-re datálását: „Kétségtelen, hogy a *Borzasztó torony* írása jóval korábbi a bemutató idejénél (1814. március 27.). Ezt nem írhatta Katona az *Aubigny Clementia* és a *Ziska* után. Minden tekintetben a *Monostori Veronka*val tartozik leginkább össze, melynek tárgy és forrás szerint is rokona. Önálló törekvés is közös irányban mutatkozik a két regény-dramatizálásban. Inkább még az 1812-ben írt *Monostori Veronka* formálása bátrabb és egyöntetűbb, s hogy talán ez a későbbi, abból is föltehető, hogy kiadására is gondolt. Mindenesetre a feldolgozott regény kuszább és vadabb volta is okozhatja, hogy a *Borzasztó torony* széthullóbb; de ezt is csak 1812-ben írhatta Katona.” (WALDAPFEL 1931b, 478.) Osztjuk Waldapfel nézetét a „bátrabb és egyöntetűbb” *Monostori Veronka*ról (Uo., 478.), ennek alapján döntöttünk úgy, hogy közlésünk sorrendjében *A' Borzasztó Torony* legyen az első.

A kézirat útja

A dráma kéziratának sorsáról a legrégebbi forrás CSÁNYI Jánosnak (1840) a *Társalkodóban* megjelent írása. A kézirat azon négy drámaszöveg (*A' Borzasztó Torony*, a *Monostori Veronka*, a *Ziska* és a *Jerú'sálem' pusztulása*) egyike, mely Katona édesapjának, idősb Katona Józsefnek másolatában maradt fenn. Ezek közül hármat kiadási szándékkal maga idősb Katona juttatott el a Trattner-Károlyi céghez, a kiadásra azonban nem került sor. Károlyi István Trattner Mátyás veje és a Trattner-nyomda örököse volt, 1827-től 1863-ban bekövetkezett haláláig Trattner-Károlyi néven vezette tovább a nyomdát. A négy Katona-kézirat közül végül három került Károlyitól Döbrentei Gáborhoz, a Pest megyei játékszín igazgatójához, s így Pest megye tulajdona lett. *A' Borzasztó Torony* azonban nem jutott el Döbrenteihez, „nem volt Pest megye tulajdona – sem a megyei pecsét nincs rajta, mint a többin, sem a jegyzékben nem szerepelt – később került a Nemzeti Színház könyvtárába, valószínűleg 1845-ben, mikor a színház a *Bánk bán* előadásának jövedelméből a költő édesanyjának segítséget küldött; ez a kézirat meg bizonyára azzal azonos, amely Csányi cikke idején még a költő apjának »kezében« volt.” (WALDAPFEL 1930, 342.) (A jelzetben az *N. Sz.* a Nemzeti Színház rövidítése.) A másik kiadási kísérlet 1840-ben volt, amikor „*A borzasztó torony* kéziratát 1840-ben Erdélyi Jánosnak küldte el id. Katona, meghatalmazva fia drámáinak (a Döbrenteihez kerülteknek is) a kiadására. Erdélyi tervezett kiadására azonban nem került sor.” (OROSZ 2007, 23.) A kézirat „1840-ben még Kecskeméten

volt, idősebb Katona József tulajdonában, innen került ismeretlen időpontban, de 1857 előtt a Nemzeti Színház könyvtárába. (Toldy ugyanis már ott említi.)” (KERÉNYI 1992, 405.) Összefoglalva: *A' Borzasztó Torony* kéziratát valamikor 1845 és 1856 között kapta meg a Nemzeti Színház; ezt követően került az OSZK Kézirattárába, majd Színháztörténeti Tárába. Az előzéklap versóján látható pecsét dátuma szerint az „Orsz. Széchényi-könyvtár Színháztört. osztálya” 1955-ben a 6110. szám alatt regisztrálta a kéziratot.

Utóélet

A' Borzasztó Torony irodalmi recepciótörténete

A drámát a 20. században Solt Andor (KATONA 1959, 583–702.) adta ki, azon túl egyetlen válogatásba sem került be.

A 19. század utáni szakirodalom is rendkívül gyenge drámának tartja (pl. HORVÁTH 1936, 20.), ezért általában röviden tárgyalja. Láttuk, a legrészletesebben Waldapfel József foglalkozott a drámával. (WALDAPFEL 1931a, 1931b, 1942, 18–20.) Az újabb szakirodalom a korabeli divaton túl is igyekezett értelmezni a középkori világhoz fordulást. Orosz László kiemelte, hogy „akkortájt a középkori lovagvilágban vélték fellelhetőnek a polgári életből hiányzó nagy izgalmakat, szenvedéseket, küzdelmeket és diadalokat, [...] a magas hőfokú érzelmeket, a szenvedélyeket többre becsülték, az eszükre hagyatkozó intrikusok a lovagregényekben meg lovagdrámákban rendszerint pórul jártak.” (OROSZ 1974, 28.) Orosz szerint a „későbbi drámaíróra a mű egyetlen sajátos utal: érzelmi fűtöttsége”; Katona „hangulatot kelteni, jellemet, lelkiállapotot érzékeltetni már képes a dialógusaival.” (OROSZ 1974, 30.)

Bíró Ferenc a mű más erényét is észrevette: „A darabra az egysíkú figurák és a túlságosan is komplikált cselekmény ellentéte a jellemző, olyannyira, hogy a mai olvasó számára időnként paródiának tűnik. Mégis van néhány dolog, amire fel kell figyelniük. Az egyik az, hogy Katona a sokszálú cselekményt voltaképpen áttetszően, jól kiválasztott jelenetek révén, mindig új és megfelelő (megfelelően fontos, megfelelő mennyiségű) információkat közölve állítja a színpadra.” (BÍRÓ 2002, 44.) Bíró Katona kiváló dramaturgiai érzékét hangsúlyozta, amely már e korai darabban is tetten érhető, s amely huszonhét színváltásával ugyanakkor a Rondella színpadán jókora technikai gondot okozhatott. Bíró szerint az elvetemült, negatív figurák a leginkább sikerültek, ők „a darab leginkább élő alakjai”. (BÍRÓ 2002, 45.)

Nagy Imre drámaelemzésének centrumában az emberismeret hiánya és az abból következő individuális lét tévútjai állnak, különös tekintettel a *Bánk bán*hoz vezető folyamatra. (NAGY 1993, 142–144.)

Nádas Péter *Vagyunk* című rövid esszéje még az 1980-as években készült (NÁDAS 1999), ez lett az előszó (NÁDAS 2004) a 19. század eleji színjátszás dokumentumgyűjteményéhez, amely felhasználta a borzongató drámacímet is (KERÉNYI 2004).

A drámával újabban MERÉNYI Annamária (2014a) foglalkozott.

Színpadi recepciótörténet: *A' Borzasztó Torony* a rádiószínházban

A' Borzasztó Torony színpadi utóéletéről alig beszélhetünk, a 20. századra lényegében elfeledett, vagy pusztán szerzője miatt jegyzett drámává lett. Ám mégis született belőle egy sajátos előadás. Olykor parodisztikusnak ható cselekménye (vö. BÍRÓ 2002, 44.)

megihlette Varga Viktor dramaturgot, aki egyenesen *A' Borzasztó Toronyra* építette a Katona-életmű számos más darabjával ötvözött különös hangjátékát, amely Katona sorából, dramaturgiai megoldásaiból és motívumaiból egy soha nem volt Katona-dramát alkotott: *Dobok és trombiták, avagy A párducbőrös medve (Katona József előtanulmánya a Bánk bánhoz)* címmel. (Tud róla MERÉNYI 2014a, 81.) A Katona-elemekkel Varga nem pusztán a korszak (18–19. század fordulója, 19. századelő) magyarországi színpadi, hanem annál szélesebb – irodalmi, szemléleti – aspektusait is jellemezte, igen jó érzékkel, sőt a cím és a mottó révén évszázadokon átnyúló nemzetközi színháztörténeti kapcsolatokat is beemelt. A főcím a 18. századi Londonig érő brechti kölcsönzés: az ír George Farquhar (1677–1707) *The Recruiting Officer* c. darabját Bertolt Brecht dolgozta át *Pauken und Trompeten* (1955) címmel. (Magyarul: *Dobok és trombiták*, ford. Lázár Magda.) A mottó Alfred Jarry 1896-ban írt *Übü királyának* ajánlását, továbbá annak Jékely Zoltán fordította magyar változatát használta, és sajátos fintorral utalt Katona magyar irodalomtörténeti jelentőségére és a Shakespeare-hatásra. Így hangzik tehát Katona József sosemvolt drámájának ajánlása: „Minekutána az hátulját valóságosan pirosra vakará, Segszpir papa falatnyi szalonnát tett darabka kenyerére, miért is a magyarok Katonának neveztek vala el, és e néven több gyönyörűséges vitézi néző-játékot hagyta reánk.”

A *Dobok és trombiták* c. hangjátékot három részben, 2000. december 20–21–22-én közvetítette a Bartók Rádió, majd 2006 nyarán a Művészetek Völgye Fesztivál *Hang-Színház* rendezvénysorozatának keretében felvételtől elhangzott a taliándörögdi katolikus templomban is.

Itt mondok köszönetet Varga Vikornak, aki rendelkezésemre bocsátotta a hangjáték teljes szövegét.

Alább közöljük az alkotók és közreműködők eredeti listáját:

Az alkotók:

Rekonstruktőr: Varga Viktor

Szemtanú: Szőke András

Rendező: Máté Gábor

Komponista: Darvas Ferenc

Zenei szerkesztő: Molnár András.

A felvételt Borlai Kinga és Kulcsár Péter készítette.

A szereposztás:

Volfcán Adolf

A húga, Vülfinda

Alpári Farkas

A leánya, Veronka

Mártonka, a fattyú

A vad Tóbiz

Zembla anyó

Mácsai Pál

Pap Vera

Kállai Ferenc

Csákányi Eszter

Balkay Géza

Kaszás Attila

Margitai Ági

Hugó Dökur
Dökur meghittje, Pipin
Fridolin
Muzsikusok

Lukáts Andor
Bán János
Huszár László
Erdei Csaba, Kaboldi András,
Kérdő Gábor, Magyar Ferenc

Varga Viktor az alábbi ismertetést csatolta a műhöz: „A *Dobok és trombiták* című produkció a tökéletes képtelenségre: egy nem létező színdarab sosem volt reformkori bemutatójának rádiós közvetítésére vállalkozott, hogy szórakoztató formában kalauzolja el a hallgatót az eredeti magyar színműirodalom forrásvidékére. A felvétel során azonban még ennél is nagyobb képtelenség történt: a Katona József regénydramatizálásainak, átiratainak, önálló drámakezdeményeinek nyelvhasználatából, motívum-készletéből és cselekményvezetéséből építkező naiv vitézi blöddlin egy színészi bicsaklás olyan rést ütött, hogy azon egy pillanatra a nemlét dermesztő szele süvített be.”

A *Dobok és trombiták* I. felvonása nagyjából *A' Borzasztó Torony* történéseire épül, de eltérő szerepnevekkel: így az öreg atya (Alpári Farkas) és Veronka lánya örvendezik Adolf érkezésén, a sarokban az intrikus Mártonka sunnyog. Semleges névváltás a Mathilde – Veronka, Prokob cseréje Farkasra viszont a joviális atyának egy negatív, erőszakos figura nevét adja (*Monostori Veron'ka*). Hasonló változáson megy át az elvetemült Svertling vonásait felöltő tisztaszívű Mártonka (*Luca széke*). Adolf neve marad, de kezdeti viselkedése a *Luca széke* felbillent Lázárjára hajaz; a továbbiakban azonban a vitézi játékok szokásos vagdalkozástörténete bontakozik ki. Utóbbi mögött Kisfaludy Károly néhány románca és novellája, s talán a korai Vörösmarty epikus költészete is felsejlik. Az ezután megjelenő Fridolin *A' Borzasztó Torony* párhuzamos cselekményszálait egyesíti: egy másik vár veszélyben, Vülfinda rabságban. Egy színváltás Mártonkát, Tóbizt és Zemblát hozza színre (a két utóbbi neve megmaradt), majd újabb változás vezet *Volfcán várának üszkös romjaihoz*.

A II. felvonás első része a Tóbiz orvtámadását visszaverni próbáló Farkas és Veronka küzdelmét mutatja, a színváltás után a borzasztó torony belsejét látjuk, ahol „Adolf húga, Vülfinda rágdicsál egy gyermek-kezeckét”. E látvány a *Jeruzsálem pusztulása* örült Máriáját is idézi, ugyanonnan ismerős a „folyás rostélya” mint hangsúlyozott színhelyelem és a nem sokkal későbbi kockavetés is. A torony belsejének leírását egyszerűen át kellett emelni *A' Borzasztó Toronyból*. A toronyba leeresztett Adolf és beszélgetése egy hanggal (itt: a sötétben láthatatlan Vülfindával) – a korai Katona-drámák gyakori motívuma, ilyenkor általában *Szózatnak* nevezi az ismeretlen beszélgetőtársat (vö. a *Luca széke* kriptajelenetével, *A' Borzasztó Torony* több részletével, pl. Stannóéval a III. felvonás elején, stb.). Vülfinda dalbetétje itt Katona *A Képzet* c. versének (I. KATONA 1991, 32.) átirata (Varga Viktor közlése). A felvonás végén Adolf és Vülfinda rémülettel értesül Veronka elrablásáról – a vitézi játék műfaji szabályai szerint a szerencsés megmenekülés a hölgyek erényeinek megkímélt voltát is jelenti, itt azonban Fridolin az ifjú hölgy erkölcsi bukására is célozgat.

A III. felvonás Zembla boszorkánytanyáján indul, ott van az öreg Farkas is, Tóbiz pedig esküvőre készül az egyelőre jelen nem lévő Veronkával. Mire Veronka megjelenik, ott van Mártonka, a fő intrikus, aki az alulról szagolt ibolya – Veronka erénye – leszakasztásáról dicsekszik; ő mindezt Tóbiz alakjában vitte véghez. Baj van, mert Tóbiz erővel bájitallal itatja Veronkát – oh, Melinda! – s nem tudjuk meg, hogy a babonás főzetnek van-e hatása. Színváltás következik ugyanis, mely egy homokpusztára vezet minket, ahol a homokból, fa mögül, vitorlás hajón, ki honnan előkeveredve szerencsésen találkozik Adolf, Farkas, Fridolin, Vülfinda. Újabb színváltással ismét a boszorkánykonyhába jutunk, „Mártonka és Veronka egy-egy ketrecben himbálódzik, melyek a kocsányos tölgyről lógnak alá”. A Szemtanú megjegyzése „a fattyú rolléját vivő úr”-ról ismerős: Katona olykor lapalji jegyzetben hívta fel a figyelmet a drámafigura sajátosságaira és a szükséges színészi játéokra, így az *Aubigny Clementia* Követ-alakjával kapcsolatban figyelmeztet, hogy „ne adattasson ez az Rollé Comicus Jádzónak”(l. a dráma kritikai kiadását: KATONA 2020, 292.); vagy *Monostori Veronkában* „a Tamás Rolléját” vivő szereplő szükséges igyekezetéről (l. kötetünkben: 240. oldal). Ezután már csak a záró rész van hátra, ekkor ki mérget iszik, kit Adolf döf át, ki elsüllyed (Zembla, ahogy kell), majd felhangzik a finálé, benne az összes szereplő Pálóczi Horváth Ádám *Magyar föld* c. versének (*Ötödfélszáz énekek*, 1813) parafrázisát zengi (Varga Viktor közlése).

Fontos, talán legfontosabb szereplő a valamennyi színhelyen előlépő *Szemtanú*, akinek szövegei valódi Katona-törödékek. Hangjátékról lévén szó, a Szemtanú főként a látványt meséli el, ezt fejezi ki a rendezői instrukciókkal azonos tördelés is. Olykor azonban összegzője is – nem pusztán a történetnek, hanem a magyar színjátszás hőskorának is, a lehangsúlyosabban a finálé előtt, a fattyú rolléjának folytatásában, ahol Katona 1821-ben írt nagy tanulmányának, a színész ihletett feladatáról és el nem ismertségéről szóló keserű tanulságait hosszan idézi. (*Mi az oka, hogy Magyarországban a Játékszíni Költő-mesterség lábra nem tud kapni?* L. KATONA 1959, 71–89.; KATONA 2001, 66–78.)

A történet *A Borzasztó Torony* túlsúfolt párhuzamos eseményeire épül, de még a paródia is csak csökkentett számban hozza azokat; ezen túl más drámák motívumait is használja. A cselekmény paródia-, vagy talán sokkal inkább travesztiajellegű, dagályos szavak és szövegek fordítják visszájára az eredeti történelemeket. Kisserű hivatkozások, tárgyak kísérik a szereplőket (pl. a II–III. felvonáson végig egy bádogbilivel vonul Farkas, többször említve elhunyt feleségét, aki azonban itt a *Luca székéből* került Rozina névre hallgat). A szereplők áldialógusban tárgyalnak, a kérdésekre adott válaszok illogikusak. Ezek jórészt a korabeli drámák meglévő sajátosságai, és a korai Katonánál is előfordul, hogy túlbeszélés vagy tölteléksszövegek lassítják a drámát; ennek egyik oka a korabeli színházi nyelv kezdetleges volta, nem pusztán szövegszerűen, hanem a színi gesztusokat illetően is, amelyek egyébként a rossz világítási technika közepette nem igen látszottak a nézőtérén, a közönségnek tehát több segítségre volt szüksége a megértéshez. A Katona által használt nyelv, a nyelvújítás előtti, ma nehezen érthető, igen sok szó, kifejezés a maival akár ellentétes értelmű, sokszor érezzük dagályosnak, üresnek, holott a maga korában nem volt az. A *Dobok és trombiták* szerzője e stiláris elemekkel dolgozik, igen nagy leleménnyel; csaknem valamennyi szövegrész vissza-

kereshető a 19. század eleji művekben. A cselekményelemek önmagukért beszélnek, s lényegében csak a korai Katona-drámák örökölt, adaptált szüzséjéből táplálkoznak, s Katona József drámáin túl az 1810–20-as évek hazafias történeti narratívája is felsejlik. Nem véletlen, hogy érett Katona-drámát nem használt a travesztáló, leszámítva a *Jeruzsálem pusztulásából* kiragadott – mert ott a dráma szerkezetébe nagyon is szervesen beépített – horrorelemet, a gyermekkezezske rágását.

A *Dobok és trombiták* szerzője igen jó irodalmi és stílusérzéssel úgy készítette el a vitriolos gúnydrámát, hogy az ugyanakkor valóban „a magyar nyelvű színjátszás hőszkora előtti jókedvű, bolondos főhajtás” lett (Varga Viktor közlése).

A szövegközlésről

A szerzői instrukciók mindig aláhúzottak, ezért biztosan azonosíthatók, általában (: :) jelek között. Közlésünkben következetesen (: :) jelek között, dőlt betűvel hoztuk az instrukciókat, s bár néha a másoló elfelejtette a nyitó vagy záró jeleket, e hiányok pótlását nem jeleztük a lapalji jegyzetekben. A jelenések élén álló színhelyleírások, szereplőlisták általában nincsenek zárójelbe téve, néha azonban az elején vagy a végén kitétte a másoló a (: :) jeleket; ezeket a jelenések élén – jegyzetelés nélkül – elhagytuk.

A rövidített szerepneveket mindenütt kiegészítettük, szögletes zárójelben. Ugyancsak kiegészítettük a jelenetek elején található szereplő felsorolásban az *Elébb* rövidítést, Katona más drámakézírataiban – és a korban egyebütt is – alkalmazott *Elébbeniek* formában. Nem egységesítettük a szerepnevek ékezetbeli eltéréseit, pl. Brúnó – Brunó, illetve Bruno, Stannó – Stanno.

A félbehagyott mondatok, szaggatottság vagy egyszerűen újabb szereplő közbevágásának érzékeltetésére a másoló a korban szokásos – jelet alkalmazta, ezt megtartottuk.

A *d* betűk visszacsapott szára következtében sokszor nem látható az előtte lévő magánhangzó ékezte: ezeket általában ékezetes betűként írtuk át. Nehezen választható el az *ö/ő, ü/ű*; mivel a hosszú *ő/ű* nem igen volt még használatos, hosszú *ő/ű*-t csak akkor alkalmaztunk az átírásban, ha a hosszúsága biztosan eldönthető volt. A szókezdő *s/S* betűk esetében igyekeztünk viszonylag következetesen dönteni. Néha hosszú *i* betű olvasható a szövegben, ez azonban csak véletlen, idősb Katona nem használta a hosszú ékezetes *i* betűt, ezért e véletlen esetekben a rövid *i* betűs átírást választottuk. Egyes betűk fölött a korban szokásos vízszintes vonal (tilde) jelöli a kettőzést: a kettőzést minden esetben végrehajtottuk; ha nem volt rövidítés, megtartottuk az eredeti – a teljes kettőzést (pl. *szsz*) vagy a mai helyesírásban is szokásos (pl. *tty*) – formát.

A ráírásos javítások általában a másoló idősb Katona betűtívesztéseit korrigálják. Az átírt betű sokszor olvashatatlan, illetve kikövetkeztetett, tehát bizonytalan. (E javítások feltüntetése is kérdéses, hiszen ezek érdektelenek, mert nem az alkotói, hanem legfeljebb a másolási folyamatról árulkodnak, de a kritikai átírás szabályai szerint valamennyit megjegyzeteltük.)

Az 50r-v lap a többtől eltérő színű, ennek okát nem tudjuk.

MONOSTORI VERON'KA.
VAGY.
A HARTZ KÉT ELLENKEZŐ IGAZ ÜGYÉRT

Sajtó alá rendezte Demeter Júlia

MONOSTORI VERON'KA.
VAGY.
A HARTZ KÉT ELLENKEZŐ IGAZ ÜGYÉRT

Nemzeti Vitézi Szomorú Játék –
5 Felvonásban.

szerzette
Katona Jó'sef.

Kecskemét Városából
Idősb Katona.¹

1818.

¹ [Más kéz, nem a kézirat másolójának írása.]

[Iv]

Személyek.

ALPÁRI FARKAS,² Alpár Várának³ Ura.

KATALIN, ennek Húga.

SZELLŐRINTZI LÓRÁNT, *Szent*⁴ Lörintznek⁵ Földes Ura.

TÓTH ANDRÁS, ennek Nevelő Attya, és Felvigyázó *Szent*⁶ Lörintzben.

A BARÁTOK GVÁRDIANNYA.

MONOSTORI ISTVÁN, egy el szegényedett Leventa, Tokaji Lakos, öttse a' Gvárdiánnak,
és Tóthnak leg kedvesebb Baráttya.

VERONKA, Monostori Leánya.

GALGÓTZI PÉTER

ORGOVÁNYI BALÁZS } Alpári' ivó Társai

PÁKAI MIHÁLY

HANTFALVI BÉNIÁMIN, Nemes Ifjú Alpárinál.

KOPÁR TAMÁS, Lóránt Fegyverhordozója.

MIKLÓS, Alpári Fegyverhordozója.

BODOR, Alpári Lakos.

Alpári Lakosok, és Fegyverhordozók – *Szent*⁷ Lörintzi Fegyveresek és Parasztság –
Orgoványi Fegyveresei.

A dolog történik Alpár várában, és a Vár alatt lévő Szikrai Erdőben.

² [Valamennyi szereplő neve aláhúzva: közlésünkben ezt kiskapitálissal hozzuk.]

³ * A köz beszéd szerint Árpád építtette, hajdan erős vár volt, most Falu, a Vátzi-Püspökség birtokában, mint Falusi-jószág. [A szerző csillaggal jelzett lapalji jegyzete.]

⁴ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

⁵ ** Ez előtt tsinos Helység, most tsak egy-omladozott Pusztá Templom van a' helyén, de az Erdeje most is meg vagon. [A szerző dupla csillaggal jelzett lapalji jegyzete.]

⁶ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

⁷ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

[50r]

A Játékban elő forduló Szemelyeknek
Természeti Tulajdonságok (Characterek)⁸

FARKAS.	22 esztendős bárdolatlan vad Ifjú a betsület dolgában vég nélkül tsiklándós. Bor Iszák. Káromkodó. Bővebb le irását lehet látni az Első Felvonás 5ik Jelenésében.
KATALIN.	18 esztendős Leány a szilajságnak több jeleivel, mellyet mind azon által a' szeretet el fojtya benne valamenyire.
LÓRÁNT.	25 esztendős Ifjú, tsendes; de Leiki esméretétől furdaltatott.
TÓTH	mint egy 50 esztendős. betsületes, kemény természetű.
GVÁRDIÁN.	70 esztendős öreg, ajtatos, minden lépeseiből a Nagy lelkűség látszik.
MONOSTORI.	65 esztendős öreg, el keseredett, és fájdalmas Lelkű.
VERONKA.	19 esztendős, el keseredett, együgyü, mind azon által ki tetszik belölle a főbb születés, és jó nevelés.
GALGÓTZI	mint egy 21 esztendős, jó Ember.
PÁKAI	30 esztendős, vig természetű.
ORGOVÁNYI.	23 esztendős, szerfelett ravasz.
BÉNIÁMIN.	20 esztendős, szelid 's el tsüggedt, betsületes; de végnélkül szerelmes.
Tamás.	26 esztendős, fekete hajú, kis bajúszú és a szerentsétlen szerelem miatt határtalan boszszuállásra törekedő.
MIKLOS	–
BODOR.	könnyen gondolkodó Paraszt.

⁸ [A Játékban elő forduló Szemelyeknek Természeti Tulajdonságok (Characterek) listája a drámaszöveg után, az 50r lapon található; áthoztuk a drámaszöveg elé, erről bővebben l. a jegyzetet. Valamennyi szereplő neve aláhúzva: közlésünkben ezt kiskapitálissal hozzuk.]

[2r]

Első Felvonás
Szoba Alpáron. Este van.

1^{ső} Jelenés
Katalin.

*KATALIN*⁹

Fére! fére ezen vadász öltözettel – fére az öldösö eszközökkel! Mi szükségem
nékem a szegény oktan Állatokat hajhásznom, midön a Történet egy ilyen
gyönyörúséges vadat vetett kezeim közé. O milyen tsodálatossan érzem én
ezen egy hét ólta magamat – és milyen édes, midön ő aluszik, és én lopva egy
5 tsókot nyomhatok ajakára – tudom én hogy mi az amit érzek, de nem merem
magammal el hitetni, ha vallyon az é vagy sem? Nem kívánkozok én már ezen
egy hét ólta ki a vadászatra, inkább ülök ithon, mert mindég azt gondolom,
hogy tán ismét hoz Tamás valami újságot. O Loránt, Lóránt, ha tudnád, hogy
a szilaj Katalin meg szelidült, hogy ő semmi prédát nem kíván többé, tsupán
10 szivedet, és ha azt el ejthetné a szerelem nyilával, akkor örömet le törlené azon
izzadságot, melyet azon vadászat öntött volna homlokára –

2^{ik} Jelenés
Tamás. Katalin.

TAMÁS

Ah jó hogy hamarébb haza jött a Kis Aszszony is –

KATALIN

Miért?

TAMÁS

Hát nem vesz a Kis Aszszony valami változást észre az ábrázatomon?

KATALIN

15 Nem.

TAMÁS

Tsodálatos: nem is tetszik a Kis Aszszonynak jobban mint máskor? – Az én
gúnyolva fére vont ajakaim – pislogó szemeim, melyeket mindenkor ravaszak-
nak nevez, nem látszanak é fényesebben tsillogni?

KATALIN

Nem mondhatnám

TAMÁS

20 Nem? Pedig én azt gondoltam, hogy úgy fog az ábrázatom fényleni, mint [2v]
egykor Moj'sesé, midön a Sinai hegyről le jött. Tehát – én ismét beszéltem
az Urammal.

⁹ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

- KATALIN (: *elevenen* :)
És mit?
TAMÁS
Hogy a Kis Aszszony egy szaladó nyúlnek keresztül lőtte az agyát –
KATALIN
25 Bolond. hiszen mit ért ő ebből?
TAMÁS
Hogy maga egy ki tanúlt Nyilas –
KATALIN (: *neheztelve* :)
Tamás!
TAMÁS
Hogy maga olyan szép, valamint én tsúnya.
KATALIN
Azt¹⁰ tudom az Urad egyikét se hitte el.
TAMÁS
30 Mind a kettőt el hitte sött erősítette.
KATALIN
Igazán Tamás? (: *hizelkedve* :) De olyan tsúnyának tsak ugyan még sem ta-
lállak ám én tégedet; ezen fekete szemek ha bár ravaszak is – ez a gaz vonás
a vak szemednél, melly Tolvajtságot jegyez, ha bár igen látszatós is; de még is
valamennyire szépítenek. – az Urad tehát azt mondá –
TAMÁS
35 Hogy én tsúnya vagyok.
KATALIN
Ez igazságtalan volt tőlle, ha bár az ábrázatod nem a leg jobbat mutat is; de még
is – az Urad tehát azt mondá –
TAMÁS
Hogy én tsúnya vagyok.
KATALIN (: *nyughatatlansággal* :)
Szárász ábrázatodhoz igen jól illik ez a kis fekete bajúsz, ha teli¹¹ képű volnál
40 egészen a Bagolyhoz hasonlitanál. Az Urad tehát azt mondá –
TAMÁS
Hogy én tsúnya vagyok.
KATALIN
Mindég tsak Te – (: *kérve* :) kedves Tamás –
TAMÁS
Mit Nagyságos¹² Kis Aszszony?
KATALIN
Meg vagy sértetve?

¹⁰ Az [Emendáltuk.]

¹¹ tel<e>i [Ráírva.]

¹² Nğos [A rövidítést feloldottuk.]

- TAMÁS
45 Nem biz én.
KATALIN
Tehát szabad tudnom hogy mit mondott az Urad?
TAMÁS
Igen: hogy én tsúnya vagyok.
KATALIN
És – róllam?
[3r]
TAMÁS
50 Vagy úgy. Magáról? – azt mondotta hogy szép – ¹³ hogy a Maga tekintete
egy olyan Remetében is tüzet gerjeszthetne, a ki már sok esztendő óta nem a
testét, hanem csak a tsontyát 's bőrét korbátsolja, hogy a maga szemei úgy fel
pergellik a Férjfúú szivet, mint a szikra a' Taplót, a maga szájja a leg elfajultabb
Bujázkodót is tsokra gerjeszthetné – a mejje –
KATALIN
Tamás, itt hagylak!
TAMÁS
55 Hogy az ajtónál halgatózzon, úgy é? Mind egy, most már az egyszer meg indúlt
a nyelvem, és addig meg sem áll mig Tzéljára nem ér. Maradjon tehát,¹⁴ vagy
mennyen és halgatózzon az ajtóban: a Maga Mejjének melegbbnek kelletik
lenni a Nyári szellőnél; a Járása mint egy Győzedelmesé, a ki jutalmat osztogat.
KATALIN
Az Urad igen le tudja a szépséget irni¹⁵ – én nem vagyok szép.
TAMÁS
60 Azt biz az Uram nagyon erősítette: de azt monda hozzá hogy ő a Kis Asz-
szonyt még sem szeretheti – Még sem? azt kérdi most töllem a maga tekintete.
De semmit se tesz az; lássa a Kis Aszszony, a ki igen nagyon tartózkodik az
Ellenségtől, az fél attól, és én nem tartok ravaszabb Szerelem Keritőt, mint a
félelmet – ez már jó jel – mihelyest az Uram le tudja a' Kis Aszszony szépségét
65 festeni, fogadom hogy nem sokára fel fognak a Kivánságok is ébredni. Ez volt
a ma reggeli beszédemnek foglalattya ő véllé, és gyakran emlegette hogy a Kis
Aszszony szüntelen csak a vadászaton van,¹⁶ és vad Battyával a vadakat öldösik,
és hogy – ő igen szeretne a Kis Aszszonnyal¹⁷ szóllani.
KATALIN
Hát van véllem valami beszéllni valoja?

¹³ [Az első gondolatjel utólag, kék ceruzával X alakban áthúзва.]

¹⁴ te<>hát [Olvashatatlan betűre ráírva.]

¹⁵ <->irni [Ráírva.]

¹⁶ [A van föléírással betoldva.]

¹⁷ Aszszonnyal [Emendáltuk.]

TAMÁS
70 Aligha nem.
KATALIN
Talán hogy engem gyűlöl?
[3v]
TAMÁS
Meg lehet – mint a Gyermekek a mézes-Kalácsot.
KATALIN
Tamás, te magadat hazudtolod meg.
TAMÁS
75 Én ez előtt 14 órával beszéltem véle – 14 órával pedig előbb menni az egés-
ségben, annyi, mint 14 szer¹⁸ több Kivánságoknak támadni. „Én szégyenlek
Katalinnak a szemébe tekinteni”, mondá ő később. – ha, ha, ha! gondolám
magamban: ez jó jel.
KATALIN
Jó jel?
TAMÁS
80 Kedves ártatlanság, hát még azt se tudja, hogy az győzelem a Leányra nézve,
ha a Férfiú le süti előtte a szeméit. De – hát maga mit érez ő eránta?
KATALIN
Én – Jószívűséget –
TAMÁS
Többet!
KATALIN
– Vágyakodást –
TAMÁS
Többet!
KATALIN
85 Tehát – Szeretetet –
TAMÁS
Szeretet, Szeretet! Hogy ezen szót a Leánykák olyan nehezen tudják ki mon-
dani, mint egy Fösvény ezen szavakat: „Légyen a tied, néked ajándékozom”.
De bezzeg, a mit most mondott az Uram –
KATALIN
És az volna? –
TAMÁS
90 Hogy igen ohajtana a Kis Aszszonnyal egyedül beszélni – a homályban –
KATALIN
Szegény Loránt, hát a fején lévő seb az Elméjét is meg zavarta?
TAMÁS
Helyre zavarta.

¹⁸ [A szer aláhúzza.]

KATALIN
 Hiszen nappal is beszélhet véllem.

TAMÁS
 Azt tenné is, ha szerelmes nem¹⁹ volna, de így szemérmes.

KATALIN
 95 Igazán, Tamás?
 TAMÁS
 Majd holmit össze hord a Hold- és Tsillagokrol, mert a Szerelmeseknek hamar szük lesz a Föld – azután a Hold és Tsillagokban keresnek lakóhelyet. Azután néha egy egy Tsók –

KATALIN
 Ah!

TAMÁS
 100 Igen ám; – vissza adgya a Kis Aszszonynak azon Tsókokat, melyeket nékie alvásában adogatott.

KATALIN
 Ah! 's tudja.

TAMÁS
 Ketségkivül (:²⁰ *magába* :) Még is használ néha a leselkedés.
 [4r]

KATALIN
 O ha aztat emliteni találná, nem tudom hová²¹ rejteném ábrázatomat.

TAMÁS
 105 Arra való lesz a setétség.

KATALIN
 De vélle egyedül.

TAMÁS
 Akarja é hogy én is jelen legyek?

KATALIN
 O hogy olyan vigyázatlan tudtam lenni azokkal a tsókokkal!

TAMÁS
 110 Jaj biz az már egészen más formát ad a dolognak. És akkor midön olyan édesseket tsókol az alvó ajakán, nem gondolta volna, hogy mi kerekedik belőlle: igen, igen, sok Leánykák jártak már úgy, kik el felejtették hogy a Kitsinyek is meg nőnnek idővel – de mit prédikálok én itten? – Tehát egyedül jöjjön? és mikor?

KATALIN (: *meg fordul és ki akar menni* :)
 TAMÁS
 Hogy el jöhet azt a maga halgatása bizonyitya; de mikor?

¹⁹ [A *nem* föléírással betoldva.]

²⁰ :) [A téves nyitójelet emendáltuk.]

²¹ [A *hová* föléírással betoldva.]

KATALIN (: *siket hangon* :)
Ha a szobám ablakában²² egy zöld pántlikát lát lebegni. (: *ki akar szaladni de szemközt jön Farkas* :)

3^{ik} Jelenés
Farkas. Elöbbeniek.

- FARKAS (: *be rohan* :)
- 115 Bort! bort! – Hát te fekete Tsóka, miért jöttél olyan hamar haza a Húgommal, még most volt ám a Vadászat.
TAMÁS
A Kis Aszszony úgy parantsolta.
FARKAS
Úgy parantsolta? ördög ezer ménkő! – no no de semmi. Bort, Bénéámin! bort!
KATALIN
Igyatok a másik szobában Bátyám, a Betegem aluszik, fel talál ébredni.
FARKAS
- 120 Hadd ébredjen, igyon, és gyógyúljon (: *az oldal ajtóhoz megy és öklével veri* :)
Gyere ki te Beteg, a ki Alpáron vagyon, annak a várbéli Úrral inni kelletik.
KATALIN (: *vadon* :)
Farkas! ő most nem tud inni.
FARKAS
Ezer ördög, azt néki meg kell tanulni tőlem.
TAMÁS
Nagyságos²³ Úrfi, hagyja őtet aludni; hiszen majd úgy ül a Kantsó mellett,
125 mint valamely szemérmes Fitzkó a Szeretője mellett, még tsak egy szót se fog,
se danolni, se beszélni; egy néma Vendég pedig a Kantsó mellett annyit ér,
mint a Harang, Ütő nélkül.
[4v]
FARKAS
Igazad van Tsóka: vagy mint egy lusta Ló a vadászatban. De – én ihatnám!
Héj! Beniamin! bort! bort! Hanem Katalin, véllem fogsz inni, mert nintsenek
130 még itt az ivó Társaim.
TAMÁS
Majd Társ leszek én. Igen hogy tsak Fegyverhordozó vagyok, még is eleg Le-
ventákat győztem én már meg az Ivásban.
FARKAS
Igazán Tsóka? De az Alpári Farkast tsak ugyan nem fogod meg győzni, ha
mindjárt úgy tudsz is nyelni, mint a Vizi Malom kereke. Hej! Bénéámin! bort!
135 ihatnám! – Akarnám hogy az ördögök mind ide kergetnék az ivó Társaimat!

²² ablakában [Ráírva.]

²³ Nğos [A rövidítést feloldottuk.]

Bort! Hej! olyan tsendesség vagy itt, mint éjjel az Erdőben. Héj! Legények! Hozzátok elé a vadász Kürtömet! Fújjatok egy mendörgös Dallot, és verjétek sorra a Kuttyákat, hogy Kontrát ordítsanak néki! – Nem szenvedhetem a Tsendességet!²⁴

KATALIN

140 Farkas, ha mindjárt nem mész, úgy minden Kantsódat a fejedhez vagdosom, és a Pintze koltsát le vetem a Tiszába.

FARKAS²⁵

No, no, tsak lassan Kis Aszszony! gyere te Tsóka, hadd lássuk ki tud jobban inni, azután lantolj nékem egyet. Katalin ha a Beteged fel ébred, jöjjetek le a Kertbe, ott iszunk – nem szenvedhetem a ki vélem nem akar bort inni –

KATALIN²⁶

145 No tsak menny már, ne orditozz.

FARKAS (: *el megy Tamással, és még kívülről is kiábál* :)

Héj! Holla! Hol vannak a Társaim! Gyere Tsóka – úgy tetszik már is hallom Orgoványinak a Kortyogását. Hej! Béniámin! bort! bort!

4^{ik27} Jelenés

Katalin.

KATALIN²⁸

150 O hogy ez a Bátyám nem tud már attól a vadságtól el szokni – vegyen példát az én kedves Betegemről – oh Istenem de talán fel is verte azzal az iszonyú dörömböléssel! (: *bé tekint* :) Ahol ni, nem meg mondtam? már fel költ. Istentelen Bátsi, a ki nem [5r] tudod, hogy milyen keservessen esik egy betegnek az álmatlanság. Én ugyan még soha se voltam az, de még is érzem mivel Lórántot annyira le verte –

5^{dik} Jelenés

Lóránt. Katalin.

LORÁNT (: *ki jön az oldal szobából* :)

Jo estvét szép Kis Aszszony.

KATALIN (: *meg döbben* :)

155 Ah de hiszen még Tamás nem beszéllett vélle (: *ezt magába* :)

LORÁNT

Miért halgat a Kis Aszszony?

²⁴ Tsendesség <nek>et [Ráírva.]

²⁵ [A szerepnév előtt a bal margón utólagos fekete ceruzás – jel.]

²⁶ [A szerepnév előtt a bal margón utólagos fekete ceruzás X jel.]

²⁷ <5>4ik [Ráírva.]

²⁸ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

KATALIN
Mivel – haragszik a Vitéz Úr?
LORÁNT
Miért szép Kis Aszszony?
KATALIN
A Bátyám –
LORÁNT
160 Természete. Semmit sem tesz.
KATALIN
olyan lármát tsinált hogy fel kellett kelni a Vitéz Úrnak.
LORÁNT
Ideje a nélkül is, hogy az Estvéli szellőn ki sétáljam magamat.
KATALIN
Hát – szeret a Vitéz Úr estvénként sétálni?
LORÁNT
A Hajnali és Estvéli homály leg kedvesebb időm.
KATALIN (: *pirúlva* :)
165 Szép – igaz – (: *magába* :) Tamás igazat mondott.
LORÁNT
Akkor a leg éltetőbb reám nézve a' Természet – akkor leg szabadabban folyást engedhet az Ember bizonyos Indulatoknak.
KATALIN
Tehát a Vitéz Úrnak is vagynak bizonyos Indulatai?
LORÁNT (: *magába, sohajt* :)
Veronka!
KATALIN
170 Söhajt – (: *magába* :) Tamás igazat mondott. – Miért olyan komor a Vitéz?
LORÁNT (: *le süti szemeit* :)
Boldogtalan Lóránt!
KATALIN (: *magába* :)
Nem mer reám nézni – Tamás igazat mondott (: *nagyon* :) Hát – igen – hogy vannak a sebjei?
LORÁNT (: *meg fogván háláadatos érzéssel a' kezét* :)
Hála az Istennek és a Kis Aszszony szorgalmának, igen jól.
KATALIN
175 Azt ne nékem köszönnye –
LORÁNT
Tsupán a Kis Aszszonynak. Midőn engem egy héttel ez előtt az úton állók meg támadtak, ki szabadított ki közülök, [5v] ki hozatott ide, ki kötözte sebeimet, és ki ült a leg nagyobb részvétellel egész nap is az alvo Beteg ágya mellett? –

KATALIN

180 Ne piritson meg a Vitéz Úr – nem tudtam én azt hogy némelykor nem aludt a Vitéz Úr – – De úgy é most már nem vagyok olly szorgalmatos? –

LÓRÁNT

Nints is már szükségem az ápolgatásra, azt se tudom soha is meg hálálni, a' mit eddig tett érettem. (: *meg tsókollya a kezét* :)

KATALIN

185 Igen – lássa a Vitéz Úr – én ez előtt olyan vad voltam, nem kellett egyéb tsak Vadászat: de egy hét ólta úgy érzem, hogy már nem kívánczok olyan nagyon ki. Már ma meg próbáltam, és úgy²⁹ találtam hogy – jobb nékem ide haza. Eddig engem az egész Környékben tsak Szilaj Katalinnak neveztek, a Bátyámat pedig vad Farkasnak; de én úgy³⁰ érzem, hogy nem vagyok többé a Szilaj Katalin –

LORÁNT

O ha a Kis Aszszony nemes szivét szilajságnak lehet nevezni –

KATALIN³¹

190 Bizon hidje el pedig tsak ugyan az voltam. Fájdalom, az Atyánk nem sokat gondolt nevelésünkel, mihelyst tsak mászkálni tudtunk már az Istállóba vitt, hogy a Lovakkal 's Kutyákkal mint jövendőbéli Társalkodóinkkal esmérkedjünk meg – mihelyest a vadász lántsát fel birtuk, azonnan ki kergetett a vadászatra hogy ott gyakoroljuk magunkat. Így nőttünk fel a bárdolatlanságban, és így maradtunk vadak; de hidje el, én nem vagyok többé Szilaj Katalin.

LORÁNT

195 Hát a Báltya? –

KATALIN

200 Ö még most is a vad Farkas, igaz hogy leg jobb vadász a' Környékben de egyszer 'smint a leg nagyobb Boriszák és Káromkodó. Igazán mondom, az én Bátyám nagyon jó – az Isten botsássa meg az Atyánknak el henyélt neveltetésünket – a' Bátyám mindent szeret a világon; a Lovakat mivel nyargalózhat rajtok, a Kutyákat mivel ötet a vadászatra késérik, a' Bort mivel meg ihattya. Sött az Ellenségeit is [6r] mert verekedhetik vélek. Az Istent nagyon tiszteli mert Lovakat Kutyákat és Vadakat teremtett. A Szentek közül tsak a Szent³² Mihály Arkangyalt és Szent³³ Györgyöt esméri, mert mind a kettőnek lántsá van a Kezében, és azon okbol az Istent is valami nagy tekintetü Leventának tartya, mivel hogy ilyen 205 Vitéz Embereket tart szolgálattyaiban: – az Isten botsássa meg az Atyánknak el henyélt neveltetésünket –

LORÁNT

Különös! És a Kis Aszszony?

²⁹ úgy <gond> találtam

³⁰ <ér>úgy [Ráírva.]

³¹ [A szerepnév előtt a bal margón utólagos fekete ceruzás X jel.]

³² Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

³³ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

KATALIN

210 Én is olyan voltam, de már nem vagyok – az öreg Gvárdián többször meg látogatt bennünket Atyánk halála után, és engemet sok szépre tanított. A Bátyámnak is kezdett a Pokolról beszélni, de a Bátyám nagyon meg ijedt, midőn látta hogy jól beszél, és már most csak azért is mindég iszik, mert ha józan, fél a Pokoltól, mert azt mondja; ott a Vitézség és Fegyverforgatás semmit sem használ. Az ő Imádsága a Káromkodás, a' Dallya a' káromkodás, és ha jót akar is tselekedni vagy valakire áldást mondani, azt is káromkodással viszi véghez; pedig higgye 215 el³⁴ a Vitéz Úr nagyon jó Ifjú³⁵ az én Bátyám, főképp a betsület dolgába vég nélkül tsiklándós – csak félek hogy az ivó Társai még el fogjak rontani, mert a ki véle iszik, az néki leg kedvesebb Embere, és azért kész mindent véghez vinni – Tamásnak az Ábrázattyát nem szenvedheti, de ötet még is szereti, mivel verset iszik véle.

LORÁNT

220 Különös!

KATALIN

Én is olyan voltam; kérem ha talán még is néha akaratom ellen a szilajság ki ütődne rajtam, forduljon el mintha nem látná –

LORÁNT (: *magába* :)

Szegény Leányka, esmérem én a te készségednek okát!

KATALIN

225 A Vitéz Úr el szomorodott! (: *magába* :) Bár csak tudnék még valamit beszélni. Igen. (: *nagyon* :) Vitéz úr, én már egy hét olta –

LORÁNT

Mit szép Kis Aszszony?

KATALIN

Nem vagyok a szilaj Katalin.³⁶

[6v]

LORÁNT

De miért tsupán egy hét olta?

KATALIN

230 Mert – Az Útonállok ma egy hete – úgy é Vitéz Úr? – Igen – mitsodás szint szeret leg jobban a Vitéz Úr?

LORÁNT

A – – zöldet.

KATALIN (: *el sikoltya magát* :)

Ah már tudja! (: *el szalad* :)

³⁴ [Az *el* után utólagos fekete ceruzás X jel.]

³⁵ [Az *Ifjú* szó olvashatatlan, kitörölt szóra ráírva.]

³⁶ [A lapalji őrszó ráírással javítva:] <Farkas> Lóránt

6^{dik} Jelenés

Loránt

LORÁNT³⁷ (: *bámúlva néz utánna* :)

Mi lelte ezt a Leányt hogy el pirúlt midön nékie a zöld szint emlitem – fo-
gadni mernék hogy még a zöld szinnel kedveskedni fog énnékem – Bár tsak
235 Tamás jönne már, hogy véllem az időt töltené

7. Jelenes

Béniamin. Loránt

BÉNIAMIN

A Várbéli Úr már káromkodik, hogy miért nem jön a Vitéz Úr hozzá borozni.

LORÁNT

Ott vagyon a Fegyverhordozóm?

BÉNIAMIN

Lantol az Urunknak.

LORÁNT

Megyek tehát én is. (: *el* :)

BÉNIAMIN (: *egyedül* :)

240 Ez tehát az, a ki az én örökös boldogságomat el tapodja? Ez az a ki minden földi
szerentsemet ki ragadja kezeim közül? – És én mind ezt tsak olyan könnyen
el nézem – holott én is Leventa fia vagyok? – De még is, mit tehet ő arról hogy
szerettetik? O, Katalin! hitetlen kedves Katalin. (: *el megy* :)

8. Jelenés

*Kert, a Palotának egyik részével.*³⁸

Farkas. Galgótzai. Orgoványi. Pákai. Tamás

(: *egy boros Asztalnál ülnek* :)

TAMÁS (: *éppen egy Nótának utólsó hangjait pengeti a Hárján* :)

Nos hogy tetszett?

FARKAS

245 Dereksassan! az ördögök éltesse nek te fekete Tsóka, jól tudsz danolni. Mond-
hatom hogy olyan torkod vagyon, hogy akár mellyik Templomba is bé illenél
az orgona mellé. No az ördög éltesse (: *iszik* :)

TAMÁS

Köszönöm nemes Úrfi (: *iszik* :)

³⁷ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

³⁸ *Kert, a Palotának egyik részével.* 8. Jelenés [A helymegjelölés a jelenés előtt szerepelt, emendál-
tuk: a sorrendet felcseréltük.]

FARKAS
 250 Úrfi, meg meg Urfi – ezer ördög Alpári Úr vagyok, a Barát pedig Farkasnak keresztelt. Ezer ördög nem vagyok én [7r] már³⁹ gyermek –

TAMÁS
 No, élylen tehát Alpári Farkas Úr!

FARKAS
 Fogd bé a szádat, mikor én beszéllek, vagy olyat orditok a füledbe hogy meg siketülsz belé. Vagy mit is mondottál? Hogy sokáig élylek? No jó adja a Vitéz Szent⁴⁰ Mihály, hogy addig élylek, mig tsak ezen Környéknek minden borait
 255 meg nem iszom. (: iszik :)

TAMÁS
 De Vitéz Orgoványi olyan komor.⁴¹

FARKAS
 Komor? Ezer ördög, Komor nékem ne legyen, vagy úgy vágom ezt a Kantsót a fejéhez, hogy izre-porrá törik. Ezer ördög! Miért nem iszol, he?

ORGOV[ÁNYI]
 Nints kedvem, Bajtárs.

FARKAS
 260 Annak lenni kell, külömben olyan Litániát káromkodok, hogy a Halottak mind fel támadnak. Hát van valami bajod, he?

ORGOV[ÁNYI]
 Igen sok Bajtárs.

FARKAS
 Ezer ördög ménkö, nem szenvedhetem az olyan Embereket, kiknek bajok⁴² vagyon! Igyál bort – vagy aztat nem ihatod? no már úgy el hiszem, hogy vagyon
 265 bajod; mert az a fő-tzikkely én előttem: azért vagyon az Ember a világon, hogy bort igyon, és a ki azt nem tselekszi, leg jobb, ha az ördögök éneklik felette a Miserere meit.

ORGOV[ÁNYI]
 Bajtárs, egyenessen szollok –

FARKAS
 Akarom is, nem szenvedhetem a görbe beszédet.

ORGOV[ÁNYI]
 270 Hallyad tehát: én szeretem a' Húgodat, add nékem feleségül.

FARKAS
 Mi gondom nékem arra? Ezer ördög, minek kéred azt én töllem, hiszen nem én leszek a feleséged: erigyj ő hozzá és mond meg néki, hogy mennyen el hozzád

³⁹ [A 6v levél alján az őrszó *már*, a 7v-n viszont nem szerepel. Emendáltuk.]

⁴⁰ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

⁴¹ [A sor mellett a jobb margón utólagos fekete ceruzás X jel.]

⁴² bajo<d>k [Ráírva.]

feleségül. Én ugyan néked mindjárt kezet adnék ha Leány volnék, mert sok jó bor vagyon a Pintzédben.

GALGÓTZI

275 Tüzes mendörgés, abból semmi sem lenne, hiszen már nékem fel [7v] fogadtad, hogy szóllani fogsz mellettem.

FARKAS

Ezer ördög, igazad van, de hiszen tsak nem lehet mind a kettőtöké.

PÁKAI

Vagy mind a Hármunké.

FARKAS

280 Ezer ördög, mindjajotoknak el ment az eszetek? Azért se lesz egyiteké is, mert ha oda adnám, osztán tsak vélle pizmognátok, és nem innátok véllem verset.

TAMÁS

Fogadjon be engemet a Vitéz Úr a szolgálattyába, majd iszok én.

FARKAS

Te fekete Tsoka vagy, az ábrázatod nem egyebet, hanem akasztófát érdemel, és ha olyan jól nem tudnál bort inni, már régen beteg Uraddal együtt a' Pokolba kergettelek volna várambol.

ORGOV[ÁNYI]

285 Már én pedig addig ki nem megyek Alpárból, mig feleséget nem kapok.

FARKAS

Helyes! ezer ordög, helyes! úgy tehát itt maradsz mig a' Halál meg nem tsipt a' nyakadat, és én nem leszek kéntelen egyedül inni.

ORGOV[ÁNYI]

Szólj mellettem Alpári, és én holtig nállad maradok –

FARKAS

290 És holtig iszunk. Ezer ördög! Ez lesz ám derék. No már úgy oda adom, tsak hogy légyen egy bizonyos, a kivel holtig ihassak.

PÁKAI

Add nékem Farkas, nékem a leg öregebbik Fiam 6 esztendős; ide adom hozzád, és tetszésed szerént tanithatod az Ivásra és fegyver forgatásra.

FARKAS

Ezer ördög (: *iszik* :) Néked adom Pákai, néked adom.

GALGÓTZI

295 Tudod Farkas én leg jobban szeretlek tégedet – el adom minden Jozágomat és mint bort úgy hozom váradba és addig iszunk mig tsak fel nem fakadunk.

FARKAS

Már e' derék! ezer ördög! Néked adom Galgótzi; meg mutatom hogy a Laka-dalom napján akár mellyik 60 [8r] esztendős Vendég se tud úgy inni, mint a' 22 esztendős Farkas. Úgy vagyon Galgotzi, néked adom.

ORGOV[ÁNYI] (: *fel pattan* :)

De tüzes forgós, hiszen tsak nem lehet mind a hármunké!

FARKAS

300 Ezer ördög igaz biz az! hm! hm! (: *iszik* :) No, no – – Igaz hogy Orgoványi leg jobban tud mindjajotok közt inni, úgy kortyog mint estve a ketske béka⁴³ a' Tisza partyán; de Pákai a fiát adja hozzám, a kit én fogok tanítani – ezer ördög, nem is talál egy hamar jobb tanítóra; – de Galgótzai el adja a' Jozságait, és bort hoz, bort hordokkal; ezer ördög, úgy iszunk mint a Tsap. Tüzes forgós miért
305 nints vagy 100 Húgom hogy minden derék bor-iszáknak adnék egyet.

ORGOV[ÁNYI]

GALGO[TZI]

PÁKAI

FARKAS

} Nos, kié lesz tehát?

Az ördög tudja! – nem bánom én akár mellyiké, mit gondolok én azzal. Vigye az el a ki nem kér mellé semmi meny aszszonyi ajándékot: én ezt ugyan nem fősvénységből mondom, nem, és a ki annak gondolja, úgy vágom ezt a kantsót
310 a fejéhez hogy mindjárt meg gebed; nem! hanem hogy több maradjon, a mit a jó Borivokkal meg ihassak.

ORGOV[ÁNYI]

GALGO[TZI]

PÁKAI

FARKAS

} No's kié lesz tehát?

Kié lesz; kié lesz! Legyen mindjajotoké, tsak az ördögbe magamra ne hagyjatok. – (: *Tamáshoz* :) no, mit tátod a szádat Bolond? Miért nem mondd hogy kié légyen? Most mindjárt mondd, fekete Tsoka, hogy kié légyen; különben
315 a szemed közé öntöm ezt a bort.

TAMÁS

Nékem, úgy tetszik hogy egyiké se.

MIND⁴⁴

Egyiké se?

[8v]

FARKAS

Hát miért nem, te fekete Tsoka.

TAMÁS

Ha ő nékie nem fog tetszeni.

FARKAS

320 Hogy az ördögök áldjanak meg te fekete Tsoka, igazad van; de hát kié lesz?

TAMÁS

Mit tudom én azt?

FARKAS

Nem tudod? Azt tudnod kell vagy akarod vagy nem, különben a fejedbe lóditom ezt a Kantsót.

⁴³ [A *béka* szó után utólagos fekete ceruzás + jel.]

⁴⁴ <T>Mind [Ráírva.]

TAMÁS
 Én tsak úgy gondolom, hogy ő már választott.
 MIND
 325 Választott?
 TAMÁS
 Az Uram Szel –
 FARKAS
 Ezer ördög! ezt szeretem. Szellőrintzi leg gazdagabb közöttetek, azonkívül nem tud bort inni, ő tehát el mehet, Ti pedig nállam maradtok, és holtig véllem isztok.
 MIND
 Az nem megy olyan könnyen.
 TAMÁS
 330 Miért? Kérdezzék meg tehát magok a vitéz Urak – válaszszon a Kis-Aszszony.
 FARKAS
 Igazad vagyon fekete Tsoka, had válaszszon a Leány. No már ez derék ezer ördög! sokáig élly te fekete Tsóka! (: *iszik* :)
 TAMÁS
 Köszönöm Vitéz Úr.

9. Jelenés
 Katalin. Előbbeniek

FARKAS
 Éppen ehol jön ni! Hújja! Sokáig éllyen a Meny aszszony.
 KATALIN (: *vadon* :)
 335 Farkas már ismét le ittad magadat?
 FARKAS (: *fel ugrik* :)
 Ezer ördög menkő, még életembe se voltam ittas, inkább mindjárt fel akasztanám magamat, ha tsak olyan bor ivó volnék, hogy még ittassá lennék.
 KATALIN
 A Beteget is fel lármaztad vad Bolond.
 FARKAS
 Ezer ördög, dörgés! fogd bé a szádat, vagy ezt a széket vágom a hátadhoz – Ide
 340 gyere.
 KATALIN
 No mit akarsz?
 FARKAS
 Ehol ni, ez a három derék [9r] Ember el akar venni tégedet feleségül.
 TAMÁS (: *katzag* :)
 Három egyszerre.
 FARKAS
 Mit agyarogsz fekete Csóka? hát nem hárman vannak, he? – No Húgom szólj
 345 mellyik kell?

KATALIN (: *kész felelettel* :)

Egyik se.

MIND

Nem?

FARKAS (: *teli torokkal katzag* :)

350 Derék! derék! egyenes felelet! az ördögök éltessenek kedves Húgotskám, ki fizetted őket! (: *fel emeli a poharat* :) Sokáig élyen a Szilaj Katalin (: *iszik* :) És most gyere ide hadd tsókoljalak meg, úgy örülök, hogy ezen feleletedért kész volnék tégedet öszve nyalni falni – gyere ide.

KATALIN

Részeg vagy.

FARKAS

355 Ördög ezer ménkö soha se voltam még részeg, még a más világon is halálra szégyenleném magamat, ha tsak olyan bor ivó volnék hogy a fejembe szállana. Gyere ide – (: *rikólt* :) Nem hallod? a poharat vágom a fejedhez!

KATALIN

No, no, tsak ne orditozz már no; ne – (: *hozzá hajol* :)

FARKAS (: *nagyot tsókol rajta* :)

Igy ni, köszönöm feleletedet kedves Húgotskám, te nékem három Iszák Pajtásokat tartottál meg, mert ha egyikét választottad volna, akkor a másik kettő boszszúságból itt hagyott volna. – Áh, de, ehol jön a Beteg is.

10. Jelenés.

Loránt. Bénéiamin. Elöbbeniek.

LORÁNT

360 Jó estvét Alpári.

FARKAS

Nem bánom! Ide gyere te Beteg és igyál.

LÓRÁNT (: *le ül* :)

És a Kis Aszszony, nem ül le?

KATALIN

Ha a Vitéz Úr is úgy akarja. (: *mellé ül* :)

FARKAS

Derekassan, derekassan. No élyen az új Házas pár (: *iszik* :)

LORÁNT

365 'S ki volna az?

FARKAS

Fogadd el elsőb Beteg, vagy a fejedhez tsapom ezt a poharat; azután kérdezz.
[9v]

LÓRÁNT (: *mosolyogva* :)

No élyen tehát (: *iszik* :)

- FARKAS (: *belé tekint a poharába* :)
- Hogy az ördögök a Budai Hegyekre nem hurtzolnak hát tsak ennyit kell inni, Beteg, he?
- KATALIN
- 370 Fogd bé a szádat! Ha néki nem kell több.
- FARKAS
- Tsak lassan Kis Aszszony! No te Beteg, most kérdezd, hogy ki a Házás pár.
- LORÁNT
- Kitsoda tehát.
- FARKAS
- Alpári Katalin a szilaj vadász Leány, és a beteg Kalanas Gém (: *iszik, az után néki rikóltya magát* :) No's Beteg Uram, nem tetszik?
- BÉNIÁMIN (: *magába* :)
- 375 Istenem, én el vesztem
- FARKAS
- Mit sohajtasz Béniámin? Bort hoz Béniámin bort! mig éjfélnem lesz addig iszunk⁴⁵
- BENIÁMIN
- Tüstént. – Mindenható, a te kezeid közé adom minden Boldogságomat! (: *el megy* :)

11^{dik} Jelenés
Előbbeniek. Béniámin nélkül

- TAMÁS
- Ez ugyan egy gyönyörű egy Éj!
- FARKAS
- 380 Éj? hogy az ördögbe vólna ez Éj, te fekete Tsoka, hiszen még tsak 8 óra.
- TAMÁS
- El ütötte bizon már a 11^{et} is.⁴⁶
- FARKAS
- Tehát danolj egyet, te fekete Tsóka, mert azt mondod hogy leg szebb Éjjel danolni.
- TAMÁS
- Engedjen meg a Vitéz Úr, bizon most nem lehet, a bor egész hártját vont a torkomra.
- FARKAS
- 385 Az ördög vigye el a torkodat, ha a bor is bé rekeszti. Látod én mentől többet iszok, annál jobban tudok ordítani.

⁴⁵ [Az *iszunk k*-ja a kötésben, nem látszik. Emendáltuk.]

⁴⁶ [A sor mellett, a jobb margón utólagos fekete ceruzás + jel.]

TAMÁS

No tehát tsak majd el kezdem az én Nagyságos⁴⁷ Uramnak a kedves Dallyát.

FARKAS

Ugyan mellyik az Szellőrintzi?

LÓRÁNT

„A Zöld a Reménység szine” –

KATALIN (: *fel ugrik* :)

390 Bátyám, én el megyek (: *pirúlva* :) A Fejem kezd fájni.

FARKAS

Erigyj a Pokolba, nem szenvedhetem a Főfájást.

KATALIN

Jó éjtszakát! (: *el siet* :)

2. Jelenés

Előbbeniek Katalinon kívül.

[10r]

FARKAS

Jó éjtszakát! (: *iszik* :) Ördög ezer ménkő, hát tsak magamnak kelletik inni?
Orgoványi, Galgótzai, Pákai, mit szunnyadtok? Ébredjete és igyatok, vagy va-
395 lamennyi vadász Kürtyeim vannak mind meg fúvatom, hogy egész Alpáron
még tsak egy Ember sem aluszik.⁴⁸

MIND (: *isznak* :)

Juhe tehát! Éllyen Katalin Kis Aszszony!

FARKAS

A szilaj Katalin, Bolondok, nem tudjátok? a szilaj Katalin! (: *iszik* :) No miért
nem énekesz már te fekete Tsóka – danolj vagy külömben én orditok néked
400 egy Istenes éneket, hogy a hajad szálai fognak fel állani tölle.

TAMÁS

Mindjárt, mindjárt (: *elé veszi a' Hárfát és pengetni kezdi* :)

13. Jelenés

Béniámin Előbbeniek

BÉNIAMIN

Itt a Bor.

FARKAS

Az ördög éltessen kedves Béniámin! Ha te nem volnál a váramban, úgy a Lüd-
vértzeknek kellene számomra bort hordani. Az ördögök éltessenek kedves
405 Béniámin.

⁴⁷ Nḡos [A rövidítést feloldottuk.]

⁴⁸ [A sor után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

BÉNIAMIN

Köszönöm Vitéz Úr.

FARKAS

Miért vagy olyan mint a kit most vontak ki a Tiszából, he? Vagyon valami bajod? Meg bántott valaki? Szólj Bénéiamin! ezer ördög azt nem javasolnám senkinek is.

BÉNIAMIN

410 Beteg vagyok.

FARKAS

Beteg? Az ördög vigyen el előllem ha beteg vagy; nem szenvedhetem a' Beteg Embereket, mert ők nem isznak véllem –

(*Katalin ki köti az ablakban a zöld pántlikát* :)

TAMÁS (*meg látván, magába* :)

Ahá, már kinn lebeg a zöld pántlika (*nagyon* :) Vitéz Urak úgy tetszik hogy az eső kezd tsepegni.

ORGOVÁNYI (*kap az alkalmasságon* :)

415 Igaz biz az, gyerünk bé (*a többiekhez lassan*⁴⁹;) Nékem úgy is minden kedvetmet el vette a' Kosár már ma.

GALGOTZI 's Pákai

Nékem is.

[10v]

FARKAS

420 Eső esik? az nem igaz – nem esik! Most nékem ne essen midőn te a zöld szinről akarsz danolni, a zöldet magam is szeretem, mert vadász szin! De az ördög vigye most a Felyhököt, nékem most ne essen különben olyan Eső ellen való éneket orditok, hogy a Felyhök mind széjjel szaladnak, mintha a Harangokat vernék volna fére.

MIND

Gyerünk, gyerünk. (*fel kelnek* :)

TAMÁS (*Loránthoz* :)

Jöjjön a vitéz Úr aludni (*indúlnak* :)

FARKAS

425 Te fekete Tsóka, mennyi a Pokolba Uraddal együtt. De ti hárman itten maradtok, különben ezer ördög –

ORGOV[ÁNYI]

De mikor az eső kezd esni.

FARKAS

430 Akarnám hogy az ördögök más felé vinnék a felyhököt. De minthogy már itten van, nem bánom tsak hadd essen, holnap annál szebb lesz a vadászat. Hej te Beteg, holnap ki jösz te is a vadászatra, úgy é?

⁴⁹ többiekhez < :> lassan [Részben ráírva.]

LORÁNT (: *kezet ad* :)

Igen is ki megyek, véled fogom még a holnapi napot tölteni; holnap után meg köszönöm jó szívűségedet, és haza megyek (: *indúl* :)

TAMÁS (: *lassan Lóránthoz* :)

Lássa a Vitéz Úr mindenkép kedvét keresi Katalin is, már is ki függesztette a kedvelt reménység színét.

LÓRÁNT

435 Kedves Leányka! Jo éjtszakát! (: *el megy* :)

TAMÁS

Várj, mert majd be keverlek én téged a szerelmes Históriákba, hogy meg emlékezel rólla (: *el* :)

FARKAS

440 Mi pedig gyerünk a Fegyveres Palotába, igyunk, és ha aludni kezdetek, akkor olyan lármát csinállok a Fegyverekkel mintha valamely Haza járó Lélek kóborolna.

ORGOV[ÁNYI]

Azt ugyan ne tselekedd Alpári, mert ha te bolond vagy, mi nem vagyunk.

FARKAS

Ezer ördög Mendörgés! othon parantsolj; ha Alpáron vagy, igyál, vagy pedig a szátokat a tsap alá tekerítettetem, mig tsak eleget nem isztok. Bénéiamin! hozd fel a [11r] bort a fegyveres Palotába. Gyerünk. Bort! Bénéiamin, bort!

(: *el mennek* :)

14. Jelenés

Bénéiamin

BÉNIAMIN⁵⁰

445 El mentek – egyedül vagyok – Szegény Bénéiamin, most ki törölheted azon könnyet mely egészen el fogta szemed világát. O Mindenható! tekints alá az én küszködéseimre, és segits Fájdalmimon – tekints alá Betegségemre, és nyújtsd orvosló kezeidet. O Katalin – Katalin! miért nem lehetsz te az Enyim, holott én mely forróan szeretlek tégedet! Millyen édessek voltak az én álmodozásaim –
450 mert én reménylettem; és már most – hasadj meg szegény sziv, mert örökre el vesztetted ötet. (: *szemeit törli* :) De még is – nem – igen is hozzája fogok menni, a Szeretet Angyala léssen lépeseimnek igazgatója, a mely talán meg adja nékem el veszett nyúgodalmamat – (: *meg láttya a pántlikát* :) Mi az? – egy zöld pántlika – mire vélyem ezt? – kit illet ez? – szerentsés Lélek! a zöld a Reménység
455 szine (: *térdre esik* :) Reménység! Reménység te nem hagysz el engemet!

(: *a Karpit le esik* :)

(: Vége az első Felvonásnak. :)

⁵⁰ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

[11v]

Második Felvonás
A Szikrai Erdő. Más nap estve.

1^{ső} Jelenés
Loránt.

LORÁNT⁵¹

Már alkonyodik – milyen hamar el megy az idő a vadászaton – már a nap alkonyodik, 's aludni megy, csak az én lelkem esmérete vagyon ébren szüntelen. Még most is látszik utólsó ságára a Szent⁵² Lörintzi Toronynak Keresztyén – (: sokáig nézi :) ott fekszesz te Eleimnek áldott lakhelye – ott vagytok ti sűrű
460 Tölgy fák, mellyek között én gyermeki esztendeimet olyan meg elégedve töltöttem. – Úgy jöttem én ki te bellöled, Szent hely, mint jó Ifjú; és hogy fogok vissza menni? – O Ura a Történetnek, tedd jövendővé az el múlt időket, hogy ismét mint ártatlan Ifjú úgy tsókolhassam születésemnek szent földjét. – oda kellett volna vinni az én Veronkám! oda! és oh, én azt nem tselekedtem!
465 ott kellett volna nékem Veronkát boldoggá tenni – ott reménylette ő fel találni földi Paraditsomát! Oh! – ess kétségbe Lóránt, mert meg fosztottad őtet legédesebb reménységétől! – oda! oda kelletik nékem mentől előbb mennem, hogy jó Atyám Sirhalmán ki sirhassam magamat. – Ha! Alpárit hallom jönni –

2. Jelenés
Farkas. Loránt

FARKAS (: még kívülről :)

Ezer ördög már ez derék ni! (: bé jön :) Ha! ha! ha! milyen szép, midőn a vadat kergetvén néki szaladok valamelyik fának, és úgy meg tsapom a fejemet
470 hogy majd el dőlök belé; vagy pedig a Gallyak le ütik a süveget a fejemből, és a Kutyámnak egy óráig is utánnam kelletik hordozni –

LÓRÁNT

Alpári; a mint látom most jó [12r] kedved vagyon, tehát egy két szót szóllok
véled minék előtte a Nap azon felyhöt melly előtte áll a fejedbe zavarná.

FARKAS

Hogy a Kórság ki nem tör, és az ördög el nem visz egész Nemzetségeddel együtt
475 te Kalanas Gém! Ha az Alpári Farkasnak jó kedve vagyon, akkor már seregenként jönnek az olyanok, kik tsorbát törtek kardjokban, hogy Farkas köszörülje ki azt, és ezzel osztán mindjárt fel boszszontyák. A rossz dolgokrol akkor szólj ha rossz kedvem lesz, nem pedig most, midőn örömben kész volnék a földön
480 hemperegni. No's mi prédikálni valód vagyon?

⁵¹ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

⁵² Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

LORÁNT

Hogy én itt tovább mulatni nem akarok, hogy haza akarok menni.

FARKAS

485 Hogy a Földindulás el nem nyel, te sáppadt Majom! El menni? – Egy hétig a váramban feküdt, mint egy Kutya, melyet a Vadkan meg szaggatott. Naponként Ah, és Óh val teli nyögte füleimet, és már most menni akar a midőn néki véllem borozni kellene! Ahol betegeskedtel ott is kellek néked boroznod.

LORÁNT

Hiszen nem tsupán azért vagyok a Világon hogy borozzak.

FARKAS

De azért Kalanas Gém, mindjában azért vagyunk a világon, hogy bort igyunk.

LORÁNT

De én reám váraoznak.

FARKAS

490 Hadd váraozzanak, ezer ördög! Hiszen az Alpári Farkasnak is váraozni kelle-
tett, míg te véle borozhattál.⁵³ Annak a valakinek majd egy hordó bort küldünk,
hogy addig is meg ne unnya magát. Hallyad Szellőrintzi, hamarébb leszek én
azon Kutyaává, mely a Klastromban a petsennyét forgattya, mintsem hogy té-
gedet el ereszszelek, minek előtte azon három hordó bort ki innánk melyeket
495 az után menny az ördög nevében a' [12v] hová tetszik, akár egy olyan pusztaságba,
a hol 50 mértföldnyire se találsz egy zöld szöllő⁵⁵ Tőkét.

LÓRÁNT

Elégedj meg véle ha három Kantsót ki segíték üríteni. – Holnap haza megyek.

FARKAS

500 Bolond, ott vagyon a te Hazád, a' hol bort ihatsz. Igaz hogy szomszédom vagy,
és ha Szent⁵⁶ Lórintz az enyim volna, úgy az erdejét ezen Szikrai erdővel öszve
ragasztatnám, mert nagyon rossz az hogy így vagyon; mert ha meg riasztom a
vadakat itten, oda által szaladnak, ottan pedig az ördög se bántya őket; igen
bizon! olyan vadas erdőt tsinálnék belőlök, hogy a Hold három Nap meg ál-
lana a' tsodállására, és úgy káromkodna mint a Jég-eső, hogy még az Alpári
Farkas is olyan okos tudott lenni. – Itt maradsz kalanas Gém, és addig el nem
505 méssz, míg a három hordó ki nem ürül, vagy különben olyan Isten hozzádot
orditok a füledbe, hogy még esztendök múlva is tsengetni fog bélé! (: *el siet* :)

⁵³ borozhattál.<hogy> Annak

⁵⁴ * A köz-beszéd szerént, azon a helyen, a hol most Ketskeméth fekszik, régenten két Falu volt, úgy mint [12v] a napnyugoti Rész neveztetett Ketskének, a napkeleti pedig Méthnek; mely két Helység idővel azután nagyobbodván, végre öszve épült, és Ketske-Méth lett belőlle. [A szerző csillaggal jelzett lapalji jegyzete.]

⁵⁵ szöll [A második ő a kötésbe kerülhetett. Emendáltuk.]

⁵⁶ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

3. Jelenés
Lóránt.

LÓRÁNT⁵⁷

Nemes, jó és nagy lélek lakozik ezen Emberben, tsak az el henyélt neveltetés
tette ötet ilyen fél állattá. Óh miért hogy én is ilyen nem lehetek – én szép
neveltetést kaptam Nevelő Atyámtól, és még sem tudtam az Erköltsnek meg
510 mutatott úttján vándorolni – ha egy ilyen Ember mint én annyira el eshetik;
úgy ne kárhoztasd öröktől való ezen bárdolatlan Teremtést, ha valamelly mély-
ségbe talál süjjedni! (: *el megy* :)⁵⁸

4. Jelenés
Farkas. Tamás

FARKAS

Tüzes, ezer, ördög, ménkö!

TAMÁS

De hát ugyan el ment a Vitéz Úrnak az esze?

[13r]

FARKAS

515 El, fekete Csóka, el.

TAMÁS

De miért?

FARKAS

Miért, fekete Csóka, miért – az Urad el akar hagyni, a nélkül hogy meg mutattam
volna néki, hogy mellyikünk tud jobban inni! Ezer ördög – meg bolondúlok.

TAMÁS

520 No jó! én tehát még jobban el akarom a Vitéz Urat bolondítani; mert tudja meg,
hogy a Vitéz Úrból nem sokára nagy Bátya leszen.

FARKAS

Kutya, értelmessen beszélj vagy a' kardomat döföm az oldalbordád közé.

TAMÁS

Ollyan világossan beszéllek mint a fényes Nap világ; az Uram az éjjel Jegy gyü-
rüt váltott a Kis Aszszonynyal,⁵⁹ és sokáig együtt tsókolkoztak.

FARKAS

Ha! te fekete Tsóka, egy szót se többet, különben ezer ördög –

TAMÁS

525 Kérem a Vitéz Urat, igaz a mit mondok – már most az Uram el akar –

⁵⁷ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

⁵⁸ [A sor után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

⁵⁹ Aszszonyal [Az *ny* fölött a betűkettőzést jelző ~ tilde.]

FARKAS

Az ördög lesz az ö Kalauzza, és az vezeti ötet a Pokolnak mélységes fenekébe. El akar menni, azt ne tselekedje, különben ollyant orditok az Elindulására, hogy azt gondolják a' fülei hogy a' világnak minden Farkassai egyszerre ordították el magokat. Utánna a Kalanas Gémnek.

(: *indúl* :)

TAMÁS

530 Várákozzon egy kisse! Ha a Vitéz Úr bolond, én nem vagyok az.

FARKAS

Eresz, vagy az öklödet vágom ketté a Kardommal.

TAMÁS

Akkor én a bal kezemmel széjt hasítom a Vitéz' Koponyáját. Azt gondolja, hogy ok nélkül teremttettek nékem két öklök?

FARKAS

No mit akarsz hát mondani te fekete Csóka?

TAMÁS

535 Azt, hogy én most az Uramat árúltam el, a ki nékem fizetést és kenyeret ad.

FARKAS

Vigyen⁶⁰ el az ördög és annak kedves Anyja! bizonyítsd meg fekete Gaz Ember, különben –

TAMÁS

Tsendessen Vitéz Úr! – En igazat mondtam. De mi lesz ha az Uram a⁶¹ bet-sületére esküszí azt, hogy Kopár Tamás hazudott?

[13v]

FARKAS

540 Mit tudom én?

TAMÁS

Kérem tehát, most ne mutassa, hogy tud a dologról valamit. Ezen Éj bizonyossá fogja a Vitéz Urat a' felől tenni, hogy Tamás igazat mondott. A Szerelmesek a múlt éjjel meg ígérték egymásnak, hogy ma 11 órákor ismét öszve fognak jönni, mennyen tehát akkor a Vitéz Úr oda, és meg fogja látni, amit a múlt éjjel
545 nem látott.

FARKAS

Útálom a Környül állásokat, mint az üres Kantsót. De Szellőrintzinek el kell venni a Húgomat feleségül

TAMÁS

Hogy arra néki semmi kedve sinsz azt bizonyította az el menetele.

⁶⁰ V<é>igyen [Ráírva.]

⁶¹ [Az a' föléírással betoldva.]

FARKAS

550 Ördög és Pokol! igazad vagyon; de töllem ugyan el nem szabadúl, ha mindjárt a Vitéz Szent⁶² Mihálnál tanulta volna is a' fegyver forgatást; öszve taposom ötet mind a' Kigyót; és ama Pintyőke – várj reá te szilaj Katalin, majd meg mutattya a vad Farkas hogy mikép tudnak az ördögök áldást énekelni! Azért nem jött tehát ma ki a vadászatra, mivel – ördög ezer ménkö!

TAMÁS

De halgasson leg alább a Vitéz Úr, mig ki beszéllem magamat. – Inkább szeretnék egy Malomban lakni mint a Vitéz Úr torkának szomszédságában. – Most a Vitez Úr engemet Gaz Embernek tart, mivel az Uramat árultam el; de az ördögnek hiven szolgálni annyi, mint az Istenhez hiveségtelennek lenni; és elég rég is már hogy az Uramnak rossz életét el nézem – már nem lehet tovább. Én tisztelem és betsülöm a' Vitéz Urat, mert derék, jószivú és vendég szerető
560 Férfiú, és a Kis Aszszony is, nemes és hódító Leányzó, azért is, nem akarnám, hogy ő is szaporitaná azon Aszszonyoknak számát, kiknek mindenkor azt kell kiáltanak: tsitt! tsitt! valahányszor a Gyermekek azt kédezik, hogy miért nints néki[14r]ek is Attyok mint a Szomszéd matskáinak. E szerént én az Uram el árulásával tsupán azért tettem valami rosszat, hogy annál nagyobb jót vigyek
565 véghez. Az Uram keresztül kasúl járta a Világot, mint a szüntelen fútó 'Sidó, tsak hogy – kérdezze meg a Vitéz Úr a Nagyságos⁶³ Kis Aszszonyt, hogy miért – és ha egyszer tapasztalja, hogy Leányka már nagyon ragaszkodik hozzája, akkor odébb áll és ismét másikhöz adja magát. Úgy gondolkoztam, hogy a betegsége majd fel fogja ébreszteni lelki esméretét, de meg tsalatkoztam, mert ismét el kezdette szokását, és hogy azt végre hajtsa, az a Vitéz Úron áll –

FARKAS

Ezer ördög! végre is hajtatom véllé. Ha töllem el szabadúl, a nélkül hogy Katalint el vegye feleségül, úgy egy Vadkannak a bőrébe öltözök, és tulajdon Kutyaímmal szagattatom széjjel magamat.

TAMÁS

De ő már most majd dühösködni fog, és engemet el igyekszik az útból takarítani.

FARKAS

575 Ne félj, én lészek Véd-ördögöd.

TAMÁS

Azt leg jobban tselekedné a Vitéz Úr, ha – de meg ne haragudjon a Vitéz Úr – ha nékem fel fogadná hogy halgatni fog.

FARKAS

Ördög ménkö! én? néked?

⁶² Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

⁶³ Nğos [A rövidítést feloldottuk.]

TAMÁS

580 Magára a Vitéz Úrra nézve; mert ha engem el árúl, akkor ő meg esküszik a
Leventaság előtt hogy ártatlan, és majd mellyikünknek fognak jobban hinni:
nékie mint Leventának, vagy nékem mint Fegyver hordozónak?

FARKAS

Igazad vagyon fekete Tsóka; ne a kezem (: *oda adja* :). El hiszed é hogy halgatni
fogok? Ezer ördög, hidd el, mert Farkasnak olyan szent a betsületére tett szava,
mint az Üdvössége.

TAMÁS

585 El hiszem Vitéz Ur. De már most, mit gondol én róllam?
[14v]

FARKAS

Hogy te egy fekete hajú betsületes Fitzkó vagy, kit én soha várambol ki nem
botsájtok. De hát tud é az Urad jól inni.

TAMÁS

Jobban mint én, ha egészen egészséges.

FARKAS

Sógorommá kelletik lennie. Gazdag é jól?

TAMÁS

590 Mint szinte maga a Vitéz Úr.

FARKAS

595 Ezer ördög, sógorommá kelletik lennie, ha mindjárt a sorompók közül kell
is ötet a Templomba hajtanom. Meg mutatom én nékie, hogy egy Alpári Kis
Aszszonnyal nem lehet úgy banni – Jegy gyűrűt adni néki, és azután tserbe
hagyni – nékem el vegye⁶⁴ Katalint és elégedjen meg azon áldással, mellyet
a Barát fog reájok mondani, külömben meg áldom én ötet úgy hogy még az
utolsó Itélet Napján is öszve fognak kotzogni a térdei. Hej Legények! – Pórázra
az ebeket!⁶⁵ Az ördög veled te fekete Tsóka! Hej Legények! fújjátok a Kürtöt!
Haza megyünk (: *el megy* :)

5.⁶⁶ Jelenés

Tamás.

TAMÁS⁶⁷

600 Örvendj Kopár, örvendj! a Boszszú állás órája közelit, hogy semmivé tegyed
azt a ki tégedet olyan nyomorúltá tett. Ha! nyomorúlt Kölyöntz, azt gondolod
te, hogy a tegnap éjjeli titkos öszvejövetelt tsak olyan könnyü szemmel fogja

⁶⁴ vegye <a> Katalint

⁶⁵ ebeket [Emendáltuk.]

⁶⁶ <6>5. [Ráírva.]

⁶⁷ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

a betségére olyan sokat tartó Alpári el nézni? Tsalatkoznom kellene akkor
nékem magában az Istenségben, ha ebben kétségeskedni tudnék – de miképp
vigyem én azt véghez, hogy ő ma éjjel éppen 11 órakor mennyen Katalin háló
605 szobájába? – – helyes! helyes! így jó lesz, majd melléje suhanok és – Ha! de
amott látom bódorogni, olyan mint a kit a Fúriák üldöznek ide s tova. Igen is.
Ördög! én leszek a te leg mérgesebb Fúriád! Erre felé ballag – rajta a dologra!
(: *meg vonnya magát* :)
[15r]

6. Jelenés Loránt Tamás.

LÓRÁNT (: *le süttött fövel, lassú lépésekkel lépeget a színen keresztül, többször
meg áll és ezen szavakat sóhajtya* :)

ÉN – Házasság törő – Veronka – botsánat – Veronka (: *el ballag* :)

TAMÁS (: *lassan elé jön* :)

Itt megy egy rozsz Lelkiesméret! – Tamás! Tamás! itt is erőssen kopog – (: *szí-
vét veri* :) de nem bánom; ha én szerentsés nem lehettem, ne légyen senki is
a világon – még maga Veronka se! – Most le dőlt egy Bokor mellett – rajta
tehát most a dologra! (: *el változtatott hangon, mintha valakivel beszélne – egy
fa mellé vonnya magát* :)⁶⁸ Értetted Bárkai? Majd ma pontban 11 órakor – én
bé megyek a drágaságaiért, te pedig tsak az alatt kösd bé a száját Katalinnak
615 azután Kotsira vele – értetted Bárkai? – (: *ki tekint* :) Ha! fel ugrott! Frissen
valamellyik bokorba! (: *el siet* :)

LÓRÁNT (: *bé szalad minden felé tekinget* :)⁶⁹

Mi vala ez? Jól hallottam é? – „Bárkai” – Az én Katalinomat, az életem meg
mentőjét akarják el ragadni! Nem! Istenemre mondom az nem fog meg történni!
O jó nékem és néked kedves Leányka, hogy még hátra maradtam az Erdőben.
620 Farkas, Katalin, most valamennyire meg jutalmazhatom jó szívűségetek – oh
milyen jól érzem magamat mert háláadatos lehetek, most már ismét bizodal-
massabban imádkozhatok a Teremtőhöz, kihez eddig imádkozni nem mertem,
mert nagy bűnös vagyok. – A Napnak tsak az utolsó sugárai veresitik már a
felyhőket, az én lelkem is tsendessebben fog ma pihenni – szép ’s gyönyörű⁷⁰
625 Alkonyodat, milyen nyájassan mosolyogsz te én nékem (: *el ragadtatva térdre
esik* :) Olyan szép, olyan ragyogó az én Veronkám! O Veronka! ezen le fekvő
Napban imádom én a te angyali szépségedet, és itt siratom, hogy egy illy szép-
ség eleibe hártját tudhattam vonni. – – [15v] O be gyönyörű alkonyodat ez!
öröm könnyek peregnek le szemeimből, és imádságra gerjeszt a Teremtőhöz.

⁶⁸ [Az utasítást záró) jelet kiegészítettük.]

⁶⁹ (: *bé szalad* :) *minden felé tekinget* :) [A fölösleges :) jelet elhagytuk.]

⁷⁰ gyönyö<n>rű [Ráírva.]

630 – Emberek kik az Istent tisztelik nem tudjátok,⁷¹ állatok ki estvéként a szabad vidékre – nézzétek a le hanyatló napot, és tanuljatok imádkozni. (: *pau'sa, melly alatt öszve tett kezekkel imádkozik* :) Könnyebülést szerzettél Mejjemnek, Egek Ura! – Már most rajta az ártatlanság szabadítására (: *ki rohan* :)

7. Jelenés

Tamás.

TAMÁS⁷²

Ha, ha, ha! hogy siet, mintha tűz volna a talpa alatt – Na – Kezeim között vagy-
635 nak tehát már most a Mindenhatónak ménkövei, hogy azokkal mindent a mi tsak körülöttem vagyon széjt rongthassak? O de jaj! ess kétségbe Kopár, mert te nem fizethetsz abba a mértékbe, a mellybe aztat te érzetted! Te ő nékie néhány unalmas esztendőket szerzesz, ellenben ő te néked nyúgodalmat, minden földi boldogságodat és az örök üdvösségre⁷³ való reménységedet ragadta el. – O Veronka! Veronka! – te voltál nékem a világon mindenem! Mint szerettem én az én Veronkámat, és tölle is remélyhettem hogy még egykor tán⁷⁴ szerettetni fogok; azomban elő jön ez a Majom ábrázat, és még azon éltető Reménységet is ki ragadja kezeim közül, és néhány semmit ér⁷⁵ arany pénzt tett annak helyébe. A szegény Fegyverhordozónak ki kellett az Erdőre menni, ha azt akarta
645 hogy könnyes szemeit mások is ne lássák. – Szeretni, szerettetni, és még is meg tsalni, még is Házasság törőnek lenni hozzája. – Ha! ha! ha! azt gondolja ő hogy én mind ezeket nem tudom – Meg tsalni! őtet! kiért én kész lettem volna Üdvösségemről le mondani! – Ha Lóránt! Lóránt! reszness boszszuállásomtól! Rette[16r]netes az; mert nem tsak tégedet, hanem több ártatlanokat is fel áldo-
650 zok melletted; de még ez is mind nem elég, még lelked üdvösségét is el akarom én tölled⁷⁶ ragadni, valamint te aztat el ragadtad én töllem – és a midön már egészen bé süjjetél a mélységbe, akkor ismét fére vonom magamat az erdőbe, és szinte olyan jó izüet katzagok, valamint egykor keservessek voltak azok a Könnyek mellyeket miattad hullattam. (: *el megy* :)

⁷¹ [A szó után utólagos, fekete ceruzás X jel.]

⁷² [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

⁷³ [Az *üdvösségre* szó *v*-je föléírással betoldva.]

⁷⁴ [A *tán* föléírással betoldva.]

⁷⁵ erő [Emendáltuk.]

⁷⁶ [A *tölled* olvashatatlan törlésre ráírva.]

8. Jelenés

Katalin Háló szobája Alpáron, egy közép és két oldalt ajtókkal.
Katalin egyedül.

KATALIN⁷⁷

- 655 Sokáig jönnek haza a Vadászatrol, pedig már egészen bé estveledett. O Ló-
ránt, karjaid között élni, milyen végnélkül való boldogság! Meg nyertem a
mit ohajtottam – szeretek és viszont szerettetem! O a szilaj Katalin soha sem
reménylett magának ilyen boldogságot, pedig hányszor mondotta aztat nékem
Béniámin – (: *meg ütközik* :) Szegény Ifjú, én szánlak tégedet, tudom mit érzesz,
660 mert magam is érzettem volna aztat, ha Lóránt meg vetett volna engemet –
(: *kürt szó* :) Ha! már jönnek! Lóránt jön! eleibe kell mennem! (: *ki akar menni
de*⁷⁸ *viszsa lép* :)

9 Jelenés

Béniámin. Katalin.

BÉNIAMIN (: *halavány* :)

Már meg érkeztek a Vadászatrol –

KATALIN (: *szánakozva* :)

Ah! te vagy Béniámin?

BÉNIAMIN

Nem engemet gondolt a' Kis Aszszony jönni úgy é?

KATALIN

- 665 Beteg vagy Béniámin?

BÉNIÁM[IN] (: *szemeit törli* :)

Gyógyíthatatlan!

KATALIN (: *meg fogja a kezét* :)

Mi bajod édes Beniámin?

[16v]

BÉNIAMIN (: *meg tsókolja a kezét 's térdre*⁷⁹ *esik* :)

KATALIN

Szegény Béniámin!

BÉNIAMIN (: *sír* :)

O Katalin!

KATALIN

- 670 Ne sirj Ifjú, én nem gyógyíthatlak meg tégedet. – Látod, én jó, igen nagyon jó
vagyok te hozzád, sött talán szerethetnélek is, ha Loránt –

⁷⁷ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

⁷⁸ menni <.>de [Ráírva.]

⁷⁹ tédr [Emendáltuk.]

BÉNIAMIN
 Soha Lóránt olyan forróan nem szeretett, soha –
 KATALIN
 Tegyük, hogy nem is: de mit akarsz tehát?
 BÉNIAMIN
 Tsak azt engedje meg, hogy itt lábainál sirhassan ki magamat.
 KATALIN
 675 Ha könnyeségedre szolgál –
 BÉNIAMIN
 Oh!
 KATALIN
 Végy magadon erőt, tudom én azt, hogy fáj most a szived; de remélj –
 BÉNIAMIN
 Oda az én Reménységem! oda a világon minden boldogságom.
 KATALIN
 O tehát igen szegény Ember vagy ha már a reménységről is le mondottál.
 BÉNIÁM[IN]
 680 Én örökre boldogtalan lések.
 KATALIN
 És miattam? O Bénéiamin, be jó vagyok én tehozzád, de mit tehetek arról hogy
 nem szerethetlek
 BÉNIAMIN (: *el tsüggedve* :)
 Semmit.
 KATALIN
 685 Látod te szeretsz engemet, tehát miért irigyled Lórántnak hogy engem sze-
 rentséssé tesz.
 BÉNIAMIN
 Azt én nem irigylem néki. Katalin boldog lesz, én pedig boldogtalan, minden
 reménység nélkül örökre boldogtalan.
 KATALIN
 O bár én tégedet boldoggá tehetnék!
 BÉNIAMIN
 A kis Aszszony jó én hozzám, én imádom a Kis Aszszonyt, mi még boldogok
 690 lehetnénk; ki tudja az léssen é Lóránt karjai között!
 KATALIN
 Igen is! o igen is!
 BÉNIAMIN
 Katalin! meg hasad a szívem.
 KATALIN (: *el fordittya ábrázattya* :)
 Szegény [17r] Bénéiamin!
 BÉNIAMIN
 695 O szegény, igen szegény, mert még az élet sem örvendezteti – Reménységemtől,
 Boldogságomtól meg fosztatva – szegény, igen szegény!

KATALIN (: *egy székebe veti magát* :)
 BÉNIAMIN (: *oda siet hozzája és ismét térdre esik mellette* :)
 oh!
 KATALIN
 Távozz szegény Teremtés, én nem segíthetek rajtad.
 BÉNIAMIN
 O tehát segíts te rajtam Ura az Indulatoknak, és tsillapítsd le fájdalmimat.
 KATALIN (: *el takarja ábrázattját* :)
 Távozz! az Istenért, távozz!
 BÉNIÁM[IN]
 700 O ne kergessen el engemet magától, tsak azt az egy kegyelmet engedje meg,
 hogy itt lábainál meg halhassak.
 KATALIN (: *le hajol hozzája 's meg öleli* :)
 BÉNIAMIN
 Most! – most! irgalmazz én nékem Történet Ura! (: *egy tört⁸⁰ akar magába verni* :)
 KATALIN (: *el sikóltván magát ki kapja a' kezéből* :)
 Kedves Béniámin!
 BÉNIAMIN (: *Kétségbe esve homlokba tsapja magát és a földre borúl* :)
 KATALIN
 Szerentsétlen! ha akarnám se lehetsz többé az enyim soha.
 BÉNIÁM[IN] (: *meresztvén szemeit* :)
 705 Soha!
 KATALIN (: *siket hangon* :)
 Már késő!
 BÉNIÁM[IN] (: *fel ugrik* :)
 Keső? – mitsoda? – irgalmas Isten tarts meg lábaimon!
 KATALIN
 Loránt már Férjem!
 BÉNIAMIN (: *az égre tekint, lassan térdre ereszkedik és imádkozni látszatik* :)
 KATALIN
 Az Isten előtt –
 BÉNIAMIN (: *fel ugrik, szemeit forgatva néz Katalinra és iszonyodva kiált* :)
 710 És nem az Emberek előtt?
 KATALIN (: *le sütvén szemeitt* :)
 Nem.
 BÉNIÁM[IN]
 Én el vagyok kárhozva! (: *ki rohan* :)
 KATALIN (: *el keseredve néz utánna, és sziv fájdalommal mondja* :)
 Ez jó Ember. (: *el siet az jobb felől való oldal szobába* :)
 [17v]
 (: *A szín a Felvonás végéig mind jobban setétedik* :)

⁸⁰ tört [Emendáltuk.]

10. Jelenés
Farkas, egy kantsó borral.

FARKAS⁸¹

715 Hol, hol vagyon az a Pintyöke? Hol vagyon az a szilaj Katalin? Ezer ördögök
bújnak ő belé, mivel el felejtette hogy néki még Báltya is vagyon, a ki előtt leg
betsessebb Kints a világon a Betsület és a Bor. Hej te szilaj Katalin! hol vagy? –
De lassan (: *iszik* :) várjuk el a ki rendelt időt, és akkor káromkodjunk osztán,
ha a⁸² Csóka igazat mondott. No-no. Hej Bénéiamin! Hol vagy? Bort többet
Bénéiamin, bort!

11. Jelenés
Orgoványi Farkas.

ORGOV[ÁNYI]

720 Meg hallottam ordításodat, 's azért siettem ide, hogy meg köszönnyem jószí-
vűségedet.

FARKAS

Értelmessen szólj vagy a kantsót lóditom a fejedhez.

ORGOV[ÁNYI]

Tsak lassan Barátom, mert még azt is le fogod tenni.

FARKAS

Hogy hogy?

ORGOV[ÁNYI]

725 Én ma szerentséd vadász voltam, olyan gyönyörű vadat hozok, hogy a szemed
el áll rajta.

FARKAS

Vadat? Ezer ördög, vadat? Szólj Balázs!

ORGOV[ÁNYI]

Előbb nem, mig egyet nékem fel nem fogadsz.

FARKAS

Fel fogadok, ezer ördög fel fogadok tsak azon vadat lássam.

ORGOV[ÁNYI]

730 A vadat én egyedül haza nem vihetem, mert könnyen meg foszthatna tölle
valaki – fogadd fel tehát nékem Leventai betsületedre, hogy oltalmazni fogod
a Prédámat, és ha az ördög kívánná, se adod oda.

FARKAS

Bolond, hiszen mi köze a nélkül is másnak a te prédádhoz?

ORGOV[ÁNYI]

Fogadd fel én nékem különben meg nem látod.

⁸¹ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

⁸² [Az *a'* beszúrva.]

FARKAS

735 Mit? a vadat ne lássam én meg? – ne – (: *kezet ad* :) Leventai betsüle[18r]temre fogadom, hogy a mig tsak te nem akarod, az ördögnek se adom oda, és oltalmazni fogom.

ORGOV[ÁNYI]

Jól vagyok. Az első szavam is az tehát: emlékezz fogadásodról. A máj vadászaton mint⁸³ egy alkonyodat felé egy nyúl kedvéért fére ugrattam a lovamat, és olyan heveségbe voltam hogy tsak azt vettem észre hogy egyszerre tsak kívül
740 a mezőn voltam, már fordítani akartam a Lovam szájját, a' midőn szemembe tünt egy aszszony személy, ki is egy öreg *őszszel*⁸⁴ hevert egy bokor alatt; oda ugrattam hozzájuk hát észre vettem hogy alusznak, közelebb hajoltam hozzája, és⁸⁵ tsak nem el döltem bámúlásomban az aszszonynak angyali szépségén. Mindjárt mintha valaki azt mondotta volna: „Balázs,⁸⁶ ez a' személy lesz a te
745 Feleséged, tsak jobb ha meg köszönöd Farkasnak a jóakarattját.” no én tehát azért jöttem hogy meg köszönnyem.

FARKAS

Süsd ki már no, vagy olytant rikóltok a' füledbe, hogy az az aszszony a vén Emberrel együtt fel ébrednek.

ORGOV[ÁNYI]

750 Hallgass tovább: A szeretet⁸⁷ sokkal forróabbá lett bennem mint akár mikor is, sokáig néztem őtet, mig végre mint egy magamon kívül ragadtatván fel kaptam, és velle együtt fel vettettem magamat a Kesejre és ide nyargaltam, mikorra az álmos öreg magához tért, már én a bokrok közt el veszem. No már most itt a Prédám, és én szavadra emlékeztetek.

FARKAS (: *néki vitsorittya a fogát* :)

755 Ezer ördög ménkő! Az én Ivó Bajtársom vetemedhetett ilyen dologra? Az ördögnek nagy annya ragadjon el engemet elevenen, mivel olyan bolond voltam, hogy vaktába szavamot adtam! No, de már meg esett, és én meg fogom szavamot tartani; hanem igyekezz hogy innét mentől előbb el vidd, különben velle együtt a vár Tornyából vettetlek ki. (: *fél siró hangon* :) Ezer ördög szégyenlem magamat,⁸⁸ hogy ilyen Embert tarhat[18v]tam ivó Társamnak (: *iszik* :). Erigy,
760 távozz különben az asztalt vágom a hátadhoz! (: *keservessen* :) Egy ártatlan Teremtést el ragadni, az az öreg Ember talán az Attya volt – tölle el ragadni tán⁸⁹ egyetlen egy Gyermevét – azt el ragadni tölle, aki néki az ökreit hajtya, midőn ő szegény az Eke szarvát tartya. – Erigy, erigy, szégyen gyalázat, kár hogy

⁸³ min<d>t [Ráírva.]

⁸⁴ őszszel [Emendáltuk.]

⁸⁵ [Az és olvashatatlan betűkre ráírva.]

⁸⁶ [A hiányzó kezdő idézőjelet pótoltuk.]

⁸⁷ szeretett [Emendáltuk.]

⁸⁸ [A szó után utólagos, fekete ceruzás L jel.]

⁸⁹ [A *tán* föléírással betoldva.]

- 765 olyan jó Borivó vagy. De hijjába, én betsületemre tett szavamat adtam – meg fogom tartani: de most távozz előllem, különben az ablakon löklek ki! (: *iszik* :)
Brr, méreg ez a bor, méreg!
ORGOV[ÁNYI]
Tsenedesdj Farkas. Három nap múlva el viszem a Leányt és az Attyát is magam mellé veszem.
FARKAS
Ezer ördög! hátha addig az az Ősz⁹⁰ kétségbe esik? – ördög és Pokol! tölle el ragadni azt, aki nékie a mindennapi Kenyeret segíti meg keresni!
770 ORGOV[ÁNYI]
Lásd meg előbb ötöt, és az után kárhoztass.
FARKAS
Nem akarom látni – de igaz, hiszen betsületemre fogadtam. Ördög ménkö, úgy ki tudni azt belöllem venni. Hozd ide, hozd, én oltalmazni fogom ötöt.
ORGOV[ÁNYI]
De tsak, a meddig én akarom.
FARKAS
775 Addig ördög, addig; hozd el, különben keresztül döflek, és fel leszek oldozva fogadásom alol.
ORGOV[ÁNYI]
Tüstént. – Gondold meg hogy Leventai betsületedet tetted zálogba (: *el* :)

12. Jelenés

Farkas azután Orgoványi és Veronka.

- FARKAS
Illyen Ember lehetett tehát egy az én Ivó Társaim között. Ezer ördög, minden kedvem oda lett; ma egész nap a vadászat⁹¹ olyan vidám voltam, mint a' kis borjú⁹² midön jó lakik, azomban alkonyodatkor az ördögök előmbe hozzák a' Kalanas Gémet és minden kedvemet el ron[19r]tya az Útazásával – a szilaj Katalin – ez a Leány Rabló – De várjatok reá ti gyönyörű Mák virágok, majd fog néktek a' vad Farkas egy Isten áldását énekelni, hogy a Kantsók tseregnyi fognak a Fogasokon, és a Tálak darabonként hullanak le a falakrol. (: *iszik* :)
785 Brr, nem esik jó izüen, ma meg részegszek mert nem esik jó izüen. – No jön e' hát már valaki? (: *ordít* :) Hej nem jön senki? Balázs, hozd elé hamar különben ezer ördögök – (: *ki akar rohanni, a midön Orgoványi Veronkával bé lép. Farkas bámúlásában el ejti a Kantsót* :)

⁹⁰ Ősz [Emendáltuk.]

⁹¹ vadászatom [Emendáltuk.]

⁹² a<z>' kis <d>borjú [Részben ráírva.]

VERONKA (: *sokáig körül tekinget, rettegései miatt nem mer szóllani* :)
Oh – Istenem – Irgalmasság – Hol vagyok – Emberek (: *reszketve lépdes minden felé*⁹³ :)

FARKAS (: *siket hangon* :)

Orgoványi nem vétkes

VERONKA

790 Irgalmasság! (: *Farkas előtt térdre esik* :) Irgalmasság! – szánakozz rajtam! – Ez az Ember – szabadits, oh szabadits meg tölle engemet

FARKAS (: *Mindég merően néz reá* :)

ORGOV[ÁNYI]

No's Alpári – ha ezen vétkemért el kárhoztatna az Isten, úgy nem kívánnék üdvözülni.

FARKAS (: *mindég tsak bámúl – magához húzza Orgoványit*⁹⁴ :)

795 Nem, Balázs nem vagy vétkes! ördög! nem! (: *el löki magátol* :) De a' vad Farkas ezt még se tselekedte volna.

VERONKA

O, irgalmasság! Leventa! Leventa! Szabadits meg engemet ezen Embertől, és add viszsza az Atyának egyetlen egy Gyermekeit.

FARKAS

800 Ezer ördög, ménkő, miért kéred aztat én töllem? nem tudod hogy szavamat adtam, he? – De hiszen igaz, te azt nem tudod. Ezer ördög én szavamat adtam, hogy oltalmazni foglak –

VERONKA

O oltalmaz tehát!

FARKAS

Igen is oltalmazni foglak té[19v]gedet, de tsak addig a mig ö akarja – azomban addig is úgy oltalmazlak, hogy még néki magának sem lesz szabad hozzád bé menni.

ORGOV[ÁNYI]

805 Farkas!

FARKAS

Halgass! Ördög ménkő! szégyenlem magamat hogy valaha Pajtásomnak neveztelek.

ORGOV[ÁNYI] (: *mérgessen* :)

810 Leventai betsületedre fogadtad, hogy ki nem botsájtod⁹⁵ kezeid közül, mig tsak én nem akarom – jól fel jegyezd ezt magadnak Alpári! Én haza megyek és elegendő késéröket hozok, kikkel jövendőbeli Hitvesemet haza késérhessem, és ha tsak egy Hajszalával kevesebb lesz nékie mint most, úgy a váradat fogom azon Késérökkel fel túratni, mint a vakondok e' földet. Élly egészségben – emlékezz

⁹³ féle [Emendáltuk.]

⁹⁴ [Az *Orgoványit* szó olvashatatlan, kikapart részre ráírva.]

⁹⁵ botsájtó<tt>d [Ráírva.]

fogadásodrol, és eszedbe légyen mindenkor az, hogy Orgoványi Balázs Leventá, Késérökért ment haza kikkel Menny aszszonyát haza vigye, vagy Váradat a
815 Denevérek, Baglyok, és Késértetek' Lakhelyévé változtassa. (: *el megy* :)

FARKAS (: *büszkén* :)

Még váramnak omladékain is, betsületes Farkas maradok.

13. Jelenés

Farkas. Veronka.

VERONKA

O Leventá! oltalmaz engemet – oltalmaz egy szegény el hagyatott Teremtést!

FARKAS (: *mérges szelidséggel* :)

Minden ördögökre mondom, nagyon szép vagy –

VERONKA (: *fel ugrik* :)

O tehát tölled is üldöztetem vad Férjfiú! – O Leventák, Leventák hizelkedő Far-
820 kasok, külső színetek az Emberiség oltalmazása, a belső pedig tajtékos méreg
mellyet az ártatlanságra fújtok! átkozd meg őket, átkozd meg magadat szegény
Veronka, mert ők juttattak tégedet ezen állapotra –

FARKAS

Aszszony, te nem vagy Paraszt születés, te több vagy mint a mennyinek látszol
lenni.

[20r]

VERONKA

825 Egy szegény Teremtés vagyok, szegényebb akár mellyik Koldúsnál is, mert sza-
badságomtól vagyok el szakasztatva, és egyetlen egy Atyámtól, a ki nékem a
Világon mindenem.

FARKAS

Aszszony, én Leventá vagyok.

VERONKA

830 O ha mind olyanok a Leventák, mint a minőnek én esmérem őket, úgy törd
ketté kardodat, és átkozd meg születésedet, melly néked tsak reménységet is
adott a Leventasághoz. O, és én még is olyan nagyon szeretem őket – minde-
nem el vesztését a' Leventáknak köszönöm, és még is szeretem mindjájokat⁹⁶
azon egyetlen egy Hitetlenben – szeretem, o, de bizodalimat nem tudom
kinek ajándékozzam; mert a kit egy angyal meg tsalt, hogy higyen az azután
835 az ördögnek.

FARKAS

Aszszony! Én lések az első a ki meg fogja érdemlenni a Leventái nevezetet, de
ezer ördög, jól meg érts, a betsületes Leventái nevet.

⁹⁶ [A szó után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

VERONKA

840 O akkor térden álva imádlak tégedet vad Férjfiú, és áldom azon órát, melyben
a Leventasághoz való bizodalmat ismét fel ébreszted bennem. O vad Férjfiú ha
tsak egy szikrája vagy is benned a' betsület érzésének, tehát oltalmaz engem,
hogy haláloed óráján a Mindenható is meg oltalmazzon tégedet a kétségbe
eséstől, mellyhez én mostan olyan közel vagyok.

FARKAS

845 Ördög ezer ménkö, mindjárt széjt lottsantom az agyad velejét, ha az én be-
tsületemben kételkedni mérészelsz. ördög ezer ménkö – no, no, no, Farkas, már
ismét meg vesztél? Ne félj töllem szép Veronka, nem vagyok én olyan rossz mint
a minőnek látszatom. No erigy oda be a szobába és zárd be magadat, a mint
akarod – ha valami bajod lesz, itt vagyok én. Érted? he?
[20v]

VERONKA

850 Rettenetes Ember, köszönöm te néked. O miért hogy bennem az Emberiséghez
való bizodalom meg fojtódott! Köszönöm még egyszer és ezerszer, rettenetes
de derék Férjfiú. Te ismét fel ébreszted bennem azon érzést, hogy a Leventák
jó Emberek (: *mentiben magába* :) O Lóránt! Lóránt! (: *bé megy a bal felől lévő
oldal szobába* :)

14. Jelenés

Farkas.

FARKAS⁹⁷ (: *sókáig néz utánna* :)

Még életemben se sajnáltam meg senkit is, mert nem szenvedhetem azt a kin
sajnálkozni kellett – Ezt meg sajnáltam. De ugyan miért sajnáltam én ezt meg?
(: *fejét dörgölvén* :) én bizony magam sem tudom. – Pfúj, ha az én ivó Társaim
855 ilyenekre vetemednek, úgy kész vagyok magamat a Pintzébe bé zárni, és egye-
dül ivogatni boromat, azon könnyekkel, mellyeket a fel hajtáskor a Boszszúság
tsepegtet Kantsómba. (: *fel veszi a Kantsót* :) Pfúj, szégyenlem magamat, hogy
Leventa vagyok. (: *menni akar de egyszerre ismét fel dühödik* :) Ezer ördög, tüzes
Mendörgés! De a' Kalanas Gém, és az a veszett szilaj Katalin! Az ördögök ismét
860 parazsat öntöttek a Koponyámba! – Bort! bort kell innom, le kell részege-
dnem, különben a lelket gázolom ki valamelyikből. (: *ordít* :) Innom kell, különben az
ördögök elevenen el ragadnak! Egy Alpári Kis Aszszony – oh, ha igaz talál lenni,
akkor olyan Isten áldását rikóltok a' fülökbe, hogy az egész várbéli Lakosok fel
ébrednek és a Denevérek úgy visitanak a Torony ablakaiban, mintha a Végső
865 Itélet trombitáját hallanák harsogni – Hej. Béniámin! bort! bort! (: *ki rohan* :)

⁹⁷ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

15. Jelenés
Katalin.

*KATALIN*⁹⁸ [21r] (: *ki jön szobájából* :)

Hála Istennek még is már valahára el ment. Bizonyosan azért orditozott hogy
ki nem mentem a vadászatra – Be soká késik Loránt! O Kedves Jegyes! a te
Katalinod sziv szakadva vár tégedet! – Még se jön: holott meg ígerte hogy ma
ismét el fog jönni, és szavainak petséttye itt az újjamon vagyon (: *meg tsókolya*
870 *a gyűrűt* :) Kedves Ajándék! betsessebb vagy te én előttem a világnak minden
Kintseinél – még se jön – (: *lassú lépésekkel az ablakhoz megy*⁹⁹ :) A setét Éj vas-
tag fátyollal vonta már be az egész Föld színét – a bogarkák alusznak – minden
tsendességben vagyon. Nyúgodjatok tsendessen ti sok ezerek, kik a szeretetnek
szerentsés karjai között pihentek – a szilaj, de meg szelidült Katalin még nem
875 aluszik (: *el andalodva néz ki* :)

16. Jelenés
Loránt. Katalin.

LORÁNT (: *bé sompojodik* :)

Az ajtó nyitva – a szobában setétség – o Istenem ha már késő volna – Katalin!
Katalin! senki sints itt?

KATALIN

Ő az! már itten vagyon (: *karjai közé szalad* :) Itt vagyok édes Lórántom.

LORÁNT

O drága Katalin, jó nékem tehát (: *ki akar karjai közül fejtözni* :) De –

KATALIN

880 Lelkemnek egyetlen egy Kintse ismét karjaim között tartalak.

LORÁNT (: *vonakodik* :)

Kérem, itt nem bátorságos, én most azért jöttem, hogy egy szép győzedelmet
nyerhessek a Maga és Báltya számára.

KATALIN

Győzedelmet? O kedves Tsábitó, így meg győzöttetve a leg szerentsésebb gyö-
zedelmesnek tartya magát Katalin (: *erössen magához szorittaa* :)

17. Jelenés
Farkas. Elöbbeniek.

FARKAS (: *nagy zördüléssel fel rántya az ajtót, egyik kezében egy Fáklya, a
másikban egy Kantsó és egy kard – mérgessen kiált* :)

⁹⁸ [A szerepnevét, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

⁹⁹ meg [Emendáltuk.]

- 885 [21v] Ejnye hogy az ördögök ordítsák el felettetek az áldást ti ringy rongy Cse-
lédek (: *az asztalra veti a Korsót és kardot ránt* :)
- KATALIN
- Viszsa Bátyám, ö nékem Férjem!
- FARKAS (: *Az asztalra vágja a kardot, és a' Kantsót fel emeli* :)
- Már az más. Most tehát a Kötéstekre iszok egy áldást (: *iszik* :)
- LORÁNT (: *mosolyogva néz hol egyikre hol másokra* :)
- Hát ugyan Kis Aszszony –
- KATALIN
- 890 A te Katalinod örökre! te vagy nékem a Világon mindenem¹⁰⁰ – Férjem, őrző
Angyalom.
- LÓRÁNT
- Az akartam lenni igen is – őrző angyala.
- KATALIN
- Nos Bátyám, nem hallod?
- FARKAS
- Ezer ördög, Szellörintzi már ezt nagyon szeretem, most már együtt iszunk, és
895 vadászunk.
- LORÁNT
- De ugyan Alpári –
- FARKAS
- Lassan, sógor, lassan, holnap el hivatom a Bárátok Gvardiánját, ö ragaszson
és áldjon öszve benneteket.
- LORÁNT (: *türedelmetlenséggel* :)
- Te részeg vagy Alpári, olyan dolgokról beszélsz a' mit én nem tudok, soha
900 nékem még tsak eszembe se volt, hogy Katalint el vegyem.
- FARKAS (: *ordít* :)
- Soha? És Jegy gyűrüt adtál néki szemtelen Kalanas Gém – azt gondolod, hogy
játszani lehet egy Alpári Kis Aszszonnyal? Már most itt akarnád őtet hagyni
úgy é? Hamarébb öltözök én szőr zsákba, és holtig Litániákat orditgatok a Hú-
gomnak, mint sem hogy az meg történnyen.
- KATALIN (: *vadon* :)
- 905 Mit? Szemtelen! még tagadni akarod? – Tagadd el tehát nyomorúlt ezen gyűrüt,
mellyet a Szerelem ittasságában ajándekoztál én nékem
- LORÁNT
- Most én azért jöttem Kis Aszszony, hogy magát meg mentsem néhány [22r]
szolgák dühösségétől, kik a Kis Aszszonyt el akarták ragadni. Az egyik neve
Bárkai.
- FARKAS
- 910 Hazugság és Tsalárdság! az egész Várban nints egy Bárkai nevezetű Ember.

¹⁰⁰ mindenemem [Emendáltuk.]

LORÁNT (: *mérgessen* :)

Én pedig –

FARKAS (: *ordításával el torkolja* :)

Hallgass! ördögös Kalanas Gém! Bort! bort ihatnám! – fére előllem – ezer ördög, meg tsalni egy Alpári Kis Aszszonyt! (: *kardjával vagdossa az ajtót, asztalt, ablakot* :). Dühösség, tájékozz a fogaim közül – mérget, Epét hozzatok, ihatnám
915 (: *ki rúgja a közép ajtót* :) Hej! Mérget! bort! – Talán mindjában alusznak már? Ördög ezer mendörgés! Hej ébredjetek! az Uratokon az ördögök nyargalódnak! – Bort! bort! (: *az ablakhoz szalad és ki üti az öklével* :) Hej Lakosok a várbéli Úr meg dühödött, ébredjetek! Ne aludjatok, különben mindjárt fére veretem a Harangokat! – Hú! Dühösség – a Dühösség széjt marja az agyvelömet!

LORÁNT (: *borzad* :)

920 Farkas! Farkas!

KATALIN (: *mérges sirással* :)

Hitetlen! meg akarsz engemet a Világ előtt gyalázni, meg akarsz jó hiremtől fosztani? Engem, a kinek leg föbb kintse a betsület! –

FARKAS

A Betsületünk! ördög és Halál, a betsületünk (: *ki kiált* :). Ide ne hozzátok a bort, különben a fejeteken tördösöm az edényt öszve! oda a Betsületelem, nem
925 kell bor!¹⁰¹ nem – méreg! méreg

LORÁNT

Leventai betsületemre esküszöm –

FARKAS

Leventai betsületedre – útalom a Leventákat, útalom magamat, mert én is az vagyok.

LORÁNT (: *dühössen* :)

Kész vagyok fegyverrel meg bizonyítani –

FARKAS

930 Fegyverrel? Jól vagyon, Kalanas Gém, akkor széjt vagdosom minden [22v] tsontyaidat, hogy a velőd úgy tsorog belöllök, mintha aztat rostába öntötték volna. De ne félj, hogy ezen szín alatt meg szabadúlsz töllem – Hej Legények! ördögök! ide haza vagytok é? Hej Miklós!

18. Jelenés

Galgótzai. Pákai. Miklós. Fegyveresek. Elöbbeniek.

GALGÓTZI

Mi baj, mi dolog?

PÁKAI

935 Talán a Haza járó lélek gyötör Farkas? mi kell?

¹⁰¹ bor<t>!

FARKAS

Legények örizzétek nékem ezt a' Kalanas Gémet. Pákai, kérlek ülj lóra, és hozz egy Püspököt. A mellyiket te akarod. – Miklós, te menny a Barátok Gvárdián-jáért, monddjad, hogy mikorra meg virad már itt légyen, mert ha nékem kelletik érette mennem akkor reszketni fog az egész Klastrom.

GALGOTZI, PÁKAI

940 De mi dolog? (: *bámúlnak* :)

LORÁNT

Leventa! illik é ez egy Leventához?

FARKAS

Illik é az egy Leventához, egy nemes Leányt el tsábitani, és el akarni szökni?

KATALIN (: *le verettette* :)

Irgalmas Isten! és el akart szökni?

FARKAS

945 Átkozott légy te is, betsületem Gyilkossa! átkozott légy örökre, és az ördögök áldják meg minden lépéseidet, mellyeket ezentúl a Világon teszel! Átkozott –

KATALIN (: *iszonyodva* :)

Bátyám!

FARKAS

Átkozott légyen az az óra mellyben Bátyáddá lettem! Átkozott a Természet melly tégedet Húgomná tett! átkozott légyen Házasságodnak első gyümöltse! átkozott –

KATALIN

950 Istenem! (: *el ájúl* :)

LORÁNT (: *borzad* :)

Farkas!

FARKAS (: *egyik kezével mejjbe ragadja Lorántot és az ájúlt Katalinhoz vonnya; a' másikkal meg fogja Katalin kezét és rázza* :)

Örvendj drágalátos Meny aszszony, mert ő lesz a te Férjed – külömben olyan iszonyatosságot viszek véghez a Természetben hogy az Isten[23r]nek angyalai másodsor hullanak le a Meny országbol.

MIND (: *borzadó bémúlásban állanak* :)

Harmadik Felvonás
az előbbeni szoba. Reggel.

1^{so} Jelenés
Loránt. Katalin. Gvárdián. Örök.

LÓRÁNT (: *az asztalnál ül, fejét könyökére támasztva* :)

KATALIN (: *a Gvárdiánnal a Közép ajtóba állanak* :)

955 Hallotta kedves Atyám az én egész panaszomat – hallotta Könyörgésemet. oh szedje össze minden ékessen szólását, és vegye reá Lórántot, hogy tegye jóvá hibáját, és ne tegye ki magát a Bátyám dühösségének.

GVÁRDIÁN

Segéllyen engemet az én Istenem.

KATALIN

960 Atyám, egész boldogságom ezen Jelenéstől függ – oh adja az Isten hogy szerentsés légyen beszélgetések. (: *el megy* :)

GVÁRDIÁN (: *az örökhöz* :)

Távozzatok.

AZ ŐRZŐK (: *el mennek* :)

2. Jelenés
Lóránt. Gvárdián.

GVÁRDIÁN (: *Lóránthoz lép, és merően nézi* :)

Leventa!

LÓRÁNT (: *fel riad* :)

Ha!

GVÁRDIÁN (: *kezeit össze tévén* :)

965 Mít meg nem él az Ember! Egy Leventa fogva tartatik, azért, hogy Kötelességét tellyesítse. Tehát a Leventaság a Gázságnak Lakhelyévé lett immár? Úgy viselik tehát már most a Leventák a Paist, mint az Udvari Bolondok a tsörgő sapkát, hogy tudniillik minden Ember tartózkodjon tőlök? Tehát tsak azért nem tselekesznek ők Roszszat nyilvánóságossan, hogy alattomos Gonoszságjokat nyilvánóságos Betsülettyek el takarják? O. Így tehát minden vissza pillan-[23v]
970 tás a múlt Nyomorúságokra nem egyebb, hanem egy alig bé varadzott sebnek a fel kartzolása, e szerént tehát nekem sajnálnom kellettik azon könnyeket,¹⁰² mellyeket én a tsekélyebb¹⁰³ igazságtalanságokért hullattam, és meg kellettik azokat siratnom mint hasztalan el vesztegetetteket, hogy most légyen elegendő mellyeket szemeimből hullassak, mert valójában most vagyon reájok szükségem.
975 Leventa! midön én még a' nagy világban éltem, akkor még a Leventaság'

¹⁰² [A szó után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

¹⁰³ tsekélyebb [Emendáltuk.]

Erköltsi Templomának ajtaja, csak az egyenes szívű Embereknek volt nyitva,
Mindennek a ki oda bé akart menni, le kellett magáról a motskokat mosni,
és mint motsok nélkül való úgy ment bé a Templomban – azért lett Leventá-
vá hogy jó Ember váljon belőle. És most, erkölts é az, hogy az Emberek csak
980 azért lesznek Leventákká, mivel ott az ön haszon keresés bővebb foganattal
virágozik: o ha már ez így lett, és amaz úgy el pusztúlt; akkor én panaszkodva
tekintek ama Szent Angyal után, a ki egykor a földön mulatozott, és a kiről le
szakasztották fényes Köntössét, hogy azzal a Vétket fel ruházzák, és hogy aztat
idegen Fénnel pompásítván még veszedelmesebbé tegyék.

LORÁNT (: *le süti szemeit és magába sohajt* :)

985 Lóránt, jusson eszedbe Veronka!

GVÁRDIÁN

Én is voltam egykor Leventa. Az a Nap, mellyben azzá lettem, olyan szent én
előttem, valamint az a nap szent lesz, midön testem már el enyészvén, Lelkem
az Istennek színe előtt újjonnan Leventaságot remél. Midön én Leventa voltam,
még akkor a Leventák az Érdem' Koszorúját viselték, igaz hogy tövissekből
990 volt fonyva; de o, még is pompásabb volt az, mint azon Ró'sa Koszorú mellyet
most a Bujaságnak kezei fognak. Akkor a Leventáknak Sisak' fényességek a
Fele baráti szeretet volt, Mejj vasjok az Egyenes szívűség, Kardjok az Igazság
védelmezése, Kéz[24r]szoritásjok a Hivség és Barátság: még akkor tsekélyebb
számmal voltak, és még is úgy vigyáztak az Emberiség javára, mint az Istennek
995 angyalai. Ha majd meg sokasodnak, így gondolkodtam magamban, ha majd
ezen kis Bokorbol Erdő lészen, o akkor jó, igen jó lesz a földön mulatozni, akkor
úton útfélen egymást fogják az Igazság és Barátság tsokolni, akkor a Szeretet
és Barátság Gyermekai minden veszedelem nélkül járdogálhatnak, akkor egy
árnyékokban nevededő Virágotska sem fog el tapodtatni, akkor a Tömlötzők
1000 és Fogházak öszve fognak omladozni, és az Egekből minden Erköltsök le fog-
nak ismét szállani a Földre, ahol ök olly sok ideig szomorúságban éltek, mert
semmit sem használhattak az Emberek szerentséjekre. Meg tsalatkoztam volna
én tehát várakozásomban? Már most a Leventák csak azért szaporodtak volna
meg, hogy Pántzéljok alá a Gonoszságot tsatolják, ne hogy annak valami sé-
1005 relme essen? – O, úgy ama nagy Leventa a ki egykor itélni fog bennünket, el
keseredve néz alá, hogy mivé lettek az ő Gyermekai.

LORÁNT

Atyám, a Bokorbol Erdő lett ugyan, hanem a' szabad Levegőn – a szabadság
kebelében; de a Szabadság arany sarkantyújának szabadon való hordozását sok-
szor aranyon vásárolják meg az Emberek, csak hogy nékiek büntetlenül szabad
1010 légyen Gaz Embereknek lenni. – O Atyám ama Szent Erköltsi Templomnak
Kapun állóji sokszor meg hagyják magokat vesztegettetni.

GVÁRDIÁN

Fiam, te tapasztalásból szóllasz.

LÓRÁNT

Atyám, én még soha sem vesztegettem meg ama Kapun állókat. Olly tisztán és
szepelő nélkül, mint a minő tsak lehet az ember, mentem¹⁰⁴ én bé ama Temp-
1015 lomba: a meg jobbúlni kívánás volt Vezető¹⁰⁵ Angyalom, Indulatimnak meg
zabolása és meg nemesítése volt Úti Társam, a Jó Hir [24v] 's név volt a Tzélom;
de a Tzélt el hibáztam. – Atyám, te merően nézel engemet? Meg esmersz é ben-
nem ezen formában egy olly Ifjút aki még alig haladta meg a 25^{ik} esztendő?

GVÁRDIÁN

Nem, én tégedet, Fiam egy 40 esztendős Férjfiúnak lenni gondoltalak.

LÓRÁNT

1020 Annyival öregebbé tesz engemet egyetlen egy gyalázatos Tselekedetem.

GVÁRDIÁN

A meg bánás meg ifjit ismét, és a te Tördelmességed azt mondja én nékem, hogy
jóvá fogod aztat tenni, a mit el rontottál.

LÓRÁNT

Azt én nem tehetem! Soha! Ki adhattya meg a vakoknak szemek világát, és a
Holtaknak az Életet?

GVÁRDIÁN

1025 Az Isten –

LÓRÁNT

Az én vétkemnél vége szakad az ő mindenhatóságának – O Atyám,¹⁰⁶ te is azt
fogod mondani, igen – az Isten nem adhat nyúgodalmat szivemnek, nem adhat
Lelkem-esméretének békességet.

GVÁRDIÁN

1030 Ne ess kétségbe, Fiam. Nem tartya é némely Kába a Tölgyfát télen meg holtak;
pedig ismét kifakad a Kikeletkor? – Te mélyen estél Fiam, egy ollyan Méjség
mellé estél, mellynek sima partyán még tsak egy ki alló Követske sints, melly-
ben meg kapaszkodván magadat az eséstől meg szabadithatnád. De hiszen te
útáloed El-tántorodásodat, és még talpra állhatsz: Add kezedet az Alpári Kis
Aszszonynak.

LÓRÁNT (: *el szomorodva* :)

1035 Atyám, én nem vétkeztem Katalin ellen.

GVÁRDIÁN

Leventa, három Tanúk vagynak ellened: a Kis Aszszony, a Petsétes gyűrűd,¹⁰⁷
és a Várbéli Úr.

¹⁰⁴ men<n>tem [Ráírva.]

¹⁰⁵ [A vezető olvashatatlan, kivakart szóra ráírva.]

¹⁰⁶ <a>Atyám [Ráírva.]

¹⁰⁷ gyür<ö>üd [Ráírva.]

LÓRÁNT

Mindjában hazudnak. O Atyám, ha te magad volnál ama nagy Sáfár, a ki engemet egykor oda vezet a hol a¹⁰⁸ Búza a Konkolytól el választatik, még [25r] ott
 1040 is az volna utolsó szavam: mindjában hazudnak. Én vétkeztem, Atyám; de nem Katalin ellen – halgass meg engemet: Én Házás, és Házasság törő vagyok. Meg rettensz úgy e? Így rettenj te meg ezerszer minden szempillantásban, valahányszor én te néked gyalázatos tselekedetemet meg nevezem. Halgass meg engemet Barát: Hogy ki vagyok az nem titok senki előtt, Szent¹⁰⁹ Lőrincz Atyáimnak
 1045 vagyonyok volt, valamint most az enyim, az Atyámat nem esmértem, hanem egy derék¹¹⁰ betsületes Leventa nevelt fel – én néki azt soha elegendőképpen meg nem köszönhetem – életemnek huszadik esztendejében el hagytam Jósza-gomat, hogy a Világot lássam és esmérjem. Nevelő Atyámnak kezére bízam mindenemet én pedig egyetlen egy Késérőm társaságában meg jártam az or-
 1050 szágnak külömbféle reszeit, mindenütt meg elégedéssel: de a leg nagyobb meg elégedés Tokajon volt én nékem, ott több ideig mulattam, mivel éppen szüret volt. Az én Tamásom sokszor el maradozott töllem, és néha egész napokig se láttam, kérdeztem az okát el maradozásának, és ő meg vallotta, hogy egy Pa-raszt Leánykába szeretett, és most a' fájdalom üzi ötet ide 's tova, mivel nem
 1055 szerettetik – naponként fogyott szegény, én tehát mivel nagyon szeretem, meg szántam ötet, és magam mentem a Paraszthoz, hogy ajándékokkal arra birjam hogy adja Tamásomnak a' Leányt feleségül – o Atyám bár soha oda ne mentem volna – egy Gyönyörű Paraszt-Leányka – nem festem ötet le előtted, mert én arra elégtelen vagyok – ötet látni és meg szeretni egy volt; el felejtettem czélo-mat,
 1060 többször meg látogattam őket, és végre viszont szerettettem: Meg tudtam hogy az öreg nem Paraszt, hanem egy el szegényedett Leventa – el vettem a Leányt feleségül, és egész egy esztendeig a leg boldogabb életet éltem vélle. Tamásomat egy marok arannyal meg szédítettem, és ő le tsendesedettnek látszott lenni [25v] a mint hogy végre le is tsendesedett. A Feleségemnek volt egy Aszszony
 1065 Barátnéja – Atyám én nem tudom hogy mitsoda ördög szállotta meg egykor az agyvelömet – nem rajzolom elődbe az esmértséget és Környülállásokat – el ragadott engemet ifjú hevességem, meg botlottam, és úgy estem el, hogy soha többé, a' Mindenhatónak angyalai sem állitanak fel. Fel ébredtem én tsak ha-mar részegségemből, és lelkem esmérte rettenetes mardosással kinezott, úgy
 1070 annyira, hogy egy éjjel el szöktem Tamásommal onnét, és bódorogni indultam a Világba – egy levelet hagytam az asztalon mellyben mindenről tudósítottam őket. – Végre sok tévelygése-m után haza felé indultam, azzal a gondolattal, hogy kedves Atyámnak sirhalmán fogom sorsomat meg siratni. Midön itt a Vár alatt lévő erdőbe értem, Úton állók tamadtak meg, Katalin a' vadaszaton

¹⁰⁸ a' a [Emendáltuk.]

¹⁰⁹ Sz . [A rövidítést feloldottuk.]

¹¹⁰ [A szó után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

1075 volt, széjjel verte őket, és engemet mint már keményen meg sebesítettet,¹¹¹
ide a várba hozatott, hogy innét¹¹² mentől elébb haza küldjön. Itt gyógyúltam
fel, és itt estem ezen vég nélkül való mélységbe, a melyben talán el is fogok
enyészni. – Mind békével szenvedném, tsak Veronka ketségbe esése ne fúrná
szüntelen Képzelődésemet –

GVÁRDIÁN

1080 Szegény Aszszony! boldogtalan áldozattya a Hivségtelenségnek.

LÓRÁNT

Ezen tselekedet marta öszve az én ifjú ábrázatomat, ezen tselekedet mendörgi
szüntelen füleimbe a Házasságtörésnek büntetését, ez tesz engem félénké, hogy
akár melly gonosz tselekedetet neveznek is, mindjárt magamra értem, és mint
egy¹¹³ Bünös, úgy állok a betsületes Ember előtt. Ah, a midőn még jó Lelki esmé-
1085 retem volt, azt gondoltam, hogy az Üdvözítőt követhetem a virtussaiban, akkor
szabad tekintettel néztem az Égre, most szemeimet le szegezem a Földre, a hol
én egykor aludni [26r] fogok. – még ott is rettenetes álmoktól háborgattatom;
de Katalin képe soha sem fog engem abban meg rémiteni.

GVÁRDIÁN

És nints, Fiam, bizonyosságod?

LÓRÁNT

1090 Egyedül Tamás, de ötet se látom már egy idő óta, talán Tömlötzbe tették, hogy
Szent¹¹⁴ Lörintzre hirt ne vihessen; azután ha itt volna is: ő fel nem állhat mel-
lettem, mert egy Fegyverhordozó nem lehet Tanú egy Leventa ellen.

GVÁRDIÁN

Igaz, igaz. Ugy tehát ítéljen az Isten felettetek.

LÓRÁNT

O az Isten ellenem lészen, mert én nagy Bünös vagyok; – Atyám, az a gondolat
1095 hogy Gonosztévő vagyok el gyengíti minden Inaimat, és az óriás is el esik egy
Gyermek tsapásai alatt, ha az óriás rosz lelki esmerete a Gyermek oldala mellé áll.

GVÁRDIÁN

Bizonyos vagy el estedben, és nem reszketsz? Nem tudod hogy a Halál a Tit-
koknak fátyolát el szaggattya? Hogy a Vádlót a' Bé vádoltattal szembe ál-
littya, és oda vezet a hol Feloldozásod' vagy Elkárhoztatásodnak¹¹⁵ itélete már
1100 le vagyon írva?

LÓRÁNT

Igen is – nem reszketek.

GVÁRDIÁN

Tehát viaskodj Farkassal.

¹¹¹ sebesította<t> [Ráírva.]

¹¹² <o>innét [Ráírva.]

¹¹³ <a>egy [Ráírva.]

¹¹⁴ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

¹¹⁵ <e> Elkárhoztatásodnak [Ráírva.]

LORÁNT

Egy ártatlan sem esett még el a' Kettős viadalban?

GVÁRDIÁN

De rettegett é az Ártatlanság a' Halál előtt?

LORÁNT

1105 Nem, Atyám, én nem rettegek, Katalin el tsábitásában ártatlan vagyok, a milyen igaz hogy Isten vagyon, és azért nem rettegek: A Halál által adózok én azon vétkemért, mellyel Feleségemet illetem –

GVÁRDIÁN (: *meg öleli* :)

1110 És ha el esel is kedves Fiam, tudd meg, azért még is a Keresztények szentelt temető helyébe fogom el ásni holt testedet, és keservessen fogok sirni sir-dombodon; mert az Egeknek Ura is egy-aránt hullattya a Harmatot, mind a Gazra, mint a szép Vetésekre. (: *menni akar* :)

3.¹¹⁶ Jelenés

[26v] Katalin. Előbbeniek.

GVÁRDIÁN

Kis Aszszony! én ezen Leventát ártatlannak tartom azon vétektől, mellyel ötet vádolja; és azért a magok parantsolattyokra nem is fogom soha is a kezét kezébe tenni. (: *el megy* :)

KATALIN (: *tajtékozva néz utánna* :)

1115 Ez az Ember meg örült. Vigasztalódj Katalin, a Püspök okossabb lesz. (: *menni akar* :)

4. Jelenés

Farkas. Lóránt. Katalin.

FARKAS

No's mit mondott a Gvárdian?

KATALIN

Hogy ö Lórántot ártatlannak tartya.

FARKAS

Az ördögök szállották meg azt a Barátot! A Fegyverem fog néked igazságot szolgáltatni; azután itt hagylak és el bújosok –

KATALIN

1120 Bátyám!

FARKAS

Halgass! külömben széjt szaggatlak! Ördög Ménkü! –

LORÁNT

Alpári, életemre esküszöm, én ártatlan vagyok.

¹¹⁶ 3.<> [Olvashatatlan felső index törölve.]

FARKAS

Ártatlan! ördög ezer ménkö, azt tagadni, a mit én saját szemeimmel láttam.

LÓRÁNT

Az Isten kárhoztasson el engemet és a Pokolnak –

KATALIN (: *Lórántnak* :)

1125 Szentelen Esküvő!

FARKAS (: *néz hol egyikre hol másikra* :)

Leány! ha te ezen Leventát, és betsületünket tsak a te veszett szeretetednek akarod fel áldozni, ha tsalárdság által került ö keletzébe, úgy az Isten irgalmazzon szegény Lelkednek, és rejsen el tégedet, mert olyan iszonyatosságot viszek rajtad véghez, hogy az ördögök borzadva tekintenek fel a Pokolbol kinaidra.

KATALIN

1130 Bátyám, derült ábrázattal térdeplek le előtted, és az ég felé emelem három új-jaimat, 's az örökké tartó üdvösségemre esküszöm hogy igaz a mit erősíték.

FARKAS

El hiszem. Ördög ménkö el hiszem, soha sem kaptalak én még tégedet hazug[27r] ságon; – és te Leventa, olyan tsendes Lélekkel álhatsz ottan, nem marják lelkedet az ördögök.

LORÁNT

1135 Nem.¹¹⁷

FARKAS

Nem? Meg mutatom tehát, hogy Alpári Farkas sem retteg, pántzélyodon töröm ketté Leventai kardomat, el vétetem véled Katalint, azután el, a széles világba, ha mindjárt szomjan halok is meg.

5. Jelenés Miklós. Előbbeniek.

MIKLÓS

A Püspök meg érkezett.

FARKAS

1140 Meg? Hát miért nem mutattya magát Pákai?

MIKLÓS

Azt mondotta a Püspök, hogy Vitéz Pákainak bizonyos dolgok miatt hátra kellett maradni.

FARKAS

Jó. Tsak hogy a Püspök itten vagyon, töltsd teli valamennyi Ivó Edényeim vannak, a Püspöknek szüntelen véllem kellett inni. Menny!

MIKLÓS (: *el* :)

¹¹⁷ [A szó után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

FARKAS

1145 Leventa fegyverkezz fel. Az ördögök legyenek Virasztóim halálom óráján, kik szemeimet bé fogják, ha el nem kelletik vened Katalint Feleségül; mert nékem igazságom vagyok.

LORÁNT

Nékem is (: *meg vető pillanatot vet mind a kettőre* :) Én fel fegyverkezek (: *el megy a Közép ajtón* :)¹¹⁸

FARKAS (: *ki kált* :)

Legények! szemmel tartsátok!¹¹⁹

6. Jelenés Katalin. Farkas.

FARKAS

1150 Most egyedül vagyunk (: *le ül* :) Gyere ide Leány. (: *meg markolja* :) Most én tégedet úgy tsaphatnálak a falhoz, hogy az agyad veleje az ablakon fertsegne ki, és víz eszüségeden ki tölthetném mérgemet. – Látod én azt nem tselekszem. (: *meg tsókollya* :) Édes, drága, egyetlen Húgom, igaz a dolog, vagy a végnélkül való szeretet visz erre: hogy *tudniillik*¹²⁰ Lórántot birhassad?

KATALIN (: *nyakába esik* :)

1155 Édes Bátyám, üdvözült Anyánk¹²¹ lelkére esküszöm: igaz.

FARKAS

Tehát Lóránt tsak ugyan még [27v] is Gaz ember – Meg szerzem ötet néked Vizeszü Teremtés, azután el megyek innét – fel is út, alá is Út –

KATALIN

El hagyhatnál engemet? –

FARKAS

1160 Néked és Férjednek hagyom a várat. Éllyetek ti itten gyalázatban, Én nem akarom¹²² hogy minden Ember újjal mutasson reám. El megyek: fejembe vágom sisakomat,¹²³ fel kötöm mejj vasamat, egy roszt kardot veszek a hónom alá, és valahol bé állok Fegyver hordozónak. Még utóljára le iszom magamat, azután olyan Isten hozzádot orditok a füledbe, hogy még a Másvilágon is tseng belé, és midőn a Meny országba bé lépsz, akkor is sirva fakadsz, hogy milyen nyomorúltá tetted a' Bátyádat (: *szemeit törli* :)

KATALIN (: *reá borúl* :)

Bátyám, te sirsz?

¹¹⁸ [Az utasítás kivakart, olvashatatlan szövegrészre ráírva.]

¹¹⁹ [A jelenet végén utólagos, fekete ceruzás + jel.]

¹²⁰ t.i. [A rövidítést feloldottuk.]

¹²¹ <a>Anyánk [Ráírva.]

¹²² akaron [Emendáltuk.]

¹²³ sisak<a>komat [Ráírva; emendáltuk.]

FARKAS

1170 Soha életedbe se láttál még engemet sirni úgy é? – még nem is sirtam – ki gondolta volna, midőn még az Istállóban az agarakkal tzivakodtunk, hogy az én Vadász Társném valaha vizet fatsarjon a szemeimből? Köszönöm néked – már meg tanítottál –

KATALIN (: *térdre esik előtte* :)

Bátyám, én Klastromba megyek –

FARKAS

1175 És a Gyalázatot a nyakamon hagyod úgy é? Nem. Lórántnak jóvá kell tenni a dolgot. És a midőn az meg történik, azután – (: *vállat vonyit* :) – meg halok én a' nélkül is nem sokára; nem sok kell ahoz – egy hétig nem iszok bort, az után kész a Halott, tsak legyenek ördögök, kik felettem a Halotti éneket el ordittsák.

KATALIN

Jaj nékem!

FARKAS

1180 Mit jajgatsz? hiszen te meg fogsz vizeszüségedért jutalmaztatni; én pedig szenvedni fogok azért hogy betsületes voltam. Gyere öltöztess fel engemet pánztélomba, vagy, hiszen a Mejj-vas-is elég lesz – gyere, kösd fel a mejj vasamat, az[28r]után még egy Kantsó bort, és így – a' sorompók közé. (: *fel pattan* :) Nem hallod, he? tehát ismét orditanom kelletik már? Gyere, kötözd fel mejj vasamat és sisakomat; az után dobjódj az ördögök karjai között, én pedig szomjan meg halok (: *el megy* :)

KATALIN

Istenem! Istenem! (: *utánna el* :)

7. Jelenés

Veronka

VERONKA¹²⁴ (: *meg nyitja ajtaját, és félénken ki jön* :)

1185 Mind el mentek – mitsoda zürzavar vagyon itten Éjféltól? Minden a leg nagyobb háborodásban vagyon – Loránt nevet emlegetnek. O ha ő volna! irgalmas Isten ha ő volna – Szegény Teremtés, hiszen nem tsak egy Ember vagyon Lóránt névvel a világon! – Erigy vissza és aludd ki magadat, bódúlt Veronka; mert te tsak álmodtál. O. de nem! az álom fut a Boldogtalantól, tsak a szerentsésekknek szemeit fogja az¹²⁵ bé jóltévő kezeivel. O irgalmas Isten, adj álmot szemeimre hogy el aludjam boldogtalan sorsomat – adj nyúgodalmat Lelkemnek, hogy egykor háládatossággal álhasson kegyelmes szined elejébe – szabadits meg a kétségbe-eséstől öröktől való Atya, hogy szegény Teremtésed egykor a benned való bizodalmatlanságért a Pokolnak kinnyait ne szenvedje – (: *térdre esik* :)

¹²⁴ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

¹²⁵ <a>Az [Ráírva. Emendáltuk.]

8. Jelenés
Tamás. Veronka.

- TAMÁS (: *kivülről* :)
- 1195 Hagyjatok egy kissé magamra! –
VERONKA (: *fel riad* :)
- Mindenható, ki az? (: *el akar* :)
- TAMÁS (: *bé lép, fel öltözve mint Püspök ősz fővel és hosszú fehér szakállal*.¹²⁶ *Midön meg pillantya Veronkát, magán kívül ragadtatva kiált* :)
- Monostori Veronka!
- VERONKA (: *rettegve meg hajtván magát* :)
- Nagyságos Püspök!¹²⁷ ésmér engemet?
- TAMÁS (: *tüzzel* :)
- Igen¹²⁸ is, oh igen is (: *rendbe szedvén magát* :) Esmérlek édes Leányom. (: *magába* :) Most egy szót se arrol, hogy Loránt itten [28v] vagyon, külomben oda lesz az egész Játék. (: *nagyon* :) Én sokszor láttalak Veronka, az Atyád jó Ember – jó Keresztény.
- VERONKA
- O Atyam! édes öreg Atyám!
- TAMÁS
- Hát hol vagyon az a jó Ember?
- VERONKA
- 1205 Én árva és özvegy vagyok.
- TAMÁS
- Özvegy? tehát meg holt a Férjed?
- VERONKA
- Annál is több.
- TAMÁS
- Nem reményleném –
- VERONKA
- Meg tsalt.
- TAMÁS (: *ki fakad* :)
- 1210 Tégedet meg tsalni, akiért én – (: *tartózkodva* :) olyan sokat imádkoztam.
- VERONKA
- Tiszteletre méltó Atya! köszönöm érdemetlen szolgálójáról való meg emlékezését; de én nem tudom hogy valaha láttam volna.
- TAMÁS
- Láttál, édes Veronkám, láttál; de még akkor ifjabb voltál. De hát hogy jösz most te ide?

¹²⁶ szakállal :) Midön [A fölösleges :) jelet elhagytuk.]

¹²⁷ [A Nagyságos Püspök olvashatatlan szövegre ráírva.]

¹²⁸ <i>Igen [Ráírva.]

- VERONKA
 1215 El raboltak.
 TAMÁS (: *dühössen* :)
 El raboltak! (: *tsendesedve* :) Istentelen Ember! ki tselekedte azt? az én átkom rajta.
 VERONKA
 Én nem esmérem.
 TAMÁS
 Tsak nem ezen várnak az Ura.
 VERONKA
 O nem, ő jó Ember.
 TAMÁS
 1220 Hogy kerültél a Rablo kezei közé?¹²⁹
 VERONKA
 Egy esztendeig éltem tsak Férjemmel – Házasság törő lett, és engem el hagyott.
 Most ötet öreg Atyámmal fel keresni¹³⁰ jöttünk, mert hallottuk hogy haza ment
 Bujdosásai után. Az utazás terhe alatt el fáradtunk, és itt a Szikrai erdő szélén
 ki akarván magunkat pihenni, el aludtunk¹³¹ – azalatt egy Leventa kit én nem
 1225 esmérek fel kapott Lovára és ide hozott.
 TAMÁS
 Istentelen Ember! Hát hol vagyon mostan ő?
 VERONKA
 El ment Késerőkért, hogy engemet mint Meny aszszonyát, haza késerjen.
 TAMÁS (: *el felejtván magát* :)
 Mint Menyaszszonyát? Én fogok ellene állani! olyan rettenetes dolgokat viszek
 véghez, hogy a Környék el bámúl, hogy mit tehet egy –
 VERONKA (: *bámúl* :)
 1230 Atyám, már öreg vagy.
 [29r]
 TAMÁS (: *rendbe szedvén magát* :)
 Igen, igen, igazad van. Meg fogom ötet átkozni; tégedet pedig – gyere ide Leá-
 nyom hadd áldjalak meg.
 VERONKA (: *nagy tisztelettel közelit hozzája és előtte le térdepel* :)
 Térdeimre borúlok azon tisztas Atya előtt, a ki esméretlen Leányát meg áldja.
 TAMÁS (: *fejére teszi a kezét*¹³² *magába* :)
 Határtalan szeretetem, tsillapodj egy kissé! O, Erő, erő ne hagyj el engemet!
 VERONKA (: *félve fel tekint* :)
 1235 Atyám, reszketnek kezeid –

¹²⁹ köze<|> [Részben olvashatatlan szövegre ráírva. Emendáltuk.]

¹³⁰ [A szó után utólagos, fekete ceruzás T jel.]

¹³¹ <t>aludtunk [Ráírva.]

¹³² kezét :) magába [A fölösleges :) jelet elhagytuk.]

TAMÁS (: *Veronkához* :)

Az öregség miatt Leányom. Tsak tsendessen. (: *magába* :) Most őtet semmivé tehetném, most öszve mor'solhatnám, minek előtte ismét mást valakit tenne boldoggá – de: nem, hiszen ő nékem nem vétett: Lórántot fogom én semmivé tenni, mint ő is semmivé tette Üdvösségemet –

VERONKA (: *félelmessen* :)

1240 Atyám, mit tsinálsz?

TAMÁS (: *fojtódva* :)

Imádkozok Leányom, imádkozok. (: *magába* :) Halgass meg engemet te rettenetes Alkotó! halgass meg engemet Isten és Ember, a ki az Emberiséget meg váltottad! Ezen Angyalnak a fején esküszöm boszszuállásomnak végre hajtását – olyan rettenetes boszszuállást esküszök, hogy vége szakad Mindenhatóságodnak, ha
1245 bennem aztat érdem szerént akarod meg büntetni –

VERONKA (: *rettegve* :)

O Atya, szűnny meg imádságodtól – rettenetessen forognak szemeid – o iszonyatos a te imádságod.

TAMÁS (: *eröltetve* :)

Semmit nem tesz édes Leányom. (: *magába* :) Ez volt nékem reménylett Paraditsomom, ez volt reám nézve az az Üdvösség, melyet az Isten' fia halála által
1250 készített. Ezt ragadta el¹³³ én töllem Lóránt, és én felbe hagyjam¹³⁴ boszszuállásomat, a midön már úgy is a Kárhozat kebelében vagyok. Úgy vagyon! öszve fogom őtet Katalinnal köttetni, hogy annál szabadabban szerethessem eztet – ki fogja a kétségbe esett Fegyverhordozót kárhoztatni, ha Leventák magok is Gaz Emberek?

VERONKA (: *fel ugrik* :)

1255 Atya! én ki nem állhatom imádságodat!
[29v]

TAMÁS (: *nagyon* :)

Már el végeztem, kedves Leányom. Az Isten erősítsen meg, és adja vissza el vesztett nyúgodalmadat. Mind azon által tanátslom édes Leányom, hogy zárd bé magadat szobádba, mert itt olyan Emberek vagynak, kiknek nem kelletik tégedet látni.

VERONKA

1260 Köszönöm jó tanátsát tiszteletre méltó Atya. Bé megyek szobámba, és ott térdeimre ereszkedek, és imádkozni fogok az Árvák Attyához – az özvegyek Gyámolójához, hogy szentelje meg minden lépéseidet! Hogy erősítsen és vigasztaljon meg engemet is; mert én kétszeres özvegy, és kétszeres árva vagyok. (: *bé megy* :)

¹³³ [Az *el* után utólagos, fekete ceruzás]jel.]

¹³⁴ hagyj<|>am [Ráírva.]

9. Jelenés
Tamás.

TAMÁS¹³⁵

1265 Az ördögök is Angyaloknak öltöznek, ha az Emberiségben valami nagy veszélyt
akarnak indítani. Ha! Lóránt! mit véghez nem visznek a¹³⁶ nékem ajándéko-
zott aranyaid! Ime a' szabó nékem érettek egy Köntöst, és halgatását aján-
dékotta – mit bánom én ha meg mondja is azután, ha egyszer a dolog végre
hajtattott. Sietnem kell tehát, hogy a Bajvívás addig meg essen, míg Pákai az
igazi Püspökkel meg érkezik. Ha egyszer a Gvárdián által öszve eskettetem
1270 őket, akkor le megyek a Vár falai alá, ott egy fának advából lesem azon boldog
pillantatot, mellyen ama esmeretlen Gaz Ember arra hozza Veronkát. – Sze-
rentsétlen Indulatom, talán lesz meg Bal'sam sebeidre! O Történet, mosolyogj
én nékem! Le mondok az örök életről, tsak boszszuálásom végre hajtasson, és
Veronka kezeim közé essen! – Néktek¹³⁷ ajánlom magamat Lakossai az örökké
1275 való setétségnek, tsak segítetek engemet tzéломra. Akkor azután kábítsátok
el Veronka' érzékenységeit, hogy magát higyje boldognak karjaim között – én
örömet le kötöm néktek Lelkemet, és egykor ama Nagy Völgyben,¹³⁸ a hol egy
formák lesznek a' Leventák a Fegyverhordozókkal, még tsak egy újjal sem fogok
Lórántra mutatni, hogy ő vitt engemet mind ezekre. (: *el* :)

[30r]

10. Jelenés
Lóránt. azután Farkas. végre Katalin.

LORÁNT (: *fel fegyverkezve bé jön* :)

1280 Ha! mit keresett itt a Püspök – véllem akart talán szóllani? Már késő! (: *szo-
morúan néz pántzéljára* :) Mit használ nékem a Mejjvas, ha a Lelkiesméret
viaszszá olvastya aztat – O ha Veronka nékem meg botsátaná, akkor örömmel
vetném Mejjemet Alpári' lántsájának eleibe, mert azon jel szóval tsaphatnék
öszve: Veronka meg botsátott!

FARKAS (: *keveset borossan sisak és mejjvassal* :)¹³⁹

1285 No, Leventa, készen vagy? Látod, én is készen vagyok (: *fájdalommal* :) Egy
kis bor vagyon a fejemben, most könnyen hartzolhatsz véllem – a Bor már
meg árt – az a' fekete Csóka is az ördög tudja hol kódorog, nem ivott véllem
(: *keserűen* :) Mind el hagynak engemet, nints senki a ki véllem igyon, egyedül
kellatik innom mint a Hóhérnak. – No's Leventa, úgy é örülsz? a vad Farkas

¹³⁵ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

¹³⁶ [Az a' alatt egy másik törölt a betű nyoma.]

¹³⁷ Nékte<d>k [Ráírva.]

¹³⁸ <v>Völgyben [Ráírva.]

¹³⁹ borossan <:)> sisak [Ráírva.]

1290 egy kissé pikós, könnyen le verheted őtet – akkor azután néked lesz igazad úgy é? Nem! minden ördögökre mondom, a-te ügyed nem lesz igazságos! De ne félj nem is fogsz te engemet meg győzni (: *fel dühödik* :) Ne örvendj Kalanas Gém – én hartzolni fogok, hogy mindjában el fognak rajta bámúlni, hogy a 22 esztendőös Kölyöntz ittas korában is mit véghez nem visz.

KATALIN (: *be siet* :)

1295 O Bátyám, már mindenképpen készen vagynak – a Püspök már várakozik.

FARKAS

Helyes! helyes! Boros¹⁴⁰ fővel menni a sorompók közé, (: *szédelegve* :) ti azt gondoljátok, hogy én meg fogok halni – nem, o nem –

KATALIN

Bátyám te roszszúl vagy. O én kész vagyok Klastromba menni.

FARKAS (: *néki dombolja magát* :)

1300 Ördög ezer mendörgés, ennek így kell lenni, valamint annak hogy az Angyalok le hullottak. De igaz – te veszett szilaj Katalin, hallod é: nékem meg kell esküd-nöm arra hogy igazságos ügyem vagyon – meg esküdhetek é?

KATALIN (: *az ég felé emelvén három újjait* :)

Meg.

FARKAS

Hátha én mint hamis esküvő el [30v] talállok esni, és amoda, a hol vitéz Szent¹⁴¹ Mihály és Szent György szolgálatban vannak, bé nem álhatok –

KATALIN

1305 O tehát olyan nyomorultá lettem én már, hogy tulajdon Bátyám sem hiszen esküvésemnek!

FARKAS (: *vadon meg ölelvén* :)

Hiszek édes Húgom, hiszek: tehát nekünk vagyon igaz ügyünk¹⁴² – hiszen az én szemeim se¹⁴³ voltak vakok, midőn ötet a szobádba láttam – nálad a' Jegy gyürü is – jo, jó! Te is meg fogsz esküdni Lóránt.

LORÁNT

1310 Igazságos ügyem mellett.

FARKAS

Tsendes Lélekkal?

LÓRÁNT

O nem.

FARKAS

Tehát meg esméred hibádat?

LÓRÁNT

Nem.

¹⁴⁰ Boros [Ráírva.]

¹⁴¹ Sz. [Mindkét rövidítést feloldottuk.]

¹⁴² [A szóvégi *k* a kötés miatt alig látszik.]

¹⁴³ le [Emendáltuk.]

- FARKAS
 1315 Gyerünk tehát! (: *keserves nevetéssel* :) Mind a kettőnek igazsága! A viadal két ellenkező igaz Ügyért.¹⁴⁴
- KATALIN
 O az Istenért, kemélyétek egymást!
- FARKAS
 Gyere Leventa! (: *meg fogja a kezét* :) Igy fogunk a sorompók közé menni; de én – fel emelt fovel.
- LÓRÁNT
 1320 Én pedig földre szegezett szemekkel.
- FARKAS
 Nem akarsz meg térni! Te meg átalkodott Gonosztévő vagy. Az a' nagy Leventa védelmezze az ártatlanságot! (: *el húzza* :)
- LORÁNT (: *mentiben* :)
 Jaj úgy én nékem!

11. Jelenés
 Katalin

- KATALIN¹⁴⁵
 1325 Lóránt! Farkas! – el mentek – o milyen szorongattatások közt vagyok – Isten, Isten védelmezd őket! Lágyítsd meg Lórántnak meg keményedett szívét, hogy esmérje meg hibáját! o és még is mint szeretem én ezen rettenetes Gonosztévőt! – (: *kivülről trombita* :) Ha! Istenem! Istenem! a Bajvívás kezdődik o Isten! oltalmazd őket, mert én tsupán imádkozhatok érettek (: *mentiben* :) O Lóránt! o Béniámin! (: *el* :)

12. Jelenés.

[31r] Szabad hely. Hátúlról látszik Alpár várának északi része a nagy Kapuval, és a' Tiszának egyik részével.
 Tóth és Monostori (: *mint Parasztok* :)

- TÓTH
 1330 Kedves egyetlen egy Barátom, mint örvendek hogy két esztendei Látogatásom után ismét egészségben talállak.
- MONOSTORI
 O tsak a Leányom kezeim között volna, akkor örömmel fel hagynék Lóránt keresésével.
- TÓTH
 Tehát tsak ugyan Férje Loránt a' te szép Veronkádnek?

¹⁴⁴ [A két ellenkező igaz Ügyért nagyobb betűmérettel kiemelve.]

¹⁴⁵ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

MONOSTORI

1335 Fájdalom. Alig telt el egy holnap azután, hogy Te töllem el mentél, azonnal ott termett Loránt, meg szerette Leányomat és el vette.

TÓTH

Meg foghatatlan. Hiszen nékem úgy hozták hírül, hogy Alpári Katalinnal Jegy gyűrűt váltott, és már most meg akarja szándékát másolni; de Alpári nem nézi olyan könnyen a dolgot, hanem Bajvívásra hívta – és jó tette, tanulja meg
1340 Lóránt, hogy a betsületes névvel nem szoktak tréfálni. Hanem a Leányod el ragadtatását kész vagyok fegyveremmel meg boszszúllani.

MONOSTORI

Szerentsétlen Veronka, te örökre boldogtalan¹⁴⁶ vagy! hasztalan kerested őtet, hasztalan botsátottad meg néki első el tántorodását, és ime ismét más Leányt tsal meg.

TÓTH

1345 Bárátom, ha igaz hogy ő Katalin tsábitója – a nyakát tekerem ki a' Kölyöknek.

MONOSTORI

Hadd őtet Lelkiesméretére, majd elegendőképpen meg fogja az sanyargatni. Te merően nézel reám – kételkedel? Hidd el, mert a dolgot egész Tokaj tudja.

TÓTH (: mérgessen :)

Úgy tehát az Isten még jobban tudja, és azon Kölyök számára tizszer jobban be fűtteti a Poklot, a ki egy olyan Teremtéshez kétszer lehetett hitszegő. – Hiszen
1350 esmérem jól őtet öreg Pajtás: ő nem azon aszszonyok számából való, kik mint a' szűnyogok a Hízkelvés világához repülnek, és tsak azért vesznek magoknak férjet, tsupán – hogy Férjek légyen. István, egy olyan Teremtéshez hitetlennek lenni, a ki az egész [31v] nemének gyarlóságát jóvá teszi virtussáival, és ha ezer-nyi szájjak kiabálnak is az aszszonyi gyengeségek ellen, akkor tsak Veronkát
1355 kell elejkebe állítani, és az egész kiabáló sereg meg némúl, és feleséget vesz magának tsak azért, mivel Veronkával egy nemből valók. – És ezen Aszszony az én Nevendékem által lett szerentsétlenné! (: *homlokba veri magát* :) Vén bolond! sirasd meg fáradságodat, mert nints foganattya bölts nevelésednek! – Azt mondod öreg Pajtás hogy ide láttad Veronkát ragadtatni? Úgy én fogok
1360 Alpárnak Kapuján zörgetni, hogy a Vár meg rendül belé –

MONOSTORI

Köszönöm jó szándékat Barátom, oh ha a Leányomat kezeid közé adhatom, akkor örömet le fekszek egy gödörbe és azt mondom magamnak: aludd magadat halálra vén Gyermekek, már eleget éltél. Segítségeddel Barátom reá ütök Alpárra, és ha vissza találunk verettetni, akkor egy Lyukat ások a földbe magamnak, és
1365 ott imádkozok kedves¹⁴⁷ Veronkám szabadulásáért, és ha az Angyalok imádságomra meg nem szabadítják Veronkát, akkor testestől lelkestől által adom magamat az ör –

¹⁴⁶ [A *boldogtalan* kivakart, olvashatatlan szóra ráírva.]

¹⁴⁷ kedve<lt>s [Ráírva. Bizonytalan olvasat.]

TÓTH

No, meg akadsz?

1370 MONOSTORI (: *sirva fakad* :)

Nem, én azt nem tehetem! Szegény öreg Atya! Szegény öreg Atya! – Lelkemet által nem adhatom néki; mert az a' Teremtőmé – én az ő vagyonyját el nem ajándékozhatom. O Istenem, Istenem! miért kellett nekem Atyává lenni – inkább lettem volna szerzetes, mint az én kedves Bátyám! – El megyek hozzája – igenis hozzája megyek –

TÓTH

1375 Tsenedesdj öreg Bajtárs. A *Szent*¹⁴⁸ Lőrintzi Parasztság mind készen áll az erdőbe – egy intés, és néki rohannak Alpár falainak.

MONOSTORI

Az Isten szerentséltesse lépéseinket. András tölled várom a világon legnagyobb Kintsemnek¹⁴⁹ vissza szerzését – ha az meg történik, akkor olyan szeretettel fogom kezdet meg szoritani, hogy ha engemet ab[32r]ban a Földnek Fejedelmei követhetnének, akkor e' világ nem egyébb volna Paraditsomnál.

(: *a várban trombita harsogás* :)

TÓTH

1380 Hamar vége lett a Bajvívásnak. Barátom szedd rendbe magadat: most mindjárt jönnek majd Emberek, kérdezzük meg tőlök a dolog kimenetelét (: *kutsmáját*¹⁵⁰ *a szemére nyomja* :)

13. Jelenés

Bodor, több Alpári Lakosokkal. Előbb[eniek]

BODOR

Későn jöttek kentek, már mindennek vége van.

TÓTH

Örökös kár, pedig szerettük volna mi is látni.

BODOR

Én szerentsémre közel jutottam a' sorompóhoz – mindent láttam és hallottam.

TÓTH

1385 Ugyan beszélje kend elé, nagyon szeretnénk a dolgot mi is tudni.

BODOR

Karonfogva jöttek bé a Leventák a' sorompók közé. A mi Urunk szabad tekintettel nézett végig a gyülekezeten; ellenben a *Szent*¹⁵¹ Lőrintzi Leventa, olyan szomorúan ment mellette, mint a kit a vesztő helyre visznek, egy szót se szóllott, nyilván érzette magában, hogy a nélkül sem fog sokáig betsülettel beszélni

¹⁴⁸ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁴⁹ [A szó után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

¹⁵⁰ k<s>ut<o>smáját [Ráírva.]

¹⁵¹ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

- TÓTH (: *fel pattan* :)
- 1390 Atyafi!
 BODOR
 No, hát nem akarja kend, hogy igazságot beszéljek? Kérdezzen kend tehát akár kit mást, fogadom hogy az se fog a kend kedvéért hazudni.
 TÓTH (: *tsendesedve* :)
 Szóljon kend tehát.
 BODOR
 A viaskodás rövid volt. Az egygyik félénk, a másik ittas vala.¹⁵² A *Szent*¹⁵³ Lőrintzi Leventa mejjének vetette a lántsát, és úgy néki szaladt az Urunknak, hogy a lántsája mindjárt ketté pattant Emennek mejjvasán a nélkül hogy Ez tsak leg kevesebbet tsúszott volna is hátra a nyeregben, és ugyan azon szem pillantatban olyan tsapást adott a *Szent*¹⁵⁴ Lőrintzi Leventának, hogy azonnan le fordúlt lováról. – tsak azon tsodálkozom hogy a nyeret is le nem vitte magával, úgy leg alább puhább fekvése lett volna a földön. – de ő nem sokat mulatott a földön, hanem ismét fel ugrott a' [32v] lóra, kardot rántott, és néhány fáradt tsapásokat tett az Urunkra; de bezzeg¹⁵⁵ jobban találta Ez¹⁵⁶ ötet –
 TÓTH
 Tán tsak nints keményen meg sebesítve?
 BODOR
 Leg alább a testnek nemessebb részein nintsen. Viszsa vonta magát egész a sorompóig, ott a földbe dőfte kardját, úgy, hogy mindjárt ketté pattant – a viaskodókat el választották egymástól, és egyenlően fel kiáltottak „Szellőrintzi bünös” – Ti engemet bünösnek kiáltotok, felelé erre Szellőrintzi – hadd legyen! azomban én még sem vehetem el Katalint, mert én már Házás vagyok. – „Házás?”¹⁵⁷ orditá a mi Urunk, és rettentő átkozódásokra fakadott; akkor a Püspök fel állott, és fontos beszéddel meg mutatta, hogy hazugság, mert ha az igaz volna hogy ő Házás, ugy az Isten nem törte volna ketté, mind kardját mind lántsáját. – „No hát Püspök ha te okossabb vagy mint az Isten, így felelt reá a Leventa, és többet tudsz róllam, mint önnön magam; tedd véllem a mit tetszik, de a' Következésekről te fogsz meg felelni” – „Még ma öszve eskettetlek a Gvárdián által, felelé¹⁵⁸ a Püspök, és a Következésekről meg fogok Az¹⁵⁹ előtt felelni, a ki nékem az Éjjel álmomban ki nyilatkoztatta, hogy Szellőrintzi még nem Házás.” Erre parancsolta a Gvárdiánnak hogy az eskettetés kezdődjön.

¹⁵² v<olt>ala [Ráírva.]

¹⁵³ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁵⁴ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁵⁵ bezze<d>g [Ráírva.]

¹⁵⁶ <e>Ez [Ráírva.]

¹⁵⁷ Házas”,? [Emendáltuk.]

¹⁵⁸ felélé [Emendáltuk.]

¹⁵⁹ <a>Az [Ráírva.]

1420 Azomban a Leventa el kapta egy Fegyverestől a kardját, és keresztül akarta magát a sokaságon vágni, a Püspök is nyilván féltvén a bőrit el vezett a sokaság közt. A Leventának ki fatsarták kezéből a kardot, és az ólta hogy itt beszéllek, tán már meg is esett az eskettetés.

TÓTH

Köszönöm a kend Jószivűségét.

BODOR

Nints mit¹⁶⁰ köszönni. No Szomszedok, gyerünk haza és beszéljük el Feleségeinknek. Isten kentekkel (: *a Parasztokkal el* :)

TÓTH (: *Monostorihoz* :)

1425 Tehát az én Lórántom még is ártatlan.

[33r]

MONOSTORI

Mivel hogy az el tsábittatott Leánykát nem akarta el venni, úgy é?

TÓTH

Ha a Püspök azt erősítette hogy nem házas, úgy bizonyosan tsalárdság fekszik a dolog alatt. Rajta tehát öreg, fére ezen öltözetekkel; álljunk elé a magunk valóságában.

MONOSTORI

1430 A Leányomért, fogok hartzolni! Mindenható! erősítsd meg egy öreg Atyának a' Karját, a ki Leánya betsületéért hartzol! (: *el, Totthal* :)

14. Jelenés

Tamás.

TAMÁS¹⁶¹ (: *kevés időre ki rohan a Kapun és minden felé tekinget* :)

1435 Fére ezen Köntössel, a mig rajta nem vesztek! (: *vetkőzik* :) A Boszszuállás végre hajtatott. Ha, ha, ha! – o milyen jól érzem magamat! Mintha újjonnan születtettem volna a világra! A vérem szokatlanul forr – a szívem repdes a' végnélkül való öröm miatt. Boszszuállás! Boszszuállás! O milyen édes nevezet – milyen gyógyító¹⁶² Bal'sam Lelkem epekedéseire! – Így mennyen minden Romlásra! (: *mindent a vízbe hány* :) Így maradjanak e világon minden tselekedeteim feledékenységben, valamint hogy Lelkem az Üdvözítő előtt örökös feledékenységben marad. És ha egykor oda jutok, ahol mind ezekért¹⁶³ martzongoltatni fogok, akkor rettenetes ordításaim egész Lóránt háló szobájáig hassanak, annak harsogásai reszkettessék¹⁶⁴ meg Meny aszszonyi ágyának lábait, és rázzák ki a vánkost feje alol, hogy egy pillantatig tartó nyúgodalma se légyen. Pokolbéli

¹⁶⁰ mi<n>t [Ráírva.]

¹⁶¹ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

¹⁶² gyógyit<t>ó [Ráírva.]

¹⁶³ [A szó után utólagos, fekete ceruzás +jel.]

¹⁶⁴ reszkettessék<g>k [Ráírva.]

1445 ordításaim kergessék rakásra a leg kissebb felyhököt, és változtassák fergeteggé,
és ha az abbol ki tsapó ménkö tsak leg kissebb vétek el követésében találja is ötöt
meg ütni, akkor örömet hat léptsövel lejjebb süjvedek a Pokolnak lángjaiban,
mert ötöt is magam mellé gondolom el jutni –

15. Jelenés
Tóth néhány Parasztokkal. Tamás.

TÓTH
Fogják kentek! Ez vettette belé!
TAMÁS
Mit? Mitsoda? (: *küszködik vellek* :)
[33v]

Negyedik Felvonás
az előbbeni Szoba három ajtóval.

1^{ső} Jelenés
Loránt Katalin.

LORÁNT (: *jön* :)
Fére! fére!
KATALIN (: *utánna* :)
1450 Férjem! édes Lórántom!
LORÁNT
Átkozott légyen örökre az a szent nevezet a te szádban! átkozott légyek én,
ha valaha Lorántoddá leszek! átkozott légyen a te veszett Bátyád, Te, és ama
bolond Püspök!¹⁶⁵
KATALIN (: *mérges katzagással* :)
Eszeveszett!
LÓRÁNT
1455 Átkozott légyen az a' Csillagzat, melly engemet ide vetett! átkozott az a szerentse
melly életemet meg tartotta
KATALIN (: *ismét nyájassan* :)
Csendessen édes Lorántom (: *vadon* :) Betsületem Gyilkossa, tsendessen!
LORÁNT
Aszszony! én most tégedet meg markolhatnálak, és úgy vethetnélek le az abla-
kon, hogy Lelked még fele útaban a Pokolra szállana (: *meg ragadja* :) Ide gyere
1460 Feleség – a Férj akar vélléd beszélteni. Ide térdepelj le Aszszony.
KATALIN (: *vadon* :)
Férj!

¹⁶⁵ <p>Püspök [Ráírva. A szó után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

LORÁNT

Feleség, ide térdepelj le, különben meg fojtalak, vagy a falban zúzom széjjel ördögös Kaponyádat.

KATALIN

Ördög, még szerentsétlenebbé is akarsz tenni, mint a mivé már tettél?

LÓRÁNT

1465 Aszszony –¹⁶⁶ Én? Én? –

KATALIN

1470 Lóránt, tekints az Égre és jusson eszedbe hogy Isten vagyon. Mitsoda ördög szállotta meg Lelkedet, hogy a múltakat olyan szemtelenül tagadod. Jól vagyon tehát! te nem akarsz nékem Férjem lenni, a midőn már azzá lettél – reszkess! mert az angyalok sirva fognak ezen Házaspárra alá tekinteni. Reszkess! mert ha a Férj dühösset játszik, akkor a Feleség egy Természet tsodájába fog változni (: *ki rohan* :)

LORÁNT

Útálat a szeretetért, és az útálatért szeretet, ha! ha! ha!

2^k Jelenés

Loránt. Gvárdián.

LORÁNT

Nyomorúságom egyik elolmozditója, mit akarsz itten?

GVÁRDIÁN

Szerentsétlen, ne esmérj el engem!

[34r]

LORÁNT

Ki eskettetett engem öszve Katalinnal?

GVÁRDIÁN

1475 Én tsak azt tselekedtem, a mit a Püspök parantsolt.

LÓRÁNT

És mitsoda Püspök volt az?

GVÁRDIÁN

Én ötet nem esmérem. A Várbéli Úr nem sokat gondolt azzal akár mellyik, tsak hogy Püspök légyen –

LORÁNT

1480 A ki engem meg foszszon minden nyúgodalmamtól – szabadságomtól – távol azon Boldogságtól, mellyet élnem kellene. Ifjúságom esztendeit – a Nagy Tetekre való Törekedést, és azon Vágyakodást, hogy jóvá tegyem ismét azt a mit elrontottam, az Unalomnak ezen feneketlen Mélységébe kellett le hagyitanom. Láttad öreg, hogy kardom, lántsám ketté törött a Sorompók között – az Isten mondotta azon Ítéletet? Hazugság! Mert ha aztat az Isten mondotta, úgy ő a

¹⁶⁶ Aszszony<?>- [Ráírva.]

1485 hazugság' Istene, az ő egész Gyönyörűsége tsak Teremtényeinek szerentsét-
lenségekb¹⁶⁷ vagyon helyheztetve és az ő Meny országába egykor tsak Gaz
Emberek fognak bé menni. – Te imádkozol Atyám?

GVÁRDIÁN

Éretted gondolatlan, éretted, a ki nem tudod hogy mit beszélsz. A¹⁶⁸ szivedben
sokáig el zárt méreg ki ütötte magát és már most minden ellen dühösködik, a
1490 mit elől utól talál.

LORÁNT

O Atyám! az én állapotomban az Üdvözítőnek békességes-türése is el fáradott
volna, és engedetlen lett volna Mennyei Atyához! Gondold el Atyám, hogy
élek én itten; és ha akkor te is nem zúgolódsz¹⁶⁹ az ellen, a ki az Emberek sorsát
kormányozza; úgy ama bolond Püspöknél bé állok udvari bolondnak, és hol-
1495 tig siratom az Emberiség meg bomlott szerentséjét. Oh! oh! én fogva vagyok!
Nintsen kardom! Külömben ki állanék a Templom ajtajába és egész seregeket
is vissza vernék. Oh, oh! nékem nintsen kardom! El vették töllem, midön
ezen vad Leventa Emberein útat akartam magamnak nyitni. Útálatban vagyok
Mindenek előtt mint gyalázatos Leány Csábitó. – oh, oh! Atyám el veszteni az
1500 emberek be[34v]tsületét, több, mint ezer életet el veszteni!

GVÁRDIÁN

Békével Fiam!

LÓRÁNT

Semmit sem akarok a békességes türésről hallani, ha mindjárt az Isten Angyala
prédikálná is aztat. A Békességes türés kárhozat reám nézve, melyet nékem
Katalin könnyekkel és átkozódásokkal fizet meg. Nappaljaim olyanok lesznek,
1505 mint az első Testvér-gyilkosé, a ki rettegve várta meg ítéltetését – Éjjeleim mint
egy Remek Gonosztévőnek álmái, kit a Földi igazság büntetlen felejtett. O és
még is szeretem ezen nyomorúlt életet, mert ez még engemet Feleségemmel
meg békéltethet. Isten! Isten, adj nékem segítséget; külömben széjjel tépem az
Emberiség Szent Törvényét, mint valamelly alattomos Gyújtogató fel gyújtom
1510 Alpár várát, és el szökök az én kedves Feleségemhez. Midön ezen szerentsétle-
nek jajagatásai a Gyujtogatót átkozzák, akkor a' te karjaid között, Koronája az
Aszszonyoknak, egy Gaz Ember, egy másodszoros Házasság törő pihennyen
– akkor a te tsokjaid ringassanak engemet álomra – akkor –

GVÁRDIÁN (: *borzad* :)

Leventa!

LORÁNT

1515 Halgass! ezerszer iszonyatossabban fogom elődbe beszélni lelkemnek kinnyait.
Iszonyatosságokat halmozok az Iszonyatosságokra, mig tsak te is így nem resz-
ketsz annak meg gondolására mint én; akkor életemben leg először sirva fakadok

¹⁶⁷ [A szerentsétlenségekb^{en} kivakart, olvashatatlan szóra ráírva.]

¹⁶⁸ [Az A után utólagos, fekete ceruzás L jel.]

¹⁶⁹ zúgo<d>lódsz [Ráírva.]

és az Isten irgalmára kérlek (: *sir* :) Barát, segíts én rajtam! Le rajzoljam előtted kedves Veronkámát? – o én arra elégtelen vagyok! – Barát, segíts én rajtam!
1520 (: *zokog* :) mert ő még most is szeret engemet.

GVÁRDIÁN

Isten! Isten! miért adtál az Embernek minden tehetetlenségei mellett is érző szívet. Kelly fel Fiam, én nem segíthetek rajtad! Vagy azt akarod hogy miattad egész Klastromomat áldozzam fel ama vad Ifjontz dühösségének – az ártatlan szerzetes Barátok la[35r]koljanak azért, hogy az ő Gvárdiánjoknak Mejjében
1525 Ember' szerető sziv volt? – Szerentséd tsak annyi Emberek' szerentsétlenségén vásároltatna meg. Prédául adja é a Pásztor Nyáját¹⁷⁰ a Farkasnak, mivel tavúl-rol egy Galamb felett egy Héjja lebeg? – Ha az életem meg szabadithat tégedet, parantsolj azzal.

LORÁNT

Ha! szegény Vigasztaló! – De – igen – (: *szemeit forgatva* :) Vagyon még egy vigasztaló hátra –
1530

GVÁRDIÁN (: *gyanakodva* :)

Fiam! Fiam!

LORÁNT (: *a közép ajtóhoz megy* :)

Nem! itt az őrzőim vagynak. – (: *jobbra* :) Itt ama gyűlöletes Katalin – (: *balra* :) Erre tehát! –

(: *néki megy Veronka ajtajának, bé rúgja, bé akar menni; de hátra rezzen és mint egy Kőbálvány meg merevedik.* :)

GVÁRDIÁN

Mi lelt, Fiam?

LORÁNT

Ott – nem latod? – ott térdepel – imádkozik – érettem imádkozik, érettem. Szemfényvesztő játékja bódúlt Elmémnek, tsendesedj le! – most meg mozdúl – ő az! ő az! Veronka!
1535

VERONKA (: *belölről el sikolván magát ki rohan* :)

3. Jelenés

Veronka. Elöbbeniek.

VERONKA (: *Lóránt nyakába esik* :)

Férjem!

GVÁRDIÁN (: *bámúl* :)

Férje?

LORÁNT (: *térdre esik* :)

1540 Szerentsétlen Káprázolat, mit fúrod az agyvelőmet!

¹⁷⁰ N<>yáját [Olvashatatlan betűre ráírva.]

VERONKA

Én vagyok – én – o szerelmes Hitszegő, ne borúlj a porba előttem; – én még most is szeretlek tégedet!

LORÁNT

Szeret? Atyám, ő még most is szeret engemet – most szólj Barát, az Isten mondta é az Ítéletet? – (: *félve* :) O Veronka! Édes Veronka!

VERONKA

1545 Minden – minden légyen el felejtve –

LORÁNT

Égnek Angyala! ne ronts engemet öszve jóságoddal!
(: *egymás nyakába borúlnak* :)¹⁷¹

GVÁRDIÁN

Borzasztó kétségeskedéssel vetem fel hozzád szemeimet Világ Alkotója! – de – [35v] én nem zúgolodok¹⁷² ellened. – ostoba öreg, kit egy Ifjúnak szerentsétlenségé annyira meg tántorított, hogy Istened ellen akartál zúgolódn. (: *imádkozik* :)

VERONKA

1550 O Lóránt szabadíts meg engemet különben el veszttem

LORÁNT

Téged? –

VERONKA

El ragadtak és ide hoztak.

LÓRÁNT

Kitsoda?

VERONKA

Nem esmérem őtet; de nem ezen várnak az Ura.

GVÁRDIÁN

1555 Köszönet néked Mindenható! Farkas még nem a leg rosszabb Ember.

VERONKA

Ő betsületére fogadta, hogy engemet oltalmazni fog; de tsak addig, mig ama Leventa el nem jön; akkor kezei közé ád.

LÓRÁNT

Irtózatós! irtózatós! Én – én állok ellent ama semmire valónak.

VERONKA

A Püspök is ígérte –

LORÁNT

1560 Ha! az a nyomorúlt Ember! – o Isten! Isten – Veronka – ő – ő másodszor és vissza hozhatatlanúl szakasztott el engemet te tölled –

VERONKA (: *réműl* :)

Lóránt!

¹⁷¹ [Az utasítás után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

¹⁷² zúgo<d>lodok [Ráírva.]

GVÁRDIÁN (: *magába* :)
 Irgalmas Úr Isten, segítsd néki ezen órát ki állani.
 LORÁNT
 Veronka! erősítsd meg magadat! ő kénszerített engemet, hogy másodszor is –
 VERONKA (: *szorongattatva* :)
 1565 Lóránt!
 LÓRÁNT (: *irtóztatós hangon* :)
 Meg házasodtam.
 VERONKA (: *nagy sikóltással a földre terül* :)
 LÓRÁNT (: *térdre veti magát és reá borúl* :)
 Veronka! – Atyám! – Irgalmasság! ő meg halt!
 GVÁRDIÁN
 Fiam! Fiam! szedd rendbe magadat! Szerentsétlenséged engemet is örülté tesz
 – érzem én is fájdalmaidat – és az én szívem is szint úgy jajgat fájdalmaid alatt,
 1570 mint szinte a tied – nékem is rendbe kell szednem magamat, mint te néked –
 LÓRÁNT
 Meg holt – igen – igen – ez a tsapás meg repesztette a szívét – segítség! az Is-
 tenért, segítség!
 [36r]
 GVÁRDIÁN
 Ki nem álhatom Fájdalmait – Irgalmas Isten légy az ő Vigasztalója mert én az
 nem lehetek (: *el siet* :)
 LÓRÁNT
 1575 El hagynak – mindenek el hagynak. – Veronka! vesd fel szemeidet – oh – oh!
 (: *reá borúl* :)

4. Jelenés

Farkas. Előbb[eniek]. azután Miklós.

FARKAS (: *bé rohan* :)
 A Gvárdián azt mondá –
 LORÁNT
 Itt van – itt van – az én holtig hiv Feleségem!
 FARKAS (: *bámúló ordítással* :)
 Veronka?
 VERONKA (: *fel emelkedik* :)
 Ah Lóránt! Lóránt!
 LÓRÁNT (: *segít néki* :)
 1580 Feleségem! kedves hiv Feleségem –
 FARKAS
 Ördög Mendörgés! tehát tsak ugyan házas voltál már?

LÓRÁNT
 Hiszen a Püspöknek az Isten ki nyilatkoztatta álmában nőtelenségemet!
 FARKAS
 Dörgés, ezer ménkő! (: *ki kiált* :) Hej! Miklós! Miklós! ördög ezer dörgés! Miklós!
 MIKLÓS (: *bé jön* :)
 Parantsoljon a Vitéz Úr.
 FARKAS
 1585 Ördög! küld ide nékem a Püspököt – ide jöjjön, mondjad, különben az ördögök
 fogják elevenen el ragadni.
 MIKLÓS
 Nagyságos¹⁷³ Vitéz Úr, a Püspököt az egész várban még tsak egy szemmel se
 lehet látni – még a' zavarodásban el vezett.
 FARKAS
 Úgy tehát ülj lóra, és menny hozzá.
 MIKLÓS
 1590 De én nem tudom hogy mellyik Kerületnek a Püspökje volt.
 FARKAS
 Ördög ezer ménkő, Pákai majd meg mondja ha meg jön. Mond meg ama bo-
 lond Püspöknek, hogy ha ezentúl az álmait Isten szava gyanánt akarja ki adni,
 tehát azon legyen hogy igazságot álmodjon; különben úgy a Kutsmájára tsapok
 kardommal, hogy azt sem tudja ha az ő ostoba Tök feje bátorságban vagyon é
 1595 alatta vagy sem. Menny.
 MIKLÓS (: *el megy* :)
 [36v]
 FARKAS
 Ördög ezer ménkő! a betsületem! a' betsületem – Egy viz eszű Teremtés miatt,
 a' ki ezen Csábitónak hívén –
 LÓRÁNT
 Farkas! az Istenért ez a gyanú meg öli Veronkámát
 FARKAS
 Hadd öllye és tegye semmive, valamint hogy engemet is semmivé tettél.
 VERONKA (: *bámúló rettegéssel* :)
 1600 Lóránt! Lóránt!
 LÓRÁNT
 Esküszöm az üdvösségemre, Veronka, én ártatlan vagyok Katalin el tsábitásában.
 FARKAS
 És én a *Szent*¹⁷⁴ Mihály és *Szent* György Leventák' Mejjvasaira¹⁷⁵ esküszöm, hogy
 ötet a' Húgom karjai között találtam,¹⁷⁶ és a Petsétes gyűrüt is önnön maga adta

¹⁷³ Nğos [A rövidítést feloldottuk.]

¹⁷⁴ Sz. [Mindkét rövidítést feloldottuk.]

¹⁷⁵ Mejjvas<á>aira [Ráírva.]

¹⁷⁶ talált<>am [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

1605 a Leány újjára. – De még is én nem akarlak tégedet semmivé tenni gyönyörű Veronka! Légy te boldog – ezen ördög által. Én szeretlek tégedet, azért is légy boldog. Hallod é Kalanas Gém, mi tévő lészesz már most?

LÓRÁNT

A Püspök válaszszon el egymástol –

FARKAS

A Püspök? Ördög ezer ménkö, nékem nem kell a Püspök. Tudod mit? (: *zavarodva kiált* :) Én keresztül döföm Katalint!

VERONKA

1610 Irgalmas Isten, azért hogy Lórántot szereti –

FARKAS (: *néki rivaszkodik* :)

1615 Dörgés ménkö, hiszen néked akarok jót – szerentsések leszte azután. O! o! mind szerentsések azért hogy semmire valók voltak; én pedig lakolok azért hogy betsületes voltam! Meg ölöm ötet. ha mindjárt az Isten örökre meg tagadja is a világtól a bort. Te pedig Lóránt szedd öszve Embereimet, és kopogtass a Veronka Elrablójának bőrere, hogy meg emlékezzen arról, mikor kezdett szeretni.¹⁷⁷ Ha majd ötet fogva hozod hozzám, akkor ki adom Feleségedet – o bár soha neis láttam volna ötet –

LORÁNT

Nagy lelkü¹⁷⁸ Férjfiú!

FARKAS

1620 Ördög ezer ménkö. ne imádkozd teli a fületem, nem éretted teszem én azt, hanem Veronkáért – o én nagyon szeretem ötet! de még is, vissza adom, [37r] vissza – Igaz – hiszen néked két Feleséged vagyon: Lóránt! öszve tett kezekkel kérlek, válj el ettől, és maradj ama' mellett – oda adom néked Ezért a váramat; – de igaz hiszen ha te ötet igazán szereted, minek volna néked a Váram nálla nélkül? O ha Veronka az enyim volna, én a Világ váraiért sem adnám el. Ide

1625 ne add ötet külömben védelmezni fogom az ö Jussát.

VERONKA (: *sóhajt* :)

O nemes Bárdolatlanság!

LÓRÁNT (: *ki mind eddig bamúlva halgatta térdre esik* :)

Öszve rontasz jószágoddal –

FARKAS

Úgy é? Pedig vagyon okom arra hogy ördöggé változzak! – oh! oh! (: *egy székbe esik* :)

LORÁNT (: *hozzá ugrik* :)

Barátom, te roszszúl vagy.

FARKAS

1630 O! igen erőtelen vagyok – nem ihatom a bort – nem esik jó izűn – oh (: *ismét fel pattan* :) Ördög miért nem méssz már? Hozd ide Orgoványit, és kénszeritsd

¹⁷⁷ [A szeretni után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

¹⁷⁸ le<>lkü [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

ötet, hogy adja vissza betsületemre tett szavamat – o még akkor betsületes
voltam – azután vidd el ezt a Feleségedet; majd gondoskodik én a másiktól.
Mond meg Orgoványinak hogy kardot ne merészellen igaz ügyed ellen rántani,
1635 külömben én kelek ki ellene; akkor pedig imádkozzon Meg holt össei Lelkek-
nek, hogy segítsenek rajta, mert ha én hozzája vágom Pai'somat, akkor hijjába
kiáltya az ördögöket segítségül. Most el megyek, magam akarom Embereimet
rendbe állítani – oh – de értsd meg Leventá: Veronkáért! Veronkáért! (: *menni*
akar :) Igaz, te el méssz; de ki áll arról nékem jót, hogy majd nem tulajdon vá-
1640 ramra fogsz é ütni? Ezer ördög nem hiszek én már néked. Fogadd fel Leventái
betsületedre – de az ördög vigye a' Leventák betsületét: szent fog é egy olyan
Ember előtt lenni betsületére tett szava, a ki előtt Húgom ártatlansága nem
volt szent. Erigy, erigy! engemet oltalmazni [37v] fog karom, és egyetlen egy
Barátom Galgótzi. Hej Galgótzi! bort iszunk Galgótzi, bort! – Bort! Bénéámin,
1645 bor! (: *ki vántzorog* :)

5. Jelenés
Loránt. Veronka.

VERONKA (: *meg tsókolja Férjét* :)
Ezen tsókkal bútsúznak el tölled – talán örökre –
LÓRÁNT
Nem, Veronka! ismét láttyuk egymást –
VERONKA
Amoda; a hol a Titkoknak fátyola el hullik, a hol minden sziv Boriték nélkül
áll a Törvény szék eleibe.
LÓRÁNT
1650 Még itt – még itt. O tsak a te szemeid előtt tisztithatnám meg magamat ezen
gyanúbol –
VERONKA
Szerelmes Hitszegő, előttem még Gyilkos¹⁷⁹ létedre is ártatlan lennél.
LÓRÁNT
Köszönöm – köszönöm! Most már Isten hozzád! (: *meg öleli* :) Isten hozzád!
(: *ki fejtí magát karjai közül, és örvendezve kiált* :) Ismét léssen kardom! (: *el siet* :)
VERONKA (: *térdre ereszkedik* :)
1655 Te légy az ő Útmutatója – te Vezére Mindenható és vég nélkül való Valóság!
Tartsd meg ötet én nékem! és oh add vissza ösz Atyámat (: *bé megy szobájába* :)

¹⁷⁹ [A Gyilkos kivakart, olvashatatlan betűkre ráírva.]

6. Jelenés
Katalin

*KATALIN*¹⁸⁰ (: egy pohár bor a kezében :)

Igen is meg vagyon határoztatva: Útálatért útálatot és Gyülölséget a Gyüölöségért. Férj létire ne legyen ő férj; és ne legyenek én Feleség, holott Férjem vagyon?
O ezen gondolatok örülté tesznek engemet, és még szeretetemnek utolsó szik-
1660 ráját is meg fojtyák mejjemben. – Nem Férjem é ő nékem? És ha ő le mondhat
Kötelességéről, miért ne tehetném azt én is? ha ő ördög, miért ne lehetnék én
Fúria? O hogy én nékie hinni tudtam! Talán most boldogabb volnék! – o sze-
gény, kedves Bénéiamin! – Igen is, meg boszszúlok magamat, meg boszszúlok
a te szenvedéseidet is szegény Ifjú [38r] (: a pohárba mérget vet, és tántorogva
1665 egy székbe veti magát :) O még most is szeretem őtet! (: erőt vévén magán, a
közép ajtóhoz megy és ki kiált :) Hej! küldje ide valaki Bénéiamint! – Ha ez nem
használ (: a pohárra mutat :) akkor használjon Bénéiamin. O! mit véghez nem
viz ö érettem! Igen is Lóránt veszzen el. Talán boldog lehetek még Bénéiamin-
nal. O botsásd meg nékem első és utolsó Gyilkosságomat Mindenható,¹⁸¹ mert
1670 betsületem Gyilkosságát gyilkolom meg! – ha! már jön –

7. Jelenés
Bénéiamin. Katalin.

BÉNIAMIN

A Kis Aszszony hivatott engem.

KATALIN

O szegény Bénéiamin! mivé lettél!

BÉNIÁM[IN]

Lassanként por és hamú lézsek – akkor nem fogok többé keseregni; akkor azon
tör, mellytől most szívem olly nagyon vérzik el fog ro'sdásodni.

KATALIN

1675 Bizd magadat a sorsra Ifjú –

BÉNIÁM[IN]

O a sors egy igazágtalan valami, attól, a ki a Kis Aszszonyért kész lett volna
akár melly tsoda-állattal meg verekedni, meg tagadta kezét, és egy ollyannak
adta, a kit kardal és lántsával kellett annak elfogadására erőltetni

KATALIN

Katalin még most is –

BÉNIAMIN

1680 Örökre oda vagyon reám nézve!

¹⁸⁰ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

¹⁸¹ <m>Mindenható [Ráírva.]

KATALIN
Ifjú, mivel pótolhatom én ki végnélkül való szeretetednek el vesztesét?

BÉNIAMIN
A ki szivért sohajtoz, annak azon sziv el vesztesét egy Királynak Kintstárja sem pótolhattya ki. O be örömet engedtem volna magamat a Bánattól meg emésztetni, tsak olyanra akadhatott volna a Kis Aszszony, a ki forróabban szeretete volna mint én.

1685 KATALIN
A Történt dolgokat már meg nem változtattya az Epekedés – (: *meg fogja a kezét* :) O Béniámin!

BÉNIAMIN
Már késő – én örökre minden reménység nélkül nyomorúlt lettem.

KATALIN (: *nyakába esik* :)
O Béniámin!

BÉNIÁM[IN] (: *térdre esik előtte* :)
1690 O Katalin! miért nem lehattünk mi egymásé?
[38v]

KATALIN
Még lehetünk – Beniamin – kész volnál é birásomért mindent véghez vinni

BÉNIÁM[IN]
A mit tsak Ember véghez vihet.

KATALIN
O én irtózatossat kérek!

BÉNIÁM[IN]
Mindent! mindent!

KATALIN
1695 Álmodhattam volna é én valaha hogy a betsületes Vadász Leány még erre szorúljon? – Béniámin – mártsd kardodat méregbe, és sebesítsd meg vélle Szellőrintzit.

BÉNIAMIN (: *fel ugrik és ismét öszve roskad* :)
KATALIN (: *sírva fakad* :)

Soha sem hitted úgy é, hogy még erre kellessen jutni? – mivé lettem én? – és ki által? Ki rablotta el töllem gyalázatos izenetei által szivemet? Ki rablotta el jó hiremet? Ki rablotta el betsületemet? Ő, kit most Férjemnek kellett neveznem.

BÉNIAMIN (: *homlokba üti magát, és az Égre pillant* :)
1700 En! Alattomos gyilkos!

KATALIN
Ki ragadta el töllem a földön mindenemet? Ki ragadta el Lelkemnek nyúgodalmát? – O Béniámin! szabadíts – boszszúlj meg engemet!

BÉNIAMIN
Jaj, nékem!

KATALIN
Nézd: itt ezen pohár, benne lassan munkálódó méreg vagy; ha ez nem használ, akkor fogj te a tiedhez.

1705

BÉNIAMIN

Átkozz meg engemet Katalin, mert én azt nem tehetem. Lelkem öszve romlik azon gondolat alatt: alattomos gyilkos.

KATALIN

Te soha sem szeretted engemet

BÉNIAMIN

Kérdezd meg ama Mindenhatóságot a ki a sziveket vi'sgálja –

KATALIN

1710 Én tehát minden szabadulás nélkül örökre el veszttem! De nem – éppen jó – Béniámin! én meg iszom ezt a mérget!

BÉNIAMIN (: *oda ugrik* :)

Irgalmas Isten!

KATALIN (: *egy székre esik* :)

Béniámin!

BÉNIÁ[MIN]

Szerentsétlen mit akarsz tselekedni?

KATALIN.

1715 O Béniámin, fogadd el ajánlásomat. Elődbe beszéljem küszködéseimet? –

BÉNIÁ[MIN]

O halgass! halgass!

KATALIN¹⁸²

Lelked nyúgodalmára kénszeritelek, szabadíts meg tőlle engemet!

[39r]

BÉNIÁM[IN] (: *erős küszködések után el határozva* :)

Igen – igen – (: *nagy ordítással* :) Én meg ölöm Szellőrintzit! (: *ki rohan* :)

VERONKA (: *az oldal szobában el sikóltya magát* :)

KATALIN (: *meg döbben* :)

Ha! mi az? Pai'st, kardot! mindenre készen tartom magamat. (: *bé megy az oldal szobába* :)

8. Jelenés

Veronka

VERONKA¹⁸³ (: *zavarodtan jön* :)

1720 „Én meg ölöm Szellőrintzit” – innét jött az az hang! O milyen irtózatossan zúgg a fülembel! „En meg ölöm Szellőrintzit” – O Isten, Isten! Lóránt élete veszedelemben vagy! Loránté, kit én olly igen szeretek, ha bár ismét új hitetlenséggel rontotta is öszve szívemet. – Teremtő! miképp akadályozhassam meg a Gyilkosságot? Miképp intsem – miképp szabadítsam meg őtet? Irgalmas

¹⁸² [A szerepnév kivakart, olvashatatlan szóra ráírva.]

¹⁸³ [A szerepnevet, közlési elveinknek megfelelően, ismét kiírtuk.]

1725 Mindenható, mihez fogjak? Itt előtte a porba borúlva rettegések között adom ki Lelkemet, tsak o, szabadítsd! szabadítsd meg ötet –

9. Jelenés
Gvárdián. Veronka.

VERONKA

Atyám, az Isten angyala hozta ide. O szabadítsa! Szabadítsa meg Férjemet! Egy Ember kit Bénéiaminnak neveznek mérges kardal akarja keresztül ütni.

GVÁRDIÁN

Rettenetes! rettenetes!

VERONKA

1730 O frissen, frissen, mig késő nem lesz.

GVÁRDIÁN

Ő meg léssen szabaditva; de te, ha szereted a Békességet, légy néma (: *el siet* :)

VERONKA

1735 Ez egy Angyalnak a meg jelenése volt – egy Követtye az Egek Istenének a ki engem meg vigasztalt. Nem vagyok é én a leg szerentséssebb Aszszony a világon? A Férjemet a Halál torkából ragadtam ki – az alattomos gyilkosok törétől szabadítottam meg. Bé megyek szobámba, le térdepelek a Felfeszítettettnek Képe előtt, és öröm könnyek közt imádom szent elrendelését –

10. Jelenés
Veronka. Farkas.

FARKAS (: *borossan* :)

Az ördögök orditsanak [39v] nékik szerentsés útát. Bénéiamin is erővel el megy vélek. No semmi; hiszen itten vagyon Miklós, majd hord ő bort. No's mi bajod szép Veronka? Meg bántott valaki? Ördög ménkő, ki tselekedte azt? he?

VERONKA (: *magába* :)

1740 O Istenem, most ittas; ha meg találna tsökkenni Jósága!

FARKAS

No's miért miért nem felelsz? ördög ménkő!

VERONKA

A Vitéz Úrnak jó kedve vagyon.

FARKAS (: *nyálát nyelvén* :)

1745 Nints, ördög ezer ménkő, nints! Ha jó kedvem volna, nem volnék Ittas. Úgy é, ki tetszik rajtam? Igaz hogy nem tántorgok, de még is meg tetszik. (: *szemeit törli* :) Köszönöm néked te szilaj Katalin!

VERONKA (: *szánakozva* :)

Szegény Ifjú!

FARKAS

Úgy é szegény? Igen szegény, mert a Bor is meg árt már – Hadd el, hidd el nem esik jó ízűn. És itt is hagytam volna már rég váramat ha te itt nem volnál – hidd el én nagyon szeretlek tégedet.

VERONKA

1750 Leventa, ó¹⁸⁴ ne tégy engem szerentsétlenné!

FARKAS (: *fel lobbán* :)

Hogy a Hollók ássák ki annak a szemeit az akasztófán, a ki azt merné mondani, hogy a' vad Farkas valakit szerentsétlenné tudna tenni. (: *szeliden* :) O Veronka, én ki mondhatatlan jó vagyok te hozzád.

VERONKA

O Jó Ember!

FARKAS (: *meg fogja kezét* :)

1755 Te engemet egész szenté tudná¹⁸⁵ tenni. Veronka, tsókolj meg engemet.

VERONKA

Leventa, jusson eszedbe hogy már Férjem vagyok

FARKAS (: *eszébe jut* :)

Igen, igen – no, no, tehát nem szeretlek – o de az nem lehet! Ördög és Pokol, az nem lehet! – de még is – igen, igen, – te nem sokára el fogsz menni, azután a vad Farkas is majd el fog valamerre bódorogni, mig valahol a' szelid Farkasok meg nem eszik, vagy pedig szomjan meg nem hal.

1760

VERONKA

O Leventa, tulajdon szived [40r] nyúgodalmára kénszeritelek, adj engemet az Atyámnak vissza –

FARKAS (: *dühössen* :)

Mit akarsz? Ezer ördög nem tudod hogy betsületemre fogadtam? igaz hogy az a veszett szilaj Katalin attól is meg fosztott; de még is, én szavamat akarom tartani. Azon kívül én örömet látlak tégedet; mert úgy sinsz már a világon egyéb gyönyörűségem –

1765

II. Jelenés¹⁸⁶

Orgoványi. Elöbbeniek.

VERONKA (: *midon orgoványi bé lép el sikoltya magát* :)

Irgalmas Isten!¹⁸⁷

ORGOV[ÁNYI]

Miért ijedsz meg töllem Veronka? nem vagyok én ördög. Jó napot Farkas! No itt vagyok hogy fel oldjalak fogadásod alól.

¹⁸⁴ ö [Emendáltuk.]

¹⁸⁵ tudná [Emendáltuk.]

¹⁸⁶ 10. Jelenés [Emendáltuk.]

¹⁸⁷ [A sor után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

- FARKAS
 1770 Úgy?
 ORGOV[ÁNYI]
 A mint veszem észre nem innyed szerént vagyon – örömet nállam hagynád még fogadásodat.
 FARKAS
 Mit akarsz azzal mondani?
 ORGOV[ÁNYI]
 Semmit. No's szép Veronka, mennyünk.
 FARKAS
 1775 Balázs hadd ötet itten.
 ORGOV[ÁNYI]
 Nem lehet.
 FARKAS
 A nélkül se soká lesz körmeid közt, mert Szellőrintzi fegyveres néppel megy, hogy Feleségét el vegye.
 ORGOV[ÁNYI] (: *bámúl* :)
 Feleségét? (: *ravaszán* :) Igen igen. hiszen én azt tudom – ki kerültem őket.
 VERONKA
 1780 Tudod? és még is –
 ORGOV[ÁNYI]
 Gyerünk. (: *vezetni akarja* :)¹⁸⁸
 VERONKA (: *Farkashoz* :)
 Leventa oltalmaz¹⁸⁹ engemet!
 FARKAS
 Ördög ménkő, nem tudod mit fogadtam fel? Azomban, Balázs; hadd ötet itten mig férje meg érkezik, különben olyan dolgot követek el, hogy szemeid ki fordulnak bámulásodban.
 1785 VERONKA
 O Leventa! Leventa! könyörülj rajtam.
 ORGOV[ÁNYI] (: *le süti szemeit, magába* :)
 Hogy vigyem ki a várbol?
 VERONKA
 Nem szólsz? O az Isten irgalmasságára kenszeritelek, légy irgalmas, hogy Ő is irgalmas legyen néked az Utolsó Itélet napján. Elődbe terjesztem Atyámnak
 1790 [40v] mostani keserves állapottyát – az ő ketségbe esését, mellybe te taszintottad őtet – elé fogom mind azt beszélni mellyeknek te vagy az oka, teli torokkal fogok füleidbe irgalmasságért kiáltani, mig tsak a véred az iszonyodás miatt úgy öszve nem fagy, mint a' Jég, akkor azután térdre esek előtted (: *le térpedel* :) öszvetett kezeimet feléd emelem, és az örökkévaló Istenre kenszeritelek; adj visz-

¹⁸⁸ [A sor után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

¹⁸⁹ olta<r>lmazz [Ráírva.]

1795 sza engemet az Atyámnak! Képzeld magadnak azon tisztos öreget; miképp
tévélyeg ő mostanában az Erdőben; miképp kiábálja el ragadtatott Leányának
a nevét; miképp mossa Köntössét Könnyeivel; miképp nyomja öklét kesere-
ve Kopasz homlokához – ki tépett ősz haj fűrtyeit a szélnek ereszti, és még is
utánnok, kap hogy azokat meg foghassa – miképp tekint ő most széjjel a leg
1800 kissebb zördülésre is, mert szerette Leányát gondolja jönni; miképp tanította a
Gyermekeket imádkozni: „Isten add vissza egy Gyermekeitől meg fosztatott
Atyának a Leányát ismét!” – Nézd, most a sok Epekedés a földre terítette – el
aludott; miképp nyújtja ki még álmában is reszkető karjait, azt gondolja hogy
Leányát öleli meg, és fel ébredvén mikképp takarja el két tenyerével ábrázattját;
1805 mert karjai csak a Levegőt ölelték! – Leventa! az az én Atyám – én vagyok néki
egyetlen egy Gyermeke. Itt a porba borúlva imádlak tégedet adj vissza engemet
nékie, mert ő ki mondhatatlanul szeret engemet (: *el fojtódik* :)

FARKAS (: *kérve* :)

Balázs! még soha kezeimet Ember előtt öszve nem tettem (: *öszve teszi* :) Édes
Kenyeres Bajtársam, hadd ötet itten mig Szellőrintzi meg nem érkezik; ne kén-
1810 szerits engemet olyan eszközökhöz nyúlni, mellyektől a Halálmadarak visitani
kezdenek¹⁹⁰ a Tornyok repedéseiben.

ORGOV[ÁNYI] (: *ravaszan* :)

Jól van, jól! meg győztétek Indulatomat.¹⁹¹ Itt a kezem Farkas! [41r] (: *kezet ad* :)
Betsületemre fogadom –

FARKAS (: *örvendezve* :)

Az ördögök áldjanak meg édes Balázsom! Hidj néki Veronka, mert az én ke-
1815 nyeres Bajtársám azt meg tartya, valamint hogy én is meg tartottam. Juhe!
ismét vigan vagyok! Hej Béniámin – de igaz, hiszen ő el ment. – Miklós! bort!
bort! hadd igyak ezen kötésre egy Isten áldását! (: *az ablakhoz szalad* :) Utánna
a Szent¹⁹² Lörintzi Leventának, mondjátok hogy jöjjön vissza – – Miklós bort!
hadd igyak Balázsom egészségéért! – Dejszen ehol is egy pohárral: ez is elég
1820 mig több jön. (: *fel veszi az asztalról a' poharat mellyet Katalin ott hagyott* :) No
az ördögök éltsenek kedves Balázsom! (: *fel hajtya* :) Jó, jó! édes mint a méz!
Juhe! ismét örülök! – Hej Katalin! – (: *meg áll* :) No, no, már ismét az ördögök
futkosnak az agyvelőmben! átkozott Pintyőke!

190 2 1

kezdenek visitani [A szórendcserét számozás jelzi: a *kezdenek* fölött 2-es, a *visitani* fölött 1-es
szám; a cserét végrehajtottuk.]

¹⁹¹ győzté<>tek<>Indulatomat [Olvashatatlan betűkre ráírva.]

¹⁹² Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

12. Jelenés¹⁹³
Pákai. Előbbeniek.

- PÁKAI
1825 Jó napot Alpári! – azt izente a Püspök, hogy várakozz vagy két napig – el fog jönni bizonyosan.
- FARKAS
El fog jönni? Mi ördög beszéd ez? Hiszen már itten volt.
- PÁKAI
Már az bizon lehetetlen, hiszen én mindég véлле voltam.
- FARKAS
Hát nem jött ő maga ide, és nem kellett néked bizonyos dolgokért hátra maradni?
- PÁKAI
1830 Álmodol Alpári!
- FARKAS
Tüzes ezer ördög ménkö! Itt tsalárdság vagyon a dologban. Hej Legények! Utánna! A ki nékem a ma reggeli Püspököt meg fogja, annak tiz akó bort adok! Hej. Lóra Legények! Tüzes ezer menkö! ördög mendörgés. Utanna! (: el :)
- PAKAI
Meg foghatatlan. Hej Alpari! (: el :)

13. Jelenés¹⁹⁴
Orgoványi Veronka.

- ORGOV[ÁNYI]
1835 Mitsoda zürzavar vagyon itten? [41v] De éppen jó. Kövess engemet szép Veronka mert itt nem vagy bátorságban.
- VERONKA
Hogy, hogy?
- ORGOV[ÁNYI]
Én meg bántam a mit tselekedtem és kész vagyok tégedet Atyádhoz vinni – a' Farkással való beszédem mind tsak tettetés volt.
- VERONKA
1840 Miért?
- ORGOV[ÁNYI]
Ő szeret tégedet –
- VERONKA
Fájdalom!

¹⁹³ 11. Jelenés [Emendáltuk.]

¹⁹⁴ 12 Jelenés [Emendáltuk.]

ORGOV[ÁNYI]

Ki tudja meddig fog néki ezen jó kedve tartani – én jobban esmérem őtet, – ha meg változtattya akarattyát, akkor örökre el vagy veszve.

VERONKA

1845 O tehát fussunk! fussunk ezen veszedelmes Helyről!

14. Jelenés¹⁹⁵

Katalin. Előbbeniek.

KATALIN (: *zavarodva jön* :)

Mitsoda lárma volt az? (: *meg láttya a Poharat*¹⁹⁶ :) Mindenható! (: *belé tekint* :)
Üres! – öröktől való! – Kitsoda ivott ezen edényből?

ORGOV[ÁNYI]

Farkas.

KATALIN

Jaj nékem! Irgalmas Isten! Bátyám, kedves egyetlen egy Bátyám! (: *ki rohan* :)

ORGOV[ÁNYI]

1850 Meg foghatatlan! Mennyünk Veronka! Ezen zúrzavarban leg könnyebben ki juthatunk a várból.

VERONKA

Ember! reád bizom tehát magamat. O meg ne tsalj engemet, hogy az Isten egykor Lelkednek békességet adjon a' sirban. (: *térdre esik* :) Irgalmas Kormányozója az Emberiség sorsának, kezeidbe ajánlom minden boldogságomat! (: *imádkozik* :)

ORGOV[ÁNYI] (: *az alatt mig imádkozik* :)

1855 Tsak egyszer ki vihessem a várból, majd lesz nékem reá gondom, úgy is már készen állanak Embereim.

VERONKA (: *fel ugrik* :)

Gyerünk!

(: *el mennek* :)

15. Jelenés¹⁹⁷

A' Szikszai Erdő

Monostori. Gvárdián. Tóth. Parasztok.

GVÁRDIÁN (: *Monostori karjai között* :)

Édes ötsém! tiz esztendő ólta nem láttuk egymást. Mennyire meg rontott a Bú és Bánat, szinte[42r] őszebb¹⁹⁸ vagy, mint magam; meg is gondolni tehát a

¹⁹⁵ 13. Jelenés [Emendáltuk.]

¹⁹⁶ Po<a>harat [Ráírva.]

¹⁹⁷ 14. Jelenés [Emendáltuk.]

¹⁹⁸ őszebb [Emendáltuk.]

1860 te Leányod az a ki Alpáron fogva tartatik? O Istenem, be jó nékem, hogy én lehetek Férje szabadítója.

MIND

Szabadítója?

GVÁRDIÁN¹⁹⁹

A derék Farkas Embereket adott néki, hogy Orgoványit²⁰⁰ Felesége vissza adására kényszerítse.²⁰¹ Erre fognak jönni. Mindjárt meg láttyuk ötet.

TÓTH (: *kesserűen* :)

1865 A két feleséges Férjet?

GVÁRDIÁN

A két Feleséges Férjet; de talán nem Katalin Csabitóját.

TÓTH

Tehát még is ártatlan volna az én Nevendékem? O Barát Atyám, mondja, hogy: „Tóth néked éhel kelletik meg hálnod”. tsak mondja egyszer ’s mint azt is: Lóránt ártatlan.

GVÁRDIÁN

1870 Azt az Istenen kívül tsupán két Emberek tudják. De talán mind ki fog világosodni – majd – De igaz, István hogy akadtál te ezen régi Jó Barátodra?

MONOSTORI

Természetesen. Leányom el ragadtatása után, egy ideig tévelyegtem, a midőn eszembe jutott, hogy: Hiszen *Szent*²⁰² Lörintzre igyekeztem én, ahol nékem vagyon egyetlen egy Barátom. Oda is mentem mindjárt, elé beszéltem néki a dolgot, és egy óra alatt már az egész Parasztság fegyverben állott és ide jöttünk.

1875

TÓTH

És olyan szerentsésssek voltunk, hogy egy Gaz Embert fogtunk az első ki ütés-kor²⁰³ is.

GVÁRDIÁN

Istenem! Istenem! tehát Háború –

(: *Trombita harsogás* :)

MONOSTORI

Már jönnek. Mi lelt Bátyám? Ajakaid reszketnek, és szemeid nedvessek.

GVÁRDIÁN

1880 O István kevéssel ez előtt tapasztaltam, melly hasonló az Ember az Angyalhoz, de egyszer ’s mint az ördöghöz is: öröm Könnyek ezek, mellyek szemeimből hullanak, mert ma egy Lelket tartok meg a Mindenhatónak; ellenben az ajakaim reszketnek, mert egy halálos-ítéletet kelletik ki mondaniok – majd meg láttyátok: már itt vannak.

¹⁹⁹ Farkas [Emendáltuk.]

²⁰⁰ orgoványit [Emendáltuk.]

²⁰¹ kényszerítse [Emendáltuk.]

²⁰² Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

²⁰³ ütесkor [Emendáltuk.]

16. Jelenés²⁰⁴

Lóránt. Béniámin. Fegyveresek. Előbb[eniek]

LÓRÁNT

1885 Ő az! Ők azok! Atyám! (: *meg öleli Tóthot, az után Monostorihoz szalad és térdre esik előtte* :) Atyám! – botsánat!

[42v]

MONOSTORI

Add vissza Leányomat, és én meg botsátok te néked.

GVÁRDIÁN (: *Béniáminhoz megy* :)

Béniámin, Hantfalvi Leventának Fia, hová méssz?

BÉNIÁM[IN] (: *meg ütközik* :)

Az Uramat követem.

GVÁRDIÁN

1890 És azon Úr?

BÉNIÁMIN

A Szent²⁰⁵ Lörintzi Leventa, Szellörintzi Lóránt.²⁰⁶

GVÁRDIÁN

Hantfalvi, mutasd kardodat.

MIND (: *figyelmetességre indítatnak* :)

BÉNIÁMIN (: *makatsan* :)

Minek? (: *ki húzza és oda adja* :)²⁰⁷

GVÁRDIÁN

Ez a zöldség, melly magát a vas gödrötskeibe bé vette – méreg, és azon sebbe kelletik folyni, mellyet kezeid Uradon ejtenek.

MIND (: *zuggnak, Béniámin meg ijed, Lóránt bámúl* :)

GVÁRDIÁN

1895 Mentheted é magadat Hantfalvi

BÉNIÁMIN (: *el keseredve* :)

Én nem lehetek boldog! (: *el szánva* :) Alpári Katalin tsábitott el.

LÓRÁNT (: *dühössen* :)

Katalin? Rettenetes! rettenetes! Mennyetek! mennyetek vissza Legények, mondjátok meg Uratoknak hogy a meg sértetett Szellörintzi fegyveressen fog elől állani – mennyetek, és védelmezzétek Uratokat. Alattomost Gyilkost bérelni, hogy egy betsületes Leventát ki küldhessenek a Világból. (: *Tóthoz* :) Menny kedves Atyám te is, vidd meg néki a' Hadi izenetet, monddjad, hogy Szellörintzi szavát tartotta, de űk szegték azt meg gyalázatossan.

1900

²⁰⁴ 15. Jelenés [Emendáltuk.]

²⁰⁵ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

²⁰⁶ [A Lóránt nt-je a kötésben.]

²⁰⁷ [Az és s-e a kötésben.]

(: az *Alpári Legénység el megy* :)²⁰⁸

GVÁRDIÁN

1905 Istenem! tehát Zendülés! Leventa, az örökké valóra kérlek kiálts békességet, miért áldoznál fel annyi Embereket boszúállásodnak. Büntesd ezen egyetlen egygyet,²⁰⁹ a ki magát egy Aszszonytól el engedte tsábittatni. Én magam hirdetem ki az egész Környékben hogy Hantfalvi Béniámin érdemetlen a Leventaságra.

BÉNIÁM[IN]

Elébb szenvedem a Halált, mint ezen meg gyaláztatást! Vonny kardot Leventa, és add nékem a Halált.

LÓRÁNT

Te el voltál tsábitva; én tsak a' Csábitót büntetem. Fuss!

BÉNIÁM[IN]

1910 Hogy ezen gyalázat szüntelen a nyakamon²¹⁰ légyen, úgy é? [43r] Hogy meg bestelenittetve sehol se találjak nyúgodalmat – sehol egy szives Barátot? Hogy kedves Atyámat időnek előtte a sirba taszintsam, és nevem Nemzettségemnek Tör'sök fájából ki metszettessen? Soha sem! Leventa add nékem a Halált!

LÓRÁNT

Távozz, én meg botsátok néked.

BÉNIÁMIN

1915 A Halált Leventa, különben a dühösség futtya el az agyvelömet.

LÓRÁNT

Távozz!

BÉNIÁMIN

Jól vagy; tedd tehát Életedet az enyimmel²¹¹ együtt Kotzkára. Szellőrintzi! védelmezd magadat, egy Leventa' fia ki hiv tégedet (: *kardal reá rohan* :)

LORÁNT (: *sókáig tsak védelmezi magát, végre el vesztvén békességes tűrését, Béniámin* keresztül döfi :)

Te magad kerested veszedelmedet.

BÉNIÁM[IN] (: *a földre zuhan* :)

1920 Köszönöm Leventa! – Nemzettségem betsületéről le töröltetett a Motsok – Köszönöm. – Katalin – Ah! (: *meg hal* :)

GVÁRDIÁN

Ö úgy esett el mint Leventa; felejtessen el örökre gyalazatos tselekedete. Isten! Irgalmazz az ö Lelkének! – Vigyétek Hantfalvi Pál Leventához Fiának holttestét, és mondjátok meg néki, hogy, egy Leventa' karja által esett el!!!

(: a Karpit le esik :)

(: Vége a 4^{ik} Felvonásnak :)

²⁰⁸ a Alpári [Emendáltuk. Az utasítás után utólagos, fekete ceruzás X jel.]

²⁰⁹ [Az *egygyet* kivakart, olvashatatlan szóra ráírva.]

²¹⁰ nyakamon <a nyakamon> légyen

²¹¹ [A szó után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

1^{so} JelenésLóránt. Monostori. Tamás (: *kötözve tartatik néhány Parasztoktól* :)

LÓRÁNT

1925 Szolj mi vitt tégedet arra, hogy azon Püspöki öltözetet a vízbe vessed?

TAMÁS

A Boszszúállás végre hajtása.

LÓRÁNT

Hóvá tetted bellőlle a Püspököt?

TAMÁS (: *mejjére üt* :)

Itten áll.

LÓRÁNT (: *irtózva* :)

Hallatlan Gonoszság!

TAMÁS

1930 Ha, ha, ha! semmivé tettelek tégedet; valaminthogy te is semmivé tettél engemet.
Azt gondoltad te, hogy majd egy marok arany el felejteti véllem Veronkát? – O
nem! hanem néked Katalint szerzette meg. Most már dühösködj a mint tetszik,
én katzagva szállok alá a Poklokra.LÓRÁNT (: *néki megy kardjával* :)Ember! – oktalan állat! – Nem, te nagyobb kinokra²¹² lésszesz el téve.

TAMÁS

1935 Én le katzaglak vélek együtt Tégedet és a Tiéidet!

LÓRÁNT

Ördög! Ördög –

2. Jelenés

Tóth. Elöbbeniek.

TÓTH

Háború!

LÓRÁNT

Helyes! vigyétek el mindenek előtt ezen gonosztévöt – küldjétek bé a Várba és
mondjátok meg, hogy ez az a Püspök

TAMÁS

1940 Ha, ha, ha! hadd gondolkozzanak ott a Kinokrol! (: *el vitettetik* :)

LÓRÁNT

Szólj Atyám; mint izent Alpári?

²¹² kino<>kra [Olvashatatlan betűre ráírva.]

TÓTH

1945 Midőn az Embereivel bé mentem a várba, minden a leg nagyobb zavarodásban volt. Bé mentem Alpári szobájába, hát mintha csak a ménkö ütött volna le mellett úgy meg merevedtem: Farkas fél holtan hevert a földön, és aztat fogaival marta; a' Húga felette jajgatott, kezében kard és pai's lévén. A Gvárdiántól meg értettem hogy hosszassan munkálódó mérget ivott, melyet [44r] a Húga te néked készített –

LORÁNT

Nékem? Útálatos Teremtés!

TÓTH

1950 Tsendessen csak Fiam, hadd beszéljem ki magamat. A midőn a Hadi izenetet meg vittem, fájdalmassan sohajtott, hogy Szellörintzi ötet meg tsalta, és parantsolta a Gvárdiánnak hogy jól szemmel tartsa Veronkát. Azomba, midőn a Háború okát meg mondtam, akkor mint egy veszett állat, öszve szedvén utolsó erejét is, fel ugrott, és irtózatossá káromkodásokra fakadott, hogy egy Alpári Kis Aszszony alattomos gyilkosságra vetemedhetett. Ezzel egy kardot kapott és a 1955 Béniámin nevet jajgató Katalint keresztül akarta vágni; szerentsére a Leány ki ugrott a Házból, kit Farkas, mint egy meg dühödött Vadkan nyomba követett. A vár oltalmazását Galgótzai és Pákai vették magokra, mint hogy Farkas arra alkalmatlan. Azomba a' Gvárdián is hozzám érkezett és azt mondtotta, hogy Veronkát sehol se találja.

MONOSTORI

1960 Istenem! a Leányom!

LORÁNT

El ragadtatott! – Hol vannak az Embereink?

MONOSTORI

Mélyebben az Erdőben

LÓRÁNT

Gyerünk hozzájuk! Fele széjvedjen el az erdőben és lesse a Rablót; Fele véllünk jön és reá rohanunk Alpár falaira! Gyerünk (: *jobbra el mennek* :)

3. Jelenés

Orgoványi. Veronka.

ORGOV[ÁNYI] (: *az ellenkező oldalról jön kivont kardal,*²¹³ *maga után vonnya Veronkát. – magába* :)

1965 Semerre se lehet menni! Embereimet is el tévesztettem (: *nagyon* :) Tsak utánam szép Veronka!

VERONKA

Ember! az Isten irgalmára kérlek botsáss engemet szabadon!

²¹³ kivont kardal kardal [Emendáltuk: az egyiket elhagytuk.]

ORGOV[ÁNYI]
 Mit kívánsz töllem szép Veronka? Gyere kövess engemet! itt nem lehet mulatni
 VERONKA
 O Könyörülj rajtam! Botsáss el az Atyámhoz
 ORGOV[ÁNYI]
 1970 Ha maga az Isten angyala könyörögne még akkor is azt mondanám: nem! [44v]
 (: *el hurtzolja jobb felé* :)
 VERONKA
 Segítség! Az Istenért segítség!
 ORGOV[ÁNYI] (: *kivülről* :)
 Halgass, különben keresztül verlek kardommal!

4. Jelenés

Tóth. Orgov[ányi]. Monostori. Veronka. Parasztok, mind kivülről.

MONOSTORI
 Ehol jönnek ni!
 TÓTH
 Add vissza Barátomnak Leányát Orgoványi!
 ORGOV[ÁNYI]
 1975 Itt a felelet! (: *kard tsattogások* :)
 MONOSTORI
 A Leányom, meg holt!
 TÓTH (: *Orgoványival viaskodva vissza*²¹⁴ *jön* :)
 ORGOV[ÁNYI] (: *karjai között tartya az el ajúlt Veronkát* :)
 Ez légyen Pai'som!
 MONOSTORI (: *több Parasztokkal utánnok jön és Orgoványit közre fogják* :)
 Ne gondoljatok Leányom életével, tsak betsületét szabadítsátok.
 ORGOV[ÁNYI] (: *keményen viaskodik vellek, végre el fáradván el ejti Veronkát a ki is a földre terül* :)
 TÓTH (: *dühössen néki megy és viaskodva el tólja Orgoványit Veronka mellől* :)
 ORGOV[ÁNYI] (: *viaskodva el megy Tóthtal és a Parasztokkal, kivülről halatszik ezen szava* :)
 Ide Legények! ide segítségemre!
 MONOSTORI (: *sokáig némán borúl Leányára végre öröm sirással* :)
 1980 Ismét enyim vagy egyetlen Egygyem, kit én olly fáradtsággal és szeretettel neveltelek – ismét szerette öreg Atyadé vagy –
 VERONKA (: *fel emelkedik* :)
 Atyám! édes drága, jó Atyám! (: *nyakába tsimpeszkedik* :)
 ORGOV[ÁNYI] (: *meszsziről* :)
 Tamás! ne kard és szabadítsd magadat!

²¹⁴ vissza [Az sz fölött a betűkettőzést jelző ~ tilde.]

MONOST[ORI] (: *fel ugrik* :)

1985 Mi az? Istenem! Andrásom veszedelemben vagyok! Orgoványi néhány Embe-
reivel széjjel verte Tamás őrzőit, el vagdosta köteleit, és már most úgy viasko-
dik mint egy veszett állat! Istenem, András mindjárt oda lesz. Erre Legények!
segítség!

[45r]

5. Jelenés

Lóránt Fegyveresekkel Előbb[eniek]

LÓRÁNT

Itt kiáltottak segítséget. (: *meg látván Feleségét* :) Veronka! drága hiv Feleségem!
(: *meg öleli* :)

MONOSTORI

1990 Az Isten angyala hozott ide Fiam. Reád bizom Leányomat; magam pedig megyek
hogyan azt oltalmazzam, a ki érettem és Leányoméért olyan vitézül hartzol (: *el* :)

LÓRÁNT (: *utánna néz* :)

Istenem a Nevelő Atyám veszedelemben vagyok, és ez az öreg igyekszik tsupán
segítségére. Legények vigyék a' Feleségemet bátorságos helyre.

VERONKA

1995 Erőtelen öreg Atyám a Verekezésben, kardok villognak feje felett – és érettem
– Kardot! Pai'st! (: *el veszi egy Fegyveresnek Kardját és Pai'sát.* :) Egy Leventa
Leánya – tud hartzolni. Utánnam Legények öreg Atyám védelmére (: *ki rohan* :)

LÓRÁNT

Veronka! Az Istenért, Veronka! (: *utánna siet a Fegyveresekkel* :)

6. Jelenés

Alpár falai a Tiszával.

Tóth. Orgoványi. Tamás. Fegyveresek. majd Monostori, azután Veronka,
végre Lóránt a Szent²¹⁵ Lörintzi Fegyveresekkel és Parasztsággal.

TÓTH (: *Keményen viaskodik Orgoványival és annak Fegyveresseivel, végre
Orgoványit le szúrja, de abban a pillanatban* :)

TAMÁS (: *be jön és keresztül²¹⁶ döfi Tóthot* :)

ORGOV[ÁNYI] (: *a vár falaihoz támaszkodik, a hol végre össze roskad és
meg hal* :)

TÓTH (: *tántorogva* :)

oda vagyok! Istenem! kezeidben ajánlom lelkemet! (: *a szin elejének jobbik ré-
szen le rogyik és meg hal* :)

MONOSTORI (: *be szalad* :)

Istenem! Későn érkeztem! András! András! (: *reá borúl* :)

²¹⁵ Sz. [A rövidítést feloldottuk.]

²¹⁶ [A keresztül első szótagja olvashatatlan betűkre ráírva.]

TAMÁS

Ez légyen a te Jutalmad is nagyra vágyó Vén! (: keresztül akarja ütni :)

VERONKA (: be rohan és²¹⁷ meg látván Tamás szándékát, nagyot sikólt, és úgy tsapja Pai'sával föbe Tamást, hogy az azonnal el tántorodik onnét és tsak nem le roskad :)

[45v]

TAMÁS (: borzadó bámúlással :)

2000 Veronka! Ha! tehát tsak ugyan meg halgatták az ördögök ajánlásomat! (: fel akarja fogni és el vinni :)

VERONKA

Viszsa! (: viaskodik véle :)

TAMÁS (: tsak pai'sával háritgattya el a vágásokat és azon vagyon hogy meg foghassa :)

LÓRÁNT (: bé rohan a Fegyveresekkel és hátúlrol meg kapja Tamás kezei és hátra kötteti :) Veronka, ismét az enyim vagy. – De mi ez? Mindenható! a nevelő Atyám!²¹⁸

MONOST[ORI] (: sirva feküdt mind eddig Tóth holt testén :)

Érettem és Leányoméért holt ő meg!

VERONKA (: mellé térdepel :)

2005 És én meg nem hálálhattam néki, holott érettem holt meg!

LÓRÁNT (: reá borúl :)

És érettem!

MONOSTORI (: hosszas pausa után, melly alatt mindjáján sirnak :)

Érettem! O András, érettem.

LÓRÁNT

Atyám! vesd fel még egyszer szemeidet, hogy meg köszönhessem neveltetésemet, hogy utolsó hörgésedből hallyam végső szándékokodat. Atyám! ébredj! ébredj!

MONOSTORI

2010 Nints nékem már egy Barátom is a világon. Ez az egy volt – ez is el ment előre és nékem semmit sem hagyott tsupán könnyes szemeket! (: öszve roskad :)

VERONKA (: kezeit kótsólva :) Istenem! az Atyám is meg hal keserűségében. – O Mindenható add vissza azon Embert ismét, a' ki érettem és Atyámért holt meg! – O tegyétek a leg nagyobb Tsodát Istennek Angyalai és ébreszszétek

2015 fel őtet ezen erős álomból!

²¹⁷ <is>és [Ráírva.]

²¹⁸ * Ezen Felvonás<nak a> – 3^{dik} Jelenésétől fogva, mind eddig, igen nagy sebességgel és tökéletességgel kell a Játéknak folyni; azon okból, ha ezen Darab: olly szerentsés lehet, hogy valamelyik érdeemes Társaság által elé adattatik, kéri a Szerző, hogy nagy szorgalommal próbáltassanak ezen Jelenések, mert ha ezek hibázódnak: az egész Játék betse meg tsökken. [A szerző csillaggal jelzett lapalji jegyzete.]

MONOSTORI

El költözött ő, és engemet itten hagyott, hogy a²¹⁹ szívem hasadjon meg utánna – el költözött, a nélkül hogy még tsak egyszer meg szoritotta volna a kezemet, hogy meg köszönhettem volna néki határnélkül való Barátságát. (: *öszve omlík* :) [46r]

VERONKA

2020 Atyám! az Istenért, Atyám! tsendesedj! Átok az ő Gyilkossán, mert tégedet is el küld utánna!

LÓRÁNT

Igen is átok, rettentő átok! Emberek! Gondolkozzatok a kinokrol – olyan kinokat gondoljatok ki, hogy az ördögök irigyelve tekintsenek fel, mert számokra semmi sem maradt.

TAMÁS (: *katzag* :)

Nagyobbat nem adhattok, mint én adtam ti néktek; ha, ha, ha!

(: *a várban trombita* :)

MIND (: *fel riadnak és a Jobb oldalra állanak, keszítvén magokat* :)

LÓRÁNT

2025 Ha! A Ki ütésre való jel! Vigyétek fére ezen gonosztévőt! állítsátok a' Tisza partyára, és ha tsak egy Ellenséges kar közelit is felé, hasítsátok ketté a Koponyáját és lökjétek a vízbe.

TAMÁS (: *két Legénytől a Tisza²²⁰ partyára állittatik* :)

MIND (: *Készen állanak a Jobb oldalon, tsupán Monostori fekszik a Holt' testén* :)

7. Jelenés

(: *Galgótzai és Pakai, az Alpári sereggel ki rohannak a várba, és a szín bal felére állanak. A Falon meg jelennek néhány trombitások kik hadi musikát fújnak. – A' két rész öszve tsap és Keményen verekednek. Veronka szüntelen tsak az Attya mellett²²¹ áll és tsak akkor hartzol ha a tolakodás hozzá ér, egyébb aránt le eresztvén kardját reá támaszodik, és Pai'sával látszatik magát és Attyát takargatni. Az Alpáriak meg győzettetnek (: Pákai meg ölettetik :) és már a várba akarják magokat vonni, a midön a trombitálás a várfalán meg szűnik, és fel emelt kardokkal előbbeni helyekre vissza állanak* :)

²¹⁹ [Az a után utólagos, fekete ceruzás + jel.]

²²⁰ tiszta [Emendáltuk.]

²²¹ [A mellett olvashatatlan szóra ráírva.]

8. Jelenés
A' Gvárdián. Elöbbeniek.

GVÁRDIÁN (: *a Kapuban meg áll, egyik kezében egy fehér zászlótska, a másikban egy kis Feszület* :)

Meg állyatok! Meg állyatok!

MIND (: *le eresztik kardjokat és figyelmeznak* :)

GVÁRDIÁN (: *középre lép és öszve teszi kezeit* :)

[46v] Keresztények keresztényekkel hartzolnak – szomszédok a szomszédokkal, és Testvérek a Testvérekkel! olyan Emberek hartzolnak egymással, kik annyira laknak tsak egymástól, hogy ha tsak egy kis Felyhüböl esik is az eső, úgy mind a kettőnek földje egyszerre nedvesedik. (: *Lóránthoz* :) Leventa! én néked életedet mentettem meg; sött magam fogok a Szentséges Pápához menni, hogy válaszszon el Katalintól – halgasd meg egy reszkető Barátnak kérését melyly ezen szavakban áll: „Békesség, és Szomszédi Tsendesség!” (: *a Többiekhez* :) Atyámfiak! kiáltsatok békességet: hiszen mindjában egy Atyától származtatok! Itt bal kezemmel a' fejemre teszem ezen feszületet²²² – az Ég felé emelem a Békesség' zászlóját; és ha ismét öszve akartok tsapni akkor vágjátok elsőbb ezen szent Jeleket ösz fejemmel együtt ketté, minek előtte egymáshoz juthassatok. (: *kérve* :) Atyám fiai, kiáltsatok Békességet! – Mi az, a' mi titeket meg rázkódtat, ha én azt²²³ kiáltom füleitekbe: „Ti olyan sebeket ejtettetek, melyeket soha meg nem gyógyíthattok?” – Láttjátok: ott fekszik meg ölettetve Pákai Mihály, 4 élő²²⁴ Gyermekei vagynak, kik rég el vesztették Anyyokat, ki gyógyíttya meg azon sebeket, melyeket Rajtok Attyoknak halála fog ejteni? Itt a falak alatt hever Orgoványi Balázs a halálnak ölében, ö egyenetlenségben élt az Attyával, és attól meg átkoztatott; ki gyógyíttya meg azon sebet, melyet az a hir fog az Attya szivén ejteni, hogy a Fia atyai átokkal terhelve szállott a sirba? És, oh, amoda nyugszik Tóth András, kinek nemes szívűségét az egész Környék esmérte – oda vagyon a nevelő Attyád Leventa; oda egyetlen egy Barátod, István! oda az egész Környék disze! – Ki gyógyíttya meg azon sebeket, melyeket önnön magatok ejtettetek magatokon? –

MIND (: *szomorúan függesztik Tóthra szemeiket* :)

[47r]

GVÁRDIÁN

Ti halgattok? – o, engedjétek nékem is el halgatni ezen iszonyu dolgokat! Atyámfiainak nevezlek benneteket, és könnyes szemekkel kénszerítelek legyetek Ayafiak és Testvérek. Szellőrintzinek igaz ügye vagyon; de a derék Alpári is ártatlan; és két ártatlan felekezet hartzoljon é egymással? Ama nagy Mártírnak, a ki érettünk a Keresztfán meg holt, utolsó sóhajtására kénszerítelek benneteket,

²²² <F>feszületet [Ráírva.]

²²³ az [Emendáltuk.]

²²⁴ élő [Emendáltuk.]

ne változtassátok Temetővé ezen környéket! (: *a' földbe le üti a zászlót* :) Ezen Jelben legyen az Atyafiság és szomszédi Csendesség – a Békesség és Barátság esmeretes. – – Még mindég tsak halgattok? – No jól vagyon; itt akarok tehát
2060 álva maradni; ősz fejemet minden fedél nélkül a Jégeső', Villám', és Zivatar-
nak prédául adni, posványos viz légyen az Italom, és gyökerek az Eledelem, itt
fagygyanak télen a földbe lábaim, és süljenek őszve a nyári forró homokban,
mig tsak ti az Ellenségből Barátokká nem léztek, mig tsak szemeim előtt az
2065 Atyafiságos Kötést meg nem teszitek – vagy, ha Engesztelhetetlenségeteken
meg talál a szivem hasadni, úgy a Lelkem állyon szüntelen ezen a Helyen, és
szorongattatott Lelkiesméretetek²²⁵ teremtsen néki újonnan testet – – (: *el foj-
tódik a sirás miatt* :)

MONOSTORI (: *el gyengülve fel emelkedik a Testről, és Lórántnak meg fogván
a kezét könnyes szemekkel néz reája* :)

„Békesség! és Barátság!”

LORÁNT (: *a nyakába esik, azután a Testre borúl* :)

Boldogúlt Lelke kedves Atyámnak, menny nyúgodalomra! – Én békességet
kiáltok. (: *oda adja kezét Galgótzinak* :) Békesség és Barátság!

GALGOTZI (: *meg fogja kezét, azután meg öleli* :)

2070 Békesség és Barátság!

MIND (: *fel kiáltanak* :)

Bekesség! (: *kezet adnak* :)

GVÁRDIÁN (: *ki terjesztvén felettek kezét, az Égre tekint* :)

Világ' Alkotója! áld meg ezen Atyafiságos kötést, valamint én, szegény szolgád²²⁶
meg áldom aztat. Adj nyúgodalmat [47v] a Megölettetteknek! –

MONOSTORI (: *ismét a Testre borúl* :)

Andrásomnak is! Andrásomnak is!²²⁷

LÓRÁNT

2075 O Atyám! Atyám!

VERONKA (: *Atya mellé térdepel* :)

Miattam! – miattam! A szegény Monostori Veronka, nem lehetett hozzája hálá-
adatos; de tudok én egy helyet a hol ki nem kerülheti köszönetemet – (: *az égre
mutat* :) Ott – addig is imádkozok –

MONOST[ORI]

Igen, igen, imádkozni akarok erette – érette és mindjajokért. Vigyétek! (: *fel áll* :)
2080 vigyétek el innét! – a szivem majd meg reped – nem akarnám örömet, hogy
látnátok, miképpen sir egy öreg Bajnok – mint egy Kis Gyermeke; de hiszen a
Leányom is sir, a Fiam is, és Többen is! – Ah, én szerfelett szerettem őtet – soha
igy Embert a világon nem szerettem, és még halálom óráján is az lesz utolsó
szavam: András érettem és Leányoméért holt meg – Vigyétek!

²²⁵ Lelkiesméretetek [Emendáltuk.]

²²⁶ szol szolgád [Emendáltuk.]

²²⁷ Adrásomnak [Mindkettőt emendáltuk.]

9. Jelenés
Farkas. és Katalin. Elöbbeniek

- FARKAS (: *belölről* :)
- 2085 Fére! botsássatok!
MINDJ[ÁJON] (: *mint*²²⁸ *egy álomból fel ébrednek* :)
Mi az? (: *ismét két oldalra oszlanak* :)
KATALIN (: *belölről* :)
Segítsé! irgalmas Isten segítség! a Bátyám meg akar ölni! (: *ki rohan a Kapun, kard 's Pai's nálla, és védelmezi magát a Báltya tsapásai ellen* :)
FARKAS (: *hajadon fővel, széjjel szórt ruhákkal, halaványan, és a méreg munkálkodásának némely Jeleivel, utánna jön, és minden módon igyekszik a Húgát keresztül ütni* :)
GVÁRDIÁN
Atyámfiai! vegyétek el tőlle a' kardot!
FARKAS
Mit? ördög menkö! (: *erőtlenül vagdos maga körül* :)
GALGÓTZI (: *el veszi Farkas kardját* :)
FARKAS
2090 Szép! o szép! mivé lett az Alpári Farkas! El veszik tőlle a kardot! Kitsoda tselekedte azt? – senki. Átkozott légyen a Húgom, átkozott az ő Csábitója!
[48r]
KATALIN (: *néki megy Lórántnak* :)
Férjem! ördög! add vissza a Bátyámat!
LORÁNT (: *Tamáshoz löki* :)
Kérd attól!
KATALIN (: *meg látván Tamást, Mejjénél ragadja és előre rántya* :)
Ha! valahára tégedet is látlak Keritő! Itt! mond néki szemébe – ki hordotta
2095 nékem azon izeneteket, hogy Loránt Engem szeret?
TAMÁS (: *makatsan* :)
Én!
LÓRÁNT
Ezt is? még ezt is?
KATALIN
Ki mondotta aztat utólsó vadászatom alkalmatosságával hogy Lóránt kíván véllem egyedül beszélni?
TAMÁS
2100 Én.
LÓRÁNT
Átkozott! te engem' tsaknem öngyilkossá tettél!

²²⁸ min<t>d [Ráírva.]

TAMÁS

Igen is én! Észre vettem Katalin hajlandóságát Lóránthoz, és boszszúállásom-
nak végbe hajtására kezdettem úzni a Játékot, mellyben engemet Lórántnak
Lelkiesméret' mardosása még inkább elő segített; de a' mellyet én Katalinnak
2105 mindég jóra tudtam magyarázni. Boszszúállásom elég rettentő lett volna; ha
végbe vihettek volna egészen; fáradságom mind azon által még is meg jutal-
maztatott. Hallyátok tehát: Katalinnak igaza volt; de igaza volt Szellőrintzinek
is; mert ama nagy setetségű Ejtszakán, midőn a pántlika kint lebegett, el loptam
Lórántnak petsétes Gyűrőjét. és én voltam a ki Lóránt gyanánt Katalin karjai
2110 között dobzódott²²⁹

KATALIN (: *dühössen* :)

Dobzódj tehát most az ördögök karjai között! (: *nagy erővel belé döfi kardját,
azután el ejtvén a' pai'st, kardot, erőtlenül térdre esik* :)

TAMÁS (: *tántorogva* :)

Köszönöm néked Aszszony; te engemet a reám szánt sok Kinoktól szabadítottál
meg. – Köszönöm [48v] ezen döfést, és ama setét ejtszakát –

LÓRÁNT

Jaj nékem! száradjon el az a Kar melly ötet a vég nélkül való kinoktól meg
2115 szabadította. Vigyétek! és lassanként szaggassatok széjjel –

TAMÁS (: *öszve szedvén minden erejét* :)

Nem! az a gyönyörűségtek ne légyen! (: *széjjel lökdösi az Embereket és be ugrik
a Tiszába ezt kiáltván* :) Fúriák, szaggassatok széjjel!!!

LÓRÁNT (: *irtózva* :)

Rettenetes! – Boszszú állásom vég nélkül való volt; mert az ördögöknek adta
magát.

FARKAS

O! O! Nemzetségem meg van bestelenitve! (: *Galgótzai karjai közé esik* :) Te
maradtál meg édes Péterem, annyiak közül te fogod bé az én haldokló sze-
meimet! – Adjátok ide Pai'somat. (: *oda adják* :) Lóránt, taposd öszve nemesi
czimeremet, mert igazságtalanul bántam véled (: *oda akar vántzorogni, de
2125 úttýába esik a térdeplő Katalin – el ejti a Paist* :) Imádkozhatsz már az ördö-
göknek, hogy legyenek irgalmasok szegény Lelkednek. – Átkozott légyen viz
eszűséged! átkozott légyen az agyad veleje, mely egy alattomos Gyilkosságra
vetemedhetett! Átkozott légy mint betsületem és nemzetségem hírének gyil-
kossa! átkozott, születésednek órája, és átkozott az az²³⁰ első tsepp téj melly az
anyák mejjéből nyelvedre tseppent! Átkozott az Atyám, átkozott az Anyám!
2130 mert tégedet nemzettek a világra!

²²⁹ * A Játszó személy, a ki a Tamás Rolléját viszi, azon igyekezzen, hogy leg tsekélyebb jellel is el ne arúlja azt, hogy ő volt ama Rándévún a' Persona Activa, hogy a Néző, egész ezen utolsó vallományáig függőben tartattasson. [A szerző csillaggal jelzett laplaji jegyzete.]

²³⁰ ez [Emendáltuk.]

MIND (: *borzadva* :)

Farkas!

FARKAS

Halgassatok. Az én átkom tegye őtet semmivé, valamint hogy ő általa lésszek én is semmivé! Atkozott légyen az ő élete! átkozott a halála! Átkozott a Természet melly őtet élteti, átkozott a Föld melly egykor kebelébe fogadja –

GVÁRDIÁN

2135 Ember, gondolkozz a halálról!

FARKAS (: *ránkódván* :)

O, minő emésztő tűz ég bennem!²³¹ – öszve szaggattya a béle[49r]met! – És a Húgom az én Gyilkosom! Az én átkom legyen szüntelen néki nyomába – ha mindjárt oda szökik is előlle a' hol a Nap forrósága feketére égeti, vagy oda a hol az örökös Jég vert magának fészket, mindenüvé kövesse őtet haldokló Battyának az átka! Úgy szaladjon, Nyomorúlt, a' Lelked²³² átkomtól kergettetve, mint
2140 a száraz ballangó a szélfúváskor, és ha oda el fog egykor jutni, a hol *Szent*²³³ Mihály és *Szent* György vitézkednek – ott, ha ama nagy Leventa bé botsájtana is a Paraditsomba akkor az én rettenetes átkom üsse ki a' Koltst az ő²³⁴ kezéből, és üssön tégedet oda a hol az ördögök orditoznak! – Átkozott légyen ez a
2145 Töredelmesség, melly néked tsak reménységet ad is az örök Üdvösségre – ah! ah! (: *a földre roskad és ránkódik* :)

KATALIN (: *hozzá szalad* :)

Bátyám! Irgalmasság! – Botsánat! – Lóránt! – Veronka! Botsánat (: *hajait szaggattya* :)

GVÁRDIÁN

Klastromba fogsz vitettetni addig is, mig Rómából az elvlasztás Levéllel meg érkezek. – Atyámfiái botsásatok meg néki.

LÓRÁNT

2150 Én nem átkozlak tégedet; mert Tamás tsábitott el (: *tédrre ereszkedik a holt test mellett* :)

VERONKA

Az Atyám életét meg rövidítetted, ha az Isten meg botsájtya vétkeket – én nem irigylem tölled az Üdvösséget! (: *az Attya és Lóránt között térdepel, a holt-test mellett, bal kezét Lóránt vállára nyújtya jobb kezét pedig az Atya vállára és mind a hármán szomorúan nézik a Testet mind végig* :)

MONOSTORI

Nem köszönhettem meg nékie. Sir oszlopára mettszetem köszönetemet, hogy

²³¹ benem [Az n fölött a betűkettőzést jelző ~ tilde.]

²³² [A *Nyomorúlt* és a *Lelked* kivakart, olvashatatlan szóra ráírva.]

²³³ Sz. [Mindkét rövidítést feloldottuk.]

²³⁴ <>ő [Olvashatatlan betűre ráírva.]

- 2155 Itt nyugszik Tóth András. ő a' szegény Monostori Istványért élt, és annak Le-
 ányáért holt meg, kik nékie tsupán könnyekkel köszönhettek.²³⁵
 [49v]
 KATALIN (: *Bátyára borúl* :)
 Bátyám! Bátyám! Botsánat, o Botsánat!
 FARKAS (: *erős ránkódásai közt* :)
 Ördög – átok – ördög! –
 KATALIN
 Jaj nékem! ő átkozódva megy a más világra!
 GVÁRDIÁN
 Fiam! Fiam! gondolkozz a' Halálrol! botsáss meg nékie!
 FARKAS (: *haldokolva* :)
 2160 Ördög – átok – örökre – ör – dög – (: *meg hal* :)²³⁶
 KATALIN (: *nagy sikóltással fel ugrik és ismét reá roskad* :)
 Meg holt! Én voltam Lelkének is gyilkossa!
 GVÁRDIÁN (: *öszve tett kezekkel térdre ereszkedik* :)
 Uram irgalmaz ő néki!
 MIND (: *térdre esnek, le veszik süvegeket és az égre vetett szemekkel imád-
 koznak* :)
 GVÁRDIÁN
 Ő olyan Ember volt, kinek szívében meg volt minden Jónak a magva. De magá-
 ban a Paraditsomban is termett Gaz, melyet Farkasnak szívéből el henyéltették
 2165 szülői ki gyomlálni; így nőtt fel minden együtt az ő szívében, és a rosz Magok is
 hoztak rosz gyümölsöket. Tett ő még is elég jót is, a nélkül hogy abból valami
 hasznót kívánt volna maganak tartani; olyanokat tett, mellyel büszkélkedve
 ditsekedett volna sok Nagyra vágyó. Ő most az Istennek színe előtt áll, a ki
 az ő Tetteit méri, és bizonyosan jó tselekedeteihez hozzá fogja a' szelentzébe
 2170 tenni mind azon Jónak magvait is, mellyeknek szülői gondotlanságok miatt
 a Gazban kellett el rothadni. – Ő most Szülőit vádolja – Uram. Teremtöm!
 irgalmazz ő néki!!!

Vége

²³⁵ [A sírfelirat szövege nagyobb betűmérettel kiemelve.]

²³⁶ * Jusson eszedbe, kedves Olvasó, hogy ő, mind ezeket a Méreg' munkálódásakor mondja, melly-
 nek iszonyatos szaggatásai miatt, még Istenéről is képes a szegény Beteg el felejtkezni – szánakozz – [A
 szerző csillaggal jegyzett lapalji jegyzete. A kor szokása szerinti rövidítést – *mellyk* – feloldottuk:
mellynek.]

JEGYZETEK

Tárgyi, nyelvi és dramaturgiai magyarázatok, konkordanciák

Az egyes szöveghelyekre vonatkozó magyarázatok

- A *Személyek* listájában: *Alpár vára* – Tiszaalpár. Anonymus (12–13. század fordulója) a *Gesta Hungarorum*ban említi a falu fölötti (föld)várat, ahonnan Zalán indult a honfoglalók ellen; ezt használta fel Vörösmarty Mihály a *Zalán futásában*. Az ásatások nem találták nyomát.
- A *Személyek* listájában: *Szent Lőrinc* – Szentlőrinc, ma Nyárlőrinc, Kecskemét közeli település
- 33 *vak szemednél* – vakszem: halánték (CzF VI., 761.)
- 115 *fekete Tsóka* – az ismétlődő csúfolódás Tamás csúnyaságára – átvitt értelemben gonoszságára is – utal. Tamás fekete hajú, a csóka általában negatív hasonlatok része, lásd „fekete, mint a csóka” (CzF I., 1036.)
- 151 *Bátsi* – a bátyjáról beszél Katalin
- 172 *nagyon* – hevesen, felindultan (lásd még többször is a szövegben)
- 267 *Miserere mei* – Könyörülj rajtam. Az 51(50). zsoltár kezdete; legtöbbször a halotti szertartásban hangzik fel
- 373 *kalanas Gém* – kanalas gém
- 404 *Lüdvértz* – lidérc
- 532 *széjt* – szét
- 591 *sorompók közül kell is ötöt a Templomba hajtanom* – párviadallal kell is öt kényszerítenem az esküvőre; sorompó: a lovagi viadalban a küzdőteret a nézőktől elválasztó korlát
- 600 *Kölyöntz* – kölyök
- 970 *varadzott* – varasodott, behegedt
- 1270 *advából* – odvából
- 1290 *pikós* – pityókás, spicces
- 1298–1299 *dombolja* – kb. dühösen, tombolva kifakad
- 1473 *ne esmérj el* – ne ismerj félre (CzF II., 158.)
- 1610–1611 *rivaszkodik* – rivalkodik: dühösen, indulatosan, erős hangon rákiált (CzF V., 658.)
- 2141 *ballangó* – ördögszekér: a széltől kergetett, száraz növény

A cselekmény ideje, helyszíne, szereplői

A *Monostori Veron'ka* cselekményének ideje, kora a közelebből meghatározatlan múlt. A színhelyét tekintve azonban a dráma a Kecskemét környéki hagyomány nagyon is határozott, valós terein játszódik, s e terek földrajzi, történeti adatolására Katona gondosan ügyelt. *A dolog történik Alpár várában, és a Vár alatt lévő Szikrai*

Erdőben – adja meg Katona a dráma általános színhelyét, s a színhelyhez fűzött szerzői jegyzetből kitűnik, hogy jól ismerte a hivatkozott környékbeli hagyományt e terület kiemelt Árpád-kori szerepéről és emlékeiről. Másik jegyzete szerint az alpári várat *A köz beszéd szerént Árpád építtette, hajdan erős vár volt, most Falu, a Vátzi-Püspökség birtokában, mint Falusi-jószág*. A várat a legkorábban Anonymus említette, a régészeti kutatás azonban nem találta nyomát. A Kecskeméthez közeli, mai Tiszaalpár faluban a hagyományt a Kiskunsági Nemzeti Park keretében napjainkban létesített Árpád-kori falurekonstrukció is élteti. A dráma másik színhelye a Kecskeméthez ugyancsak közeli *szikrai erdő* az Alsó-Tiszavölgyben; Szikra az Alpári-réttel együtt ma ugyancsak a Kiskunsági Nemzeti Park része. A Kecskemét környéki Szentlőrinc (később Koháryszentlőrinc, ma Nyárlőrinc) 13. századi Árpád-kori templomának maradványai az 1850-es években még láthatóak voltak (BÍRÓ 2002, 17.), ma romkert van a helyén. A szereplistában Szellőrintzi nevéhez kapcsolódik Katona magyarázó jegyzete a szentlőrinci templomromról: *Ez előtt tsinos Helység, most tsak egy-omladoxott Pusztá Templom van a' helyén, de az Erdeje most is meg vagyon*.

A történelem iránt különösen érdeklődő Katona sokat foglalkozott szűkebb hazája múltjával, a közelben található sok rom, maradvány megihlette, s a történeti források felhasználásával monográfiát tervezett Kecskemét történelméről, *Szabados Kecskemét alsó Magyar Ország első mező várossa' történetei* címmel. A nagyszabású műből azonban „csak töredékek készültek el, illetve maradtak fenn” (OROSZ 2000, 73.), ezeket végül idősb Katona adatta ki, 1834-ben. (KATONA 1834; kritikai kiadása: KATONA 2005) Fennmaradtak továbbá „ehhez kapcsolódó fejezetek és ennek a folytatásához készült kivonatok, másolatok, amelyeket 1886-ban Miletz János adott ki” (OROSZ 2000, 73.; MILETZ 1886) A Pusztaszerről szóló, *A' Kecskeméti Pusztákról* című tanulmány a Tudományos Gyűjteményben jelent meg (1823. IV. kötet; kritikai kiadása: KATONA 2005). Az írás német nyelvű kivonatát a Tudományos Gyűjteményre hivatkozva közölte a bécsi *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst* 15. kötete (szerkesztő: Josef Hormayr), a tanulmány élén a cím és a szerző: *Die Ketskemether Heide. Nach Joseph Katona* (Wien, 1824. Nr. 149–150.; december 13–15. p. 805–806.).

Bíró Ferenc szerint Katonát „voltaképpen nem is a város, hanem a táj érdekli, amelyben a város helyet foglal. Az elgondolt monográfia egyik leglényegesebb előfeltevése abban a különös tételben foglalható össze, hogy: ha egy helyen éltek hajdan különféle emberek, akkor az szorosabb elve az összetartozásnak, mint az, hogy egy etnikai közösség tagjai. Katona Kecskemét és vidéke lakóinak a történetét írja, azoknak az embereknek a történetét, akik bármilyen időben és bármilyen népcsoporthoz tartozva voltak annak a helynek a lakói, ahol az ő szülővárosa fekszik. Kecskemétet szívesen mutatja be úgy, mint egy országnyi terület fővárosát, amely ténylegesen is hatalmas területet birtokolt s járult hozzá felvirágzásukhoz.” (BÍRÓ 2002, 210.)

A Kecskemét környéki romok, tájak és tájnevek tehát konkrét helyhez és tárgyakhoz kötik a *Monostori Veron'ka* színhelyeit, a szereplők alpáriak vagy szentlőrinciek, a két színhely főalakjai pedig nevükben is őrzik az Árpád-kori múlt tereit: Alpári Farkas a várról, Szellőrintzi Lóránt Szentlőrincről kapta a nevét. Ez a konkrét, hazai

környezet indokolhatja a drámakézirat saját műfaj-meghatározásában – Nemzeti Vitézi Szomorú Játék – a *nemzeti* jelzőt.

Ugyanakkor a drámafigurák mindegyike fiktív alak, halvány kapcsolódással a forrást adó regény figuráihoz (lásd később a forrásról szóló részt).

A dráma szereplőinek legfontosabb tulajdonságait sorolja *A Játékban elő forduló Szemelyeknek Természeti Tulajdonságok (Characterek)* listája, amely a fennmaradt kéziratmásolatban a drámaszöveg után található (50r). Bizonytalan, hogy e lista az eredeti kéziratban a szöveg élén vagy végén szerepelt-e, lehet, hogy csak idősb Katona helyezte a szöveg végére. A szereplők jellemzése igen részletes. Farkas jellemzése a leghosszabb, „a betség dolgában vég nélkül tsiklándós” rész szó szerinti idézet az I. felvonás 5. jelenetéből, amelyhez a másoló további részletekért utalja az olvasót. A lista a figurák legfontosabb sajátosságait a cselekmény idejéhez köti, ezért olyan fontos – a két mellékszereplő paraszt kivételével – valamennyinél az életkor. A Katona listájához hasonló jellemzés a korszakban már nem volt szokás, a 18. századvégi színjátékszövegekben azonban igen. Ilyet készített pl. Dugonics András, a drámaszöveg élén a *Tárházi*hoz (1789) és *Tárházi és a színészek* (1792) c. töredékéhez (*Piarista iskoladrámák* I., 13–14. sz.), ezzel segítve a színészek, a jelmezek kiválasztását, s általában a rendezést. Katona „mindvégig a színházi ember szemével nézte alakjait. Megkapó az a pontosság, amellyel – a kor súgókönyveivel azonos terminológiával – színészeit eligazítja.” (KERÉNYI 1981, 172–173.) Erre a pontosságra Kerényi Ferenc épp a *Monostori Veron'kát* hozta példának, s ezzel közvetve amellet foglalt állást, hogy a lista a drámaszöveg előtt lehetett. Orosz László szerint Katona nem számított darabja pesti előadására, ahol ő a színrevitel folyamán jelen lehetett volna, ezért a karakterlistával elsősorban a darab vidéki színre állítóit akarta segíteni. (OROSZ 1974, 34.)

Waldapfel Katona színházi gyakorlatát emelte ki a dráma instrukcióiban, jegyzeteiben is: „Az egésznek felépítésén annyira érezhető a színészek játékának támogatására való számítás — figyelmüket egyre-másra külön jegyzésekkel is felhívta a költő – hogy nem lehet benne kétség: Katona a színpad napi szükségletére gondolt itt is.” (WALDAPFEL 1931, 44–45.)

Dramaturgia

A drámát a címszereplő vetélytársa, Katalin magánjelenete indítja, melyben saját természetének hirtelen fordulatát beszéli el (hajdan a vadászat érdekelte, de most megszelídült, szerelmes Lórántba) – így már a nyitó színben elhangzik a központi figura, Lóránt neve. Ennek folytatása a következő, információban különösen gazdag jelenet, s Katona jó érzéssel nyújtja itt a legfontosabb tudnivalókat: Lóránt fegyverhordozója, a rút Tamás arra célozgat Katalinnak, hogy Lóránt nem viszonzza érzéseit, Katalin mégis reménykedik, s egy zöld pántlikával készül jelezni Lórántnak, ha éjjel meglátogathatja szobájában. Tamás, amilyen rút, olyan jó emberismerő, jól számít, s merénylete Katalin erénye ellen sikeres. A zöld színre, illetve pántlikára többen felfigyelnek (Lóránt: I. 5–6.; Bénéiamin: I. 13.), de egyikük sem érti, kivéve Tamást, aki az elsiető Katalin (I. 11.) után indul (I. 12.).

Csak fokozatosan válik világossá, hogy a drámai cselekmény alapja Tamás Veronka iránti reménytelen szerelme, ezért akar a Veronkához hűtlenné lett férjen, Lóránton bosszút állni, s a bosszú véghezviteléhez van szüksége az ördögi cselre: hogy a sötétben Lórántnak adva ki magát, elcsábítsa Katalint. Mindegy, hogy a csábítás valóban megesett-e, elegendő, hogy Katalint kompromittálja. Az ágyccsel, a sötétben magát másnak kiadó és az őt más személynek vélő közötti éji légyott bonyodalma a színpadon leginkább cselvígjátékba illene, jóllehet az ágyccsel a komédiákban is tragikus fordulattal, de legalább borúval fenyeget (gondoljunk csak Shakespeare *Szeget szeggel* c. keserű komédiájára). Az európai komédiaahagyomány kitüntetett eszköze a csel, köztük is gyakran az álöltözetten és a személyiségváltáson alapuló – mindez Katona drámájában is tragikus végkifejletet sejtet, melyet csak a rémtörténettel kombinált lovagi játék dramaturgiája hárít el, az is csak részben és meglehetősen motiválatlanul. Katalin számára ugyanis erénye elvesztése valóban tragikus véget hoz, megbocsátásban és boldogságban nem ő, hanem csak Veronka és Lóránt részesül.

Ezzel előttünk áll a drámai cselekmény középpontja, benne két férfi (Lóránt és Tamás), aki egyazon nőbe szerelmes, van továbbá egy magányos nő, Katalin, aki Lórántba szerelmes. Ekkor még nem tudjuk, mennyire fontos vagy mellékes a Katalin iránti reménytelen szerelmét az I. felvonást záró magánjelenetben megvalló ifjú Bénéiamin. A dráma címével sem tudunk mit kezdeni, bár mindenekelőtt – vagy felett – hallunk a két férfi szerelmének tárgyáról, a címszereplőről. Veronka a cselekmény központi alakja, aki viszont az első felvonásban meg sem jelenik. Hiánya nem véletlen, mert alakja még a lovagdráma műfajában megszokottnál is passzívabb; Veronka a mozdulatlan és tehetetlen középpont, jellemzésében az *együgyű* jelző korabeli elsődleges jelentése a tapasztalatlan, naiv, de ezzel együtt jár a passzivitás, a tehetetlenség is. A passzív Veronka körül éles váltásokkal, erős mozgással, sok alakkal zajlik a cselekmény, s minden bonyodalomnak ő az oka: Lóránt őt csalta meg, az ő házasságuknak kell helyre állnia a dráma végén, belé szerelmes Tamás,

Farkas, Orgoványi, s természetesen Lóránt is. A Veronkával ellentétes póluson a legaktívabb figura Tamás, a kiváló emberismerettel rendelkező intrikus, lényegében ő bonyolítja a cselekményt, ő az oka a legtöbb szereplő romlásának, halálának: miatta vonul kolostorba Katalin, hal meg Farkas (bár a méregpohár nem rá várt, így a véletlen része), s mindezért Tamás öngyilkossága csekély elégtétel. A reménytelen szerelem a dráma fő motívuma; viszonzott érzelm, s így a boldogság csak a címszereplő Veronkának és Lórántnak jár – a dráma végén. A többi szereplő mind másba szerelmes; foglaljuk össze: Katalin Lórántba, Lóránt, Farkas és Tamás Veronkába, Bénéiamin Katalinba, szinte egymást kergetik. Ez a szerelmi „lánc”, a mindenki mást szeret, megint csak inkább vígjátékba illene, nem ilyen véres, több halottal és még több keserűséggel, magánnyal végződő történetbe. A vígjátéki lehetőségeket már HORVÁTH János (1936, 23.) és NAGY Imre (1993, 147.) is említette.

A struktúrában Katalin és Veronka párhuzamos szereplő, közös bennük a Lóránt iránti reménytelen szerelem – pontosabban: e párhuzamot csak a félreértés élteti, hiszen Veronka tévesen hiszi egyoldalúnak a saját érzelmeit, a néző tudja, hogy nemcsak ő szerelmes az őt elhagyó férjébe, kisiklott házassága ellenére, hanem Lóránt szerelme is lobog iránta. Az ilyen félreértések általában ugyancsak a komédiák cselekményét bonyolítják, ahol a boldog véget épp e félreértések tisztázása, a kusza szálak kibogozása hozza el. Mindenesetre a cselekmény két szálát, a Lóránt–Veronka történetet és a Katalin–Farkas testvérpár körül Alpáron zajló eseményeket, Lóránt személye és a belé szerelmes két nő köti össze. A dráma címe Veronkát hozza központi figuraként, az alcím – *Hartz két ellenkező igaz Ügyért* – azonban már ugyancsak a két nőalak párhuzamát hangsúlyozza. Az alcím különös hangsúllyal emeli ki a két ellenkező ügy igaz voltát, s talán jól értjük, hogy a harcot a két nő, Veronka és Katalin vívja, a boldogságért, s ha elhisszük a címet, s mindkét ügy igaz, akkor az egyik nővel, Katalinnal igencsak igazságtalan a sors. A középpontba állított két nő – az egyik a passzivitásával, a másik a kétségbeesetten elszánt cselekvésével – újfajta dramaturgiai szerepet, funkciót is kap, ez pedig túlmutat a vitézi játék szemléletén. Kerényi Ferenc hangsúlyozta, hogy a vitézi játékokban (lovagdrámákban) új típusú nőalakok is megjelennek: a „nőfigurák galériája kiszélesedik: van heroina a férfiakkal egyenlő lovagi erényekkel, olykor páncélban; megjelenik továbbá a velejéig romlott női cselszövő, akit nem annyira hideg értelme, mint szenvedélyekből fakadó indulata tesz félelmetessé.” (*Magyar színháztörténet* I., 118.). Ez az észrevétel részben a *Monostori Veron'ka* nőalakjaira is áll, sőt a drámában a lovagi erényeken túlmutató, polgári erkölcsi eszmény is felsejlik. Láttuk, hogy a passzív középpontot képviselő Veronka semmiképp sem heroina, Katalin viszont rendelkezik „a férfiakkal egyenlő lovagi erényekkel”. Ugyanakkor nem a cselszövés vagy a romlottság vezérli Katalin „szenvedélyekből fakadó indulat”-át, hanem a szerelem megneszesítő érzése. A tiszta érzelm nyílt felvállalása, a társ szerelmen alapuló választása már nem annyira a vitézi játék, mint inkább a polgári dráma szereplőinek fontos és emelkedett értéke. A boldogság lehetőségét Katalin épp e ponton, a szerelemtől vezetve, az éjszakai légyott túl merész vállalásával bukta el, mert e könnyelműséget a polgári dráma értékrendje szerint az őszinte, tiszta szerelem sem mentheti. Az újabb szakirodalom

a *Bánk bán* Melinda-szálában mutatta ki a polgári dráma hatását; a hivatkozás alapja Erika FISCHER-LICHTE (2001, 322–323.), aki Lessing *Miss Sara Sampson* és *Emilia Galotti*, továbbá Schiller *Ármány és szerelem* c. drámáit hozta példának a leánya érényeit őrző apa feladatáról. NAGY Imre (2014, 295–296.) e polgári értékrend hasonló megnyilvánulásait fedezte fel Bánk és Melinda kapcsolatában, Melinda bukásának értelmezéseiben. KOLLÁR Zsuzsanna (2019, 128.), Nagy Imrét követve, Melinda kettős lelkiismeret-furdalását emelte ki: „Melinda lelki sérüléseit az Ottó iránt megélt érzelmi vágyak okozták, amiket a hevítőpor mesterségesen keltett benne. Noha az áldozat tisztában volt azzal, hogy a házasságtörésben ártatlan, mégis büntudattól szenved, mert Ottó a testén, az ajzószer a lelkén tett erőszakot.” Úgy véljük, hogy a polgári értékrend már a *Monostori Veronkában* megjelent, s épp ez adja e dráma újdonságát a Katona-életműben. Azért idéztük hosszan a *Bánk bán* hivatkozásokat, mert Katalin története és büntudata ugyancsak a polgári szomorújáték logikájával jellemezhető. Katalin jóvátehetetlen vétke, hogy önként – szerelemmel – vett részt a légyotton, de részt vett, s ezt a polgári erkölcs szerint a megkötenő házasság sem tenné jóvá. A műfaj logikája szerint ebből a feloldhatatlan ellentmondásból a lány halála (leginkább öngyilkossága) következne, s a cselekmény valóban erre tart, ám e teljesen igazságtalan végtől a kolostorba vonulással megmenti Katalint a szerző. Katalin kolostorba terelésének valószínűleg nem pusztán erkölcsi, hanem dramaturgiai oka van: sima betegséget követő halál nem lenne logikus, az öngyilkosság pedig tragikus hősnővé emelné Katalint, s ezzel felbillenne a teljes dramaturgiai szerkezet, elhalványulna a Veronka–Lóránt szál. Katalin büntudatának másik összetevője ugyancsak az önkéntesség, amely utat nyitott a tisztaság legmocskosabb meggyalázójának, Tamásnak. Ha a német polgári drámában az apa feladata leánya erkölcsének őrzése, akkor felfigyelhetünk az Alpári testvérek árvaságára is. Katalin neveletlen vadságának és bukásának tehát egyaránt az apa, s ezzel az óvó atyai segítség hiánya az oka. Hasonlóan apátlan Farkas, s mindkét testvért a szerelem nemesíti, nemesítené meg.

Veronka és Katalin két cselekményszálát aktívan Tamás, passzívan Veronka személye köti össze: Tamás cselekszik és bonyolít, Veronka kétségbeesetten nem tesz semmit. Másfajta, de hangsúlyos párhuzam van Tamás és Farkas figurája között, mert Veronka iránti viszonzatlan szerelmük következtében döntően megváltozik a személyiségük, de ellentétes irányban. Tamás egyre mélyebbre merül a gonoszságban, a kezdetben negatív – vagy talán csak vad és szertelen – Farkast viszont a Veronka iránt fellángoló szerelme egyre jobbra, szelídebbé, tisztességesebbé teszi. Az ellentétes irányú személyiségalakulás legérzékenyebb pontja a nőkkal való bánásmód: még az addig erőszakos és Katalinra durván rátörő Tamás is tiszteletben tartja Veronka akaratát, kifejezetten gáláns vele. A passzív központi nőalak érényének megőrzése a lovagdrámák, vitézi játékok ismert sajátossága, s mindez nem lenne újdonság, ha Katalin érénye nem esne áldozatul Tamás ördögi cselének.

Tamás és Farkas dramaturgiai szerepe és sorsa emlékeztet *A' Borzasztó Torony* elvetemült Svertlingére és Tóbizára. Tamás csúnyasága (egyik szemére vak; rendre *fekete Tsokának* szólítják) alapvető, mert gonoszsága épp e reménytelen rútság következménye, rútsága akadályozza, hogy társra, azaz boldogságra leljen. Farkas

nevelés nélküli, vad, részeges, érzelem nélküli férfi, akit épp a szerelem szelídít vagy szelídíthetne meg. Látható tehát, hogy Katona 1812-ben már igyekezett figuráit motiválni, méghozzá a forrásainál erősebben, s ebben minden bizonnyal Shakespeare hatását is azonosíthatjuk.

Tamás és Farkas egyaránt meghal, de halálukat nem egyformán jogos ítéletnek mutatja a dráma, mert Tamás a leggonoszabb, már-már alig emberi figura, Farkasban pedig megvolt a jóra való képesség. A dráma általános tanulságát, az emberi világ romlottságát a Gvárdián fogalmazza meg: „tapasztaltam, melly hasonló az Ember az Angyalhoz, de egyszer 's mint az ördöghöz is” (IV. 15.). A szövegben 130 alkalommal fordul elő az *ördög*, *ördögi* szó. (Meg kell jegyeznünk, hogy az eredeti regényben is sűrűn, ha nem is ennyire gyakran, jelent meg a *Teufel* szó: ha jól használtuk a keresőt, 45-ször.) A drámában ezek legtöbbször elsősorban a vad, részeg Farkas jellemzésére szolgálnak, az „ördög”, „ezer ördög” visszatérő káromkodásával (Waldapfel szerint Katona a „jellemző sztereotip szólások” ismétlését egy-egy szereplőnél Kotzebue-tól tanulta; WALDAPFEL 1942, 25.), mégsem ezeket emeljük ki. Néhányszor ugyanis az *ördög* szó a Gvárdián morális összegzését támasztja alá, méghozzá különös hangsúllyal, mert azon esetekben mindig Tamástól hangzik el: „az ördögnek hiven szolgálni annyi, mint az Istenhez hivségtelennek lenni” (II. 4.) – mondja Tamás, ezzel készülve fel püspöki álöltözetben Katalin és Lóránt házasságának szentesítésére. Még egyértelműbb Tamás egy későbbi magánjelenete, ahol felajánlja a lelkét az ördögnek: „Az ördögök is Angyaloknak öltöznek, ha az Emberiségben valami nagy veszélyt akarnak indítani. [...] Ha egyszer a Gvárdián által öszve eskettettem őket, akkor le megyek a Vár falai alá, ott egy fának advából lesem azon boldog pillantatot, mellyen ama esmeretlen Gaz Ember arra hozza Veronkát. [...] Le mondok az örök életről, tsak boszszuálásom végre hajtasson, és Veronka kezeim közé essen! – Néktek ajánlom magamat Lakossai az örökké való setétségnek, tsak segítetek engemet tzéalomra. Akkor azután kábítsátok el Veronka' érzékenységeit, hogy magát higgye boldognak karjaim között – én örömet le kötöm néktek Lelkemet, és egykor ama Nagy Völgyben, a hol egy formák lesznek a' Leventák a Fegyverhordozókkal.” (III. 9.) Vissza is utal erre később: „tehát tsak ugyan meg halgatták az ördögök ajánlásomat!” (V. 6.); sőt Lóránt is ezzel nyugtázza Tamás halálát: „Boszszu állásom vég nélkül való volt; mert az ördögöknek adta magát.” (V. 9.)

Közvetve az ördög munkál a Tamás által visszajára fordított istenítéletben is. A Bodor szavaiból megismert bajvívás-jelenet kimenetelét Tamás – püspökként – istenítéletnek magyarázza: „Ti engemet bünösnek kiáltotok, felelé erre Szellörintzi – hadd légyen! azomban én még sem vehetem el Katalint, mert én már Házás vagyok. – »Házás?«, orditá a mi Urunk, és rettentő átkozódásokra fakadott: akkor a Püspök fel állott, és fontos beszéddel meg mutatta, hogy hazugság, mert ha az igaz volna hogy ő Házás, ugy az Isten nem törte volna ketté, mind kardját mind lántsáját. [...] – »Még ma öszve eskettetlek a Gvárdián által, felelé a Püspök, és a Következésekről meg fogok Az előtt felelni, a ki nékem az Éjjel álmomban ki nyilatkozattatta, hogy Szellörintzi még nem Házás.« Erre parancsolta a Gvárdiánnak hogy az Eskettetés kezdődjön.” (III. 13.)

A Tamásnál kevésbé gonosz s jóval kevésbé eszes figura, a Veronkát elrabló Orgoványi is így kérdez: „Miért ijedsz meg töllem Veronka? nem vagyok én ördög” (IV. 11.). Alakjához és tetteihez képest túl enyhe lehet a karakterlista „szerfelett ravasz” jellemzése.

A dráma szörnyű fordulataihoz szükséges Bénéiamin szerepe is, de Katona keveset törődik vele. Pedig az ő alakja az egyetlen, amely közel kerül a tragikumhoz, szerelmes szenvedélye egy gyilkosságba is belevinné, s kevéssé rajta múlik, hogy ez nem történik meg. (L. még BÍRÓ 2000, 47.) Vitézhez méltó halála feloldozza a gyilkossági szándék bűne alól: „Ő úgy esett el mint Leventa; felejtsen el örökre gyalazatos tselekedete. Isten! Irgalmazz az ö Lelkének!” (IV. 16.)

A *Monostori Veron'ka* cselekményét az ember ördöggé válása, az emberi gonoszság uralja; a lovagdráma műfájának a zsúfolt, szélsőséges cselekményen túl az eszmény, vagy még inkább az eszmények megcsúfolása felel meg.

Az egymáshoz szerencsésen visszataláló házaspár örömét számos halott és kettétört élet felhózi, a Veronkák boldogságát nyugtázó szövegek nem elégségesek ahhoz, hogy a dráma kikeveredjen az illogikus dramaturgiai megoldások, oktalan fordulatok, s nem utolsósorban az ártatlan áldozatok hálójából. A dramaturgiai következetlenségek ellenére is érdemes visszatérnünk a drámakézirat saját műfaj-meghatározására – már ha az valóban Katonától származik: a „Nemzeti Vitézi Szomorú Játék” *nemzeti és vitézi* jelzőit értjük, a szomorújáték azonban elgondolkoztató, hiszen a címszereplő boldogsága beteljesedik. A *Borzasztó Toronyban* minden jó szereplő elnyerte a boldogságot, a gonoszok pedig megérdemelten hullottak a megsemmisülésbe; ehhez képest mindenképp dramaturgiai továbblépés a *Monostori Veron'ka* összetett világa, az igazságtalan vagy meg nem érdemelt keserű sorsokkal, halálokkal. Az alcímben épp ezt fedezzük fel: a „Hartz két ellenkező igaz Ügyért” nem végződhet mindkét fél számára sikerrel, boldogsággal, pedig mindkét fél megérdemelné azt. Mintha e szomorú tanulság sokkal inkább érdekelné Katonát, mint Veronka és Lóránt kiküzdött boldogsága. Ezt támasztja alá a dráma zárлата is, a két utolsó jelenet. Nem a végső, hanem az utolsó előtti jelenetben (V. 8.) talál egymásra Veronka és Lóránt, a jelenet erős líraiságát azonban nem a szerelmesek boldogsága, hanem az öreg Tóth halála indokolja, a gyász kerül előtérbe. A záró jelenet (V. 9.) ugyancsak a halált hordozza: a keserű sorsú Katalinnak bátyja halálát kell végignéznie. Nem egyszerűen a sok halál indokolhatja a szomorújáték megjelölést, hanem e halálok igazságtalan volta, az, hogy senki sem „érdemli” a szomorú véget – az egy Tamás kivételével. Ráadásul Tamás, minden keserűség oka és kitervelője az egyetlen, aki dönthet és dönt is az életéről, s magának maga választhatja a halált. Tamás öngyilkosságát a néző nem érzi igazi büntetésnek, a saját halálról való döntés a lehetséges igazságszolgáltatást is felbillenti. A jó és a jóra nyitott szereplők nem erényeik vagy bűneik alapján ítéletnek meg, sorsukban nem érvényesül az igazságszolgáltatás, igaz, hogy – e drámában, egyelőre – ennek oka is van: az intrikus, ördögi Tamás. Katona további drámáiban egyre kevésbé tudunk majd egyetlen vagy akár több figurát azonosítani a tragédiák okozójaként, egyre inkább ismeretlen erők kiszolgáltatottja az ember. A *Monostori Veron'kát* tehát joggal tekinti új drámai kezdeményezésnek Katona életművében

a szakirodalom (vö. WALDAPFEL 1931, 41.), mert abban erősen érvényesül Katona vonzódása a tragikumhoz, a tragikus világlátáshoz, különösen a korábbi drámáihoz képest, s mi már tudjuk: ez is egy fontos lépés a *Jerú'sálem' Pusztulása* és a *Bánk bán* felé.

Szcenika

A' Borzasztó Toronyt többek közt azért is gondoljuk némiképp korábbinak, mint a *Monostori Veron'kát*, mert az utóbbiban sokkal ritkább a színváltás, így előadása könnyebben megoldható, továbbá Katona már ügyesen válogatott a forrása egyes részei között. A Rondella színpadának szűkös lehetőségei alapján talán érthető a színpadi bajvívás elhagyása, egyszerűbb, ha Bodor a szereplők szavait is idézve, elmeséli; ugyanakkor furcsa, hogy Katona lemondott egy ilyen a közönség által kedvelt, látványos jelenetről. Az előadás egyébként nem igényelt különösebb technikai megoldásokat. A vitézi játék és a lovagdráma gyakori, mondhatnánk szükséges terei és szcénái – látványos vár, várostrom, párviadalok, tömegjelenetek stb. – teljességgel hiányoznak a darabból, nincs ijesztő toronymély, gonosz varázslat baljós, átalakuló színhelye sem, mint *A' Borzasztó Toronyban*; helyettük átlagos szoba- és terembelsőket, semleges külső tereket találunk. A színhely borzalmait a figurák belső világának, szenvedélyeinek ijesztően sodró ereje veszi át. Az indulatos figurák persze gyakran rántanak kardot, de általában a lovagi viadal szabályainak betartása nélkül. A lovagi, vitézi műfaj sajátosságait tehát szinte kizárólag a cselekmény szélsőséges elemei képviselik, de azok az extrém, külsődleges horrormozzanatok (a rémisztő táj, állatok stb.) is hiányoznak, amelyek *A' Borzasztó Torony* nézőit kellően elborzaszthatták.

Szöveghagyomány

A Monostori Veron'ka kézírata

A drámának egyetlen kézírata ismert, az OSZK Színháztörténeti Tárában, jelzete N. Sz. M 15, mérete: 18,5 × 11 cm.

A kézirat mai kötését az OSZK-ban készíthették, az 1930-as években. Ekkor kerülhetett a lapokra a folytatólagos, nyomtatott levélszámozás. A lapszámok a levél rectójának tetején, az 1. lapon is, hol középen, hol jobboldalt helyezkednek el, attól függően, melyik pozíció takar kevesebbet a kézírásból. A drámacímlapon (1r) a nyomtatott 1-es levélszámozás fent középen található, rögtön alatta hasonló nyomtatással: 50. A címlapon két körpecsét szerepel, felirata: *Nemzeti Színház Könyvtár*, illetve *Pest Vármegye tulajdona*. Az 1v tetején a leltározás pecsétje: *Orsz. Széchényi Könyvtár Színháztörténeti osztály 1956 év 11638 sz.*

A kéziratlapok hol fehéres-sárgás, hol kékes színűek, a kézírás és a külalak azonban mindenütt azonos, egységes.

A Monostori Veron'ka 19. századi recepciótörténete

A drámát először ABAFI/AIGNER Lajos (1880–81, 2. köt., 155–278.) adta ki. *A' Borzasztó Torony* rémisztő elemeinek halmozása miatt Katona drámaírói irányáért aggódó BAYER (1897, I., 259–260.) sokkal jobbnak tartotta a nem sokkal később készült, s ugyancsak a lovagdráma kategóriájába tartozó *Monostori Veron'kát*: a tizenkilenc éves Katona e művében a sorstragédia indítékait fedezte fel, s a gazdaságos szerkezet alapján még kételkedett is a mű eredetiségében. (BAYER 1897, I., 244.) Szerinte Katonánál „az első kísérlet is épp azt a drámaírói tulajdonságot helyezi a legjobb világításba, melyet rendszeren csak a gyakorlat hoz meg idővel: a technikai jártasságot és önmérsékletet”. (BAYER 1897, I., 244.) OTROK Mihály (1900, 27.) a „durva német ritterek durva túlzása”-it fedezte fel a drámában.

A szakirodalom egy része szerint a drámakézirat – a karakterlistával, a jegyzetekkel – erősen kötődik a színészi, színházi gyakorlathoz, Orosz László azonban úgy vélte, „Katona ezeket a dramatizálásokat nem közvetlenül a színi műsorra készítette, mint a fordításait”. (OROSZ 1974, 34.) Tény, hogy a darabot nem vagy alig játszották. A kecskeméti *Városi tanácsi jegyzőkönyv* bejegyzései megerősítik, hogy 1825–26-ban több társulat is járt Kecskeméten (Éder György, majd a miskolci társulat egy töredéke Pergő Celesztin vezetésével). Kilényi Dávid (1791–1852) társulata hosszabban is időzött, s Liszka Béla feltételezése szerint ekkor „játszották Katonától a »Monostori Veronká«-t, mind a két »Ziská«-t és »Hédervári Ceciliá«-t is.” (LISZKA-HAJNÓCZY 1930, 105.) Az adatot többen átvették (JOÓS 1957, 19.), de KERÉNYI Ferenc (1992, 406.) szerint bizonytalan az előadás ténye.

Ortográfia, nyelvallapot

A' Borzasztó Torony és a *Monostori Veron'ka* kéziratát egyaránt idősb Katona József készítette; helyesírásának, nyelvallapotának jellemzőit leírtuk *A' Borzasztó Torony* jegyzeteiben. Alább csak *A' Borzasztó Torony* helyesírásával adunk összevetést (a fő szempontokat, TRÓCSÁNYI 1943 alapján, lásd *A' Borzasztó Torony* jegyzeteiben):

A vizsgált helyesírási jelenség	<i>A' Borzasztó Torony</i> idősb. Katona József másolata	<i>Monostori Veron'ka</i> idősb. Katona József másolata
a' – a	a (legtöbbször) a' (98-szor)	a (legtöbbször) a' (126-szor)
jésülés	ty nyújtya tty gyalázattyára, láttya	ty botsájtya, tsontyát tty atty, Baráttty
lj	lj reméljen, indulj lly éllyen	lj lantolj, szólj lly tsókollya, dallya
j vagy ly	ly mosolyog, tsekély	ly bagolyhoz, homály, hely
névmások (mely/melly...)	lly ilyen, melly	lly ilyen, melly, ollyan
igekötő+ige	igekötő különírva	igekötő különírva
egyed. szavak	gy egy, egyetlen, együtt	gy egy, egyetlen, együtt
c írása	cz ---- tz ifjontz, lántz	cz (2-szer) czél, czimer tz katzag, hurtzol
zs írása	Katona Jósef 's mu'sika, vi'sgál, pai's zs parazsat, mázsányi	Katona Jó'sef 's ró'sa, mor'sol, bal'sam, pai's zs Balázs
cs írása	cs ---- ts tsekély, tsal	cs (2-szer) Kecskemét, parancsol ts betsületes, tsók

Keletkezéstörténet

A Monostori Veron'ka keletkezése

A drámát egyértelműen 1812-re datálja a szakirodalom. Waldapfel *A' Borzasztó Torony* 1814. március 27-i bemutatójáról szólva egyértelművé tette, hogy az jóval korábban, 1812-ben keletkezhetett, s a *Monostori Veronkával* együtt hasonló forrásokra, lovagregényekre épült. A két dráma szerkezeti, dramaturgiai különbségei alapján kiemelte, hogy *A' Borzasztó Torony* „kuszább és vadabb”, „széthullóbb” (WALDAPFEL 1931b, 478.), ezért minden bizonnyal *A' Borzasztó Torony* születhetett valamivel korábban, s csak utána a *Monostori Veron'ka*.

A Monostori Veron'ka „időrendben valószínűleg az első Katona fordításként meg nem jelölt drámái közül. 1812-ben készült; ebben az évben a ránk maradtak közül csak a *Luca széke* került színre. [...] Úgy látszik tehát, hogy Katona a *Monostori Veronkában* próbált először új drámát alkotni. Addig a sok műsordarabra szoruló színészek az ő munkájuk iránt lelkesen érdeklődő egyetemi hallgatónak úgyszólván csak nyelvkészségét használták ki, mint már más esetekben is. Itt az első írói megmozdulás, az első ifjú mérés, ha azon a nyomon is, melyen az »eredeti« műsor addigi szállítói jártak.” (WALDAPFEL 1931a, 41.)

A kézirat útja

A dráma kéziratának útja részben azonos *A' Borzasztó Toronyéval*, erről CSÁNYI János (1840) a legrégebbi forrás (l. még WALDAPFEL 1930, 342.). A kézirat azon négy drámaszöveg (*A' Borzasztó Torony*, a *Monostori Veron'ka*, a *Ziska és a Jerú'sálem' Pusztulása*) egyike, mely Katona édesapjának, idősb Katona Józsefnek kézírásában maradt fenn. „1834-ben id. Katona, az általa sajtó alá rendezett *Szabados Kecskemét [...] történetei* megjelenése után a *Monostori Veronka*, a *Ziska és a Jeruzsálem pusztulása* kéziratát eljuttatta a történelmi mű kiadójának, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy jelentesse meg ezeket is. A kiadó, a Trattner-nyomda örököse, Károlyi István továbbadta őket Döbrentei Gábornak, aki 1833 és 1837 között a Pest megyei színház igazgatója volt.” (OROSZ 2007, 23.) Ezután tehát e három kézirat Pest megye tulajdona lett, ezt mutatja a kézirat címlapjának pecsétje is. (A Trattner-nyomda örököse Trattner Mátyás veje, 1827-től 1863-ban bekövetkezett haláláig Trattner-Károlyi néven vezette tovább a nyomdát.) A *Monostori Veron'ka* tehát „[e]gyike volt annak a három drámának, amelyeket az idősebb Katona, fia hagyatékát áttekintve, 1833-ban Trattner-Károlyi Istvánnak ajánlott fel kiadásra, sikertelenül. (Az elutasítás némileg érthetőbb, ha tudjuk, hogy a Közhasznú és Mulattató Nemzeti vagy Hazai Kalendárium 1837-re kiadott füzetének papírborítóján a raktárról kínált, eladatlan »Theátromi Darabok« sorában a *Bánk bán* is ott szerepelt.) A nyomdász–könyvkereskedő a három szöveget átadta Döbrentei Gá-

bornak, a Várszínházban játszó magyar színészegyüttes társigazgatójának, amint azt az igazgatósági jegyzőkönyv 1833. december 18-án rögzítette. A vezető színészeknek, az ún. vezértagoknak véleményezésre kiadott szöveg további sorsáról nem tudunk: Budán, majd a Nemzeti Színházban a három dráma színre nem került, sőt az 1834. évi állapotot rögzítő Könyves Máté-féle könyvtárkatalógusban sem szerepelnek. Toldy 1857-ben mindenesetre már a Nemzeti Színház bibliotékájában tudja és jelzi.” (KERÉNYI 1992, 405.) A Nemzeti Színház könyvtárából a kézirat az OSZK Kézirattárába, onnan pedig a Színháztörténeti Tárába került.

Forrás

A *Monostori Veron'ka* forrását Waldapfel József mutatta ki (WALDAPFEL 1931a): a dráma cselekményének alapja a Veit Weber néven publikáló Georg Philip Ludwig Leonhard Wächter (1762–1837) *Sagen der Vorzeit* című, a korban igen népszerű sorozatának harmadik kötete, a *Tugendspiegel* című lovagregény. A sorozat első, hétkötetes kiadása (Berlin, Friedrich Maurer, 1787–98) után jelent meg a háromkötetes, javított változat (Berlin, Friedrich Maurer, 1790–1792), majd a „harmadik kiadás egy népszerű olvasmányok antológiájaként kiadott több tízkötetes regény- és elbeszéléssorozat, mely a *Wienerische Landbibliothek* részeként” (BODROGI 2009, 837.) jelent meg (Wien, Johann Baptist Walleshausser, 1791).

Leonhard Wächter német író és filozófus volt, írói nevét a 15. század második felének egyik dalnokától, a Minnesänger Veit Webertől kölcsönözte. Veit Weber harcokról és hőstettekről számolt be folklór ihletésű énekeiben, sőt az 1470-es években feltehetőleg maga is harcolt az utolsó burgundi herceg, Merész Károly ellen, Zsigmond Habsburg főherceg és a Svájci Konföderáció szövetsége oldalán.

Wächter legismertebb műve a számos kiadást megért *Sagen der Vorzeit*. E történetek a középkori német világot és a lovagi eszményt idealizálták, a címbeli *Sagen*nel (regék, mondák) pedig tudatosan elhatárolódott a történelmi hűségétől; egyes részek egyenesen a meseszerűek. A szakirodalom az első gótikus német műként említi. A gótikus regény terminusnak a német Ritterroman (lovagregény) elnevezés felel meg a leginkább, de megjelennek benne a Schauerroman (rémregény) elemei is. A Ritterroman „a középkori lovagtörténetek alapkarakterét a szórakoztató irodalom erőterében gondolta tovább, a középkori környezetben játszódó, izgalmas, feszültséggel teli, jórészt az elvesztett becsület visszaszerzése körül szerveződő cselekményszálakat bonyolító történeteszával, egy ízben (poétikai eszközeik hasonlósága folytán) a Schauerroman típusával történő összekapcsolás lehetőségét is megteremtve. Leonhard Wächter (Veit Weber) *Sagen der Vorzeit* című gyűjteményét elsősorban e típushoz köti az irodalomtörténeti hagyomány. Röviden szólva, a Ritter-, Räuber- und Schauerroman konglomerátuma egyetlen tradícióba vonta össze a lovag-, rabló- és kísértethistóriák eltérő hagyományából fogant történeteket, a nyilvánvaló szemléleti, világnézeti különbségekre való tekintet nélkül.” (BÉRES 2019, 6.) A *Sagen der Vorzeit* a 18. század végén igen népszerű volt, s egyaránt hatott a későbbi angol és német gótikus epikára (BRIDGWATER 2013, 87.). Patrick Bridgwater az I–II. és az V–VI. kötetet tartja gótikusnak, tehát a bennünket közelebről érdeklő *Tugendspiegel* (III. kötet) nem vagy kevésbé (Uo., 86.). Katonát talán a *Tugendspiegel* címében is hangsúlyozott morális hangsúly ragadta meg, érdekelhette a rémregény és az érzékeny történet elemeinek együttes alkalmazása.

A *Sagen der Vorzeit* első kötetéből Kazinczy Ferenc fordította a *Der Harfner c.* részt, melyet Goethe Stellájának fordításával együtt jelentetett meg: *A Vak Lantos. Regéje a hajdani kornak*. Veit Wéber után, Pozsony, Wéber Simon Péter, 1794. (Kri-

tikai kiadása: KAZINCZY 2009b, 417–438.) A kor divatjának megfelelően valamennyi részben sok a párbeszédes, csaknem drámaszerű rész, tehát könnyen dramatizálható. A Kazinczy fordította *A Vak Lantos* is csaknem teljesen dialógusokból áll, legtöbbször a tördelése is drámaszerű (szerepnév + szöveg), ha nem, akkor függő beszédben idézte a mondottakat, köztük rövid narratív átkötésekkel. (Vö. KAZINCZY 2009b, 417–438.)

Waldapfel József részletesen foglalkozott Veit Webernek a Katona-életműre gyakorolt hatásával (WALDAPFEL 1931a). „Katona, ki még remekműve alkotásában is hasznát tudta venni annak, ami Veit Weber olvasása közben megfogta, huszonegy esztendő korában *Monostori Veronka* c. nemzeti vitézi szomorú játéka cselekvényét, alakjainak, sőt szövegének is jelentékeny részét a divatos elbeszélő egyik regényéből vette”. (WALDAPFEL 1931a, 41.) Waldapfel tanulmánya első felében a *Sagen der Vorzeit* IV. kötetének hatását, annak a *Bánk bán*ban megtalálható elemeit tekintette át (Uo., 38–41.), s ennek alapján vette szemügyre Katona egyéb drámáit: „A Veit Weberbe való érdeklődő elmerülés e bizonyítékai bátrabbá tesznek annak hitében is, hogy Katonára a középkor lovagi életének és zavaros viszonyainak felfogásában általában mélyebb és maradandóbb hatása volt Veit Weber olvasásának. A később magába szívott alapos történeti tanulmányok mögött ott maradt valami – legalább mint általános hangulat – az olvasott dilettáns-szépirodalmi munkákból is. A lovagdrámák világának a *Bánk bán*ban is megmaradt motívumai, [...] a megragadott tárgy köré a divatos irodalmi műfajoktól is természetesen determinált történelem-látásban elháríthatatlanul csoportosuló elemek, itt legnagyobb részben nem is a sok esetben ugyancsak Veit Weber hatása alatt álló lovagdrámáknak, hanem még inkább a Veit Weber-olvasmányok hatásából magyarázhatók.” (WALDAPFEL 1931a, 41.)

A *Borzasztó Torony* és a *Monostori Veron'ka* között alapvető különbség, hogy a *Monostori Veron'ka*ban a szerző a cselekményt már magyar környezetbe helyezte, magyar szereplőkkel; pontosan erre utal a kézirat címlapján a *Nemzeti Vitézi Szomorú Játék* műfaj-meghatározásban a *nemzeti* jelző. A *Monostori Veron'ka* lovagdráma, akárcsak a *Borzasztó Torony*. A lovagdráma és a vitézi játék terminusairól lásd A *Borzasztó Torony* jegyzeteiben a színjátéktípusok örökségéről szóló részt („Színjátéktípusok öröksége és a Rondella színpada”).

A *Sagen der Vorzeit* hétkötetes kiadása harmadik kötetének, a *Tugendspiegel*nek a Columbia University által digitalizált példányát értük el (Hathi Trust, Digital Library: <https://catalog.hathitrust.org/Record/008396588>). A *Monostori Veron'ka* cselekményét adó kötet, a *Tugendspiegel in drey Büchern* (bey Friedrich Maurer, Berlin, 1790.) három, cím nélküli könyvből áll (I. p. 3–204.; II. p. 205–426.; III. p. 427–654.). Waldapfel a *Tugendspiegel* másik kiadásából dolgozhatott, mert lapszámai az 1790-es kiadáshoz képest kissé eltolódtak (pl. az általa megadott a 632–633. lapról idézett rész az 1790-esben a 646. lapon található; vö. WALDAPFEL 1931a, 50.). Waldapfel (1931a) egyébként nem jelöli a német idézetekbeli kihagyásokat.

Az alábbiakban a *Tugendspiegel* és a *Monostori Veron'ka* összefüggéseit Waldapfel József részletes tanulmánya alapján tárgyaljuk (WALDAPFEL 1931a).

A *Tugendspiegel* „Adolf von Dachsburg lovag és Floribelle dán királyleány kalandos története” (WALDAPFEL 1931a, 42.); az első felének forrása pedig Martin Meyer

(Maier/Mayer) Minnesänger 1560 körül született széphistóriája: *Ein schön Lied, Vonn eynem Ritter auß Steyermark, Trimunitas genandt, vnd von eines Königs Tochter auß Denmark, Florededel genandt* (Uo., 43.; a szerző nevét és a hosszú címet a heidelbergi *Bibliotheca Palatina* katalógusából idéztük: MITTLER 1999, I., 622.). A széphistóriában Adolf von Dachsburg lovag „atyja halála után Leutholdtól, a család hű öreg emberétől kísérve elmegy világot látni”, s eközben számos kaland részese lesz. Dániában éri a szerelem, feleségül veszi a szépséges dán királykisasszonyt, Floribelle-t. „Boldog házasesetüket egy francia vitéznek az udvarba érkezése zavarja meg; az ifjú királynő szépségét látván, rajongva kiált fel: »nur Genovefa, Frankreichs Königinn, ist schöner!« A szerelmes férj „mindenáron be akarva bizonyítani ez ítélet helytelenségét, Párizsba utazik, [...] s a [francia] királyné egyszerre megkívánja ifjú szépségét.” A házasságtörés megtörténik, „s a király a házasságtörőket rettenetes börtönbe zárja, hogy ott várják meg halálos ítéletüket”. Floribelle megbocsát, sőt férfiruhában megmenti férjét és Genovefát is. (WALDAPFEL 1931a, 42–43.) Eddig a széphistória.

Ezzel szemben itt nem ér véget a regény története, mivel a regény cselekményének csak elindítója a széphistória, s a második felében következnek azok a részek, melyek Katona drámájának lényegét adják. (Az 1790-es kiadás a 305–306. lap körül, tehát a II. könyv közepe táján hagyja el végleg a széphistória történéseit.) A regény második felében ugyanis a „hűtlen férjre [...] még nagy megpróbáltatások és szenvedések várnak, míg ismét egyesülhet angyali türelmű hitvesével. A bűnhődő lovag [...] útközben a börtönben töltött napok szörnyűségeitől annyira beteg lesz, hogy alig érnek Németországba, félholtan lefordul lováról s zuhanásában súlyosan meg is sérül. A közelben levő vár éppen arra vadászó urának, Wolf von Wolfsangernak húga, Wülfhilde, keni meg és kötözi be a lovag sebeit, aztán [...] beviszi a várba. Ott az ápoló várkisasszony belészeret betegébe. [...] A várbeli kisasszonynak vendége ápolása közben ébredező szerelmét az ifjú leventá kísérelője szítja, hogy a maga céljára használhassa ki. Végre elhiteti, hogy gazdája az éji sötétben szeretné felkeresni a kisasszonyt, mert csak akkor mer szemérmes szerelmes létére beszélni. A megbeszélte időben aztán ő jelenik meg a csalást észre nem vevő hölgnél, házasságot ígér neki, s ura ellopott gyűrűjét is nála hagyja. Másnap a várúrral elhiteti, hogy gazdája elcsábította a hűgát, s azért akar éppen már tovább állni, hogy a felelősség alól mentesüljön. Bizonyítékul cselet eszel ki, hogy gazdája a következő éjtszaka csakugyan ott legyen a kisasszony hálószobájában. Mőgéje kerülvén, elváltoztatott hangon akkorra tervezett rablótámadásról beszél. A lovag örül, hogy megmentője iránt leróhatja háláját, s a mondott időben besompolyog annak lakosztályába; az karjába szalad. Hiába akarja magát kivonni, beállít a várúr, s kényszeríteni akarja, hogy vegye feleségül hűgát. Addig is szigorúan őrizteti. Reggel a legközelebbi kolostor gvardiánját küldik be hozzá, hogy a lelkére beszéljen, de ez a lovagot gyónása után maga biztatja, hogy bízza ügyét istenítéletre, álljon ki a várúrral, s megtagadja az esketést. A párviadalban a lovag kardja eltörik, s erre a jelenlevő püspök véleménye alapján megtörténik az esküvő. A kényszerített férj csak gyűlöletet érez és mutat új felesége iránt; ezért ez a várban szolgáló apródot, ki szerelmes belé, gyilkos merényletre bírja. Közben a megcsalt hű feleséget férje után való útjában elrabolja a várúr egy barátja; ennek várában véletlenül megtudja a gyilkos

tervet, és megakadályoztatja. A két fél közt kitörő harcnak a derék szerzetes közbelépése vet véget, mikor a lovag már megszabadította nejét. A kavarodást okozó titokzatos éjszakára is világot derít az elfogott intrikus vallomása.” (WALDAPFEL 1931a, 42–44.)

Láthatjuk, hogy Katona drámája híven követi a regény második felének történéseit. Ezért nem is soroljuk a könnyű megfeleltetéseket, ehelyett kiemeljük a már a dramaturgiáról szóló részben kifejtett drámai hangsúlyokat, a bonyolult személyiségeket és lelki folyamataik érzékeltetését; így a lovag kísérőjének, a dráma Tamásának motivált voltát (rútságát és Veronka iránti szerelmét) vagy a regénycselekményből átvett Bénéámint, aki monológjai, vívódása révén a dráma tragikus figurájává lesz vagy lehetne. Katona leleménye a szereplők által hordozott terhes múlt is, amelyet megváltoztatni nem tudnak, s ezért állandó lelkiismeret-furdalásról számolnak be (Lóránt, Katalin, Farkas), az érzelmek nemesítő ereje (Katalin, Farkas, de Lórántot itt is említhetjük), az önfeláldozó gesztusok (főleg az öregek, Monostori és Tóth részéről). A történettel kapcsolatos változtatás, hogy a regényben a nőrablás jóval lazábban kapcsolódik a főcselekményhez, azt Katona tette a dramaturgia fontos elemévé (WALDAPFEL 1942, 24.). Waldapfel kiemelte Tamás átalakulásának összetett folyamatát is: „a regényben csak futólag esik szó bosszúvágyról [...] és az események során csak a legdurvább érzékiséget látjuk ármánya motívumának”. (WALDAPFEL 1942, 25.) Katona leleménye, az álpüspök Tamás és az általa celebrált házasságkötés végképp megerősítette Tamás ördögi jellemzőit. Katona a cselekmény fordulataiban a tragikumot kereste, ezért változtatott a különben pontosan követett történéseken: nem Lóránt biztatja gyilkos merényletre Bénéámint, s Tamás ördögi mesterkedésének következményei jóval súlyosabbak, hiszen többek halálát és Katalin zárdába vonulását okozták. Nem véletlen, hogy a dráma a Gvárdián szavaival ér véget, a halott Farkasról, „*kinek szívében meg volt minden Jónak a magva*” (V. 9.).

A szereplők neve részben ismerős *A' Borzasztó Toronyból* (Adolf, Wülfhilde), a *Monostori Veron'kában* a várúr, Wolf von Wolfsanger neve fordítás (Farkas).

A kor szokásának megfelelően, a *Tugendspiegel* igen nagy része dialógusokba szedett, tehát dramatizálni is alig kellett. E dialogizált jelenetekből Katona többet is közvetlenül fordított, ezeket Waldapfel mutatta ki. (I. 2–3., II. 2–4., III. 2., IV. 16.; vö. WALDAPFEL 1931a, 44.) E hat jelenet fordításán túl az „elbeszélés sok részletét csaknem változtatás nélkül jeleníti meg, a bennük idézett dialógus-foszlányokat is felhasználva; a szereplők elmélkedéseiből és kitöréseiből sokat változatlanul ad ajkukra, a regényírónak őket jellemző szavait önmagukról, vagy egymásról mondott nyilatkozataik gyanánt, szintén többször beolvasztja, s ahol fordítani kezdett, néha még azt is elfelejti megváltoztatni, ami az ő tervébe már kevésbé illik bele.” (WALDAPFEL 1931a, 45.; a további példákat lásd WALDAPFEL 1931a 44–52.) „Sokszor használ fel Katona ezenkívül is néhány szót vagy mondatot, néha egészen más kapcsolatban, mint a regényben van.” (WALDAPFEL 1931a, 51.)

Waldapfel József minden részletre kiterjedő összevetése alapján nem oszthatjuk azt a nézetet, hogy Katona Veit Webertől a Veronkával kapcsolatos főcselekményen kívül „nem történeteket kapott, inkább csak szövegrészleteket és motívumokat, ugyanakkor lovagi szellemet és becsületeszményt is” (BÍRÓ 2000, 45.). Inkább úgy fogalmaznánk,

hogy a készen kapott történetbe Katona úgy avatkozott be, hogy bemutassa az emberi rossz döntések egész életre kiható, s ezért tragédiába hajló következményeit, ennek megfelelően igyekezett motiválni alakjait. A két főszereplő végül elért boldogságát – azaz a jó véget – megtartotta, s így a közönség borzongásvágyát és happy ending igényét egyaránt kielégítette.

Egész más forrás, Shakespeare is inspirálhatta Farkas halálát a Katalin által, de nem bátyja számára készített méregpohár kiivásával: ez a *Hamlet* Gertrudisának halálára emlékeztet (WALDAPFEL 1931a, 175.; 1942, 23.).

Utóélet

A drámát a 20. században SOLT Andor adta ki (KATONA 1959, I., 703–824.).

A *Monostori Veron'kát* nem sok figyelemre méltatta a korai kritika (láttuk: BAYER 1897, 244–245.; OTROK 1900, 26–29.). A 20. századi szakirodalom azonban a *Bánk bán*hoz vezető fontos állomásnak tartja (KERÉNYI 1981, 172.), főleg a dramaturgia, a színi átdolgozás ügyesebb megoldásai miatt: „A *Monostori Veronka* az irodalomtörténet számára minden kezdetlegessége s meséjének minden megmaradt képtelensége ellenére nagy érték. A *Bánk bán* csodájának teljes magyarázatát nem adhatja kezünkbe költője korábbi műveinek vizsgálata, de rávilágít az *ahhoz* vezető útra, s ennek az útnak legkezdeté éppen a *Monostori Veronka* formálása.” (WALDAPFEL 1931a, 178.)

Waldapfel a színpadi gyakorlottság jegyeit is felfedezte a drámában. „Ezen a regény-dramatizáláson már meglátszik, hogy Katona otthon van a színpadon, a regényben kapott eseménysort a rendelkezésére álló színpadi lehetőségek közé képzelettel, azok szerint rostálja meg és rendezzi át.” (WALDAPFEL 1942, 21.)

BÍRÓ Ferenc (2002, 45–46.) fő szempontja a dráma vizsgálatában az egzaltált alakok világa, hasonlóképp a figurákból indult ki NAGY Imre (1993, 144–147.) elemzése, ő azonban az emberismeret hiányát állította a középpontban, így kapcsolta a gyengébb korábbi drámához, *A' Borzasztó Toronyhoz*.

Újabban MERÉNYI Annamária (2014b) foglalkozott a kézirat filológia vonatkozásaival.

A 19. század első fele után nem tudunk a dráma későbbi előadásáról, recepcióról tehát nem beszélhetünk.

A szövegközlésről

A drámaszöveg elé helyeztük át *A Játékban elő forduló Szemelyeknek Természeti Tulajdonságok (Characterek)* listáját, amelyről nem tudjuk, eredetileg hol helyezkedett el, lehet, hogy csak idősb Katona helyezte a szöveg végére.

Az instrukciók a kéziratban (: :) jelek között láthatók, s bár néhányszor a kettőspont lemaradt vagy elhalványult, a lapalji jegyzetben nem jelöltük az egységesítést.

Ha egy jelenetben egyetlen szereplő van, a másoló a *Jelenés* mellett vagy alatt fel tüntette a beszélőt, annak szövege előtt azonban nem ismételte meg a nevet; ilyen esetben, a közlési szabályoknak megfelelően pótoltuk a szerepnevet a szöveg előtt, de dőlttel, s a lapalji jegyzetben leírtuk a változtatást.

Az instrukciókon kívül dőlt betűvel csak az általunk tett javítást, változtatást jelöljük, az eredeti alakot és a változtatás magyarázatát a lapalji jegyzetekben közöljük.

A másoló (idősb Katona) helyesírása viszonylag következetes. Néhány egyértelmű kivételtől eltekintve (amikor a két pont közé függőleges vesszőt is rakott vagy valóban hosszú ékezetet írt, vagy a nagy gonddal készített szereplistában), a másoló szinte csak rövid *ö*, illetve *ü* betűt használt, ezt csak értelemzavaró esetekben javítottuk. Aposztrofós *a'*-t ritkán használt, a *ts* és a *cs* váltakozott, a *zs* helyett *'s*-t (*Bal'sam*, *'Sidó*.) írt, a jelöletlen birtokos esetben kitette a *'* hiányjelet. Hosszú *í* betűt Katona korában nem vagy alig használtak, ha annak látszik, tévedés. A kéziratban egyetlen szó (*mártír*) *í*-je van igen hosszú ékezettel írva, ezt az átírásban is megtartottuk.

A központosásról nehéz volt egy-egy döntés, sokszor pontnak látszik a vessző.

ISTVÁN.
A' MAGYAROK 1^{SŐ} KIRÁLLYA

Sajtó alá rendezte Nagy Imre

[1r]

ISTVÁN.
A'
MAGYAROK
1^{SŐ} KIRÁLLYA¹

Eredeti Vitézi Néző Játék
4 Fel Vonásban

A' Magyar Nemzeti Játék Szinre
szabadon készítetett Katona József által²

Pesten 1813^{dik}
Juliusban

¹ A dráma címe díszes betűkkel. A lap tetején a levél 1-es száma alatt 31-es szám látható, ami a kézirat utolsó levelének száma, tehát a kézirat terjedelmére utal. Ez alatt körpecsét, amelynek felirata: Pest Vármegye tulajdona.

² Alatta körpecsét, ennek felirata: Nemzeti Színházi Könyvtár.

[Iv]

Személylek³

ISTVÁN Magyarok utolsó Herczege végre Királlyá
GIZELA Bajor Országi Hercegné István Hitvesse
ADELHAID Lengyel Hercegné, Geyzának István Attyának Özvegye és Istvánnak
Mostoha Anyja
JUDITH Istvánnak Testvére
BOLESZLAV Micziszlaw Lengyel Ország Hercegeének Adelheid Bátyjának Fia Lengyel
Ország Örökösse
ABA SAMUEL Posonyi Grof István Sógora
VENCZELIN Bajor Grof István Fő Hadi Vezére
GROF SZEVERINI THEODAT István Nevelője
RÁDÓ a' Test Őrző Sereg Kapitánnya
KUPA Sűmegi Vezér }
SZABOLTS } Békételenek
KOZÁR }
BULTSU }
PÁZMÁN } Német Vitézek
HEDERIK }
HELVID Szőkevény Venczelin Táborából, Kupa Embere
Magyar Nemesek
Test Őrzők
Német Vitézek
Udvari Dámák
Békételenek
Magyar Német Lengyel Katonaság
Történik 998^{dik} Esztendőben Pannoniában⁴

³ Előtte téglalap alapú pecsét: ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR Színháztört. Osztálya, alatta a dátum üres helye.

⁴ A szereplők neve mellett más írással az 1834. augusztus 19-i budai előadás szereposztása. A nehezen olvasható nevek egymás alatt láthatók, köztük Tóth, Kántorné, Fánecs, Nagy, Megyeri neve. Baloldalt, nagyon elmosódva egy másik, valószínűleg vidéki előadás (az 1814–1815-i váradi?) szereplői közül Balog és Vándza neve vehető ki.

[2r]

Első Felvonás
A' Szin ábrázol egy Kertet

1^{ső} Jelenés
Kupa. Egyedül

Kivülről Trombita dob harsogás közt Nagy lármával: Éllyen Istvány Herczeg – hangozza a' Nép

KUPA (*mérgessen dombolván*)

Éllyen! – éllyen – éllyen István Herczeg – hogy mint Király ugy őszüljön meg.
– Ha! a' Pokolba veletek veszett ordítózóok hogy ott az Ördögök Társaságában
Királyatoknak⁵ böghessétek: éllyen kiáltástokat.⁶ – Éllyen a Herczeg! – Egy
Ember éllyen é⁷ és vesszen el az egész Társaság! – Mi Gondotok néktek arra
5 lév nyalók! – Vigyázzatok hogy Kupa dögöljön meg, vagy pedig Torkaitokból
Trombitát készít, melly ugy fog harsogni a'mint ő azt fúni fogja. – Egész reke-
désig orditoznak a Bolondok – el merülve az öröm ittasságban... igen is. Már
egy idő olta az öröm Istene tsak nem minden érzést meg tompított, mellynek
éles szemekkel kellett volna arra a' mi Jó, bámulni – de majd ha ki aluszák
10 részegségeket, és e Farsangi Bolond Játék el mulik, érezni és tapogatni fogják
tők Fejeket, mellyeket Kupa kopogtatott meg. A' mi olta⁸ Zoltán Atyánk aludni
ment, egyik éjféltől a' másikig szüntelen setétségünk vagyon, és meg engedtetik
kegyelmessen,⁹ hogy a' Bőrünkbe került Éllyen-ordításokkal tudó Gyulladást
Szerezzünk magunknak. – Kösző[2v]nóm a' jó akaratot! –

2^{dik} Jelenés
Kupa, Szabolts

SZABOLTS

15 Kupa! miért nem jósz a' Gyűlésbe?

KUPA

Majd hívni fognak ha szükség lesz reám.

⁵ Társaságában <ördög> Királyatoknak [A hibázó másoló törlése lehet a szóismétlés elkerülése céljából.]

⁶ éllyen <Királyi> kiáltástokat

⁷ é [Betoldás a szavak közé.]

⁸ A' mi olta Zoltán [E szavaktól kezdve a szöveg ferde vonallal át van húzva a jelenet végéig, de ez idegen kéztől származik, bizonyára a cenzortól.]

⁹ kegyelmessen [Bizonytalan olvasat: a szó aláhúzva és függőleges vonalakkal áthúzva, de lehet, hogy ez utóbbiak az aláhúzást, tehát a kiemelés érvénytelenítik. Mi a szót a szöveg részének tekintettük.]

SZABOLTS

De honnan jössz mostan te – Már rossz néven vették el maradásodat?¹⁰ –

KUPA

Igazán Vén Fitzko? – de hiszen te is csak hortyogsz részeg alvásodban. (*hirtelen meg kapja kezét*) Értesz Engemet?

SZABOLTS

20 Érzem Kupa. Érzem.

KUPA

Valósággal? – tehát csak még is foly egy kevés egészséges vér az ereidben. –

SZABOLTS

Igen – igen – szeretem a Herczeget – de Tégedet is szeretlek! –

KUPA (*el tolván magától*)

No hát csak mennyi¹¹ aludni Őreg Apó – igen szükségem néked a nyugalom – jól bé takarozz, hogy Magyar Véred egészen meg ne fagyjon. –

SZABOLTS (*merően szemé közé nézvéen*)

25 És ha az fel melegednék¹² – Kitsoda költene fel engemet álmomból? – és kitsoda költéné fel a' hozzám hasonlokat? –

KUPA

Én – én azt örömetest meg tenném – de bizonyos lehetek é abban hogy a fel rázásakor nem út valaki az orromra? –

SZABOLTS

És ha az meg nem történe? –

KUPA

30 Akkor a jámbor Vaiknak olyan Éllyent rikoltanék a' Fülébe, hogy meg zudulna belé [3r] és eszébe jutna az az idő, mellyben Vaik kezdett lenni.

SZABOLTS

Vaik? – Istvánt akarsz talán mondani? –

KUPA

35 Nem Vaiknak nevezte é őtet az Attya? – elég rossz hogy az Őreg annyira helyt engedett a hitegetésnek – és szép Tsemetéjét egy Apúliái¹³ Kertésznek kezére bizta, mintha az a név Istvány betsületesebb volna mint Vaik! – ha! ha! a' nevünkön kezdjük, és az eszünkön végezzük.¹⁴ – Barátom – sokkal jobb volna, ha ő még most is Vaik volna! – Mi közünk nekünk az Idegen portékákhoz. Az én nevem Kupa – és a ki engemet más néven akar nevezni, annak a' kardommal mettzem nevemet a pofájára.

¹⁰ el maradásodat? [A kérdőjel a megnyilatkozás első felére vonatkozik.]

¹¹ menny [Betoldás az aludni szó fölött.]

¹² melegednék [Egy másik kéz (alkalmasint a magyar szöveg írójáé) javította ebből: melegedne.]

¹³ Apúliá<j>i

¹⁴ ha! ha! stb. [A gondolatjel utáni mondat kihúzza, ez cenzori beavatkozás.]

SZABOLTS

40 Mit morogsz az ellen – a' mit meg nem vátoztathatsz? – Addig emeljűk a terhet, mig az erőnk bírja – hogy ha nem – úgy roskadjunk¹⁵ le alatta.

KUPA (*mind a két vállára reá teszi a kezét és szeme közé néz*)

Vessűk le a vállunkrol – akarád mondani?¹⁶ – (*hirtelen*) Most eredj a Gyűlésbe. – Mit bámulsz? – Ne tettesd magadat – Én már rég esmérlek Tégedet. Menny – már látom jönni a' Herczegnét – Köszönts Barátinkat! – Hiszen tsak esméréd
45 Kozárt? – Ő majd meg esmértet a' Többiekkel. – Menny – magam is mindjárt megyek. – Meg lásd mit fog Kozár tsinálni! –

SZABOLTS

De hát a Herczegné? –

KUPA

Hiszen tudod hogy Szerelmes Historiába vagyok vele. – Eleibe kell mennem.

[3v] SZABOLTS

De az erköltse – ?

KUPA

50 Tréfaság!¹⁷ Az Asszonyi Erköltts tsak pók háló! – melly mindenre reá ragad a ki hozzá nyul. (*el*)

SZABOLTS (*egyedül*)

Derék ember ez a Kupa! Ő ezt a' Vén Gyerköztét alúvónak gondolta lenni – de majd mint fogja szemeit mereszteni, midőn a' Tsordámat az ő Tsordája közé fogom hajtani! – Várjanak Kentek édes Idegen¹⁸ Vitéz Uraim – majd meg kop-
55 pasztyuk mi a Kegyelmetek szakállait, hogy nem kelletik Kenteknek a molytól¹⁹ félni – Szélyel²⁰ tapodtattok mint a' bűdős férgek, kik Hazánkba másztatok, hogy a' Levegőt meg poszhaszszátok.²¹ (*el*)

3^d Jelenés

Adelhaid Kupa sebessen bé

KUPA

Már tovább nem várakozhatok! – Herczegné! igen vagy nem? –

¹⁵ roskadjunk [A szó első betűje átírással javítva.]

¹⁶ Vessűk le stb. [A mondatot a cenzor kihúzta.]

¹⁷ Tréfaság! <el> Az [A Kupa távozását jelző instrukciót a következő, általa kihúzott mondat végéről a cenzor írta ide, vagy egy másik kéz, figyelembe véve a törlést. A szöveget helyreállítottuk.]

¹⁸ Idegen [A szó a cenzor által törölve.]

¹⁹ mo<j>lytól [Átírással javítva.]

²⁰ Félni – (*elmegy*) Szélyel [Az instrukciót a cenzor által kihúzott szakasz végéről egy másik kéz helyezte ide. Lehet, hogy a szerző keze? A duktus emlékeztet a *Jeruzsálem pusztulása* autográf fogalmazványának írásmódjára. Ha a szerzőtől származik is, idegen beavatkozás kényszerű következménye. Helyreállítottuk az eredeti szöveget.]

²¹ Szélyel tapodtattok stb. [Szabolts megnyilatkozásának befejező mondatát a cenzor függőleges, ferde vonalakkal áthúzta.]

- ADELHAID
 De illy hirtelen? –
 KUPA
 60 Igen vagy nem? –
 ADELHAID
 De illy hirtelen? –
 KUPA
 Illy egyenes szívúleg, akarád mondani? – Ugy é az nem tetszik Néked? –
 ADELHAID
 Vezér!
 KUPA
 Vagy talán hizelkedő szavakkal hódoljak Asszonyi Búszkeségednek! –
 ADELHAID
 65 Vezér! Mitsoda beszéd ez?
 KUPA
 Vagy talán szégyen aztat²² mondhatni: Kupa [4r] Vezér az én Férjem?
 ADELHAID
 De miért ősztonőzől Engemet illy hirtelen el határozásra, – a’ melly²³
 KUPA
 A melly sem az Én – sem talán a’ Haza’ boldogságát elég idején meg nem
 határozhattya! –
 ADELHAID
 70 A’ Haza boldoságát? – Hát nem Virágzik az a Geyza Fiában? –
 KUPA
 Adná az Ég, hogy a’ Jég eső őszve ne rontaná! –
 ADELHAID
 Hogyan Vezér?
 KUPA
 Geyzának Őzvegye még ma Hitvesemnek valja magát, és akkor – akkor még
 fel derülhet – Még ma határozd meg magadat Herczegné!
 ADELHAID
 75 Igen nyughatatlanitasz Engemet –
 KUPA
 Azt szeretem. – Oh Adelhaid. Mit vétett a’ te Nagyságod, hogy az többé a’
 Fejedelmi széket nem diszesitheti! és egy idegen képetske tündöklük a’ te Mél-
 tosággoddal? – kár! – kár! –
 ADELHAID
 Kupa! te megfoghatatlan vagy. – Fejtsd meg magadat.

²² aztat [A második szótag elmázolódva.]

²³ melly<?ért?> [Az áthúzott toldalék nehezen olvasható.]

KUPA

80 Oh Herczegné itt igen sok meg fejteni való volna! – Azomban te az én Feleségem lészesz – még minek előtte a' Herczeg a' Pártosok ellen menne; – térdeimem kérlek Tégedet – ez nem egy Epekődő Szerelmesnek könyörgése; – nem azon gyönyörűségnek ohajtása, melly karjaid közül reám váraozik; a Hazának boldogsága ez melly²⁴ engemet ohajtásom sippet[4v]tetésére késztet.

ADELHAID

85 De az Isten Szerelmiért! – Mit tehetnék én a' Haza Boldogságára?

KUPA

Meg fogod látni hogy te lészel annak legnagyobb Támasza, a' midőn Hitvesemmé lészesz. –Nékem nintsenek Koronáim hogy azokat Lábaidhoz rakjam, de talán elégséges vagyok Néked egy olly helyet készíteni, melly ámbár nem diszeskedik Királyi Bibórral – de még is ollyan Erős lehet, mint akár melly
90 Királyi Szék; – kénszeritelek Téged Adelhaid, ne tépd őszve boldogságomat.

ADELHAID

Dehogy Vezér! – Sűljed Férfiui büszkeséged – Álly fel.

KUPA

Oh tsupán tsak te emelheted azt fel! – (*hirtelen fel ugrik*) Adelhaid! – holnap az én²⁵ Feleségem lészesz! akarnám, hogy már tegnap az lettél volna! mert hiszen István is azt²⁶ ohajtya – de holnap te az én Feleségem lészesz vagy pedig én²⁷
95 kockára tészem a' köz békességet és boldogságot! –

ADELHAID

Kupa! Kupa! a' te lelked valami gonosz²⁸ forral, különben –

KUPA

Ne aggodj semmit! – holnap, Adelhaid! – a' Herczeg veszedelemben vagyon. Azt mondhatom néked – holnap Adelhaid Hitvesem vagy! – és így minden jó léssen; – vagy különben szeretetemnek átka dőrőgjön a' Haza romlásán.

[5r] ADELHAID

100 De Istenem! – a' nélkül hogy tudnám hogy miért illy hirtelen? –

KUPA

A' Hertzeg veszedelemben vagyon. – Nem hallod? és – – tsupán Te szabadíthatod meg őtet! –

²⁴ melly [A szó elmázolódva.]

²⁵ az én [E két szó elmázolódva, de olvasható.]

²⁶ azt<?at?> ohajtya [Elmosódott írás.]

²⁷ én [A szót folt takarja, de a mondat logikája alapján megállapítható a szöveg.]

²⁸ gonosz<ságot>at [Problematikus szöveghely. Ez a törlés és javítás nem a cenzortól származik, de nem is a másolótól. Azért vettük figyelembe a szöveg megállapításánál, mert az íráskép alapján valószínű, hogy maga a szerző (fordító) javította a szöveghelyet, amely így tömörebbé, folyamatosabbá is vált. A szövegalakulás időrendjét tekintve a szerző keze a negyedik kéz. A cenzor keze a második, a színházi kéz a harmadik. Ez utóbbi kettő irreleváns, csupán a jegyzetekben utalunk ezekre a módosításokra.]

ADELHAID

Én? –

KUPA

Halgass – és töltsd bé kérésemet – úgy mindent meg fogsz tudni; (*kardot huz*)
105 Esküdj a Lelkedre!

ADELHAID

No jól vagyon – boldogult Geyzámnak kedves hamvaira esküszöm.²⁹

KUPA

Pompás esküvés! köszönöm! – Tudd meg tehát: Szeretet az hozzád való Szeretet,
és uralkodni kívánás, melly Engemet a Herczeghez köt, és ha holnap Feleségem
nem lészesz, úgy Geyzának Törzsőke úgy le zúzik, hogy a' Férgék és Hangyák
110 szedhetik őszve forgátsait. Tudd meg, hogy a' Békételenek a' kik ellen most
a' Herczeg megy, engemet választottak Fejeknek, és Guntrám és Zirind³⁰ tsak
Vezérim, kiket ti a' Pártosok Fejének tartotok, sőt most³¹ a Gyűlésben is elegen
vagnak az enyimek közül. – Egy pillantat és a' Herczeg Koronája a lándzsám
hegyén tsillog!

ADELHAID

115 Te rettenetes vagy!³²

KUPA

Tsak te akadályoztathatod meg ezen rettentőséget a te³³ kezéd által, ha Én Férjed
lészek, úgy³⁴ meg fogom a' Herczegnek is mutatni hogy többet használhatok
nékie mint Német Ország, minden lándzsáival! Kezeid között vagyon Istvánnak
Koronája – te parantsolsz, és – Adelhaid – az a Fejeden tündöklük.

²⁹ [Problematikus szöveghely. Az *esküszöm* szó, amely a másoló kéziratában a gondolatjel után állt a tagmondat elején, át lett húzva, de ez a húzás attól az előadással kapcsolatos kéztől származhatik, aki a mondat végére áthelyezve egyúttal beírta a kihúzott szót. A szövegösszefüggés ezt a megoldást hitelesíti: ily módon különösen myomatékos, mire esküszik Adelhaid. Nem zárható ki, hogy a javítás a szerzőtől (a negyedik kéztől) származik, ha igen, mint feltételezzük, akkor ez a szövegváltozat az ultima manus.]

³⁰ és <...> Zirind [Betoldás olvashatatlanná törölt szó helyére. A törlés fölött betoldott Zirind szó a margón megismételve.]

³¹ most [Elmázolt, de azért olvasható szó.]

³² Te rettenetes vagy! [A másoló kéziratában eredetileg ez állt: Isten! – Isten! – rettenetes! A javító kéz (feltételezésünk szerint Katonáé) így alakította a szöveget: <Isten! – Isten! –> Te rettenetes vagy! A beírt szavak ductusa – a jellegzetesen visszahajló betűszárakkal – a drámaíró írására hasonlít. Akkor tehát ez az ultima manus. Ez azonban, bár grafológiai és textológiai érvekkel alátámasztható, teljes bizonyossággal nem állítható. Ezért a kézirat eredeti szövegét is közöltük e jegyzetben, és hasonló esetekben később is közölni fogjuk a jegyzetekben.]

³³ A <te> kezéd [A húzás eredete bizonytalan, ezért az áthúzott szót visszahelyeztük a mondatba.]

³⁴ lészek, <úgy meg fogom a' Herczegnek is mutatni hogy többet használhatok nékie mint Német Ország, minden lándzsáival> Kezeid [Nem valószínű, hogy a kihúzott szakasz a cenzortól származik, lehet, hogy attól a kéztől, amelynek a javításait már korábban figyelembe vettük. Elképzelhető azonban, hogy ez egy másik kéztől származik (a harmadiktól), s egy előadással kapcsolatos, vagyis nem a dráma szövegének, hanem a színjátékszövegnek a része. Ezért a kihúzott szavakat visszahelyeztük a szövegbe.]

[5v] ADELHAID

120 Kupa! – Kupa! – Már tudod gondolkozásom modját. Adelhaid sokkal büszkébb betségében, mint sem hogy egy Koronát meg nem tudna vetni, mellyet néki Árulás és Pártútés ajánl, inkább Koldus Rongyokba burkozva vándorolna Hazájába³⁵ és szomoruan vissza nézne – szánna egy olyan Országot, melly Fejedelmével,³⁶ mint valamelly lapdával, jádzani akar.

KUPA

125 No hát gyere a' Herczeghez és állapítsd meg a' Haza szerentséjét! –

4^{dik} Jelenés

Rádó Előbb[eniek]³⁷ majd Kozár

RÁDÓ³⁸

N[agy]ságos³⁹ Asszonyom – azt jöttem tudodra adni, hogy a te Felséges Fiad, a mi Kegyelmes Herczegünk és az ő Hitvesse kérnek Tégedet hogy jelenny meg nállok.

KUPA

Kitsoda jönn amott? –

RÁDÓ

130 Kozár, a ki nyomba követett – és el kerülhetetlenül véled akar szollani.

KOZÁR (*bé jön*)

KUPA (*magához rántya Kozárt*)

Nos?

KOZÁR (*hozzá*)

Venczelin itten vagyon! (*lassan beszélgetnek*)

ADELHAID (*Rádóhoz*)

Mond meg az én Kedves Fiamnak – a' Herczegnek, hogy azonnal nálla lések.

RÁDÓ

Jol vagyon (*el*)

KUPA

135 Mind semmi – tsak te jol vidd a Rollédat.

[6r] KOZÁR

De hát ha el árultatunk? – Már Venczelinnek el vétettetett a kardja. Bulsut láttam véle igen titkossan beszélni. –

³⁵ vándorolna <vissza> Hazájába [A törlés szóismétlés elkerülését célozta.]

³⁶ melly <a'> Fejedelmével,

³⁷ [Előbb[eniek]. A rövidítés révén kihagyott betűket pótoltuk.]

³⁸ [Rádó neve Rádó alakban is szerepel a megnyilatkozások előtt. Ezt a névhasználatot egységesítettük: Rádó.]

³⁹ N[agy]ságos [A rövidítést kiegészítettük.]

KUPA

140 Halgass! Bultsu' Hivségéről én bizonyos vagyok. Bizonyosan azért tselekszi
hogy annál jobban keleptzébe ejthesse! – Most menny – Venczelinnek meg kell
bukni – Másként a Fejünket zuzzuk paizsán őszve. – Menny! –

KOZÁR

El várlak (*el*)

ADELHAID

Egyszerre olyan komor: Kupa? –

KUPA

Adelhaid! te nékem egy pompás esküvést tettél le – ha meg tsalsz – ugy halál
és közönséges romlás léssen vezetőd.⁴⁰

ADELHAID

145 Oh hogy nékem erre meg kellett esküdnöm és halgatnom kellett. De Adel-
haid még sem szegi meg esküvését, mert hiszen a' Hazának Boldogsága forog
fenn azt⁴¹ mondod.

KUPA

150 Jol vagyon! – de bizonyos légy benne, hogy nem nyernél, ha el árulnál is enge-
met! a' Herczeg mindenütt kezeim között vagyon sótt még Venczelin Tábora is
tele vagyon embereimmel.⁴² Most menny a' Herczeghez, én is a Gyülekezetbe
megyek. – Nem sokára látlak Tégedet ismét, és akkor vagy ezen petsét (*hevessen
meg tsokolja*) vagy pedig ez (*kardját vervén*) a mi szeretetünkre (*el*)

ADELHAID (*egyedül*)

155 Meg esett! – Én meg [6v] esküdtem, és halgatnom kellett – de hiszen az én⁴³
Kezem a Hazát szabadittya meg a' romlástól; ugy mondotta Kupa.⁴⁴ Istenem!
de vallyon el fogja-é a' szeretet azon Férfiunak kardját gyengíteni, a ki azt⁴⁵ Fe-
jedelmének Feje felett fel emelni képes volt? – de mit, ha én még nem esküdtem
volna meg? – ha az ő dühösködő szerelem tüze nem egyéb volt tsalárdságnál?
ha én nem esküdtem volna meg, úgy – de én meg esküdtem! – Öröktől való! –
és én a' kezemet egy gonosz munkára adtam Zálogúl. – Kupa! Kupa! – olyan
160 álnok lehetnél e te! – Nem, nem! az nem lehet! – Kupa jó ember, mert hiszen
ő szeret! – Tsak az én el vesztésemből származott kétségbe esése viheti őtet
arra – és Kupa nem fog hazudni mert ő szeret. – Mit rettegek én tehát, ha vél-
lem való egybe köttetés annál keményebben Istványhoz kóti őtet, és ez a Haza

⁴⁰ léssen <a te> vezető<m>d. [Törlés után átirással javítva a toldalék. Ez felel meg a szövegössze-
függésnek és Girzick szövegének is! Mivel azonban a *d* és az *m* toldalék egymásra írásának sorrendje
nem egyértelmű, nem zárhatjuk ki ezt az olvasatot sem: léssen vezetőm.]

⁴¹ azt<at>

⁴² vagyon <az> embereimmel.

⁴³ én [Nehezen olvasható, ezért feltehetően a negyedik kéz a biztonság kedvéért föléje írta: én.]

⁴⁴ [Innen kezdve a jelenet utolsó mondatáig a szöveg áthúzza. Nem valószínű, hogy cenzori be-
avatkozás, inkább egy előadással kapcsolatos színházi rövidítés. Akkor ez a harmadik kéz alakítása a
szövegen.]

⁴⁵ azt<at>

165 boldogságát fogja elő mozditani.⁴⁶ – Geyzámnak Lelke! Tekints le⁴⁷ reám meg elégedve, mert hiszen Fiad javáért felejtelek el (*el*)

5^{dik} Jelenés

Palotát Thronussal mutat a Szin

*István a Thronuson áll levél a' kezébe
mellette pompás Test Őrzők és Német Vitézek Magyar Nemesek
Szabolts Kozár Pázmán
[7r] Hederik Rádó Kupa Békételének*

PÁZMÁN

Nints külömben Uram Herczeg!⁴⁸

ISTVÁN

170 Őszve hivattalak benneteket, Hazám Nemessei és Támaszszai, hogy minnek előtte a' Pártosok ellen el indulnék hozzátok néhány szavaim lehessenek, és egyszer 's mid Judithnak Kedves Hugomnak Boleszlávval a Lengyel Korona Örökössével való Egybe kelését tudtotokra adjam, és ime szomoruan kelletik tapasztalnom ezen Irásból, hogy az, a kire minden Boldogságomat reá tudtam volna bizni, a' Pártosokkal egy értelemben vagyon! (*által adja Szaboltsnak a Levelet*)

SZABOLTS (*meg tekinti*)

Venczelin!

MIND (*zuggva*)

Venczelin! –

KUPA

175 Hm! – Millyen bámulás hogy egy vas oszlop mozog! –

PÁZMÁN

Azon oszlop a Valóságos hivség. Erős mint a' Német Márvány.

KUPA (*morogva*)

Azért használják aztat az erősebb épületekhez.

HEDERIK⁴⁹

Az életemet adom Zálogul ezen Férfiu hivségiért.

⁴⁶ mozditani.[Eddig tart a húzás.]

⁴⁷ le [A kihúzott <alá> szó fölé beírva, az íráskép a negyedik kézre utal.]

⁴⁸ [Pázmán mondata kihúzva. Ez nem is a cenzor, de nem is a (szerző kezével azonosított) negyedik kéz törlése, mert Katona gyakran kezdi a jelenetet efféle mondattal, ami egy korábbi, a jelenet kezdete előtti – a nézők által nem hallott, látott – megnyilatkozásra, helyzetre utal. Ezzel ő a cselekmény folyamatszerűségét szokta volt érzékeltetni. A színházi kéz azonban ezt nem méltányolta. Húzását természetesen nem vettük figyelembe.]

⁴⁹ [Hederik neve Hederig alakban is előfordul a megnyilatkozások előtt. A névhasználatot egységesítettük: Hederik.]

RÁDÓ

180 Egy derék ember sem kívánnya az igazságtalanságot erősíteni – és mig arrol
tökéletesen meg nints győződve, minden egyenes szívű ember azt ohajtya,
hogy az egyenes Szívű egyenes Szívűnek maradjon!⁵⁰ – Azomban fel lehetne
a' Levelet olvasni. –

ISTVÁN

[7v] Nem – a' Levél fel olvasatlanul marad és tsak az ő jelen létében fog az meg
olvastatni! – Rádó! ezt jelentsd meg nékie és szollitsd ide, oltalmazza magát
(Rádó el)

HEDERIK

185 Azt ő tenni is fogja!

MIND

Azt néki tenni is kell!

PÁZMÁN

Ha Venczelin tsalárd, ugy szállyon Én reám is a' büntetés ereje. Venczelin Gaz
Ember nem lehet, vagy különben a Világ nem is esmért betsületes Embert! –

ISTVÁN

190 No, tehát ne is gondoskodjatok Barátim! Venczelin! az én különben hiv Ven-
czelinem! – a kinek Vitézsege alatt, mint vala melly ki kötő helyben, semmi
veszedelemtől nem félhetek – oltalmazni fogja betsületét, és a' roszt gyanut
töllünk el hárittya!⁵¹ –

(kivűlről lárma)

RÁDÓ (vissza jön)

195 Azonnal itten léssen N[agy]ságos Uram! Szerette Hitvesed is a' Herczegi párral
azonnal itten lésszen, és részt vesznek azon Férfiu dolgában,⁵² a ki a' Hazának
olly sok szolgálatokat tett.

ISTVÁN (fel áll)

Ha! a' kiért illyen Nemes Lelkek a' közben járók, az nem lehet Gonosztévő (el
szakasztya a Levelet) Mondjátok ezt meg nékie! – (ismét le üll) (Rádó el)⁵³

KUPA (nyelvét rágva)

200 Herczeg Uram! Az igen [8r] nagy jóság sokszor a' Gonosztévőnek tsak ősz-
tőn a' rosszaságra! – és az alattomos Gonosztévőnek, a' ki talán Hiveid között
lappang, tsak bátorságot ad a roszt tselekedetre, mellyet a' büntetés Fegyvere
el fojtott volna.

ISTVÁN

A gonosz tévőt, kit a' kegyelem meg nem inditt, nem is rettent a' büntetés. –
Ő szabad!

⁵⁰ [Rádó megnyilatkozása eddig kihúzza. Valószínűleg színházi kurtítás.]

⁵¹ hárittya [Átírással javítva ebből: háritani.]

⁵² [Rádó megnyilatkozásának többi része kihúzza.]

⁵³ (Rádó el) [Más tollal.]

- KOZÁR (*elő rohan, és István lábaihoz esik*)
Kegyelem! oh Uram! –
KUPA (*alattomba Szaboltszhoz*)
205 Most vettetik ki a' háló.
ISTVÁN
Mit jelent ez? – Mire a' te⁵⁴ le alázodásod? –
KOZÁR
Engedj meg Uram! hogy bátorkodok lábaidhoz borulni, és kérésem meg hal-
gattatásáért esedezni! –
KUPA
Minő vakmerőség!
ISTVÁN
210 Álly fel, és szolly.
KOZÁR
Hadgy engemet⁵⁵ oh Uram a leg méljebb alázatossággal itten térdepelni, és
kőnyörögni bűnömnek botsánattyáért.
ISTVÁN
Véghez vitted már gonosságodat? vagy pedig még csak az akaratnál vagy?
KOZÁR
Az én gonosságom még titok! ah! határtalan kegyelmet, vagy az én titkom
215 véllem együtt megy a' sirba!
ISTVÁN
Hogyan: te mérészlenél?
KOZÁR
A meg bánás vezetett engemet ide azon feltétellel hogy a te Kegyelmednek hi-
bámat meg valjam, és csak határtalan jóságodnak látása önthette végre azon
bátorságot [8v] belém hogy lábaidhoz borulva Nékem és az Enyimeknek bot-
220 sánatot kőnyörögjek! –
BÉKÉTELENEK (*kérve*)
Uram! –
ISTVÁN
Értelek benneteket Hiveim. Jol vagyon! – Légyen Gonosságod meg botsajtva,
akár milyen nagy vétek légyen is az, ha a te meg bánásod és töredelmed tartos,
esküszöm neked a' Fejemre! – Most szolly! –
KOZÁR
225 Ne tsudálkozz N[agy]ságos Uram, hogy ha általam azon veszedelmet meg fogod
érteni, melly drága Fejedet fenyegeti.

⁵⁴ Mire a' te [Elmosódott írás.]

⁵⁵ Hadgy engemet [E szavaktól kezdődően a jelenet következtő szakasza függőleges vonalakkal áthúzva.]

- ISTVÁN
Mit beszélsz?⁵⁶
- KOZÁR
A leg átkozottabb párt útés lobog Országodban – azon igyekeznek hogy a te bé hozott ujjításaidat semmivé tegyék, és azon tűznek „ősi Szabadság” a neve,
230 mellynek fel kelletik éledni!
- ISTVÁN
Rettenetes! – és te?
- KOZÁR
Egy az őszve esküdtek közül! most Társaimnak árulojok, és töredelmes Szolgája az Én Kegyelmes Uramnak.
- ISTVÁN
És a Pártosok Fejei? –
- KOZÁR
235 Itten vagynak fel jegyezve (*által ad egy papirost*)
ISTVÁN (*meg tekintvén az írást az Égre tekint*)
Tehát tsak ugyan igaz? (*Kozárhoz*) állj fel! – Néked Kegyelmet esküdtem⁵⁷ hogy ha nem hazudsz! – Istenem! és ha hazudnál, mint meg ajándékoz[9r]nálak Tégedet, ha azt mondanád, Herczeg! ezen Férfiak hamissan vádoltattak! –
- KOZÁR
Joságodnak Kegyelmes Uram! nintsen határa, és Igasságod, árnyéka az Isten-
240 ségnek! miért jelennék én meg hazugsággal előtted! –
ISTVÁN (*karjait el tsüggesztén*) Menny és jobbítsd meg magadat!⁵⁸ –
KOZÁR (*el*)
ISTVÁN
Istenem! melly keményen próbálsz Engemet Igazgatásomnak kezdetén!⁵⁹ Én a te nagy példád szerint igyekeztem az Igasságot a Kegyességgel őszve párosítani, és még is Zendülés és békételenség minden felől! A Háladatlanok joságomnak
245 sugárinál melegítették magokat, és most ellenem fujják mérgeiket! – No ugy tehát még a kegyességnak utolsó léptsőjére akarok hágni – el megyek a’ Pártosok közé, és barátságossan eleikbe terjesztem⁶⁰ és kegyelmet igérek. –

⁵⁶ Mit beszélsz? [Eddig tart az a húzás, amelynek kezdetét fentebb jeleztük. Mivel a kihagyásra ítélt jelenet rész nélkül is érthető, hogy miről beszél Kozár, a cselekmény folyamatossága nem szakad meg, ez a húzás valószínűleg a színházi kéztől származik, pergőbbé téve a jelenetet. A cenzornak semmi oka nem lett volna e szakasz kiiktatására.]

⁵⁷ Néked Kegyel <met> em <esküdtem> [Kényszerű törlés a húzás miatt. Mivel a kihúzott részt visszahelyeztük a szövegbe, e húzás érvényét veszítette, mellőztük.]

⁵⁸ magad<at>! [A törlés a színházi kéztől származik, a főszövegben mellőztük.]

⁵⁹ <Igazgatásomnak kezdetén> [A törlés későbbi beavatkozás, valószínűleg a színházi kéztől származik. A főszövegben mellőztük.]

⁶⁰ [A mondat hiányos, csak a szövegösszefüggésből derül ki István szándéka: elmondja a pártosoknak, hogy tudomása van terveikről, de ha, mint Kozár, felhagynak ellenséges szándékaikkal, kegyelmet kapnak.]

KUPA

Az Istenért Herczeg Uram! –

ISTVÁN

250 Bár mely megátalkodottak légyenek is, tudom, nem fogják mérészleni⁶¹ kezeket
Fejedelmekre tenni, a ki békességgel jön közükbe.

SZABOLTS

Nem – N[agy]ságos Uram! a’ meg átalkodott Gonosztévő előtt semmi szentség
sem drága! –

MIND

Venczelin!

ISTVÁN

Ha! már itten vagyon!⁶² Maga az Ártatlanság Angyala!

[9v]

6^{dik} Jelenés

*Venczelin Előbbeniek Rádó*⁶³

255 VENCZELIN (*kardját kezébe tartván: tsendes érzéssel bé lépdegél, és sokáig
nem tud szolni*) A⁶⁴ kardom ismét vissza adatott! Soha sem⁶⁵ hittem volna hogy
azt itt vegyék el tőlem.⁶⁶ Bajor Országból hoztam Magammal, ’s⁶⁷ ha nem volt
reá többé szükség, úgy hónom alatt⁶⁸ ismét Haza vittem volna!

ISTVÁN (*kezét feléje nyujtván*)

260 Venczelin! tisztelem tsendes érzésedet, de én a ti és az Igasság Törvényei sze-
rént tselekedtem. Először vissza adattam Szabadságodat, és minek előtte az
újjonnat árulásból⁶⁹ magadat ki fejthetnéd (*le száll a Tronusról és meg öleli*) Isten
hozott vissza hozzám, Tsehek meg győzője! (*által adja néki a’ Kozár Levelét*)
Most képzeld azt magadban, mit tsinálnál te ezen állapotban, ha István volnál.
(*ismét a Tronusba megy*)

⁶¹ <mérészleni> [Az utólagos törlést nem vettük figyelembe.]

⁶² vagy<on>! [Utólagos törlés, valószínűleg, mint az előbbi, a színházi kéztől származik. Nem vet-
tük figyelembe.]

⁶³ Rádó [E név utólagos betoldásnak látszik.]

⁶⁴ <A’> kardom [Utólagos, bizonytalan eredetű törlés. Nem vehető figyelembe.]

⁶⁵ <Soha s> Nem [Utólagos, bizonytalan eredetű törlés és betűátírás, valószínűleg a színházi kéztől.]

⁶⁶ azt itt<en> <vegyék> <...> vegyék [Törölt, majd a törlés fölött visszatoldott szó. Az íráskép a
negyedik kézre emlékeztet, amelyről megalapozottan feltételezzük, hogy Katona keze.]

⁶⁷ hoztam <azt> Magammal, <és> ’s [Ezek a javítások a negyedik kéztől származnak, a szöveg ré-
szét képezik.]

⁶⁸ úgy <a> hónom alatt

⁶⁹ az <újjonnat> árulásból [Bizonytalan eredetű törlés, a törölt szót visszaillesztettük a szövegbe.]

VENCZELIN (*bámulva*)

165 Nem tudom Herczeg, ha vallyon az első⁷⁰ meg tiszteltetésem jusson é eszembe
vagy pedig mostani⁷¹ öszve jóvetelünkön bámuljak. – Utolsó munkám a’ Tse-
hek meg győzése volt. – Örömmel siettem vissza, hogy a házasulandó Herczegi
Párnak tegyem szerentse kívánásomat, de midőn bé jöttem, ezen jó Barátom
(*Rádora mutat*) Fegyveremet kívánta.⁷²

ISTVÁN

270 Hid el nékem, Nemes Férfiu hogy a’ [10r] Szivem vérzett, midőn egy gonosz
gyanakodás erőszakkal fel tolakodott⁷³ mejjemben. Azt alig tsillapítottam le,
és már ismét a’ másik – de tsak olvasd a Levelet. –

VENCZELIN

275 A’ mint parantsolod; de minek előtte meg tenném, engedd, hogy Lábaidnál
tegyem le⁷⁴ Fő Vezéri Méltóságom.⁷⁵ (*le teszi az Érdem Lánczát*) Valameddig
Lelki esméretem tisztaságát meg nem bizonyítom, nem lehetek illy tiszta érzésű
Nemzetnek Tagja (*meg tekint a Levelet*) Hm! Nem meg gondolám – Guntram!
Helvid! – illyen gaz Társaságba tsak az illyen Levél Írók valók. (*tsendes érzéssel
néz Istvánra*) Nos Herczeg? – mit tsináljak én ezen Levéllel?⁷⁶

ISTVÁN

Venczelin! a ki mindenkor Országom Támassza volt, kit én Barátomnak ne-
veztem – Egyenes Szívű Férfiu! – képzeld, hogy te vagy a’ Herczeg, és felelly
meg Venczelinnek! –

⁷⁰ <ha> hogy <vallyon az első> meg tiszteltetésem [Bizonytalan eredetű törlés és javítás, valószí-
nűleg a színházi kéztől. A törölt szavakat visszahelyeztük a szövegbe.]

⁷¹ meg tiszteltetésem <jusson é eszembe> vagy <pedig> mostani [A törlések a szöveg pergőbbé
tételét szolgálták volna, de ez az előadással kapcsolatos színházi megoldás textológiai szempontból
irreleváns.]

⁷² Öröm <ittasságban> mel [betoldás a sor fölött] siettem vissza <felé>, hogy <az úly> a [betoldás
a szavak között] házasulandó Herczegi Párnak <meg> tegyem szerentse kívánásomat, de <a’> midőn
bé jöttem <a’ Várba> ezen jó Barátom (*Rádóra mutat*) <a> Fegyveremet kívánta <töllem>. [Rendkívül
problematisz szöveghely, bizonytalan olvasat. A jelek szerzői beavatkozásra utalnak: javítják, tömő-
rebbé és egyszerűbbé teszik a szöveget, s a betoldások írásképe is Katonára utal. Ez lehet az ultima ma-
nus. Ezért a főszövegben a javított szöveget követjük, de jegyzetben az eredeti szöveget is követhetővé
tesszük.]

⁷³ midőn <egy gonosz> gyanakodás <erőszakkal fel> tolakodott [Ezek a törlések bizonytalan ere-
detűek, nem vehetők figyelembe.]

⁷⁴ húzás miatt: „tegyem le”

⁷⁵ A’ mint parantsolod; de minek előtte <azt> meg tenném, engedd <meg>, hogy <itt> Lábaidnál
<le> tegyem le [betoldása szavak között] Fő Vezéri Méltóságom<at>. [Ezeket a javításokat – a fentebb
említett indokok alapján – figyelembe vettük a főszöveg kialakításakor.]

⁷⁶ mit csináljak <most ezzel a> én ezen [betoldás a törlés fölött és a margón] Levéllel? [A javítá-
sokat figyelembe vettük. Egyébként Venczelin szavai a második instrukció után áthúzza, ez cenzori
beavatkozás.]

VENCZELIN

- 280 Igaz – méltán van rám gyanú mivel hamarébb érkeztem, mint gondolták volna,⁷⁷
 az én jól fel fegyverzett seregemmel vissza, éppen azon pillantásban,⁷⁸ midőn az
 Irigység kötözgette hálóját, de⁷⁹ ha áruló lettem volna, mi szükségem lett volna
 nékem Levelezésre?⁸⁰ Mint ha én azt hiv Embereim által⁸¹ véghez nem vihettem
 285 volna, úgy már ez előtt régen kellett volna töllem félned, mint sem éppen
 most, a midőn Hatalmadat⁸⁴ új Szövetségekkel meg erősíteni fáradoztam. Miért
 mentem én Hazámba, és Számodra tulajdon [10v] Nemzetségemből⁸⁵ Hitves
 Társat⁸⁶ hoztam? Azért talán, hogy ötet véled együtt a Romlásba taszítsam?
 Azomban elég erről – *(hosszas pauza: halkal körül-körül nézi a' Gyülekezetet:
 290 Kupán és Szaboltsón kevés pillantatig meg akad a szeme de minden észre vétel
 nélkül – ismét el fordította – és Istvánra néz)* Bízol é én bennem⁸⁷ Herczeg, ha
 azt kérem tölled hogy egy két szempillantásra el távozhassak?⁸⁸

MIND *(meg ütközve tsóválják fejeket)*

Hm, hm.

VENCZELIN

Gyanús ez a kérés úgy é?⁸⁹ Herczeg! Én tsak⁹⁰ egy háládatos Egeret akarok hozni
 a ki⁹¹ a' hálót el rágja. *(le teszi kardját István lábaihoz)*

ISTVÁN *(jelentőleg néz reá)*

- 295 Add ide Venczelin! *(vissza adja kardját)* A' Herczeg még a mostani környül
 állásban is bizik benned! –⁹²

⁷⁷ Igaz – <igaz> méltán va<gyon>n [javítás a törlés fölött] <rajtam> rám [javítás a törlés fölött]
 <a> gyanú mivel <hogy> hamarébb érkeztem, mint <sem> gondolták volna [A javítások figyelembe-
 vételével követtük a szöveget.]

⁷⁸ Éppen <abban a> azon [Javítás a törlés fölött.]

⁷⁹ de [Betoldás a szavak között.]

⁸⁰ nékem <a> Levelezésre?

⁸¹ hiv Ember<ek>eim által

⁸² betoldás: „Vagy”

⁸³ <Ha> Vagy <tehát> valaha [Innen kezdve a lap aljáig át van húzva a szöveg, ez cenzori beavat-
 kozás lehet.]

⁸⁴ <mellyben> a midőn Hatalmadat

⁸⁵ Nemzet<ség>emből [Ez későbbi beavatkozás lehet.]

⁸⁶ Hitves Társat [A Társat szó fölé idegen írással beírva: Nöt.]

⁸⁷ Bízol é <én> bennem [A törlést nem vettük figyelembe.]

⁸⁸ szempillantásra <el> távozhassak? [A törölt szót visszahelyeztük a szövegbe.]

⁸⁹ Gyanús <ez a> e kérés úgy é? [A javítást nehéz személyhez, illetve kézhez kötni, ezért nem vet-
 tük figyelembe.]

⁹⁰ Herczeg! <Én tsak> egy [A törlést nem vettük figyelembe.]

⁹¹ hozni <a> a [A törölt névelőt egy másik kéz visszahelyezte, ezt a szöveg részének tekintjük.]

⁹² A' Herczeg még <a mostani környül állásban is> bizik benned! – [A törlés logikusan alakítaná
 a szöveget, ám eredete bizonytalan, nem vettük figyelembe.]

VENCZELIN

Köszönöm! *(által adja egy Vitéznek a' kardját, és el megy)*

KUPA *(magába)*

Átkozott jó szívűség!

ISTVÁN

300 Az életünk pályája tsak a Sorsnak fonalától függ⁹³ – ez az Istennek kezeiből jön, és azért semmi veszedelem meg nem rázhat, ez⁹⁴ a' Mennyei bizodalom az a lántz, melly titeket is Hiveim szorossabban véllem egybe kőt – felejsük el egy pillantatig a' jelen valót, és légyünk egy kissé azok, kiknek lennünk kellene.⁹⁵

(kívülről nagy öröm kiáltás) Áldás a Herczegi párra!

MIND *(mint egy fel elevenyednek)*

Jónnek!

ISTVÁN

305 Az én Kedveseim! – Eleikbe kell! –

[11r]

7^{dik} Jelenés

*Gizela vezeti Boleszlavot és Judithot Istvány eleibe,
a ki éppen a Tronusról akar le lépni –
utánok Adelhaid, végre sok Udvari Asszonyok Lengyelek⁹⁶*

GIZELA *(István által öszve adattya kezeket, és a Thronus egyik léptsőjére fel hág – egyik kezét Férje vállára tévén)* Ezt tselekedte egykor Geyza is.

ISTVÁN

Az Én Atyámnak és az egész Világnak áldása nyugodjon rajtatok!

GIZELA

Az Isten erősítse meg rajtatok ezen áldást, mellyet nékem is az Atyám Fridrik életem Uti Társául adott! –

ADELHAID *(lassú lépéssel közikbe áll)*

310 Az Ég engedje néktek a' szerentsés Házásoknak minden örőmeit, és tartson meg tovább egymásnak, mint nékem az én Geyzámat meg tartotta, a ti örőmeitek ne muljanak el olly korán, mint az enyimek el enyésztek.⁹⁷ *(el akar menni)*

JUDITH

Hová Anyám?

⁹³ tsak a <...> Sorsnak fonalától függ [Olvashatatlan törlés fölött betoldva.]

⁹⁴ jön <és ezért semmi veszedelem meg nem rázhat>, ez [Bizonytalan eredetű törlés, mely csonkítja a szöveget.]

⁹⁵ kiknek <...> lennünk [betoldás az olvashatatlan törlés fölött] <?mind?> kellene. [A szöveget helyreállítottuk.]

⁹⁶ Lengyelek [Más tollal utólag hozzátoldva.]

⁹⁷ el enyésztek. [Adelhaid mondatának második fele áthúzva. Ezt a húzást a színházi kéznek lehet tulajdonítani, nem vettük figyelembe.]

ADELHAID

315 Az Anyai Kőteleességet áldásommal véghez vittem; az én tsendes fájdalom
nem illik a' Menyegzői örömhöz.

ISTVÁN

Nem ugy Kedves Anyám – bizz az Istennek szent el rendelésében. Ő az⁹⁸ Igaz-
gatója Lételűnknek⁹⁹, az ő tselekedetei kimeríthetetlenek és igasságosak.¹⁰⁰ –
Azomban még meg hagyott Néked egy Fiat, a' ki soha sem fogja azt el felejteni,
hogy mivel tartozik Boldogult Attya Özvegyének!

BOLESZLÁV

320 És egy Fiát a te Kedves Bátyádnak! a' ki a te jóságodnak árnyékában Árpád'
hatalmas [11v] Törzsökébe oltattatik!

ADELHAID (*meg öleli*)

Kedves¹⁰¹ Boleszláv! – Az Ég áldjon meg Tégedet Boleszláv! – Te emlékeztet
engemet vissza egykori boldog óráimra, – oh én egykor egy Szerentsés Teremtés
voltam, nékem Geyzámnak oldala mellett a' Fejedelmi szék Mennyei hely vala!

KUPA

325 Egyik Embernek helyt kell a másiknak engedni, N[agy]ságos Asszonyom! –

ADELHAID (*fel riad*)

Ha! Kupa! – (*homlokát dörgölvén*) Miért ég itten olly nagyon az agy velő?!
(*nagyot sohajt*) Én meg esküdtem! –

BOLESZLÁV

No tsak ne sírj Néném – tudod hogy nem szeretem a' kőnyneket! –

ISTVÁN

330 Hadd el a' komor képzelődéseket, mellyek tsak a' jelen való Örömeket kisebb-
bítik! – Hiveim! hangoztassátok Öröm kiáltástokat, hogy a bú fel serkennyen
álmából,¹⁰² és most az oltárhoz! –

MIND

Éllyen a' Herczegi Pár!

(*dob Trombita*)

8^d Jelenés

Kozár majd Venczelin. Bulsu Előbb[eniek]

KOZÁR (*az alatt bé suhant alattomba és Kupához Szaboltshoz lopotzkodott*)
Fussatok! el árultattunk! –

⁹⁸ az [Az áthúzott szót visszaillesztettük.]

⁹⁹ Lételűnk<nek>et [A javítást azért sem vettük figyelembe, mert nem következetes.]

¹⁰⁰ az ő tselekedetei kimeríthetetlenek és igasságosak [Az áthúzott szavakat visszaillesztettük.]

¹⁰¹ Kedves [Az áthúzott szót visszaillesztettük.]

¹⁰² <hogy a bú fel serkennyen álmából,> [Kihúzott szavak, a jelek szerint ez is az előadással kapcsola-
tos rövidítés, nem tekinthető a szöveg részének.]

KUPA (*magába*)
 No tehát Romlás Istene! te vezérellyed lépéseinket! – (*a' Békételenekkel ki suhan*)
 MIND
 335 Éllyen! Éllyen! – (*indulnak az Eskúvőre*)
 VENCZELIN (*Bultsuval be lép*)
 Szerentse! és áldás a' Herczegi ház népre! Mostan én kiáltom el!¹⁰³
 MIND (*bámulva*)
 Venczelin!
 [12r] VENCZELIN (*hirtelen öszve futkossa a' Gyülekezetet*)
 Nints! Sehól sints!
 ISTVÁN
 Vezér! kit keresel?
 VENCZELIN (*Bultsuhoz*)
 340 Szólly Barátom! (*Istvánnak meg kapja kezét*) Herczeg! –Venczelin ismét a tiéd!
 BULTSU
 Kupa Sűmegi Vezér a Pártosok Feje, Theodát pedig el fogattatott!¹⁰⁴
 MIND (*rémülve*)
 Kupa!
 (*Adelhaid el ájul*)
 ISTVÁN (*hozzája szalad*) Őröktől való!!! Segítség!!!
 MIND
 Mi az??
 (*hirtelen le eresztetik a Firhang*)

Második Felvonás
 Szoba közép 's oldal ajtóval

1^{ső} Jelenés
 Gizela majd Rádo

GIZELA
 345 El ment! A' nélkül hogy világosodást adott volna tőkélletessen ezen dologban!
 oh István! ha Én Téged nem szeretnék – ha¹⁰⁵ nem volnék az a' mi vagyok
 – István! ha Hitvesed nem volnék, esküszöm az élő Istenre meg gyászolnám
 szeretetemet, és vissza térnék Hazámba – Azt mondanám az Atyámnak: ósz

¹⁰³ Herczegi ház <népre> ra! [betoldott rag a kihúzott szakasz pótlására] <Mostan én kiáltom el!> [A javítás eredete bizonytalan, valószínűleg az előadással kapcsolatos. Nem tekintettük a szöveg részének, az eredeti textust követtük.]

¹⁰⁴ <és> Theodát pedig [betoldás] el fogattatott! [A betoldott szó írásképe alapján szerzői javításra következtetünk, ezért ez esetben a javított szöveget követtük.]

¹⁰⁵ Ha Én Téged nem szeretnék – <ha nem szeretnék> ha [A törlést valószínűleg a másoló hajtotta végre, miután észrevette az ismétlődést. Kevésbé valószínű, hogy az ismétlésnek nyomatékosító szerepe lett volna.]

350 Férfiu, a' te Leányod sokkal büszkébb mint sem magát olly Nép Tronussára erőltesse, melly szégyelli a' Német Szövetséget.

RÁDÓ (*bé jön*)

GIZELA

Rado te itt?

RÁDÓ

A' Herczeg parantsolattyából!

[12v] GIZELA

Szolly!¹⁰⁶

RÁDÓ

355 Az Én jó Hitvesem, mondá a Herczeg, bizontalanságba hagyattatik. – De hij-jába az öreg Theodát élete egy hajszálon függ – maradj hátra és minek utánna el mentem, mond meg néki, a' mit hallottál.

GIZELA

Szolly! Szolly!

RÁDÓ

360 Azon derék Ember, a ki a Pártosokat ki nyilatkoztatta, egy volt kőzűllők; a' dolognak valóságára egy levelet mutatott bizonyosságul – élete veszedelmével kerítette azt kezéhez¹⁰⁷ – Zirind, Kupa Sogora volt azzal utban Gyulához, a' Dácziai Herczeghez, meg leste ötet Bultsu az övéivel egy keskeny úton, és kardjával le fizette néki a Hir mondó pénzt. Ő nyilatkoztatta ki a' Pártosok öszve jövelteket a' Sz[ent] Márton Hegye alatt, a' hol is az öreg Theodátnak áldozatul vérezni kellett a' Bálvány Istenek előtt.

GIZELA

365 Istenem! – és István? –

RÁDÓ

Által öltözve teszi ki magát a' Veszedelemnek, hogy azt meg szabadítsa, a' ki ötet a' Világosság uttyára vezette, és mind eddig azon vezetgeti.

GIZELA

Illyen veszedelem, és még is minden meg indulás nélkül távozhatott el! – oh, ő nem szeret többé bennünket.

RÁDÓ

370 Ezt mondotta az Őzvegy Herczegné is – sótt többet, utáll ő Engemet ugy mond, mivel tán azt gondolja hogy egy értelembe vagyok a Pártosokkal!

[13r] GIZELA

A' Klastromba akar menni, és igy el hagynak Engemet mindnyájan, Anyám, Férfjem, kiket talán tsak mint holtakat fogom ismét meg ölelni.

¹⁰⁶ Szolly! [Innen kezdve a jelenet végéig függőleges vonallal áthúzva a szöveg. Cenzori beavatkozás, de az előadást pergőbbé tenni akaró színházi húzás is lehet. Nem vettük figyelembe.]

¹⁰⁷ azt<at> kezéhez

RÁDÓ

375 Nyugodtan Herczegné – a' Herczeg körül egy által törhetetlen fal vagyon – Hi-
veinek Fegyverek, kik előbb Magokat, és az Ellenséget semmivé teszik, mintsem
hogya a' Herczegnek tsak egy haj szála is forogjon Veszedelemben.

GIZELA

Fagyos vigasztalás! –

RÁDÓ

380 Hidd el nékem Herczegné, az én bizodalمام tökéletes! És ha segítségre lesz
szükség, így szolla az imént a' Lengyel Herczeg, ugy nem fogok késni az én Len-
gyeimmal azon gyalázatot meg bosszulni, mellyet az Atyám Huga szenvedett.
Azon okbol még Judith Herczegné kezét sem akarja mind addig magáénak
vallani, mig fogadását bé nem tölti, és így a' Nénnyét el eresztvén a' Klastrom-
ba¹⁰⁸ – onnént vissza megy segítségért Lengyel Országba!

GIZELA

385 Az Isten vezérellye őket. – Adjon az én szegény jó Anyámnak több meg elégedést
a' Klastromban mint eddig –

2^{dik} Jelenés

Adelhaid Boleszláv Judith Előbb[eniek]

RÁDÓ (*el megy*)

ADELHAID

390 Már készen vagyok Kedvesem.¹⁰⁹ A' mi el válasunk nem fog örökre lenni –¹¹⁰
bizonyosan nem, ha tsak azt¹¹¹ az Öröktől való másképpen nem rendelte; meg
kereshettek majd egykor [13v] engemet, midőn már körülöttek a békesség fog
virágozni, tsendes magánosságomban¹¹² (*Gizelához*) Ezen tsók néked, és ez a'
Férjednek! Mond meg nékie még egyszer, hogy botsánatot kérek tőlle ha bár
ártatlan oka voltam is ezen veszedelemnek, melly most őtet környékezi. – A
bánat, melly ezen tul szívemet martzongolja, legyen büntetése könnyen hívősé-
gemnek! – oh Kupa! Kupa! iszonyatos áruló! mit tselekedté!

GIZELA

395 Adj hálát a te jó Angyalodnak, hogy nem engedett egészlen azon Órdögnek
tulajdonává lenni – és reméljed véllem együtt hogy az Istennek boszszuja azon
Nem Emberen dőrögni fog.

¹⁰⁸ így <a' Nénnyét el eresztvén > a' Klastromba [A bizonytalan eredetű húzást nem vettük figyelembe, a törölt szavakat visszaillesztettük a szövegbe.]

¹⁰⁹ Már készen vagyok Kedvesem. [Adelhaid megnyilatkozása erősen meghúzva, minden bizonynyal az előadással kapcsolatosan. Ez a mondat is törölve van. Visszahelyeztük.]

¹¹⁰ örökre lenni – [Innen kezdve Adelhaid megnyilatkozása áthúzva. Cenzori vagy színházi beavatkozás, amit nem vettünk figyelembe.]

¹¹¹ azt<at> az

¹¹² <tsendes magánosságomban> tsendes magánosságomban [A törölt szavak később, más írással betoldva a lap felső szegélyén. Az írásképp alapján a szerzőre következtetünk.]

BOLESZLÁV

Bizonyossan, és hogy ha az által nem adja hamarébb a' Gonosztévőt, az Igasság kezeibe mint sem a' mig Én vissza jövök, ugy a' Lengyel Kardok vigyék véghez azon szolgálatot. – Édes Judithom! a te szereteted¹¹³ fog Én nékem szárnyakat adni, és meg röviditti utamat.

JUDITH

Oh tsak a szokásnak Vas Törvénye ne volna az, mely Engemet akadályoztat, ugy egész örömmel számlálnám magamat Késérőid közé. Azomban vedd addig is ezt, mint jelét szeretetemnek, és jusson eszedbe, valahányszor reá tekintesz, hogy¹¹⁴ az én szeretetem szinte olyan tiszta, mint ennek fehérsége. *(egy fehér övet akaszt a nyakába)*

BOLESZLÁV

405 Drága ajándék, mellyet az életemhez¹¹⁵ fogok kaptsolni – és ha egykor a tsatából [14r] Ellenség Vérrrel bé fetskendezve elődbe jövök, ugy tudd meg, hogy azt mind a te szereteted tselekedte, és előbb tulajdon Véremben akarok meg fulladni mint sem én ettől, és szeretetedtől meg váljak! –

(kivülről Trombita)

Ha! a Késérőink! készen vagynak!

MIND *(hosszas pauza, melly alatt érzékenyen egymásra néznek)*

410 Éllyetek egészséggel!

ADELHAID

Az utolsó szempillantás – az elválás órája! – Isten hozzátok! – Ismét láttyuk egymást! – Te Kedves Leányom *(Judithoz)* Ezen tsókot nem sokára hasonló szivességgel vissza fogod nékem adni,¹¹⁶ midőn majd Férjed karjai között telylyes pompával látlak Tégedet Lengyel Országban. *(Gizellához – meg tsokolván)*

415 Még egyszer te néked is – ebben foglalom őszve azon áldást, mellyet Istvánnak hátra hagyok! –

GIZELA

Az Isten vezérellye utaitokat!

MIND

Isten hozzátok *(meg ölelik egymást)*

¹¹³ szereteted [em. ebből] szeretet

¹¹⁴ [Judith megnyilatkozása az „Oh” után kihúzva egészen eddig, s itt, a törlés végén a „Nézd” betoldott szóval kezdődik a mondat, amelyből a „tiszta” szó is törölve van. Vagyis e változatban a szöveg így alakul: JUDITH Oh! Nézd az én szeretetem színe olyan, mint ennek fehérsége. Megjegyzendő, hogy a húzás logikus, a beiktatott szóval a tömörebb szöveg zökkenőmentesen alakul. Lehet, hogy ez lenne a végleges megoldás, mivel azonban ez ezúttal nem állítható bizonyosan, a beavatkozás előtti teljes szöveget követjük.]

¹¹⁵ mellyet <én tsak> az életemhez

¹¹⁶ nem sokára <hasonló szivességgel> vissza [betoldás a kérdéses eredetű, ezért figyelembe nem vett törlés fölött] fogod nékem <vissza> adni [Az igekötő áthelyezése által jött létre a véglegesnek tekinthető szöveg.]

ADELHAID (*Gizelához*)

Mond Istvánnak, hogy az Anyja botsanatot kér tőlle! –

GIZELA

420 Ő néked meg botsajtott.

ADELHAID

Meg botsajtott! (*térdre ereszkedik*) Istenem! Áld meg te őtet – hiszen az Anyai áldás sem tsekély – az én áldásom – a te áldásod – Istenem! Istenem! (*fel ugrik és eltakart ábrázattal el siet Boleszlávra támaszkodva*)

BOLESZLÁV (*mentibe Adelheidhoz*)

Adelheid! térj magadhoz – (*a többiekhez*) Isten hozzátok. (*el*)

GIZELA és JUDITH

Mi követünk titeket (*ki késérik*)

[14v]

3^{dik} Jelenés

Erdős Tajék a Sz[ent] Márton Hegye alatt, mellynek

Tetején egy része a Klastromnak lázlik.

Setét Éjtzaka Hold világ

Kupa Szabolts Kozár Békételenek nyilakkal buzogá[nyokkal] ¹¹⁷

KUPA

425 Minden már olyan felségessen¹¹⁸ a' kivánságom szerént ment, az Asszony már egészen a' kezeim között volt, és előre örvendtem azon ajtatos szemfény vesztéseknek, mellyek bennünket öszve kötöttek volna.¹¹⁹ Azomban egy ellenkőző Ördög az utamba állította ama kevély Bajort,¹²⁰ és így minden dugába dőlt!

KOZÁR

430 A' mint mondtam, azt az átkozott Bultsut szeretném a' körmeim¹²¹ közé venni, és tudom meg emlegetné annak helyeit.

KUPA

Koránt sem! te nem esméred őtet. Igaz hogy ő ostobaságot követett el nagyon – de annál nagyobb okossággal fogja ő azt le tromfolni.¹²² Előre ejtett ő már nékem homályosan némelly szavakat – ő a Herczeget fogja kezünkbe keríteni, mint szinte Venczelint; és ha ez el lesz az utból takarítva –

¹¹⁷ *buzog[ányokkal]* [A betoldott szó nehezen olvasgató, a rövidítést feloldottuk.]

¹¹⁸ Minden <már olyan> felségessen [Utólagos törlés, a szöveget a törlés nélkül közöljük.]

¹¹⁹ öszve <ragasztottak> kötöttek [Az íráskép alapján a margón betoldott szó Katonától származhat, ezért a javított szöveget adjuk.]

¹²⁰ utamba állította ama<z> <ország koberlő> kevély Bajort [A javítás a szerzőtől származhat, e szerint alakítjuk a szöveget.]

¹²¹ körmeim [Átírással javítva ebből: ?kezeim?]

¹²² le <tromfolni> ronni [Hasonló eredetű javítás, amit a törölt szó fölé betoldott elmosódott szóval (ronni, azaz róni?) pótol a javító, de az íráskép bizonytalansága miatt ezúttal ragaszkodtunk a javítás előtti szöveghez.]

SZABOLTS

435 És az meg is fog történni, ha mindjárt minden Fegyvereinknek meg kellene is rajta tompulni.

KUPA

Most pedig az áldozatra! Szenteljük fel kardjainkat Teodát vérével! – Ha! a vén álmodozó érezze aztat, hogy mit tégyen Kupa Ellenségének lenni! – Rendbe vagyon é már minden? El vagynak állva minden bé járások?

[15r]

KOZÁR

440 Minden; a Hegy körül vagyon vétetve. Helvid oda fenn vagyon a' Foglyával a' Klastromba, és utra valót adat nékie.

KUPA

Ugy tehát áljunk rendbe! a' Szent ora közeledik.

SZABOLTS

Ime Én elhoztam magammal Házi őrzőimet – Szomoru Maradványait Ősi Tiszteletünknek! – *(egy pár Statuátskát hoz bé Mars és Herkules képébe)*

KUPA

445 Lassan! – készítetek nékiek ezen magános Bükfa alatt nyugovó helyetskét
(Mindnyájan Egymásra rakják paizsokat, és a' Statuákat reá állittyák.

Kupa bálványozó ajtatossággal közelitt hozzájok)

Ne távozzatok el többé közüllünk! – Te hatalmas Hadakozó! és te pokol meg zabolázója! vagy ha azon név kedvesebb elöttetek, melyet Jáván Földjéről magatokkal hoztatok: Mars¹²³ és Herkules! Erősítettetek engemet segítségtekkel, és Én néktek olyan áldozatot hozok a' minő még nem gőzölgött oltáraitokon;

450 Te is *(a Holdhoz)* ditső oltalmazója a Ligeteknek, Baráttya az Éjjnek és annak gyermekeinek! a' ki¹²⁴ ezüst Sugáraidal magános őszve jövetelünket bé szenteléd, légy segítőm!¹²⁵ világits mindenkor ilyen szépen minden utaimra: kábítsd el ellenségeimet tsalogató árnyékokkal! bortsáss halálos álmodat Koponyájokba és Én Néked a leg pompásabb áldozatokat gőzölgöttem fel feléd!

KOZÁR

455 Itt jön Helvid!

4^{dik} Jelenés

Theodat Helvid 's az Előbbeniek

HELVID

Parantsolatodra Vezér!

¹²³ Mars [A Hadakozó szótól a Márs szóig a szöveg áthúzza a cenzori vagy a színházi kéz által.]

¹²⁴ Éjjnek <és annak gyermekeinek!> a' ki [Törlés, valószínűleg a színházi kéztől.]

¹²⁵ [A „Magános” szótól a „segítőm” szóig kihúzza, mint előbb.]

[15v]

KUPA (*gunyolva*)

Vallyon jól látok é – Nem Grof Szeverin é ez? –

HELVID

Igen is az! Kővér vad, és Én voltam a' Vadássza. – Egészlen el ragadtatva a Mennyei tűztől vágyakodik ki e Siralom Völgyéből az örök Paraditsomba.

THEODAT¹²⁶

460 Ez fog egykor néked a leg nagyobb kinod lenni, hogy te, mint szinte minden Gonosz tévők ezen Szentséges Nyugodalommal nem ditsekedhetz, mellyet én mostan érzek!

KUPA

Az Álmosnak és Fáradtnak minden kor kedves a' Nyugodalom, és te Grof, el végezted Nap Számodat! –

THEODAT

465 Ugy vagyon, – és hálá a Teremtőmnek, nem henyélve. – Az én estvém kedves Én előttem. –ha! komor tekintetek el árulják, hogy ti irigylitek az én nyugodalmat. De én meg botsájtok ti néktek mindent, a' mit rajtam el követtek. –

HELVID

Fogd bé a' szadat, itt mi fogunk beszélni. –

KUPA

470 Hadjuk nékie életének utolsó Enyhitőjét, a' Szabad beszédet; – Látni fogod Grof hogy miképpen szoktuk mi meg űlni Szent Oráinkat; adj hálát az Isteneknek, hogy méltóvá tettek Tégedet arra hogy Lábaiknál mint kegyes áldozat vérezhess, valósággal ősz fejedet nem vihetnéd ditsőségebben a Sirba.

THEODAT

475 Mit szineskedsz Vak Pogány? Az én vérem, mellynek Bálvánnyaid körül gőzölögni kelletik, Néked, és Nékiek romlásokra lészen, [16r] mert én tsupán az Én Istenemnek áldozattya vagyok. Oh Öröktől való! Örömet ontom én ki véretem! tsak oltalmazd az Én Istvánomat, a ki vezérlésem alatt szenteltetett igaz Törvényeidre!

KUPA

480 Az űdő meg fogja mutatni, mit használ az imádságod.¹²⁷ – Barátim! öszve jöveteleteknek oka tudva vagyon, hiszem, hogy méltók vagytok arra, a' mit én érettetek tselekedni akarok. –

MIND

Kupa Vezér légyen a' mi Herczegűnk!

¹²⁶ THEODAT [A nevet a megszólalások előtt egységesítettük.]

¹²⁷ mit használ <az> imádságod. [A bizonytalan eredetű törlést nem vettük figyelembe.]

KUPA

Én néktek Testvéretek fogok lenni. Legyetek tántorithatatlanok a' ti gondolkozástok¹²⁸ modjában! Azomban én azt vélhetem,¹²⁹ hogy még lehetnek közöttetek olyanok, kik talán ingadozhatnak. – Én senkit nem kényszerithetek – a'
485 ki nem akar az lenni, a' minek én akarom, vagy a' félelemtől magát el engedi kábitattni, mennyen Haza! – de azomban ha Én Titeket Atyáitoknak ama boldog ideire vissza emlékeztetlek, mellyben Minden Magyar Szabad volt – nem kívánkoznátok é vissza ama Szentséges időkre? – Most a ti Isteneitek! kik olly sok áldással lebegtek Hazánkon, szám kivettettek, és a helyeik el pusztítottak,
490 és ha még valahol az Országban tiszteltetnek is, ugy annak titkon kellett meg esni az éjjeli setétségben! –

MIND

Romlás a' mi ellenségeinken!

THEODAT

Szánakozásra méltók! Néktek a' Setétség Fejedelme¹³⁰ kábitotta el az agy velőtököt! – Ti [16v] hisztek ezen gonosz Fetsegőnek és nem láttjátok azon Vermet,
495 mellyet veszedelmetekre virággal hint bé, és Nagyságát tulajdon koponyáitokra akarja fel állítani! – Mitsoda el nyomattatásról panaszolhattok ti? – Mitsoda álom Szabadság tesz benneteket illyen kábákká? Nem éltek é ti nagyobb bátorságban, mint akár mellyik is Ősseitek közül? Vagy talán azt nevezitek Szabadságnak, midőn mindenik szabadon fel gyujthattya a házat¹³¹ Szomszédjának Feje felett,
500 és Attya Fiainak nyájjait fel prédálhattya? – Mit ellenkeztek ti a mi Szent Törvényeinkel – Nem taníttják é azok a Szeretetet és barátságot – és el vezetnek –

KUPA

Tégedet egy kinos halálra esze veszett! – El vele! kössétek a' Fához. Furiák lebegjenek ábrázatod körül, és fonnyák kigyóikat a' vérrel bé fertsegett fehér haj fürtyeidbe,¹³² midőn a' Fejedet István egy lándzsán Táborom előtt meg láttya.

THEODAT (meg kötőztetik)

505 Isten! Örök Isten! Erősíts engemet utolsó órámban!

KUPA

Tsináljatok egy kerületet Barátim, takarjátok¹³³ ki porhanyó mejjét, a' nélkül is igen gyenge Szivet mutat, és így a' nyilaink annál könnyebben meg járhattják.

¹²⁸ tántorithatatlanok <a' ti> gondolkozástok [Bizonytalan eredetű törlés, a főszövegben nem vettük figyelembe.]

¹²⁹ én azt<at> vélhetem, [Más szöveghelyekkel való összevetés alapján ezt a törlést akceptáltuk. A törlés nem Katona kezétől származik, de ő, a jelek szerint, utólag jóváhagyta, mint korábban is néhányszor, ennek a mutató névmásnak az egyszerűbb alakját.]

¹³⁰ Néktek a' <setétség> setétség Fejedelme [A törölt szó fölött más kéz, valószínűleg a negyedik kéz által ugyanaz a szó betoldva.]

¹³¹ gyujthattya <a> házat [Téves törlés.]

¹³² [Az „és” szótól a „fürtyeidbe”szóig ez a mellékmondat áthúzza, bizonytalan eredetű törlés, nem vettük figyelembe a főszöveg kialakításakor.]

¹³³ takarjátok [E szóval kezdődően az egész mondat áthúzza, valószínűleg a cenzor által.]

Készítsétek nyilaitokat,¹³⁴ és midőn pompás Szövetségünket az Istenek színe előtt meg kötöttük – repítsétek azokat a’ mejjébe.

MIND *(fel vonnyák nyilaikat)*

510 KUPA *(ajtatossan)* Az első áldozat, mellyet [17r] Munkámnak kezdetén néked hozok Nagy Hekate, és néktek Hatalmas Istenségek! – Esküdjetek Barátaim! Ez légyen a Sorsa minden Ellenségünknek!

MIND

Ez légyen a Sorsa minden Ellenségünknek!

5^{dik} Jelenés

István Pázmán Hederik¹³⁵ által öltözve Test Órzők Bultsu Előbbeniek

BULTSU

Szerentse minden józanon Gondolkozónak! és Ellenségeinek gyalázat, és halál!

KUPA

515 Ez Bultsu!

ISTVÁN *(meg retten, midőn Theodatot kötözve láttya)*

Istenem! Ő az! *(Pázmánhoz)* Majd késő!

PÁZMÁN

Maradj közöttünk Herczeg.¹³⁶

BULTSU

Igen is Bultsu vagyok, a ki nem tudott eléggé siettni, tsak hogy pompás áldozatoknak Tanuja lehessen, és árulását jóvá tegye.

KOZÁR

520 Minden Ördögökre azt tenned is kell áruló!

KUPA

Lassan, Kozár! Hallyuk mentségedet Bultsu!

BULTSU

A’ mentséget hadjuk addig utoljára,¹³⁷ és lássuk, miként tettem jóvá a mit el rontottam.

KOZÁR

Őrizkedj, hogy puszta szavakkal ne tarts.

¹³⁴ Készítsétek <nyilaitokat> fegyvereiteket [A szó betoldva a kihúzott szó fölé, de mellőztük, mert ez nem illeszkedne a kontextusba, minthogy minden esetben nyilakról van szó. Ezért a törölt szót helyeztük vissza a szövegbe.]

¹³⁵ Hederik [javítva ebből] Hederig.]

¹³⁶ Maradj közöttünk Herczeg. [A sor áthúzva, alatta olvashatatlan törlés, ami érvényteleníti a húzást.]

¹³⁷ utoljára [A szót tintafolt takarja, de kiolvasható.]

- BULTSU
 525 Gondoljátok e ti azt, hogy a' Herczeg közöttünk lészen a' midőn nem is vélnétek? – Soha sem hittem volna, hogy a' Herczeg Test Őrzői között annyi jó féle Fitzkók találtassanak.
- KUPA
 Nos?
- BULTSU
 Ezek István Herczeggel, még minek előtte meg virradna, egy véletlen látogatást
 530 fognak [17v] tenni! –
- THEODAT
 Örök Mindenható! még sem tartasz Engemet méltónak arra, hogy Itélő Széked előtt meg jelennek? Küld Nékem a' halál Angyalát, és ne engedj több iszonyatosságokat látni, és hallani.
- KUPA
 Mit? István az én Foglyom? Ha! Barátom! tapasztalni fogod, hogy melly betses
 535 a te szolgálatod.
- BULTSU
 Reméllyem is, hogy szolgálatomnak betsét meg fogják esmérni – Azomban Vezér tartsd készen magadat a Herczegnek illendő el fogadására! – és engedj meg ha nevedben nagy ígéreteket tettem! – Egy tsoport a' Test őrzők közül még az éjjel ide fogja a' Herczeget hozni, és ezeket kezességül magammal hoztam.
- KUPA
 540 Derék, felséges, Bultsu! – Barátim, most itéllyetek, áruló é ő? –
- MIND
 Nem, nem!
- KUPA
 Már most Őreg a te szempillantásod jelen vagyon. – Lőjjétek reá nyilaitokat,¹³⁸ midőn esküvésünket meg tettük
(kettő már fel vonta nyilát, és keresztül akarja löni Teodatot)
- ISTVÁN
 Minden ható! *(Theodat eleibe tsuszik)*
- BULTSU *(a czélózók uttyába áll, és tartóztattya)*
 545 Botsáss meg Vezér – én úgy gondolom hogy jobb volna a' Herczeget meg várni, és legalább ezen Lelki Baráttjának ölelésével [18r] néki kedveskedni, és így egymás Társaságában el utazhatnak az örök békesség mezejére! – és az ő keserves butszusások még annál pompásabbá teszik áldozatunkat.¹³⁹

¹³⁸ Lőjjétek reá nyilaitokat, [E három szó áthúzva, és az a kéz, amely az előző jelenetben a „nyilaitokat” szót a „fegyvereiteket” szóra cserélte volna, most a törlés fölé a „verjétek keresztül” kifejezést írta be, de ahogy előbb nem, úgy most sem igazította át a szöveget a javításnak megfelelően, az csak zavart okozna. Ezért ragaszkodtunk az eredeti, húzás előtti szöveghez.]

¹³⁹ teszik <életünket> áldozatunkat. [Javítás a törölt szó után.]

THEODAT

550 Ha! tehát még te utálatosabb vagy Mesterednél is! – Mitsoda Órdögnek kell Téged lelkesítenni! – Az én Istvánomat lássam én a' Fogságba, és végre a halálra hurokoltatni! – oh átkozott Gonosz tévő! – te igen jól értesz a' Pokolbéli kinzáshoz.

KUPA

Ne fély Öreg – a te Szempillantásod jelen vagy. – Állj félre Bultsu! – Ne tartóztasd a Grof lelkének szaladását. – Ti pedig Barátaim! készüljete az esküvésre! – *(Mindnyájan körül veszik Kupát – Egyik egy edényt hoz, és Kupa eleibe teszi, és sorra a Kerületbe bé lépven, mindegyik a jobb karjából az edénybe egy kis vért ereszt.)*¹⁴⁰

BULTSU *(az alatt Istvánhoz és az Övéihez)*

555 Most vagy – soha sem! – Venczelin soká késik – már tovább nem várakozhatunk! – Vigyázzon Herczegséged a Grofra, majd szem ügyre veszem én Kupát.

ISTVÁN

Isten! légy velünk!

KUPA

Gyalázat, és halál arra, a' ki esküvését fel törí; halál, és romlás Istvánra és az ő Házára!

MIND

560 Halál, és romlás! –

BULTSU

Kupa vesszen! István éllyen! – *(landzáját Kupának repíti – de Kupa mint hogy [18v] éppen abban a' szempillantásban kívülről Trombita riadás történik, rettenve hátra tekintvén el mellőzi a hagyítást, és a Lándzsa Kozárt találja)*

KOZÁR

Ah! *(meg hal)*

MIND

Árulás!

BULTSU

Átkozott! – el hibáztam!

} *(egyszerre)*

¹⁴⁰ [Az egész instrukció kihúzva.]

6^{dik} Jelenés

Venczelin Fegyveresekkel Előbb[eniek]

Pázmán és Hederik le ütik a' nyilasokat. István el vagdossa Theodat köteleit, a ki az ijedség és bámulás miatt tsak nem a Földre roskadt – Bultsu az embereivel körül fogja őket. Kupa az övével dühössen reájok rohan, azomban be zudul Venczelin a Fegyveresekkel

KUPA

565 Segittsetek pokolbéli hatalmak!¹⁴¹ Venczelin! (*futva ki vágja magát közüllök*)

VENCZELIN

Utánna a' Pártosoknak! átok, és gyalázat reájok! –

THEODAT (*István karjai között*)

Én meg szabaditattva, és te? –

ISTVÁN (*köntössét el vetvén*) István! a Magyarok Herczege!

THEODAT

Istenem! a Fiam!

Ezzel le eresztetik a Firhang

[19r]

Harmadik Felvonás

Tábor Veszprém alatt

1^{ső} Jelenés

István pánczélba sisak nélkül – Theodat, Venczelin, Pázmán, Hederik¹⁴² – Bultsu Rádó Magyarok és Német Vitézek

ISTVÁN (*Theodathoz*)

570 Te kedves Atyám! a ki drága életedet a' Gonosz Tévőknek kezeik között tsak majd nem el vesztetted, add reám köszönetül áldásodat, minek előtte ezen Vitéznek keze engemet Vitézzé szentelne (*le térdel*)

THEODAT

575 Meg áldalak Tégedet kedves Fiam! és az Isten éppen olyan kegyessen botsássa reád segítő kezeit, mint én mostan a Fejedre tészem.¹⁴³ De az Örök Mindenhatónak kegyessége tündöklük már te feletted Kedves Fiam! és az igaz Lelkűeknek könyörgések meg fog hallgattatni. Egy sugára az Örökké Valóságnak hattya áltt¹⁴⁴ ezen szempillantásban a Lelkemet, és nem hágy kétségeskedni. Hadd

¹⁴¹ pokolbéli <ördögök> hatalmak! [Javítás más írással, amelyről okkal feltételezzük, hogy a szerző kezétől származik, ezért ennek megfelelően alakítjuk a főszöveget.]

¹⁴² Hederik [javítva ebből] Hederig

¹⁴³ Fejedre tészem [Ez után Theodat áldásának szövege függőleges és ferde vonalakkal áthúzna. Feltehetően az előadás gyorsítását célzó kurtítás. A főszöveg kialakításakor nem vettük figyelembe, a teljes szöveget adjuk.]

¹⁴⁴ hattya áltt [nehezen olvasható]

nyakaskodjanak minden felől, de főképp ezen büszke várban, Ellenségeid; hadd
fussanak alá való Szőkevényeid által hozzájok – mit használhatnának az el
580 fajultak az Igasságos résznek. Gedeon 300 Vitézeivel meg verte az Ellenségnek
rettentő Táborát, és olyan rettenetes legyen ezen istenteleneknek romlások is,
mert az Istennek és Istvánnak bosszuló fegyvere száll ő reájok.¹⁴⁵

ISTVÁN

Köszönöm néked és alája vetem magamat [19v] az örök rendelésnek.¹⁴⁶ (*fel áll*)
Már most¹⁴⁷ Vitéz Venczelin! méltónak tartasz Engemet a Vitézi Nevezetre?
585 ugy töltsd bé ohajtásomat azon hatalomnál fogva, mellyet Néked a' Vitézi Rend
adott ezen próbált Férfiak¹⁴⁸ jelen léteben.

(*Trombita riadások*)

VENCZELIN

Vitézek és Nemessek!¹⁴⁹ Itt láttok magatok előtt egy Nagy Fejedelmet, a ki kész
mint egy valóságos Vitéz vérét és életét¹⁵⁰ a Vitézi Rend fel tartására és Hazája
Javára fel áldozni,¹⁵¹ a ki Koronájának el vesztésével is tsak az Igasság¹⁵² és Nagy
590 Lelkűség Czéllyára igyekszik. – Méltó é ő az Érdemes Vitézi Rend tagjává lenni?

MIND

Méltó!

VENCZELIN (*Istvánhoz*) Esküdgy meg tehát, hogy mindenkor hiv maradsz
a Nemes Vitézi Rendhez, oltalmazni fogod az ártatlanságot Fegyverrel és lán-
dzsával, és hadat izensz a Vitézi Betsület motskolóinak, 's hogy üldözni fogod
595 a' közönséges nyúgodalom háborítóit bosszuval és erőszakkal. Esküdgy mind

¹⁴⁵ [Hosszú húzás: „Fejrede tészem”-től „ő reájok”-ig.]

¹⁴⁶ [A mondat törölve, a törlést végző kéz csak a „Köszönöm” szót hagyta meg. Ez feltehetően az előadás gyorsítását szolgáló beavatkozás. A törölt szavakat visszahelyeztük.]

¹⁴⁷ Már most [E mondattal kezdődően a jelenet teljes szövege függőleges és vízszintes vonalakkal, áthúzásokkal, törlésekkel tele, és javítások, betoldások is láthatók több helyen. Vizsgálatunk alapján úgy véljük, hogy a másoló kezén kívül mindhárom másik kéz is beavatkozott a szövegbe. Az egyik a cenzoré, a másik az előadásszöveget kialakító színházi kéz, a negyedik pedig Katonáé lehet. A cenzor és a színházi kéz húzásait ezúttal sem tekintettük szövegtényezőnek. A betoldásokkal történő javításokat minden esetben mérlegre tettük, s csak azokat iktattuk a szövegbe, amelyek a jelek szerint Katona József javító munkájának eredményei.]

¹⁴⁸ Probált <Vitézeknek> Férfiak [Átírással javítva. Feltételezzük, hogy a szerző kezétől származik. Egyébként is javítja a szöveget, mert elkerüli a szóismétlést.]

¹⁴⁹ Vitézek ! <és Nemessek!> Itt [A törölt szót visszahelyeztük.]

¹⁵⁰ Fejedelmet <a> ki kész <mint egy valóságos Vitéz> vérét <és> életét [A törlések idegen kéztől származnak, a törölt szavakat visszahelyeztük a szövegbe.]

¹⁵¹ Javára <fel> áldozni [A törölt igekötőt visszahelyeztük a mondatba.]

¹⁵² <a> ki Koronájá<nak> el veszté<sé>vel is <is> tsak <az> Igasság [A törölt részeket a megisméltelt „is” szó kivételével visszahelyeztük]

ezekre, az Isteni Szent Kinyilatkoztatásra, és vedd Lelkedre ezen esküvést, mint Isten téged ugy segéllyen. –¹⁵³

(Egy paizst hoznak, mellyre)

ISTVÁN (*le térdepel*)

600 Esküszöm.¹⁵⁴ Igérem¹⁵⁵ hogy mindenkor hiv maradok a Nemes Vitézi Rendhez, oltalmazni fogom az ártatlanul el nyomattattakat, Fegyverrel és lándzsával hadat izenni a Vitézi Betsület motskolóinak, bosszuval és erőszakkal fogom üldözni a' közönséges nyugalom háborítóit. Igérem¹⁵⁶ ezeket [20r] az Isteni Szent Kinyilatkoztatásra, és Lelkemre veszem ezen esküvést, mint Isten engem ugy segéllyen!¹⁵⁷

VENCZELIN

605 Jol vagyon.¹⁵⁸ Az Úr nevében Vitézzé szentellek téged, ezen illetesekkel (*háromszor lassan jobb vállára út*) végződjenek rajtad a gyaláztatásnak minden tsapásai. Semmi alávaló ősztön ne vezérelje Szived, érzékeid olyan tiszták legyenek, mint a derült Ég; Erő, és Férfiui rényed oly fényes legyen, mint pánczélod. –¹⁵⁹

ISTVÁN (*fel áll: paizst, sisakot, kardot, övet és sarkantyukat hoznak, egyik a lándzát tartva*)

¹⁵³ VENCZELIN (*Istvánhoz*) <Esküdj <Igérd meg> [törölt betoldás a törölt szó fölött] te is Felséges Harczoló> Esküdj meg tehát, hogy mindenkor hiv maradsz a Nemes Vitézi Rendhez, <és> oltalmazni fogod az ártatlan<ul elnyomottakat> ságot [betoldás a sor fölött] <Fegyverrel és lándzsával> és [betoldás] hadat izensz a Vitézi Betsület motskolóinak, 's hogy [betoldás] üldözni fogod [betoldás] a közönséges nyugalom háborítóit <fegyverrel és erőszakkal.> <Esküdd ezeket> esküdj meg ezekre [betoldás a törlés fölött] <az Isteni Szent Kinyilatkoztatásra, és vedd lelkedre ehzen esküvést, mint Isten Téged ugy segéllyen.> [A hiteles szöveg nehezen állapítható meg. Egy másik kéz – az íráskép alapján feltételezzük, hogy Katona József – húzásokkal, valamint a törlések fölé betoldott szavakkal módosította a másoló szövegét, de nem dolgozott következetesen. A törlések nem egyértelműek, a betoldott szavak egyeztetése sem megoldott minden esetben. Ezért úgy döntöttünk, hogy minden betoldást beiktatunk a szövegbe, de minden olyan törölt szavakat is megtartottunk, amelynek a törlése nem egyértelmű, ahol a javító kéz szándéka nem világos.]

¹⁵⁴ <Esküszöm.> Esküszöm. [Kihúзва, majd más kéztől beírva ugyanaz a szó.]

¹⁵⁵ Igérem [Betoldás a sor fölött.]

¹⁵⁶ <Esküszöm> Igérem [Betoldva a törlés fölött.]

¹⁵⁷ ugy segéllyen! [Az „Igérem” szó után István esküje áthúзва.]

¹⁵⁸ Jol vagyon. [Venczelin szövege, valamint az utána következő szalasz, egészen a *Dob Trombita* instrukcióig kihúзва, ez a húzás a cenzortól vagy a színházi kéztől származik.]

¹⁵⁹ VENCZELIN Jol vagyon. Az Úr<nak> nevében Vitézzé szentellek téged<et>, ezen <tsapásokkal> illetesekkel [betoldás a törölt szó fölött] (háromszor lassan jobb vállára út) végződjenek rajtad a gyaláztatásnak minden tsapásai. Semmi alávaló ősztön ne <kinozza> vezérelje [betoldás a törlés fölött] szived<et> és <érzékenységeid> érzékeid [betoldás a törlés fölött] <legyenek> olyan tiszták legyenek [betoldás a szavak közé] mint a <ki> derült Ég; Erő, és Férfiui <Virtus> rényed [betoldás a törölt szó fölött] <környékezen Tégedet> oly fényes legyen [betoldás a törlés fölött], mint <a> pánczélod.

VENCZELIN

Ezen kard mellyet oldalodra kötök, légyen Vitésségednek képe,¹⁶⁰ emlékezz
 meg,¹⁶¹ hogy azt te tsak¹⁶² az Igasságért és az Igaznak oltalmazására húzhatod
 610 *(az alatt egy Vitéz fel_kötötte Istvánnak a sarkantyúkat)* Ezen sarkantyú légyen
 képe Nemes büszkeséged; és Nagy Lelkúségednek, melly érzéseidet szüntelen új
 Vitézi¹⁶³ tettekre és Nemes tselekedetekre ósztónózza – Ezen Őv légyen a képe¹⁶⁴
 azon¹⁶⁵ Vitézi Szövetségnek, mellyhez mostan magadat kaptsolád, és valamint
 hogy minek előtte¹⁶⁶ ezt pánczélodról le engednéd szakasztatni; előbb tulajdon
 615 véreddel fetskendezed azt bé; szinte ugy múljon¹⁶⁷ el az életed is, minek előtte¹⁶⁸
 magadat a Vitézi Érdem Szövetségétől¹⁶⁹ el szakasztanád. – Valamint ezen Si-
 sak¹⁷⁰ fedi Fejedet¹⁷¹, úgy fedje az Igasság is a te Lelkedet,¹⁷² és emlékezz, hogy
 az egyenes szívűség a lelkedet éppen oly igen diszesíti [20v] valamint Fejedet
 ezen sisak tólla – Amint¹⁷³ ezen lándzsát egyenessen czélozod az Ellenségre,
 620 olyan egyenes és minden álnokság nélkül¹⁷⁴ légyen Vitézséged. Ezzel áldja
 meg az Öröktől való Vitézi Utazásodat, és az Érdem¹⁷⁵ és ditsőség petsételje be
 életedet,¹⁷⁶ mint Én ezen tsókot ajakaidra¹⁷⁷ petsétlem! – Betsület és ditsőség
 az Érdemesnek!

(Dob Trombita)

MIND

Betsület, és ditsőség!

ISTVÁN *(sorra öleli a Vitézeket)*

625 Isten! te meg erősited Barátaim számokat! áldást küldesz közepekbe – küld
 tehát a te áldásodat is alá ream tökéletessen,¹⁷⁸ és add nékem Angyalaidnak
 Erejeket! – Látod oh Istenem! a' Gonosság emelte fel hálaadatos Teremtmenyed

¹⁶⁰ Vitésséged<nek> képe,

¹⁶¹ meg [betoldás]

¹⁶² azt<at te> tsak

¹⁶³ szüntelen <új> Vitézi

¹⁶⁴ légyen <a> képe

¹⁶⁵ azon [betoldás a margón]

¹⁶⁶ és <valamint hogy> minek előtte

¹⁶⁷ <szinte ugy> 's [bizonytalan eredetű betoldás] múljon el

¹⁶⁸ múljon ez <az> életed <is>, minek előtte

¹⁶⁹ a Vitézi <Érdem> Szövetségétől

¹⁷⁰ betoldás: „fedi”

¹⁷¹ Fejedet <fedi> [Törlés az előbb betoldott szó miatt.]

¹⁷² Igasság <is a te> Lelkedet [Bizonytalan eredetű törlés.]

¹⁷³ Amint [Betoldás a törlés fölött. Ezt a betoldást a szöveg részének tekintettük, a szerző kezét okkal gyanítva ebben. A szóismétlést is kiküszöböli.]

¹⁷⁴ és <minden> álnokság nélkül

¹⁷⁵ Utazásod<at>, <és azt> Érdem

¹⁷⁶ petsételje <be> életedet

¹⁷⁷ ajak<a>idra [A törlés eredete bizonytalan.]

¹⁷⁸ [A gondolatjel utáni szakasz eddig törölve, a törlés bizonytalan eredetű.]

ellen hitetlen Fegyverét; Néked Mindenható ajálom¹⁷⁹ én az én Barátimat, te-
kints alá áldással reám, és mi elég erőssek vagyunk. De még is ha a közönséges
630 boldogságot vérontás nélkül el lehet érni, ugy tedd azt¹⁸⁰ Öröktőlvaló! – Barátim!
Mi az Árulóknak még egyszer Kegyelmet ígérünk – ha fel adják magokat –
(*kivúlról Trombita*)

Mi az?

RÁDÓ (*el megy*)

VENCZELIN

Amoda a' Népség őszve tsődült¹⁸¹ egy Őreg Ember körül. Bizonyosan Veszprémből jött ki.¹⁸²

2^{dik} Jelenés

Rádó majd Szabolts Előbb[eniek]

RÁDÓ

635 Nagy Herczeg! Egy Követ a' Pártosoktól kíván véled szollani.

[21r]

VENCZELIN

Ugyan hadd jőjjön Herczeg, vallyon miféle követséggel jön –

ISTVÁN

Hadd jőjjön.

RÁDÓ (*el megy*)

VENCZELIN

Azomban még is vigyázz magadra; az ilyen kigyók távolról is tudnak mérge-
síteni!¹⁸³

640 SZABOLTS (*jön István Embereitől körül vétetve – Meg hajtya magát a' Herczegnek*) Kupa Sűmegi Vezér köszöntéseit izeni István Herczegnek, és általam Követtye által tudtodra adja, hogy a' kedvező Szerentse némelly előtted kedves Személyeket a' kezei közé szolgáltatott. Mint hogy már most életek és halálok hatalmában vagyon¹⁸⁴ – tehát kívánkozik véled N[agy]ságos Herczeg őszve jőnni –

ISTVÁN

645 Foglyok? – Istenem! az Én gyanításom –

¹⁷⁹ Néked <Mindenható> ajálom [Bizonytalan eredetű törlés.]

¹⁸⁰ azt<at> azt [A törlést figyelembe vettük, mert megerősítette a törlés fölött betoldva megismételt szó.]

¹⁸¹ <Amoda> a' Nép<ség> őszve tsődült

¹⁸² Veszprémből jött <ki>. [Az előzőhöz hasonlóan ez a törlés is bizonytalan eredetű, feltehetően a színházi kéztől származik.]

¹⁸³ <Azomban még is> vigyázz magadra; az illy<en> kigyók távolról is <is> tudnak mérge-síteni! [Bizonytalan eredetű törlések.]

¹⁸⁴ va<gyon>n [Átírással javítva, a javítás eredete kérdéses.]

SZABOLTS

Gyanításod nem tsalt meg Herczeg; a' Foglyok boldogult Atyádnak Őzvegye és a' Sogorod¹⁸⁵ Boleszláv minden Késérőivel – azokat ki vévén, kik az el fogat-tatáskor el estek.

ISTVÁN

650 Rettenetes! Rettenetes! oh a te átkozott Tyrannusod pokolbéli Mennykővel fegyverkeztette fel magát.

SZABOLTS

Kérlek Vezéremnek nevében N[agy]ságos Herczeg – mit határozta? –

ISTVÁN

Jőjjön – látni akarom Őtet.¹⁸⁶

SZABOLTS

És a kezesek? –

ISTVÁN

655 Mit kíván még az Áruló? Nintsenek é már nálla a leg drágább Kezesek – Menny, jelentsd meg Néki, hogy adott szavam eléggé kegyes bátorságáról.¹⁸⁷

SZABOLTS

Meg fogom Néki kegyelmes akaratodat je[21v]lenten, és tsak ugyan már ezen hizelkedő bizodalommal ki jött a' Várbol, hogy azonnal itten lészen – (*meg hajtya magát 's el késértetik*)

3^{dik} Jelenés

Előbbeniek Szabolts nélkül

ISTVÁN

660 Mindenható tehát a' Gonosságnak Győzedelmét és az Igazak romlását határozta é meg? –Gyalázatosan essünk é a' porban Ellenségeink előtt? Ők tsufolodva fognak bennünket kőrül venni, és gunyolva kérdezni: hol vagyon a ti Istene-tek?¹⁸⁸ – Őröktől való! tehát¹⁸⁹ el enyészen é a te Neved a' Gonosság előtt! – Nem, azt nem teheted.¹⁹⁰ Barátaim! mit fog ama Gonosztévó kívánni?

¹⁸⁵ és <a'> Sogorod [Bizonytalan eredetű törlés.]

¹⁸⁶ [István gondolatjelet követő mondata törölve, a törlés eredete kérdéses.]

¹⁸⁷ [Nehéz eset. A jelenet logikája a *kegyes* szó helyett inkább a *kezes* szót kívánná. Így ovassa a szöveget Abafi és Solt. A kéziratban azonban a *kegyes* szó van, s a fölötte lévő kis folt nem tekinthető javításnak. Lehet, hogy a másoló hibázott. Ám a mondat ebben a változatban is értelmezhető: István a maga kegyességét tekinti kezességnek.]

¹⁸⁸ [A „Gyalázatosan” szótól az „Isteneitek” szóig törölve. A törlés eredete kérdéses.]

¹⁸⁹ Őröktől való! <Őröktől való!> tehát [A törlést hitelesnek tekintettük a nyilvánvaló szóismétlés és a következő betoldás eredetének vizsgálata alapján. A törölt szavakat elhagytuk.]

¹⁹⁰ Nem, azt nem teheted. [Betoldás a sorok közé. Az írásképp és a szövegösszefüggés alapján Katona kezét feltételezzük, ezért a betoldást beiktattuk a főszövegbe.]

RÁDÓ

A' mit az én Herczegem néki bizonyosan nem adhat meg; mert kívánhat é a Gonosztévő mást, mint igasságtalanságot?!

VENCZELIN

665 Én tsak¹⁹¹ ugy gondolom Herczeg hogy mi a kegyességgel nem sokra fogunk menni. –

PÁZMÁN

Engedj meg nékem Uram Herczeg, ha Gyanításom az, hogy Atyád Fiainak el fogattatások tsupa költemény –

ISTVÁN

670 De miképp? – Mérészlené¹⁹² é ő különben az előmbe való jövetelt, ha ez a Tudosítás hazugság volna?

PÁZMÁN

Mit nem mérészel egy Gonosztévő? Az életét már a' nélkül is koczkára tette. –
(Trombita)

ISTVÁN

Ha! jön a vakmerő!

4^{dik} Jelenés

Kupa egy buzogánnyal Őrzők Előbb[eniek]

KUPA (jön makatsan, és minden félelem nélkül körül [22r] nézi magát)

Mellyik ezen vas oszlopok közül a Herczeg?

ISTVÁN (minden meg indulás nélkül)

Itt áll a meg sértetett Herczeg! –

KUPA

675 Sajnálom Herczeg hogy magadat Barátságomtól el szakasztottad! –

ISTVÁN

Te inkább azt sajnárod hogy áll orczádat időnek előtte le kellett tenni.¹⁹³ De igasságos ügyem még is szerzett nékem Barátokat.

KUPA

680 Nyilván ezeket – (Bultsut meg látván) Ha! még most is érzem Zirind Sogoromnak a Vérét ezen hitetlenen – de vigyázz Herczeg, hogy Tégedet szint ugy meg ne tsaljanak – mint Engemet meg tsaltak – ezek a' Kutyák –¹⁹⁴

¹⁹¹ Én tsak [Innen kezdve a jelenet végéig két különböző (a cenzori és a színházi) kéz által törölve a szöveg.]

¹⁹² Mérészlené [em. ebből] Mérészlene

¹⁹³ Te inkább azt sajnárod hogy áll orczádat időnek előtte le kellett tenni. [A törlések eredete bizonytalan.]

¹⁹⁴ <ezek a' Kutyák> [A törlés eredete kérdéses.]

BULTSU

A Farkasok félhetnek leg jobban a Kutyaáktól.¹⁹⁵

KUPA (*meg nézvéen a' Vitézeket*)¹⁹⁶

Oh Herczeg! a Fejemet¹⁹⁷ adtam volna érte, hogy ha Régi Barátiddal tartottál volna¹⁹⁸ és nem bújtál volna idegen paizsok megé! Oh István! Véremet és életemet áldoztam volna éretted –

ISTVÁN

685 Igy hizelkedett a kigyó, mig meg nem tsipett.

KUPA

Tsalatkozól – azok tsak darázs Tsipések voltak.¹⁹⁹ Te magad tsaltad meg magadat Herczeg! – a' hirtelen ujjítások ritkán szúlnak jót,²⁰⁰ hagyta volna méheidet régi Kasaikban dolgozni – és ózón mézet nyertél volna, – de igy bé kell a tsipésekkel elégedned, mivel Idegen darazsak által el akartad úzni azokat.

MIND

690 Hallatlan vakmerőség!

ISTVÁN

Az adott szavam tesz é Téged illy vakmerővé?

KUPA

Valójában Én bizok is szavaidban. Ne [22v] tsudálkozozatok Uraim, bizonyossan meg fogok a' Herczeggel egyezni, és néktek Haza kellett emelnetek Fegyvereiket.²⁰¹ Herczeg! már valamennyire tudod jövetelemnek okát. –

ISTVÁN

695 Szolly! –

KUPA

Kegyesség Reménységet ad nékem, hogy meg fogunk egyezni. Egy szerentsés történet hirül adta nékem Sogorodnak és Anyádnak el utazásokat. – Ki küldöttem Vadászaimat, és nem is jöttek üres kézzel vissza! – Most halljad! – Én éppen olly kevésbe kívánok Hazai Vért ontani, mint talán te; osszuk fel egymás közt Méltóságunkat. – Az Én Össeim szint ugy fénylenek – valamint a' Tieid, és két Nap nem világíthat Egy lát határon. Add nékem a' Déli²⁰² részét Magyar Országának – és mint hogy az Ég Néked egy Uj Koronát²⁰³ adott Királyi Fényel,

¹⁹⁵ [Az előző törlés következtében ez a mondat is törölve. A törlést egy nyíl hidalja át.]

¹⁹⁶ [Az instrukció törölve. A húzást áthidalni szándékozó nyíl e törlés végéhez tapad.]

¹⁹⁷ Feje<met>met [A törölt toldalék pótlása a margón.]

¹⁹⁸ volna [István ezen megnyilatkozásának többi része törölve. Ez feltehetően a cenzortól származik.]

¹⁹⁹ Tsalatkozól – <azok tsak darázs Tsipések voltak> Te [A törlés eredete bizonytalan, az utolsó szó elmosódott.]

²⁰⁰ jót; [Innen kezdve István szövege s az utána következő mondat egészen a következő megszólalásáig törölve. A húzást nyíl hidalja át. Feltehetően cenzori húzás.]

²⁰¹ [Kupa megnyilatkozásának utóbbi tagmondata, valószínűleg a cenzor által, törölve.]

²⁰² nékem <a'> Déli

²⁰³ Uj <Fő kött> Koronát [Betoldás a törölt szó fölött. A szerző kezétől származhat, az íráskép és a kontextus alapján állítható ez. Tehát ez az ultima manus.]

tehát add nékem a te el rongyolott Herczegi²⁰⁴ Sapkádat, mely²⁰⁵ már a' nélkül is könnyű a' te Fejednek, Én bizonyosan nem fogom aztat el veszteni. – Végre
705 ne kívánd akadályoztatni őszve kelésemet Adelhaiddal, a ki a' nélkül is kezeim közt vagyon. – Itt vagyon a jele, hogy igaz, a mit mondok! (*egy kar Kötőt ad néki*)

ISTVÁN

Istenem! –

KUPA

Egyike azon kar kötőknek mellyeket ditsőséges Atyád Adelhaidnak az őszve kelések²⁰⁶ előtt adott.

[23r]

ISTVÁN (*meg dőbbenve*)

710 Ez az! –

KUPA

Ládd tehát hogy nem hazudok; Engedd annak okáért hogy Atyáim szokások szerint Isteneimet tisztelhessem, ugy örömet el töröm lándzsáimnak hegyeit,²⁰⁷ mellyeket ellened forgathatok. Miattam építs te akkor bátran Német és Olasz Kunyhókat²⁰⁸ békességes Tartományodban, és a te Istened légyen azoknak ol-
715 talmazójok.²⁰⁹

ISTVÁN

Rettenetes ember! még te azt mérészled kérni?

KUPA

Azt Én mérészlehetem. Határozd meg magadat. Békességet akarsz vagy háborut?

VENCZELIN

Nem meg mondtam, Herczeg?²¹⁰

ISTVÁN

Nyomorult Gonosztévő! kegyelmet kész vagyok Néked és a tiéidnek adni, de
720 Hazámnak romlását²¹¹ ilyen szembe tűnőleg siettetni és²¹² Istenemnek gyalázattját elő mozdítani nem lehetek²¹³ képes. Mit tettem én te néked, melly téged a' párttűtésre kényszeríthetett – talán mivel hogy Én a' Haza Boldogságát

²⁰⁴ te <el rongyolott> Herczegi [Nem állapítható meg, kitől származik ez a törlés, ezért a törölt szót visszahelyeztük a szövegbe.]

²⁰⁵ [Kupa mondatának befejező szakasza törölve, ennek kérdéses eredete következtében a húzást nem vettük figyelembe.]

²⁰⁶ Adelhaidnak <az> őszve kelések

²⁰⁷ hegyeit [A szó fölött elmosódott, olvashatatlan betoldás: ?tűskéit?.]

²⁰⁸ <szunyogokat> Kunyhókat [Betoldás a törlés fölött a negyedik kéz – megalapozott állításunk szerint Katona keze – által. Solt olvasata: étess te akkor bátran német és olasz szunyogokat.]

²⁰⁹ [a „Miattam”-tól az „oltalmazójok”-ig kihúzva]

²¹⁰ [Venczelin ezen megnyilatkozása kihúzva.]

²¹¹ romlását [átírással javítva]

²¹² romlását <ilyen szembe tűnőleg siettetni> és [Bizonytalan eredetű törlés.]

²¹³ nem <lehetek> vagyok [Átírással javítva, ezt azonban két ok miatt nem vettük figyelembe: az írás elmosódott, nehezen olvasható, s a „lehetek” szó ebben az esetben erősebb jelentésű, mint a „vagyok”.]

akarom meg erősíteni, és Kunyhóitokat bátorságba helyeztetni? – háládatlan! – el felejtetted már azt, hogy a' Törvénytelenység, és prédálások tsak nem szomszédjaitok játékvá tették? – és most, a' midőn Ęn Igasságos Szövetségek által néktek oltalmat készítek, midőn Barátság, és boldogító Törvények által Titeket emberré akartalak formálni, ti a' más oldalról ezen szép épületemnek alája akartok ásni. – De jól tudom áruló [23v] hogy tsak az Uralkodásra való vágyakodásod burkozik a' Haza Szeretetének palástyába. –

KUPA

730 A' mit a' Herczeg beszéll, azt én rég meg gondoltam; – határozz.

ISTVÁN

Az Isten az Igazakat oltalmazni fogja.

KUPA

No ugy tehát el végeztem beszédemet és vissza megyek; adj nékem Fogadásod szerént vissza Késérőket; – holnap a' Vár Falain meg fogod a tiédnek Fejeket látni; és az ő Vérek – sótt az egész Hazának Vére tereád száljon.

ISTVÁN

735 Az ő vérek!!!

VENCZELIN

Tsudállak Sűmegi Vezér hogy te, a' ki²¹⁴ mindenkor nyilvánságos Vitézséggel ditsekedtéll, most olyan módokkal²¹⁵ akarod a Herczeget le kötelezni, mellyeket tsupán a Szerentse²¹⁶ játékjá adott kezébe! – adj illendőbb fel tételeket, a midőn²¹⁷ a Herczeg is kész, minden Vér ontás nélkül, a' miben lehet eleget tenni.

KUPA

740 Kupa határozása tántoríthatatlan!!! – De még is Nagy lelkűen akarok tselekedni, mivel te is Nagy lelkű akarsz lenni Herczeg, és nékem kegyelmedet ajállođ; Várakozni fogok tehát holnapig kegyelmes el határozásodra – de akkor győzedelem vagy a' halál légyen a' jel szavunk! – – Most adj Késérőket Herczeg! –

ISTVÁN

745 Késérjétek őtet. – Kupa, Kupa! jusson eszedbe, hogy az Istentelennek szerentséje tsak Vizi buborék.

KUPA

Hadd el erköltsi mondásaidat – azok [24r] Engem nem érdekelnek! – Isten hozzátok! – Holnapig várakozni fogok! (*el késértetik*)

²¹⁴ te, <a'> ki

²¹⁵ most olly<an> módokkal

²¹⁶ mellyeket <tsupán> a Szerentse

²¹⁷ feltételeket, <a> midőn

5^{dik} Jelenés
Előbbeniek Kupa nélkül

ISTVÁN (*gondolkozás után*)

Ha a' Haza java úgy kívánná Barátim – úgy kész volnék le szállani Fejedelmi Székemről, és meg kimélleném a Polgári Vért.

THEODAT

750 Az Igazaknak a' Vérek²¹⁸ az Istennek kezei közt vagynak. Ne ingadozz Kedves Fiam. Az istenteleneknek utobbi széljel verettetések, és az én meg szabadításom légyen jele azon Természeti el rendelésnek, melly Tégedet a Gonoszak Ostorává tett.

ISTVÁN

755 No úgy tehát szabadítsa meg az Isten most is a Szerentsétleneket. Én az ő kezeibe ajállok őket. Fel Barátim az Ostromra! –

VENCZELIN

Igy már jól vagyon, Herczeg! talán még elég időnk lesz azon kőrmőket el vagdálni, mellyeket Boldogságunkba akarnak bé nyomni.

ISTVÁN

Az Urnak Angyala légyen a Vezérünk Barátaim! – Pázmán! – Bultsu! – Magyarok! – kezdődjön az ostrom! –

(*Pázmán Magyarok el*)²¹⁹

BULTSU

760 Mi mint az öldöklő Angyalok úgy fogunk reájok rontani,²²⁰ hivség és szeretet a' Fejedelemhez! – ez a' Magyarnak a' jel szava (*el utánnok*)

765 ISTVÁN (*fedezetlen fővel le térdel, mint szinte a Többiek is*) Jól vagyon!²²¹ Minden ható! halgasd meg könyörgésemet, és pompás esküvésemet! Ha²²² te Öröktől való engemet méltónak [24v] tartottál arra, hogy a Szent Igasságnak fáklyájával egy vastag setétségbe süljedett Népnek előtte mennek, úgy ne engedd aztat a²²³ pokol gőzzétől, melly Világosságodat meg²²⁴ homályosítani akarja, Nevednek²²⁵ Gyaláztatására el aludni; halgasd meg forró könyörgésemet, és szaporítsd szolgálidnak erejeket, és állhatatosságokat, hogy Ellenségeid győzedelmeskedve, és tsufossan ellened fel emelkedni ne mérészeljenek. – Akkor az én²²⁶ kezeim az ajtatosságnak Épületeit szaporítsák a te ditsőségedre, mellyben

²¹⁸ Az Igazak<nak a'> Vérek

²¹⁹ (Pázmán <Bulstu> Magyarok el) [Bulstu neve törölve. Ez logikus, mert Bulstu még a színen marad, és csak a következő megszólalása után fog távozni.]

²²⁰ rontani [javítva ebből] rohanni

²²¹ <Jól vagyon> Minden [Bizonytalan eredetű törlés.]

²²² könyörgésemet <és pompás esküvésemet>! Ha [Bizonytalan eredetű törlés.]

²²³ azt<at> a [Bizonytalan eredetű törlés.]

²²⁴ gőzzétől, <melly Világosságodat> meg [Bizonytalan eredetű törlés.]

²²⁵ Homályosítani <akarja>.Nevednek [Bizonytalan eredetű törlés.]

²²⁶ én [olvashatatlan szókezdeményből átírással javítva.]

770 Gyermeked belső háládatossággal hangoztassák Thronusod eleibe köszö-
neteket.²²⁷ A' Zsákmánynak tized része légyen Szent oltáraidnak fel áldozva,
és a Győzedelem Zászlói Sz[ent] Háznak Falaira tsatoltassanak²²⁸ – annak
bizonyosságára, hogy az Istenteleneknek hatalmokat tekinteted²²⁹ őszve rontya.
Végtére oh Uram! kezeidbe ajállok az Enyimeket! Szabadítsd és oltalmazd
775 őket, tartsd meg Hitvesemet, kitől véletlenül el kellett válnom – és ne engedd
azokat el veszni – kik a te Szent utadon vándorolnak! – áld meg hivedet, – áld
meg híveimet, áld meg az én Magyaraimat!

VENCZELIN

Amen!

(*kívül lárma*)

ISTVÁN (*fel ugrik*)

Utánam Barátim! Az Isten légyen velünk! (*a' sisakját Fejibe vágván – el*)

MIND

780 Isten légyen velünk! (*utánna el*)

Dob Trombita

[25r]

6^{dik} Jelenés

*A Játék Szín ábrázol egy Tömlőtöt különféle oldal ajtókkal,
középen egy égő függő lámpás. Az egész változ[ás] alatt hallik az ostromlás
Kupa egy törrel, Adelhaid*

ADELHAID (*tartoztattya Kupát, és előtte térdre esik*)

Öröktől való! – tehát semmi könnyek meg nem inditanak Tégedet? –

KUPA

Eressz²³⁰ – ne akadályoztass – –

ADELHAID

Az Isten szerelmiért kénszeritelek Tégedet! Engem őlly meg – Engem! – és hadd
ezen ágatskáját²³¹ Nemzeti Törzsökömnek békességben zöldelleni! –

²²⁷ [A „melly” kötőszótól a mondat végéig vastag függőleges vonallal törölve, valószínűleg a szín-
házi kéz által.]

²²⁸ <tsatoltassanak> fügesztve [Átírással javítva. Problematisz szöveghely, mert a törlésre ráírt
szó írásmódja a szerző kezét idézi, de a javító szándékot nem hajtotta végre következetesen, megbon-
totta volna a mondat grammatikai rendjét. Ezért maradtunk az eredeti szövegnél.]

²²⁹ az Istentelenek<nek>et [átírással javítva] <hatalmokat> tekinteted [Valószínűleg a végbe nem
vitt szerzői javítás következménye ez a megoldás. A mondatrész így alakulna: hogy az Istenteleneket
hatalmad őszve rontya. Ez egyszerűbb és tömörebb, mégsem követjük a javítást bizonytalan eredete
és a fentebbi betoldás következetlensége miatt.]

²³⁰ Eressz [em. ebből] Eressz

²³¹ ág<atskáj>át [A törlés eredete kétséges.]

KUPA

785 Férre²³² – hasztalanok kérésid! – Miért tsaltak meg engemet a te Barátid – Férre
 – eressz²³³ – egy áldozatot kell tennem gonoszságokért – meg esküdtem! – Mind
 a’ kettőtöknek halálotokra esküdtem ugyan – de te élni fogsz az én számomra!
 – Nem hallod? – te élni fogsz az én számomra! – Azt esküdtem, és bírnom is²³⁴
 790 te Birásod légyen nyert tekintetemnek Zsámolya. – Ha! Én ezeknek a’ jó szívű
 Magyaroknak egy helyes szemfényvesztést fogok tsinalni – ők rettegni fognak
 Kupától, vagy tán éppen ötet gyűlölni is – de félelemből még is betsülni, mivel
 Geyzának Özvegyét vissza ültette a’ Fejedelmi Székre.²³⁵

ADELHAID

795 Ha! a Fejedelmi Szék gyilkos Barlanggá fog általad lenni! – őlly meg engemet
 [25v] kegyetlen – Én utállak Tégedet – előbb oda adnám magamat egy Ördög-
 nek – üdvösségemet pokollal tserélném fel, előbb a leg alábbvaló rabszolgádnak
 vetném magamat – sótt előbb az Emberiség iszonyatosságára egy Késértet játé-
 kává lenni, mint sem gyilkos bujaságotat rajtam győzedelmeskedni engedném,
 és hogy ha meg akadályoztattatom – magamat meg fojtani – akkor a’ Lelkemet
 800 a’ testemből ki fogom sirni!²³⁶

KUPA

Igen is sírj – és ess kétségbe – mit gondolok én azzal – tsak hogy czéomat ér-
 hessenem. – Motskolódásaid nem bosszontanak fel engemet – te is tsak Asszony
 vagy. – De te az én Feleségem lészesz. Majd nem sokára egy szerelem italt hozok
 te néked, ha mindjárt a Fiad koponyájából kellene is azt ki innod. – Férre! az után
 805 a’ győzelemdre! *(az ajtot akarja meg nyitni – mellybe Boleszláv vagyon zárva)*

ADELHAID *(eleibe ugrik)*

Meg állj – Borzasztó! meg állj! – Kéméld ötet – Én – Isten légy velem – a tiéd
 vagyok! –Ne hagyj hijjába ásztatnom könyeimmel térdeidet – ah – kéméld
 ötet! – Én – jó szántombol a tiéd –

KUPA

Mit szineskedik a kigyó²³⁷ – jó szántodbol? – kéntelenségből! – *(meg nyitnya
 az ajtot)*

²³² Férre [em. ebből] Ferre

²³³ eressz [em. ebből] eresz

²³⁴ is [Nehezen olvasható.]

²³⁵ [A „Ha!”-tól a „fejedelmi Székre”-ig kihúzva.]

²³⁶ [Az „előbb”-tól az „akkor”-ig kihúzva; az „előbb oda adnám” felett betoldás: „ha meg nem ölsz”
 [A betoldás írásképe alapján a szerző kezére következtethetünk, mégsem követjük, mert a jelzett hú-
 zás nélkül ellentmondásos lenne, a húzás pedig, amelyről nem dönthető el, hogy a szerzótől száрма-
 zik-e, túl sokat mellőzne a szövegből. Arra következtetünk, hogy a betoldás kényszermegoldás lehetett
 az idegen kéz által kihagyott szövegrész helyettesítésére.]

²³⁷ Mit <tekereg> szineskedik a kigyó [Betoldás a törlés fölött, a szerző javító kezét feltételezzük.]

ADELHAID

810 Ah! ély szerentséddel mint Vitéz, ne mint Gyilkos! – Isten! – Isten! – Boleszláv!
Boleszláv! így kell é el veszned? –
[26r]

KUPA

Igen is – valamint hogy Geyza Törzsókének²³⁸ ki kelletik veszni.
(*kivül kemény dobolás és kürt harsogás*)

Ha! a' Győzedelmesek! – (*el lodittya magától Adelhaidot*)

ADELHAID (*ájulva el terül*)

KUPA

Férre – én áldozni akarok! –

7^{dik} Jelenés

Helvid Előbb[eniek]

HELVID

815 Mindjárt meg gondoltam Vezér Uram hogy itten foglak találni (*meg láttya
Adelhaidot*) De mi ez?

KUPA

Asszonyi szemfényvesztés! – Mi hir?

HELVID

Siess Uram – Fujjd a tüzet, a mely Vitézdeknek szivekben nálad nélkül el
fog aludni. –

820 KUPA Ördög!

(*ismét az előbbi kürtölés hallik*)

HELVID

Hivnak Uram Tégedet! –

KUPA

No ugy tehát még tsillapitom Vér szomjuhozásomat, hogy azt annál nagyobb
dühösséggel fujjam az Ellenségemre. Helvid! – te mindég kedvesebb voltál előt-
tem, mint a gyilkos előtt az olasz tör.²³⁹ Te már sok szolgálatokat tettél nekem – te
825 vadásztad fel ezen Vadakat is – tedd még meg utolsó szolgálatodat, és Én Her-
czegi modra meg fogom jutalmazni szolgálatodat.²⁴⁰ Maradj itt – és öld meg azt
az Ifjút oda benn. – Végy Embereket magadhoz, és öljétek meg a Késérőit is.²⁴¹
(*ismét keményebb kürtölés és dobolás*)

²³⁸ Törzsókének <a> ki

²³⁹ [A hasonlító mellékmondat kihúzva. Feltehetően a színházi kéz gyorsítaná a szöveg tempóját.]

²⁴⁰ meg <foglak> fogom aztat [betoldás a sorok között, amit a mondat szerkezet feleslegessé tett] jutalmazni <szolgálatodat>. [E törölt szó visszaállítását, még a szóismétlés árán is, megkívánta a mondat grammatikája.]

²⁴¹ és <lövöldöztesd agyon> öljétek meg [betoldás a törlés fölött] a Késérőit is. [A betoldás az írás-kép és a szövegösszefüggés alapján a szerző kezétől származik, ezért ennek megfelelően alakítottuk a szöveget.]

Ha! tehát olyan sürgető? – Ezt az Asszonyt zárd el addig! – De! – ha el [26v]
találok esni – ha el találnék! – ugy öld meg ötet is! Magad pedig fuss egy Klast-
830 romba – ott minden Gonosztévő menedéket talál. (*dühössen el*)

8^{dik} Jelenés

*Helvid, Adelhaid ájulva – majd Boleszláv végre²⁴² Késérői leg utoljára
Samuel Aba az Embereivel²⁴³*

HELVID²⁴⁴

Ej még arra elég idő vagy. – Azzal oda bent igen hamar készen leszek – a'
többieket pedig nyilakkal lövöldöztetem agyon. – Azt mondá a Vezér, hogy
Herczegi jutalom úti érte a' markomat. – Meg is érdemlem, mert meg tsipte
835 volna é Adelhaidot, ha én ki nem szagoltam volna az utjokat? – Még is tsak jó,
ha az Embernek Kémjei vagynak. (*meg nyittya Boleszláv Tömlőczét, mellyben
látni Boleszlávot egyik lábánál fogva egy nagy Vas golobishoz lánczolva – és egy
kővön aluva*) Hm! – aluszik a' jó Fiú! – Még is tsak tsunyaság volna töllem ötet
halálára fel verni álmából – piha Helvid – ez kegyetlenség volna – az álom a'
halálnak Testvére és így az egyik adja a másiknak a Foglyot. – Minekutánna
meg holt, majd inkább magam is el mondok egy pár ajtatos szavakat Lelkének
840 boldog ki mulására.²⁴⁵ Gyere elő (*ki vesz egy tört*) Most te alkalmatossabb vagy
mint a' kardom, mert jól kell ötet találnom, hogy soká ne szenvedjen. – Raj-
ta! – hogy meg nyerjem a' Herczegi jutalmat (*bé megy és alkalmas positurába
helyhezteti magát, és döfni akar*)

BOLESZLÁV (*minek előtte Helvid észre venné fel ugrik [27r] kőröszkül ka-
rolja, ki tekeri törét a kezéből, és maga mellé le teritti.*)

Itt a Herczegi jutalom!

HELVID (*le roskad*)

Jaj! – Ördög –

BOLESZLÁV

845 Azt gondoltad te nyomorult, hogy én aluszom? (*ki vonnya Helvid kardját, és le
vágja a lántzot lábáról és ki jön*) Az Isten oltalmaz bennünket – oh Judith! ismét
látni foglak Tégedet; – Adelhaid! térj magadhoz – Már vagy. Fegyverem! –
Ha! a' Késérőimet meg kell szabaditanom – hiszen itten vagynak a' Kultsok
(*ki veszi a kultsokat Tömlőtze²⁴⁶ ajtajából*) Ebben a Tömlőtzeben vagynak (*egy
850 ajtóra mutat*) Tsak az imént hallottam őket beszélni. (*Sorra próbálja nyitni
a kultsokkal*)

²⁴² „végre” [Utólagos betoldás, amit megkövetelt a jelenet felépítése.]

²⁴³ az Embereivel [Utólagos és szükséges betoldás a margón.]

²⁴⁴ HELVID [A jelenet nagy része, egészen a „Gyere elő” kezdetű mondatig függőleges vonallal át-
húzva. A cenzor vagy a színházi kéz beavatkozási szándéka.]

²⁴⁵ a „vagy”-tól a „kimulására”-ig törölve

²⁴⁶ Tömlőtze [Áthúzva, nehezen olvasható.]

HELVID (*ordítva*)

Jaj! Jaj! Az Ördögök tsipkednek! Kárhozat! – Herczegi jutalom²⁴⁷ (*meg hal*)

ADELHAID (*Helvid ordítására magához térvén fel emelkedik – homlokát és szemeit dörgölvén magán kívül néz körül*)

BOLESZLÁV (*egy kultsal meg nyitván a Tömlőt ajtot folytott hangon bé kiált*) Ne féllyetek semmit! –Jertek elő – lassan – én vagyok, Boleszláv! – (*elő jönnek a Késérők mind meg kötözve*) Ha! mind meg kötözve mint a' Tolvajok! (*el vagdossa kötelékeiket*) Tsak utánnam. – Majd a Vár udvarán fogunk talán

855 Fegyvereket is kapni. – Adelhaid! –

ADELHAID (*egészlen fel emelkedik – és Boleszlávot dühös örömmel karjai közé szorítja*) Élsz, Boleszláv, élsz!

(*kivülről lárma*)

BOLESZLÁV

Ha! talán már bent vagynak a Várba. [27v] Isten! légy a mi Vezérünk! (*menni akarnak*)

SÁMUEL (*bé rohan az embereivel*)

Kik vagytok?

ADELHAID

Aba Sámuel!

SÁMUEL

860 Ha! a' Herczegné! – Fogjátok körül őket!

(*a Firhang hirtelen le esik*)

Negyedik Felvonás

A' Veszprémi Vár Piartz égő Házakkal és bé dőledezett Bástyákkal –
lárma dobolás

1^{ső} Jelenés

KUPA (*egyedül, lándzsával és paizsal*)

Mind el hagytak – egyedül vagyok! – ha! Fussatok a' pokolba nyomorultak és ott légyetek Rabszolgái Ellenségteknek! – ha! Gyalázatos! Gyalázatos! – Német lándzsák előtt őszve omlani²⁴⁸ – futni mint a' nyúlak! –

(*Trombita és Győzedelmi kiáltások*)

²⁴⁷ Herczegi jutalom [Elmosódott, olvashatatlan betoldás a szavak fölött, illetve ráírva a szavakra. Talán az előrehozott instrukció.]

²⁴⁸ <Német> ?Ellenkező? [Nehezen olvasható, elmázolódott átírás, nyilván cenzori beavatkozás következményeként, mint ahogyan az egész mondat vízszintes vonallal kihúzza. Az átírást és a törlést nem tekintettük a szöveg részének, ragaszkodtunk az eredeti textushoz.]

865 Ha! átkozott hangok! – Istenek! tehát örömetest hengörgötök é a tsufság, és gyalázatba, hogy magatokat így semmivé tenni engeditek, és – mint a' rostályt hamu ellenségiték előtt el repültök? – oh gyáva nyomorultak! – ha még csak egy leg kisebb hatalmotok van is, úgy küldjete nekem egy Ezered Furiákat, hogy ezen utállatos orditást le torkolják! – Hová? – Merre?

Kívülről Győzelem! Győzelem!

KUPA

870 Ha! kiáltsatok csak győzedelmet átkozottak [28r] még áll Kupa – dühösségem és bosszu kívánásom óriási Erővel fegyverkeztett Engemet, és egy jeles Udvart fogok magam előtt a' pokolba taszítani, minek előtte el esnék! ha! – bár az én estem olyan volna, mint az Elementumok este, és rántana le benneteket nyomorult Bálványok,²⁴⁹ kiktől Én magamat mindég oltalmaztatni gondoltam, őszve morzsolva véltem együtt, mélyen – mélyen a Feledékenység mélységébe.

(Kívülről ismét a győzedelmi kiáltás)

875 Ha! tehát még sem támad menydörgés, nem emelkedik forgó szél körülöttem. –

VENCZELIN *(kívülről)*

Kupa! – Kupa! – elő Áruló! Add meg magadat! –

KUPA

Ha! előbb fogod meg a' Villámot, mint sem én magamat meg adjam – Átkozott! – *(ki repíti lándzáját a' Kulisszák felett²⁵⁰ és kardot ránt)* Előre Koloszsus! előre – és szolgálly nekem! –

2^{dik} Jelenés

Kupa Fegyveresek Venczelin

FEGYVERESEK *(elő rohannak, és körül veszik Kupát)*

KUPA *(magát kétségbe esve oltalmazza)*

VENCZELIN *(ki vonott fegyverrel)*

880 Férre – a' bosszú álló én vagyok! – Ördög a lándzád csak a' lovamat találta!²⁵¹

KUPA *(el harapott dühösséggel Venczelinre rohan)*

Tégedet pedig a kardom találjon!²⁵² *(dühös viaskodás után Kupa el esik)*

VENCZELIN

Hála Istennek! – Éllyen István! – a Sárkány el esett! –

²⁴⁹ <Istenségek> Bálványok [Betoldás a törlés fölött. A szerző kezétől származhat, és logikusabb is, fogalmi ellentmondás nélkül való megoldás, hogy a „nyomorult” jelző után nem az „Istenségek”, hanem a „Bálványok” szó szerepel.]

²⁵⁰ Kulisszák <?...?> felett [Szókezdemény törlése.]

²⁵¹ [Eddig a kéziratban függőleges vonallal áthúzva a szöveg, ez az utóbbi mondat még egy vízszintes vonallal is.]

²⁵² [Kupának ez a mondata is kihúzva, ez is bizonytalan eredetű törlés, amit nem vettünk figyelembe.]

[28v] KUPA

Átkozott! – Zúzz széljel Természet! – Átkozott az életem! – átkozott a' halálom! – (*meg hal*)

885 MIND Éllyen István! – éllyen! –

3^{dik} Jelenés

*Pázmán Hederik Német Vitézekkel jönnek bé a töredezett Bástyákon –
Előbb[eniek]²⁵³*

PÁZMÁN

A' Herczegnék – Istvánnal bé rohantak a Várba! –

HEDERIK

Egy tsoport a Pártosok közül el szakasztotta őket egymástól. Nem láttátok őket?

VENCZELIN

Egy derék Nagy fehér bokretás Magyar utánnok vágatott – nem esmérhettem ki ötet.

PÁZMÁN

890 Hát Adelhaid Herczegné – és Boleszláv –

VENCZELIN

Még eddig semmit sem tudok. Gyertek utánnam! – A Tömlőtzöket fel kell törni. Ezt a gonoszat²⁵⁴ markoljátok fel. –

PÁZMÁN, HEDERIK 's a NÉMETEK

Kupa! –

VENCZELIN

895 Az Istennek Fegyvere szállott rea! Markollyátok fel. – Négy részre fog vágattatni, és az Ország négy részére ki akasztatni!

4^{dik} Jelenés

István Radó Theodat Bultsu Magyarok Elő[beniek]

MIND

Éllyen István!

ISTVÁN (*nyughatatlanul*)

Köszönöm! – köszönöm! – de a' Herczegnék? – Senki sem látta a' Hitvesemet, és a' Hugomat? – Rado! Bultsu! – Keressétek fel őket – vagy temessetek engemet Veszprém omladékai közé.

(*Rádó Bultsu fegyveresekkel el*)

²⁵³ *Előbb[eniek]* [Utólagosan, de szükségesen betoldva. Az egész soron következő jelenet függőleges vonallal áthúzva, feltehetően a színházi kéz beavatkozása.]

²⁵⁴ ezt a <dögöt> gonoszat [A törlés fölötti betoldást Katona kezétől származónak ítéltük.]

- [29r] ISTVÁN (*meg látván Kupát, meg dőbben*)
 900 Kupa! –
 VENCZELIN (*kardját reája vetvén*)
 Itt vagy az a' kard, melly az ő büntetését véghez vitte. –²⁵⁵
 ISTVÁN (*Köszönettel, de még is keseredve Venczelinre tekint*)
 Venczelin! – (*Szánva nézi Kupát*) Talán még meg javult volna! – Már meg holt! –
 VENCZELIN
 Rég meg érdemlette sorsát.
 ISTVÁN
 De hiszen mindnyájan ismét vissza tértek hozzám.
 VENCZELIN
 905 Kiket ő tsábitott el, és továbbra is tsábitva tartotta volna. –
 ISTVÁN (*míndég szomorúabban*)
 Ő nékem Atyám fia volt!
 VENCZELIN
 Rodhadt rész a' Szép Törzsőkben!
 ISTVÁN (*el ragadgatva feléje siet, és keserves szánakozással – le nyújtja Felé kezeit*) Kupa! Kupa! – így kellett néked el veszni! – Én nem gyűlöltelek Tégedet, és te utálattal költöztél el én előllem! Miért Kupa? – Mért, hiszen én
 910 nem gyűlöltelek Tégedet! –
 THEODAT
 Fiam! Te Nagy Férfiu vagy – az Ellenséget méltó büntetéssel illetni, igazság. – Azzal, mint Vitéz, ugy banni, Nemes Lelkúség – ezt te tselekedted kedves Venczelin; de az Ellenségben az el tántorodott Embert meg siratni, olly nagyság, melly az Angyalok soraiba²⁵⁶ állít – és ezt te tselekszed Kedves Fiam.
 ISTVÁN
 915 Oh Atyám! én olyan Örömetst terjesztettem²⁵⁷ ki áldva kezeimet, mert hiszen mindnyájan az Enyimek voltak; – most ugyan ismét az Enyimek de Kupa nem az már többé. Miért nem térítette [29v] őtet az ő jó Angyala hozzám az igaz utra;²⁵⁸ hiszen ama Szent Pásztor előtt is kedvesebb az egyetlen egy meg tért Bárány, a mellyért a' 99^{et} el hagyta.

²⁵⁵ Itt va<gyon>n [átírással javítva, az *n* betűt beírva a törlés fölé] <az> a' kard, melly <az ő> büntetését véghez vitte. – [A javítás egyszerűsíti a szöveget, a törölt szavak valóban mellőzhetők. Akár a szerző kezére is gondolhatnánk, de az egyetlen betoldott *n* betű írásképe ezt az azonoítást nem teszi lehetővé. Maradtunk az eredeti szövegnél.]

²⁵⁶ soraiba [a betű törlésével em. ebből] soraiban

²⁵⁷ <?eresztettem?> terjesztettem [átírással javítva]

²⁵⁸ Angyala <hozzám> az igaz utra; [Bizonytalan eredetű törlés.]

VENCZELIN

920 Édes Herczegem! Ez bizonyyára tsak pestist hozott a Nyáj közé. Ő el veszett, és már most a Zivatar után, minden ismét jobban fog zöldelleni.²⁵⁹

ISTVÁN (*Szomoruan le eresztevén kezeit, szüntelen tsak Kupára néz*)

Minden ismét jobban fog zöldelleni – Kupa soha sem többé – ő el rothad – Kupa soha sem többé – sem azok kik általa el tsábittatván képzelt szabadságok mellett ontották véreket.²⁶⁰

VENCZELIN

925 Magyar Ország ismét virágozni fog – a' Magyarok ismét szeretni fognak Tégedet. –

THEODAT

Azok soha sem gyűlölték őtet, tsak hogy némellyek önnön magokat szerették jobban – Mint egy uj Phoenix fog ugyan az el hullott Testekből Pannonia fel élledni, és egy szép jövődő mosolyog – a Gyermekmek mély sebei kik Annyokat
930 el vesztették, bé fognak gyógyulni; Veszprém és az el pusztult helyek ismét fel emelkednek. – Minden virágozni fog – de az egyenetlenségnek áldozattjai – a halottak nem fognak fel támadni! – Az el hullatott könnyek el hulva maradnak! – A jövődő virágozni fog, de a' multak a' nyomoruságnak [30r] prédájí maradnak, és az Unokáknak Szerentséjek nem fogja Atyáikat fel ébreszteni.

ISTVÁN (*sóhajt*)

935 Nem fogja az el esetteket fel ébreszteni. – Nem fogja Kupát fel ébreszteni.

5^{dik} Jelenés

*Sámuel Adelhaid Gizela Judith Boleszláv Radó Bultsu Magyarok Előbb[eniek]
Kivülről lárma Éllyen! éllyen!*

MIND (*fel riadnak*)

Ha!

Kivül (közelébb) Éllyen Aba! Éllyenek a Herczegnék!

ISTVÁN

Ha! a Herczegnék! mitsoda érzés fog el engemet! – Sámuel! –

SÁMUEL (*a többiekkal bé jön*)

No itt vagynak Asszonyaitok! – Mondhatom, hogy győnyörű gazdálkodásra akadtam nállatok –

ISTVÁN (*sorra öleli őket*)

940 Anyám! Hitvesem! Hugom! Boleszláv! – Sámuel és ezt te tselekedted! –

²⁵⁹ VENCZELIN <Édes Herczegem!> Ez bizonyára <tsak> pestist hozott a Nyáj közé. Ő el veszett, és már most a Zivatar után, minden <ismét> jobban fog zöldelleni. [Bizonytalan eredetű törlések, amelyek nem vettünk figyelembe a főszöveg kialakításakor.]

²⁶⁰ [A Kupát név szerint sirató három mondat vastag ferde vonallal áthúzva a cenzor vagy a színházi kéz által.]

SÁMUEL

Akarnám, hogy ne kellett volna tselekedni. Ej ej Sogor – bár csak még a Gyermekeket is el hoztad volna a Táborba.

THEODAT

Aba! te voltál az ő Szabadítójok!

VENCZELIN

Ő volt az a Vitéz Fehér bokkrétájú Magyar.²⁶¹

ISTVÁN

945 Hogy jössz ide? –

SÁMUEL

Sokat kellene úgy beszélni – de gyertek Esztergomba – és bámuljatok.²⁶²

ADELHAID (*meg látván Kupát, vissza rezzen*)

Már oda van! –

[30v]

SÁMUEL (*oda tekint*)

Kupa! (*hosszú tsendesség*) Hm hm – meg érdelemte!

ADELHAID

Oh vajha el felejtethném aztat.²⁶³

ISTVÁN

950 Az ő este igasságos volt, úgy mondják mindnyájan. – Itt vagyok az az Angyal (*Venczelinre mutat*) A' ki őtet le verte.

ADEL[HAID]²⁶⁴

Köszönöm néked! Már most nyugodt akarok lenni, – és annál nagyobb bizalommal imádkozni a te Házadnak megtartásáért Kedves Fiam! (*Sámuelt kezénél fogja*) Aba! ha még a világon nékem valamely örömem léssen – nem

955 felejtkezek el rollad, mert azt néked köszönöm.

BOLESZLÁV

Engedd, derék Magyar – hogy Barátod lehessen. Te hoztál ki²⁶⁵ bennünket a' Tömlöztből, és Judithomat a' Pártosok kezei közül.

SÁMUEL

Semmi – semmi! – hanem mondom gyertek²⁶⁶ Esztergomba, és bámuljatok!

MIND

Esztergomba? –

²⁶¹ [Venczelin megnyilatkozása bizonytalan eredetű törléssel kihúzva.]

²⁶² [Sámuel megnyilatkozásának második mondata bizonytalan eredetű törléssel áthúzva.]

²⁶³ azt<at> [A törlés alkalmasint a színházi kéztől származik.]

²⁶⁴ ADEL[HAID] [A kézirat másolója későn vette észre, hogy az már Adelhaid szövege, ezért a nevének csonkán a szavak közé betoldotta.]

²⁶⁵ ki [betoldás szavak közé.]

²⁶⁶ hanem [átírással javítva <mondom> gyertek [A javítás és a törlés eredete bizonytalan.]

- SÁMUEL
- 960 Hát még egyszer mondjam?²⁶⁷ halljátok tsak: Én éppen Legényeimet készítem
 őszve Posonyban hogy hozzátok tsatoljam magamat, azonban vágtat be egy
 derék Vitéz, és minek utánna kezemet meg rázta volna, alig szollott egy két
 szót – hát tsak el meresztém szemem számat – és – ehol jön Astrik Apátur
 egész pompával.
 MIND (*el ragadtatva*)
- 965 Astrik?
 SÁMUEL
 No, már most tudhattjátok a többit. [31r] Gyertek – Esztergomban vár ben-
 neteket a Szent Korona.
 MIND (*magán kívül*)
 Isten!
 THEODAT
 Most hadd Uram a te Szolgádat békességben el nyugodni. – Mert látták szemeim
 970 a te ditsőségedet! –
 MIND
 Király?! – ilyen István a mi Királyunk – a’ mi első Királyunk!!
 ISTVÁN
 Oh a Mennyeik Angyalainak örvendezniek kellene véllem! Oh Istenem! Istenem!
 te gazdagon jutalmazol engemet! –²⁶⁸
 SÁMUEL
 És méltán, mert békességet szerzettél Hazádnak! –
 MIND (*térdet hajtanak*)
- 975 Első Királyunk! Áldj meg bennünket! –
 ISTVÁN (*ki nyujtván felettek kezeit*)
 Áld meg te őket Mindenható!²⁶⁹ – Ne engedd, hogy valamellyik ismét el téve-
 lyedjen közüllők! A most leverettettek légyenek a’ leg utolsók, kiket méltán,
 – de még is meg sirattam.²⁷⁰ A te kezeidbe ajállom mindnyájokat. Áld meg
 Magyarjaimat, és áld meg szövetséges Barátimat!²⁷¹ Engedd oh Istenem! hogy
 980 éppen így őszve gyülekezve vezethessem őket egykor Szent Thronusod elei-
 be,²⁷² hogy Mennyeik Lakásodba véllem együtt Örök Ditsőségedet áldhassák.

²⁶⁷ SÁMUEL <Hát még egyszer mondjam?> halljátok [Kétes eredetű törlés, talán a színházi kéztől.]

²⁶⁸ [István első mondatát valaki – feltehetően a színházi kéz – kihúzta a szövegből. Visszaillesztettük.]

²⁶⁹ <Nazarénus> Mindenható! [Betoldás a törlés fölött. A szerző kezét megalapozottan feltételez-
 zük az íráskép és a szóhasználat alapján. Ez az ultima manus része.]

²⁷⁰ [Ezt a mondatot, valószínűleg a cenzor, kihúzta a szövegből. Visszaillesztettük]

²⁷¹ [Ez a mondat is törölve, a törlés eredet bizonytalan.]

²⁷² egykor <Szent Thronusod> <elődbe> eleibe [Átírással javítva, amire a törlés következtében ke-
 rült sor. Mivel a törlés eredete kérdéses, és a törölt szavakat visszaillesztettük, az átírt szónak is az
 eredeti alakját tekintettük hitelesnek.]

Áld meg mindnyájokat! – és engedd nékem, hogy Sz[ent] Trónusod előtt azt mondhassam: Uram a te Girád 10. Girákat nyert.²⁷³

MIND

Ellyen István, a Magyarok Első Királlya!

(dob Trombita harsogás)

SÁMUEL *(bé kiált a lárma közé)*

985 Esztergomba Magyarok! Esztergomba!²⁷⁴

Vége az Egész

*Játéknak*²⁷⁵

²⁷³ és engedd nékem hogy Sz[ent] Trónusod előtt azt mondhassam: Uram a te Girád 10 Girákat nyert. [Ezt a betoldást is a szerző kezétől származtatjuk. A betoldás első fele a sorok közé, a második fele a jobb oldali margóra alulról felfelé haladva lett beírva.]

²⁷⁴ [Sámuel darabot záró mondata ismeretlen okokból kihúzva. Visszaillesztettük.]

²⁷⁵ [A lap alján a cenzor engedélye olvasható: „Potest produci. Pesth 29. Julij. 1813. Al. Em. Stipsics.”]

JEGYZETEK

Tárgyi, nyelvi és dramaturgiai magyarázatok, konkordanciák

Az egyes szöveghelyekre vonatkozó magyarázatok

- 5 *lév nyalók* – valakinek a kegyét s önhasznukat kereső személyek. A szó a *Bánk bán* szövegében is megtalálható. (BBSz 192.)
- 11 *Zoltán Atyánk* – Zoltán (Zolta) Árpád legkisebbik fia, az ő ágához tapadt a főhatalom. A drámában Kupa is erre a családi leszármazásra utal.
- 31 *Vaik* – Vajk István neve a keresztség felvétele előtt. A név török eredzetetése (baj = 'gazda') látszik valószínűnek, annál is inkább, mert az Árpád-fiak túlnyomó többségének török (türk) eredetű neve van.
- 34 *Apúliai Kertésznek kezére bizta* – Ez a kertész, vagyis nevelő Theodat vagy Deodat, akire Géza István nevelését bizta, aki apuliai San Severin-i gróf, a drámában Gróf Szeverini Theodat.
- 50 *Az Asszonyi Erköltts tsak pók háló* – A nőket lenéző, s csupán eszköznek tekintő Kupa gúnyos megjegyzése Adelhaiddal kapcsolatosan. A nőkre vonatkoztatva a pók, pókháló metafora *A Rózsában* is megtalálható.
- 55 *a molytól félni* – utalás az idegenekre. A metafora *A Ziskában* is előfordul, szintén az idegenekre vonatkozóan.
- 56 *bűdös férgek* – hasonló utalás az idegenekre. *A Rózsában* is megjelenik ez a motívum.
- 70 *Geyza* – Géza, István apja.
- 77 *idegen képetske* – Kupa gúnyos utalása a bajor Gizellára, István feleségére. A kép szó 'arc', 'ábrázat' jelentésben a *Bánk bán*ban is előfordul. (BBSz 158.) Itt Kupa kifejezésének 'utánzat', 'hamis maszk' jelentése is érződik.
- 81–82 *térdeimen kérlek Tégedet* – látens instrukció, ebből világlik ki (s abból, hogy egy későbbi instrukció szerint Kupa *hirtelen fel ugrik*), hogy Kupa letérdelt Adelhaid előtt. A *Bánk bán*ból tudjuk, hogy ez álságos cselekedet.
- 91 *Dehogy Vezér!* – A kézirat kétféleképpen olvasható. Ha egybeírva olvassuk (ez a valószínűbb), azt jelenti, hogy Adelhaid nem ellenzi Kupa szándékát. De ha különírva olvassuk (*De hogy Vezér!*), akkor az asszony se a letérdelés túlzó gesztusát, se Kupa szándékát nem helyesli, és kétségei is vannak Kupa tervének realitását illetően. Az ortográfiai kettősség a filológus fejében – a szerző (fordító) és a másoló szándékától függetlenül – Adelhaid magatartásának kettősségére utalhat.
- 111 *Guntrám és Zirind* – Kupa hívei, utóbbit a drámában sógoraként említik, a színpadon nem szerepelnek.
- 183 *a' Levél fel olvasatlanul marad* – Egy levél megérkezése, de felolvasatlanul hagyása, vagy a felolvasás késleltetése (mint Pontio di Cruce levele esetében a *Bánk bán*ban) Katona által kedvelt színpadi fogás, amely felkelti a néző érdeklődését.

- 205 *Most vettetik ki a' háló* – utalás Kupa cselszövényére. A cselszövé drámai szituációt képező eszköz, Katona is gyakran alkalmazza.
- 241 *Igazgatásomnak kezdetén* – István a nemrég meghalt Gézától örökölt fejedelmi (hercegi) hatalmára utal, amelynek legitimitását Kupa és a Békételenek kétségbe vonják.
- 249 *mérészlenni* – mérészlenni. A szónak ez az alakja több korabeli szövegben is előfordul, így Ungvárnémeti Tóth Lászlónál.
- 264–265 *a' Tsehek meg győzése* – célzás Venczelin korábbi tettére, amelyről utódai adnak hírt, ennek realitása kétséges, bár nem zárható ki.
- 275 *Helvid* – Kupa híve, a cselekmény szerint szökevény Venczelin táborából.
- 294 *a' hálót el rágja* – Venczelin Kupa cselszövényének leleplezésére utal képletesen szólva egy hálót elrágó egér metaforájával. Ennek a mesének az eredete Aiszóposznál található. A képzetkörnek egy változata, a pókhálót átszakító bogár metaforájával, *A Rózsában* is szerepel.
- 316–317 *Igazgatója lételünknek* – Isten. A *létel* főnév, amely arra utal, hogy valaki vagy valami ténylegesen létezik (a létezés állapotában van), ritkán használatos, de Katona a *Bánk bán*ban is használja (BBSz 191), *Idő* című versében pedig filozófiai jelentést tulajdonít neki: „Idő! *Jelenvaló* / *Létel*: de *Múlt* 's *Jövő* / csak Semmi. Hát van é / kedves közöttök egy?” (KATONA 2001, 18.)
- 360–361 *Gyulához, a' Dáciai Herczeghez* – Gyula István anyjának, Saroltnak az apja, aki Erdélyben telepedett le, nagyjából ott, ahol az ókorban a thrák népcsaládhoz tartozó dák törzsek laktak, ezért nevezi Gyulát Rádó „Dáciai Herczeg”-nek.
- 363 *a' Sz[ent] Márton Hegye alatt* – Szent Márton a 4. században élt püspök Sabariában, a mai Szombathelyen született. Római katonaként egy didergő koldusnak odaadta köpenyének a felét, erre a következő éjjel megjelent neki Krisztus, és így szólt: „Márton, a hitjelölt, ezzel a ruhával öltöztetett fel engem.” Ennek hatására az ifjú Márton megkeresztelkedett, majd később Tours püspöke lett. Kultusza, nem utolsósorban pannóniai származása miatt, Magyarországon igen erős volt, annál is inkább, mert ő is megtérő volt, mint a magyarság. István különösen tisztelte (ez a lelki kapcsolat a drámában hangsúlyozódik), a csata előtt az ő közbenjárását kéri, majd a győzelem után István adományokat rendel a pannonhalmi Szent Márton-apátság javára. Ennek a gesztusnak ellentéte, hogy a dráma második felvonásában Kupa és társai provokatív módon éppen Szent Márton hegye alatt tartják pogány szertartásukat. A szöveg háttérében megjelenik a püspök alakja, s a hozzá való kétféle, ellenséges és vele azonosuló viszony is minősíti István és Kupa konfliktusát.
- 364 *a' Bálvány Istenek előtt* – A pogány istenekre történő utalás a drámának ezt a mitológiai háttérét jelzi.
- 367 *ki ötet a' Világosság uttyára vezette* – A Kupa és társai fogságába esett Theodátról van szó, aki István nevelője, és egyes források szerint ő keresztelte meg.

- 383 *onnént* – onnét, onnan (táj.). (CzF IV. 1066., MTSz 1584.)
- 424–425 *Erdős Tajék a Sz[ent] Márton hegye alatt, mellynek Tetején egy része a Klastromnak látzik* – A színleírás szimbolikus jelentőségű: szembeállítja a *lent*, a hegy *alatt* gyülekező és pogány szertartást űző Kupát és híveit, valamint a *fent*, a hegy *tetején* látható kolostort, a Szent Márton tiszteletére emelt apátságot. A Kupa által vezényelt szertartás Szent Márton emlékének a megsértése, ám mivel a kolostor *fölöttük* látható, ez a Szent Márton segítségét kérő István győzelmét előlegezi.
- 444 *Statuátskát* – szobrocskát
- 448 *Mars* – A rómaiak hadi istene, a háború megszemélyesítője. Ezért nevezi Kupa „hatalmas Hadakozó”-nak. Kupa által történő említése anakronizmus.
- 448 *Herkules* – Héraklész. A görög hősmondák legkiválóbb alakja, az erő, bátorság és hősiesség megtestesítője. Kupa szerint: a „pokol meg zabolázója.” Ez (anakronisztikus) utalás a megidézett mitológiai alak egyik nevezetes hőstettére.
- 450 *a Holdhoz* – Szeléné a Hold istennője, de keleti holdistennőkről is tudunk, mint a sumer Nannar, a babiloni Szin. Ez utóbbi vonatkozásban Kupa imája a lázadó hős pogányságának jele lehet. Szeléné alakja összeolvadt Hekaté alvilági istennő kultuszával, a rémképek és bűbájosságok úrnőjével. Erre utalhat, hogy Kupa a Holdtól „tsalogató árnyékokat” kér ellenfeire, azok megtevesztése és elpusztítása céljából. Később is szóba kerül („Nagy Hekate” 17r) ez az alvilági istennő, Kupa Theodátot neki kívánja feláldozni.
- 502 *Furiák* – a bosszúállás istennői.
- 503 *bé fertsegett* – (rég.) befröcskölt (CzF II. 817., (táj.) MTSz 576.)
- 506 *porhanyó* – itt: gyenge, puha (CzF V. 308.)
- 554–555 *mindegyik a jobb karjából az edénybe egy kis vért ereszt* – a vérszerződés aktusa itt pogány rítus, az ellentétező szimbolikának fontos eleme, kontrasztja a későbbi keresztény lovagi szertartásnak.
- 580 *Gedeon 300 Vizézzel* – Gedeon Izrael egyik legkiválóbb bírása. Egyszerű életviszonyok közül emelkedett ki, hősi küzdelmét Bál oltárának lerombolásával kezdte, később maroknyi csapatával legyőzte az ellenséget, ezzel negyven évre biztosította népe számára a békés életet. (Bír 6, 36–40, 7–8.) Gedeon alakját Theodat lelkesítő példaként állítja István elé. (István is mindösszesen negyven évig uralkodott.)
- 588 *a' Vitézi Rend* – A lázadók pogány szertartása után, annak formai és szellemi ellentétéként, most István lovaggá avatási szertartásának leszünk tanúi. Ez a lovagdrámák hagyományára megy vissza, de itt a koronázás szertartásának előzménye. A lovaggá avatás rítusának kellékei: a pajzs, a sisak, a kard, az öv és a sarkantyú. A jelenet egészében hatásos színpadi látvány, István esküje Kupa esküjének ellenpólusa.
- 607 *rényed* – erényed (rég.) A *rény* nyelvújítási szóalkotás. (MNYSz 273., MNyTESz III. 382.) Szemere Pál vont a Kazinczy javaslatára a szintén

nyelvújítási *erény* szóból. (KazLev IX, 64.) A szó nem vált a köznyelv részévé. Katona nemcsak ebben a szövegében használta, *A' Magányhoz* című versében is megtalálható: „A Természeti Rény hamvaiban se van, / *élő vedreit* is más piperék fedik: / egy halmon nyüzsög a' szép remek – emberek – / 's ország a neve, és – öszveszövetkezés;” (KATONA 2001, 15.) A dráma szövegében a törölt *Virtus* szó fölé írta be az a kéz, amelyet Katona kezével azonosítunk. A szó fontos adalék Katona és a nyelvújítás viszonyának árnyaltabb megítéléséhez.

- 655 *kegyes* – A szó jelentése nem egyértelmű. Három értelmezési lehetőség adódik: 1. Valójában a másoló szótévesztése az eredetileg e helyen lévő *kezes* szó helyett. (Solt így olvassa a szöveget: KATONA 1959. I. 817.) 2. István kegyet gyakorolva jóakarattal garantálja a lázadó Kupa sértetlenségét a tárgyaláson. 3. Törvényes értelemben (Katona jogász!) az adott körülményeket jóakarattal figyelembe vevő bíró. (CzF III. 474.) Ezt a változatot támasztja alá Girzick szövege, valamint az a körülmény, hogy Venczelin István kegyességére utal ezt követően.
- 673 *vas oszlopok* – Kupa gúnyos célzása a páncélba öltözött lovagokra.
- 749 *meg kimélleném a Polgári vért* – István szeretné elkerülni azt, hogy a Kupával megvívandó harc a polgári lakosság véráldozatával járjon. Katona politikai felfogásának ez az egyik sarokpontja: erre törekszik Henrik az *Aubigny Clementiában*, és emiatt aggódik Bánk a *Bánk bán* első felvonásának végén elmondott monológjában, valamint Peturral folytatott vitája során a második felvonásban.
- 771 *A' Zsákmánynak tized része* – István a konkrét helyzeten túl voltaképpen elrendeli az Egyháznak járó tized intézményét.
- 830 *ott minden Gonosztévő menedéket talál* – Kupa gúnyos mondata az áruló Helvidre történő célzáson túl a kolostorok üldözötteket védő szerepére vonatkozik.
- 865–866 *rostályt hamu* – megrostált hamu (MTSz 1878.)
- 878 *Kolosszus* – Kupa a páncélba öltözött Venczelinre mondja ezt.
- 879 *szolgálj nekem* – Utalás arra a pogány hiedelemre (lásd Lehel-monda), hogy a megölt ellenség a túlvilágon legyőzőjének fog szolgálni.
- 894 *rea* – A *rea* szó régies, illetve nyelvjárási alakja lehet (MTSz 1825.), de a következtelen ékezés is eredményezhette ezt a szóalakot.
- 894 *Négy részre fog vágattatni* – Itt is jelezzük, hogy a Szent István-kultuszban nem kis gondot okozó pogány ítélkezési mód itt (és a források egy részében) nem István döntése volt, a parancsot Venczelin adta ki.
- 918 *ama Szent Pásztor* – Utalás „a jó pásztor” evangéliumi példázatára (Ján 10, 7–16.)
- 928 *Phoenix* – Az egyiptomi mitológia csodás madara, amely minden ötszáz évben elégeti magát, de hamvaiból egyszersmind újjá is éled, mert halhatatlan. Theodat szavai az 1000. év közeledtével úgy is értelmezhetők,

hogy Kupával és társaival elégett a nemzet főnixmadara, de Istvánnal és híveivel újjászületik.

- 967 *Szent Korona* – A dráma kifejlete ráhangolódik a Szent Korona érkezésének ünnepélyes eseményére. Katona – erről a Kecskemét (Partiscum) történetét feldolgozó munkája tanúskodik – a Szent Korona tisztelője volt, annak részletes leírását és szakrális értelmezését adta. (KATONA 2005, 103–111.) István koronázásának sorsdöntő jelentőségét hangsúlyozza, amely megállította e tájon a népek haláltáncát. (BÍRÓ 2002, 57–61.)
- 983 *Uram a te Girád 10. Girákat nyert* – Utalás „a kiosztott talentumok” példázatára. (Mt 25, 15–30.) A talentum (nagy értékű görög pénzegység) helyett itt a *gíra* szerepel, amely a középkorban a talentumhoz hasonlóan nagy értékű pénzegység volt.

A dráma cselekményének ideje és helyszíne

A dráma szereplőinek szokásos, a címlapot követő felsorolása után a következő szerzői tájékoztatás (paratextus) olvasható: „Történik 998^{ik} esztendőben Pannoniában.” A Kupával (Koppánnal) való harcra mértékadó történészek szerint 997-ben, nem sokkal Géza fejedelem halála után került sor, de vannak, akik (mint a dráma) 998-ra, sőt 999-re teszik az eseményt. A drámaszöveg által megjelölt Pannonia a Dunántúlra utal, ezen belül a jelenetek helyszínei: Esztergom, a Szent Márton hegy (azaz Pannonhalma) alatti erdős vidék (itt tanácskozik Kupa a híveivel, a Békételenekkel, egy pogány rítus keretében itt kötnek vérszerződést), a döntő harcra Veszprém közelében kerül sor, ezen belül egy tömlöc és a várpiac szolgál helyszínül. Ezek a helyszínek megfelelnek a lovagdráma dramaturgiai hagyományának, de a krónikáknak és történeti forrásoknak sem mondanak ellent. A döntő ütközetet a mai történészek is valahová Veszprém és Várpalota közé helyezik.

A dráma szereplői

István

A „Magyarok utolsó Herczege, végre Királya”, olvassuk a személyek felsorolásában a neve után, s a dráma címe azt is nyomatékosítja, hogy első „Királya” a magyaroknak. Az *utolsó* és az *első* szó egy paratextusban történő szembeállítását történelmi határhelyzetbe helyezi Istvánt és a Kupával való küzdelmet. Régi és új, pogányság és kereszténység küzdelméről van szó, amelyben Kupa az előbbit, ezzel együtt a szeniorátus (korelsőség) és a levirátus (sógorházasság) hagyományát követi, István pedig a Taksony fejedelem fia, Géza által érvényesített primogenitura (elsőszülöttség) elvét képviseli, amely megfelelt a keresztény tradíciónak. Ez a dráma szempontjából azért fontos, mert Kupa, aki maga is Árpád-fi, Zoltánig (Zoltáig) visszatekintve hangsúlyozza jogosultságát. István eredeti neve Vajk (Kupa így is nevezi), ez a név a török *baj*

(‘gazda’) szóból származik. (Az Árpádok többségének török eredetű neve van.) Vajk születésének időpontja bizonytalan. Györffy 975 utáni, Kristó 981 körüli időpontot feltételezett, ez utóbbi a valószínűbb, ami azért fontos, mert István ezek szerint a Kupa elleni harc idején mindössze 17-18 éves lehetett, szemben a java korabeli, harc-edzett ellenfelével. Születésének helye minden bizonnyal Esztergom. Géza családját Sankt Gallen-i Brunó keresztelte meg 972-ben. Az 1070-es évek vége felé keletkezett ún. nagy legenda szerint Szent Adalbert keresztelte meg Istvánt (talán a 990-es évek közepén), a dráma szerint viszont Szeverini Theodat kerül ebbe a pozícióba. István 996-ban vette feleségül Gizella bajor hercegnőt, s ez a házasság István és Magyarország politikai súlyának felértékelődését jelentette. Koppány legyőzésével István uralma Észak-Dunántúlra és a Felvidék déli sávjára terjedt ki. Ekkor került sor 1000 karácsonyán vagy 1001. január 1-én (esetleg augusztus 15-én) a koronázásra, amivel István nemzetközileg elismert európai uralkodó lett, a turul helyére pedig a korona került alapszimbólumként. (Erről később még szó lesz.) Ezt az eseményt a dráma utolsó jelenete készíti elő, de Katona József Kecskemét-történetéből is tudjuk, hogy ő a koronázást a nemzet szempontjából döntő fontosságú eseménynek tekintette.

A jövőt illetően néhány jelzést adunk, mert a címbe szereplő „első király” jelzős szerkezet keretszerűen visszatér az utolsó jelenetben, a befogadóknak felidézve egyfelől a *Király* titulus fogalomkörét, másfelől a nézők tudatába vésve nemcsak az *elsőség* tényét, de jelzést adva az azóta *következő* eseményekről is. István uralkodásának három évtizede (1031-ig) egyrészt hosszú küzdelem volt az ország egész területe fölötti uralomért, másrészt a keresztény magyar állam felépítésének időszaka. A küzdelem állomásait Gyula hatalmának a keleti országrész fölötti uralmat biztosító megtörése, majd Keán (Kaján) és az ún. „fekete magyarok” elleni harc jelentette Délen, illetve Ajtony legyőzése, amivel István a Maros-vidékre is kiterjesztette uralmát. Mindennek előrejelzése Koppány feldarabolt teste egy részének Erdélybe küldése, ami a ténylegesen birtokolt Dunántúlon kívüli részekre vonatkozó igénybejelentést jelképezett. Koppány megölése és teste felnégyeltetésének bejelentése a dráma csúcspontján történik. A történelmi István ezzel azonban pogány büntetési módot választott, amit a krónikák egy része Venczelinre hárít, a drámában szintén Venczelin adja ki ezt a parancsot, ott ennek az áthárításnak, mint látni fogjuk, dramaturgiai oka is van. Györffy szerint a kegyetlen büntetés hátterében Sarolt állt. (GYÖRFFY 1977, 120.) Az istváni építkezést négy alapelv határozta meg: az egyházi szervezet kiépítése és működési feltételeinek biztosítása (erre utal a drámában a bencés apátság részére történő tized elrendelése, III. 5.), a birtokviszonyok szabályozása, az emberi együttélés keresztény normáinak rögzítése, valamint az államrend védelme. Ezekre az elvekre a drámában hangsúly helyeződik, különösen Kupa és Theodat vitájában, amely a szabadság fogalmának pogány és keresztény értelmezését állítja egymással szembe. (II. 4.) István 1038-ban halt meg, a hagyomány szerint Mária mennybevitelének napján. (KRISTÓ 2001, ROMSICS 2015, 87–124.)

Gizella

II. (Civakodó) Henrik bajor herceg leánya (a drámában Fridriknek nevezi atyját), I. Ottó német-római császár dédunokahúga, II. Ottó unokahúga, III. Ottó unokatest-

vére, II. Henrik király, 1014-től császár nővére. A 998-ban játszódó darabban István ifjú felesége. Nagy (a német krónikákban túlzott) szerepe volt a kereszténység terjesztésében. 996-tól 1045-ig tartózkodott Magyarországon. Imre herceg halála (1031) után a megtört és beteg király nevében Pétert támogatta örökösként Vazullal szemben, ami tragikusan elhibázott lépés volt, mert az Árpád-házi fiág kizárása az utódlásból az öröklési jog megsértését jelentette, amit tetézett, hogy a leányági hozzátartozók közül is, a magyart mellőzve, egy „fecske módra ficserelő” olaszt jelölt királynak (aki egyébként hamarosan szembefordult vele). A hazai és néhány külföldi forráshely szerint a sértett Vazul összeesküvést szőtt és (sikertelen) merényletet követett el a király ellen, aminek büntetéseként megvakították és a fülébe forró ólmot öntöttek. A *Képes Krónika* szerint ez Gizella (Keisla) műve volt, akinek Sebus nevű követe a királyné parancsára hajtotta végre a Vazul elleni ítéletet. Erről a király nem tudott, sőt ő elősegítette Vazul fiainak (a jövőben magyar királyoknak) menekülését. Vagyis a *Képes Krónika* és követői a Szent István-kultuszt megalapozó Vazul-fiak (és unokák) szempontjából nézve a történeteket, egyúttal megteremtették a magyar történelem első bűnbakját is. Az *István*-dráma ebből a szempontból Gizella rehabilitációjának is felfogható, ami a dráma forrásaival függ össze. Mivel az utolsó jelenetben meghatározó szimbolikus szerepe van a Szent Koronának, megemlíthjük, hogy a koronázási jelvények közül (amelyekről Katona részletesen szól történeti munkájában), a palást Gizella alakjához kötődik, ezt a hagyomány szerint ő és udvarhölgyei hímezték ki arannyal. (HÓMAN 1938, 121–151.)

Gizella 1045-ben elhagyta az országot, s a Passau melletti niedermünsteri zárdában halt meg idős korában 1060 körül, mások szerint még később. (GYÖRFFY 1977, 382.) Amikor a dráma keletkezett, még nem tisztelték boldogként, mert ez az egyházi eljárás csak később, a 20. század elején indult meg.

Adelhaid

Egyes krónikák szerint Mieszko (Mescho, Mesko, Miciszlav) lengyel fejedelem nővére, illetve, mások szerint leánya. Géza fejedelemnek állítólagos felesége, ő térítette volna keresztény hitre Gézát. (GOMBOS 1938, 294–296.) Mindez a 12. század második fele utáni lengyel forrásokon alapuló feltételezés, amely nem állja ki a történeti kritika próbáját. Az említett krónikák Adelheid fiktív alakjával voltaképpen elfedik István valódi anyjának, a Gyula nemzetségből származó harcias, férfias szokásoknak hódoló Sarolt (Sar-aldy, szlávosan Beleknegini: ’fehér hölgymenyét’) alakját, akit más krónikák uralkodásra termett, szép asszonynak (pulchra domina) neveztek (s aki minden erejével fiáért küzdött), ám az ő figurája nem felelt meg az ájtatos asszony képzetének. (GYÖRFFY 1977, 59–63.) Girzick s őt követve Katona a kitalált Adelheid szerepét előtérbe helyező kútfők alapján formálta meg István mostohaanyjának fiktív és meglehetősen ellentmondásos alakját, aki Géza emlékét ápolva is Kupa (Koppány) nagyratörő, férfias alakjának hatása alá kerül, és esküvel kötelezi el magát neki. Hite szerint mindez István és az ország érdekét szolgálja, később azonban ráébred, hogy csupán eszköz lett volna a főhatalmat megszerezni akaró Kupa kezében. Girzick és Katona Adelheidot a lovagdrámák meghasonlott nőalakjainak mintájára formálta meg.

Girzicknél: „Miezišlavs Herzogs von Pohlen Schwester, Herzoginn von Hungarn, des verstorbenen Herzogs Geisa zweite Gemahlinn, und Stephanns Stiefmutter.” (Miezišlawnak, Lengyelország Hercegeének nővére, Magyarország Hercegnője, az elhunyt Géza Herceg második felesége, Stephann [István] mostohaanyja.)

Judith

A drámai fikció szerint István húga, aki a forrásoknak egy kevésbé megbízható részében Boleszláv lengyel uralkodó felesége. (A drámában még csak mátkája.) Az ő fia lenne Veszprém (Besprim), aki később felbukkan a magyar királyi udvarban. (GOMBOS 1938, 296–297.) A történeti források szerint azonban Istvánnak három leánytestvére volt, az egyiknek fia bolgár cár lett, de megvakították, a másik Velencébe ment nőül, az ő fia Orseolo Péter, István első utóda, a harmadik nővér férje (vagy fia) Aba Sámuel, István második trónutódja. (KRISTÓ 2001) A külföldi források közül említendő: Ortilo de Lilienfeld, Thietmar merseburgi püspök és Ademar Cabannensis, valamint az Al-taichi Évkönyv. (GOMBOS 1938, 279–324., GYÖRFFY 1977, 59–61, 124–126.)

Boleszlav Miczišzlav

A drámai fikció szerint Adelhaid bátyjának a fia, a lengyel trón várományosa. Fiktív figurája kapcsolatba hozható I. (Bátor) Boleszló (Boleslaw Chrobry) lengyel fejedelem alakjával, aki változó kapcsolatban állt a magyarokkal. Egyes adatok szerint elűzte magyar feleségét fiával, a fentebb említett Veszprémmel együtt, aki a magyar udvarba került, később visszatért Lengyelországba, legyőzte fivérét, II. Meskót, és rövid ideig uralkodott. (GYÖRFFY 1977, 283.) Boleszló egy ideig Gyula szövetségese volt, de kijevi hadjáratában magyar segédcsapatok is részt vettek. Aba Sámuel a király hadait vezette ellene.

Aba Sámuel

A drámában István sógora. A cselekmény pozitív kifejeletének meghatározó figurája. Ő az a „Vitéz Fehér bokrétájú Magyar”, aki megmenti a Békételenek fogságába esett nőket, Adelhaidot, Judithot és Gizellát. Ő hozza a hírt Asztrik és a Szent Korona érkezéséről. Egyes források szerint nem István sógora, hanem nővérenek a fia. István halála után a királyi udvarban az idegenek között az egyetlen magyar családtag, ami a magyarok számára népszerűvé tette. Péter után királyként István művének lebontásán dolgozott. Péter szövetségese, III. Henrik 1041-ben a ménfői csatában legyőzte, majd menekülés közben megölték. A sári (Abasár) monostorban temették el. Ismét Péter került a trónra a Vazul-fiak visszatéréséig (1047). A nép körében tisztelet övezte Aba Sámuel emlékét. Anonymus is fontos szerepet tulajdonít az Aba-nemzetségnek.

Venczelin

Girzick és Katona szerint bajor gróf, István „Fő Hadi Vezére”. Györffy azt írja, hogy „a Vencelin-utódok szerint István a Koppány ellen induló testőrség élére Hont és Pázmány főembereket (*principes*) állította, a sereg parancsnokává pedig Vencelin sváb vendéget (*hospes*) tette meg, s ő volt az, aki a harcban Koppányt megölte.” Somogyban

érdemei elismerésül birtokot nyert. Jelentős szerepet játszott a küzdelemben, de alakja azt az elfogult állítást is inspirálta, amely a német részvétel súlyát eltúlozva, a harcot a magyarok és németek csatájának tüntette fel. (GYÖRFFY 1977, 117.) A *Képes Krónika* ezt írja: „Geycha fejedelem halála után Cupan vérfertőző házassággal akarta magához kötni Szent István király anyját. Szent Istvánt pedig meg akarta ölni, hogy hercegségét uralma alá vesse. Ő symigiumi vezér volt. Szent István azonban összehívta főembereit, és Szent Márton hitvalló közbenjárásával az isteni irgalom segítségével könnyörgött. Azután seregét összegyűjtve, az ellenség ellen indult, a Goron folyó mellett övezték fel először karddal, és itt testőreiül két főembert állított, Huntot és Pazmant. Egész seregének fejévé és vezérévé pedig alaman származású vendégét, Vencellinust tette meg. [...] Abban a csatában Vencellinius ispán megölte Cupan vezért, és Szent István, aki akkor még vezér volt, kiterjedt földbirtokkal jutalmazta meg ezért. Cupant pedig Szent István felnégyeltette [...]” (KÉPES KRÓNIKA 1986, 79–81.) A drámában nem István, hanem Venczelin adja ki a parancsot Kupa felnégyeltetésére. (IV. 3.)

Szeverini Theodat

Theodat vagy Deodat István nevelője, egyes források szerint ő keresztelte meg Istvánt (Adalberttel együtt), majd nevelője lett. Petrus Ransanus humanista történétíró is említi. Nemzetsége szerint apuliai San Severin-i gróf, a drámában is így említik. Ransanus szerint Adeodatus Tacta egy klostrot alapított, amit róla Tactának neveztek el. Azt is tudjuk, hogy népiesen Tatának nevezték. (RANSANUS 1985, 133, 235.)

Kupa

Kupa (Koppány) Tar Szerind (Zerind) fia, az Árpád-fi Tarkacsu (Tarhos) ágán. Hóman hasonló feltevése szerint ily módon Tevel fia és Tormás öccse. (HÓMAN 1938, 89–120.) Birtokai Somogyban és Zalában voltak, Katona „Sümegei Vezér”-nek nevezi. Mivel ez Fajsztól való származása is felvetődött. Györffy szerint a Géza-ág rivális rokonságaként származása a Tarhos-ágból vetethető le. (GYÖRFFY 1977, 110–132.) Kupa (Koppány) Géza halála után Sarolt (a drámában Adelhaid) feleségül vételével a főhatalom megszerzésére törekedett. A hagyomány szerint pogány szokásoknak hódolt, jóllehet 972-ben megkeresztelték. (A dráma pogányságát nyomatékosítja: bálványok előtt rituális cselekvéseket végez, és társaival vérszerződést köt. II. 3.) Az Árpád-ház két ágának küzdelme a régi és az új, a hagyományok és a kereszténység viaskodását jelentette. Itt is hangsúlyozzuk, hogy Kupa a levirátus (sógorházasság) elvével megerősített szeniorátus (korelsőség) szokását követte, ezt éppen Géza törte át a primogenitura (elsőszülöttség) érvényesítésével. Győzelmével István a keresztény magyar állam alapjait teremtette meg, amit a koronázás aktusa jelképezett. A drámai cselekménynek kifejelete a koronázás jegyében történik, ez a cselekmény közvetlen jövőbeli eseménye a függöny legördülése után. Kupa testének felnégyelését a drámában Venczelin rendeli el. Az egyes testrészeket Veszprémbe, Győrbe, Esztergomba és Erdélybe küldték, az első három vár kijelöli azt a területet, amelyet István ekkor ténylegesen uralt, a negyedik testrész elküldése pedig igénybejelentést jelentett a jövőre nézve. Kupa teste tehát üzenethordozó szöveggé

funkcionált. Katona átdolgozásának fontos fejleménye, hogy nála István megsiratja legyőzött ellenfelét, rokonát, elesett harcosaival együtt. Ez dramaturgiai szempontból is megköveteli, hogy nem ő, hanem Venczelin adja ki a Kupa felnégyeltetésére vonatkozó parancsot.

A dráma többi szereplőjének neve előfordul a különböző krónikákban, de alakjuk jobbra az írói fantázia terméke.

Szöveghagyomány

Kézirat

A szerző autográf kézirata elveszett, csupán másolata hagyományozódott: *István. A' Magyarok Első Királya. Eredeti Vitézi Néző Játék 4 Fel Vonásban*. A színdarab (az elveszett autográf és a másolat) 1813-ban keletkezett, ugyanebben az évben mutatták be augusztus 19-én. Franz Xaver Girzick *Stephann der Erste König der Hungarn* című, 1792-ben megjelent és bemutatott művének átdolgozása magyar színpadra, az átdolgozó saját dramaturgiai szempontjai alapján. A címlapon olvasható függelék-szöveg szerint a szerző által „szabadon készített”. Súlypéldány, amely a bemutató előadás súgókönyve is volt, ami azt igazolja (az ősbemutatón Katona József játszotta a címszerepet), hogy a szerző eredeti kézirataról másolták. A címlapon pecsét, felirata: Nemzeti Színházi Könyvtár. Az előzéklap címkéjén a cím ebben az alakban szerepel: *István a' Magyarok első királya*, előtte szám: 178. A 31. levél rectóján Stipsics cenzornak az előadást lehetővé tevő, 1813. július 29-én kelt engedélye látható. A cenzori kéz vízszintes és függőleges áthúzásokkal kihúzta a szövegből a nem kívánatos részeket, így Kupa és a békétlenek idegenellenes megnyilatkozásainak jelentős részét. A kézirat érdekessége, hogy néhány kurtítás, igazítás, bejegyzés két másik kéztől származik, feltételezhetően a szerző keze az egyik. Ez esetben a kézirat a szövegalakulás végső szerzői fázisát rögzíti. A kézirat 31 számozott levelet tartalmaz, a számok (amelyek utólagosan kerülhettek a lapokra 1-től 31-ig) a rectókon az első sor fölött középen találhatóak, a rectók jobb felső sarkában a lapok külön is meg vannak kézzel számozva 1-től 61-ig. A kéziratos kötet mérete 25×21 cm. Félvászon kötésben. Lelőhely: OSZK SzT. Jelzete: N. Sz. I. 12.

A kézirat tüzetes vizsgálata alapján arra a megállapításra jutottunk, hogy a szöveget négy kéz alakította. A szövegalakulás időrendje szerint az első kéz a kritikai kiadás alapszövegéül szolgáló másolat elkészítőjének keze. A második kéz, mint jeleztük, Stipsics cenzoré. Mivel ez a kézirat Stipsics engedélyével az ősbemutató (s feltételezhetően valamely későbbi bemutató) súgókönyve volt, egy színházi kéz – időrendben a harmadik – szintén alakított a szövegen. Legfőbb célja, a jelek szerint, az előadás tempójának gyorsítása volt, ezt a szándékot húzásai, s a kihagyásra ítélt részek áthidalásai nyilakkal, kötőszavakkal, egyéb jelzésekkel világosan mutatják. A cenzor és a színházi kéz, tehát a második és harmadik kéz alakításait, törléseit, változtatásait természetesen nem tekintettük az autentikus szöveg részének, de a textológiai jegyzetekben minden esetben tájékoztatást adunk ezekről az idegen beavatkozásokról. Szövegvizsgálatunk tapasztalatai alapján azonban kijelenthetjük, hogy még egy, sorrendben a negyedik kéz is részt vett a szöveg formálásában, amelyről megalapozottan állítjuk, hogy ez Katona József keze. Ezt a kezet a műnek a fordítás és az eredeti közti sávban elfoglalt helye szerint – erről még lesz szó – a jegyzetekben fordítói, illetve, legtöbbször, szerzői kéznek nevezzük. A negyedik kéznek Katona József kezével történő azonosítását *hat*

filológiai érvvel támasztjuk alá. 1. E javítások, szavak közötti, valamint a törlések fölött és a margón elhelyezett betoldások és egyéb változtatások írásképe, betűformálása a visszahajló betűszárakkal és ductusa hasonlít a ránk maradt Katona-kéziratok jellemzőihez, jelesül a *Jeruzsálem pusztulása* kecskeméti fogalmazványának írássajátosságaihoz. 2. A szóban forgó javítások olyan személytől származnak, aki behatóan ismeri a művet, sőt Girzick eredetijét is. 3. Betoldásai, változtatásai jeles dramaturgra utalnak, s minden esetben a szöveg javára válnak. 4. A javítások szóanyaga és írásmódja megfelel a Katona-szövegek szókészletének, nyelvi világának, ortográfiájának. 5. Katona József szenvedélyes átdolgozó volt, ezt az írói tulajdonságát a *Bánk bán* két kidolgozása, továbbá a *Jeruzsálem pusztulása* három szövegváltozatának (a fogalmazványának, a cenzori példánynak és a verses töredéknek) összevetése igazolja. Szerzői természetével nagyon is összhangban volt, hogy az ősbemutató előtt néhány helyen „belenyúlt” a szövegbe, ezzel létrehozta azt a változatot, amelyet a szöveg végső változatának, az ultima manusnak tekinthetünk. 6. Annál is inkább állítható a szerzőnek ez a belépése a szövegbe, mivel az ősbemutatón Katona József játszotta a címszerepet, ezzel az alakítással búcsúzott színészként a publikumtól. Fejében volt tehát a teljes szöveg, nemcsak saját szerepe, hanem a többieké is. Memorizálás közben, valamint a próba alkalmával egy-egy, a leírtnál logikusabb kifejezés, könnyebben, hitelesebben mondható megoldás megnyerte tetszését, s az előadás szövegének ezeket a változtatásait rávezette a sugópéldányra. Így alakult ki az *István* végleges szövege. Az elmondottak alapján az *István* keletkezőben lévő szövegnek nevezhető. Erősíti állításaink hitelét az a körülmény, hogy Waldapfel József, aki ismerte a drámaíró kéziratait, s kézbe vette az *István* másolati szövegét is, bár tüzetesen nem vizsgálta azt, feltételezte, hogy néhány rövidítés és apróbb igazítás „alighanem magának Katonának kezétől származik.” (WALDAPFEL 1930, 347.)

Ha érveinket szem előtt tartva a szöveg vizsgálata során valamely javítást vagy betoldást Katona kezének tulajdonítottunk, akkor ezeket a helyeket az autentikus szöveg részének tekintettük, s ennek megfelelően véglegesítettük a kritikai kiadás főszövegét. (Textológiai jegyzetben mindig közöljük a javítás előtti kézirati szöveget.) Kivételként kezeltük azokat a ritka eseteket, amikor, bár feltételezhető a szerző jelenléte, de – bizonyára a gyors munka, az idő sürgetése következtében – a javító szándék nincs beágyazva a kontextusba, nincs összehangolva a grammatikai szerkezettel. Ebben a néhány esetben textológiai jegyzetben adunk tájékoztatást a szöveg mozgatójáról. A húzások külön mérlegelést jelentettek. Ezek többsége a cenzortól és a színházi kéztől származik, s ilyenkor a kihúzott részeket természetesen benne hagytuk a szövegben. Néhány esetben viszont a szerző (fordító) beavatkozását sejtettük. De ezeket a húzásokat is csak akkor vettük figyelembe, ha a szerzői kéztől származó betoldások szava vagy szavai hitelesítik a húzás eredetét.

Mindennek következtében kritikai kiadásunk szövege jó néhány helyen eltér mind az Abafi Lajos (1880–1881), mind pedig a Solt Andor által közölt *István*-szövegtől. Ez a szöveg itt jelenik meg először. A dráma főszövegének kialakításakor figyelembe vettük Oltványi Ambrus korábbi, még az 1980-as években, az Orosz László által tervezett program keretében a kéziratról készült, részben írógéppel, részben kézírással

rögzített olvasatának szövegét, valamint Horváth Károly újabb, szintén a kéziratról készült, számítógéppel rögzített olvasatának szövegét. Az általunk kialakított és itt közölt főszöveg az utóbbiakétól is eltér.

Kiadások

Csak a teljes szövegű kiadások adatait vettük fel. Az *István* önálló drámaként külön kötetben nem jelent meg, csak a szerző más műveivel közös kötetben. Jegyzékünkben a szerző nevét és a drámának az adott kötetben található címét vettük előre, utána adjuk meg a gyűjteményes kötet bibliográfiai adatait, ebben a költő nevét K. J. alakban rövidítjük, a gyűjteményes kötet címét akkor is nagybetűvel kezdjük, ha a szerző neve a cím birtokos jelzőjeként szerepel.

1. Katona József: *István, a magyarok első királya*. Eredeti vitézi nézőjáték négy felvonásban. In K. J. *Összes művei*. Kiadja Abafi Lajos, I–III., Bp., Aigner Lajos, 1880–1881, II, 279–335.

2. Katona József: *István, a magyarok első királya*. Eredeti vitézi nézőjáték négy felvonásban. In K. J. *Összes művei*. Sajtó alá rend. Solt Andor, I–II., Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1959, I., 881–935.

Színpadi feldolgozások

Az 1813. augusztus 19-én sorra került ősbemutató és az előadás augusztus 30-i megismétlése után a színdarab a következő évben még háromszor másorra került a társulat pesti tartózkodása idején. A Pestről távozó színészek magukkal vitték a kéziratot, s többször elővették, olykor alkalmi előadás céljából az István-napi ünnep kapcsán. Az 1833-ban kialakult Pest megyei játékszíni társaság tagjai visszahozták a kéziratot. A kézirat I. levelének rectóján az 1834. augusztus 19-i előadás szereposztása látható, de a lapon korábbi vidéki előadások szereposztása is kivehető Vándzával és Baloggal, ez talán az 1814–1815-i nagyváradai együttműködésükkel kapcsolatos. (WALDAPFEL 1830, 347.) Katona egész estét betöltő színdarabjának előadásai jól megkülönböztethetők Kotzebue *Der erste Wohlthäter Ungarns* című egyfelvonásos darabjának előadásaitól, mivel ez minden esetben társdarabban került színpadra. Kerényi megállapítása szerint viszont nem tisztázható teljes bizonyossággal az *István és Gizella* címváltozatú dráma kérdése. Ezt a címet először Komlóssy Ferenc használta Kotzebue-fordításához (*Hazai és Külföldi Tudósítások*, 1825. október 8.). Később szerepel Miskolc és Kolozsvár színpadán, a színlapok tanúsága szerint a szereplők azonosak Katona József drámájának szereplőivel, csak néhány epizód szereplő van elhagyva. Feltehetően Katona művének előadásáról van szó, de szöveggönyv híján ez nem állítható biztosan. Kerényi listáján ezek az előadások kérdőjellel szerepelnek.

Nincs meg a szövegekönyve Johann Schön *König Stephan der Heilige, oder: Die Krönungsfeyer Giselens von Bayern* című előadásának, az 1829. február 6-i kassai színlapjáról megtudható, hogy 1825-ben a királyné koronázására készült, s akkor adták elő Pozsonyban. Szövegekönyv hiányában nem vethető össze sem Girzick, sem Katona drámájával. Jegyzékünket Kerényi alapján állítottuk össze (KERÉNYI 1992, 408–409.), tőle származnak a hivatkozások is. Ezek sorrendje: a játszás helye és időpontja, a színlapadat és lelőhelye, utalás György Eszter 1983-ban publikált színlapkatalógusára, a zsebkönyvadat és lelőhelye (a megadott szám a színházi zsebkönyvek katalógusára utal, az ezzel kapcsolatos bibliográfia: HANKISS–BERCZELI 1961.), a sajtó és kritika, illetve egyéb forrás jelzete. A hiányzó adatok jelzése: –. (Bővebben lásd a dráma befogadástörténetéről szóló fejezetet!)

1. Pest, 1813. augusztus 19. (OSZK, GYÖRGY 1983, 249. zsk., –)
2. Pest, 1813. augusztus 30. (–, 249. zsk., –)
3. Pest, 1814. február 3. (OSZK, GYÖRGY 1983, 250. zsk., –)
4. Székesfehérvár, 1814. április 23. (–, 250. zsk., –)
5. Pest, 1814. május 30. (OSZK, GYÖRGY 1983, 250. zsk., –)
6. Pest, 1814. október 26. (–, 250. zsk., –)
7. Miskolc, 1816. február 12. (–, –, *Magyar Kurír*, 1826. március 5., *Hazai és Külföldi Tudósítások*, 1816. március 20.) *István, a' Magyarok első Keresztény Királya* cím-változattal.
8. Marosvásárhely, 1818. július 19. (OSZK, GYÖRGY 1983, –, –)
9. Kőszeg, 1819. augusztus 20. Vö. Csergheő Ferenc feljegyzéseivel, OSZK Kt. Quart. Hung. 1142.
10. Pest, 1819. szeptember 17. (–, 1011. zsk., *Pannonia*, 1819. szeptember 22., *Wiener Zeitschrift*, 1820. január 22.
11. Komárom, 1819. december 1. (–, 620. zsk., –)
12. Veszprém, 1820. május 30. (OSZK, GYÖRGY 1983, –, –) *István, a' Magyarok első Keresztény Királya* cím-változattal.
13. Pest, 1820. július 3. (–, –, –) (?)
14. Pozsony, 1820. július 3. (–, 621. zsk., *Magyar Kurír*, 1820. július 18., –)
15. Buda, 1820. október 4. (–, 1012. zsk., *Magyar Kurír*, 1820. október 24.) *István, a' Magyarok első Királya, vagy a' Keresztény Vallás diadalma* cím-változattal.
16. Székesfehérvár, 1821. január 16. (–, 790. zsk., –)
17. Miskolc, 1830. február 12. (OSZK, –, –) ? *István és Gizela* cím-változattal.
18. Kolozsvár, 1832. augusztus 20. (OSZK, –, –) ? *István és Gizela* cím-változattal.
19. Buda, 1834. augusztus 19. (OSZK, GYÖRGY 1983, 258. zsk., *Honművész*, 1834. augusztus 24.)
20. Debrecen, 1836. április 18. (OSZK, –, *Honművész*, 1836. június 16.)

Megjegyzés: A jegyzékben 13.-nak feltüntetett előadás azért szerepel kérdőjellel, mert a Kerényi által feltüntetett hírlapi forrásban ennek az előadásnak nyomát nem találtuk, az ott megjelölt kritikai adat a 14. számmal szereplő előadásra vonatkozik.

A dráma 1837 után lekerült a műsorról. Csak ritkán vették elő. 1913-ban, az ősbe-mutató centenáriumban, Nagyváradon, a Szigligeti Színházban Bihari Ákos színész-rendező színre vitte a művet. (Híradás: *Nagyvárad*, 1913, 11, 14, 2. – LISZTES 1992, 118.) A kutatás során még két adatra bukkantunk. A *Magyar Színpad* arról adott hírt, hogy Janovics Jenő Kolozsvárott 1905-ben a fővárosi színházaktól függetlenül önálló műsort és játékrendet tervez, főként magyar írók műveire alapozva, s ennek során színre viszi Katona József *István, a magyarok első királya* című darabját. (1915. szeptember 28. 3.) A *Pesti Hírlap* pedig ugyanezen év november 8-i számában rövid hírben közli, hogy Kecskeméten a Katona József Kör e hónap 11-én (az író születésének évfordulóján) a városi színházban ünnepi felolvasóülést tart, mely során a társulat bemutatja az *István, a magyarok első királya* című darabot. (1905. november 8. 14.) Ezekről az előadásokról egyéb dokumentumot, rendezői példányt, színlapot nem találtunk.

Ortográfia

Az *István*-kézirat vizsgálatából – ortográfiai szempontból minden bizonnyal nem hűséges másolat lévén – kevés olyan tapasztalat szűrhető le, amely közvetlenül Katona József írásmódjára vonatkozhatna. Ilyen megállapításokat a ránk maradt drámakéziratokból csak a *Jeruzsálem pusztulása* kecskeméti fogalmazványa alapján tehetünk. Ezenkívül az idősebb Katona által a fia eredeti, ám elveszett kéziratairól másolt szövegek – ilyen a *Ziska* – lehetnek még segítségünkre, részben az apa és a fia ortográfiai sajátosságainak hasonlóságát érzékelve, részben pedig nem alap nélkül feltételezve idősebb Katona tiszteletét fia iránt, amely respektus kiterjedni látszik az ortográfiára is. E téren persze eltérések is lehetségesek.

Az *István* esetében más a helyzet. A másoló e kézirat létrehozásakor a maga írásmódját követte, amit Katona, aki megalapozott feltételezésünk szerint átnézte a szöveget, tudomásul vett. Így például a rá jellemző (és ma, sőt már akkor is nyelvjárási elemnek számító) *asztat* mutató névmás megkurtítását (*aszt*) betoldásainak kontextusában. Úgy véljük, ennek a kéziratnak az ortográfiája többé-kevésbé arra a szövegtörzshöz jellemző, amelyet a ránk maradt, különböző szerzőktől, fordítóktól származó azon szövegek alkotnak, amelyek a pesti társulattal hozhatók összefüggésbe, vagyis az általuk előadásra szánt, és többnyire a társulat tagjai által készített kéziratok halmazával azonos. Ezt a korpuszt a *Rondella szövegvilágának* nevezzük. Ennek néhány jellemzőjét tükrözi, más kéziratok mellett, az *István*-dráma másolata. Természetesen azonban, mivel ebben az időben még nem volt helyesírási norma, a közös jellemzők mellett egyéni változata a korpusznak ez a szöveg is, mint általában a többi.

Leginkább e szövegek, így az *István*-szöveg erősen fonetikus írásmódja tűnik szemünkbe. Ennek bizonyára az a legfőbb oka, hogy ezek a kéziratok többnyire egy-egy konkrét előadásra szánva készültek, azért, hogy a színpadon hangozzanak el, s így módon eleve figyelembe vették a társulat színészeinek artikulációs bázisát, ejtémódját, beszéd-sajátosságainak ismert jellemzőit. Ezeket a szövegeket ugyanis nem az irodalmi nyilvánosság számára készítették. (Éppen Katona legértettebb művei a kivételek: a

Jeruzsálem pusztulása, a *Ziska* és természetesen a *Bánk bán*. Ez utóbbi nyomtatásban majd' másfél évtizeddel korábban megjelent, mint a színpadon, a másik kettő 19. századi előadására pedig nincs hiteles adatunk. Ezekkel a darabokkal szerzőjük kilépett [kilépett volna] a Rondella szövegvilágából. A nézők mellett immár az olvasókhöz fordult.) Visszatérve az *István* problematikájához, illetve az említett korpuszhoz, ezek a szövegek inkább a fülnek szólnak, semmint a sorokat követő szemnek. A kézirat és az előadás viszonyában megmutatkozó hatás jobbára visszafelé működött, elsősorban nem az írás hatott a beszédre, hanem a beszéd az írásra. Annak az írásmódnak megfelelően készítették ezeket a kéziratokat, amelyet a színpadi gyakorlatban már létező, s az adott előadás során is várhatóan érvényesülő beszédvilág határozott meg. Nem zárható ki persze az sem, hogy a próbákon a színészek kezében lévő, írásban rögzített szerep is hatott az élő előadásra, a hangzó beszédre, tehát az említett hatáscsatorna visszafelé sem volt elzárva.

A fonetikus elv érvényesülése többféle módon is megmutatkozik. Ilyen eset, többek között, a helyhatározóragok magánhangzóinak megrövidülése (pl. *vállunkrol*), az *l* és *ly* megkettőzése (*éllyen, melly, illy, tellyes, beszéllni*), továbbá a részleges és teljes hasonulás írásban történő érvényesítése: *vezérellyed, gonosságom, igasság, annya* stb., valamint az összeolvadás papíron való követése: *koppasztyuk, parancsolattyából, palástyába, menny* (felszólító módú ige), *láttyuk, fűrtyeidbe, fonnyák* stb. Mint látjuk, a felsorolt esetekben a hangtörvények keveredését is tapasztaljuk. E téren egyébként meglehetősen nagy ingadozást tapasztalunk: *mettsem, emlékeztetz, jádzani, látzik, ki aluszák* (magukat), *paizsal, törvényeinkel* stb. A rövidülésnek is több példájára figyelhetünk fel: *mond* (mondd helyett), *áljunk, áld meg* (álljunk, áldd meg helyett). A spiránsok (*s* és *sz*) gyakori megnyújtása is beszédsajátosságra vezethető vissza: *szorossabban, tökéletessen, hevessen, Nemessei, Támaszszai, örökösse, igasságossak*.

Az írásmód meglehetősen következetlen. Az igekötők írása változó, az *sz* teljes (*aszszony*) vagy csonkított kettőzése is előfordul. Néhány példa a következetlenségre: *a – a', botsajtott – botsájtott, lándza – lándzsa, István – Istvány*. Az *ő* és *ű* szinte minden esetben hosszú ékezzel van írva, akkor is, ha feltehetően rövid magánhangzót jelöl. Ez a másoló egyéni jellegzetessége. Fokozza a bizonytalanságok sorát a nagy és kis kezdőbetűk írásának a szétválasztást gyakorta lehetetlenné tevő betűképe. Egyébként a nagy kezdőbetű néhány esetben nyomatékosító, kiemelő szerepet is betölt, jelentéstöbbletet tulajdonít a szónak, de olykor látens instrukcióként fogható fel. A tájszavak előfordulását azért említjük, mert ortográfiai szempontból is tanulságosak: *poszhaszszátok, egészlen, onnént, gyerkőtzte*. A *cs* hangot *ts* jelöli.

Azok a betoldások, javítások, változtatások, amelyeket Katona József kezének tulajdonítunk, aki – feltehetően az előadás előtt – átnézte a szöveget és itt-ott alakított rajta, nem képeznek elegendő bázist ahhoz, hogy abból Katona írásmódjára nézve következtetéseket fogalmazzunk meg, legfeljebb annyit szögezhetünk le, hogy a betoldások írásmódja nem tér el a *Jeruzsálem pusztulása* kecskeméti autográf fogalmazványának ortográfiai sajátosságaitól.

Keletkezéstörténet

Az *István*-dráma keletkezésének tágabb kontextusa a Mária Terézia által megújított Szent István-kultuszban keresendő. Ennek fontos eseménye volt, hogy a királynő az „apostoli király” címet felvéve 1764-ben megalapította a Szent István-rendet. Nem kevésbé jelentős kultuszépítő tette volt, hogy Raguzából hazahozatta Budára a Szent Jobbot (1771), s elrendelte, hogy augusztus 20-a ne csak egyházi, hanem egyszersmind állami ünnep is legyen. Ezek a lépések egyúttal választ, uralkodói ellenlépést jelentettek arra, hogy XIV. Kelemen pápa 1771-ben redukálta a katolikus ünnepek számát, és Szent István napját sem vette fel az ünnepek új rendjébe. A királynő kultikus törekvése országában eleven hagyományt teremtett, amely azonban e hagyomány dekonstrukciójával párhuzamosan, azzal folyamatosan küzdve alakult a 18. század végén és a 19. század első évtizedeiben.

A tradíciónak a rombolása szkeptikus ellentradícióként működött. Már 1740-től kételyek merültek fel a Szilveszter-bulla eredetiségével kapcsolatban, s ezek a kritikus mozzanatok az István-kép egészére kiterjedtek. Őz Pál, a felvilágosodás korának politikai írója (a jakobinus mozgalom vértanúja) a Szent Jobbot „senyvedt csont”-nak nevezte, és az evangélikus Decsy Sámuel, a bécsi *Magyar Kurír* szerkesztője szintén kritikusan szemlélte a Szent Koronát, valamint a benne megtestesülő tradíciót, jóllehet azt nem vetette el, csupán átértelmezte. „*Szentnek* sem azért nevezték azt hajdani őseink – írta *A' Magyar Szent Koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak históriája* című könyvében –, mintha magában a' koronának materiájában valamely különös szentség volna el rejtetve. A' szentség okos valóságoknak erköltsi tökéletessége, és a' szabad akaratnak minden jóra hajlandó meg határozódása, mellyeket semmi ostoba és érzékenységek nélkül való dolgok magokban nem foglalhatnak. Szent nevet érdemel tehát ez a korona.” A szakrális jelző e szekuláris értelmezése szerint főként a vele megkoronázott király és a nemzet benne megtestesülő törvényes kapcsolatának kifejezése céljából érvényes ez az elnevezés, „hogy tudniillik az azzal fel ékesített személyek kötelesek a' természet és nemzetek szentséges törvényeinek meg tartására, és a' népnek boldogságára tzelző dolgoknak el követésére.” (DECSY 1792, 165.)

A katolikus egyház és az udvar azonban ezzel a világi jelentéstulajdonítással szemben töretlenül a hagyomány szakrális értelmezését képviselte. 1818-ban először rendeztek Szent Jobb körmenetet a budai várban, József nádor pedig a következő évben kötelezte az állami főméltóságok viselőit az ünnepi eseményen való részvételre. (ROMSICS 2015, 87–124.) A kultusznak ez a hivatalos képviselete a köznépi tudatra, kivált a városi polgárság szemléletére is hatással volt. Ebben az irányban érvényesült az iskoláknak a magyar történelemmel, nevezetesen István királlyal kapcsolatos pedagógiai törekvése. Ilyen körülmények között a pesti színjátszásnak, mind a német, mind a magyar színháznak műsoruk kialakításakor, reagálnia kellett a közönség ez irányú érdeklődésére.

A Szent István-kultusznak ebbe a hálózatába került bele Katona József 1813-ban írt *István*-drámája, s ebben helyezendők el a dráma előadásai is. A színdarab létrejötté-

nek szűkebb kontextusát a színházi viszonyokban tárhatjuk fel. Ezzel kapcsolatosan tudnunk kell, hogy Katona József maga is határozottan szembeszállt a koronát a szakrális elemtől megfosztó értelmezéssel Kecskemét történetéről írt művének egyik függelékzövegében, amelynek (Miletz Jánostól származó) címe: *A Pannonia névnek eredete, Sylvester pápa levele és a magyar szent koronának ábrázolása*. (KATONA 2005, 103–111.) Ebben ezt írja: „Legbővebben harczolt ezen szent korona ellen Détsi Sámuel; legbővebben, legbölcsebben védelmezi ezt Koller József pécsi kanonok: *In commentario de sacra regni Hungariae corona. Editio Quinque Ecclesiis 1800. Typis Catharinae Engel viduae*. – Ezt a könyvet olvassa a ki a korona iránt kétségeskedik és ebben eligazulni akar.” (KATONA 2005, 107.)

Katona József drámájának közvetlen előzménye az 1812-re felépült új pesti német színház megnyitó ceremóniája, illetve az akkor, február 9-én bemutatott Kotzebue-darab volt, az *Ungarns erster Wohlthäter* Beethoven kísérő zenéjével. Az esemény rangját reprezentálta, hogy szerzőnek, illetve a kísérőzene komponistájának a kor legnépszerűbb drámaíróját és a nagy zeneszerzőt kérték fel, akik el is vállalták a megbízatást. Az *Ungarns erster Wohlthäter* egy trilógia első része, annak előjátéka. A középső rész, a *Bela's Flucht* azonban nem került előadásra, mert, mint Bleyer Jakab írja: az előadás rendezői szerint „a nemzet nagylelkűségére való illoyalis emlékeztetés [...] nem illett bele a megnyitó előadásba”. (BLEYER 1912, 167–168.) E helyett egy alkalmi darabot adtak elő. Erről a helyettesítő színdarabról, a *Die Erhebung von Pest zur königlichen Freystadt* című, ismeretlen szerzőtől származó alkalmi produkcióról annyit tudunk, hogy történeti kép 1244-ből, amikor IV. Béla szabad királyi városi rangra emelte Pestet. (A *Bela's Flucht* 1815-ben került színre ötször, majd később is néhányszor. Cseri Péter fordította magyarra, a német színház magyarul mutatta be 1819. szeptember 28-án, majd Ruzsitska József operát írt belőle, ez a mű, a *Béla futása* a műfaj hazai elindítója.) A színházat megnyitó trilógia harmadik része a *Die Ruinen von Athen*, amelynek záró aktusaként Minerva istenasszony magasztaló szavak kíséretében megkoszorúzza Mária Terézia unokájának, Ferenc királynak a szobrát. Ez inkább szertartás, színjátékos aktus, semmint színdarab.

Az *Ungarns erster Wohlthäter* cselekménye Pest mellett egy szabad mezőn játszódik. A játék István (azaz Stephan) beszédével kezdődik, majd hívei élén fogadja a láncra vert Gyulát, a fikció szerint a pogány „Moglut” törzs legyőzött fejedelmét, akinek nagylelkűen megbocsát, és megszabadítja láncaitól, mert „In Fesseln kennt der Ungar keinen Feind”, vagyis láncra verve nem ismer ellenséget a magyar. Ezután a lefátyolozott Gizella (Gisela) érkezik kíséretével, akit István uralkodóként magához emel. István kifejti nézeteit nemzetének a művelt európai népek közösségébe iktatásáról, törvények által biztosított rend által. Ekkor megérkezik a római küldöttség a koronával, amelyet István maga tesz a fejére. Az előjátékot az első király magasztos látomása zárja: Szent László, II. András (az Aranybullát adó király), Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás után Mária Teréziával zárul a nagy uralkodók sora. (BLEYER 1912). A darabról újabban: KOVÁCS 2018.

Ez történt Pesten 1812. február 9-én. A megnyitó előadás darabjait február 10-én és 11-én megismételték, ezen kívül ebben az évben még kétszer adták, 1831-ig tizenhárom

alkalommal vitték színre. (KERÉNYI 1999, 608.) Ugyanebben az évben Kotzebue előjátéka Pesten nyomtatásban is megjelent *Ungerns erster Wohlthäter* címmel. (KOTZEBUE 1812) (Megjegyzendő, hogy a kéziratban az *Ungarn* szó szerepel, a nyomtatott szövegben ebből *Ungern* lesz, a címbeli *Ungarns* helyett *Ungerns*.) Az előjátékot Komlóssy Ferenc átdolgozta, szabad prózai fordításának címe: *István Magyarok első Jótevője*. Ő 1823-ban egy háromfelvonásos drámát is kiadott *István, első királyunk koporsója* címmel a Hartvik-legenda alapján, amely 1083-ban játszódik, István szentté avatásának két csoda által szakrálissá emelt történetét mutatja be. (KERÉNYI 1999, 611–612.)

Fontos tudnunk, hogy a Habsburg Birodalomnak szinte minden nagyobb, jelentősebb városában működött német nyelvű társulat. Ezek nem kis konkurenciát, de ösztönzést, sőt példát is jelentettek a magyar társulatok számára. „Inkább az utókor egyneműsítő nemzeti művelődéstörténet-írása konstruált ellenséges viszonyt a német ajkú és az anyanyelvű társulatok között, az azonban tény, hogy az anyanyelvű társulatoknak minden szempontból kihívást jelentett a helybeli német színház, műfaji példákat, előadási típusokat és részben a színházszervezés hétköznapijaiban is eligazítót.” Az a körülmény pedig, hogy a német színházak „hazai témájú színműveket, a hazai történelemből merített drámákat játszottak, ez bátorítást jelentett az anyanyelvű társulatoknak, egyben az ilyen témájú művek felértékelődését is, s a nemzetiesített változatok készítésére újabb ösztönzést.” (FRIED 1991. 8–9.)

A hazai német színészet reprezentatív István-drámája különösen komoly kihívást jelentett a pesti magyar társulat számára, amely a műsorban korábban is megmutatózó patrióta szándéknak megfelelően, de a közönségigény kielégítése céljából is, Istvánról szóló drámát kívánt színre vinni, kihasználva az augusztus 20-a által kínált alkalmi lehetőséget is, amire a Kotzebue-darab nem reflektált. A magyar társulat ekkor „delectans actorára”, Katona Józsefre bízta a közönség ez irányú várakozásának kielégítését. Az idő sürgetett.

Itt lép a történetbe a prágai születésű Franz Xaver Girzick (1760–1813; eredeti neve František Jiřík volt, a magyar szakirodalomban Girzik formában szerepel), aki színészként huszonhárom éves korában került Magyarországra, Kumpf Pozsonyban szereplő társulatában szerepelt, s az Unwerth-féle budai operatársulatnak is tagja lett. Magyarul is megtanult, már Kelemen László társulatának színpadán is fellépett két olyan szerepben, ahol az akcentust a darab írta elő. (PRAŽÁK 1991, 13–19.) 1813-ig maradt Pesten. Girzick a jelek szerint megszerette a magyarokat, s 1792-ben, ajánlásának szövege szerint – „Der edlen Nation der Hungarn in Unterthänigkeit gewidmet von ihren Verehrer dem Verfasser” – a nemes magyar nemzetnek ajánlotta *Stephann der Erste König der Hungarn* című, hatfelvonásos színdarabját, amely két kiadásban is megjelent 1792-ben (a kötet címlapján a szerző neve Girzick formában szerepel, ezt az írásmódot követjük) és 1803-ban. 1792-ben kétszer elő is adták. Modern kiadása is van. (GIRZICK 1999) Pukánszky Béla szerint hatott rá Szentjóni Szabó László *Mátyás király, vagy A nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma* című színdarabja, amelynek német fordítása 1792-ben napvilágot látott Budán *Mathias Corvinus oder Volksliebe ist edler Fürsten Lohn* címmel. Bizonyos, hogy Girzick történeti forrásként használta Karl Gottlieb Windisch *Kurzgefasste Geschichte der Ungern...* című munkáját. (WINDISCH

1784) Egyéb művei közül megemlítendő a *Die Erstürmung des Prinzen Eugenio Thores, oder Temeswars Befreyung* (1813), de ez szerzőjének ambíciója ellenére sem volt jelentős alkotás (kézirata újabb publikációban hozzáférhető: FASSEL 2003), s még 1802-ben *Hungarns Gastfreiheit* címmel a magyar népelet alakjait vitte színre. Ismertté tették a szerzőt átdolgozott, illetve önállóan írt operaszövegei, librettói. Nagy becsvágygal írta *Achilles und Polyxena* című verses tragédiáját, de ez nálunk nem került színre, s kívül esik szemhatárunkon. (PUKÁNSZKY 2002, 412–413.; KÁDÁR 1914, 42–43, 125.)

Girzick *Stephann der Erste König der Hungarn* című darabja volt Katona József *István. A' Magyarok Első Királya* című drámájának alapja. Az eredeti drámát kevésszer adták elő Pesten: az 1792. december 10-i ősbemutatót követően egy 1809-es kassai előadásáról tudunk. A kassai német társulat előadásának ránk maradt színlapja szerint ez a január 20-án sorra került produkció Karl Anton Seeligmann jutalomjátéka volt. (1825-ben a pesti német színházban is műsorra tűzték. KERÉNYI 1999, 607–608.) Girzick szövege alapján Katona műve – a színlap és a kézirat jelzése szerint – „A' Magyar Nemzeti Játék Színre szabadon készítetett”, vagyis a kor szóhasználatának értelmében szerint mind Katona, mind pedig a színház szabad átdolgozásnak tekintette. Így is kell elhelyezni Katona életművében. A fordítások és az eredeti művek közti skálán közbülső helyet foglal el, mai fogalmaink szerint közelebb áll az utóbbi kategóriához. A kézíraton az „Eredeti Vitézi Néző Játék” megnevezés szerepel. Katona Józsefnek gyorsan kellett dolgoznia, mert munkája a közelgő ünnepre készült 1813 júliusában, már a *Ziskával* való foglalkozás közben (WALDAPFEL 1933a, 259.), s már július 29-én megkapta a cenzori engedélyt, amiről a kézirat utolsó lapján olvasható bejegyzés tanúskodik. A színdarab előadása Katona József életének egyik legfontosabb fordulatához kapcsolódik. Az ősbemutatóra 1813. augusztus 19-én, Szent István ünnepének előestéjén került sor, a címszerepet, erről is a színlap tanúskodik, Az IRÓ játszotta, Róthkrepf Gábor későbbi visszaemlékezése szerint „igen jelesen”. A színlap arról is tanúskodik, hogy „Gyzela Bajor Hertzegné, István' Hitvesse” szerepét a szerző által reménytelenül szeretett Déryné alakította, bár erről a színésznő később írt *Naplója* nem tesz említést. (KERÉNYI 1999, 608.) Katona az ősbemutató napján tette le utolsó jogi vizsgáit, s ezután többé nem lépett színpadra, bár szerzőként továbbra is a társulat kötelékében maradt. István szerepét tehát színészi búcsúfellépésének szánta, feltételezhető, hogy ennek keretében mondta el a közönség előtt azt az elköszönő szöveget, amelyet mások a *Ziska* előszava részének tekintenek. (KATONA 2017, 309.) (Déryné különös feledékenységét magyarázhatja *A Rózsával* összefüggő sértődöttsége, amit *Emlékezéseiben* a maga nézőpontjából indokol. Ennek hatására mellőzi Katonával kapcsolatos emlékeinek egy részét, és elfogultságát kiterjeszti *A Rózsa*-ügy más szereplőire is. A kárvallott Gyertyánffy Dávidnak még a keresztnévét sem említi, s a tényekkel ellentétben ostoba fajankónak ábrázolja említett szövegében. Tény, hogy megakadályozta Katona vígjátékának színpadra kerülését, és minden bizonnyal megsemmisítette annak végleges szövegét. Továbbá feltehető, hogy Berenice erkölcsrajza miatt, amit magára vonatkoztatott, a *Jeruzsálem pusztulása* színre kerülése elé is gátat emelt. Ez magyarázhatja azt a szembetűnő ellentmondást, hogy bár a cenzor 1813-ban engedélyt adott a dráma előadására, arra mégsem került sor.)

Megemlítendő még, hogy mind Girzick, mind Katona drámája válságos időszakban keletkezett, mint ezt Horváth Károly hangsúlyozta e kötet munkálatai során a sajtó alá rendezőhöz írt levelében. „Girzické a francia forradalom kibontakozásának és a magyar nemesi-rendi ellenállás lezárulásának korszakában, Katonáé pedig az udvar és az „ország” újabb, az 1811/1812-es diéta konfliktusával kezdődő meghasonlásának idején.” (HORVÁTH 2020) Az egykori nézők befogadási horizontjára ez a kontextus bizonyára hatással volt, de már a szerzők témaválasztását is befolyásolhatta.

A *Stephann* és az *István* viszonya

„Az akkor legdivatosabb színjátéktípusok, az érzékenyjáték és lovagdráma határán egyensúlyozó darabban túltengenek a lovagi középkor hagyományos színpadi jelenetei és szertartásai: Kupa, Szabolcs és társaik összeesküvő jelenete, István lovaggá avatása Wenzelin és a német lovagok által (a fejedelmi karddal felövezés szertartásából), Asztrik érkezése a koronázási jelvényekkel (a koronával, jogarral, országmával), de ide sorolható Kupa és Wenzelin nyílt színi párviadala is, mint egyfajta istenítelet az V. felvonás 4–5. jelenetében. Az „érzékeny” uralkodót ígérő herceg (István itt még csak „Fürst”) maga – bár páncélban van – nem harcol, családtagjaiért aggódik, és a Wenzelin kezével megnyert csata után a VI. felvonásban már csak kegyeket osztogat.” (KERÉNYI 1999, 607.) Katona forrásszövegének a lovagdráma és az érzékenyjáték műfaji kontextusába helyezésével az idézett elemző Girzick színdarabját az összehasonlító dráma- és színháztörténeti vizsgálat legújabb horizontjába helyezi, ami egyúttal világossá teheti számunkra az *Istvánnak* a *Stephann*-nal megfeleltethető sajátosságait, de attól eltérő dramaturgiai jegyeit is láthatóvá teheti.

A párhuzamos vizsgálat történeti útvonalának három legfontosabb állomása Heinrich Gusztáv, Waldapfel József és a fentebb idézett Kerényi Ferenc nevéhez fűződik. Már az *István* forrásszövegét megtaláló Heinrich Gusztáv rámutatott, bár ő csak érintőlegesen, de azért rá jellemző filológiai alapossággal, Gyulai Katona József-monográfiájáról írt kritikájában foglalkozott ezzel a kérdéssel, hogy Katona *Istvánjának* magyar szövege Girzick pretextusul szolgáló munkájánál, a *Stephann*-nál *egyszerűbb* és *színszerűbb*. Ebben a két jelzőben a viszonyítás lényege sűrűsödik. Heinrichtől vesszük át a két dráma szerkezetének párhuzamba állítását. (HEINRICH 1883, 939.)

Katona: *István*

- I. felvonás 1–2. jelenet
- I. felvonás 3. jelenet
- I. felvonás 4. jelenet
- I. felvonás 5. jelenet
- I. felvonás 6–8. jelenet
- II. felvonás 1–2. jelenet
- II. felvonás 3–6. jelenet
- III. felvonás 1–5. jelenet
- III. felvonás 6–8. jelenet
- IV. felvonás 1–2. jelenet
- IV. felvonás 3–5. jelenet

Girzick: *Stephann*

- I. felvonás 1–4. jelenet
- III. felvonás 1. jelenet
- III. felvonás 2–3. jelenet
- II. felvonás 2. jelenet
- II. felvonás 3–7. jelenet
- IV. felvonás 1–2. jelenet
- III. felvonás 8–10. jelenet
- IV. felvonás 3–7. jelenet
- V. felvonás 2–4. jelenet
- V. felvonás 4–5. jelenet
- VI. felvonás 1–2. jelenet

Heinrich egy évvel később, az *Aubigny Clementiával* foglalkozva még egyszer visszapillantott a Girzick–Katona-viszonyra, és ismét hangsúlyozta, hogy az *István* főként dramaturgiai konstrukcióját tekintve tér el a német eredetitől. (HEINRICH 1894, 481.)

Katona munkája leginkább azért egyszerűbb, mert Girzick hat felvonását, egyébként a vitézi játék kedvelt felépítését követve, négygé vonta össze. Katona tehát – ezt már Waldapfeltől idézzük – „a belső egység megteremtésére igen nagy mértékben összevonta és egyszerűsítette az eredetit: a 12 színből nála 7 maradt, a 42 jelenet közül teljesen elhagyott 17-et, a többit is jórészt lényegesen megrövidítette”, úgyhogy a magyar szöveg – ezt a két mű összevetése során Heinrich is megjegyezte – mintegy egyharmada az eredetinek. (WALDAPFEL 1933a, 259.)

Az átdolgozás eddig meg nem nevezett, bár körülírt alapvető dramaturgiai sajátossága, hogy Katona Girzick epikus és hosszadalmas helyzetrajza helyett *drámai szituációt* szervezett. Ennek érdekében formálta át igen határozottan a forrásszöveg első felét, annak három felvonását lényegében eggyé vonva össze. A bonyodalom előre hozása Katona drámapoétikai felfogásából következik: „A hallgatónak történet kell, nem készület; – ez nem tudósítást, hanem cselekedetet vár” – írja *Ilka*-bírálatában. (KATONA 2001, 53.) Waldapfel a szituáció képzésének érzékeny pontjára mutatott rá: „Különösen jellemző Katona első felvonása második felének alakulása. E gyorsan perdülő jelenetsort Katona az eredeti két felvonásának három színén játszó nehézkes jeleneteiből vonta össze.” (WALDAPFEL 1933a, 260.) Az átigazítások hatására a Venczellinnel kapcsolatos eseménysor leegyszerűsödik és áttekinthetővé válik, az ellene szőtt cselszövény pedig dramaturgiai szempontból motiváltabbá alakul. Kupa ellenséges magatartása Katonánál indokoltabb. Jellemző, hogy míg Girzicknél csak a III. felvonás 1. jelenetében találkozunk Kupa és Géza özvegye, Adelhaid, Katonánál ellenben Kupa már az I. felvonás 3. jelenetében megvallja érzelmeit az asszonynak, és bejelenti vele kapcsolatos, a levírátus hagyományára alapozott szándékát. A magyar szövegben a szereplők színpadi mozgatása tudatos, továbbá a szcenikai tér és a színpad mögötti drámai tér eseményeinek összefüggése ugyancsak átgondolt kompozícióról tanúskodik. „Az V. felvonás utolsó két s a VI.-nak mindössze két jelenete Girzicknél három változást kíván, e mellett az egész VI. felvonás csak visszatekintés és következmények jelzése. Katona megszakítás nélkül egy színén egyesíti mindezt: a leverte Kupa ugyanott támolyog be, miközben künn még zúg a harc, de már diadalkiáltások hallatszanak, ahol a győztesek aztán hozzátartozóikkal találkoznak; itt vív meg Venczellinnel s esik el. Míg Girzicknél István hozzátartozói a VI. felvonás elején benn vannak a várban, s onnan vonulnak a megszabadult Boleszláv felvilágosításai után a közelgő triumphus elé, Katonánál a Kupa halálának színhelyére érkező vitézek beszélgetnek a történetekről, majd ugyanide érkezik az övét kereső István, s itt találkozik velük.” (WALDAPFEL 1933a, 261.)

Elhagyva minden felesleges, a főcselekményről leváló részletet, és ezzel kiküszöbölve a szükségtelenné váló színváltozásokat, a cselekmény a döntő fordulatok szerint tagolódik. Tanulságos összevetni a két dráma színhelystruktúráját. A színhelyek sorrendje Girzicknél a következő (a színhelyleírásokat rövidítjük):

Erster Aufzug

Ein hellbeleuchteter Saal (Fényesen kivilágított terem). 1–4. Auftritt.

Eine Landstrasse nahe an dem Berge der Burg (Országút a Várhegy közelében). 5–9. Auftritt.

Zweiter Aufzug

Ein Saal in der Burg mit einem Thronessel (Terem a Várban Trónussal). 1–7. Auftritt.

Freier Burgplatz im Hintergrund ein Ausgang der in die Hofkirche führt... (Várudvar a háttérben egy feljárt, amely a Vártemplomba vezet). 8. Auftritt.

Dritter Aufzug

Eine offene Halle eines Gartengebäudes... (Egy kerti építmény csarnoka). 1–7. Auftritt.

Eine waldigte Gegend am Martinsberg... (Erdős tájék a Szent Márton-hegyen). 8–10. Auftritt.

Vierter Aufzug

Zimmer in der Burg (Szoba a Várban). 1–2. Auftritt

Feldlager in der Mitte des Herzogs Zelt (Tábor, középen a Herceg sátra). 3–8. Auftritt.

Fünfter Aufzug

Kerker in Vesprim... (Tömlöc Veszprémben). 1–3. Auftritt.

Waldichte Gegend (Erdős tájék) 4–5. Auftritt.

Sechster Aufzug

Saal mit der Aussicht zum Burghof (Terem, kilátással a Várudvarra). 1. Auftritt.

Freier Burgplatz... (Vártér) 2. Auftritt.

A képszerkezet Katona átdolgozásában így alakul:

Első felvonás

Kert (1–4. jelenet).

Palota trónussal (5–8. jelenet)

Második felvonás

Szoba (1–2. jelenet).

Erdős tájék 3–6. jelenet).

Harmadik felvonás

Tábor Veszprém alatt (1–5. jelenet).

Tömlöc (6–8. jelenet).

Negyedik felvonás

A veszprémi várpiac... (1–5. jelenet).

A két változat összevetése a térszerkezet összevonásáról, leegyszerűsítéséről tanúskodik. Ez az egységesítés kibontja az időrend Girzicknél szétszórt elemeit, értő módon összeilleszti azokat, és ily módon érzékelhetővé teszi a cselekmény időszerkezetének helyreállított ívét, kiküszöbölve a kronológiai töréseket. „Hogy mily aggodalmasan gondoskodik Katona időérzéke az illúzió minden esetleges megzavarásának elhárításáról, arra jellemző, hogy ha az előző felvonás szereplőinek a következőben az előbbi színhelyétől messze kell megjelenniök, az idő múlásának éreztetésére nem elégszik meg a felvonásközi szünettel, hanem más jelenetet iktat még közbe.” Katonánál a felvonás-

végek a cselekményt sűrítő góccok. „A legjobb példa épen az I. felvonás befejezése. Girzicznél a helyzetet megvilágító nagy meglepetés után még tusakodás következik, de ezzel sem ér véget a felvonás, még itt mutat be Kupa (a felvonás kezdetén még az udvarnál volt!) Szent Márton hegye alatt pogány áldozatot, s itt támadja meg István serege, mikor többi foglya legyilkolása után Theodát megölésére ad jelt; a felvonás végén aztán futva távoznak a lázadók, nyomukba a herceg vitézei, s így a színpad kiürül. (Éppígy csaknem minden felvonás végén üres a színpad.) Ezzel szemben Katonánál a döntő fordulat [Bultsu közli, hogy Kupa a lázadók feje, Theodat pedig fogságba került, minek hatására a megtévesztett Adelhaid elájul] egyszersmind felvonásvég itt az ex-
pozíció végén is, a következő felvonásokban is.” (WALDAPFEL 1933a, 261–262.) Ezzel függ össze, hogy a felvonásvég kialakítása Katonánál nem a szereplők elvonultatásával történik, az ő jellemző megoldása (melyhez pályája későbbi szakaszán is hú marad) a függönynek a szereplőkkel teli színpadra történő lebecsátása.

A *Stephann* szereplőinek regisztere a következő. (Csak a személynévvel ellátott szereplőket tüntetjük fel.) (GIRZICK 1792, IV–V.) Összehasonlításként visszalapozhatunk az *István* szereplőinek jegyzékéhez. (1v)

Stephann, eh’ dem Woik genannt, letzter Herzog, dann erster König der Hungarn.

Gisela, Heinrichs des zanksüchtigen Herzogs von Bayern Tochter, Stephanns Braut, und dann Gemahlinn.

Adelhaid, Miezi-slaws Herzogs von Pohlen Schwester, Herzoginn von Hungarn, des verstorbenen Herzogs Geisa zweite Gemahlinn, und Stephanns Stiefmutter.

Judith, Stephanns Schwester.

Boleslaw, Miezi-slaws Herzogs von Pohlen Sohn und Kronerbe.

Haduin, Berengars des zweiten vertriebenen Königs von Italien Enkel.

Samuel, Graf von Pressburg, Stephanns Schwager.

Wenzelin, Graf von Waitzenburg aus Bayern Stephanns obrister Feldherr.

Passmann]

Ritter und Befehlshaber der Reuterei.

Hund]

Ritter Hermann von Nürnberg.

Wolfgang]

Brüder und Grafen von Schaumburg aus Westphalen.

Hederich]

Theodat, Graf von Severin aus Apulien, Stephanns Taufpathe.

Rado, Stephanns Leibhauptmann.

Austrich, Benediktiner Abbt von Braunau aus Böhmen, nachmaliger Bischof von Kalotscha.

Kupa, Fürst von Schümögh]

Zabolch]

Chozar] Missvergnügte.

Bulschu]

Fako]

Helwid, ein Abtrüniger von Wenzelins Kriegsbeer.

Arnulph, Ritter von Schärffenberg, Bernhards Markgraven von Histerich Abgesandter.

A nevesített szereplők számának csökkentése a dramaturgiai szerkezet átgondolt módosításának, leegyszerűsítésének jele. Ez összefügg Katona rendkívül fontos változtatásával, ami a szereplőstruktúra arányainak módosítása, s ennek következtében a drámai világ belső egyensúlyának megteremtése. Romsics Ignác joggal állapította meg, hogy Katona az első szerző, „aki Istvánnal kapcsolatban kiélezte az idegenkérdést” (ROMSICS 2015, 117.), de módosított is ezen. A német lovagok Girzicknél található magasztalásait visszafogja. Haduin és Arnulph helyett inkább Aba Sámuel hősiességét emeli ki. A legfontosabb azonban a két főszereplő, Kupa és István felfelé történő elmozdítása a drámai értékskálán. Girzicknél Kupa ellenszenves, István pedig passzív. Ezzel szemben Katonánál Kupa alakja „rokonszenvesebbé válik, de oly vonásokkal is színezi Katona, amelyek bukását tragikusabbá, őt félig-meddig jogos nemzeti ellenállás hőisévé teszik; nem látta meg a történelmi átalakulás szükségét, s így az ősi erkölcsért és erőért való aggodalma némileg igazolt. [...] De bár itt Kupa is nagyobb ember, István alakja is nő erőben és nemességben. A német drámában Vencelin alakja egészen háttérbe szorítja. Katonánál nemcsak mások szereznek neki győzelmet, ő maga is győz. Nemes emberségben pedig messze kimagaslik mindenki fölött. Benne is megmutatkozik Katona uralkodói ideálja, melyben épen nem a hatalom és tántoríthatatlan kemény erő a fő, hanem az igazság minden áron való keresése, mindenki jólétének szolgálata.” (WALDAPFEL 1933a, 263.) Ezt a strukturális átrendezést erősíti a dráma kulcsfontosságú jelenetének átalakítása. „Amíg Girzik V. és VI. felvonása között »eltüntette« Kupa holttestét István szeme elől, itt a párviadal Veszprém égő piacán zajlik, és az érkező István (eredeti szöveggel) megdöbbenve áll meg nagybátyja fölött.” (KERÉNYI 1999, 609.) A dráma legfontosabb szöveghelye tehát Katona betoldása. Ebből idézünk: „ISTVÁN (*Szomoruan le eresztvén kezeit szüntelen csak Kupára néz*) Minden ismét jobban fog zöldelleni – Kupa soha sem többé – ő el rothad – Kupa soha sem többé – sem azok kik általa el tsábittatván képzelt szabadságok mellett ontották véreket.” (29v.) Hiába vigasztalja Venczelin és nevelője, Theodat, nem vallja magát boldognak, szerettei, Gizela, Adelhaid és Judith viszontlátásakor sem (elmarad a „nun bin ich glücklich!” fordítása), az 5. jelenetben pedig Girzick szövegéhez még hozzáfűzi: „Az ő esete igazságos volt, *ugy mondják mindnyájan.*” (30v.)

A szereplők viszonyrendszerének átrendezéséből következik az alapszerkezet hárompólusúvá alakítása. Ennek eredményeként Kupa és Venczelin ellentétes pólusai között centrális helyzetbe kerül István, akinek értékrendje s az ezt hordozó nyelvi világa Kupától, de Venczelinétől is elkülönül. Ez a konfliktusos szituációt felülíró dramaturgiai struktúra együtt jár a drámabeli nyelvváltozatok polifon kiképzésével. Mivel a színész Katona három dokumentálható szerepe közül az egyik e mű főszerepe volt, ez a körülmény még inkább jelentéssel tölti meg a Girzick-féle szövegtől való eltéréseket, amelyek átsugároznak a hűségesebben fordított szakaszokra is. „István és Kupa nagy nyelvi tusájában két szembenálló program körvonalazódik (III. 4.), amelyet

István imája követ. De hasonlóan elkülönül István és Venczelin beszédalakzata, legélesebben a már legyőzött Kupa megítélése ügyében. Itt is vita zajlik, bár rejtettebben.” (NAGY 2012, 641.)

A Waldapfel és Kerényi összehasonlító vizsgálatainak megfigyelései mellett a drámai szituációnak ez a módosítása ruházza fel leginkább Katona átdolgozását az eredetiség minőségével. Girzick konfliktusos képletéből – István eredeti helyéről történő elmozdítása révén – a kompozíció hárompólusúvá módosul, ami kihat a szereplői viszonyrendszer hálózatának csomópontjaira és a viszonyváltozások alakulásának irányaira. Az *István* átdolgozás – az eredetiség jegyeivel.

A két dráma kompozíciós különbségeinek bemutatása után azt is hangsúlyoznunk kell, hogy bár Katona, mint láttuk, saját dramaturgiai érzékét követte, a dialógusokban inkább (bár nem szigorúan) alkalmazkodott műve eredetijének szövegéhez. Ezt Heinrich mintájára két szövegpárhuzammal szemléltetjük. (A német szöveget idézve Girzick 1792-es textusát, a magyar szöveg esetében a kéziratot követjük.) Az első példa Kupa és Adelhaid dialógusa. A jelenetet Katona erősen lerövidíti.

Girzick III, 1.

ADELHAID

Ihr bestürmt mich zu sehr, Fürst! Wie kann ich mich so hastig entschliessen?

KUPA

Ein schneller und vester Entschluss war mir von jeher eigen, und ich sehe nicht ab, warum ihr so zaudert; oder missfällt euch mein Antrag?

ADELHAID

Nein, doch.

KUPA

Oder ist euch meine grade Offenherzigkeit zuwieder?

ADELHAID

Im geringsten nicht.

KUPA

Oder soll ich mit schmeichelnden Worten eurer weiblichen Sprödigkeit huldigen?

ADELHAID

Welche Reden, Fürst? [...]

KUPA

Oder setzt weibliche Sprödigkeit eure Ehrbarkeit in so enge Schranken, dass ihr noch nicht frei sagen könnt: Fürst Kupa werde mein Gemahl?

ADELHAID

Aber warum dringt ihr eben in so schneller Zeit auf eine Verbindung, die –

KUPA

Die mein Glück und vielleicht auch das Glück des Landes nicht schnell genug machen kann?

ADELHAID

Das Glück des Landes? Blüht nicht des Landes Glück in Geisas Sohn?

KUPA
Ja, gebe der Himmel, dass es kein Sturm verweht!
ADELHAID
Wie, Fürst?
KUPA
Geisas Witwe erkläre sich noch heute als meine Gemahlin, und dann – kann es heiter werden, – erklärt euch noch heute, Herzoginn!
ADELHAID
Ihr macht mich verlegen, in so wenigen Stunden!...[...]
KUPA
O Adelheid, was verschuldete eure Erhabenheit, dass ihr den Fürstenstuhl nicht mehr zieren dürft, und ein fremdes Bildchen mit eurer Hoheit prangt? – Schade! Schade!
ADELHAID
Ihr wollt mich prüfen Kupa!...
(GIRZICK 1792, 92–98.)

Katona, I. 3.

KUPA
Már tovább nem várakozhatok! Herczegné! igen, vagy nem? –
ADELHAID
De illy hirtelen? –
KUPA
Igen vagy nem? –
ADELHAID
De illy hirtelen? –
KUPA
Illy egyenes szívűleg, akarád mondani? Úgy é az nem tetszik Néked? –
ADELHAID
Vezér!
KUPA
Vagy talán hízkelkedő szavakkal hódoljak Asszonyi Büszkeségednek! –
ADELHAID
Vezér! Mitsoda beszéd ez?
KUPA
Vagy talán szégyen aztat mondhatni: Kupa Vezér az én Férjem? –
ADELHAID
De miért ösztönözöl Engemet illy hirtelen el határozásra, – a’ melly
KUPA
A melly sem az Én – sem talán a’ Haza’ boldogságát elég idején meg nem határozhattya! –
ADELHAID
A’ Haza boldogságát? – Hát nem Virágzik az a Geyza Fiában? –

KUPA

Adná az Ég, hogy a' Jég eső öszve ne rontaná! –

ADELHAID

Hogyan Vezér?

KUPA

Geyzának Őzvegye még ma Hitvesemnek valja magát – és akkor – akkor még fel derülhet – Még ma határozd meg magadat Herczegné!

ADELHAID

Igen nyughatatlanitasz Engemet –

KUPA

Azt szeretem. – Oh Adelhaid. Mit vétett a' te Nagyságod, hogy az többé a' Fejedelmi széket nem diszesítheti! és egy idegen képetske tündöklük a' te Méltóságoddal? – kár! – kár! –

ADELHAID

Kupa! te megfoghatatlan vagy. – Fejtsd meg magadat.[...]

(3v–4r)

A második példa István csata előtti imája

Girzick IV, 8.

STEPHANN (*kniet mit entblösstem Haupte. Alle knien*).

Wohlan! Höchster, höre mein Gebeth und meine feierlichen Gelübde! Wenn du mich würdigtest, o Güttigster, mit dem Lichte deiner heiligen Wahrheit einem in dicker Finsterniss gesunkenen Volke vorzugehen, so lass es nicht durch einen Dampf der Hölle, der deine Strahlen umnebeln will, zur Lästerung deines Namens auslöschen; erhöre mein inbrünstiges Flehen und mehre die Standhaftigkeit und Kräften deiner Diener, dass deine Feinde nicht siegen und hohnbrüstend es wagen, sich gegen deine Macht aufzubauen. Dann baue meine Hand dir Hallen der Andacht, wo deine Kinder in seeliger Innbrunst Dank und Lob zu deinem Throne empor tönen lassen sollen. Der zehnte Theil der Beute sei zum Behuf deines heiligen Altars gewidmet, und die Siegestrophäen sollen an die heiligen Wände deines Hauses befestiget werden, zum Zeichen, dass die Macht derer, die deiner Herrlichkeit spotten, vor deinem Blick zertrümmern muss. Endlich, o Herr, empfehle ich meine Angehörigen in deine Hand, rette und schützte sie! Erhalte, o Mächtiger, meine Gattinn, und lass Die nicht zu Grunde gehen, die deine Wege wandeln, segne deine Gerechten zur Ehre und Ruhm deines Namens, der in alle Ewigkeit ebenedeiet werde! Amen! (*steht auf*).

ALLE

Amen!

STEPHANN

Nun rüset euch, Freunde! Gott mit uns!

ALLE

Gott mit uns!

(GIRZICK 1782. 163–164.)

Katona III, 5.

ISTVÁN *(fedezetlen fővel le térdel mint szinte a Többiek is)* Jól vagyon! Minden ható! halgasd meg könyörgésemet, és pompás esküvésemet! Ha te Öröktől való engemet méltónak tartottál arra, hogy a Szent Igasságnak fáklyájával egy vastag setétségbe süljedett Népnak előtte mennyek, ugy ne engedd aztat a pokol gőzzétől, melly Világosságodat meg homályosítani akarja, Nevednek Gyaláztatására el aludni; halgasd meg forró könyörgésemet, és szaporítsd szolgálidnak erejeket, és állhatatosságokat, hogy Ellenségeid győzedelmeskedve, és tsufossan ellened fel fel emelkedni ne mérészeljenek – Akkor az én kezeim az ajtatosságának Épületeit szaporítsák a te ditsőségedre, mellyben Gyermekeid belső háláadatossággal hangoztassák Thronusod eleibe köszöneteket. A' Zsákmánynak tized része légyen Szent oltáraidnak fel áldozva, és a Győzedelem Zászlói Szent Házadnak falaira tsatoltassanak – annak bizonyosságára, hogy az Istenteleneknek hatalmokat tekinteted őszve rontya. Végtére, oh Uram! kezeidbe ajálom az Enyimeket! Szabadítsd és oltalmazd őket, tartsd meg Hitvesemet kitől véletlenül el kellett válnom – és ne engedd azokat el veszni – kik a te Szent utadon vándorolnak! – áld meg hiveidet – áld meg hiveimet, áld meg az én Magyaraimat!

VENCZELIN

Amen.

(kívül lárma)

ISTVÁN *(fel ugrik)*

Utánnam barátim! Az Isten légyen velünk. *(sisakját fejibe vágván – el)*

MIND

Isten légyen velünk. *(utána el)*

Katona többnyire híven adja vissza az eredeti szöveget, de helyenként rövidebb és elevenebb, és az összevont, drámaibb szerkezetben megnövekszik az egyes jelenetek helyi értéke, s a dialógusok a megváltoztatott kontextusban hatásosabbá, pergőbbé és dinamikusabbá válnak. Richard Pražák pontosan fogalmazott: Katona műve írásakor „nagy mértékben merített” Girzick német színművéből (PRAŽÁK 1991, 17.), de nem mondott le az önálló formálás írói aktusairól sem.

Az István-téma tárgytörténeti kontextusa

Az István-téma története az irodalomban elválaszthatatlan a műveltség tágabb körében érvényesülő Szent István-kultusztól, amely a nemzeti hagyomány tényezőjeként főként ünnepekhez és ereklyékhez kötődve alakult ki. Ez utóbbival, a koronázási palást, a kard, a jogar, illetve a Szent Jobb és a koporsó historikumával, bár ezek kellékként feltűnnek különböző színjátékokban, nem foglalkozunk, a Szent Korona kultikus ereklyéje, annak szemantikája viszont szorosan kapcsolódik az *István* drámához, sőt azon túl Katona József egész írói világképehez. A dráma befejező jelenetében hírt kapunk „Asztrik apátúr” érkezéséről, majd a szereplők Esztergomba indulnak, ahol, a többiekhez forduló Aba Sámuel ünnepélyes közlése szerint „vár benneteket a Szent Korona.” Ami retrospektív értelmezése a színjáték címének is. A korona személyfölötti szimbolikájának jelentésköre Werbőczynél az államot és a nemesi nemzetet, a királyt és a rendeket foglalja magában, miáltal a szuverenitás legfőbb biztosítékának tekintendő, s ez így volt a barokk korban is. A felvilágosodás időszakában, fontos fejleményként, elindult a jogkiterjesztés folyamata, amelynek betetőző aktusaként az 1848-as törvényhozás a jobbágyokat is, tehát immár az egész nemzetet a Szent Korona tagjává tette (az általános választójog kiterjesztése nélkül). (SZEKFI 1938, 1–23.) Ez az eszme, a Szent Korona-tan polgári értelmezése, Katona József életművének – eddig a megérdemelnél kevesebb figyelemre méltatott – egyik meghatározó tényezője.

Ezt a jelentőséget tanúsítják az író történeti művei, illetve jegyzetei, ahol a históriai fejtegetések során a korona részletes leírásához és történetének elbeszéléséhez értelmezést is kapcsol. „Ezen szent koronát, a mely Magyarország czímerében látható, annak nagyobb szentségére nézve, két angyalok tartják, annak örök emlékezetére, hogy ezt a nagy szentséget az angyalnak megjelenése után adta Sylvester pápa szent Istvánnak, Magyarország vezérének és ekkor lett első királyának.” Katona e helyen közli a pápa levelét, elítélve azokat, akik kétségbe vonják a Sylvester-bulla hitelességét (ugyanebben a szövegében bírálja Decsy Sámuel laicizált Szent Korona-értelmezését), „hogy a magyar nép tudhassa és a koronának szentségét, méltóságát, régiségét láthassa, tisztelhesse a jó, tökéletes, igaz magyar szív”. S még hozzáteszi: „Hogy ezen koronával megkoronáztatott király az apostoli buzgóságra és az egész nemzet pedig, mely az által az apostoli hitre hozatott, ugyanennek teljes ismeretére, tiszteletére, sőt fegyverrel való oltalmazására is állandóul ébresztetik. A többi királyi ékességek is, az azokkal díszeskedő királyt az ő királyi kötelességének megtartására különösen vezérlik és intik.” (KATONA 2005, 104, 108.) Az *István*-drámán túl mindennek a *Bánk bán* szempontjából is jelentésképző szerepe van, gondoljunk az uralkodó kettős megnevezésére: Endrét gyakran bírálják a szereplők (akkor így nevezik), de a Királyt feltétlen tisztelet illeti. (A Sylvester-bulla hitelességének – számunkra most mellékes – kérdését a szakirodalom bőven tárgyalja, s legutóbb is terítékre került. [BENE 2006]. Mindenesetre Katona hitelesnek tekintette.) Az idézett szövegek összehangzása az

Istvánnal (ahol a címszereplő a harcok befejezése után minden megkülönböztetés nélkül ajánlja az Úr oltalmába „magyarjait”), akkor is feltételezhető, ha figyelembe vesszük a történetírás és a drámai fikció műfaji követelményeinek különbségét.

A Szent István-kultusz történetében három nagy fordulat figyelhető meg. Az első István király szentté avatásával kapcsolatos (1083), „amely a keresztény államok közösségébe történelmi mértékkel mérve frissen belépett Magyar Királyság egészének reprezentációját szolgálta”, a második fordulat a király barokk kultusza, centrumában a Regnum Marianum eszméjével, a „harmadik fordulópont a 18. század második feléhez, Mária Terézia István-kultuszához köthető, amely az uralkodó ház és a rendek valamiféle kiegyezését reprezentálta.” (BENE 2006, 89–124, i. h. 89.)

Számolni kell azzal, hogy a kultusz alakulását mindhárom csomóponton befolyásolta a kultuszt teremtők aktuális szándéka, amely egyrészt elfedte, illetve az adott tendenciának megfelelően szelektálta a rendelkezésre álló tényeket, másrészt állandóan elmozdította s ezzel alakulástörténeti folyamatba helyezte a kialakult kultikus portrét, annak kontúrjait. A szent király alakját a Szent Ágoston által a *Civitas Dei*-ben megfogalmazott normához igazították, amelyet Sevillai Izidor közvetített, s ezt a normát (rex iustus, pius et pacificus) követi a *Legenda maior* szövege (Géza álombeli látomásával és még a szakállá kiszagztatását is eltűrő alamizsnás királylyal), amely a saját legitimitációja érdekében az alakuló István-kultuszhoz tudatosan kapcsolódni kívánó Szent László által rendezett elevatio, a szentté avatás aktusának előkészítő fázisában készült. Ezt a képet örökíti tovább a Karthauzi Névtelen által írt *Érdy-kódex*, amelyben az Istvánról szóló egyházi beszéd szintén a keresztény király példaadó képét formálja meg, aki a kapott kegyelmeket felhasználva egész életében az Úr színe előtt járt. (VARGHA 1938) Az *Intelmek* is ebbe az irányba mutató királytükör, amely, ha leírója más volt is, ám intencióinak érvényesülése István szerzőségét feltételezheti. A *Legenda minor* viszont (Koppány legyőzésének elbeszélésével és a király ellen elkövetett orgyilkos merényletet követő megtorló intézkedésekkel) inkább a keménykezű államalapító archetípusát állította előtérbe. Hartvik püspök ezt a kétféle színárnyalatot foglalja egységes tónusba, amikor hasonló gondot fordít a lázadók leverésének történetére, és az imádkozó király sátra csodás felemelkedésének jelenetére. Valószínűnek látszik, hogy a király önreprezentációja, mélyen megélt szerepmagatartása is Sevillai Izidor szövegéhez idomult (amelyet ismerhetett), mint ahogy az is, hogy az 1031-es év, a trónörökös halála, felerősítve szellemének ifjúkorában kialakított szigorát, bizonyos törést okozott életében, ily módon az általa betöltött szerep kétféle (nem különböző, csak hangsúlyában eltérő) megörökítést indukálhatott. (ÉRSZEGI 1983)

Nem kevésbé összetett a geszták István- emléke. Ennek fő oka, hogy az állami Alapítómítosz születése László és Kálmán idejére tehető, vagyis a magyarok krónikájának elbeszélése az Árpád fejedelem vérvonalát képviselő Vazul-fiakkal és unokákkal kezdődik. Ez magyarázza a krónikák hallgatását némely kérdésről, amihez hozzájárult az a körülmény, hogy a 11. század végéről visszatekintve a század első harmada már kívül esett a mintegy hetven évre visszatekintő emlékezethatáron. (GYÖRFFY 2006)

Ezzel függ össze István emlékezetének a későbbiek során nem kis fejtörést okozó két problémája: az egyik Koppánnyal kapcsolatos (ez Katona József drámája szempontjából sem mellékes kérdés), a másik pedig Vazul történetével függ össze. Ami a Koppány-ügyet illeti, a dolgok állása a következő: Anonymus erről nem beszél, Kézai Simon is csupán röviden közli, hogy István „megölte” Koppány vezért. (KÉZAI 1862, 57.) Részletesebb leírást a *Képes Krónikában* kapunk. E szerint Koppány István életére tört, amelynek előzménye lett volna Géza özvegyének, Saroltának feleségül vétele. (A lázadó vezér magatartását a leviratus jogának és a szenioratus elvének követése magyarázza, mely utóbbinak érvényességét Géza a primogenitúra elvének érvényre juttatásával megtörte.) A *Képes Krónika* elbeszélése öt narratív lépésben halad. Ezek a következők. 1. István Szent Márton hitvalló közbenjárását kéri. 2. Hívei felövezik karddal a Garam folyó mellett. 3. A sereg vezére Vencellin lesz, Hont és Pázmán pedig István személyéért felelős; Vencellin a győztes csatában megöli Koppányt. 4. István négyfelé vágatja Koppány testét, a holttest részeit Esztergom, Veszprém és Győr kapujára szögezteti, illetve Erdőelvébe küldi. Koppány teste ily módon a győzelemről hírt adó, s egyúttal figyelmeztetésül is szolgáló szöveggént szerepel, az Erdélybe küldött rész pedig igénybejelentés. 5. Koppány földjén, Somogyban István tizedfizetés kötelezettségét rendelte el az egyház, Szent Márton klastroma számára. (KÉPES KRÓNIKA, 1971, 42–43.) Lényegében ezt találjuk Bonfini és nyomában Heltai szövegében. Mindkettő Thuróczyra megy vissza, aki a 14. századi krónikakompozíció mindkét változatát használta (*Képes Krónika*, *Budai Krónika* és családja.) A későbbiekben a térítés dicsőségét István mellett Gizellának, sőt Gézának is, s több esetben (főként német krónikák) a németeknek tulajdonították. (VESZPRÉMY 2006) Katona drámájában ez az áthagyományozódó narratív struktúra módosulni fog. A problémát a későbbiekben a németek meghatározó jelenléte, valamint a leszámolás, a felnégyeltetés könyörtelensége jelentette. Az Árpád-fi Tarkacsu ágából származó Koppánynak, Tar Szerind fiának és az akkor 16-17 éves Vajknak (Istvánnak) a küzdelme a hatalomért olyan magyar ügy volt, amely Gizella révén, aki Henrik bajor herceg leánya és II. Henrik német császár nővére volt, bajor-német üggyé lett. István győzelme a narratív hagyomány szerint a németeknek (Vencelin, Pázmány, Hont, Orci) volt köszönhető. Koppány felnégyeltetésével István kegyetlen megoldást alkalmazott, ráadásul pogány büntetési módot választott. Növelte ennek az eseménynek a jelentőségét a harc emblematisztikus jellege: kezdetét jelentette egy „hosszú menetelésnek”. A következő három évtizedben követte az erdélyi Gyulával, a bolgár Keánnal, a fekete magyarokkal (ezek kabarok, türk-hun böszörmények voltak), és a Maros-vidéki Ajtonnyal való leszámolás. E folyamat eredményeként lett István minden magyarok királya. (Aba Sámuel és a Körös-vidéki törzsfő, Vata legyőzése az utódokra maradt.) (KRISTÓ 2001)

A Vazul-ügy kezelése még nehezebb feladatnak bizonyult, minthogy az István által megvakított, vagyis uralkodásra alkalmatlanná tett Vazul az Istvánt elődjének tekintő, annak szentté avatását szorgalmazó, s a ceremónián főszereplőként nyomatékosan jelen lévő László király nagyapja volt. A *Legenda maior* ezt a történetet elhallgatja, előtte elvágván az elbeszélés fonalát, a *Legenda minor* és Hartvik

viszont, jóllehet nevek nélkül, de szóvá teszi. A szent király alakját a bűn alól fel kellett menteni. A krónikák úgy oldják meg a helyzetet, hogy Gizellát befekettítve őrá tolják a kegyetlen tett súlyát. Kézai, a *Képes Krónika* és Bonfini ebben egyetért. E szerint Gizella parancsára udvari embere, Sebös tolatta ki Vazul szemét s öntött forró ólmot fülének üregébe István tudta nélkül. Az idegenből jött gonosz asszony archetípusának megteremtésével megszületett a magyar történelem első bűnbakja. (RÓMSICS 2015, 109.) De egy későbbi összefüggés is szerepet játszhatott a történetnek ebben a beállításában. „A 13. században Gizella nemes alakja igaztalanul és méltatlanul esett áldozatul aktuálpolitikai megfontolásoknak. A Magyarországon német érdekeket képviselő Gertrúd királyné, II. Endre felesége gyűlölt jellemvonásait reá ruházták, és őt tették meg Vazul megvakításának kezdeményezőjévé.” (KRISTÓ 2001, 119.) De van ennek a történetnek még egy szála, ami az *István*-dráma szempontjából említést érdemel. Mivel Gizella eltorzított alakját nem volt könnyű összeegyeztetni az apácának nevelt kegyes királyné jól ismert képével, akinek egyes krónikák még térítő szerepet is tulajdonítottak, néhány szerzőnél megszületett egy olyan megoldás is, hogy „valójában” két Gizella volt, egy jó és egy gonosz. Ehhez hasonló megkettőződést találunk Géza fejedelem feleségével kapcsolatosan is. Kései, 12. század második fele utáni lengyel krónikák feltételeztek Gézának egy Adelhaid nevű feleséget (Sarolta után vagy helyette), aki István anyja, illetve mostohaanyja lett volna, ő térítette volna keresztény hitre Gézát. (Sarolta, a borivó, férfi módra lovagló, harcias pusztai amazon nem nagyon illett ebbe az arcképcsarnokba.) Az Adelhaidra vonatkozó feltételezés azonban nem állja ki a történelmi hitelesség próbáját, ebben a történések egyetértének. (GOMBOS 1938, 294–295., GYÖRFFY 1977, 62–63., KRISTÓ 2001, 29.) Mégis tudnunk kell erről az Adelhaidról, mert Girzick színdarabjában és az ezt átdolgozó Katona drámájában ez a krónikák szerint szelíd, imádságos asszony szerepel Gézának a cselekményben fontos dramaturgiai funkciót betöltő özvegyeként, aki Micszláv (Mieszko) lengyel fejedelem leánya, illetve Mieszko fejedelem nővére volt. Ha I. Mieszkóra gondolunk, akkor I. (Bátor) Boleslaw (992–1025) testvére lehetett (volna). Ha a fentebbi összefüggésbe ágyazzuk, ahonnet a krónikaszerző mintát vehetett, akkor II. Mieszko (1025–1032, 1032–1034) leánya és I. (Megújító) Kázmér (1034–1058) testvére volt.

A középkori legendák és krónikák mellett az egyházi költészet alkotásait kell röviden említenünk, azt a sort, amelynek darabjai *István király verses históriájától* (13. század) a későbbi himnuszokon át a nép ajkára került, s ma is jól ismert *Ah hol vagy Magyarok' tündöklő tsillagja* című énekig, sőt tovább sorolhatók. (ALSZEGHY 1938) A világi költők képzeletét viszont inkább Attila, Árpád, Szent László és a Hunyadiak története ragadta meg, s kevésbé érdeklődtek István iránt. (PINTÉR 1938) A barokk korban főként a prédikációk idézték fel az államalapító király emlékét. (TASI 2006)

A történeti tárgyú iskoladrámák sokaságát a történelem oktatásának hiánya magyarázza (a 18. század közepéig), tehát a játékok hiánypótló szerepet is betöltöttek (majd a század második felében kiegészítették az oktatást). Hozzávetőlegesen négyszáz történelmi tárgyú előadásról tudunk, ebből mintegy negyven (minden tizedik) Szent István-témájú, háromnak a teljes szövege is fennmaradt. E szövegek közül kettő la-

tin, egy pedig latin–magyar. Ezek: *Sanctus Stephanus Rex Hungariae* (1756), *Sanctus Stephanus Rex* (1710 körül), Jantso Ferenc: *Szent István a magyarok királya* (1776). Ez utóbbinak előzménye a más vonatkozásban is inspiráló szerepet játszó Franz Neuyr *Sanctus Stephanus Hungariae Rex* című darabja. Ezt Jantso átalakítja: lerövidíti, megváltoztatja a jelenetezést és a művet eredeti részletekkel egészíti ki. (VARGA–PINTÉR 2000, 61–70.) A források szerint a többnyire ismeretlen drámaszerzők Bonfini művéből, Thuróczy krónikájából, Inchofer *Annales*éből, illetve az *Acta Sanctorum*ból merítették az államalapító királyra vonatkozó ismereteiket.

István alakjával legsűrűbben a jezsuita színpadon találkozunk: először 1587-ben s még 29 alkalommal. A piaristáknál 6, a minoritáknál 1 alkalommal tartottak róla szóló előadást. (VARGA–PINTÉR 2000, 61, 216.) A Szent István-előadások 1587-től (ekkor Kolozsvárott vittek színre egy István-drámát) 1776-ig folyamatosnak mondhatók, és térbeli megoszlásuk is egyenletes. A drámaszövegek vizsgálata alapján hét cselekménytípust lehetett rekonstruálni. Ezek: 1. Koppány (Kupa) legyőzése. 2. A Konrád császár felett aratott csodás győzelem. 3. Gyula legyőzése és megbékítése. 4. A fiát elvesztő apa fájdalma, a trónutódlás kérdésével viaskodó király gyötrelmei. 5. Vazul megvakíttatása. 6. A korona felajánlása Szűz Máriának. 7. A király elleni merénylet története. (PINTÉR 2006, 192–193.) István alakjának emblematikusságát elsősége, kiválasztottsága és életszentsége alapozza meg. „Személye alkalmas arra is, hogy ne csak a keresztény, hanem az antik mitológia síkján is allegorizálható legyen, nemcsak *Athleta Christi*, de *Hercules christianus* is lehet a színpadon.” (PINTÉR 2006, 194.) Az egyik darabban a cselekményt mitológiai jelenetek kísérik Hercules történetéről, akinek alakját rávetítik a főhősre. István koronázása egyúttal előkép, amit a Habsburg uralkodók saját legitimitásuk erősítéseként értelmezhettek. Az egyik első István-előadást a nagyszombati kollégium diákjai Bécsben adták elő III. Ferdinánd koronázása alkalmából. A Vazul történetével kapcsolatos drámákban az István terhére róható szigorú tettek súlya Gizellára tevődik át, aminek következtében e darabokban a király passzív szereplővé válik.

A *Filius viva imago Paternae Pietatis et Gloriam...* című darab párhuzamot sugall a nem sokkal korábban megkoronázott I. József és Szent István között. A téma, mint említettük, a Koppány (Kupa) elleni harccal érintkezik. Ennek során sajátos dramaturgiai szekvencia alakul ki, amelynek lépései a következők. 1. Alaphelyzetként létrejön a szembenálló két tábor. Kupához bolgár és görög követek jönnek, Istvánhoz viszont a pápa és Henrik király küld követeket, segítséget is ajánlva. A történetbe bekapcsolódik Gizella, akinek kezét felkínálják Istvánnak. 2. Koppánynak a táltsók szerencsét jósolnak, István ellenben Krisztusban bíz. 3. A német Vencelliust teszik meg a sereg fővezérének, Hunt és Pázmán lovagok a segítői. 4. A csatában a pogányok előretörnek, de István imájának eredményeként megfordul a hadiszerencse. Vencellius lefejezi Koppányt. 5. István korábbi fogadalmának megfelelően tized fizetését rendeli a pannonhalmi apátság számára. Ezt a struktúrát tanulságos összevetni a *Képes Krónikában* előadott történettel: a szekvencia nem egészen azonos, és a csomópontokat – mint majd más módon Katonánál – a színpad igényei alakítják ki. Katona drámájának eszmetörténeti hátteréről és műfaji kontextusáról külön feje-

zetben szólunk. Kiegészítésül megjegyezzük, hogy István alakja a színpadon később is a mindenkori uralkodó prefigurájaként szolgált. (KOVÁCS 2018, 58.)

A korábbiakról mondottak alapján nem meglepő, hogy a témakörben jelentős értékű színdarab nem született, az iskoladráma lehetőségei erre nem is kínáltak lehetőséget. Inkább meglepő, hogy a későbbi fejlemények során sem keletkezett számottevő drámapoétikai értéket hordozó dráma a tárgyról. Valószínűleg azért nem találhatunk ilyet, mert az eszményítő szándék a dramaturgiai fejlesztésnek és az összetett, hiteles jellembrázolásnak akadályozó tényezője volt. A viszonylagos értékű művek is szerencsés kivételek csupán. Az epika területén ilyen Kós Károly *Az országépítő* című regénye (1934), amelyben az elbeszélő komor színeket sem mellőz, mint éppen a Koppánnal folytatott küzdelem elbeszélése során, s a gyötrődve megélt szerelem, evilági motívumként, az egyik legfőbb jellemerősítő tényezőként szerepel. A dráma területén Szigligeti *Vazul* című drámája említendő (1838-ban mutatta be a Pesti Magyar Színház), bár Vörösmarty joggal bírálta a „porhanyó charactereket”. (VÖRÖSMARTY 1969, 132,133.) A cselekmény során a szerző Péternek és Vazulnak a trónutódlásért folytatott küzdelmét helyezi előtérbe, amelyet Antonio, a velencei testőr intrikája bonyolít. Ő lesz az István életére törő orgyilkos merénylő. Ez a dráma egyébként középső része egy trilógiának, amelynek első része, a *Gyászvitézek* a francia melodramák kedvelt motívumára, a származási titok okozta bonyodalomra épül, amit a szerző összeköt Ajtony leverésének a *Gellért legendából* ismert történetével. Csanád a győzelem után vérpadra küldi testvérét, Ajtonyt, ez is jól ismert romantikus motívum. István viszont befogadja a bujdosó gyászvitézeket, s ezzel egységet teremt. A trilógia harmadik darabja, az *Aba* a korábban is akadozó drámai lendület végső kifáradásáról tanúskodik, s jelzi, hogy Szigligeti nem aknázza ki a témában rejlő lehetőségeket, de nem nézett szembe a benne rejlő csapdákkal sem. (KERÉNYI 1999, 611–613.) Komlóssy Ferenc *István, első királyunk koporsója* című színdarabja 1083-ban Fehérváron játszódik, a színész-szerző a Hartvik-legendát dramatizálta. Berzsenyi 1816-ban csonkán maradt *Kupa támadása* címen ismert munkája (Horváth János *A somogyi Kupa* címmel említi), továbbá Újváry Mihály kéziratban maradt fragmentuma, Teleki László *Kupa vezér* című színdarabja, amely azonban elveszett, valamint Horváth Cyrill töredéke a Koppányra átirányuló drámaírói figyelemről tanúskodik. Ezek azonban inkább csak próbálkozások, bár éppen a nézőpont következtében tanulságosak.

Berzsenyi töredékét, amelyre a Kupa-téma kapcsán röviden kitérünk, először Boros Gábor közölte rövid, a szöveg keletkezésének körülményeire, valamint az elkészült jelenetek dramaturgiai problémáira utaló kommentárokkal. (BOROS 1895, 172–186.) A *Kupa támadása* cím Toldytól származik, Merényi Oszkár kritikai kiadása *A Somogyi Kupa* címmel közli a fragmentum két szövegváltozatát, s maga a költő is így említette tervezett munkáját. 1815 telén fogott hozzá, s 1816 telén még dolgozott rajta, de aztán félbehagyta. Szándéka szerint az *Erdélyi Muzéum* drámapályázatára készült volna. Merényi szerint Berzsenyi ismerte Girzick színdarabját, de témaelfogása egészen más. „Amit Girzik drámája (*Stephan der Erste, König der Hungarn*, Pest 1792.) végére tett – István és Kupa döntő összecsapását –, azt Berzsenyi a darab gerincévé akarta

tenni, ami jelentős tragikus érzékről tesz tanúságot. Másként látja Cziba szerepét is, mint Girzik az ármányos Szabolcsét. Girziknél Passman a lovag mintaképe és Zabolcs ennek ellentéte. Berzsényinél Pázmán nyugodt, okos, mérsékelt, felvilágosult ember, amolyan életbölcse. A Wenzelin magyarított Venczelje is más nála: türelmetlen, dühös, a német »Tsaba«; Berzsényinél a magyarok elleni német ellenszenv szócsöve, Girziknél a magyarok ármánykodásának áldozata.” (BERZSENYI 1979, 876.) Merényi szerint a varázsló figurája szintén Girzickre vezethető vissza. Girzick passzív Istvánja helyett Berzsényi Királya világosan látja történelmi küldetését: „egy kóborló vad népet” a keresztény népek sorába emelni, az országot, amelyet „az emberi balgatagság és dühösség századok olta vadak barlangjává tett”, a rend és béke államává szervezni (ehhez kell a német segítség), de gyötri az a tudat, hogy nemes tervét honfitársai vére árán kell megvalósítania. Girzik Kupája alattomos gonosztevő, Berzsényinél a maga erőszakos módján a pogány hagyományok megőrzésével szintén népe megmaradásáért küzd. A töredék leginkább ígéretes eleme, hogy „az idegen és a magyar világ ellentétének küzdelme nemcsak az ellenfelek *külső* összecsapásában látható, hanem a szereplők *belső* világában, *lelki* életében is folyik. (BERZSENYI 1979, 876–877.) Erről tanúskodik István monológja (I. 3.), valamint Aladár és Delli lírai epizódja, amelynek során az ifjú a haza iránti kötelességének és szerelmének a klasszicista drámákból már jól ismert konfliktusával küzd. Koppány görög földről hazatérő, művelt fia, Bárdos keresztény lelkisége alapján fordul szembe apjával: „Te hazádat oltalmazod, én az emberiséget” – mondja neki. A fragmentum arról tanúskodik, hogy a szereplők egyénivé formált beszéde révén dialógusaik szemantikai vitákban sűrűsödnek. A két német, Pázmán és Venczel más módon értelmezik harcukat: előbbi a pogányokat, utóbbi a magyarokat tekinti ellenfeleinek. A Király és Orda is másként magyarázza a szabadság fogalmát. Orda Árpádra és a honfoglalók érdemeire és a tőlük származó kiváltságokra hivatkozik, ám István szerint az ő szabadságuk a megváltozott viszonyok között már csak „vadság” és „zabolátlanság”. Orda azzal vág vissza, hogy ezt mindig a zsarnokok mondják. És végül még egy figyelemre méltó részlet: István önfeláldozó harca során arra az erkölcsi következtetésre jut, hogy a Királynak „nem csak barátjai sebeit de a’ maga sebeit is el kell felejtetni”. (BERZSENYI 1979, 159.) A hivatallal járó kötelesség és a magánérdek, a személyes szempontok, sérelmek viszonyának, ütközésének kérdése a korszak színműveiben többször is felvetődik, így a *Bánk bán*ban is.

Előre pillantva Sík Sándor 1933-ban a Nemzeti Színházban előadott, s 1934-ban nyomtatásban is megjelent *István király* című drámáját (a témakör egyik kiemelkedő alkotását) azért említjük, mert szerzője, ha nem is maradéktalanul, de megtalálta azokat a dramaturgiai megoldásokat, amelyek drámapoétikai értékek létrehozásához vezethetnek. A királyt krízishelyzetben jeleníti meg, amikor, nem lévén törvényes és a keresztény királyság követelményeinek megfelelő trónörökös, minden összeomlani látszik. A cselekmény István halálával, 1038. augusztus 15-ének hajnalán fejeződik be, s az előző nap délutánján kezdődik, a szerző tehát koncentrálna, időben összevonva mutatja be az eseményeket. A dramaturgia két nagy dialógusra épül: Istvánnak a lélekben pogány Vazullal, illetve a magyar viszonyokat idegenként szemlélő Péterrel folytatott szópárbájának tétje a méltó örökös kiválasztása, s ennek tragikus kudarca

mindvégig feszültséggel tölti meg a színpadi eseményeket. Gizellának és Gyöngynek, Vazul feleségének alakja hatásos és hiteles jellemkontrasztot képez, s a szerző Imre herceg emlékének felidézésével a múltat jelenbeli hatóerőként vonja be a történetbe. Szabó Magda *Az a szép, fényes nap* (1976) című darabja a keresztény szemléletváltás emberi következményeivel vet számot. A továbbélő István-hagyomány napjaink műveltségének populáris regiszterében is megmutatkozik: a nemzeti érzést erősítő *István, a király* című rockopera (1983) arányban álló értékhozóként mutatja be az István–Koppány kettőst, ily módon a befogadás során a „nemzetiek” és a „nyugatosok”, a lázadók és a reformerek is igazolásra lelhetnek benne. (A témakör újabb áttekintése: NAGY 2020.) István és Kupa (Koppány) konfliktusa mindig is alkalmas volt a nyugati orientáció és a keletiség, az innováció és a hagyományörzés, a kereszténység és a pogányság szembeállítására. (CSAPODI 1936, EGYED 2001, SINKÓ 1989, ez utóbbinál Koppány helyén Árpád áll.) Ennek a szembeállításnak különös példaként említjük, hogy Szabó Dezső *Segítség!* című regényében a cselekménybe epizódként illesztett fiktív népmese a pogány tradíció értékrendje felől beszéli el Koppány (Koponyás úr) történetét.

Katona József *Istvánjának* befogadástörténete

Az *István. A' Magyarok Első Királlya* 1813-ban műsorra tűzött ősbemutatójától 1837-ig, a Nemzeti Színház megnyitásáig viszonylagos gyakorisággal színre került (mintegy húsz előadásáról van adatunk), amiben bizonyára szerepet játszott az a körülmény is, hogy augusztus 20-a kapcsán ünnepi játékként is előadható volt. A darab utóéletének első szakaszát a színház felől kell nyomon követnünk, annál is inkább, mert az irodalmi nyilvánosságba a dráma csak 1880-ban került Abafi Lajos szövegkiadása révén.

Az *István* előadásairól hat regisztrálandó kritikai dokumentummal rendelkezünk. 1816. február 12-i miskolci előadásáról a *Magyar Kurír* ad hírt 1816. március 5-én (102.) I. Ferenc születésnapjának ünnepi rendezvényéről szóló, patetikus hangú beszámolójának részeként. Erről az előadásról a *Hazai és Külföldi Tudósítások* is megemlékezik március 20-án. (177.) (MSZK I. 31–32., III. 1349.) A *Pannonia* 1819. szeptember 22-én (204.) arról tudósít, hogy szeptember 17-én a darab „kirobbanó sikert aratva” került a nézők elé Pesten. (MSZK I. 53–54., III. 1356.) A Pozsonyban 1820. július 3-án sorra került előadásról a *Magyar Kurír* július 18-án (II. 39–40.) fontos információkat közöl. Dicséri az Istvánt alakító Vásárhelyi Károly, a Kupát megformáló Szentpétery Zsigmond, valamint a Venczelint színre vivő Kilényi Dávid játékát, akik azonban a kritikus szerint igyekezetükkel sem pótolhatták „a' Darab tetemes híjjánosságait”. (MSZK I. 70., III. 1363.)

A *Magyar Kurír* viszonylag részletes kritikával illeti a Budán, 1820. október 4-én sorra került előadást október 24-én (II. 259–260.), s a női szereplőket: Kántornét Gizella, Murányinét Adelheid, Balognét Judit szerepében annak ellenére méltatja, hogy a dráma egyik gyenge pontját a kritikus éppen a női figurák erőtlenebb motivációjában és dramaturgiai funkciójuk hiányosságaiban látja. „Annál kitetszőbbek a férjfi rollok”, állapítja meg, s a szereposztást ismertetve elismeréssel szól alakítóik játékáról. Ezek a következők voltak: István: Kőszeghy Alajos (az ő játékát a recenzens különösen meggyőzőnek tartja), Kupa: Nagy Mihály, Aba Sámuel: Horváth József, Venczelin Murányi Zsigmond, Kozár: Komlóssy Ferenc, Theodat: Demény Dániel, Boleszlav: Györfly József, Bultsu: Tóth István. (MSZK I. 87–88., III. 1367.)

A Budán, 1834. augusztus 19-én (az ünnep előestéjén) sorra került előadásról a *Honművész* kritikusa augusztus 24-én (542–543.) örömmel állapítja meg, hogy a bemutatót „igen számos közönség” kísérte figyelemmel. Jól tájékozottan, s a darab hibáit sem elhallgatva visszapillant a húsz évvel korábbi ősbemutatóra. „E' darab a' boldogult szerző műveinek gyengébbjei közé tartozik, mit a' pesti közönség akkor is elismert, midőn az két évtized előtt legelőszer honi színészek által a' pesti rondellában adaték, 's a czimszerepet maga a' szerző igen jelesen játszá”. Istvánt ezúttal Tóth István, Adelheidot Kántorné, Boleszlávot Fánccsy, Theodátot Nagy József, Kupát pedig Megyeri Károly vitte színre, s a nézők gyakori tapssal köszönték meg játékukat. (MSZK I. 434., III. 1456.) Az 1836. április 18-án Debrecenben bemutatott előadásról rövid hírt közöl a

Honművész június 16-án (384.), a darabot Katona „történeti lovagjátékának” nevezi. (MSZK I. 966., III. 1575.)

1837 után az *István* eltűnni látszik a színpadokról. Az évforduló alkalmával, ünnepi játékként, vidéki színpadokon azonban felbukkanhatott. A dráma ősbemutatójának centenáriumán Bihari Ákos színész, színigazgató a nagyváradi Szigligeti Színházban felújítva másorra tűzte a drámát, s erről a *Nagyvárad* című lap híradást közölt. (1913. 11. 14. 2.) De ez a tiszteletre méltó próbálkozás ekkor már kivételes eseménynek tekinthető.

Abafi kiadása révén, a színpadokról való lekerülése után, az *István* belép az irodalmi nyilvánosságba. Ennek az utóéletnek első szakaszát, Heinrich Gusztávtól Waldapfel Józsefíg, a forráskritikai kérdés, illetve annak Heinrich által történt megoldása határozta meg, a második, napjainkig terjedő szakaszt pedig – ennek Bíró Ferenc a diskurzust leginkább meghatározni látszó képviselője – a történetfilozófiai nézőpontú interpretáció jellemzi. A drámapoétikai szempont előbb a forráskérdés, utóbb a történelemszemlélet problémájával összefüggésben vetődik fel. A recepció Gyulai Pál Katona-monográfiájával kezdődik, de szerzője, nem tudván Girzickről, e téren beéri egy tagadó megállapítással: ismerteti Kotzebue István-tárgyú színdarabját, majd megállapítja, hogy ebből „alig van valami Katona művében”, habár azt nem tartja kizártnak, hogy „Kotzebue példája ösztönözte” a magyar szerzőt. Ezzel nem sokra megyünk, viszont a dramaturgiára nézve Gyulai továbbgondolásra serkentő megállapítást fogalmaz meg: „Katona e művet egészen a színpad számára írta. Inkább színpadi mű az, mint költői. A pogányság és kereszténység, az ó és új világ küzdelme, se költőileg, se tragikailag nincs benne fölfogva. Az egész cselekmény egy pár durva cselszövényből áll, melyek könnyen meghiusulnak. Kupa, a somogyi vezér, külsőleg István híve, de titkon összeesküvést szervez ellene.” A bonyodalom intrikaként történő működtetéséből az elemző két következtetést von le. Az egyik: meglehetősen szigorúan, talán a nem eléggé határozottan elhárított Kotzebue-párhuzam sugallatára, a jellembrázolás és a korrajz hiányosságaira mutat rá. „A jellemrajz – írja – hű kifejezője a cselekvénynek; ez sem emelkedik költői színvonalig. Kupa s egész pártja inkább aljas cselszövő, mint hős s valamely nagy eszme képviselője. István és környezete a keresztyénség képviselője ugyan, de élet és emelkedettség nélkül. A korrajz is elhibázott, Kupa ősi vallása a Mars és Hercules szobrainak tisztelete, melyeknek embervérrel áldoznak. Általában feltűnő, hogy Katona, a ki a nemzeti visszahatás képviselőit később oly híven festette, itt csak vadaknak és aljasoknak festi.” Megjegyzendő, hogy a forrásszöveg ismeretének hiányában Gyulai Girzick hibáit is Katona terhére könyveli el, és nem méltányolhatja az átdolgozás elmozdulásait éppen a korfestés és a jellemrajz területén. Gyulai másik következtetése inkább elismerő: „A cselekvény folyvást halad, emelkedik, a katasztróf gyors s egyetlen fölvonásban sem hiányoznak a hatásos jelenetek, melyeket díszítmény és pompa is emelnek.” (GYULAI 1883, 67–68.) Tegyük hozzá: a díszítmények Girzickéi, a pergő dramaturgia viszont Katona érdeme.

Gyulai könyvének publikálásával egy időben Heinrich Gusztáv előbb 1882-ben, Szinnyei Józsefnek a komáromi színészettel foglalkozó munkájára (különnyomatokban is megjelent, eredetileg a *Komáromi Lapok*ban közölt cikkeire) reflektálva cáfolja Karacs Teréz állítását, mely szerint Katona munkája Kotzebue után készült volna. (HEINRICH

1882, 360–361.) (Karacs Teréz információit, mint a *Jeruzsálem pusztulásával* kapcsolatosan, ezúttal is kételkedve kell fogadni.) Majd egy évvel később, 1883-ban, Gyulai időközben megjelent könyvéről szólva ismerteti Katona általa akkor már megtalált forrásszövegét, Franz Xaver Girzick *Stephann der Erste König der Hungarn* című színdarabját az 1792-ben megjelent kiadása alapján. A két dráma tüzetes összevetése után megállapítja, hogy az *István* Girzick színdarabjának átdolgozása, s munkája során Katona gyökeresen felbontotta és átépítette eredetije szerkezetét, s jól láthatóan „rövidebb, elevenebb, drámaibb dialógusra s hatásosabb cselekményre törekszik”. (HEINRICH 1883, 939–941.) Ezzel Heinrich az *István* forráskritikai kérdését megoldotta. Bayer József drámatörténetében lényegében nem is tesz egyebet, mint Heinrich megállapításait ismerteti. (BAYER 1897, I, 253–254.) Negyven évvel később Horváth János mégis Heinrichnél szorosabban odaköti az *Istvánt* a *Stephannhoz*, amikor Katonáról szóló egyetemi előadásaiban a Girzick–Katona viszonyról szólva úgy fogalmaz, hogy Katona keze „hozzá volt még kötve az adott anyaghoz”, ezért „legfeljebb technikai és szerkesztő képességét érvényesíthette rajta”. (HORVÁTH 1936, 27–29.) Ez visszalépés Heinrichhez képest, aki, mint láttuk, az önálló formálásnak a technikai szinten túl emelkedő jegyeit is hangsúlyozta. Horváth véleményét követi, újabb negyven évvel később, Rohonyi Zoltán, aki szintén úgy véli, hogy Katona „mindössze technikai tökéletesítést hajtott végre, de István »ab ovo« drámaiatlan figuráján nem tudott változtatni”. (ROHONYI 1975, 81.) Orosz László elődei felfogását követve ír Katona művéről, majd megállapítja, hogy az *István* Katona első, még nem önálló kísérlete a történelem színpadi megjelenítése terén. (OROSZ 1974, 42–43.) A forrásszöveghez való viszony Heinrichnél konzervatívabb megítélésén túl azonban tisztázódott az *István* helyzete Katona drámai világában: „már ekkor bizonyára megszokta volt, hogy elbeszélő, s köztük történelmi olvasmányait a drámaköltő szemével tekintse, s így jutott el ahhoz a döntő fordulathoz, hogy végre maga válasszon tárgyat magának a történelemből.” (HORVÁTH 1936, 27.) Vagyis az *István* a szerző eredeti történelmi tárgyú drámáinak közvetlen előzménye.

A dráma utóéletében Heinrich Gusztáv után Waldapfel József jelenti az újabb fontos előrelépést. Ehhez azonban meg kellett erősítenie Heinrich álláspontját, miszerint az *István* írásakor a forrásul szolgáló művet Katona saját dramaturgiai felfogása, bonyodalomszervező elképzelése és jelenetszövő módszere szerint alakította át. „Így elhagyva minden mellékes vagy a főcselekvénnyel alig kapcsolatos részletet, az egész drámát szervesen megrövidítve és a döntő fordulat szerint tagolva, elkerülve a fölösleges színváltozásokat egységes és gyorsan perdülő drámát csinált Girzick képsorozatából.” (WALDAPFEL 1933a, 261.) Ennek eredményeként, mutat rá Waldapfel, Katona helyreállította a cselekmény Girzicknél nagyon is ingatag egyensúlyát. Kupa motivációját következetesebbé tette, mert Girzick lovagdrámai cselszövője nála a hagyományok védelmezésére is törekszik, s a figura emberibbé tételével István nemes alakját szintén hitelesebbé tette: a felelősségteljes uralkodói eszményt testesíti meg. Ennek alapján az elemző termékeny dramaturgiai, sőt szcenikai megfigyeléseket is tesz, főként a felvonásjegyek megteremtésére nézve.

Waldapfel elemzésének új fejleménye a színháztörténeti nézőpont bevonása az irodalmi elemzés horizontjába. (WALDAPFEL 1942, 32–37.) Ehhez tudni kell, hogy a Rondella színpadán egy színváltás a felvonáson belül szünet közbeiktatása nélkül megvalósítható volt középfüggöny alkalmazásával, ami megteremtette az időfolytonosság illúzióját. Ezt az egységet erősítette az a megoldás, hogy, főként a drámai tér perspektívájának váltását érzékeltetve, a színváltás előtt kiürült a színpad. Ellenben a felvonások végén – a korabeli német színpadi gyakorlattól eltérően – nem távoznak a szereplők a színtérből, a függöny a színen maradó szereplőkre gördül le. Katona később sem alkalmazza a felvonás végi elvonultatásnak a klasszicista drámában szokásos módszerét. Színpadi látásának az is jellemző jege, hogy a cselekmény egyre tart a függöny mögött is, s amikor föllebben, folyamatban lévő történetre pillantunk. A díszletek előtti színpadi tér eseményei is összekapcsolódnak a díszletek mögött, a tágabb drámai térben zajló eseményekkel, megteremtve az ábrázolt életfolyamat egységének képzetét.

Az *István*-receptió legutóbbi negyedszázadában egy tanulmány arra mutatott rá, hogy a királyeszmény három – kegyes, lovagi és atyai – eleme közül Katona az utóbbinak, a közboldogságra törekvő, felelősségteljes magatartásnak a kiemelésével, s az előbbieken ennek történő alárendelésével igyekszik egységes uralkodói képet teremteni. (NAGY 1993, 115–116.) Egy másik elemzés pedig a *Bánk bán* „többnyelvűségének”, különböző beszédalakzatokból szervezett, nyelviileg tagolt, de drámapoétikai egységbe komponált szövegvilágának elemzése kapcsán e termékeny többnyelvűség egyik életműbeli előzményeként az *Istvánt* jelöli meg. Ebben, Katona dramaturgiai áthangszerezése és szövegfejleményei révén, István elmozdul a konfliktusnak Girzick által Kupával szemben kijelölt pólusáról, és a dráma újonnan létrehozott középpontjába helyeződik. Ez által a kétpólusú, konfliktusos szituáció nála háromszatává válik, s ebben a korábbinál tagoltabb térben István szólama nemcsak Kupától, de Venczelin és Theodat (István fővezére és nevelője) szóalmától is elkülönül. „Kupa szavaiból rituális köntös szövődik egy pogány áldozat bemutatásához, és ezzel párhuzamosan szemantikai vitát folytat Theodáttal (a második felvonás negyedik jelenetében) a szabadság mibenlétéről. Ez a szó egészen mást jelent a két vitázó számára. Kupa arra az időre emlékezik, amikor „minden magyar szabad volt”, míg Theodát ezt „álomszabadság”-nak nevezi, amely szerinte valójában csupán annyit jelentett, hogy „mindenik szabadon felgyújthatja a házat szomszédja fele felett, és atyafiainak nyájait felprédálhatja”. István esküje (III.1.) szintén szemantikai vita része, ezáltal a vitézség értelmezése jegyében. (Ez a vita a játéktípus szempontjából is fontos, minthogy a mű a lovagdráma dramaturgiáját működteti várostrommal, börtönjelenettel és, mint látjuk, esküvel.)” Amihez az elemző hozzáteszi: „Mivel a színészi tevékenységet is folytató Katona három dokumentálható szerepe közül az egyik e mű főszerepe volt, ezt tehát mintegy maga számára írta, különösen figyelemreméltó ez a „kétfrontos” nyelvi elkülönítés és szembenállás.” (NAGY 2012, 640–641.) Ez az elemzés arra is rámutat, hogy – amennyiben a drámai cselekvés fogalmát kiterjesztjük a beszédaktusokra –, István nem a puha jószág passzív képviselője, miként többen is vélik, hanem, nyelvi aktusai által, maga is cselekvő, az események alakulását befolyásoló magatartást valósít meg.

„Nyelvi aktusai számunkra nagyon is cselekvőképessé teszik, igaz, más módon az, mint a lovagdrámák fizikai értelemben tevékeny hősei. Katona e téren igen kritikusan viszonyul a játéktípushoz.” (NAGY 2012, 641.)

A recepció legújabb fejleménye még Bíró Ferenc Katona-monográfiájának az *Istvánról* szóló fejezete. Ebben az elemző – a dráma utóélete során először – a drámaíró és a történész Katona szinkron szemléletével, a drámát az író Kecskemét-történetével összefüggésben vizsgálja. „A téma – a magyar államalapítás – szervesen illeszkedik a Duna–Tisza közének múltjára irányuló kutatási területéhez, e történetnek ugyanis nyilvánvalóan a legnagyobb fordulópontját alkotja” – állapítja meg Bíró, aki azt is hangsúlyozza, hogy ez a fordulat Katona interpretációjában nem is elsősorban a magyar nemzet, hanem általában a Magyarország területén élő népek történetében következett be. „A népek haláltánca ezzel véget ér, innen kezdve stabilizálódik e sok vihart látott tájon élő emberek élete, immár – hosszú évszázadok óta – egy nép él itt. Márpedig az életnek – egy nép életének – ezt a biztonságát István teremtette meg.” Megállt „a népeknek az a forgószínpada, amely az előző ezer esztendőben oly könnyörtelen folyamatossággal hozta elő és tüntette el a népeket e tájon.” Az *István* Katona történeti művével való kapcsolatában tehát új módon értelmezhető. A dráma mintha a Kecskemét-történet folytatása lenne. (BÍRÓ 2002, 57–61.) A téma történelmi távlatát ez utóbbi világítja meg, s ez a kontextus ad különös érvényt a toleráns és békét teremtő István darabot befejező imájának: „Végtére, ó Uram, kezeidbe ajánlom az enyimeket! Szabadítsd és oltalmazd őket; [...] és ne engedd azokat elveszni, kik a te szent utadon vándorolnak! – Áldd meg híveidet, áldd meg híveimet, áldd meg az én magyaraimat!” (KATONA 1959, I, 935.) A darab 19. századi előadásainak nézői számára nyolc évszázad igazolta ennek az imának a fogamatosságát.

BIBLIOGRÁFIA, NÉVMUTATÓ, ILLUSZTRÁCIÓK

Bibliográfia

- ABAFI/AIGNER 1880–81 = *Katona József összes művei* 1–3., s. a. r. ABAFI Lajos, Budapest, Wilckens F. C. és fia ny., Aigner Lajos, 1880–81.
- ALSZEGHY 1938 = ALSZEGHY Zsolt, *Szent István a magyar egyházi költészetben* = Emlékkönyv 1938, 325–344.
- BARTHA 2004 = BARTHA Katalin Ágnes, *Egy kolozsvári Macbeth-produkció (1812). (Gyakorlati színészképzés és közönségnevelés)*, Erdélyi Múzeum, 2004/3–4, 136–146.
- BARTHA 2010 = BARTHA Katalin Ágnes, *Shakespeare Erdélyben. XIX. századi magyar nyelvű recepció*, Budapest, Argumentum Kiadó, 2010.
- BAYER 1897 = BAYER József, *A magyar drámairodalom története. A legrégebb nyomokon 1867-ig* 1–2., Budapest, MTA, 1897.
- BAYER 1909 = BAYER József, *Shakespeare drámái hazánkban* I–II., Budapest, 1909.
- BBSz = *Bánk bán-szótár. Katona József Bánk bán című drámájának szókészlete*, szerk. BEKE József, Kecskemét, Katona József Társaság, 1991.
- BELTSKA-SCHOLTZ – SOMORJAI 1994 = BELITSKA-SCHOLTZ, Hedvig – SOMORJAI, Olga, *Deutsche Theater in Pest und Ofen 1770–1850*, 1–2., Budapest, Argumentum Kiadó, 1994.
- BENE 2006 = BENE Sándor, *A Szilveszter-bulla nyomában. Pázmány Péter és a Szent István-hagyomány 17. századi fordulópontja* = „Hol vagy István király?” 2006, 89–124.
- BÉRES 2019 = BÉRES Norbert, *A „gótikus irodalom” korai magyar fogadtatása (1796–1823)*, Irodalomismeret, 2019/3, 4–18.
- BERZSENYI 1979 = BERZSENYI Dániel, *Költői művei*, s. a. r. MERÉNYI Oszkár, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979.
- BÍRÓ 1994 = BÍRÓ Ferenc, *A felvilágosodás korának magyar irodalma*, Budapest, Balassi Kiadó, 1994.
- BÍRÓ 2002 = BÍRÓ Ferenc, *Katona József. Monográfia*, Budapest, Balassi Kiadó, 2002.
- BLEYER 1912 = BLEYER Jakab, *Kotzebue és a pesti német színház megnyitása 1812-ben* = GRAGGER Róbert, szerk. *Philologiai Dolgozatok. A magyar–német érintkezésekről*, Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, 1912, 156–170.
- BODROGI 2009 = BODROGI Ferenc Máté jegyzetei *A' Vak Lantoshoz* = KAZINCZY Ferenc, *Fordítások Bessenyeitől Pyrkerig. Önállóan megjelent fordításkötetek* (kritikai kiadás), s. a. r. BODROGI Ferenc Máté, BORBÉLY Szilárd, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009, 837–840.
- BOROS 1895 = BOROS Gábor, *Berzsenyi, mint drámaíró*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1895/3, 172–186.
- BRIDGWATER 2013 = BRIDGWATER, Patrick, *The German Gothic Novel in Anglo-German Perspective*, Amsterdam – New York, Rodopi, 2013.
- CzF = *A Magyar Nyelv Szótára*. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából készítették CZUCZOR Gergely és FOGARASI János, I–VI. Pest, Emich Gusztáv akadémiai nyomdásznál, 1862–1874.

- CSÁNYI 1840 = CSÁNYI János, *Katona József*, Társalkodó, 1840. máj. 27., 170–171.
- CSAPODI 1936 = CSAPODI Csaba, *Kinek tartották Szent Istvánt a XVIII. században?* Regnum Egyháztörténeti Évkönyv, 1936, 346–355.
- DECSY 1792 = DECSY Sámuel, *A' Magyar Szent Koronának és az ahhoz tartozó tárgyaknak Históriaja*, Bécs, Alberti Ignác Műhelyében, 1792.
- EGYED 2001 = EGYED Emese, *Szent István alakja a XVIII. századi magyar irodalomban*, Nyelv- és Irodalomtudományi Értekezések XLV, 2001, 1–2. 95–107.
- Emlékkönyv 1938 = SERÉDI Jusztinián, szerk. *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*, III. Budapest, MTA kiadása, 1938.
- ENYEDI 1972 = ENYEDI Sándor, *Az erdélyi magyar színjátszás kezdetei 1792–1821*, Bukarest, Kriterion, 1972.
- ÉRSZEGI 1983 = ÉRSZEGI Géza, szerk., s. a. r. *Árpád kori legendák és intelmek*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983.
- FASSEL 2003 = *Die Erstürmung...* Bevezetéssel közli Horst FASSEL, Banatica, 2003, 1–2, 58–93.
- FERENCZI 1897 = FERENCZI Zoltán, *A kolozsvári színészet és színház története*, kiadja a kolozsvári színészet száz éves jubileumát rendező bizottság, Kolozsvár, Ajtai K. Albert magyar polgár könyvnyomdája, 1897.
- FEURZEIG – SIENICKY 2008 = *Quodlibets of the Viennese Theater*, ed. Lisa FEURZEIG, John SIENICKY, A-R Editions, Inc., Middleton, Wisconsin, 2008.
- FISCHER-LICHTE 2001 = Erika FISCHER-LICHTE, *A dráma története*, ford. Kiss Gabriella, Pécs, Jelenkor Kiadó, 2001.
- FODOR 2003 = FODOR Géza, *Leonóra vagy/és Fidelio?*, Holmi, 2003/7, 870–877.
- FRIED 1991 = FRIED István, *A magyar színházi mozgalom kezdetei (kelet-közép-európai kontextusban)*, Színháztudományi Szemle, 28, 1991, 5–12.
- GIRZICK 1792 = Xavier GIRZICK, *Stephann der Erste König der Hungarn*. Ein Schauspiel in sechs Aufzügen... Pesth, bei Johann Michael Landerer, Edlen in Füsikut, 1792.
- GIRZICK 1999 = GIRZICK, Xavier, *Stephann, der erste König der Hungarn* = BALOGH András–TARNÓI László szerk., *Die täuschende Copie von dem Gewirre des Lebens Deutschsprachige Dramen in Ofen und Pest um 1800*. Auswahl und Nachwort László TARNÓI, Budapest, Argumentum, 1999, 115–247.
- GOMBOS 1938 = GOMBOS F. Albin, *Szent István a középkori külföldi történetírásban* = Emlékkönyv 1938, 279–324.
- GUPCSÓ 1981 = GUPCSÓ Ágnes, *Zenés színjátszás Debrecenben (1800–1810)*, Budapest, MTA Zenetudományi Intézete, 1981, 101–116.
- GYÖRFFY 1977 = GYÖRFFY György, *István király és műve*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1977.
- GYÖRFFY 2006 = GYÖRFFY György, *A magyar őskronika és az emberi emlékezethatár* = „Hol vagy István király?”, 15–17.
- GYÖRGY 1983 = GYÖRGY Eszter, *Katona József művei a színpadon. 1811–1836. Színlap-katalógus*, Színháztudományi Szemle, 1983/11, 145–156.
- GYULAI 1883 = GYULAI Pál, *Katona József és Bánk bánja*, Budapest, Franklin Társulat, 1883.

- HANKISS–BERCZELI 1961 = HANKISS Elemér–BERCZELI A. Károlyné, *A Magyarországon megjelent színpadi zsebkönyvek bibliográfiája*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1961.
- HEINRICH 1882 = H[EINRICH] G[USZTÁV], *A komáromi magyar színészet története...* Egyetemes Philologiai Közlöny, 1882, 360–361.
- HEINRICH 1883 = HEINRICH Gusztáv, *Katona József és Bánkbánja*, írta Gyulai Pál, Egyetemes Philologiai Közlöny, 1883, 936–945.
- HEINRICH 1894 = HEINRICH Gusztáv, *Katona József Aubigny-drámája*, Egyetemes Philologiai Közlöny, 1894, 481–490.
- „*Hol vagy István király?*” 2006 = BENE Sándor, szerk. „*Hol vagy István király?*” *A Szent István hagyomány évszázadai*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2006.
- HÓMAN 1938 = HÓMAN Bálint, *Szent István*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1938.
- HORVÁTH 1936 = HORVÁTH János, *Katona József. Játékszíni és drámairodalmi előzmények. Katona drámaíró kortársai* (Horváth János egyetemi előadásaiából), Budapest, Kókai Lajos kiadása, 1936.
- HORVÁTH 2020 = HORVÁTH Károly, *Levél a sajtó alá rendezőhöz Katona Istvánjáról*, kézirat, 2020.
- JOÓS 1957 = JOÓS Ferenc, *A vándorszínészetől az állami színházig. Kecskemét színészetének krónikája*, Kecskemét, 1957.
- KÁDÁR 1914 = KÁDÁR Jolán, *A budai és pesti német színészet története 1812-ig. Játékszíni és drámairodalmi szempontból. Függelékül a budai és pesti német színházak műsora 1783–1812*, Budapest, Pfeifer Ferdinánd Könyvkereskedése, 1914.
- KATONA 1834 = Szabados Kecskemét alsó Magyar Ország első mező várossa' története. Hiteles levelekből öszveszedte néhai KATONA József szabados Kecskemét várossa fő fiskálissa, Pesten, Trattner-Károlyi nyomtatása, 1834.
- KATONA 1959 = KATONA József összes művei, I–II. s. a. r. SOLT Andor, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1959.
- KATONA 1991 = KATONA József versei, szöveggondozás és utószó: OROSZ László, jegyzetek: OROSZ László és SÜTŐ József, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991.
- KATONA 2001 = KATONA József, *Versek, tanulmányok, egyéb írások*, kritikai kiadás, s. a. r. és a jegyzeteket írta OROSZ László, Budapest, Balassi Kiadó, 2001.
- KATONA 2005 = *Katona József történelmi művei*, kritikai kiadás, s. a. r., jegyzetek OROSZ László, Budapest, Balassi Kiadó, 2005.
- KATONA 2017 = KATONA József, *Jerú'sálem' Pusztulása*, kritikai kiadás, s. a. r., a tanulmányokat és a jegyzeteket írta NAGY Imre, Budapest, Balassi Kiadó, 2007.
- KATONA 2020 = KATONA József, *Három színjáték. A' Lutza Széke, Aubigny Clementia, A Rózsa*, (Katona József korai drámái sorozat), s. a. r. DEMETER Júlia, NAGY Imre, Budapest, Balassi Kiadó, 2020.
- KAZINCZY 1794 = *Sztella. Dráma öt felvonásban. Azoknak, a' kik szeretnek*. Göthe után KAZINCZY Ferenc, tagja a' Sopronyi. Magy. Társ. Hozzá vagy on adva: *A' vak lantos. Rege a' Hajdani Korból*. Pozsonyban, Wéber Simon Péternél, 1794.

- KAZINCZY 2009a = CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia (szerk, s. a. r.), *Külföldi Játékszín. Kazinczy Ferenc művei* (kritikai kiadás), Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009.
- KAZINCZY 2009b = KAZINCZY Ferenc, *Fordítások Bessenyeitől Pyrkerig. Önállóan megjelent fordításkötetek* (kritikai kiadás), s. a. r. BODROGI Ferenc Máté, BORBÉLY Szilárd, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009.
- KazLev = *Kazinczy Ferenc levelezése*, I–XXI. kötet, szerk VÁCZY János, Budapest, 1890–1911.
- KÉPES KRÓNKA 1971 = *KÉPES KRÓNKA a magyarok régi és legújabb tetteiről, eredetükről és növekedésükről, diadalaikról és bátorságukról (1358)*, fordította Geréb Lászlón Budapest, Magyar Helikon, 1971.
- KERÉNYI 1981 = KERÉNYI Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790–1849*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1981.
- KERÉNYI 1992 = KERÉNYI Ferenc, *Katona József a magyar színpadok műsorán (1811–1837)*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1992/4. (96.évf.), 399–413.
- KERÉNYI 1999 = KERÉNYI Ferenc, *Szent István alakja a régi magyar drámákban*, Somogy, 1999, 606–613.
- KERÉNYI 2000 = KERÉNYI Ferenc, s. a. r., jegyzetek *A magyar színikritika kezdetei 1790–1837* (1–3.), Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2000.
- KERÉNYI 2004 = *A borzasztó torony. Képek a magyar vándorszínészet világából*, válogatta, szerkesztette és a jegyzeteket írta KERÉNYI Ferenc, NÁDAS Péter előszavával, Budapest, Neumann Kht., 2004.
- KÉZAI 1862 = KÉZAI Simon mester *Magyar Krónikája*, fordította Szabó Károly, Pest, kiadja Ráth Mór, 1862.
- KOLLÁR 2019 = KOLLÁR Zsuzsanna, *Bánk bán-magyarázatok. Katona József Bánk Bán eredeti szöveg Nádasdy Ádám prózai fordításával*, Új Forrás, (51.évf.) 2019/11, 125–128.
- KOTZEBUE 1812 = August von KOTZEBUE, *Ungerns erster Wohlthäter. Ein Vorspiel mit Chören. Zur Eröffnung des neuen Theaters in Pesth. In Musik gesetzt von Ludwig van Beethoven. Ausgeführt den 9. Febr. 1812, Pesth, 1812.*
- KOVÁCS 2018 = KOVÁCS Kálmán, *Repräsentation des Königtums Ungarn auf deutscher Bühne. Die Eröffnung des deutschen Theaters zu Pest im Jahre 1812* = Andrea BÁNFFI-BENEDEK–Gizella BOSZÁK–Szabolcs JÁNOS-SZATMÁRI–Ágota W. NAGY (szerk.), *Netzwerke und Transferprozesse. Studien aus dem Bereich der Germanistik*, Wien, Praesens Verlag, 2018. 55–68.
- KRISTÓ 2001 = KRISTÓ Gyula, *Szent István király*, Budapest, Vince Kiadó, 2001.
- LISZKA–HAJNÓCZY 1930 = LISZKA Béla (†1901), kiegészítette HAJNÓCZY Iván dr., *A kecskeméti színház és színészet múltja = Katona emlékkönyv, a költő halálának százados fordulóján kiadja a kecskeméti Katona József Kör*, szerk. HAJNÓCZY Iván dr., Kecskemét, 1930.
- LISZTES 1992 = LISZTES László, *Katona József Bibliográfiája*, Kecskemét, Katona József Megyei Könyvtár – Katona József Társaság, 1992.
- Magyar színháztörténet I.*, = *Magyar színháztörténet 1790–1873*, szerk. KERÉNYI Ferenc, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.

- MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR 1970 = MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit, *Katona színházi világa*, Irodalomtörténet, 1970/1, 74–90.
- MERÉNYI 2014a = MERÉNYI Annamária, *Filológiai megjegyzések Katona József A Borzaszto Torony vagyis a gonosz Talált-gyermek c. művéhez = Előzetes kérdések. Rohonyi Zoltán emlékkönyv*, szerk. MILBACHER Róbert, szöveggond. RADICS Melinda, Pécs, Kronosz Kiadó, 2014, 75–84.
- MERÉNYI 2014b = MERÉNYI Annamária, *Filológiai megjegyzések Katona József Monostori Veronka. vagy A Hartz két ellenkező igaz Ügyért... című művéhez = Sokszínű nyelvészet – nyelvi szokszínűség a 21. század elején: Írások Kolláth Anna tiszteletére*, szerk. GRÓF Annamária, N. CSÁSZI Ildikó, SZOTÁK Szilvia, Budapest, Tinta Kiadó, 2014, 236–242.
- MILETZ 1886 = MILETZ János, *Katona József családja, élete és ismeretlen munkái*, Budapest, Hornyánszky Viktor Császári és Király Udvari Könyvnyomdája, 1886.
- MITTLER 1999 = *Bibliotheca Palatina. Druckschriften. Katalog zur Mikrofiche-Ausgabe*, Band I–IV., szerk. Elmar MITTLER, München, K. G. Saur, 1999.
- MNySz = SZILY Kálmán, *A Magyar Nyelvújítás Szótára*, Hornyánszky Viktor Kiadása, 1902. Reprint, Budapest, Nap Kiadó, 2014.
- MNyTESz = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. I–III, főszerk. BENKŐ Loránd, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1976.
- MSZK = *A magyar színikritika kezdetei (1790–1837)*, s. a. r., a jegyzeteket írta és a mutatókat készítette KERÉNYI Ferenc, I–III, Budapest, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2000.
- MTSz = SZINNYEI József, *Magyar Tájszótár*, Budapest, Hornyánszky Viktor Kiadása, 1893–1896. Reprint, Budapest, Nap Kiadó, 2003.
- NÁDAS 1999 = NÁDAS Péter, *Vagyunk = Uő, Kritikák*, Pécs, Jelenkor Kiadó, 1999, 7–10.
- NÁDAS 2004 = NÁDAS Péter előszava = *A borzaszto torony. Képek a magyar vándorszínészet világából*, Válogatta, szerkesztette és a jegyzeteket írta KERÉNYI Ferenc, NÁDAS Péter előszavával, Budapest, Neumann Kht., 2004, 5–9.
- NAGY 1993 = NAGY Imre, *Nemzet és egyéniség. Drámairodalmunk az 1810-es években: a hazafiság drámái*, Budapest, Argumentum Kiadó, 1993.
- NAGY 2012 = NAGY Imre, *Gertrudis színre lép (A Bánk bán többnyelvűsége)*, Jelenkor, 2012, 6, 630–647.
- NAGY 2014 = NAGY Imre, *A magyar Lucretia (A nők elleni erőszak témája és a Bánk bán harmadik felvonása) = Drámák határhelyzetben I.*, szerk. BRUTOVSZKY Gabriella, DEMETER Júlia, N. TÓTH Anikó, PETRES CSIZMADIA Gabriella, Nyitra, 2014, 275–299.
- NAGY 2020 = NAGY Imre, *Szemponatok Katona József Istvánjának vizsgálatához (A dráma keletkezéstörténete – A téma tárgytörténete)*. Tanulmányok, Az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének tudományos folyóirata, 2020, 1, 3–18.
- OROSZ 1974 = OROSZ László, *Katona József*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1974. (Nagy Magyar Írók)
- OROSZ 2000 = OROSZ László, *A niklai remete és a kecskeméti fiskális : tanulmányok Berzsenyiről és Katonáról*, Budapest, Krónika Nova, 2000.

- OROSZ 2007 = OROSZ László, *Kérdőjelek. Egy Katona-kutató töprengése*, Budapest, Balassi Kiadó, 2007.
- OTROK 1900 = OTROK Mihály, *Törning mint lovagdrámaíró és a német lovagdráma hatása irodalmunkra*, Egri áll. főreáliskola értesítője, 1899/1900, 4–33.
- PAPP 2012 = PAPP Júlia, *Gótikus építészeti elemek a 18–19. század fordulójának könyvillusztrációin*, Papp Júlia honlapja (2012.01.14.): https://pappjulia.eoldal.hu/cikkek/tanulmányok/gotikus-epiteszeti-elemek-a-18---19.-szazad-fordulojanak-konyvillusztracioin.html#_ftnref14
- Piarista iskoladrámák* = *Piarista iskoladrámák I.*, (Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század 5/1.), szerk. s. a. r. DEMETER Júlia, KILIÁN István, KISS Katalin, PINTÉR Márta Zsuzsanna, Budapest, Argumentum–Akadémiai, 2002.
- PINTÉR 1938 = PINTÉR Jenő, *Szent István a magyar világi költészetben* = Emlékkönyv 1938, 345–354.
- PINTÉR 2006 = PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Szent István alakja a régi magyar drámai irodalomban* = „Hol vagy István király?” 2006, 189–200.
- PRAŽÁK 1991 = Richard PRAŽÁK, *Cseh színészek és zenészek Pest-Budán a 18–19. század fordulóján*, Színháztudományi Szemle, 28, 1991, 13–19.
- PUKÁNSZKY 2002 = PUKÁNSZKY Béla, *A magyarországi német irodalom története. A legrégebb időktől 1848-ig*, Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor, 2002.
- RANSANUS 1985 = Petrus RANSANUS, *A magyarok történetének rövid foglalata*, ford. BLAZOVICH László és Sz. GALÁNTAI Erzsébet, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1985.
- RICE 2003 = RICE, John A., *Empress Marie Therese and Music at the Viennese Court, 1792–1807*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- ROHONYI 1975 = ROHONYI Zoltán, *A magyar romantika kezdetei*, Bukarest, Kriterion, 1975.
- ROMSICS 2015 = ROMSICS Ignác, *A múlt arcai. Történelem, emlékezet, politika*, Budapest, Osiris Kiadó, 2015.
- SÁNDOR 2007 = SÁNDOR János, *A szegedi színjátszás krónikája. Thespis szekerén 1800–1883*, Szeged, Bába Kiadó, 2007.
- SINKÓ 1989 = SINKÓ Katalin, *Árpád kontra Szent István*, Janus, 1989, 1, 42–52.
- SOLT 1933 = SOLT Andor, *Drámai irodalmunk német kapcsolatai 1792-től 1837-ig (I.)*, Irodalomtörténet, 1933(43), 30–58.
- SZÉKELY 2009 = SZÉKELY György, *Boszorkák és királynők – rontás és apoteózis = Uő, Mozaikok. Hét évtized színháztörténeti írásaiából 1940–2006*, Budapest, Országos Színháztörténeti Intézet és Múzeum, 2009, 379–397.
- SZEKFŰ 1938 = SZEKFŰ Gyula, *Szent István a magyar történet századaiban* = Emlékkönyv 1938, 7–80.
- TASI 2006 = TASI Réka, *Csúzy Zsigmond Szent István prédikációi* = „Hol vagy István király,” 2006, 167–176.
- TRÓCSÁNYI 1943 = TRÓCSÁNYI Zoltán, *A XIX. század első három évtizede magyar nyomtatványainak meghatározása*, Magyar Könyvszemle, 1943/3, 252–262.
- VARGA Viktor, *Dobok és trombiták, avagy A párdücbőrös medve (Katona József előtanulmánya a Bánk bánhoz)*, hangjáték, kézirat.

- VARGA–PINTÉR 2000 = VARGA Imre–PINTÉR Márta Zsuzsanna, *Történelem a színpadon. Magyar történelmi tárgyú iskoladramák a 17–18. században*, Budapest, Argumentum Kiadó, 2000.
- VARGHA 1938 = VARGHA Damján, *Szent István a magyar kódex-irodalomban* = *Emlékkönyv*, 1938, 355–422.
- VESZPRÉMY 2006 = VESZPRÉMY László, *Szent István, a térítő a hazai krónikás hagyományban* = „*Hol vagy István király?*” 2006, 28–38.
- VÖRÖSMARTY 1969 = VÖRÖSMARTY Mihály, *Dramaturgiai lapok (Elméleti töredékek – Színbírálatok)*, s. a. r. SOLT Andor. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969.
- WALDAPFEL 1930 = WALDAPFEL József, *Katona drámái és kézirataik*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1930/3, 341–353.
- WALDAPFEL 1931a = WALDAPFEL József, *Katona József és Veit Weber Tugendspiegele*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1931/1–2., 38–52., 166–178.
- WALDAPFEL 1931b = WALDAPFEL József, *A borzasztó torony forrása*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1931, 470–479.
- WALDAPFEL 1933a = WALDAPFEL József, *Katona első történeti drámái*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1933, 75–92, 243–263.
- WALDAPFEL 1933b = WALDAPFEL József, *Egy régi pesti címtár színész- és drámatörténeti adatai*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1933/2, 298–301.
- WALDAPFEL 1942 = WALDAPFEL József, *Katona József*, Budapest, Franklin Társulat [1942].
- WINDISCH 1784 = WINDISCH, Karl Gottlieb, *Kurzgefasste Geschichte der Ungern von den ältesten bis auf die itzigen Zeiten*, Pressburg, Anton Löwe, 1784.

Névmutató

- Aba Sámuel (magyar király) 330, 355
Abafi Lajos 40, 130, 131, 254, 334, 361, 362, 369
Adalbert (Szent) 328
Adelhaid (Géza fejedelem állítólagos felesége) 323, 329, 356
Ademarus Cabannensis (Cabbaniensis) 330
Ágoston (Szent) 354
Aigner Lajos → Abafi Lajos
Ajtai K. Albert 370
Ajtony 328, 355, 358
András (Endre) II. (magyar király) 340, 356
Anonymus 330, 355
Árpád fejedelem 323, 354, 356
Asztrik apát 330
Attila (hun király) 356
- Balkay Géza 140
Balog István 335
Balogné Tenkler Erzsébet 361
Bán János 141
Bánffi-Benedek Andrea 372
Bartha Katalin Ágnes 127, 369
Bayer József 127, 131, 254, 263, 363, 369
Beethoven, Ludwig van 117, 340, 372,
Béla IV. (magyar király) 340
Belitska-Scholtz Hedvig 119, 369
Bene Sándor 353, 354, 369, 371
Benkő Loránd 373
Berczeli A. Károlyné 336, 371
Béres Norbert 126, 258, 369
Berzsenyi Dániel 358, 359, 369
Bihari Ákos 337, 362
Bíró Ferenc 126, 139, 246, 252, 261, 263, 327,
362, 365, 369
Bleyer Jakab 340, 369
Bodrogi Ferenc Máté 258, 369, 372
Boleszló I. (Bátor) (Boleszlav Chrobry)
330, 356
Bonfini, Antonio 355, 356, 357
- Borbély Szilárd 369, 372
Borlai Kinga 140
Boros Gábor 358, 369
Boszák Gizella 372
Bouilly, Jean-Nicolas 117, 118
Böösi Anna 133
Brecht, Bertolt 140
Bridgwater, Patrick 258, 369
Bruno (Szent Gallen-i) 328
Brutovszky Gabriella 373
- Czibula Katalin 372
- Csákányi Eszter 140
Csanád ispán 358
Csányi János 137, 256, 370
Csapodi Csaba 360, 370
Csergheő Ferenc 336
Cseri Péter 340
- Darvas Ferenc 140
Decsy Sámuel 339, 353, 370
Demény Dániel 361
Demeter Júlia 371–374
Déryné Széppataki Róza 133, 342
Döbrentei Gábor 127, 137, 256
Dugonics András 247
- Éder György 254
Egyed Emese 360, 370
Erdélyi János 137
Érszegi Géza 354, 370
- Fajsz fejedelem 331
Fánicsy Lajos 361
Farquhar, George 140
Fassel, Horst 342, 370
Ferdinánd III. (magyar király) 357
Ferenc I. (magyar király) 340, 361

- Ferenczi Zoltán 131, 370
 Feurzeig, Lisa 117, 370
 Fodor Géza 117, 370
 Fried István 341, 370
- Gedeon (Izrael bírása) 325
 Gertrúd (magyar királyné) 356
 Géza fejedelem 323, 324, 327–329, 331, 354–356
 Girzick (Girzik, Jiřík), Franz Xavier 326, 329, 333, 334, 336, 341–348, 351, 352, 356, 358, 359, 362–364, 370
 Gizella (István felesége) 323, 328, 329, 355–357
 Gleich, Joseph Alois 131, 132
 Goethe, Johann Wolfgang von 258
 Gombos F. Albin 329, 330, 356, 370
 Gróf Annamária 373
 Grüner, Vincenz Raimund 111
 Gupcsó Ágnes 118, 119, 370
- Gyertyánffy Dávid 342
 Györffy György 328–331, 354, 356, 370
 Györffy József 361
 György Eszter 131, 132, 336, 370
 Gyula (Géza fejedelem apósa) 324, 328, 329, 355
 Gyulai Pál 344, 362, 370
- Haas, Franz 111, 113
 Haibel, Jakob 132
 Hajnóczy Iván dr. 131, 134, 254, 372
 Hankiss Elemér 336, 371
 Hartvik püspök 354, 355
 Heinrich Gusztáv 344, 345, 362, 363, 371
 Henrik II. (Civakodó) (bajor herceg, Gizella apja) 328
 Henrik II. (német-római császár) 329
 Henrik III. (német-római császár) 330
 Hóman Bálint 329, 331, 371
 Hont 355
 Hormayr, Josef 246
 Hornyánszky Viktor 369, 373
- Horváth Cyrill 358
 Horváth János 139, 249, 358, 371
 Horváth József 119, 361
 Horváth Károly 343, 371
 Hunyadi Mátyás (Hunyadiak) 340, 356
 Huszár László 141
- Inchofer (Imhofer), Melchior 357
 István I. (Szent) (Vajk) 323, 327, 328, 331, 339, 342, 355, 356, 357
- János-Szatmári Szabolcs 372
 Janovics Jenő 337
 Jantso Ferenc 357
 Jarry, Alfred 140
 Jékely Zoltán 140
 Jiřík, František → Girzick
 Joós Ferenc 134, 254, 371
 József I. (magyar király) 357
 József nádor 339
 Judith (István húga?) 330
- Kaboldi András 141
 Kádár Jolán 342, 371
 Kállai Ferenc 140
 Kálmán (magyar király) 354
 Kántorné Engelhardt Anna 361
 Karacs Teréz 362, 363
 Károlyi István 137, 256, 371
 Karthauzi Névtelen 354
 Kaszás Attila 140
 Katona József idősb 132, 135, 137, 144, 246, 247, 255, 256, 264, 337
 Kazinczy Ferenc 126, 127, 258, 259, 325, 369, 371, 372
 Kázmér I. (Megújító) (lengyel király) 356
 Keán (Kaján) (Beled öccse) 328, 355
 Kelemen László 341
 Kelemen XIV., pápa 339
 Kérdő Gábor 141
 Kerényi Ferenc 125–128, 131, 132, 138, 139, 247, 249, 254, 257, 263, 335, 336, 341, 342, 344, 348, 349, 358, 372, 373

- Kézai Simon 355, 356, 372
 Kilényi Dávid 254, 361
 Kilián István 374
 Kiss Katalin 374
 Koller József pécsi kanonok 340
 Komlóssy Ferenc 131, 335, 341, 358, 361
 Komlóssy Ferenc Dániel 133
 Kós Károly 358
 Kotzebue, August von 335, 340, 341, 362, 372
 Kovács Kálmán 340, 358, 372
 Könyves Máté 257
 Kőszeghy Alajos 133, 361
 Kristó Gyula 328, 330, 355, 356, 372
 Kulcsár Péter 140
 Kumpf, Huber 341
 Kupa (Koppány) vezér 323, 324, 327–329,
 331, 354, 355, 357, 358

 Lajos I. (Nagy) (magyar király) 340
 Láng Ádám 134
 László I. (Szent) (magyar király) 340, 354,
 356
 Lázár Magda 140
 Liszka Béla 131, 134, 254, 372
 Lisztes László 337, 372
 Lukáts Andor 141

 Mácsai Pál 140
 Magyar Ferenc 141
 Mályuszné Császár Edit 128, 137, 373
 Margitai Ági 140
 Mária Terézia (magyar királynő) 339, 340,
 354
 Márton (Szent) 324, 331, 355
 Máté Gábor 140
 Megyeri Károly 361
 Méhul, Étienne Nicolas 117–119
 Merényi Annamária 139, 140, 263, 373
 Merényi Oszkár 358
 Mieszko (Mescho, Mesko, Miciszlav) (len-
 gyel fejedelem) 329, 356
 Mieszko II. (lengyel fejedelem) 356
 Milbacher Róbert 373

 Miletz János 340, 373
 Mittler, Elmar 260, 373
 Molnár András 140
 Murányi Zsigmond 133, 361
 Murányiné Lefèvre Terézia 361

 N. Császi Ildikó 373
 N. Tóth Anikó 373
 Nádas Péter 129, 139, 372, 373
 Nagy Imre 109, 123, 124, 134, 139, 249, 250,
 263, 349, 360, 364, 365, 373
 Nagy János 133
 Nagy József 361
 Nagy Mihály 361
 Neumayr, Franz 357

 Oltványi Ambrus 334
 Orci 355
 Orosz László 137, 139, 246, 247, 254, 334,
 363, 371, 373, 374
 Ortilo de Lilienfeld 330
 Otrók Mihály 110, 126, 254, 263, 374
 Ottó I. (német-római császár) 328
 Ottó II. (német-római császár) 328
 Ottó III. (német-római császár) 328

 Óz Pál 339

 Pálóczi Horváth Ádám 142
 Pap Vera 140
 Pázmán 355
 Pergó Celesztin 254
 Péter (Orseolo) (magyar király, István uno-
 kaöccse) 329, 330
 Petres Csizmadia Gabriella 373
 Pintér Jenő 356, 374
 Pintér Márta Zsuzsanna 357, 374, 375
 Pražák, Richard 341, 352, 374
 Pukánszky Béla 341, 342, 374

 Radics Melinda 373
 Ransanus, Petrus 331, 374
 Rice, John A. 118, 374

Rohonyi Zoltán 363, 373, 374
 Romsics Ignác 328, 339, 348, 356, 374
 Róthkrepf Gábor 342
 Ruzsitska (Ruzitska) József 340

Sándor János 131, 134, 374
 Sarolta (Sarolt) (István király anyja) 324, 328, 329, 355, 356
 Sebös 356
 Seeligmann, Karl Anton 342
 Sevillai Izidor 354
 Seyfried, Ignaz Xaver 117
 Seyfried, Joseph Ritter von 117, 118, 119
 Shakespeare, William 119, 127, 128, 140, 248, 251, 262, 369
 Sienicky, John 117, 370
 Sík Sándor 359
 Sinkó Katalin 360, 374
 Solt Andor 130, 131, 139, 263, 334, 371, 374, 375
 Somorjai Olga 119, 369
 Stipsics, Alois Emmanuel 333
 Sütő József 371
 Sylvester II. pápa 353

Szabó Dezső 360
 Szabó Magda 360
 Székely György 127, 374
 Szekfű Gyula 353, 374
 Szemere Pál 325
 Szentjóni Szabó László 341
 Szentpétery Zsigmond 361
 Szigligeti Ede 358
 Szily Kálmán 373
 Szinnyei József 373
 Szoták Szilvia 373
 Szőke András 140

Tar Szerind (Zerind) (Koppány apja) 331, 355
 Tarhos (Tarkacsu, Árpád fejedelem fia) 331
 Tasi Réka 356, 374
 Teleki László 358

Thellerné Ludvig Borbála 133
 Theodat (San Severin-i) 323, 324, 328
 Thietmar püspök 330
 Thuróczy János 355, 357
 Toldy Ferenc 138, 257, 358
 Tóth István 361
 Törring, Joseph August 110, 374
 Trattner Mátyás 137, 256, 371
 Trócsányi Zoltán 135, 255, 374

Udvarhelyi Miklós 134
 Újváry Mihály 352
 Ungvárnémeti Tóth László 324
 Unwerth, Emmanuel 341

Váczy János 372
 Vándza (Wándza) Mihály 335
 Varga Imre 357, 375
 Varga Viktor 140–143, 374
 Vargha Damján 354, 375
 Vásárhelyi Károly 361
 Vata 355
 Vazul herceg 329, 355, 356, 357
 Venczelin (Vencellin) lovag 324, 328, 330, 332, 355
 Veszprém (I. Boleslaw fia?) 330
 Veszprémy László 355, 375
 Vörösmarty Mihály 358, 375

W. Nagy Ágota 372
 Wächter, Georg Philip Ludwig Leonhard
 → Weber, Veit
 Waldapfel József 7, 110–113, 115, 116, 118–120, 124, 125, 132, 137, 139, 247, 251, 253, 256, 258–263, 334, 335, 342, 345, 347–349, 362–364, 375
 Walleshausser, Johann Baptist 258
 Weber, Veit 112, 258, 259, 261, 375
 Werbőczy István 353
 Windisch, Karl Gottlieb 341, 375

Zoltán (Zolta) (Árpád fejedelem fia) 323, 327

Illusztrációk

PESTEN.

Ma Vasárnap Martius 27-dik Napján 1814

A' NEMZETI JÁTSZÓ TÁRSASÁG

A' VÁROSI KIS JÁTEKSZINBEN

elő ad:

Egy egészen új eredeti Vitézi Néző Játékot 5 Felvonásban,
ezen nevezet alatt:

A' BORZASZTÓ TORONY,

v a g y

A' DUBOKI BÜBAJOS ASZSZONY.

Szerzette Katona József Ur.

Személyek:

Illoky Gedeon, Illok várának Ura	-	Divéky Ur.
Lora, a' Leánya	-	Dériné If. Asz.
Móricz, a' Nevendéke és Iródeákja	-	Nagy Ur.
Ditmar Adolf, Német Vitéz	-	Köszegi Ur.
Világos Sámuel	-	Murányi Ur.
A' vad Tobiás, Dubok várának örököse	-	Komlósi Ur.
Agnes	-	Bőösi L. Asz.
Cordula, egy vén Banya, a' Duboki barlangban	-	Thellerné If. Asz.
Ulrich, Adolf fegyverese	-	Déri Ur.
Vincze, Tobiás legényje	-	Ujvári Ur.
Lukács, Gedeon' öreg szolgája	-	Abonyi Ur.
Bajbíró	-	Németi Ur.
Herold	-	Jáncsó Ur.
Több Fegyveresek.	-	

A' dolog történik Illok, és Dubok Várakban.

Kezdődik 7-tedfél Órakor.

A' Borzasztó Torony ősbemutatójának színlapja: Pest, 1814. március 27.
Kis játékszínnek a pesti Rondellát nevezték, mivel a budai Várszínház jóval nagyobb volt

25

Február
2-dik Szám Januáriusi Abonement 1806.
A FELSŐBBEK ENGEDELMÉBŐL.

Ma *Vasárnap* ugymint: Februarius' 23-dik Napján.
 A'
NEMZETI JÁTSZO TÁRSASÁG
 fog előadni:
 Egy mulatságos Nagy Operát 2 Felvonásban
 ezen nevezet alatt:
 A'
K É T R Ó K A.

Ezen Opera eredetében Frantzia Munka, melynek Mu'likáját
 a' híres Méhul írta.

Játszó Személyek;

Simándi, öreg Képiró	-	<i>Széllly.</i>
Antonia, Simándi nevelése alatt való Ifju Leányzó	-	<i>Kotsin.</i>
Lugosi, Kapitány	-	<i>Lang.</i>
Ferentz, a' Legénye	-	<i>Kemény.</i>
Miklos, Festéktörő Simandinál	-	<i>Jantsó.</i>
Jantsika, Tóth paraszta Legény	-	<i>Ervay.</i>
Egy köz Katona	-	<i>Némethi.</i>

A' Bémenetel Ára.

Zárt-Helyre	-	30 XT.
Első-Helyre	-	21 XT.

*A' Játék kezdődik pontban Hat után egy fentayal,
 vége lesz kilentz Oraker.*

Méhul-Bouilly: *A' két róka* – a kolozsvári magyar nyelvű előadás színlapja (1806. február 23.)

O Vülfinda! Vülfinda! Hol vagy? Isar egy
hangot, tsak egy sóhajtaist engedj halla-
nom, hogy meg találhassalak! A Bátyád
his tégedet! — Vülfinda! Vülfinda! Ífel a,
kar állana, hanem egyszerre tsak meg me
revedik, midőn a Vár tornyából ezen éne
ket hallja:

*) Elesem van virágjában
Még is szomorú bűbőség,
Izerentsélen köfalában
Ah, el temes a Tyrannuság,
Eger halljátok Keresim!
Lattyátok sok Izenvedesim!

Sóhajtaistot hangzanak
A néves Falak keservesen
Zajor könnyeim hullanak —
Isten, szanny meg kegyetlenesen!
Elevenen e' Jogságon
El temesi Ifjuságon!

O, tekints Leányodra le
Lelke meg hollelég Atyámnak!
Joha se láthat én többé —
Nem látom színét a Bátyámnak.
Oh, be nyomorultá tettel
Atyám, engem! hogy nemzetél!

Ti Keresim! be boldogok
Vagytok — a Kővesóban pihentek,
Nints már néktek több Sajorok,
A Bal sorstól nem kell félneitek,
De nem sokára meg talál
Engem! is a Szansó Halál —

*) Az áriaját ezen éneknek a Két Róka
nevű operából vettem — a hirtelenbő reá
emlékezés okára kezdtem színt úgy a Versesek.

Láttuk egymásé nem solára — 39
Együtt fihenünk míg egykoron,
A Hercef, Trombitájára
Együtt ibredünk annaggy Napon —
Oh zödelik a szigorú
Marsirnak a Zöld Koszorú !!!

Adolf (:hallhat fel áll) Ez a hang! — irtó
zatos — Szerentsélen! — én csomérem e
zen hangokat — Ertelmes Ember, mi bels
ségesei? — ö az! — igen is ö az! (:a To
rony alá szalad, halgatózik, azután fel
mászik egy fára és a Rostélyba kapasz.
Zodir: Vülfinda! Vülfinda! hol vagy?
A Bátyád — Adolf hív feleset — szabadi
tani akar — Vülfinda!

Vülfinda (:a rostélynál meg jelenik) Bol
dogult Bátyámnak kelte, Szánakozz raj
tam! Szabadíts ki ezen Fogsgábot — ve
zen engemet fel a Békenég országába A
nyáki és Anyánkhöz

Adolf. ö az! Vülfinda! Uram Terem
töm! ö az! Vülfinda! (:le ugrik a Fáról
Bajtásim! ibredjese! (:mind fel ugrál
nar) Vülfindámat meg találuk — meg
találtam az el vesett Szerentsélen —
Nem hallottátok panaszló hangjait — Itt
ezen Toronyba szenved a Martir —

Vülfinda. (:el megy a Rostélytól) Ah, már
el künt!

Adolf. Dé! Dé! a Várba! Vülfindát
meg kell szabadítanunk — Palló tse
gen!

Palló (:tenger a Várkapunál):

Delölöt. Ki az?

Adolf (:kiált) Barattjai a Barátnak,
és az Ellenség Ellenségei! (:Kapu meg
nyílik) Dé! Dé! Vülfinda! Vülfinda!
(mind)

János (buzádó bámuló) Veronka! Ha!
 tehát csak ugyan meg halgassék az ördög-
 ajánlásomat! (fel akarja fugni és el menni)
 Veronka Vifja! (visszatér vele)
 János kissé pánzával házigyógyja el a vá-
 gányokat és azon vágynak hogy meg foghova.)
 Veronka (be rohan a fegyverekkel és há-
 sírtól meg fogja János kezét és hátra kö-
 teti.) Veronka, ismét az enyim vagy. — De mi-
 er? Mindenképp! a. Nevelő Atyám!
 *) Monostori (szíve felüti mind eddig Jók! holt
 sejtén.) Éresem és Anyámé holt meg!
 Veronka (melle térépél.) És én meg nem
 hálálhatam néki, holon éresem holt meg!
 Veronka (szed borít.) És éresem!
 Monostori (hoppas pánzá után, mely alon
 mindjában sírhat.) Éresem! O Ányós, éresem!
 Veronka. Atyám! Vesd fel még egyszer szem-
 ved, hogy meg köszönhesen nevelésésem,
 hogy utolsó horgásból halljam végső szán-
 dekedet. Atyám! ébrej! ébrej!
 Monostori. Minth nékem már egy Barátom
 is a világon. Ez az egy volt — ez is elment
 előre és nékem sem mit sem hagytam tsufán
 könnyes szemek: (össze rostad)
 Veronka. (kezét köztölve.) Éresem! az
 Atyám is meg hal kezeségében. — O Min-
 denható Ad Vifja azon Embere ismét, a
 ki éresem és Anyámé holt meg! — O segge-
 sek a leg nagyobb Istene Istennéki Angyalai
 és ébrejésük fel ösz ezen erős elomból!
 Monostori. El költözött ő, és engemet it-
 sen hagyt, hogy a szívem hasadjon meg u-
 tána — el költözött, a nélkül hogy meg-
 tsek egyszer meg szorítom volna a keze-
 met, hogy meg köszönhesen volna néki ha-
 tánnál való Barátságai. (össze omlik)
 Veronka.

*) Ezen felvonásnak a 3rd jelenésétől fogva, mind
 eddig, igen nagy sebességgel és tökéletességgel kell
 a játékot folyni; azon okból, ha ezen Darab-
 oly szerencsés tehát, hogy valamelyik érdemes Jár-
 saság által elő adassék, léri a Jézó, hogy nagy-
 szorgalommal próbáltassanak ezen jelenések, mertha
 ezek el hibázódnak, az egész játék bese meg tökéren.

Veronka. Atyám! Az Istenem, Atyám! Ben-
tededj! Atok az ő Szigetén, mere tegedre isel,
kült utánna!

Lóránt. Igen is átok, reventő átok! Em-
beret! Söndöltozzatok a kintreol — olyan
kintreol gondolatok ki, hogy az ördögök iri-
gyelve skindenek fel, mere számokra sem-
mi sem maradon.

Tamás. (kiszeg.) Nagyobbra nem áshatok,
mint en ártam ti kétek; ha, ha, ha!

(a várbán trombita.)

Mind fel riadnak és a jobb oldalra álla-
nak (rejtve magukat)

Lóránt. Ha! A ki ütésre való jel! Vi-
gyegek fere ezen gonoszévő! állítsátok a
pisza parányára, és ha csak egy Ellenféges
kar közele is fele, hasítsátok kenne a Ho-
pungját és lökjétek a vízbe.

Tamás (kés legénytől a tífza parányára
állítsátok)

Mind képer állanak a jobb oldalon, hu-
ján Monostori fehérek a Holoképen.)

7. Jelenés

Salgótzsi és Bálai, az Algári sereggel
ki rohannak a várból, és a szim bel jeli-
re állanak. A falon meg jelennek néhány
trombitásot kék hadi muzsikat fognak, — a
kés réfk öfve staf és keményen verkednek.
Veronka szimtalán staf az Atya meglem áll
és staf ahon keresztül ha a totatodás hozzá
er, együtt arant le erepreven kardjai re-
máshozik, és Paisával lájzeit magás és A-
tya társasani. Az Algárial meg győzene-
nek; Bálai meg ölesek; és már a várbán,
kardját megokos vonni, a midőn a trombiták
a várbán meg szünek, és fel emek kardok
két előbbeni helyekre ríppa állanak.)

8. Jelenés

A Svárdian. Előbbienek.

Svárdian (a Kéuban meg áll, egyik kéze-
ben egy fehér zaflosska, a másikkban egy
kés fészület.) Meg állatok! Meg állatok!
Mind (le erepreit kardjokat és figyelemnek)
Svárdian (középre lép és öfve réfk kézei)
Kerefe

Egy lap a Monostori Veron'ka kéziratából (46r)

Katalin. (Bánya bört.) Dáyan! Dá-
 yan! Bössánat, o Bössánat!
 Farlas. (erős rántásával közt.) Ördög-
 átol — ördög! —
 Katalin. Jaj néren! ö átkozódva meg
 a más világra!
 Gárdián. Fiam! Fiam! gondolkozz a
 Halálról! bössán meg nékie.
 Farlas. (kaldokolva.) Ördög — átol —
 ördög — ördög — (meg hal) *
 Katalin. (nagy síróással fel ugrik és
 ismét véá rostas.) Meg holt! En voltam
 Lelkémek is gyilkosa!
 Gárdián. (össze ten kezével térdre e-
 reszkedik.) Uram irgalmaz ö néki!
 Mind térdre esnek, levezetik sívegeket
 és az égbe veten szemekkel imádkoznak.
 Gárdián. Ö olyan Ember volt, kinek
 szivében meg volt minden Jónak a Mag-
 va. De magában a Paradicsomban is =
 sermen Paz, mellyen Farlasnak szivéből
 el henyellenék Szülöi ki gyomlálni; így
 ön fel minden egyiss az ö szivében, és
 a rossz Magok hoztak rossz gyümölcstörket.
 Tese ö meg is elég jót is, a nélkül hogy
 abbot valami hasznos kiváne volna ma-
 ganak tartani; olyandek ten, mellyel
 büszkeltetve díszkesen volna sok Nagra
 vágó. Ö most az Istennel színe elök
 áll, a ki az ö Teneit méri, és bizonyos-
 san jó tetteieseihez hozzá fogja szelen-
 tzebe tenni mind azon Jónak Magvait
 is, mellyeknek szülöi gondolatlanyságot mi-
 an a Farban keltessen el rostasni. —
 Ö most Szülöit vádolja — Uram, Terem-
 tüm! irgalmaz ö néki !!!

Vége.

*) Jussan észrebe, tedves olvasó, hogy ö, mind ere-
 tet, a Néreg munkálodásához monija, mellyel iszo-
 nyatos, szaggatásai mián meg Jussantól is képes
 a Szegény Néreg elfejtéseni — szánatához —

A Játékban előforduló Személyeknek
Természeti Tulajdonságok (Characteres)

50

- Farkas. 22 éftendő borsolatlan vad Ifjú
a borsület dolgában végnélkül tisztelendő.
Dor István. Háromtoldó. Bővebb leírása
lehes látni az Első Felvonás 5^{ik} jelenésében.
- Katalin. 18 éftendő Leány a Szilajságnak
főbb jeleivel, mellyen minő azon által a
Szerelem el fogja benne valamennyire.
- Lóránt. 25 éftendő Ifjú, tisztes; de lelki
esmeréséről furdaltatott.
- Tóth minő egy 50 éftendő. borsületes, ke-
mény természetű.
- Gvárdian. 70 éftendő öreg, ajtatos, min-
den lezeseiből a Nagy lelkiesség látszik.
- Monostori 65 éftendő öreg, elkesereden, és
fájdalmas Lelki.
- Veronka. 19 éftendő, elkesereden, együgyű,
mind azon által ki veszik belőle a jobb szü-
letés, esőnevelés.
- Falgótzsi minő egy 21 éftendő, jó Ember.
- Bátkai 30 éftendő, rig természetű.
- Orgoványi. 23 éftendő, Szerfelek ravasz.
- Béniámin. 20 éftendő, szelid és elcsüggedt,
borsületes, de végnélkül szerelmes.
- Tamas. 26 éftendő, fekete haja, kis bajusza
és a Szerenstelen Szeretlem miatt határ-
málan bosszúállásra törekedő.
- Niklos —
- Bodor. könnyen gondoltató Paraszt.

Monostori Veron'ka: A Játékban előforduló Személyeknek
Természeti Tulajdonságok (Characteres) listája (50r)

Szabad királyi nemes BUDA fővárosa' színházában.

NEMZETI JÁTÉKSZÍN.

Kedden, Augustus' 19-kén, 1834.

Előszóradatik:

ISTVÁN,
Magyarok' első királya.

Eredeti hazai hősi színjáték 4 felvonásban. Katona József munkája.

Személyek:

István, Magyarok' első királya	— Tóth úr.	Venczel, bajor gróf, István' fő hadvezére	Bartha úr.
Gizela, bajor hercegné, István' hitvese	Pályné assz.	Szeverin Theodát, gróf, István' nevelője	Nagy úr.
Adelheid, lengyel hercegné, Geizának-		Radó, a' testőrsereg kapitánya	— Marosy úr.
István' anyjának özvegye, István'		Kupa, sümegi vezér,	— Megyeri úr.
mostoha anyja	— Kántorné assz.	Zalulich,	} békétlenek
Judith, István' testvére	— Parázsné assz.	Kozár,	
Boleszláv, Michsláv' lengyel ország'		Bulcsú,	— Somogyi úr.
hercegnék, Adelheid' bátyját ak		Pázmán,	— Szöllösy úr.
fia, lengyel ország' örököse	— Fálesy úr.	Hederik,	— Baranyi úr.
Aba Sámuel, pozsonyi gróf, István'		Helvid,	— Szigligety úr.
sógora	— Pály úr.	Helvid, szökevény Venczel' táborából,	— Kaczér úr.
		Kupa' embere	— Kiss úr.

Magyar nemesek, testőrök, német vitézek, udvari hölgyek, békétlenek. Magyar, német, lengyel katonaság; nép.
Történet' helye Pannónia, ideje, az 998-ik esztendő.

Meyer Karolina és Kaczér úr, a' 2-ik és 3-ik felvonás között, magyar kettős táncczal fognak kedveskedni.

Bémenetár: Késép páhoj 6 for. Felső és alsó 4 for. Zártszék 1 for. Földszint 50 kr. Második emeleti színhely 50 kr.
Második emeleti előhely 30 kr. Karzat 15 kr. vállóban.

Kezdeté hét órakor, vége gután.

Az István budai előadásának színlapja (1834. augusztus 19.)

35

MISKOLC

Kettős Világostással.

Ma Pénteken, Februárius 12-dik napján 1830.

DITSŐSSÉGESEN URALKODÓ FELSEGES KORONÁS KIRÁLYUNK'

I^s FERENTZ

SZÜLETÉSE NAPJA' MEGINNEPLÉSÉRE,
Ezen Historiái Nemzeti Vitézi Előadás 4. Szakaszban leszsz:

ISTVÁN és GIZELA.

S Z E M É L Y E K:

Szent István, Első Magyar Király —	Fántsy Úr.	Kupa, Sümegi Vezér, a' Pártosok' Feje —	Széke Úr.
Gizela, Bajor Hercege Asszony, a' Hitvese	Szépp: Johanna.	Zabulich —	Nagy Úr.
Judith, István' Huga —	Lajosné Ass.	Sülich —	Iff: Nagy Úr.
Bolesláv, Lengyel Hercege, a' Mátkája —	Lajos Úr.	Kozár } Béketelenek —	Riss Úr.
Adelháid, Gejza Özege, és Istvánnak Annya	Könyvesné Ass.	Zirind —	Molnár Úr.
Aba Sámuel, Pozsonyi Gróf —	Könyves Úr.	Helvid —	Könyves Lajos.
Venezelin, Bajor Gróf, es István' Fő Vezére	Kilényi Úr.	Gróf Severini Theodat, István Király' Nevelője	Láng Úr.
Rádó, a' Testőrök' Kapitánya —	László Úr.	Több Béketelenek — Hősek — Nemessék.	

A' Játék után következik egy Allegoriái Néma Ábrázolat; Ó Felségének Mejjképét kivilágostva.
ezen nevezet alatt:

AZ ÉLET FONALÁT NYÚJTÓ PÁRKÁK.

Ezt bevégzi egy Karének a' Második Évi Anorárból: „A' Nemzetnek Teste a' Nép, Feje annak a' Király.” Melyet készített Téites Kisfaludy Sándor Úr. Téites Nemes Zala Vármegye Tábls-Bírja.

Loge a' Felső Emeletben 3. f. W. Az Alsó Loge a. f. 30. xr. Zártszék 50. xr. Első Hely 30. xr. Galeria 15. xr. — Kezdeté 6. órákor.

Az István miskolci előadásának színlapja címváltozattal (1830. február 12.)

Miskolcz. Ma Pénteken Augustus' 20-dik napján 1830.

A' NEMZETI SZÍNJÁTSZÓ TÁRSASÁG

ISTVÁN ELSŐ SZENT KIRÁLYUNK' DICSŐSSÉGESEN EMLÉKEZTETŐ
ÜNNEPE NAPJÁRA

Ezen Pompás Új Drámát 1. Felvonásban adja elő:

ISTVÁN

A' MAGYAROK' ELSŐ JÖLTÉVŐJE.

A' most fenn álló Pesti nagy Theátrum' felnyitása alkalmatosságára Pest Városa' kérésére írta Kotzebue.

A' Játzó Személyek:	A' Jelenetek' Személyei:
István Első Magyar Király —	Szent László.
Gizella, Bajor Hercege Asszony —	András.
Gyula, Fejedelme a' Hegyi lakos Pogány Moglut	Nagy Lajos.
Nemzetsegnek —	Hunyadi Mátyás.
Egy Magyar Nemes —	Ferencz' Képe.
Egy Nemes Vitéz —	A' Hónn' Véd. Angyala.
A' Bajor Követ —	
A' Római Szék' Követje —	

Ezt követi egy Vig-Játék 1. Felvonásban ezen nevezet alatt:
A' FELEDÉKENYEK.

Helyek' ára: Felső Loge a. f. 30. xr. Alsó Loge a. f. Zárthely 40. xr. Elsőhely 25. xr. Galeria 12. xr.
Kezdeté 8-advél órákor.

August von Kotzebue István-drámájának színlapja (1830. augusztus 20.)

Ungerns erster Wohlthäter.

Ein Vorspiel mit Chören.

Zur Eröffnung des neuen Theaters
in Pesth

verfaßt

von

August von Kotzebue,

in Musik gesetzt

von

Ludwig van Beethoven.

Aufgeführt den 9. Febr. 1812.

Pesth 1812

August von Kotzebue ünnepi játéka nyomtatott szövegének címlapja.
A pesti német színház megnyitó előadása: 1812. február 9.

15
Stephann
der
Erste König der Hungarn.
Ein
Schauspiel in sechs Aufzügen

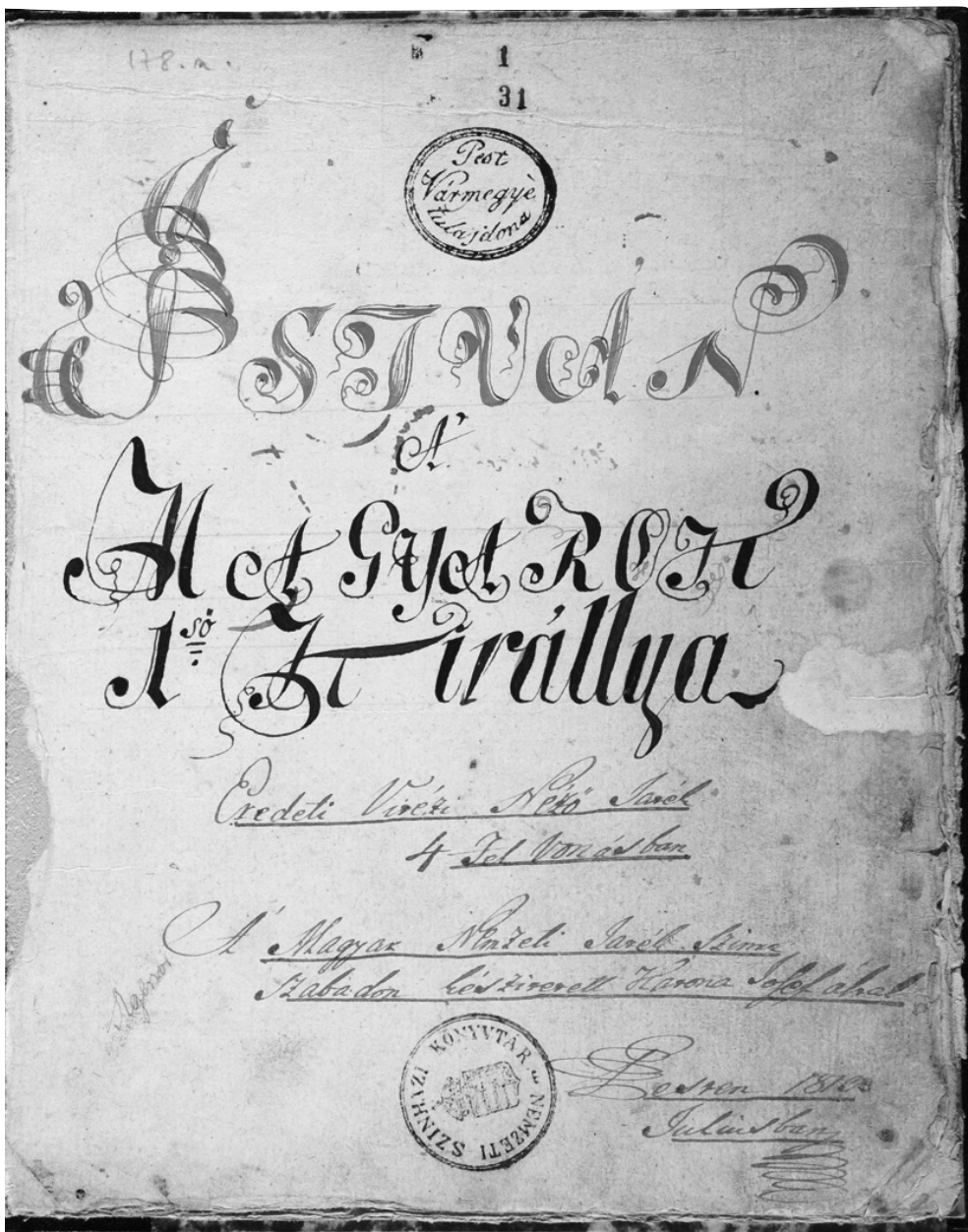
von
Kadler Girzick,

Mitglied der hochgräflich, Anwerth'schen deutschen
Operngesellschaft in Ofen und Pest.

Pest,
bei Johann Michael Landerer, Edlen in Fiskut.
1792.

Katona Istvánjának forrásszövege: Girzick: *Stephann*... Pest, 1792.

Katona drámája kéziratának címlapja

Felelős kiadó a Balassi Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Gilicze Ágnes
Tördelte Hollós János
A borítót tervezte Szák András

A nyomdai munkálatokat az OOK Press Kft. végezte
Felelős vezető Szathmáry Attila